294529985 101 Københavns kommune

FØR OG NU

HISTORISK, TOPOGRAFISK TIDSSKRIFT.

UDGIVET OG REDIGERET AF F. ZACHARIAE, KULTORVET 16, KØBENHAVN.

E. JESPERSENS FORLAG, KØBENHAVN.

1915 1ste AARGANG 1915

INDHOLD:

Nr. 1. Slotsholmen.
» 2. do. (fortsat).
» 3. do. (fortsat).
» 4. Københavnske Originaler.
» 5. Christianshavn.
» 6. do. (fortsat).
» 7. do. (fortsat).
» 8. do. (fortsat).
» 9. do. (fortsat).
» 10. Knippelsbro.
» 11. Christianshavn (fortsat).
» 12. do. (fortsat).
» 13. Vestervold-Kvarteret.
Nr. 14. Vestervold-Kvarteret (forts.).
» 15. do. (forts.).
» 16. Tivoli.
» 17. do. (fortsat).
» 18. do. (fortsat).
» 19. do. (fortsat).
» 20. do. (fortsat) og Udstillingen i København 1888.
» 21. Udstillingen i København 1888 (fortsat).
» 22. Nørrevold-Kvarteret.
» 23. do. (fortsat).
» 24. do. (fortsat)

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER
HOVEDBIBLIOTEKET

x 09.905
Fø 47

Bd. I
ex. 23

KBHVN. - NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

1. Januar 1915. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang Nr. 1 a.

Slotsholmen.

Oprindelsen til Staden København var, som vi alle véd, at Biskop Absalon i det tolvte Aarhundrede byggede sig en Borg paa en Holm mellem Sjælland og Amager. Det lille Fiskerleje, der laa tæt ved Holmen, voksede derefter hurtig op til en By, som snart blev Landets Hovedstad og nu er omtrent ti Gange saa stor som den By, der her i Landet kommer den nærmest i Folketal.

Øen, om hvilken Byen blomstrede op, fulgte samtidig Udviklingens Lov og undergik store Forandringer. Vi kan vel nok, naar Talen er om denne Del af København, sige, at Udviklingen stadig har været til det bedre.

Der skal en Gang, da man sløjfede Voldene og saa meget andet gik i Løbet havde været Planer oppe om at kaste Kanalen til fra Holmens Bro til Stormbroen — for at spare et tiltrængt nyt Bolværk og de ligeledes nødvendige nye Broer, men heldigvis blev dette ikke til Alvor. Et senere Forslag om at rasere hele Holmen og bebygge den à la Gammelholm, var vist et Agitationsnummer, der heller ikke skulde tages alvorligt. Absalons Ø, Slotsholmen, som den har heddet siden Kongerne fik Slot paa den, er vedblevet at være en Ø, og er som saadan det bedste Parti af Byen, ikke blot for Slottet og dens andre gode Bygningers Skyld, men ogsaa fordi den giver Byen et meget smukt og karakteristisk Særpræg som Søstad.

Kongelig Residents Slot (Frederik IV.s Slot).

Fra dette interessante Parti af København før og nu bringer vi i nærværende og efterfølgende Nummere af vort Blad en Række Billeder og en Beskrivelse, idet vi begynder med Absalons Borg og de efterfølgende Slotte.

480380 HB

TAB. XXXV
1. Slottet, 1. Le château, 1. Det Kongl. Slott.
2. Slots-Porten, 2. Porte d'Entrée, 2. Slots-Porten.
3. Slots-Vagten, 3. Corps de garde du Chateau, 3. Slots-Vagten.
4. Cancelliet, 4. La Chancellerie, 4. Det Cantzelli.
Prospect af Det Kongel. Residentz-Slott i Kiöbenhafn at See fra Hülbroe Anno 1692.
5. Børsen, 5. La Bourse, 5. Den Børs.
6. Holmens-Kirche, 6. L'église du Holm, 6. Den Holms-Kirche.
Le château Royal de Residense de Copenhagve. Vû du coté du Pont haut. en l'an 1698.
Prospect des Königl. Residentz-Schlosses zu Copenhagen, wie des selben Brücken ab aussehen. Anno 1698.

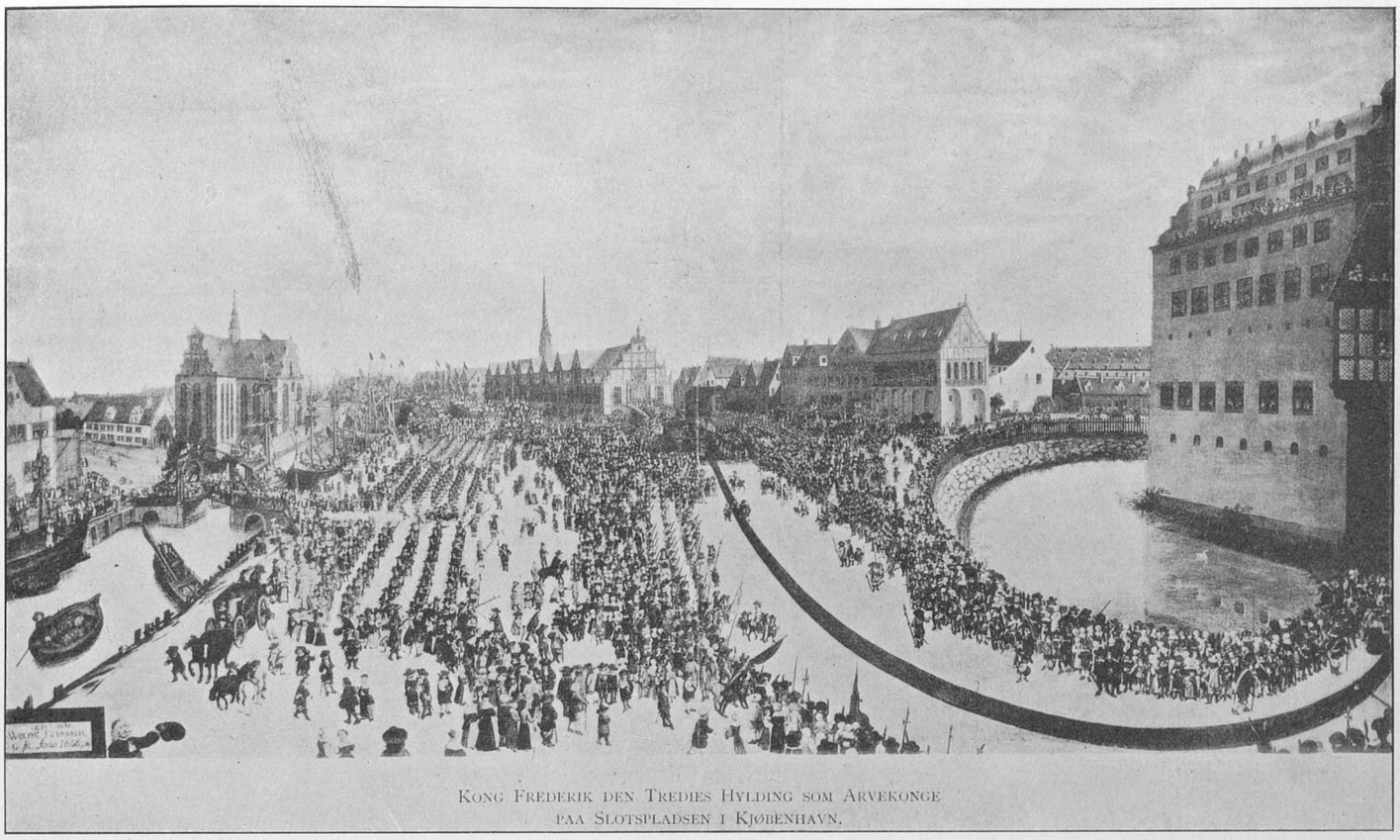

Kong Frederik den Tredies Hylding som Arvekonge paa Slotspladsen i Kjøbenhavn.

Arvehyldningen 6. Juli 1648.

Absalons Borg.

Den nuværende Slotsholm var tre mindre Holme, da Kong Valdemar I skænkede sin trofaste Ven og Raadgiver Biskop Absalon Fiskerlejet Hafn samt Halvdelen af det Herred, hvori dette og Holmene laa, som Anerkendelse for hans Tjenester.

Paa den ene af Holmene, Tivsnæs, opførte Bispen en Borg, som han kaldte *Castrum de Hafn*. Om han nogensinde har kaldt den „Axelhus" eller „Stejleborg", ved ingen, men andre har jo givet den disse Navne. Man ved heller ikke, hvordan den har set ud; Billedet af en gammel Borg paa Stadens ældste Segl er næppe en Gengivelse af den. Antagelig har den bestaaet af et Beboelseshus og et Kastel, omgivet af en Ringmur med Taarne, og dens Beliggenhed har været ved den nuværende Slotsbygnings Hovedfløj og under den indre Slotsgaard, hvor man nu paaviser „Absalons Brønd".

Bisp Absalon har utvivlsomt fra første Færd set, at der laa en Fremtid i det lille Fiskerleje *Hafn*. Stedet afgav en fortrinlig, naturdannet Havn, og der var den Gang et umaadelig rigt Sildefiskeri i Sundet. Efter Saxos Beretninger skal Silden til Tider have været til Stede i saa store Mængder, at man kun med Besvær kunde faa Aarerne i Vandet. For en Sikkerheds Skyld erhvervede Bispen derfor (1186) Pave Urbans Konfirmation paa et Testamente, hvorved han skænkede Territoriet til Roskilde Domcapitel, og samtidig fik han Paven til at udstede et Forbud imod at det maatte sælges fra Capitlet. Hvad han anede, slog til, men det varede rigtignok temmelig længe, nemlig 200 Aar, inden Kongemagten fik Øjnene op for Værdien af denne Plet Jord, og der gik 100 Aar til, inden den kom i nogenlunde sikker Besiddelse af den.

Venderne var ude efter Øresunds Silderigdom, og de danske Sømænd maatte finde sig i mange Ydmygelser paa Grund af Landets daarlige Forfatning og dets fuldstændige Mangel paa Forsvarsmidler. — Da kom Absalon som den rette Mand. Fra sin befæstede Borg ledede han Kampen imod Venderne, saa at de danske kunde drive deres Fangst nogenlunde uforstyrret.

Absalons Borg blev staaende i 100 Aar. I 1248 kom Lybækkerne, indtog Borgen og ødelagde Befæstningen. Den blev opført igen i den gamle Skikkelse, atter ødelagt 1259 af Fyrst Jarimar fra Rügen, endnu en Gang genopført og stod nu til Kong Valdemar Atterdags Tid. Den tjente hovedsagelig som Fæstning og var kun af og til beboet af Biskoppernes Foged, der modtog Indbyggernes Skat og Jordskyld til Roskilde Domcapitel.

Saa skete der i 1341 en Omvæltning af afgørende Betydning for Byens og Borgens Fremtid.

Lauritz de Thurah,
født 1706 i Aarhus, død i København 1759. Var først Landkadet, blev senere Bygmester og tillige en flittig Arkitekturforfatter. Endte som Hofbygmester og Generalmajor, efter i 1740 at være bleven adlet.

Den første Kongeborg.

Valdemar Atterdag, der havde sat sig til Opgave at genoprette det opløste Rige, maatte til Gennemførelsen heraf først have Bugt med de overmodige Hansestæder, der teede sig som Herrer i Landet. Men skulde dette Maal naas, var det nødvendigt at raade over det forholdsvis godt befæstede København. Bisperne, som regerede i Byen paa Domkapitlets Vegne, kunde intet udrette.

Heldigvis gik det lettere for ham end da Kong Victor Emmanuel i 1870 tog Rom fra Pavestolen, for saa vidt som han undgik Blodsud-

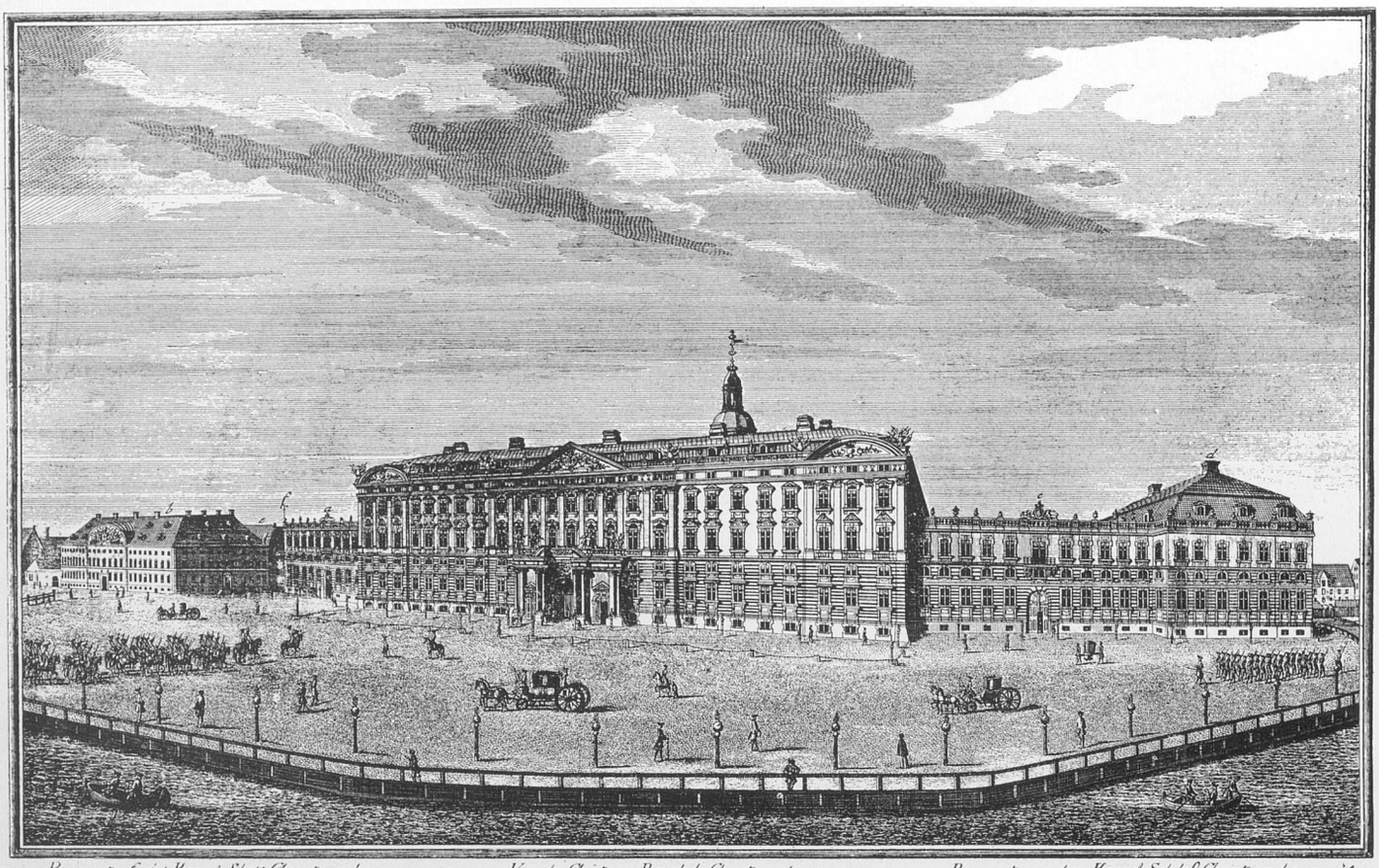

Prospect af det Kongl. Slott Christiansborg
a Longang som fører til Cantzelliet b det Kongl. Cantzellie c Longang som fører til Slotts Capellet d Slotts Capellet e Proviant gaarden f Tøy huuset

Vue du Château Royal de Christiansbourg
a Corridor qui mene a la Chancellerie b la Chancellerie Roïale c Corridor qui mene a la Chapelle du Château d Chapelle du Château e Magasin a Vivres f Arsenal

Prospect von dem Königl. Schloß Christiansbourg
a Löngang so nach der Cantzeley führet b die Königl. Cantzeley c Longang so nach der Schloß Capelle führet d Schloß Capellee Proviant haüß e Zeüg haüß

TAB XXIII

Christiansborg Slot set fra Højbroplads (1746).

a. Løngang, som fører til Kancellibygningen. b. Den kongelige Kancellibygning. c. Løngang, som fører til Slotskapellet. d. Slotskapel. e. Proviantgaard. f. Tøjhus.

Samme Slot set fra Marmorbroen 1746 (Danske Vitruvius).

gydelse. Kong Valdemar havde, jævnsides med sine andre fremragende Egenskaber, en udmærket Evne til at snakke sig til Rette. Det kan vel ogsaa nok siges, at Forholdene just paa dette Tidspunkt var ham gunstige; Gejstligheden stod i Taknemlighedsgæld til ham og den daværende Roskildebisp, Johannes, var hans personlige Ven. Men „noget for noget, naar Venskab skal holdes". Kongen forlangte ikke, at Bispen skulde overlade ham København for ingen Ting — Herligheden var jo heller ikke Bispens egen. Han lovede Biskop Johannes Slottet Søborg med 5 Herreder mod at faa Hafn overdraget paa Livstid og desuden forpligtede Kongen sig til at betale den Sum, for hvilken Christoffer II uden videre havde pantsat Staden til Grev Johan af Holsten, en Fordring, der senere som Pantesikkerhed for 7000 Mark var gaaet over til Kong Magnus Smek i Sverig. Biskop Johannes døde snart efter at Overdragelsen var kommet i Stand, men det lykkedes Kong Valdemar at faa den fornyet af Eftermanden, Biskop Henrik, og nu lod han indtil videre, som om han var hjemme i København. Han rev Absalons Borg ned og byggede et mere tidssvarende Slot 1361. Gejstligheden blev rigtignok temmelig forskrækket over, hvad han tillod sig, og indgav Klager over ham, men det førte ikke til noget i hans Levetid, og hvad hans Efterfølgere paa Tronen angik — Dronning Margrethe, Erik af Pommern og Christoffer af Bayern —, saa havde de alle lært, hvor vigtigt det var for dem at holde paa den Skat, de en Gang havde faaet i Hænde. Et Vederlag fik Gejstligheden ved et Slags Mageskifte i 1443, men det tilfredsstillede ikke Prælaterne, som stadig gjorde deres Fordringer gældende. Men saa kom Reformationen og med denne blev der gjort en brat Ende paa de langvarige Stridigheder til Fordel for Kongemagten.

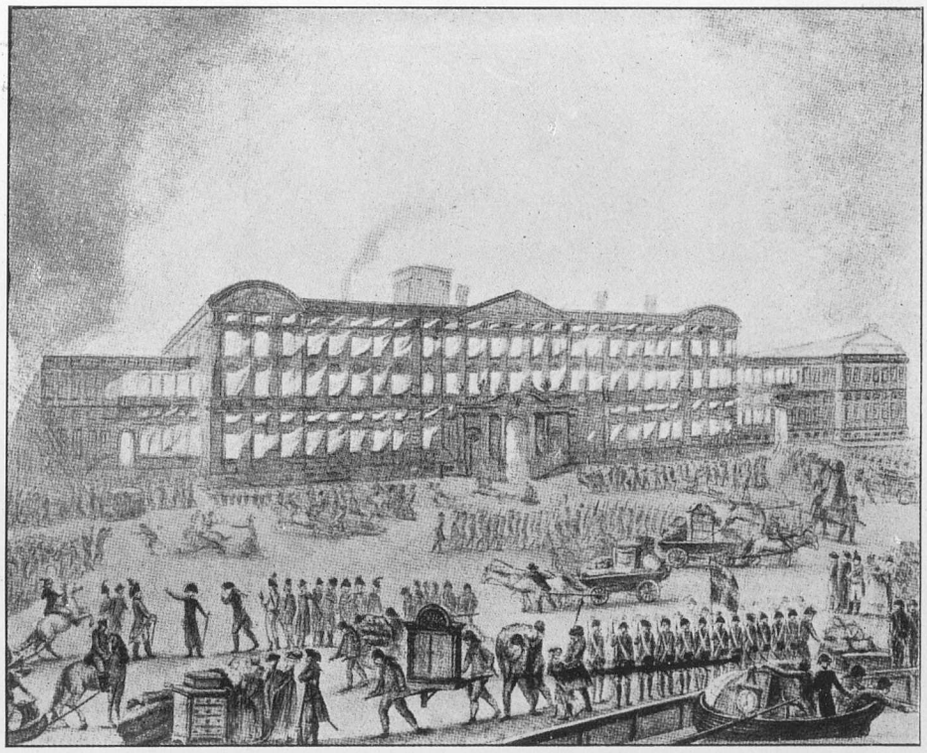

Slottets Brand 26. Febr. 1794 (Tegning, Frederiksborg).

Kongerne havde, til Trods for Besiddelsen af København endnu ikke fast Bolig paa Københavns Slot, men boede skiftevis her, paa Riberhus, Koldinghus, Skanderborg, Vordingborg eller Roskilde Slotte. Først Christoffer af Bayern tog i 1443 den Beslutning at tage fast Ophold paa Slottet i København og ophøjede dermed Byen til Hoved- og Residensstad for de den Gang forenede 3 nordiske Riger — og hermed var Spiren lagt til Stadens raske Opblomstren. Naar København blev Residensstad betød det, at en stor Del af de tre Landes Adel ogsaa maatte have faste Boliger i Byen, og med dem kom der Haandværkere, Handlende, Embedsmænd, kort sagt det, der skaber en By.

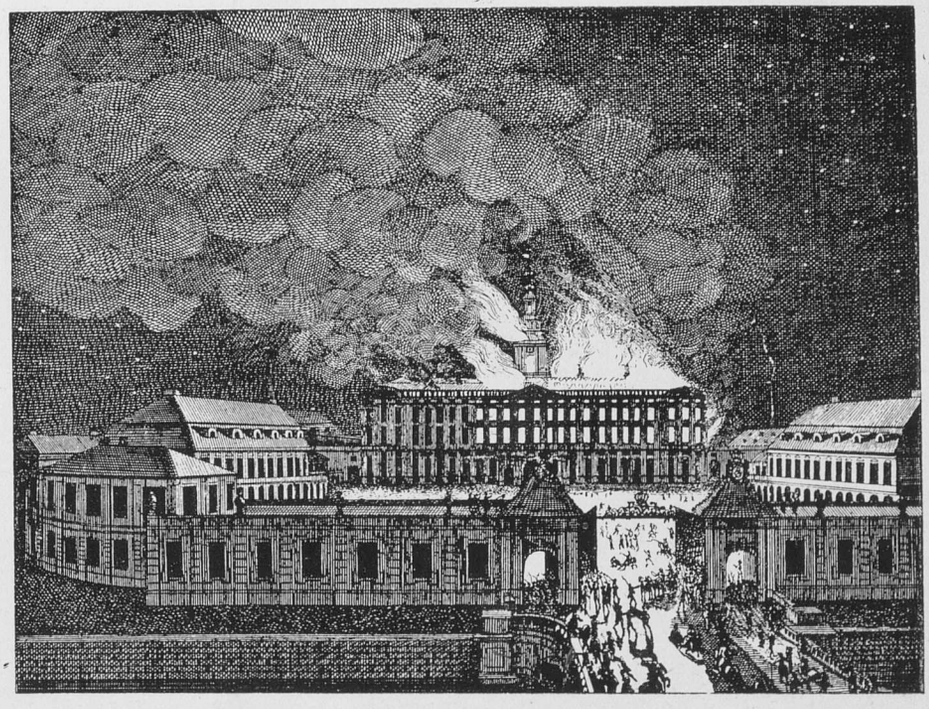

Slottets Brand 26. Febr. 1794, set fra Marmorbroen (Stik af Lahde).

Sin Indvielse som Danmarks faste Kongeborg fik Slottet i 1445, da Kong Christoffer holdt Bryllup med Dorothea, Datter af Markgreve Hans Guldmager af Brandenborg. Det blev en Fest, til hvis Pragt der aldrig var set Magen i Kongens Riger og Lande. Der mødte foruden vore egne og de svenske Adelsmænd, Fyrster fra Tyskland og Afsendinger fra Hansestæderne. I et Brev til Else Otto Rosenkrans skriver Kongen: „Vi beder Eder kjærligen, at I for vor Skyld reder Eder kosteligen ud med kostelige Klæder, Smykker og andre saadanne Stykker og med Eders forspændte Karm og faure Heste og veludredede Svende og gøre Eder glade med Os den Tid over".

Pragtfuldt skulde det altsaa være, og pragtfuldt blev det, men det værste var, at en stor Del af de fornemme Gæster aldeles ikke morede sig. De danske og svenske Adelsmænd drog derfra med Bitterhed i Sindet, fordi den tyskfødte Konge under hele Festligheden synlig foretrak sine tyske Gæster for dem.

Endnu en Bryllupsfest kom Dronning Dorothea til at fejre paa Slottet, idet hun nemlig allerede i 1449, efter Kong Christoffers Død, ægtede Christian I. Der meldes ikke noget om, at der ved denne Lejlighed udfoldedes nogen særlig Pragt, men saa meget mere var dette Tilfældet, da Kong

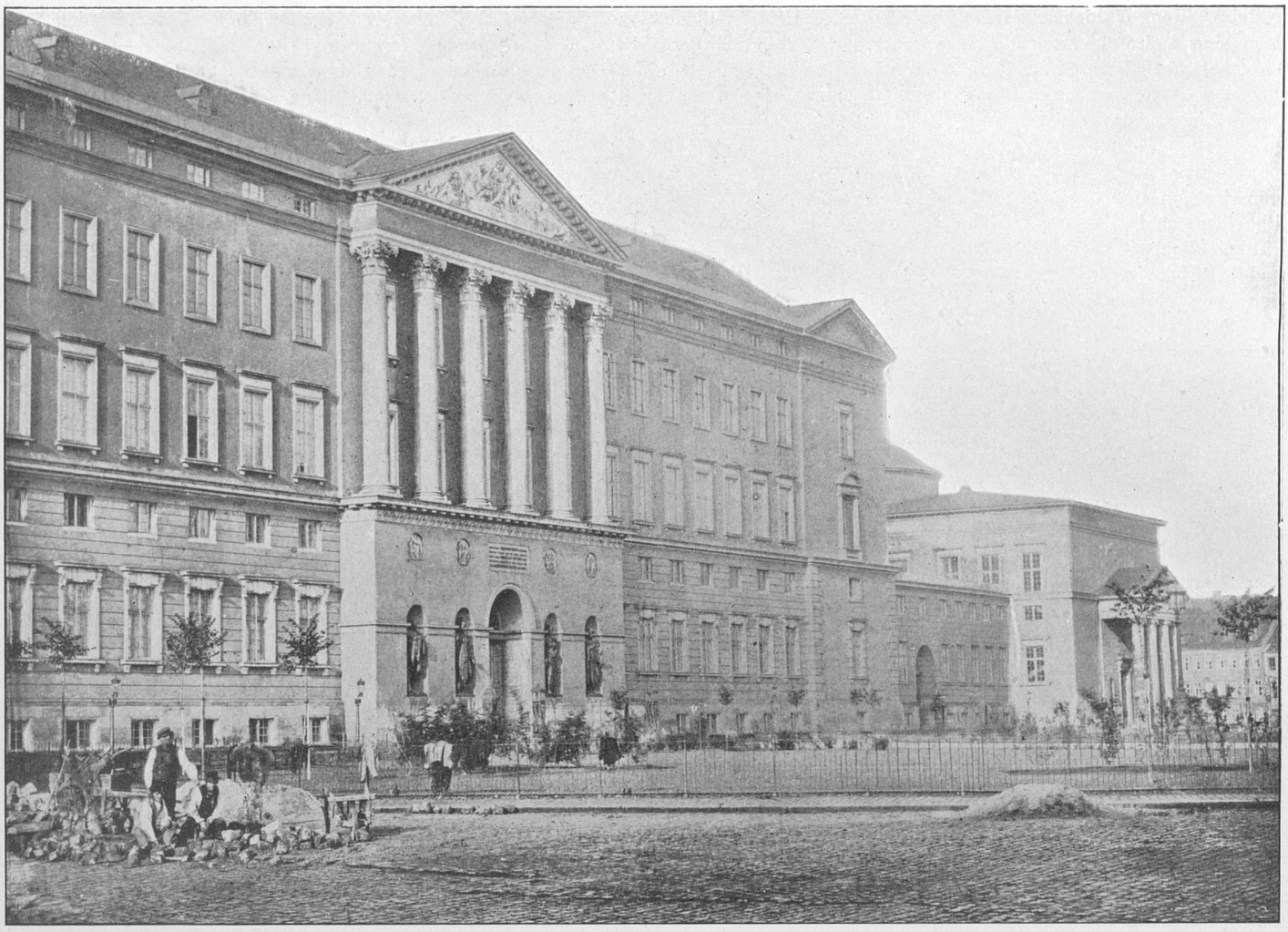

Fot. F. Riise. **Det andet Christiansborg (bygget 1820—28).**

Fot. Chr. Neuhaus Eftf. **Slottet set fra Marmorbroen.**

Christian i 1478 gjorde sin Søn Hans' Bryllup med „Frøken" Kirstine, Kurfyrst Ernst's Datter af Sachsen. „Hende fulgte", staar der i Hvidtfeldts Krønike, „hendes Farbroder Hertug Asbert med mange Grever, Riddere og Svende, 700 Heste og 42 Vogne foruden mange forgyldte Karme og Vogne for Fruentimmeret". Kongen og Brudgommen stak ikke op, de red „Fruentimmeret" i Møde med 1200 Heste.

Men til Festligheder af slige Dimensioner skulde der jo Plads, og Kong Valdemars Slot var altfor lille. Saa byggede Kong Christian I og Sønnen Kong Hans en lang Tilbygning mod Vest, hvori der bl. a. kom en stor Riddersal. Til denne Sal førte fra Slotsgaarden en Trappe, ved hvis Fod Kong Hans (1503) anbragte to i Kalksten udhuggede Billeder af Dronningen og sig selv. Billedstøtterne flyttedes 1731 til Opgangen til det kgl. Bibliotek, hvorfra de igen i 1884 blev flyttede til Porten i Prinsens Palæ, hvor de nu er at se som Museumsgenstande.

Under de efterfølgende Konger, Christian II og Frederik I skete der ingen nævneværdige Forandringer ved Slottet, kun at den sidste omgav Slottet med Volde og Grave. De regerede begge ret kort, og Kong Frederik, der havde maattet tiltvinge sig Besiddelsen af København med Magt, holdt ikke af at være her, men boede for det meste i Kiel. Af Fester i denne Periode meldes kun om Kong Christian II's Bryllup med Prinsesse Elisabeth af Burgund, der foregik samtidig med Kongens Kroning 10. August 1515 i Slottets Gemakker paa Grund af Dronningens Sygdom. Den højtidelige Handling har haft et overvejende gejstligt Præg, den udførtes af Erkebispen fra Lund assisteret af 8 Bisper fra Danmark og Norge.

Kong Christian III lod foretage store Forbedringer og Tilbygninger ved Slottet. Han opførte (1553—54) en rundagtig Tilbygning i gothisk Stil, som nu blev „Kongefløjen", og den tilstødende „Drabantfløj". Det Parti, der hed „Blaataarn" (antagelig bygget af Erik af Pommern) forskønnede han ved at sætte et spidst Tag paa og der ovenpaa en forgyldt Fortunafigur, staaende paa en Kugle med et Flag i de opløftede Hænder. Det sydlige Parti af Slottet, som indrettedes til Slotskirke, fik to smaa Taarne foruden Kirketaarnet. Herefter maatte det siges, at det var et virkeligt kongeligt Slot efter Datidens Krav, Kong Frederik II modtog ved sin Regeringstiltrædelse, og i hans Tid manglede det heller ikke paa Festligheder, som der kunde gaa Ry af. Der var først Kroningen i 1559 og hans Bryllup i 1572.

Ved Kroningen var blandt mange andre Gæster Kurfyrst August af Sachsen, som var gift med Kongens Søster, Prinsesse Anna. Af en Rimbeskrivelse af Festen fremgaar det, at Kongen vilde have den indledet med et Rabalder, der kunde lyde af noget. Kartover skulde dundre og Fyrværkeri smelde

„saa Jorden hun bæved derved
og der faldt Vindver af Husene ned".

Foruden naturligvis de delikateste Retter meldes der fra Festen om store Mængder af „Vin, Claret, Malmesi, Luterdrank og kostelige Romani". 3 Aftener i Træk var der Bal og om Dagen Dystrenden paa Amagertorv. Bryllupet — 20. Juli 1572 med Prinsesse Sophia af Mecklenburg — var ikke mindre prægtigt; ogsaa ved denne Lejlighed blev der gjort stor Stads af Svogeren, Kurfyrst August.

Frederik II's Søn, Christian IV's Daab gav Anledning til en tredje stor Fest i hans Tid. Det hedder herom, at „nogle af de Højlærde med deres Studenter lod se en Comedie, som var dem befalet at agere, og blev den Historie om Susannæ Uskyld antagen og yndeligen ageret. En mærkelig moriansk Daaredans blev ogsaa anstillet. Siden fremstilledes den mærkelige Sejr, som Kong David haver indlagt sig over den mægtige Kæmpe og Philister Goliath. Derefter ogsaa en mærkelig Pygmeers Krig med Tranerne".

Beskrivelsen af Slottet i Frederik II's Tid kan passende afsluttes med det historiske Vidnesbyrd, at det var Bolig for et smukt og lykkeligt Kongepar. Fra Kong Frederiks Ungdom har man Beretningerne om hans Elskov til Anna Hardenberg. Da han for Kronens Anseelses Skyld besluttede sig til at ægte sin Kusine, Prinsesse Sophia, var det ham magtpaaliggende først at faa klaret Forholdet til Frøken Hardenberg, for at hun ikke skulde blive ulykkelig. Anna Hardenberg blev gift med en anden, og trods Aldersforskellen levede Kongeparret et særdeles lykkeligt og harmonisk Samliv. Frederik II omtales i Historien som en af de faa Konger af det oldenborgske Hus, der ikke vides at have haft illegitime Hustruer.

„Christian den Fjerdes Slot".

Slottet, som det stod, da Christiansborg blev bygget, kaldes almindeligt for Christian IV's Slot, men nogen stor Part i det havde han forøvrigt ikke. Holberg paastaar, at han pønsede paa at rive det ned og bygge et helt nyt, men det blev ikke til noget, lige saa lidt som de Planer, han en Tid omgikkes med, at bygge en ny Kongeborg ved St. Anna Bro mellem det nuværende Amalienborg og Frederiks Hospital. Hvad han foretog sig med det gamle Slot, var, at gøre Blaataarn 6 Alen højere og pryde det med et smukt gennembrudt Spir. Derimod skænkede han Omgivelserne større Opmærksomhed, idet han ved Udfyldning i Kanalerne gjorde Pladsen friere, desuden byggede han paa andre Udfyldninger Børsen, Proviantgaarden og Tøjhuset.

Et meget pompøst og festligt Optog fandt i Frederik III's Tid Sted paa Slotspladsen, nemlig Arvehyldningen d. 6. Juli 1648. Som yngre Søn var Kongen ikke selvskreven til Tronen efter Christian IV, og hans Overtagelse af Regeringen stødte af andre Grunde paa Modstand hos Adelen, men omsider gik Valget igennem, bl. a. mod, at han gav Adelen en stræng „Haandfæstning".

Under Kong Frederik III blev opført to Længange over til Staldene, andet gjorde han ikke ved Slottet, derimod byggede han det kongelige Bibliotek mellem Tøjhuset og Proviantgaarden samt et Ridehus. Til Forskønnelse af Omgivelserne blev det, at han regulerede Grunden mod Vest og paabegyndte den saakaldte Frederiksholms Kanal, derimod ikke at han gav Lov til at opføre nogle Købmandsgaarde paa Slotsholmens Nordside, hvor Slotskirken nu ligger. Større Forandringer ved Slottet foretog Christian V, ved at tilføje nogle Udbygninger og lade Porthuset ombygge 1675.

Som Slottet stod ved Aar 1700 var det omgivet af en c. 35 Alen bred omtrent cirkelrund Slotsgrav inden for den nuværende Slotsholmskanal. Over Slotsgraven førte en paa murede Piller hvilende Bro, tidligere en Vindebro, og paa Broen knejsede et Bindingsværksporthus, som stod, hvor nu Frederik VII's Rytterstatue staar.

Frederik den Fjerdes Slot.

Kong Christian V's Efterfølger, Frederik IV, ombyggede Slottet radikalt, idet han rev det hele ned og kun lod Blaataarn blive staaende, for som han sagde, „at beholde noget af den gamle Rede, hvori han og hans Forfædre var opklækkede". Det var ikke alene Eksemplet fra de andre Lande, der smittede — Ludvig XIV havde i Slutningen af det 17. Aarhundrede bygget Slottet i Versailles og i alle Lande efterlignede Fyrsterne ham —, der var i Aarenes Løb blevet uudholdeligt paa det gamle Slot. Bygningerne var brøstfældige, Rummene ubekvemme, og Slotsgraven med sit stillestaaende Vand udbredte en ulidelig Stank, der ikke var til at afhjælpe trods alle Opmudringsforsøg. Opførelsen af det ny Slot skete efter Tegninger af den italienske Arkitekt Marcantonio Pelli under Ledelse af vor egen „Generalbygmester" Joh. Conrad Ernst. Den uforbederligt stinkende Slotsgrav blev samtidig fyldt med Kampesten. Den 29. Novbr. 1727 indviedes Slottet og Dagen efter, Kronprinsens (Chr. VI's) Fødselsdag indviedes Kirken af kongelig Konfessionarius Søren Lintrup.

Slottet havde beholdt den gamle femkantede Form, og var 6 Etager højt, men fladt og kedeligt som en tarvelig Beboelseskaserne i vore Dage. Det stod da ogsaa kun i 4 Aar. Saa var Kong Christian VI kommet paa Tronen, og han, eller vel mest hans stolte, pragtlystne Dronning, den kulmbach-baireuthske Prinsesse Sophie Magdalene, ønskede sig en Borg, der helst skulde overstraale alle andre paa Jorden. Dronningen havde forøvrigt ogsaa det Motiv til at gøre en Forandring, at hun ikke vilde tage noget i Arv efter sin Forgængerinde, Frederik IV's Hustru til venstre Haand og senere Dronning, den af hende lige saa forhadte som af Kong Frederik elskede Anna Sophie Reventlow.

Det første Christiansborg.

Den 10. September 1731 flyttede Kongefamilien ud af Frederik IV's Slot, og dets Nedbrydelse blev derefter straks sat i Værk. Soldater blev beordrede til at borttage alt, hvad der havde Værdi og kunde komme til Nytte — Træværk, Gulvfliser, Dørlaase og desl. — og dette blev opmagasineret i „Marchalsgaarden" (den nuværende Postgaard paa Købmagergade). Nedbrydelsen voldte paa flere Steder store Vanskeligheder og allerbesværligst var det at faa de Kampesten fisket op igen af Stadsgraven, som Frederik IV havde fyldt den med, men det sidste var nødvendigt, for at man kunde faa Plads til Fundamentet for det nye Slot. Graven

fyldtes med Jord og i denne nedrammedes henved 1000 Pæle, hvoraf nogle havde en Længde af 24 Alen. Medens Piloteringen, der varede godt og vel et Aar, stod paa, nedlagde Kong Christian VI højtidelig Grundstenen den 24. April 1733. Det var en Kæmpekarl paa 448 Pund, ophængt ved en Mekanisme saaledes, at Kongen ved et let Tryk kunde bringe den paa Plads. Stenen ligger i det sydvestlige Hjørne af Slottet, hvor nu Landstinget skal have Lokaler. Et Par Maaneder senere, den 4. Juli, lagde Kronprinsen (Frederik V) Grundstenen til Taarnet. Tegningerne til Slottet stammer, ligesom til Frederik IV's Slot, fra Italien, og Generalbygmester Elias D. Häuser ledede Arbejdet. Fra 1736 havde Laur. Thurah og Nic. Eigtved Ledelsen af Slottets indvendige Udstyrelse. I Modsætning til nu, da det tredie Christiansborg bygges efter en offentlig Konkurrence og hvor enhver kan faa Adgang til Byggepladsen, skete Opførelsen af det første Christiansborg under stor Hemmelighedsfuldhed; der vaagedes strengt over, at ingen uvedkommende fik Planer og Tegninger at se.

Bygningsarbejdet gik ikke saa glat som det skulde. Der indtraf Standsninger bl. a. paa Grund af Arbejdsnedlæggelse. Pengemangel bidrog ligeledes til Forsinkelse. Til Tider skal der have været hele 4000 Mand i Arbejde paa en Gang. $7^1/_2$ Aar efter Grundstensnedlæggelsen — den 26. November 1740 — holdt Kongefamilien sit højtidelige Indtog i det nye Slot, og under Kanonsalut blev Slottet døbt med sit fremtidige Navn Christiansborg. Et Gods paa Lolland, der før havde samme Navn, omdøbtes til „Christianssæde". Dagen efter, som var en Søndag, blev Slotskirken indviet af Biskop Hersleb.

Slottet var dog meget langt fra færdigt, og en Del af det blev det aldrig. Ridebanen med de kongelige Stalde og Buegangene, Vognremisen, der senere blev til Thorvaldsens Museum, blev først opført bagefter af den før omtalte, for sin Tid saa bekendte Arkitekt Nikolai Eigtved.

Et arkitektonisk Storværk af Rang var Christiansborg unægtelig blevet, en Pryd for Landets Hovedstad. Prægtigt tog det sig ud, naar man saa det fra Marmorbroen imod Hovedfaçaden, med Taarnet og Spiret (der den Gang laa mod Vest, hvor der senere kom en Kolonade), og den store Slotsplads indrammet af de lavere Bygninger med Buegangene.

Men én frygtelig Skavank var der ved Slottet, det røg i alle dets 319 Værelser! Man forsøgte den sædvanlige Udvej at forlænge Skorstenene, men hverken dette eller andre Foranstaltninger hjalp. Saa greb man til det skæbnesvangre Middel at anbringe Trækkanaler i Gulve og Vægge. Røgplagen afværgedes, men Røgkanalerne var Skyld i, at hele Slottet senere nedbrændte. Det var overdraget en Mand, „Plattenslager" Jensen, at holde Rørene rene for 600 Rdl. om Aaret, og han havde skaffet sig et omhyggeligt Kort over Ledningerne. Men da man fandt, at denne Renholdelse var altfor dyr, gik en Mand ved Navn Lind ind paa at gøre Arbejdet for 99 Rdl., men han havde intet Kort og kunde derfor ikke hitte ud af alle Ledningernes Krogveje, og Resultatet blev, at ikke alle Rørene blev rensede. Der opstod flere Gange Skorstensild, som dog hver Gang blev slukket, men den 26. Febr. 1794 skete Katastrofen. Efter at man i flere Dage havde hørt Buldren og Bragen rundt om i Slottet, uden at kunne forklare sig, hvorfra det kom, slog Flammerne den nævnte Dag Kl. 3 om Eftermiddagen ud i Arveprinsens Lejlighed paa 2. Sal i Hjørnet mod Hofteatret. De, der kendte Forholdene, var med det samme klar over, at Slottet var redningsløst fortabt: det var bogstavelig talt som indrettet til at skulle nedbrænde i en Fart. Paa Loftet havde man opmagasineret store Mængder af Tømmer, Brandmure fandtes ikke, og da Taget styrtede ned, fulgte hele det brændende Tømmerlager med, saa at Ilden med det samme forplantedes til alle Etager, og da hertil kom, at Ilden gennem Trækkanalerne fik den fornødne Luft, blev Resultatet, at alle det prægtige Slots 4 Fløje samt Kirken og den mellemliggende Bygning inden Kl. 5 om Morgenen var forvandlede til en sværtet Ruinhob. Omtrent 20 Mennesker tilsatte Livet under Branden. Vinden var, som da Slottet anden Gang brændte i 1884, sydlig, derved reddedes ogsaa den Gang Hofteatret og Staldene.

De Minder, der knytter sig til det første Christiansborg, saa smukt som det var, er ikke af dem, der opløfter et Folk. Man tænker straks paa dets første arrogante Herskerinde, Dronning Sophie Magdalene i hvis Tid man ikke maatte passere Slotspladsen uden med Hatten i Haanden, og af de senere Begivenheder paa Slottet rager Struensee-Tragedien op over alt andet.

Struensee og Caroline Mathilde er de to Navne, der uløseligt er forbundne med Christian VI's Borg. Dronning Caroline Mathilde var 15 Aar gammel blevet gift med den degenererede, sindssyge Kong Christian VII. Saa kom Struensee, den verdenserfarne Læge, Manden med de franske og engelske Frihedsideer, der blev det lille, skinhellige, konservative Lands højeste Styrer, og krydsede hendes Vej. Som Dronningens højforræderiske Elsker døde han paa Skafottet, medens den lille fine Dronning endte sine Dage som Fange i et fremmed Land, knap 24 Aar gammel. Medens det gamle Slot gennem Tiderne har kastet Glans over Byen ved store, glade Fester, møder Christian VI's Slot med Karnevallet Natten mellem 16. og 17. Januar 1772, hvor man fik den sindssyge Konge til at underskrive Arrestdekretet over Struensee og Brandt.

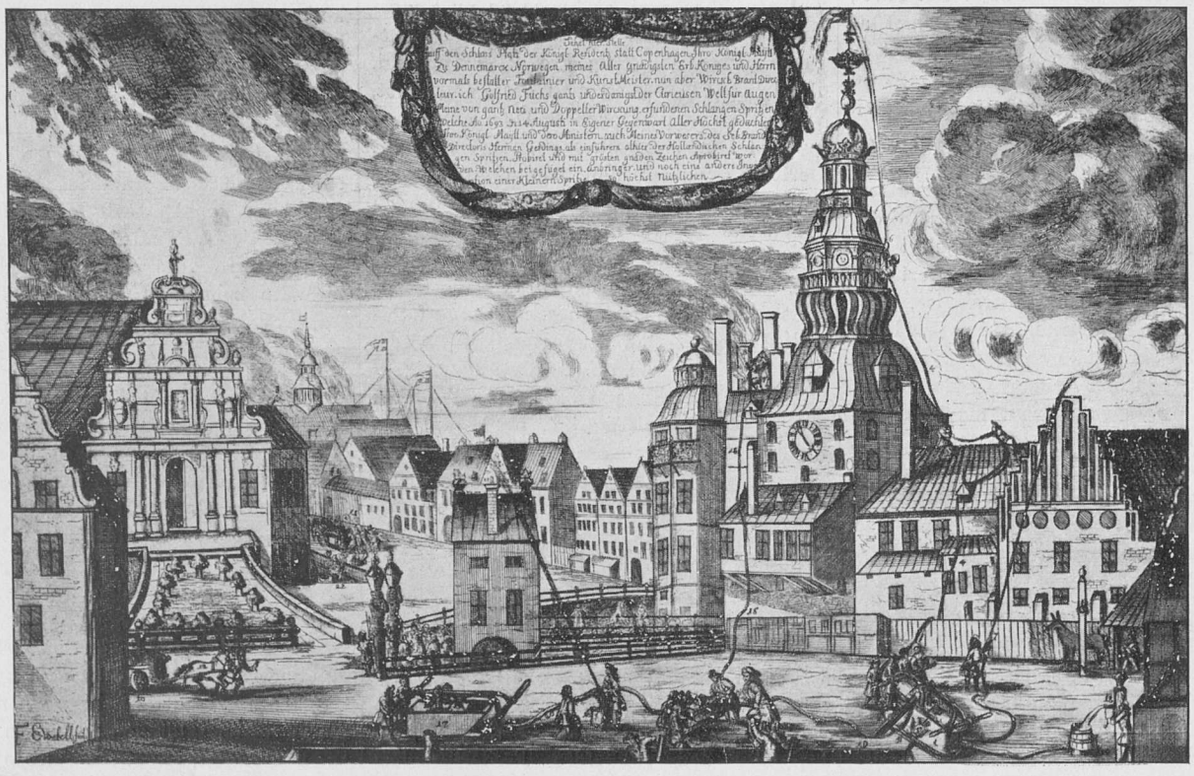

Sprøjteprøve foran Københavns Slot d. 14. August 1693.

FØR OG NU

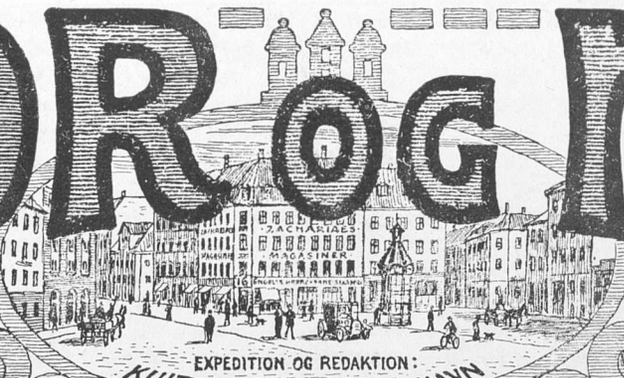

AKTUELT TIDSSKRIFT

1. Januar 1915. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 1 b.

Til Læserne.

Som vore ærede Læsere bekendt, har vi fra 1ste Januar 1915 afsluttet Udgivelsen af „Kultorvets Nyheder“ og remplaceret dette Blad med vort nye Blad „Før og nu“, hvoraf vi i Dag udsender vort 1ste Nummer.

Vi anbefale dette Blad til vore Læsere. Bladet vil blive pragtfuldt illustreret og forsynet med et righoldigt underholdende Læsestof samt udkomme 2 Gange om Maaneden, den 1ste og 15de.

Bladet kan nu abonneres for 60 Øre Kvartalet samt købes à 10 Øre pr. Nummer i alle Bladudsalg, hos Boghandlere samt paa Banegaarden i Hovedstaden.

Vi har til dette Øjemed samlet en Serie meget smukke Billeder, som vi ved „Dansk Reproduktions-Anstalts“ dygtige Medhjælp gengiver her i Bladet i sirlige Reproduktioner.

Vi benytter Lejligheden til at takke Hr. Direktør Iversen, som paa „Københavns Brandforsikrings“ Vegne, og Hr. Havnedirektør Møller, som paa „Københavns Havnevæsens“ Vegne har stillet nogle af de i dette og forrige Nummer benyttede Klicheer til vor Disposition og derved bevidnet deres Interesse for vort Blads Formaal: nemlig at give „tout Copenhague“ Oplysninger om deres egen Bys Udvikling igennem Aarhundreder, Oplysninger, som desværre sjældent er tilgængelige for det store Publikum“ og kun reserveres et snævrere Udvalg af Landets Borgere.

Det tredie Christiansborgs Bygmester: Slotsarchitekt Thorvald Jørgensen,

født 27. Juni 1867 i Saxild ved Aarhus, Søn af Købmand H. R. Jørgensen og Hustru Birgitte, f. Treschow. Afgangsbevis som Architekt 1889. Store Guldmedaille 1893. J. er kgl. Bygningsinspektør. Af hans Bygninger kan nævnes en Række Kirker i Hovedstaden samt Tvermosegaard, Varde Museum og den smukke Sporvognsventesal paa Raadhuspladsen.

Vore næste Numre af Bladet vil behandle Minderne om Slottenes Omgivelser, saasom Børsen, Nationalbanken og Broerne, — fremdeles Thorvaldsens Musæum og andre Bygninger, som i de skiftende Tider har karakteriseret dette vor Bys ældste og smukkeste Parti.

Endelig vil vi bringe Billeder med Beskrivelse fra Kristianshavn og vi begynder derefter paa Strøget med Kongens Nytorv som Centrum.

Man vil af disse Mindeblade se, hvorledes vor By er gaaet frem — og danne sig et Skøn over, hvorvidt denne Fremgang har været til det bedre — eller til det modsatte, og samtidig ved at gemme Bladene erhverve sig et enestaaende righoldigt og fuldstændigt Billedværk over Danmarks Hovedstad fra dens Oprindelse til vore Dage, som ikke før har været samlet paa en saa fuldstændig og systematisk Maade. *Red.*

Slotsholmen.

(Fortsat).

Imedens vi i forrige Nummer (det afsluttede „Kultorvets Nyheder“) særlig omtalte og illustrerede det gamle Københavns Slot i sine forskellige Omskiftelser samt det første Christiansborg Slot, beskæftiger vi os i Dag med de derefter følgende 2 Christiansborg Slotte.

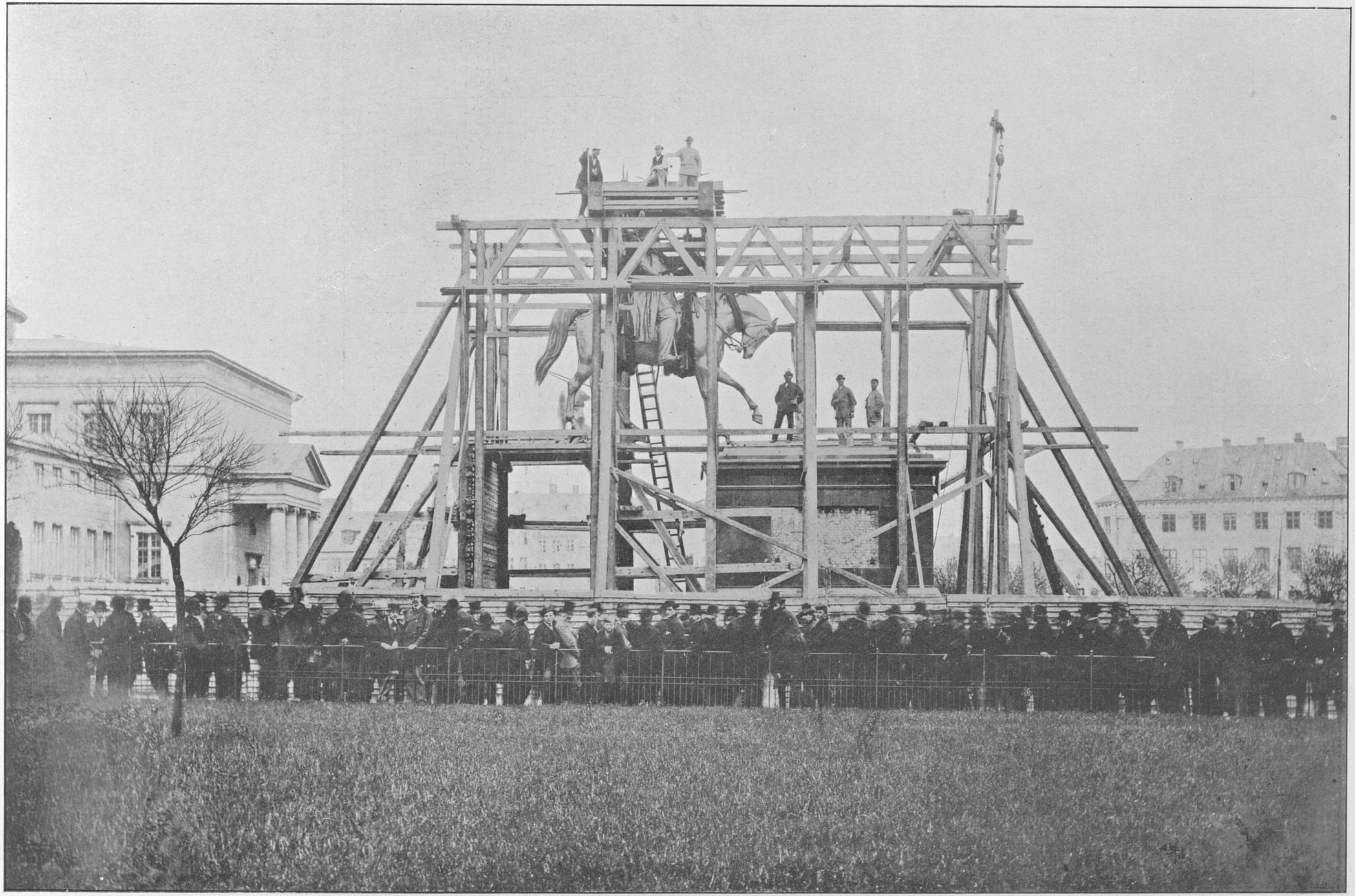

Fr. Riise fot.

Statuen af Frederik VII hejses op paa Fundamentet (1872).

Fot. Fr. Riise.

Fr. VIIs Statues Afsløring paa Slotspladsen 6. Oktober 1873.

Slotsholmen.

(Fortsat.)

Det andet Christiansborg.

Der synes straks efter Katastrofen at have været Enstemmighed i Landet om, at Slottet burde genopføres og, saavidt muligt, i samme Skikkelse som før. Der begyndte hurtigt at strømme frivillige Bidrag ind dertil fra alle Lag i Samfundet. Kongefamilien tog øjensynlig Tabet med større Sindsro, særlig Kronprinsen, den senere Frederik VI, skal nærmest have vist Glæde over, at det Slot forsvandt, der havde været Skuepladsen for saa mange for Kongehuset pinlige Tildragelser.

Imidlertid fik Befolkningen snart andet at tænke paa, da Ulykkerne kort efter Slag i Slag brød ind over Landet. Aaret efter Slotsbranden brændte Nikolaj Kirke og det omliggende Kvarter, 1801 kom Slaget paa Reden og 1807 Bombardementet, hvorved bl. a. Frue Kirke sank i Grus. Pengenød herskede, vi mistede Norge, mærkeligt var det da ikke, at Stemningen sank, og at det Slot, man endelig besluttede sig til at bygge, blev adskilligt ringere end det, der havde staaet.

Bygmesteren blev Professor Chr. Fr. Hansen, der som bekendt var en fanatisk Tilhænger af den Idé, at Efterligning af Antiken var det eneste, der duede i Bygningskunst, Raadhuset paa Nytorv, hvor han byggede paa bar Bund, er det heldigste Udslag af hans Kunst, men for Frue Kirkes og Christiansborgs Vedkommende burde han have vist større Pietet overfor sine Forgængere, og ikke hensynsløst brudt ned, blot for at faa sine egne Ideer frem. Resultatet for Christiansborgs Vedkommende blev en kedelig graa Bygning i Puds, der alene virkede med sine kolossale Murmasser. Det bedste var Kolonnaden, som han anbragte mod Ridebanen, hvor før Hovedfløjen havde staaet. Den indvendige Udstyrelse af Slottet blev bedre, men her var han ogsaa bistaaet af flere fremragende Kunstnere, deriblandt sin Svigersøn, Arkitekt G. F. Hetsch. I Riddersalen var anbragt Bissens Frise: Ceres og Bacchustoget, i et Værelse mod Ridebanen: Freunds Ragnarokfrise og i et Forværelse til Riddersalen: Thorvaldsens Alexandertog. Desuden var en Række Malere medvirkende.

Tegningerne til det nye Slot var allerede paabegyndt 1808, men først 1820 blev der taget fat paa Bygningsarbejdet. Kirken indviedes 14. Maj 1825 ved Tusindaarsfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark, og selve Slottet 1. Nov. 1828.

Slottet var opført under Enevælden, men i 1849 kom Grundloven, og da der nu skulde skaffes Lokaler til Rigsdagen, var der ingen anden brugelig Plads at faa, end paa Christiansborg. Oldnordisk Museum, der var indstalleret i Slottets Nordfløj, blev allerede i 1841 flyttet til Prinsens Palæ, hvor Højesteret før havde haft til Huse, og efter Kong Frederik VII's Død flyttede Højesteret ind i de tidligere Museumslokaler paa Christiansborg. Den kongelige Malerisamling fik Plads i øverste Etage af Nordfløjen.

Det andet Christiansborg kan kaldes Frederik VII's, som var den sidste Konge, der havde fast Residens her, og hvis Ryterstatue man senere opstillede foran Slottet. For de ældre af os staar det som Hjemmet for denne gode, bramfrie, meget joviale og meget tykke Konge med den store Merskumspibe og den tyrkiske Fez med Kvasten — og for hans Gemalinde Grevinde Danner, født Lovise Rasmussen. I muntert Drikkelag, som han yndede, sad han her mellem sine Venner og sagde sine ofte ret „saftige" Vittigheder. En af de bedste gengiver N. Abrahams i sine „Erindringer":

Chr. F. Hansen,
født i København 1756, død 1845. Søn af en Skomager og Læderhandler. Kom i Murerlære, blev Elev af Akademiet, hvor Harsdorff var hans Lærer, fik den store Guldmedaille og blev senere Professor.

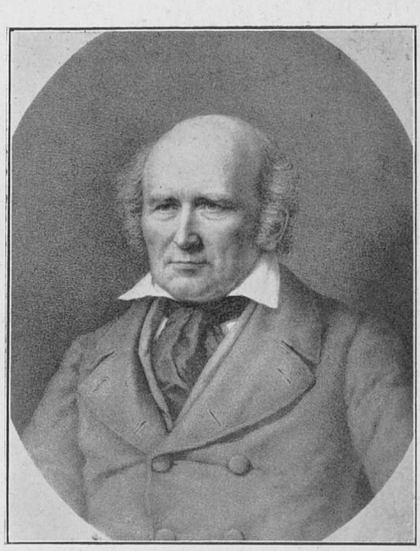

G. F. Hetsch (C. F. Hansens Svigersøn),
født 1788 i Stutgart, død 1864, Søn af en Historiemaler. Uddannet til Arkitekt i Paris. Kom til Danmark 1815 og blev Professor ved Akademiet. H. havde stor dekorativ Begavelse og virkede i høj Grad til Gavn for dansk Kunsthaandværk.

En russisk Storfyrste laa paa Reden og fik af Kongen Indbydelse til Taffel. Russeren undskyldte sig — rimeligvis fordi han ikke gad være sammen med Grevinden — med den Motivering, at han havde paadraget sig et Anfald af Kolerine og ikke kunde forlade Skibet. „Om han har Kolerine ved jeg ikke", sagde Kong Frederik, „men at han s . . . . . mig et Stykke, det ved jeg."

Iøvrigt er det jo bekendt nok, at Frederik VII, naar det gjaldt, altid optraadte med ægte kongelig Værdighed.

En af Slottets mindeværdigste Fester var den, der blev holdt den 6. Juni 1863 i Anledning af Kong Georgs Valg til Konge i Grækenland. Dets sidste Fest holdt Christian IX i August 1884 i Anledning af den store Lægekongres. Et Par Maaneder efter brændte Slottet for anden Gang.

Kl. 5 om Eftermiddagen den 3. Oktober 1884 udbrød der Ild i et af Folketingets Lokaler. Man var i Anledning af Rigsdagens forestaaende Sammentræden i Færd med at fyre i Kakkelovnene og heraf opstod Branden. Nyheden „Christiansborg brænder" bredte sig hurtigt over Byen, men vakte ikke synderlig Opmærksomhed. Man var med det nye, mere moderne Brandvæsen vant til, at Ild i Bygninger, der ikke var Varelagre eller brandfarlige Fabriker, sjældent tog synderligt Overhaand. De faa,

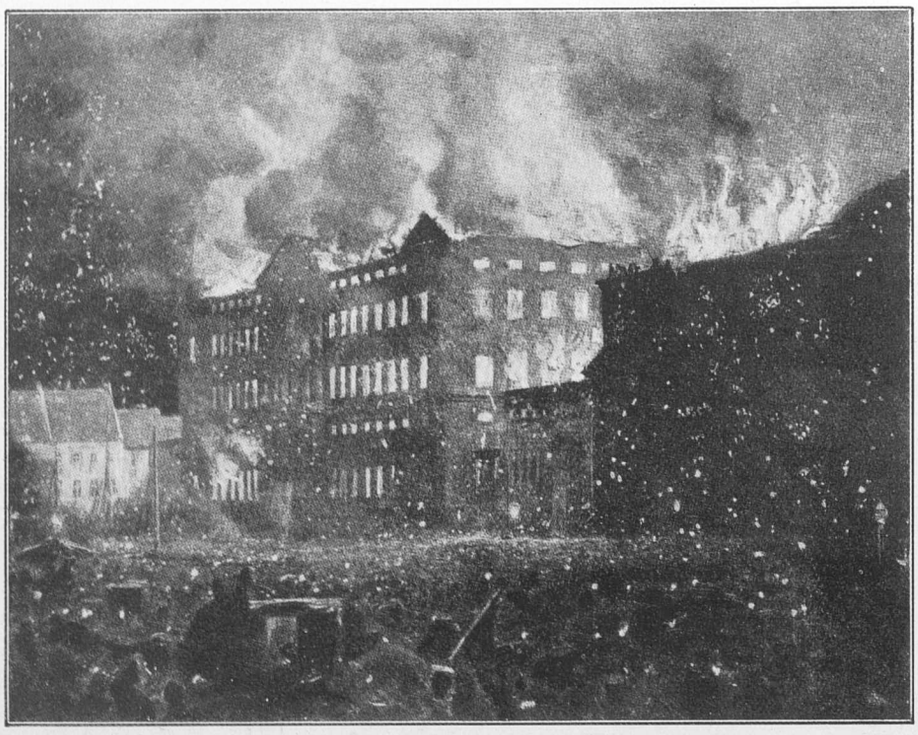

Kristiansborgs Brand. 1884. Maleri af Otto Bache (Kjøbenhavns Brandforsikring).

Ruinerne af Slottet (1884).

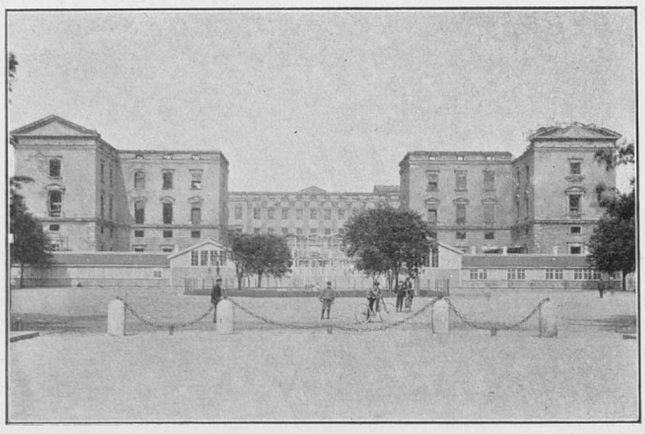

Ruinerne af Slottet (1884).

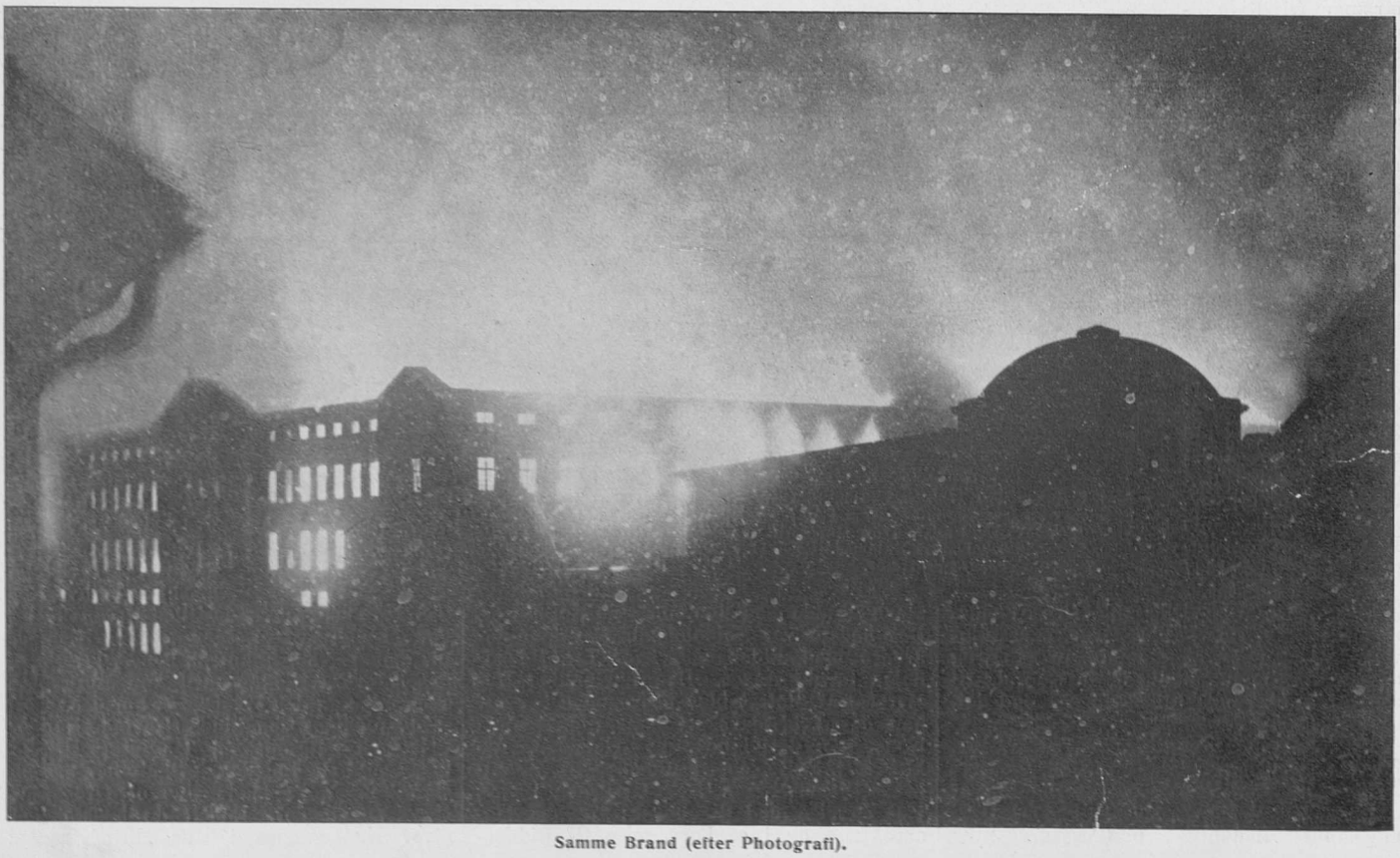

Samme Brand (efter Photografi).

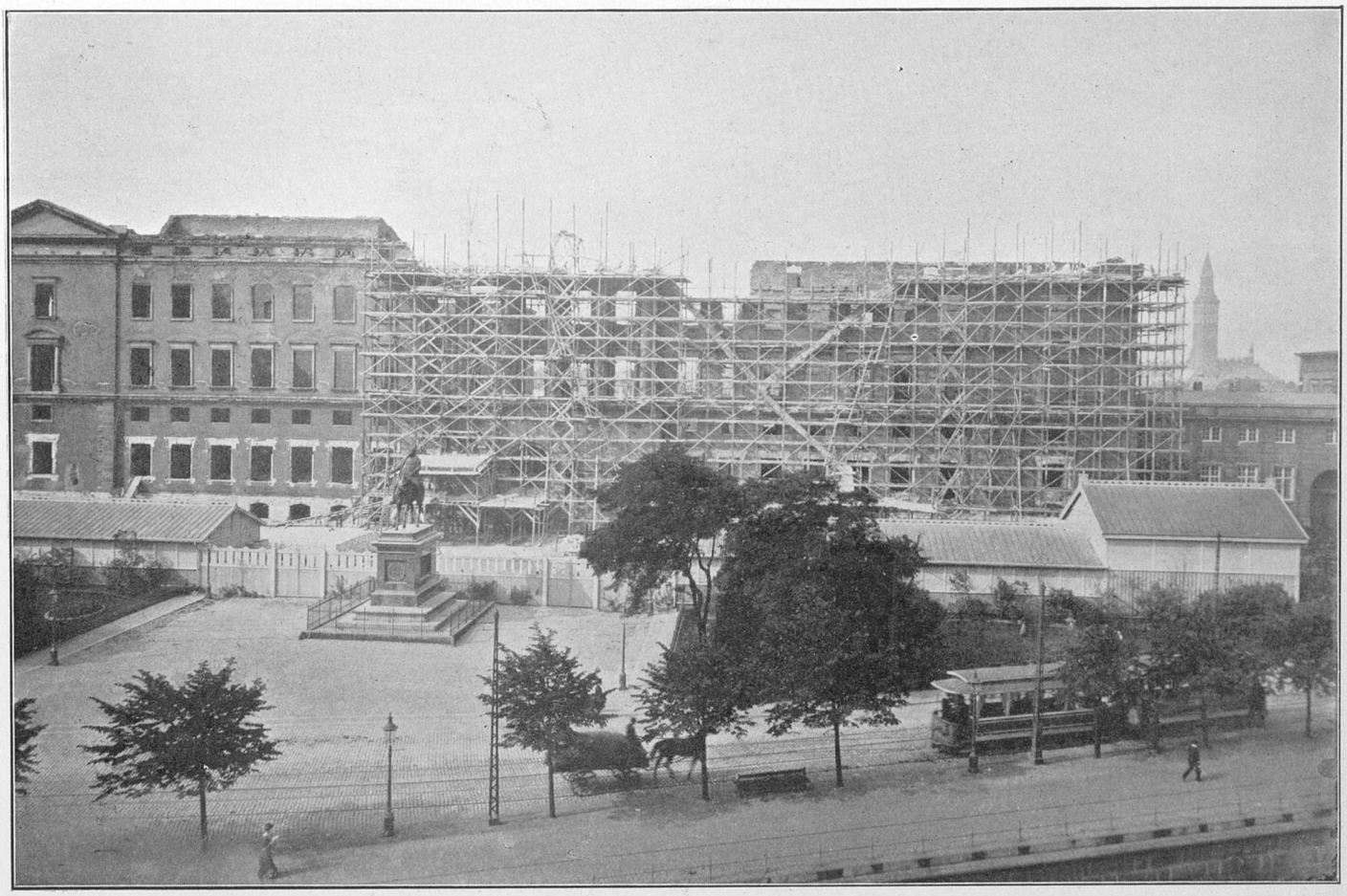

Stillads opsat til Nedrivning af Façaden (1907).

der tilfældigt passerede gennem Slottet ved 6-Tiden, saa tre-fire Brandmænd slaa Vinduesposter ud og hale et Par Slanger ind, ingen faldt det ind, at hele Slottet ogsaa denne Gang skulde blive Flammernes Rov. Men Ilden greb om sig ustandseligt, næsten gaadefuldt, der hørtes Gaseksplosion paa Gaseksplosion — man sagde, at ingen vidste, hvor Nøglen var til Hovedhanen — og tilsidst maatte man opgive at slukke og kun søge at redde, hvad reddes kunde; det blev ikke meget, dog fik man med Energi og ikke uden Livsfare frelst Malerisamlingen og bl. a. ogsaa Thorvaldsens Relief Alexandertoget. Ved en Sprængning af Mellembygningen

Fot. C. Ferslew & Co. **Resterne af Christiansborg Slot umiddelbart før Paabegyndelsen af det nye Slots Opførelse (1908).**

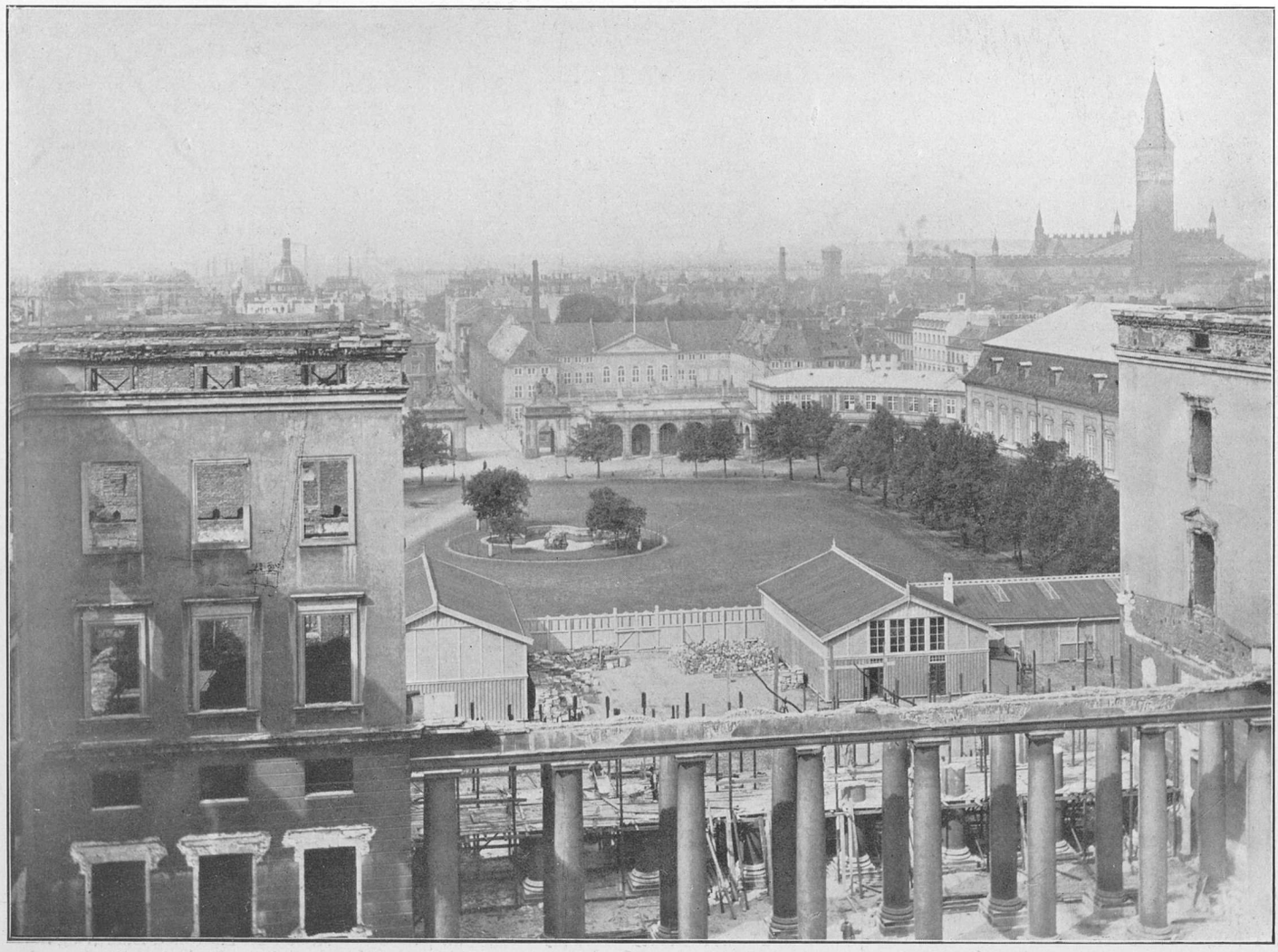

Vue fra Taget paa Ruinen af Christiansborg Slot (1907) over Ridebanen og Ny Vestergade samt den søndre Bydel af Hovedstaden med Raadhustaarnet, Glyptotheket m. m.

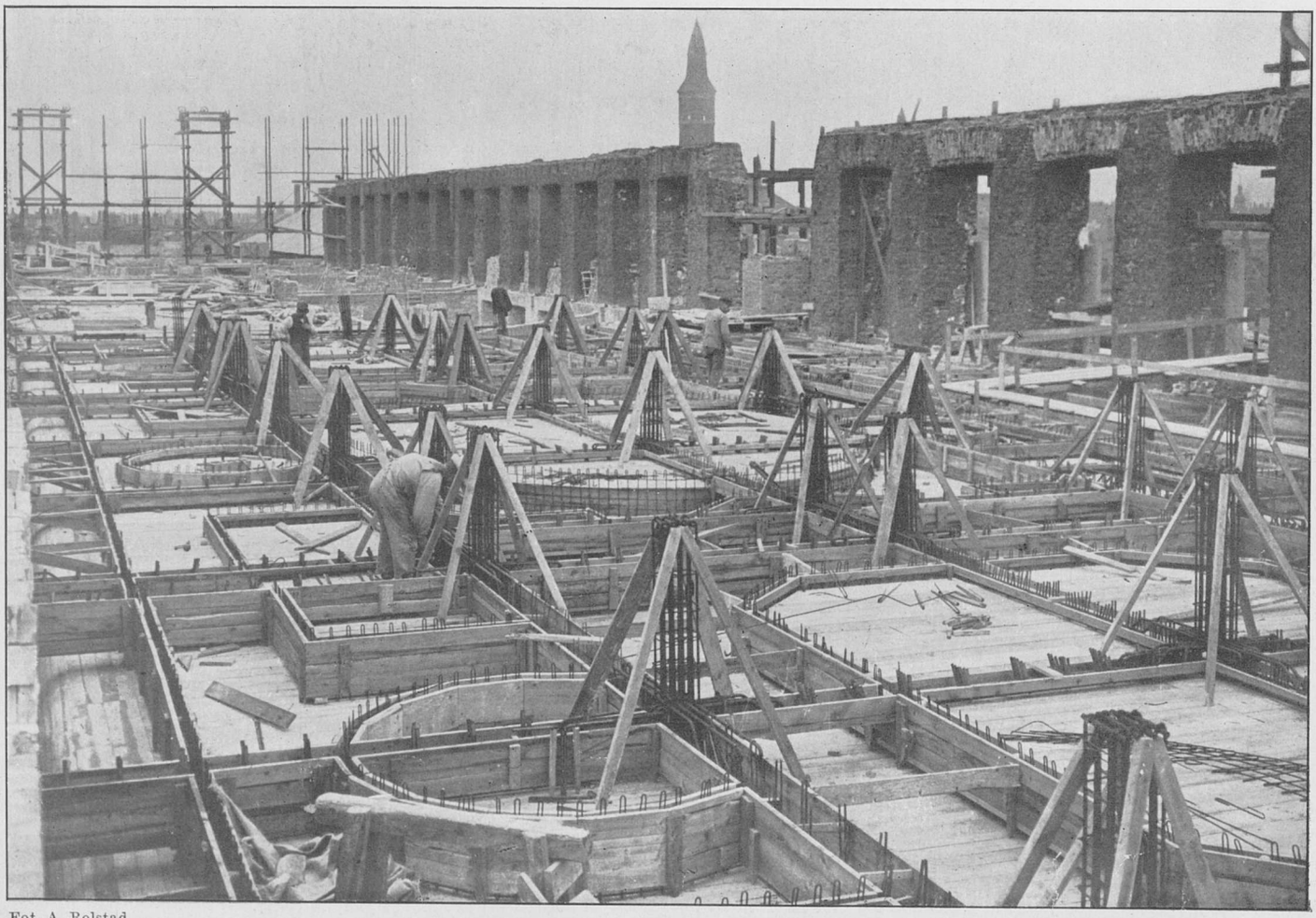

Fot. A. Rolstad

Christiansborg Slot under Opførelsen (Etage-Adskillelsen udført i Jernbeton).

C. Ferslew & Co. fot.

(Christiansborg Slot under Opførelsen 1910).

ved Slotskirken lykkedes det denne Gang at redde denne. 2 Soldater af Redningsmandskabet omkom ved Branden.

Da Slottet næste Morgen var en rygende Ruin, sluttede Folketingsmand C. Bergs „Morgenbladet" sin Beretning om Katastrofen med følgende Ord: Paa denne Tomt opføres intet Christiansborg for tredje Gang."

Det tredje Christiansborg.

I over 20 Aar laa Christiansborg som Ruin. Grunden var denne Gang ikke saa meget Pengemangel som indre politiske Forhold. Vel havde ikke Oppositionens Fører C. Bergs ovenfor citerede Ord saa meget at betyde — hans Partifæller fortolkede sig senere fra dem — men, som bekendt, vilde Folketingets Venstre principmæssig ikke bevilge nogetsomhelst til en Regering, der ikke var „parlamentarisk", og Konsejlspræsident og Finansminister Estrup kunde nok, trods Tingets Modstand, bygge et Par Jernbanestationer, som den lille Klampenborgstation og Nørrebros, paa et „Provisorium", men Kongeborgen var jo ikke nogen paatrængende Nødvendighed. Kong Christian IX havde jo ogsaa i det nedbrændte Slots Tid boet paa Amalienborg. Men Rigsdagen, der efter Branden maatte indrette sig som den bedst kunde i det gamle Landkadetakademi i Fredericiagade, savnede Lokaler, ligeledes Højesteret, som lejede Rum i Kong Georgs Palæ i Bredgade.

En Række Projekter fremkom i Løbet af de 20 Aar. Det første straks efter Branden fra den berømte Wiener Arkitekt Theophilus Hansen, der allerede i Forvejen havde gjort Udkast til en ny Rigsdagsbygning. Han udarbejdede i Hast en Række Tegninger til et nyt Slot og en særskilt Rigsdagsbygning, og paa Grundlag af disse blev der i 1887 udskrevet en Konkurrence med det Resultat, at der indkom 32 Forslag, hvoraf de 7 blev præmierede. Men intet af dem fandtes fuldtud heldige; man foreslog en ny Konkurrence, men Rigsdagen satte ikke Forslaget igennem — heller ikke et fra det socialdemokratiske Parti fremsat Forslag om at sløjfe hele Ruinen og Ridebanens Bygninger og udstykke Slotsholmen til Byggegrunde.

Endelig, efter at Venstre havde dannet Ministerium, blev Sagen taget op i Anledning af Christian IX's 40-Aars Regeringsjubilæum 1903. Den 15. November — selve Jubilæumsdagen — blev den Lov vedtaget, hvorefter der skulde udskrives en ny Arkitekt-Konkurrence om Slottets Genopførelse, og saa godt som alle vore kendte Arkitekter gik løs paa den store Opgave. — Resultatet blev denne Gang, at de tre Arkitekter, hvis Forslag fik 1ste Præmie, A. Clemmensen, Martin Nyrop og Thorvald Jørgensen, blev opfordrede til at udarbejde nye Tegninger til nærmere Vedtagelse. Det blev Thorvald Jørgensen, der gik af med Sejren, og ved Lov af 5. April 1906 blev endelig Beslutningen taget om Slottets Genopførelse med ham som Bygmester. — Aaret efter, i Maj 1907, tog man fat paa Nedbrydelsen af de Mure, der ikke efter Planen skulde gaa ind i det nye Slot, og i Februar 1908 var man klar til at bygge. Kong Frederik VIII havde i Mellemtiden højtideligt nedlagt Grundstenen d. 15. Novbr. 1907.

Opførelsen er nu saa vidt fremskredet, at enhver kan gøre sig en Forestilling om, hvordan det bliver. Alle vil sikkert være enige om, at Bygningen bliver meget smuk, Landet i alle Maader værdig. Med Taarnet og Spiret vil det i sin Helhed komme til at minde om Christian VI's Slot. En stor Fordel er det, at det nye Slot overalt bliver beklædt med Granit, medens det første var beklædt med Sandsten, der hurtigt forvitrede, og det andet havde det døde graa Kalkpuds, som stadig skulde repareres. Der hang altid Murstilladser et eller andet Sted paa dette Slot.

Indretningen bliver noget lignende som det sidste Slots. Hele den sydlige Fløj bliver Rigsdagens. Højesteret faar Lokaler paa samme Sted som sidst: i Nordfløjens Stueetage. Resten af Komplekset bliver Kongebolig og Repræsentationslokaler.

Om c. 3 Aar ventes Slottet at kunne staa færdigt, det vil da have kostet henved 10 Millioner Kr.

Som det er bygget, vil det ikke koste de mange Penge i Reparationer som de to foregaaende Slotte. Og en Trøst er det, naar det endelig for tredje Gang er genrejst, saa vil det ikke mere kunne brænde. Selvfølgelig kan mindre Partier ødelægges af Ild, men Bygningsmaterialet, Brandmure og andre Foranstaltninger udelukker større Katastrofer. Og nu kommer der ingen Kakkelovne, men Bygningen faar Centralvarme.

Som bekendt agter Kong Christian X at tage fast Bolig i det nye Slot.

Kong Frederik VIIs Rytterstatue.

Der var i Frederik VII's Tid almindelig Stemning for at rejse denne Konge — „Grundlovens Giver" — Mindesmærker, og

Obs. *Bladet udgaar fra Nytaar 1915 2 Gange om Maaneden, nemlig hver 14. Dag. — Der kommer altsaa 24 Numre aarlig og Abonnementsprisen er kun* **Kr. 2,40** *for hele Aaret, som opkræves kvarlalsvis forud med 60 Øre.*

Tegn strax Abonnement

saadanne findes da ogsaa i et stort Antal Byer. Først 10 Aar efter Kongens Død fik han sit Mindesmærke i København, den Rytterstatue, der staar foran Christiansborg. Den er modelleret af den ældre Bissen og blev afsløret 6. Oktober 1873, Frederik VIIs Fødselsdag. — Statuen giver et godt Billede af den vennesæle Konge, der er noget tiltalende jævnt, men ikke pompøst ved Kongens og Hestens Stilling. Omkring det Aar, den blev rejst, var det, at „Det forenede Venstre" i Slottets Folketingssal begyndte sin voldsomme Opposition mod Regeringen med Finanslovnægtelse og anden „Visnepolitik", og Erik Bøgh, der den Gang var Redaktør af et konservativt Blad, sagde da med Henblik paa Statuen, at „Kongen rider *ud* af Slottet, hvor Berg og Bajer og Bavelse huserer, slaar ud med Haanden og siger til sine gode Københavnere: „Ja, der kan I selv se!" — Det kunde Bissen næppe have tænkt paa, da han gav sit Mindesmærke den Form, det fik; rigtig er utvivlsomt den Forklaring, at han har tænkt sig den folkekære Konge ved en bestemt Lejlighed holde sin Hest an og med en Haandbevægelse sige et Par af sine hjærtelige Velkomstord til de Omkringstaaende.

Kun faa Statuer karakteriserer Manden saa godt som denne.

J—s.

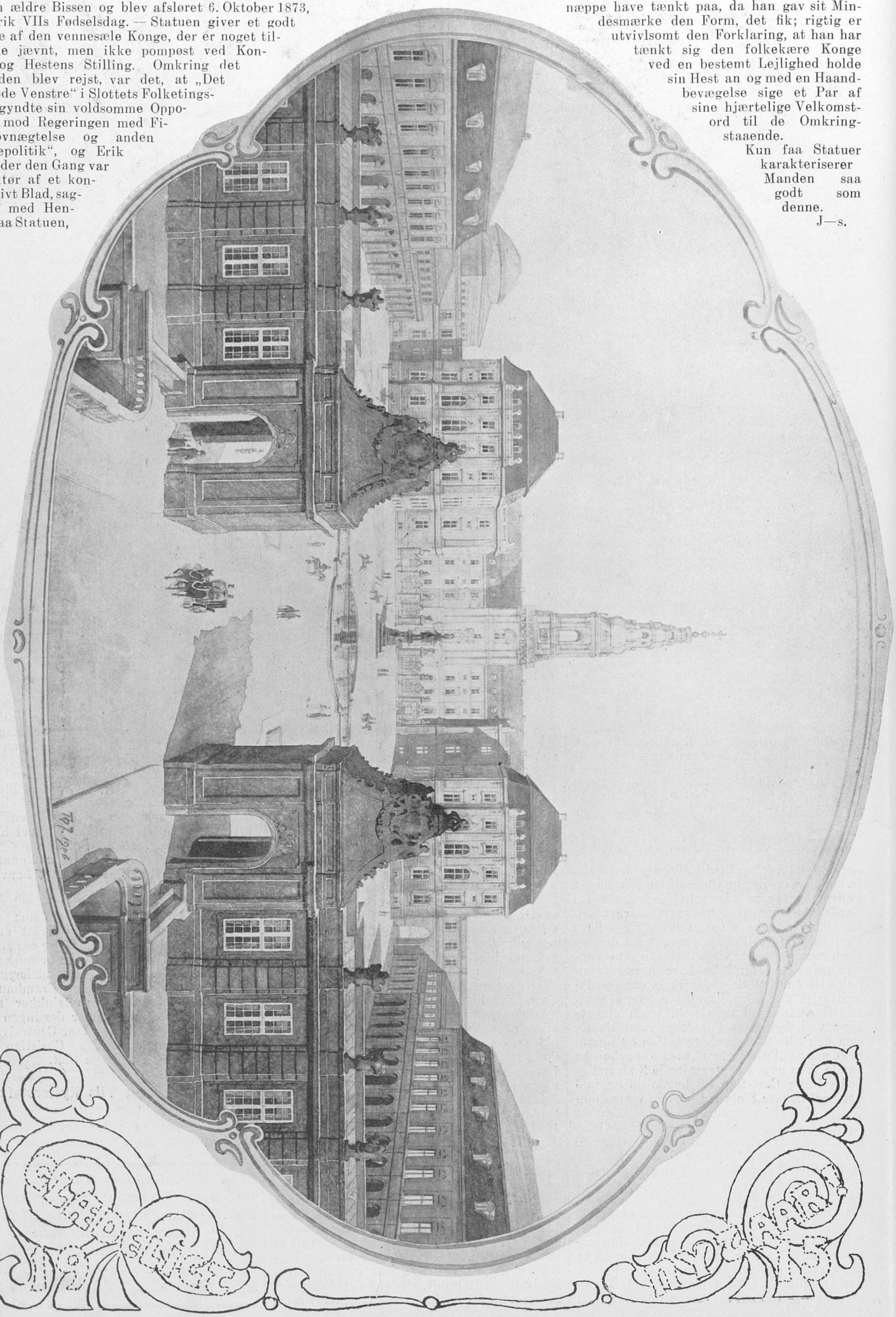

Det Christiansborg Slot, som nu er under Opførelse, opføres af Slotsarchitekt Thorv. Jørgensen (Facaden mod Ridebanen, som bliver den fremtidige Hovedfacade).

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 2.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal. Enkelte Numre 10 Øre.

15. Januar 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Bog- og Papirhandlerne, Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Slotsholmen.

(Fortsat).

I vort Nummer for idag fortsætter vi Mindebladene fra Slotsholmen, som i næste Nummer afsluttes med sen foran samme 1806 paa nærværende Side, Gengivelsen af Rørbyes fortrinlige og karakteristiske Maleri af Børsens sydlige Rampe i Frederik den VI's Tid, samt Gengivelsen af Holms Tegning fra 1852 af Kanal-Knippelsbro til dens oprindelige Udgangspunkt ved Børsgade, var den forøvrigt ogsaa en smuk, malerisk Gade, som det prægtige fotografiske Billede paa Bladets 5te Side viser.

Ældre Læsere vil mindes, da „Suk-

fecit Eckersberg. **Slotspladsen 1806, Børsen og Nationalbanken samt Ministerialbygningen, tilvenstre Bremerholms (Holmens) Kirke.** fot. Hansen.

de til Slotsholmen førende ældre og nyere Broer. Som Læserne vil se, er det navnlig Børsen i dens forskellige Skikkelser og de gennem Aarene forandrede Omgivelser, der har givet os Illustrationsstoffet til dette Nr. Særlig interessante og sjældne er Eckersbergs Tegning af Børsen og Pladspartiet ved Børsen (nuværende Slotsholmsgade). Særlig det sidste er et interessant Minde om, hvor hyggelig og malerisk denne Gade en Gang har været. I de 40 Aar, der hengik mellem Nationalbankens og Vagthusets Nedbrydelse og Kanalens Udfyldning og den sidste Flytning af kerhuset", den røde Bygning med de takkede Gavle, rejstes ved Gadens Ende mod Havnen. Den var i en Aarrække en yndet Skive for Bladenes Vittigheder paa Grund af den paatrængende Maade, hvorpaa den var lagt i Gaden.

Red.

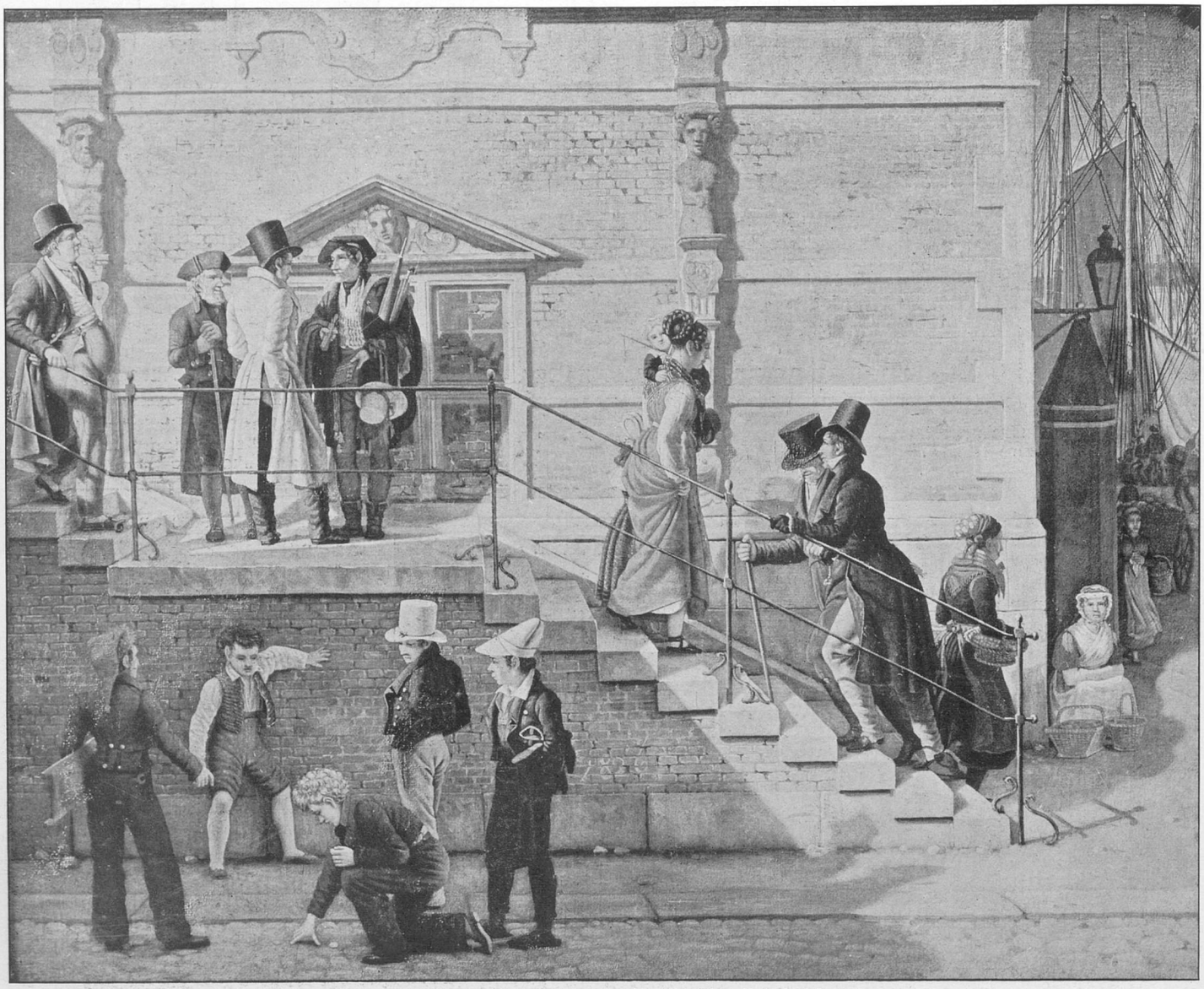

Den østlige Børsrampe i Frederik den VIs Tid (efter Maleri af Rørby).

Børsen.

En af Nordens smukkeste og mest stilfulde Bygninger er Københavns Børs. Som berørt i Omtalen af Slottene skylder den Kristian IV sin Tilblivelse, idet han paa opfyldt Terræn lod den opføre i Aarene 1619—40.

Bygningens Formaal var at tjene som Udsalgssted for Varer, der kom til Byen med Skib, og som Følge deraf blev der lagt Bolværker paa begge dens Langsider for at Skibene kunde lægge lige til og oplosse deres Varer. I nederste Etage var Rum for de grovere Varer og i øverste, hvortil en Rampe førte op paa begge Ender af Bygningen, for de finere Varer.

I Maj 1619 havde Kongen sluttet Kontrakt med Lorentz Steenwinkel og Herman Rollefink om Stenhuggerarbejdet og i 1623 var Bygningen under Tag. I sin første Skikkelse havde den afhvalmet Tag og hverken Kviste eller Spir. Det var Hans Steenwinkel, Broder til den ovenfor nævnte Lorentz S., der opførte den prægtige Vestgavl, hvortil Rampen fører op. Udsmykningen passer ikke rigtigt til Bygningens Arkitektur og Forklaringen herpaa er den, at det var et Pragtstykke, Kongen havde erhvervet sig i Udlandet og ønskede opsat paa sin nye Børsbygning.

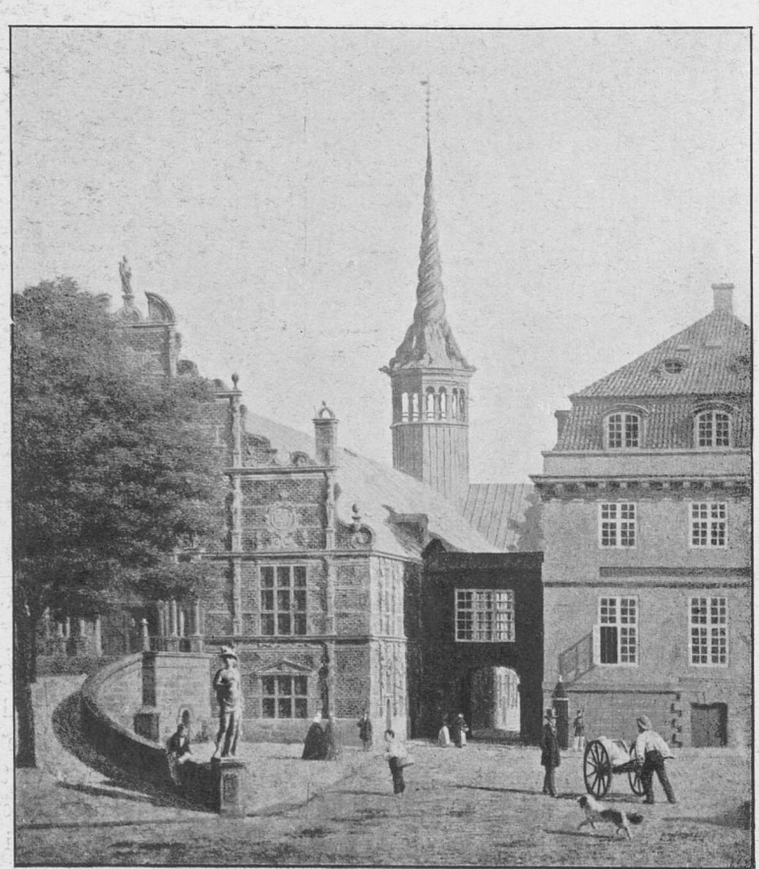

Børsen og Nationalbanken (først i Tredserne).

Det ejendommelige Dragespir opsattes 1624—26 af Tømmermester Vidt Kragen, og omtrent samtidig gravedes Børsgraven paa Bygningens Sydside, som atter blev tilkastet 1867—68, da Slotsholmsgade blev anlagt. Østgavlen mod den nuværende Privatbankbygning blev først færdig 1640, som ovenfor nævnt ogsaa med en Rampe, der dog ikke var saa bred som den paa Vestsiden.

Bodernes Antal for de grovere Varer i Stuen var 20. Paa 1ste Sal var, foruden nogle Kontorer, 36 Kramboder, 18 paa hver Side af en smal Gang, der førte gennem Bygningen fra Rampe til Rampe.

Allerede i 1695 blev Bygningen restaureret og fik nyt Tag samt Kvistene. 1775—76 afløstes det gamle Spir med et nyt, aldeles ligt det gamle, denne Gang udført af Hoftømmermester Boye-Junge og Volmeister. Samtidig blev Rampen ved Vestgavlen sløjfet og erstattedes af en Trappe. Den

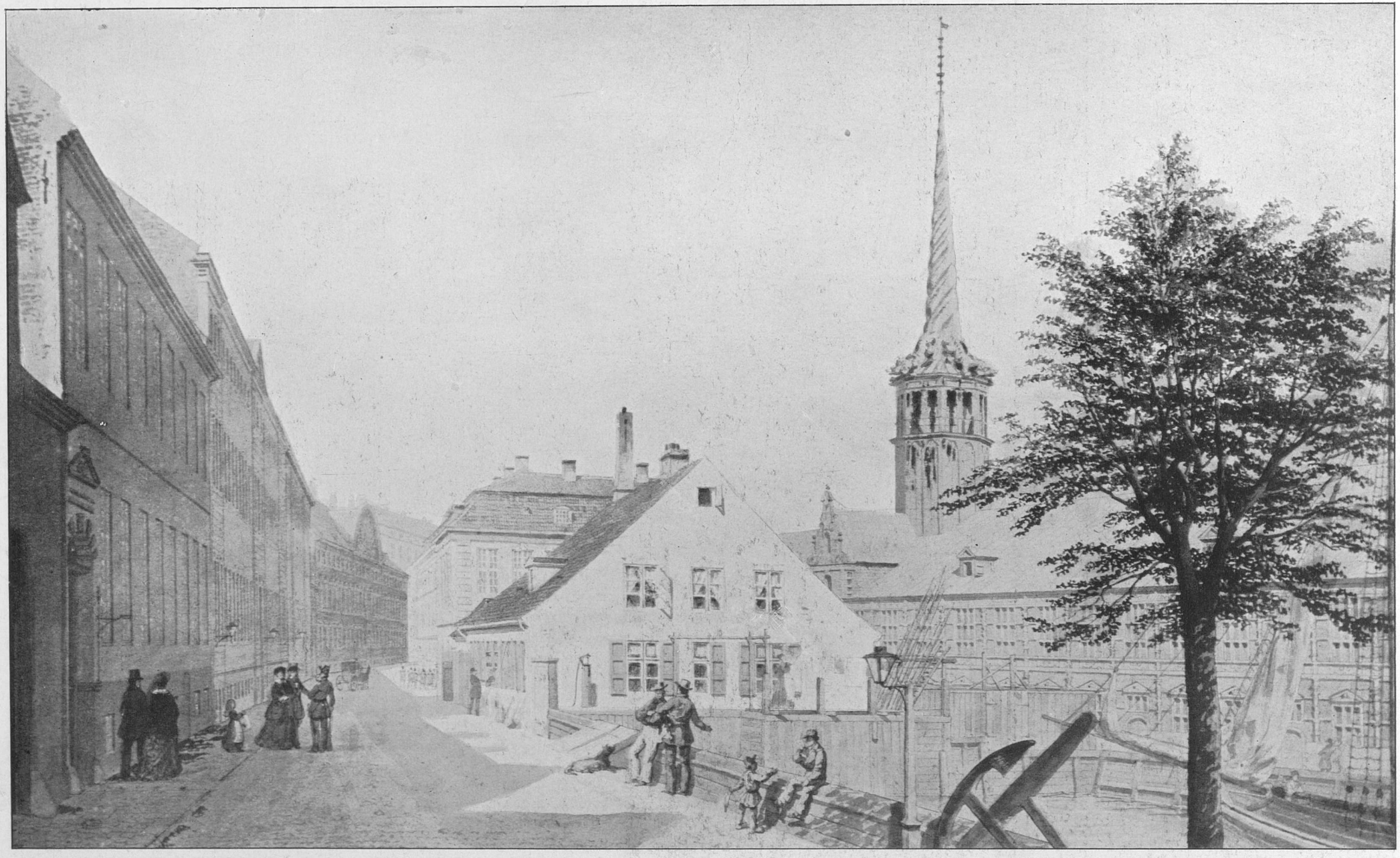

Fr. Riise fot.

Børsgade med Børskanalen og Børsen; i Forgrunden Vagthuset, bagved samme Nationalbanken.
I Baggrunden Ministerialbygningerne og Christiansborg Slot (i 50erne).

Tegning af H. G. F. Holm fecit.

Fr. Riise fot.

Børskanalen, tilhøjre Børsen og tilstødende Bygninger, i Midten Nationalbanken, i Baggrunden Christiansborg Slot (i 50erne).

Fr. Riise fot.

Slotsholmsgade (den opfyldte Børsgrav omtrent 1870 efter Nedrivningen af Nationalbanken og Vagthuset).

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

Rampe, der nu findes, er opbygget 1828—30 og samtidig blev Indgangen ved Østgavlen lagt ned til Gaden.

I 1855 overtoges Børsen af Grosserer-Societetet, som i Aarene 1879—82 lod den grundigt restaurere under Ledelse af Professor Fenger. De fleste af Kvistene var sig. Efter Grosserer-Societetets Overtagelse af Bygningen opførtes denne Sal i øverste Etage efter Tegning af Arkitekt H. C. Stilling, der havde gjort sig fordelagtigt bekendt ved som Georg Carstensens Arkitekt at have opført de første Bygninger i Tivoli samt Casino.

lægger Christian IV (modelleret af Thorvaldsen). Paa hver Side af denne er der en Kultegning af L. Frølich, forestillende „Retfærdigheden" og „Fliden".

Salen indviedes den 2. Marts 1858.

Fr. Riise fot. **Udsigt fra Christiansborg Slot i 70erne, efter Slotsholmsgadens Etablering og den nye Knippelsbros Anbringelse for Enden af den. — I Baggrunden ses Frelsers Taarn paa Christianshavn.**

i Aarenes Løb forsvundne, og der kom nu den pragtfulde Række af nye Kviste i Stil med Bygningens nederlandske Renaissance. Bygningens Granitsokkel er uforandret, men Væggenes Beklædning er nu de saakaldte „Verblendsten" i tynde Plader udenpaa den gamle Mur.

En særlig Omtale fortjener Børssalen, som er at regne for et Bygningsværk for

Salen, der er 52 Alen lang og 30 Alen bred (hele Bygningens Bredde), er ved 10 Søjler delt i to 8 Alen høje Sideskibe og et 13 Alen højt Midtskib. Væggene er beklædte med Gyldenlæder og Loftet rigt forgyldt. Over Hovedindgangen er en Buste af den daværende Konge Frederik VII og paa den modsatte Væg en stor Marmorkamin med en bronceret Zinkstatue af Børsens Grund-

Nationalbanken.

Fra først af har Nationalbanken haft Lokaler paa Børsen. Her var Pladsforholdene imidlertid daarlige og navnlig var der altfor brandfarligt. Efter Udkast af Harsdorff byggede man da i 1785 en særskilt Bankbygning ved Børsens Vestgavl imellem denne og Kancellibygningen. Under Arbejdet blev

Udsigt fra „Christiansborg Slot“ over Børsen, Slotsholmsgaden, den nyeste Knippelsbro; tilhøjre Ministerialbygningen; i Baggrunden tilvenstre „Frelserens Taarn“, tilhøjre „Christians Kirke“ paa Christianshavn, omkring 1910.

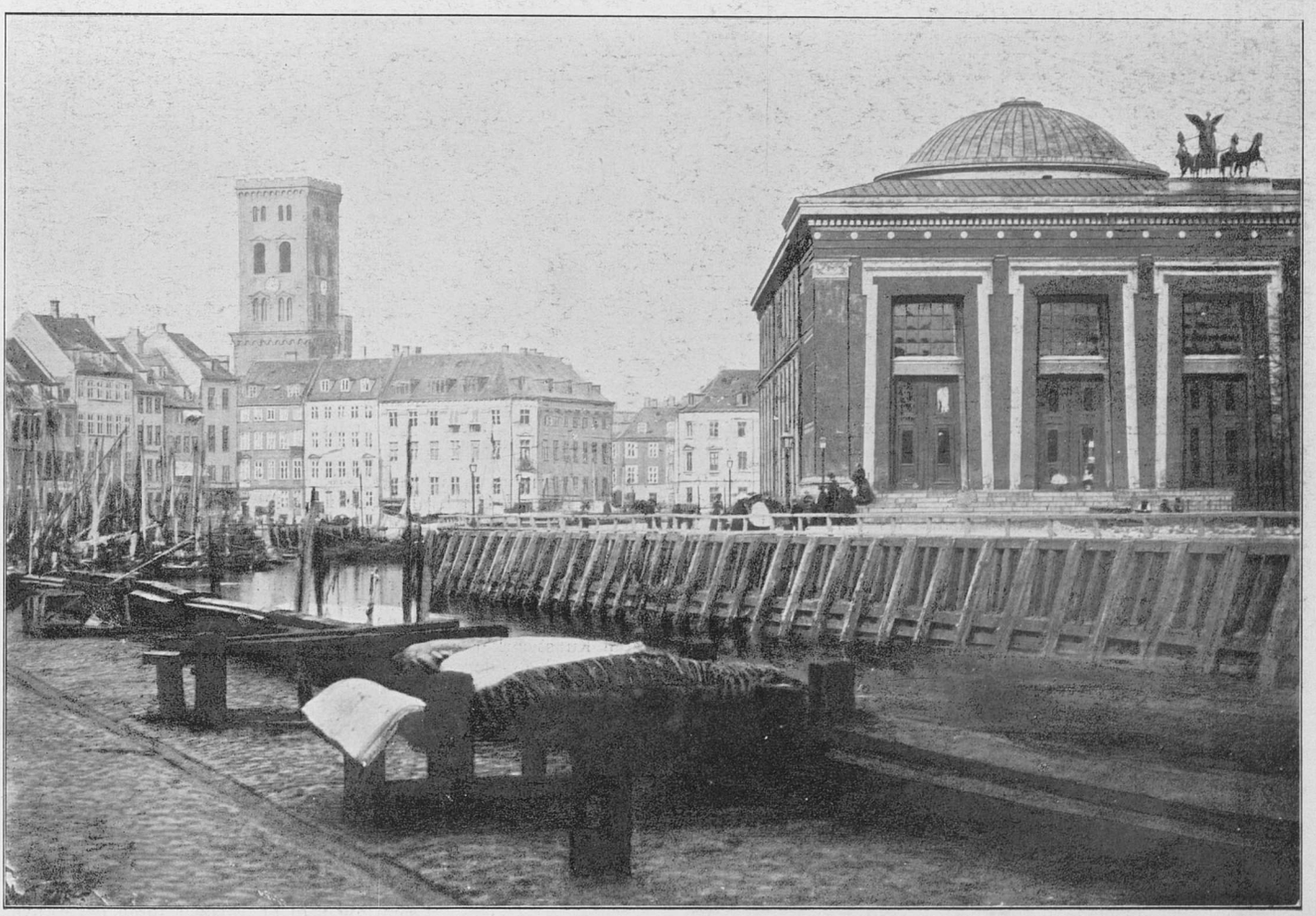

Thorvaldsens Musæum (i 50erne) set fra Nybrogade, hvor Beboerne dengang solede deres Sengklæder paa Gaden.

Harsdorff syg, og Bygningen fuldførtes af Arkitekt Meyn. „For at Købmændene kunde gaa tørre derover", var Banken sammenbygget med Børsen. Det blev en forholdsvis dyr Bygning, da den skulde hvile paa Pilotering i Kanalen. Man var fra første Færd højlig utilfreds med Bygningen, som var blevet altfor lille; imidlertid maatte man nøjes med den til bedre Tider. I 1866—70 opførtes endelig den nuværende Bygning paa Gammelholms Grund og Nationalbankbygningen ved Børsen tilligemed „Vagthuset" i Slotholmsgade (bag Børsen) blev derefter raserede.

Kancellibygningen.

Kancellibygningen — „den røde Gaard" — opførtes i 1716—21 efter Tegning af J. C. Ernst. Paa Grunden havde før været et Bold- og Værtshus. Værtshuset nedlagdes og blev Bolig for Hofmarskal J. Chr. Körbitz. Under Belejringen i 1658—59 internerede de svenske Fanger i Boldhusets Kælder. I 1714 købte Kongen Huset og nogle tilstødende Gaarde for at faa Plads til den tiltrængte Kancellibygning.

Senere er flere Gaarde i Slotsholmsgade blevet inddragne i Komplekset: det tidligere Generalpostamt eller Anna Sofie Reventlows Gaard, Lerches Gaard og flere.

Andre offentlige Bygninger paa Slotsholmen.

I Forbigaaende skal vi omtale de vigtigste af Slotsholmens andre offentlige Bygninger. Tøjhuset er, som tidligere berørt, i sin første Skikkelse opført af Christian IV. Samme Konge byggede det gamle „Bryghus", den store Bygning med det mægtige Tag, der har 5 Lofter, paa Hjørnet af Christiansgade. Det kongelige Bibliotek stammer fra Frederik III. Det var til Huse i hans Bygning i Tøjhusgade, til man for faa Aar siden opførte et nyt Bygningskompleks for Biblioteket med Hovedfacade mod Christiansgade efter Tegning af Professor H. J. Holm.

Endelig skal nævnes, at Sukkerraffinaderiet „Fønix" Bygninger ved Havnen stammer fra 1657.

Thorvaldsens Musæum.

Paa sin Vis ikke mindre beundringsværdig end Børsen er en af Slotsholmens andre Bygninger, nemlig Thorvaldsens Musæum. Af en gammel Vognremise fra det første Christiansborgs Tid, hvis tre Ydermure man lod blive staaende, gjorde Arkitekt M. Gottl. Bindesbøll det Mesterstykke at skabe et Tempel for vor udødelige Thorvaldsen i den rene græske Stil, der var Mesterens Ideal, en værdig Ramme om Kunstværkerne og tillige et stemningsfuldt Mausoleum over ham.

Ved Testamente af 5. Dcbr. 1838 havde Thorvaldsen skænket sine Kunstværker og Samlinger til sin Fødeby mod at denne opførte en Musæumsbygning dertil.

Det følgende Aar tog man fat paa Bygningsarbejdet, der stod temmelig længe paa, idet Musæet først aabnedes den 18. Sept. 1848. Byggesummen blev 507,372 Kr., deraf udredede Kommunen 357,472 Kr., Resten dækkedes ved Subskription. Medens Opførelsen stod paa, døde Thorvaldsen — den 24. Marts 1844 —. Graven i Musæets Gaard, hvor hans jordiske Levninger skulde hvile, var endnu ikke færdig og hans Lig blev derfor bisat i et Kapel i Frue Kirke, indtil det den 6. Septbr. 1848 blev nedsat i Graven.

Bygningens Hovedfacade mod Stormbroen staar baade med sin Farve og sin Stil overordentlig smukt til Omgivelserne. Meget snildt har Bygmesteren ladet Slotskirkens Kuppel virke som om den hørte til Musæet, naar man ser det fra denne Side, som nødvendig Baggrund paa Victoriagruppen paa Taget. Der ankes ofte over, at Dørene i Façaden er lukkede, saa at der ikke er Indgang ad den brede Trappe, der pryder Hovedfaçaden. Om det har været Arkitektens Mening, at Musæet skulde være aabent her i Besøgstiderne, ved vi ikke, men de der staar for Musæets Styrelse, holder i hvert Fald paa, at der bør være lukket. Bygningen ligger ikke i Grækenland, siger de, men i det kolde Norden, hvor der ofte er Regn og Slud. Indgangen passer til Besøgende i Toga og Sandaler, men ikke til Folk, der kommer forpjuskede i Regnvejr med snavset Fodtøj og skal „bruge Maatten". Desuden ligger Façaden mod Sydvest, hvorfra det næsten altid blæser.

Anlægget foran Bygningen har ogsaa været kritiseret. Der tænkes vistnok paa at gøre en Forandring ved Beplantningen, saa at den smukke Façade kommer mere til sin Ret. Det vil antagelig ske, naar Slottet er færdigt, samtidig med at Anlægget foran dette, hvor Rytterstatuen staar, bliver reguleret.

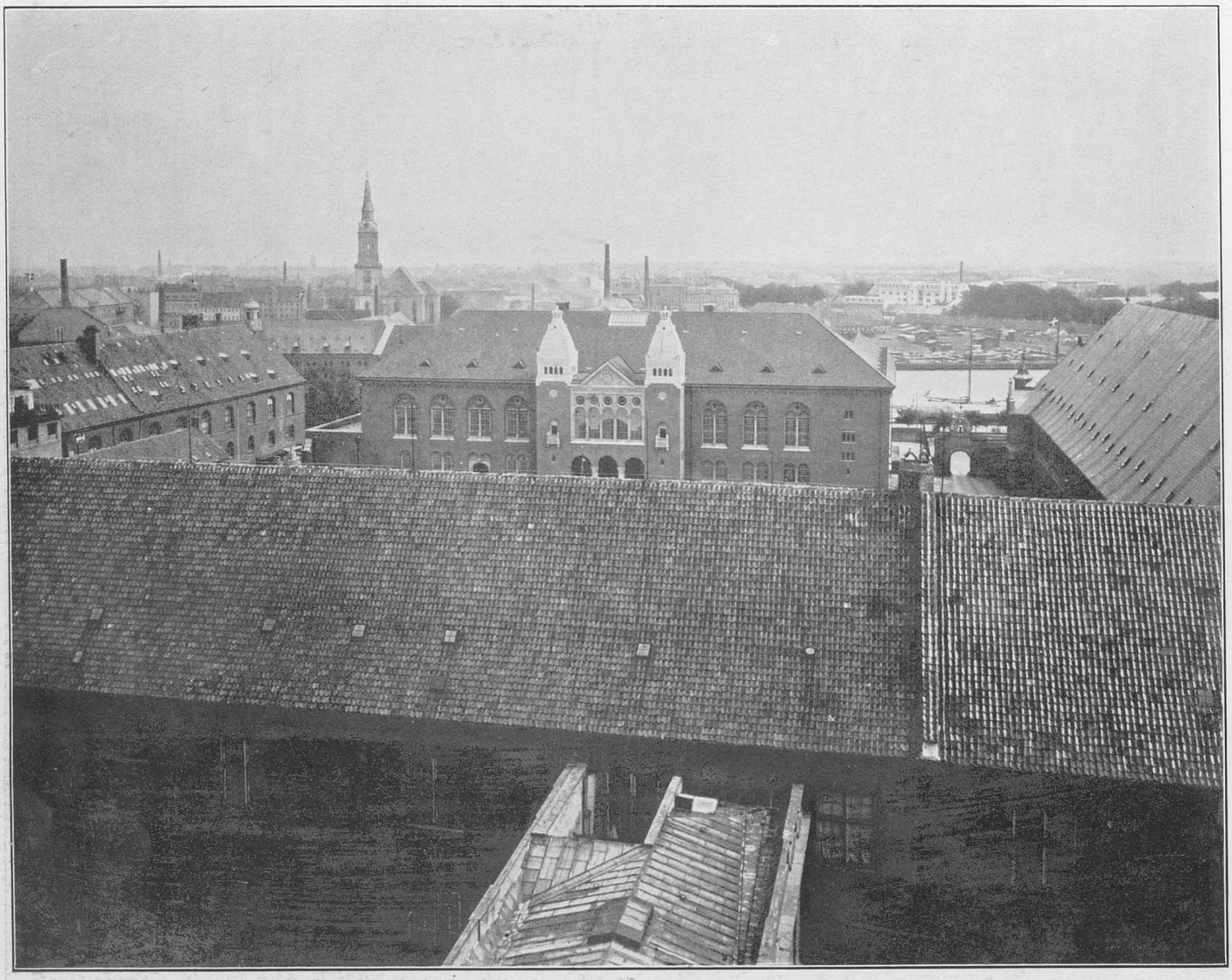

Udsigt fra Christiansborg Slot over „det gamle Bibliothek", som endnu ikke er restaureret og delvis ombygget, samt „det nye Bibliotkek" i Tøjhusgaarden (omkring 1908). I Baggrunden Christianskirken.

Bladet udgaar 2 Gange maanedlig

nemlig hver 14de Dag.

Der udkommer altsaa 24 Numre aarlig og Abonnementsprisen er

60 Øre Kvartalet.

Tegn strax Abonnement.

(Send Rekvisitionen til Kontoret **16 Kultorvet**).

KBHVN.- NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 3.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Ekspeditionen, Kultorvet 16, 3.

1. Februar 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Bog- og Papirhandlerne, Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Slotsholmen.

(Sluttet).

Vi afslutter i Dag Mindebladene om Slotsholmen med de til Holmen førende Broer. Vi har ogsaa i dette Nummer den Fornøjelse at kunne bringe nogle Sjældenheder af Værdi fra Bladets Modtagere. Vi gør i saa Henseende opmærksom paa Fotografiet paa 2den Side af den næstsidste Knippelsbro under Opførelse, set fra den gamle Bro, Billedet paa 3die Side af den næstsidste Knippelsbro og Slotsholmsgade paa Overgangsstadiet, da Kanalen lige var tilfyldt, medens Nationalbankbygningen endnu ikke var fjernet, Billedet paa 5te Side af den gamle Højbro med Gammel Strand, hvor man i Baggrunden mod Assistentshuset ser „Loppetorvet", og det maleriske Billede paa 8de Side, hvor man ser den sidste Knippelsbro festligt smykket paa Aabningsdagen, Nytaarsdag 1909, og samtidig ser den gamle Bro, som samme Dag lukkedes for Færdselen. Man vil paa dette Billede bemærke, at „Sukkerhuset"s gamle Pakhus mod Kajen (til venstre) er nedrevet, da det paa Grund af Kajens Regulering skulde flyttes nogle Meter tilbage. Det Pakhus, der nu staar, opførtes umiddelbart efter af Arkitekt Thonning.

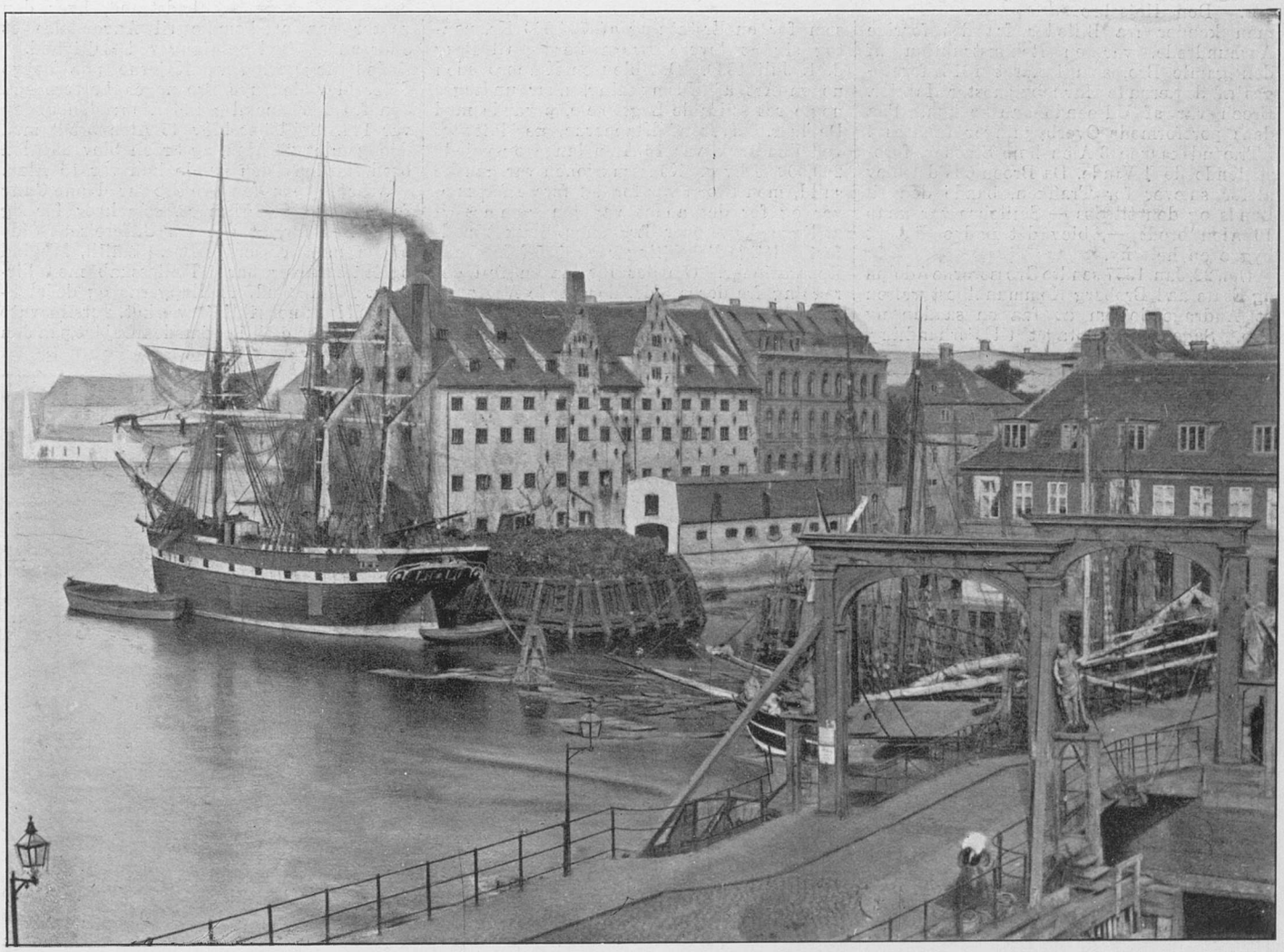

Fr. Riise fot. Ældste Knippelsbro, — i Baggrunden Børsgraven og Sukkerfabriken.

Knippelsbro.

Den første Bro, der fra Slotsholmen førte til Amager, blev bygget i Aaret 1620 og kaldtes Amagerbro eller Lange Bro. Naar den har faaet det ikke synderlig poetiske Navn „Knippelsbro", kan ikke saa nøje siges, ligesaa lidt som hvor Navnet er kommet fra. Der var en kristianshavnskRaadmand Hans Knip, som i 1633 købte et Hus (den gamle Toldbod) ved Enden af Broen, men det var jo egentlig ingen Grund til, at man skulde give Broen Navn efter ham. Andre mener da ogsaa, at det snarere har været Kniplerne (runde Træstykker til at køre paa), som Broen var dækket med, der er tænkt paa, naar Folk kaldte den Knippelsbro.

Den efter Haanden temmelig stærkt trafikerede Bro har naturligvis i Aarenes Løb undergaaet adskillige Forandringer. Den Hejsebro, man kender fra Billeder fra det forrige Aarhundrede, var en Rekonstruktion af den gamle Bro, som i Aaret 1816 foretoges af daværende Havnebygmester Halkier. Broen var af Udseende ganske køn. Paa dens portformede Overbygninger fandtes 4 i Træ udskaarne 3 Alen høje Statuer, forestillende de 4 Vinde. Da Broen tilsidst blev altfor snæver for Trafiken, baade den til Lands og den til Søs — Sejlløbet var knap 16 Alen bredt —, blev det nødvendigt at bygge en helt ny.

Den 22. Jan. 1857 sendte Grossererne Adolph og Etatsraad Broberg Kommunalbestyrelsen et Andragende om at faa en saadan ny Bro. Sagen blev optaget til Forhandling, men der gik en halv Snes Aar med Debatter om Konstruktionen, Beliggenheden og hvad Byens „vise Mænd" ellers kunde være uenige om i dette vigtige Spørgsmaal. Endelig den 24. Juli 1867 sluttede Indenrigsministeriet Kontrakt med Burmeister & Wain, som for en Erstatning af 704,800 Kr. paatog sig at levere Broen færdig til Brug d. 1. Juli 1869. Det blev en Klapbro uden nogen Art af Udsmykning, naar undtages nogle ret stilfulde Lygtepæle, prydede med Delfiner. Hver af Klapperne, der løftedes ved Vandtryk, var 16 Alen lange og vejede 200,000 ℔ hver. Konstruktionen var ganske snild, men Broen var for det første for snæver og for det andet var den kommet til at ligge skævt over Strømmen, hvilket medførte idelige Paasejlinger og deraf følgende Reparationer. Om der forelaa en fejl Beregning fra deres Side, der havde Ansvaret, skal ikke her afgøres. Der er dem, der mener, at man var saa uforsigtig at bøje sig for et i et daværende toneangivende Blad fremsat Krav om, at den nye Bro absolut burde ligge lige i Flugt med Slotsholmsgade — af Skønhedshensyn. Det blev en dyr Fornøjelse. Broen var al sin Tid berygtet i Søfartskredse for den Fare, hvormed det i stærk Strøm var forbundet at sejle igennem den.

I Aaret 1909 blev den nuværende Bro aabnet; den er, som den forrige en Hejsebro, men af en ny, sikker og hurtigt virkende Konstruktion. Dens Bygmester er nuværende Havnedirektør H. C. V. Møller. Den nye Bro fik Plads omtrent hvor de ældre Broer har ligget, men denne Gang sørgede man for at faa den vinkelret over Strømmen og som Følge deraf kom dens Endepunkt paa Kristianshavn til at ligge tæt ved Torvegade, hvor den forrige Bro udmundede. Broen fra 1869 blev omhyggeligt adskilt og oplagt ved Sluseværket i Kalvebodstrand, hvor den venter paa at komme til Anvendelse et eller andet Sted en Gang ved Lejlighed.

Ved Regulering af Kajerne paa begge Sider blev den nye Bro noget kortere end den fra 1869, nemlig 126 Alen; den anden var 144. Sejlløbet blev 45 Alen bredt mod den gamles 28 Alen, og Broen blev 25 Alen bred, medens den gamle kun var 15 Alen.

Arbejdet paa den nye Bro var denne Gang fordelt paa tre Firmaer, som hver for sig har Æren for, at det fra Udførelsens Side er en mønsterværdig Bro. Smith, Mygind og Hüttemeyer har i Fællesskab med Firmaet „Titan" udført Klapperne og de elektriske Maskiner til Hejseværket. Førstnævnte Firma udførte tillige Smedearbejdet paa den

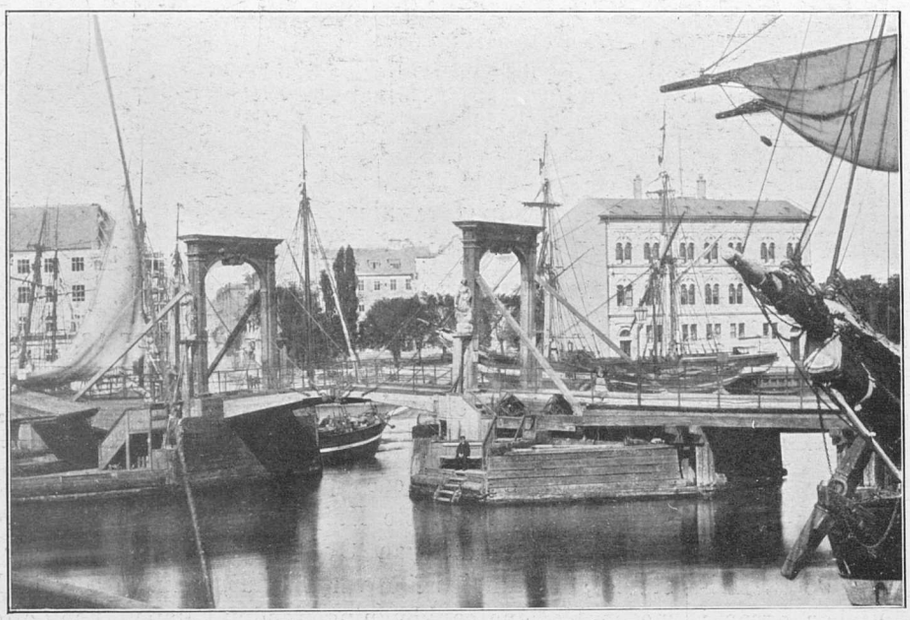

Tillge fot. Ældste Knippelsbro, — i Baggrunden „Gl. Holm".

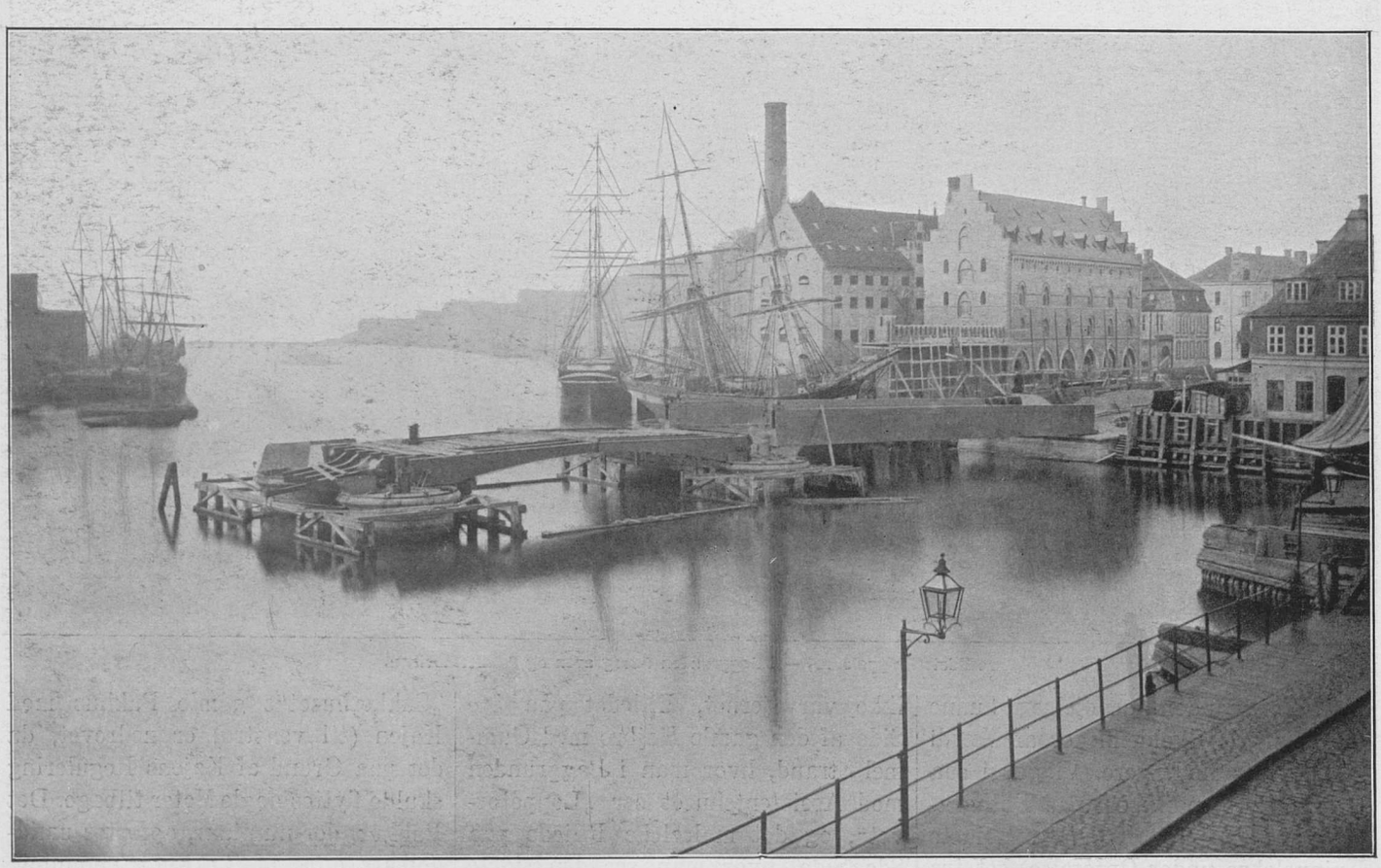

Fr. Riise fot. Den i 1868—69 under Opførelse værende „ nye Knippelsbro", i Forgrunden den gamle Bro.

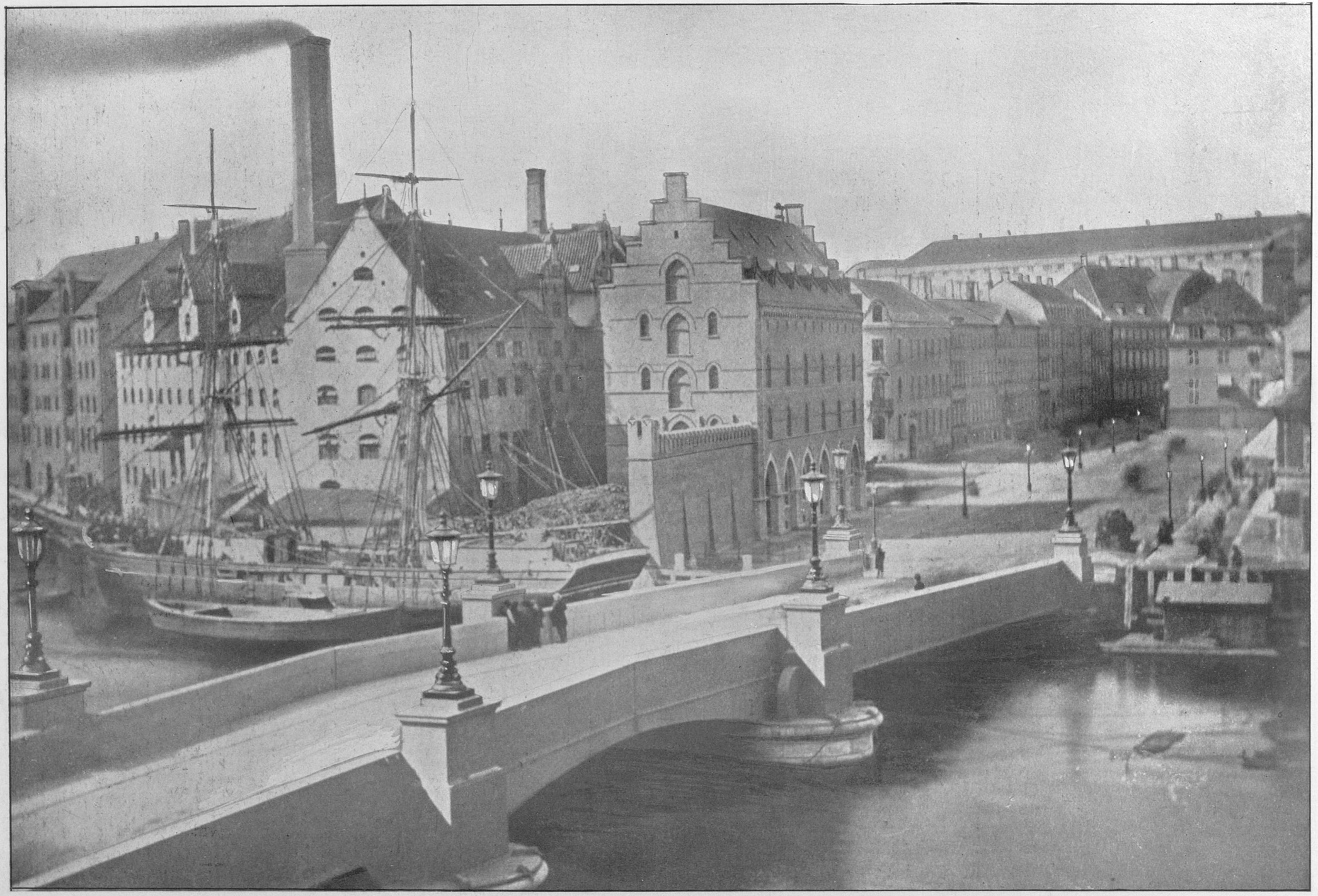

Fr. Riise fot.

Fornævnte „nye Bro“ efter Fuldførelsen, i Baggrunden „Slotsholmsgaden“ (den opfyldte Børsgrav) og den endnu ikke nedrevne „Nationalbank“.

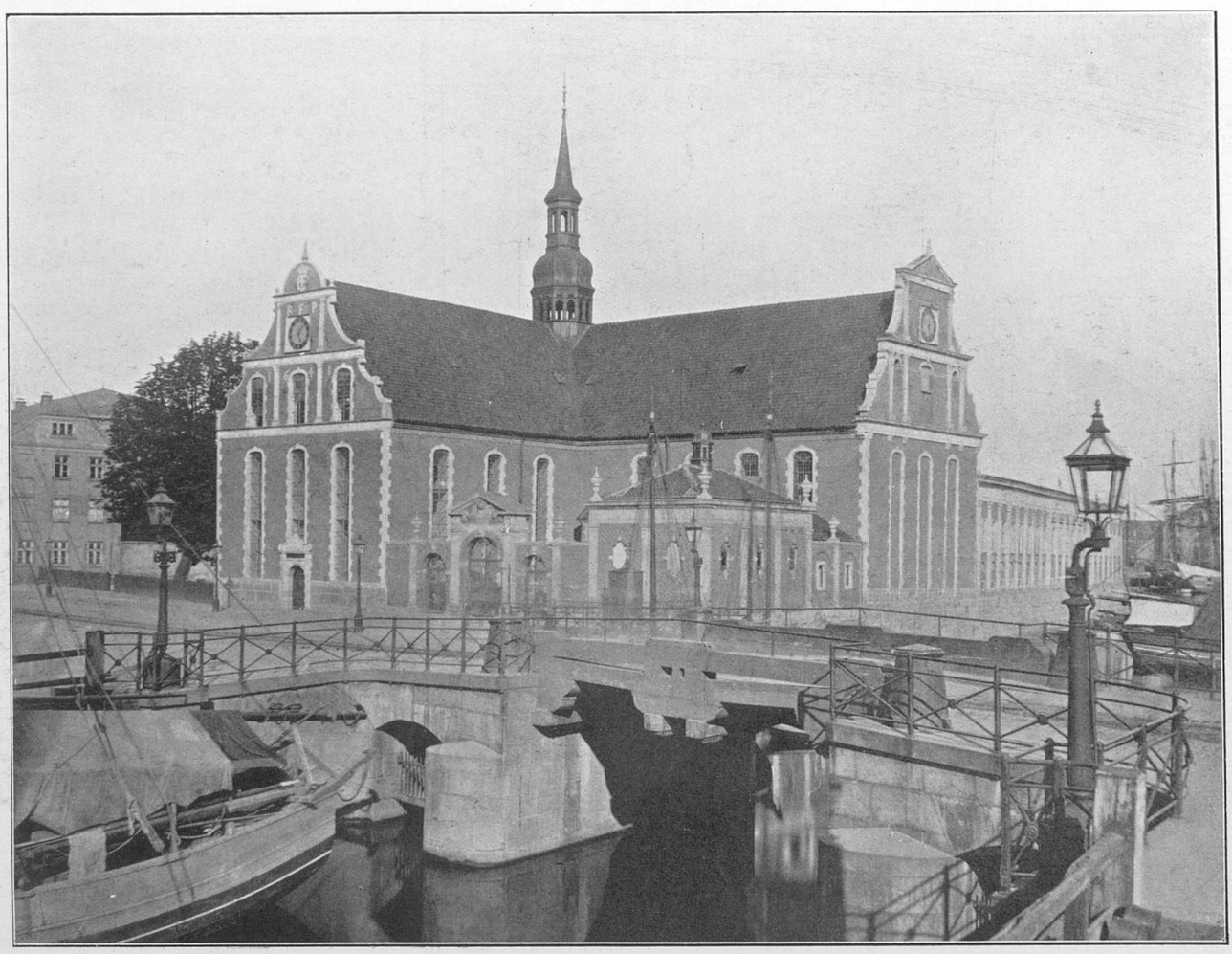

Tillge fot. **Holmens Bro (1865) før Ombygningen.**

Københavnske Side af Broen, medens Kristianshavnssiden var overdraget „Københavns Flydedok".

Om Broen egentlig bidrog til Kvarterets Forskønnelse, kan jo være et Spørgsmaal. Vi mindes, at afdøde Arkitekt Leuning Borch paa et Møde i „Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse" gav den et Hib fra et æstetisk Synspunkt; men vi skal ikke her komme ind paa denne Side af Sagen. Broer i Udlandets Storbyer, som gaar over Floder, der ikke passeres af store Skibe, kan bedre gives et malerisk og med Omgivelserne afstemt Udseende. Hovedsagen er, at den nye Knippelsbro er en rummelig og solid Bro. Den gamle var saa at sige fra den første Dag for snever, og Læserne vil vist erindre, med hvilken Uhygge man kørte over den i

Chr. Christensen fot. **Holmens Bro efter Ombygningen.**

Fr. Riise fot. **Vue over Slotspladsen, i Forgrunden gamle Højbro (1860).**

de tunge elektriske Sporvogne. Broen knagede og gav sig i alle sine Fuger, og der var mange, der ventede, at en skøn Dag dumpede Køretøjet med alle Passagererne igennem.

Det er tillige en Fornøjelse at se, hvor hurtigt den nye Bro kan aabnes og lukkes, og nu, da Skibene ikke skal passere Sejlløbet med den pinlige Forsigtighed som før, volder Gennemfarten ikke stor Tidsspilde for kørende og gaaende. Men paa den anden Side kan Broen heller ikke mere bruges som Undskyldning, naar Folk kommer for sent. Fru Heiberg, der i en Aarrække boede paa Kristianshavn, skal have været slem til at komme for sent til Teaterprøverne, og hver Gang, det skete, havde hun den staaende Forklaring, at Knippelsbro var hejset op; det vidste man, betød en stor Forsinkelse.

J—s.

Tillge fot. **Vue over Gammel Strand, i Forgrunden gamle Højbro (1860), i Baggrunden „Loppetorvet".**

Chr. Christensen fot. **Den nye Højbro set fra Gammelstrand.**

De andre Broer.

Af Slotsholmens Broer er — foruden Knippelsbro — Holmens- og Højbro de mest trafikerede. Oprindelig var begge disse Broer Klapbroer, som Sejlskibe kunde passere igennem, men da man i Halvfjerdserne maatte ombygge dem for at gøre dem bredere og mere solide, blev de faste Broer. Man gav dem begge — meget heldigt — Stil med Marmorbroen og de harmonerer derfor godt med Slottet. Arbejdet paa de nye Broer vakte megen Opmærksomhed hos Københavnerne da der arbejdedes baade Nat og Dag og om Natten ved elektrisk

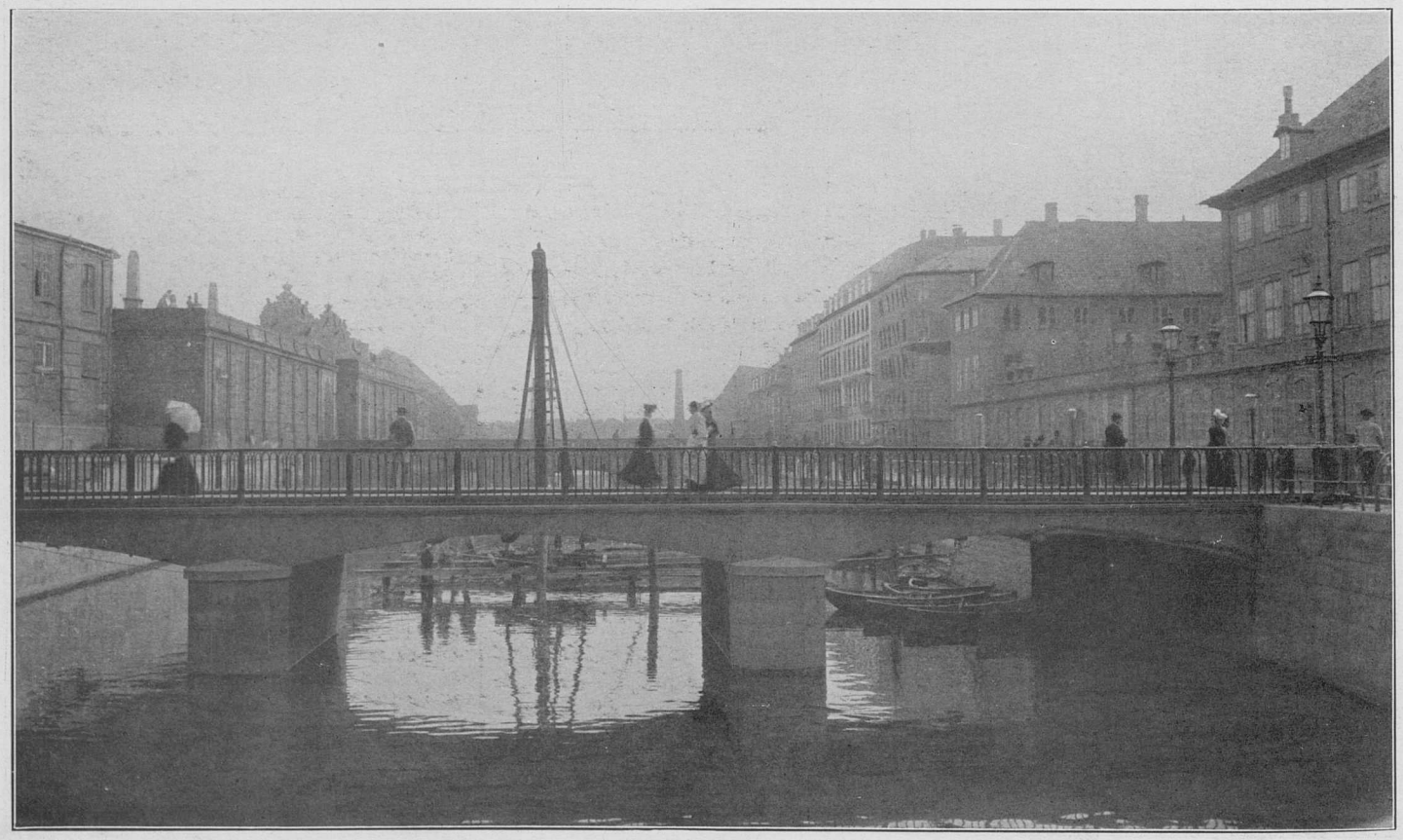

Fr. Riise fot. **Den gamle Stormbro (1899) før Ombygningen.**

Chr. Christensen fot.

Den nye Stormbro, Marmorbroen og Tøjhusbroen.

Lys, som den Gang var noget nyt. Holmens Bro blev først færdig, nemlig i Juni 1879, et Par Maaneder senere — August s. A. aabnedes Højbro.

„Tøjhusbroen" eller „Prinsens Bro", som fører til Ny Kongensgade, er anlagt 1682, „Stormbroen", som fører til Stormgade, er nu væsentlig en Sporvejsbro. Den stammer i sin ældre Skikkelse, fra samme Aar som „Tøjhusbroen". Som den nu præsenterer sig blev den bygget af Sporvejsselskabet efter Tegning af Raadhusets Bygmester Prof. Nyrop; den aabnedes i sin ny Skikkelse i Novbr. 1900.

„Marmorbroen", som fører fra Ny Vestergade ind til Slottet, stammer fra det første Christiansborgs Opførelse 1739.

Lidt om Statuerne i vor By.

Hr. Redaktør! Har Danmark virkelig haft saa faa store Mænd som det synes efter det ringe Antal Monumenter vi har i Sammenligning med andre Lande? Man kan, hvis det er Tilfældet, maaske forklare det ganske simpelt ved, at en Mands Virkefelt i Danmark er for lille til, at han kan blive stor. Imidlertid, nogle har der dog været og adskillige har ogsaa faaet, hvad der tilkom dem af Statuer, kun synes de temmelig planløst valgte; nogle forekommer En ufortjente, andre, som burde have haft, har ingen faaet, og et Par Stykker har til Gengæld faaet flere.

Men nu ser det ud til at være galt paa en anden Maade. Skulde vi i Øjeblikket eller i den nærmeste Fremtid have en Medborger i vor Midte, der kunde fortjene et Monument, har vi aabenbart ingen Kunstner, der kan lave det. Det lyder utroligt, men naar det, trods gentagne Konkurrence-Opraab, ikke har været muligt at faa en Skitse til et antageligt Mindesmærke for en Aandshøvding af saa indgribende Betydning for vort Land som Grundtvig, ja saa er det klart, at vi mangler Kunstneren.

Indtil videre maa vi altsaa nøjes med de Statuer, vi har, og for at holde os til de københavnske, hvorledes er det da med dem?

Lad os først se, hvad vi mangler. Tilrejsende spørger straks efter Christian den Fjerde, som har gjort saa meget for Byen. Kun faa ser ham nemlig paa det afsides Sted, hvor han er stillet op (Nyboder). Han burde have staaet paa Strøget, hvor alle kommer, f. Eks. paa Storkespringvandets Plads; men ogsaa et Forslag, der er kommet frem, at stille ham paa Christianshavns Torv, er Overvejelse værd.

Grundtvig faar altsaa foreløbig intet Monument. Det Ungdomsbillede af ham, der staar udenfor Frederikskirken sammen med andre Præster, er ikke det, han skulde have.

Søren Kierkegaard burde staa paa Nytorv, hvor han boede. Man har Hasselriis' Statuette, hvor han sidder i en Lænestol, i Gipsmodel paa Kunstmusæet. Den kunde vist godt gaa an, naar den blev gjort større.

Tordenskjold staar som en lille Kakkelovnsfigur i en Krog ved Holmens Kirke. Han fortjente mindst lige saa godt som Niels Juel et Monument paa en fremtrædende Plads. Tænker vi paa de mindre betydende Mænd, som har faaet Monument, saa er der jo forøvrigt mange flere, som hellere skulde have haft.

Oehlenschläger hører til dem, der har faaet to: et af Digteren paa Frederiksberg og et af Konferentsraaden udenfor det Kgl. Teater.

Saa er der Hørups Monument i Kongens Have. Om en Menneskealder vil Folk spørge: Hvem er det? Afdøde Bygger Carl Jacobsen sluttede en Gang en Tale i „Forskønnelsesforeningen" med de Ord: „Hørups Raahedsmonument skal ud af Kongens Have!" Daværende Redaktør Ove Rode bad da om Ordet og sagde, at det burde blive staaende, for-

J. Simonsen fot.

Den nyeste Knippelsbro under Opførelse den 20/9 1908. — Clichéen laant os af Hr. Havnedirektør Møller.

di det var „et af de faa Mindesmærker i Byen, der var gjort af en Mester". Det er vistnok sandt; men saa er det jo, som H. C. Andersen sagde, da man valgte Saabyes Monument af ham (ogsaa i Kongens Have) i Stedet for Rings, som han syntes bedst om — det valgtes med den Motivering, at Ring nylig havde haft en større Bestilling — „ikke mig, der faar Monumentet, men Billedhuggeren." De fleste opfatter Hørup-Statuen som Reklame for et politisk Parti og dets Organ. „Folket" var i hvert Fald ikke med da den blev afsløret. En tidlig Søndag Formiddag (i November 1908) samledes en snever Kres og foretog i Stilhed den højtidelige Handling. Som en Prøve paa Willumsens Kunst er den god, men som offentligt Monument irriterer den — naar saa mange andre mangler, og efter Sigende er heller ikke den Forevigedes Enke, Gehejmeraadinde Hørup, glad ved, at hendes pæne Mand skal gaa over til Efterverdenen i den Willumsenske Gengivelse.

Men hvorfor ikke gaa videre i Sporet? Lad os faa Bech-Olsen stillet op! Det var vist en Opgave for Kai Nielsen. Eller Otto Mønsted, modelleret af Eggeling, eller Peter Nansen med begge sine kønne Koner (den afdøde Skuespillerinde, født Brock, og den nulevende do., født Møller), modellerede af Herold — de vilde da pynte! Eller, alvorlig talt, hvorfor ikke et Mindesmærke for en fortjent Kvinde som Madam Mangor? Der er jo dem, der mener, at et Folks Ernæring har stor Indflydelse paa dets Karakter, og maaske, naar alt kommer til alt, er det ikke saa meget Ingemann, der har Part i den danske Folkekarakter, som Madam Mangor, hvis „Kogebog for smaa Husholdninger" i hele forrige Aarhundrede bestemte, hvad vi skulde spise her i Landet.

Ja, nu har jeg givet et Par Vink, Deres Læsere kan jo selv forfølge Tanken videre.

Deres ærbødige
Københavner.

Alle Amatør-Fotografer

indbydes herved til en Præmiekonkurrence om Billeder fra

„Det nuværende „gamle" København".

Flere af vore Læsere har opfordret os til at foranstalte en saadan Konkurrence blandt de mange dygtige Amatør-Fotografer her i Byen, og beklage ligesom vi, at disse ikke for en Menneskealder siden have eksisteret i Forbindelse med en Mand eller Institution, som havde interesseret sig for at samle disse Billeder. — Vi havde i saa Fald kunnet glæde os og Læserne med et ganske anderledes fyldigt Billedstof efter originale Fotografier af det forsvundne København, end Tilfældet er nu.

Det vi ønsker er:

Billeder af maleriske og interessante Partier, Bygninger, Pladser, Park-, Vold- og Kanalpartier, som have givet Byen sit Særpræg, og som ifølge Byens Udvikling maa frygtes at forsvinde i en nær eller fjærnere Fremtid.

Som „Motiver" for Konkurrencen henregne vi ogsaa: originale Gadefigurer, Torvescener, Gadehandlere, hjemvendende Skolebørn, Valgagitation paa Gaden, kort sagt, alt, hvad der kan karakterisere vor By, og som for Efterverdenen vil have Interesse at se autentisk gengivet i Fotografi.

De præmierede Fotografier vil blive gengivet en Gang om Maaneden paa en fremtrædende Plads i Bladet, — men vi forbeholde os ogsaa Retten til at gengive de ***ikke*** præmierede Billeder, som vi finde egnet dertil.

Pladen og et Aftryk af samme maa fremsendes til Konkurrencen, indpakket i en Æske mrkt.: ***„Amatør"***, Navn og Adresse. — Vi forbeholde os Ret til at beholde Pladerne som vor Ejendom.

Obs. Vi udsætte herved 5 Præmier à 6 Kr. kontant for de for vort Blads Formaal sig egnende Optagelser og give derved alle vore dygtige ***„Amatører"*** Anledning til at gaa „paa Jagt" efter de ønskede Motiver.

Konkurrence-Optagelserne maa komme os ihænde senest 15. Februar og haabe vi da i det derefter først udkommende Nummer, — 1. Marts, at kunne gengive de præmierede Billeder, selvfølgelig forsynet med Navn og Adresse m. m.

Pladernes Størrelse maa helst være 10 × 15, dog modtages ogsaa mindre eller større Plader, saasom 9 × 12 og 13 × 18.

Joh. Hansen fot.
Den nyeste Knippelsbro, paa selve Aabningsdagen den 1. Januar 1909, i Baggrunden den paa samme Dag for Færdsel nedlagte Bro, som opførtes i 60erne.

Bladet udgaar 2 Gange maanedlig

nemlig hver 14de Dag.

Der udkommer altsaa 24 Numre aarlig og Abonnementsprisen er

60 Øre Kvartalet.

Tegn strax Abonnement.

Send Rekvisitionen til Kontoret, **16 Kultorvet.**

KBHVN.- NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION:
KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 4.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Ekspeditionen, Kultorvet 16, 3.

15. Februar 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Bog- og Papirhandlerne, Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Til „det forsvundne København", som det har Interesse at mindes, hører ogsaa en Række Gadefigurer, som har været med til at præge Byens Fysiognomi. Det var de Medborgere, som ved deres Udseende, Klædedragt og Optræden, bevidst eller ubevidst, adskilte sig fra andre Mennesker og som man der for gav Fællesnavnet Originalerne.

Under Forberedelserne til det næste Numer af vort Blad, som vil blive en med originalt Kort fra Christian IV's Tid, ældre og nyere Billeder samt specielt for Bladet optagne Fotografier rigt illustreret Beskrivelse af Christianshavn fra den ældste Tid til vore Dage, udsender vi da nærværende Numer som et Mindeblad om

Københavnske Originaler.

Naar et Par Mindeord skal skrives om de københavnske Originaler, maa man begynde med at slaa fast, at de var brave Folk, der ikke fortjente den Haan, tankeløse Mennesker og navnlig Gadeungdommen viste dem; de dannede Københavnere mødte dem da ogsaa som Regel med et overbærende Smil, i Virkeligheden holdt de meget af dem, og det føltes som et virkeligt Savn, naar de en for en forsvandt fra vore Gader og „gik over i Historien".

Vor Tid vil ikke skabe Originaler i den gamle Forstand. Med Undtagelse af dem, der faktisk var lidt til en Side og manglede Evnen til at holde Tankerne rigtigt sammen, var de fleste af Kategorien Mennesker, der med god Vilje stræbte at tjene til Livets Ophold paa en hæderlig Maade uden at ligge Samfundet til Byrde og for hvem Originaliteten var en Reklame. Nutildags, da vi alle staar i et eller andet „Forbund" og da en hel Klasse Medborgere har Ret til at gaa op i Magistraten og hente kontante Penge uden at yde Arbejde derfor og uden at det betragtes som nedværdigende Fattighjælp, er der ingen, der vil slide sig nøjsomt igennem som „Peter Rundetaarn" eller som „Pudsepeter". Hertil kommer selvfølgelig den almindelige Dannelse og den dermed følgende „honette Ambition", der er trængt ned i alle Lag. Det er ikke pænt at gøre sig til Nar, og er et Individ alt for afstikkende i sin Optræden, bliver der sørget for, at Vedkommende anbringes i en passende human Anstalt, og det er selvfølgelig ogsaa rigtigt.

Fot. Johs. Petersen.

Karl Kattentid (Fløjtekarl) i sin bedste Alder.

Men jo længere man gaar tilbage i Byens Historie, jo flere af de saakaldte Originaler vil man finde blandt dens Beboere. Vore Besteforældre har kunnet fortælle os om „Frøken Jeannette", den franske Dame, der kom hertil sammen med andre franske Flygtninge under Pariserrevolutionen. Hun var, sagde man, blevet vanvittig ved at se sin Fader og Broder dø under Guillotinen. Hun kendtes paa lang Afstand paa sin formidable Kysehat og det smalle Empirekostume, samt den kolossale Sypose, hun altid bar hos sig. Lidt senere kom Candidat Tønder til at spille en Rolle i Københavns Gadeliv. Han var Søn af en Admiral og skal være blevet den Særling, han var, paa Grund af en Uenighed med sin fornemme Familie. Tønder udgav et Skrift „Gammelt og Nyt", som han solgte ved Dørene. Ved nøjsomt Levned havde han samlet sig en lille Formue og, som det vil mindes, fristede denne Omstændighed en Mand ved Navn Vorm til under et Besøg i Tønders tarvelige Hjem ved Nyhavn at overfalde og kvæle ham.

Til Originalerne regnede man den Gang ogsaa Mægler Behrent, mest vistnok for hans muntre Indfalds Skyld. En Gang han vilde leje en Ridehest for at komme hurtigt til Roskilde i Forretninger — det var før Jernbanernes Tid — spurgte han først Hestens Ejer, om den nu ogsaa var en god Traver. „Jo", svarede Manden, „den gaar sine seks Mil i et Trav". Saa kan jeg s'gu ikke bruge den", sagde Behrendt, „for saa kommer jeg to Mile for langt, jeg skal kun til Roskilde".

Saa var der Jørgensen-Jomtou, der havde den fikse Ide, at være Kong Christian den Ottendes fortrolige Raadgiver, og som, da Kongen var død, truede med at sagsøge Kong Frederik den Syvende for sit formentlig tilgodehavende Honorar. I det Hele yndede han at anlægge Søgsmaal, saaledes ogsaa mod Vittighedsbladet „Corsaren", fordi Bladet havde talt spøgefuldt om ham.

Endvidere Student Kahrs, der gerne vilde give sig Mine af at have Indflydelse paa højere Steder og af og til fik naive Mennesker til at tro, at han kunde gøre noget for dem. Men da han naar disse blev utaalmodige over, at der intet kom ud af hans Løfter, gav Svar som: „Jo, nu har jeg en fast Ansættelse til Dem: De kan tygge Knaldviskelær paa Løveapotheket", gik det efterhaanden op for Folk, at man ikke skulde tage ham alvorligt.

Noget i Slægt med Mægler Behrendt var Loria, som ogsaa var bekendt for sine pudsige Indfald; det, man nu kalder Brandere hed i hans Tid „Lorianere". Fra ham

stammer Vittigheden om, at „møde sin Cigar i Gadedøren“ — „da jeg gik ind, gik den ud“. Mindre kendt er maaske hans Svar paa Spørgsmaalet om, hvad der var det modsatte af en Moderatørlampe. „Det er en Fatter-er-vaad-Lampe“, sagde Loria.

Til den lærde Kategori som den 70aarige „Student Kahrs“, hørte Alexander Veihe — „Professeren i hundrede Sprog“. Det sagdes, at han i sin Opvækst var blevet proppet med saa megen Lærdom, at Forstandskisten revnede. En latinsk Ordbog, som han skal have paabegyndt, bar efter Sigende Spor af Lærdom, men ogsaa Spor af en forvirret Hjerne. Et Ugeblad, han udgav under Navnet „Rivejernet“, gik det ikke bedre med. Tilsidst opgav han at tjene noget ved litterært Arbejde, slog sig paa Flasken og døde temmelig ung.

Nærmere op mod Typen for de Originaler, der afsluttede Rækken i vor egen Tid, var Peter Rundetaarn. Han gik omkring med en lille Kasse under Armen og solgte forskellige Skrifter, navnlig Almanakker samt Viser og Skraatobak. Paa de ældre Almanakker var et Billede af Rundetaarn, som den Gang var Observatorium, deraf hans Navn. Peter Rundetaarn hørte til de godmodige af Originalerne, maaske ikke ganske ved sine fulde Fem, men han var en ihærdig Forretningsmand og rostes for sit punktlige Regnskab med Leverandørerne. Sommer og Vinter gik han i det samme Kostume: en stumpet Trøje, lidt for korte Benklæder, Ankelsko og Hatten bag i Nakken. Han døde i en Alder af 70 Aar under et Hosteanfald, der gik over til Krampe.

En Mand som Karl Kattentid — „Fløjtekarl“, som hans populære Navn lød, hører egentlig ikke hjemme blandt Originalerne, forsaavidt som han aldeles ikke var nogen latterlig Figur. Den gamle godmodige, graaskæggede Fløjteblæser, der gik omkring i Gaardene og foredrog skælmske og rørende Melodier paa sit kære Instrument og som havde en egen ostentativ Maade at hilse og takke paa, naar Skillingerne blev kastet ned til ham, var en særdelet skattet Figur, altid jovial og munter som han var. Med en hvis Ret følte han sig hævet over Konkurrenterne, der drejede paa Lire; han spillede jo selv paa et rigtigt Instrument. En af vore største Malere, Carl Bloch, har taget Karl Kattentid til Model for et af sine bedste Billeder.

Med „Pudsepeter“ er vi igen inde paa den rigtige Originaltype maaske for sin Tid den mest kendte af dem alle. Hans Døbenavn var Niels Peter Nielsen, han var født i Tjæreby og var som Barn kommet til København med sine Forældre. Alt fra Barndommen af skal han have haft udpræget Handelstalent og slog ofte en Handel af med sine Legekammerater med afgjort Profit paa sin Side. Om han var naaet saa højt paa den merkantile Rangstige som hans Samtidige, Tietgen, hvis Skæbnen havde været ham gunstig, er ikke godt at vide. En ulykkelig Kærlighedsaffære sagdes at have gjort ham til „Original“, og det blev han til Gavns. Gadeungdommen var ligesaa glad for ham, som for Sprøjterne, og det skulde der noget til. Naar han kom i sin slidte, mørke Dragt med Kridtpiben i Munden, Hatten paa tre Haar og den kendte Kurv paa Armen med dens Indhold af Blanksværte, Pudsevoks og Tændstikker blev der uundgaaelig „Sjov i Gaden“.

„Blanksværte, Blanksværte! aa! aa! aa!“ sang han af fuld Hals, og kom der ingen strak, fortsatte han ufortrødent:

Jeg synes det varer saa længe,
inden de Fruer faar Penge osv.

Til Trods for den gamle Kærestehistorie var Peter senere blevet gift og havde fire Børn. Han paastod rigtignok at „Ungerne var Skomagerens“, men det var vist en af hans sædvanlige Morsomheder for at animere Folk til at købe. Soldaterne, til hvem han solgte Pudsevoks, skal have givet ham Navnet „Pudsepeter“, andre, der ikke regnede ham for saa tosset som han lod til, sagde at Navnet kom af, at han havde Snit paa at „pudse“ Folk, naar han handlede. Til Peters svage Side hørte en Tilbøjelighed for Snapsen, der tog til med Aarene, men ogsaa det kunde han bruge som Reklame. „Peter er fuld, lynende fuld“, plejede han at synge, naar den var „høj“, men en Aften var den for høj, Peter faldt i Nyhavns Kanal og forkølede sig saa stærkt i det kolde Bad, at han døde deraf.

Til Galleriet af Byens Originaler hører ogsaa Ferdinand Petersen, eller, som han altid kaldtes „Tyroler-Ferdinand“. Der var blot den Forskel, at han ikke var nogen særlig københavnsk Figur, men optraadte over hele Landet. Han var Sanger af Arten fra den romantiske Tid, da Digterne improviserede deres Vers og bragte dem i Folkemunde ved selv at synge dem til Guitarens Toner. Hans gulbrune Teint, det mørke Haar og Skæg, Ørenringene og Guitaren gav ham et sydlandsk Udseende, deraf Navnet Tyroler-Ferdinand. Københavnerne kendte ham bedst fra Dyrehavsbakken, hvor han i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede havde sit Stade og sang Duetter sammen med sin kønne, mørke Datter. Naar han indledede med sit gjaldrende

Ho, ho, mine erede — — —,

flokkedes Bakkens Gæster hurtigt om ham. Saa kom der et Foredrag om, hvad han vilde synge om, i Reglen havde han udset sig et Objekt blandt Bønderkarlene, der stod og stirrede forventningsfulde paa ham, og saa kom der en Sang om Vedkommende, der ikke sjældent strejfede det „uartige“. Knøsen, det gik ud over, blev naturligvis som Regel flov eller gal i Hovedet, men de omkringstaaende skoggerlo og betalte villigt deres Skillinger til Sangeren, hvilket jo var det, det kom an paa. Naar Bakken lukkede drog Ferdinand ud i Provinsen, hvor han optraadte paa Markederne. Paa disse Kunstturnéer havde han ogsaa et og andet at forevise, saaledes i 1870—71 Panoramaer fra den fransk—tyske Krig.

Af en mindre morsom Type var „Ekscellensen“, Manden med de mange Medailler og Ordener — d. v. s. Kotillonsordener og lignenge, som han smykkede sig med. Hvem han egentlig var, vidste ingen, spurgte man ham, sagde han, at han hed Frederik Frederiksen og boede paa Sorgenfri Slot. Af en eller anden Aarsag var han nemlig kommet til at lide af Storhedsvanvid og fablede om sine højfornemme Ahner og om store Pengesummer. Hans Gang gik ofte til en eller anden Grosserer, han vidste var oplagt til at give en Skærv. „Godda', Hr. Etatsraad. Har de 50,000 Kr. til Ekscellensen i Dag — —, naa, 50 Øre da, saa skal de faa 1000 Kr. igen, naar jeg faar mine Millioner, som ligger i Statskassen — naar Venstre kommer til Magten“.

Til Byens sidste Originaler hørte Scheibelein. Vilhelm Anton Scheibelein var Københavner, født i 1839, Søn af en Murer i Adelgade, den yngste af 12 Børn. Han havde tidligt Forkærlighed for det militære og blev Rekrut i Rendsborg, deltog i Slaget ved Sankelmark i 1864 og skal kunne findes paa Simonsens bekendte Maleri af Slaget. Han blev saaret, taget til Fange og sendt til Fæstningen Spandau ved Berlin. I København havde Scheibelein en lille Kæreste, som han holdt meget af, og da han efter Hjemkomsten fra Fangenskabet fandt hende gift med en anden, tog han sig dette saa nær, at han straks meldte sig som frivillig vestindisk Soldat. I Vestindien nød han efter Sigende for megen Rom og da en „gul Feber“ kom til, blev han Resten af sine Dage ret aandssløv. Men sin Interesse for det militære beholdt han; med sine 74 Tommers Højde, Militærkasketten, Erindringsmedaillen og diverse Foreningsemblemer, som han altid gik med, saa han helt martialsk ud, og hans største Fornøjelse var at se paa Soldaterne i Kastellet, hvor han til de omkringstaaende afleverede sin sagkyndige Kritik. Naar den tyske Kejser besøgte København, var Scheibelein stærkt paa Tæerne for at komme den store Militærkejser paa nært Hold og gøre stram Honnør; han var umaadelig stolt af at hedde Vilhelm ligesom Kejseren. En Tid stod han som Reklame for en Bod paa Dyrehavsbakken, ellers tvang Omstændighederne ham jævnlig til at opholde sig skiftevis paa „Almindeligheden“ og paa Ladegaarden, dog sørgede han gerne for at spare saa mange

Fot. Chr. Neuhaus Eftfl. St. Købmagergade.

Fløjtekarl som Olding.

Penge sammen, at han kunde slippe ud igen. I Grundlovstogene plejede Scheibelein altid at gaa med, som udpræget Militarist naturligvis i Højres. Man erindrer en af Frederik Jensens Revueviser med Rimet:

Naar Bahnson ej gaar foran og Scheibelein bag,
Saa er der s'gutte noget ved en Grundlovsdag.

Hans noget yngre Samtidige, „Jomfru Tidsfordriv", hvis egentlige Navn var Juliane Marie Hansen, var øjensynlig et ulykkeligt Væsen, der følte sig i høj Grad krænket over, at Gadeungdommen forfulgte hende med Jubel og Hvin, hvor hun viste sig. Som det saa ofte er sket, var det et brudt Kærlighedsforhold, der havde gjort hende til Særling.

var at faa noget Sukkergodt eller nogle Billedark, som hun kunde glæde sine kære Elever med. Det viste sig ved hendes Død i 1907, at hun havde haft mange Venner. Hendes Kiste var rigt smykket med Blomster og Kranse, deriblandt en fra Prinsesse Marie.

Ved „Professor" Hans Andersen Bangs dødelige Afgang i 1913 gik den

Fot. P. Elfelt. **Juliane Marie Hansen (Jomfru Tidsfordriv) paa Kultorvet.** Østergade.

Der var noget for Oppositionsbladene, som heraf fik Ideen til at personificere Højres Forsvarsbevægelse i Scheibeleins tragikomiske Figur. Ved hans Død for nogle Aar siden drev en radikal Avis det endda til at debitere det Vaas, at han altid gik i Spidsen for Højres Tog. Men da var det jo sidste Gang, han kunde bruges i Partipolitikens Tjeneste.

Hun havde faaet den fikse Ide, at hun var Lærerinde; om Sommeren kunde man se hende sidde paa en Bænk i Kongens Have, hvor hun docerede Dyd og Moral for de smaa Tilhørere, som altid endte med at gøre Løjer med hende, saa at Informationen blev til nogle mærkværdige Skældsord, ingen forstod. For Resten havde hun et godt Hjærte og hendes største Glæde

sidste af de københavnske Originaler bort. Det var en lille Mand med et gulligt, rynket Ansigt, smaa Øjne bag de blaa Lorgnetter og Fuldskæg. Hvor meget der hos ham var Galskab og hvor meget Snuhed, vidste vel egentlig ingen. Han skal have været paa Oringe til Observation en Gang, men retourneret som i hvert Fald ikke forrykt nok til at de vilde beholde ham. Af

Metier var han vistnok Agent bl. a. for en Brændselsforresning — ældre Folk paastod at han havde været Skomagersvend — ellers tjente han af og til nogle Penge ved at leje Lokaler som „Kæden“ og det gamle „Thalia“ for at holde Foredrag om statsvidenskabelige Sager, hvor det uundgaaeligt endte med Løjer og Tumult.

Da den i sin Tid meget omtalte franske General Boulanger var paa sin Popularitets Højde omkring 1890, fandt Direktøren for en mindre Cirkus paa at bruge „Professoren“ som Reklame. Andersen Bang kunde ved Hjælp af lidt Teaterkunst nok komme til at ligne den franske General, og iført en fantastisk „Generalsuniform“ med trekantet Hat blev han til Tilskuernes Jubel anbragt paa en Hest i Manegen, hvorfra han med drabelige Fagter talte til Mængden.

Et Udslag af hans komiske Ærgerrighed var det ogsaa, at han en Gang virkelig stillede sig som Folketingskandidat paa sit statsvidenskabelige Program mod Goos og Holm i 5te Kreds. Han kom imidlertid ikke i Betragtning, da det viste sig, at hans eneste Stiller ikke havde Valgret.

Fot. P. Elfelt. **Vilhelm Anton Scheibelein.** Østergade.

Havets Mysterier.

I.

Stormen har lagt sig, de sidste Skyer er blæst sammen i lange Striber ved Horisonten, hvor den dalende Sol farver dem gyldenrøde.

Men endnu gaar der svære Dønninger paa Oceanet — lange Bølger ruller i endeløs Rækkefølge fra Vest til Øst, og midt i det gyngende Blaa ligger en enlig lille Baad.

Tre af dens Passagerer synes at være i Live; hos de andre er Livet udslukt.

To sidder med Hovedet bøjet forover; den tredje, en ung Søgut i sin første Manddomsvaar, kaster Blikket spejdende rundt. En stor Albatros kredser omkring ham med glubske Øjne; men den slaar ikke ned paa ham — endnu.

Saa kommer der en Bølge, der er højere end de andre; Baaden stiger tilvejrs, og der langt borte — hvad er det? Et Skib? Har det Forsyn, der regerer deroppe i den blaa Himmel, hørt hans Bønner? — Baaden daler ned igen? han venter i Spænding paa, at den atter skal stige, saa at han endnu en Gang kan se, om det ikke skulde være et Skib — men Bølgen kommer ikke; og imens gaar Solen ned.

De har trukket nogle Klædningsstykker af deres døde Kammerater for selv at holde Varme, og de trykker sig sammen i et Hjørne af Baaden for at tilbringe endnu en frygtelig Nat i Angst og Uvished.

Vil det næste Daggry finde dem levende?

Den nærmeste Kyst er fjorten—femten Mil borte.

* * *

Kahytten paa Amerikabaaden „Poul Revere“ var et lille Vidunder af Hygge og Elegance. Paa en magelig Kanapee med persiske Tæpper laa Kaptajnen og røg sin Havannacigar; men han lod ikke til at befinde sig saa vel, som man efter Omstændighederne skulde tro.

Kaptajn Abel Cushman var for en Time siden vaagnet af sin Middagssøvn og laa endnu og tænkte paa en sælsom Drøm, han havde haft. En ung Mand — en Udlænding — havde staaet foran ham og havde sagt: „Styr Vest til Syd.“ Endnu efter at Kaptajnen havde slaaet Øjnene op, syntes han at se den unge Mand, som han stod der og pegede i den angivne Kompasretning.

„Vrøvl“, sagde Kaptajnen gentagne Gange til sig selv. „Hvorfor skulde jeg styre Vest til Syd?“

Han gav sig til at gaa op og ned i den lille Salon, brummende og tænkende. Gamle Sømandshistorier om Varsler og mærkelige Tegn dukkede op i hans Erindring. Kanske det var en højere Styrelse, der havde anvist ham at sætte Kursen en anden Vej; men Folkene vilde jo grine af ham — og en Skibsfører i det tyvende Aarhundrede vilde dog nødig gøre sig til Nar med den Slags Ting.

Han stod stille foran Bordet og bladede uvilkaarlig i en tyk Bog, der laa — det var en Bibel — og medens hans Hænder famlede ved Bogens Blade, syntes han atter at høre denne mystiske Stemme: „Styr Vest til Syd.“

Bogen blev lukket sammen med et Smæld. Kaptajn Cushman rynkede Brynene og gik op paa Dækket.

„Kan jo gerne gøre det.“ mumlede han ved sig selv. „Nogen Skade kan det i hvert Fald ikke gøre.“

Da han kom op under den blaa Himmel kastede han et spejdende Blik langs Horisonten, rømmede sig et Par Gange og kaldte paa en Skibsdreng.

„Hej, Du der!“

„Javel, Kaptajn!“

„Hent mig første Styrmand. Jeg vil tale med ham“.

II.

Et Øjeblik efter kom en stor, stærk, rødmosset Sømand hen til ham.

„De vil tale med mig, Kaptajn?“

„Ja, Jeg fik saadan en løjerlig Anelse før, Colby (det var Styrmandens Navn), „vend Skuden og lad os styre en Gang Vest til Syd.“

„All right,“ svarede Styrmanden og gik for at udføre Ordren, medens Kaptajnen forsvandt ned i sin Salon igen.

„Gud ved, hvad Colby tænkte!“ brummede han for sig selv. Det er naturligvis noget dumt Vrøvl af mig — men nogen Skade kan det vel ikke gøre.“

Skibet lagde sig over paa den anden Bov — hans Ordre var bragt til Udførelse.

* * *

Det begyndte at dages! Kaptajnen havde allerede i flere Timer gaaet op og ned ad Dækket til stor Forundring baade for Colby og de andre.

Da den første Solstraale viste sig over den østlige Horisont, gav han en kort Ordre:

„Send en Mand op paa Topsejls-Raaen og lad ham holde skarpt Udkig.“

— „Ja, De undres naturligvis over, hvad dette her skal betyde, Colby,“ tilføjede Kaptajnen; men inden han fik begyndt paa en Forklaring, kom der et Signal fra Udkigsmanden, just som han var ankommen til sin luftige Post.

„Er der noget?“ raabte Colby og kiggede op.

„Ja, der flyder noget paa Vandet til Luvart.“

Det gav et Sæt i Kaptajnen.

„Ser Du noget — hvad tror Du, det er?“ raabte han op til Matrosen.

„En Baad — eller maaske en død Hval — kan ikke sige det saa nøje, Kaptajn — men noget er der.“

Kaptajn Cushman kravlede som en Edderkop op i Vantet, satte sin Dobbeltkikkert for Øjnene og saa paa et mørkt Punkt i det fjerne.“

„Colby,“ raabte han ganske overvældet af Forundring og Bevægelse. „Det er en Baad! Vi maa styre henimod den.“

III.

En halv Time efter befandt to reddede Søfolk sig paa Amerikanerens Dæk. Den tredje havde udaandet under Nattens Rædsler.

Det varede flere Timer, før den yngste af de to kunde tale.

„Har vi ikke set hinanden før?“ spurgte Kaptajn Cushman og saa paa ham som paa en Aabenbaring fra den anden Verden.

„Jeg ved ikke, Kaptajn,“ svarede Manden. „Men det forekommer mig, at Deres Ansigt er mig bekendt.“

„Har De maaske før været her om Bord?“

„Nej. Jeg har aldrig været paa dette Skib før.“

„Er De vis paa det? Jeg tror, Vorherre har sendt Dem til mig en Gang for ikke længe siden.“

Den unge Sømand stirrede forundret paa Kaptajnen.

„Gaa med mig ned i min Salon,“ sagde Kaptajnen.

De fulgtes ad ned i den elegante Kahyt, og næppe var de komne derned, før den unge Mand saa' sig forvildet omkring. „Jo,“ sagde han, „jeg synes, jeg har været her en Gang før, men hvornaar kan det have været? Der laa en Bog paa Bordet; og — ja, De laa der paa Kanapeen og røg. Jeg maa have drømt det!“

„Det var vist ingen Drøm!“ sagde Kaptajn Cushmann højtideligt.

Den bedste Juvel paa en skøn Finger er et Fingerbøl, sagde en klog Mand forleden.

*

Man har ved Guatemala fundet en Fisk med to Par Øjne. Det ene Par synes at gøre Tjeneste ovenoverVandet, medens det andet passer paa, hvad der er underneden.

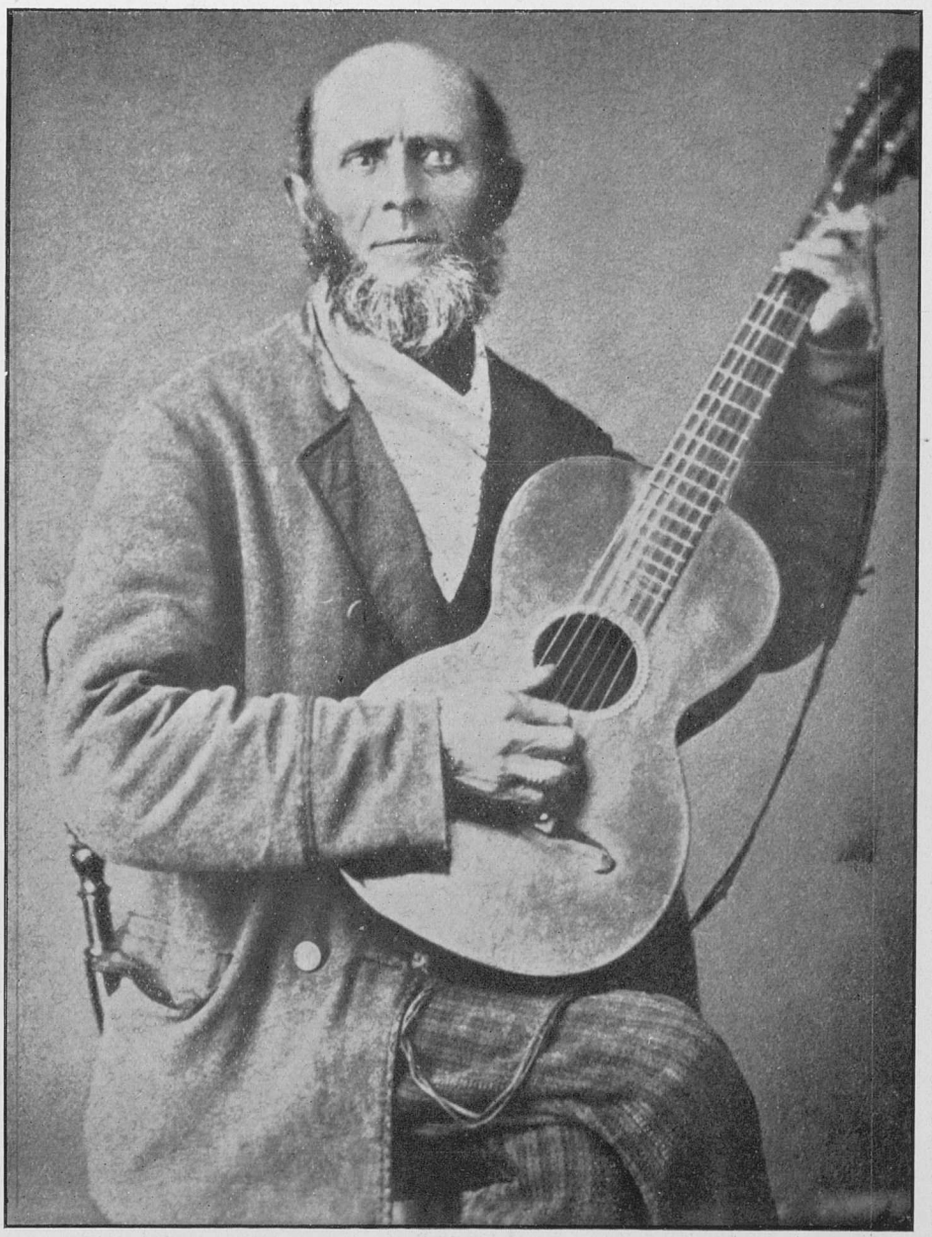

Chr. Neuhaus Eftfl. **Ferdinand Petersen (Tyroler-Ferdinand).** Købmagergade.

Alle Amatør-Fotografer

indbydes herved til en Præmiekonkurrence om Billeder fra

„Det nuværende „gamle“ København“.

Flere af vore Læsere har opfordret os til at foranstalte en saadan Konkurrence blandt de mange dygtige Amatør-Fotografer her i Byen, og beklage ligesom vi, at disse ikke for en Menneskealder siden have existeret i Forbindelse med en Mand eller Institution, som havde interesseret sig for at samle disse Billeder. — Vi havde i saa Fald kunnet glæde os og Læserne med et ganske anderledes fyldigt Billedstof efter originale Fotografier af det forsvundne København, end Tilfældet er nu.

Det vi ønsker er:

Billeder af maleriske og interessante Partier, Bygninger, Pladser, Park-, Vold- og Kanalpartier, som have givet Byen sit Særpræg, og som ifølge Byens Udvikling maa frygtes at forsvinde i en nær eller fjærnere Eremtid.

Som „Motiver“ for Konkurrencen henregne vi ogsaa: originale Gadefigurer, Torvescener, Gadehandlere, hjemvendende Skolebørn, Valgagitation paa Gaden, kort sagt alt, hvad der kan karakterisere vor By, og som for Efterverdenen vil have Interesse at se autentisk gengivet i Fotografi.

De præmierede Fotografier vil blive gengivet en Gang om Maaneden paa en fremtrædende Plads i Bladet, — men vi forbeholder os ogsaa Retten til at gengive de ***ikke*** præmierede Billeder, som vi finde egnet dertil.

Pladen og et Aftryk af samme maa fremsendes til Konkurrencen, indpakket i en Æske mrkt.: ***„Amatør“,*** Navn og Adresse. Vi forbeholder os Ret til at beholde Pladerne som vor Ejendom.

Obs. Vi udsætter herved 5 Præmier à 6 Kr. kontant for de for vort Blads Formaal sig egnede Optagelser og give derved alle vore dygtige ***„Amatører“*** Anledning til at „gaa paa Jagt“ efter de ønskede Motiver.

Konkurrence-Optagelserne maa komme os ihænde senest 28. Februar og haabe vi da i det udkommende Nummer 1. April at kunne gengive de præmierede Billeder, selvfølgelig forsynet med Navn og Adresse m. m.

Pladernes Størrelse maa helst være 10 × 15, dog modtages ogsaa mindre eller større Plader, saasom 9 × 12 og 13 × 18.

En straffet Kokette.

I.

Oscar Howard stod foran Isabel Lorne, bønfaldende hende om et eneste lille Ord, der kunde give ham Haab, som den Døds dømte beder, før han slæbes til Guillotinen.

Hun var vant til disse Scener, kun forbavsede det hende, at denne Mand var saa voldsom i sin Lidenskab.

„Jeg kan ikke give Dem, hvad jeg ikke har,“ sagde hun koldt og trak sin Haand ud af hans. „Jeg har intet Hjærte. Misforstaa mig ikke,“ tilføjede hun, da hun saa Skinsygen flamme i hans Øjne. „Det er ikke saaledes at forstaa, at jeg har skænket det til nogen anden. Jeg har intet Hjærte at give bort. Jeg tror aldrig, jeg har haft noget. Mændene er kommet til mig og har bedet mig om det samme, som De beder om; de har fortalt mig den samme Historie, som De fortæller. De har talt som De taler, om Følelser og Lidelser, der er ganske fremmede for mig, og som jeg ikke kunde dele med nogen, selv om jeg vilde.“

Oscar Howard tog ikke sine Øjne fra den bedaarende skønne Kvinde, der talte til ham — hvor var hun smuk, netop i sin lidenskabsløse Ro, som en Skovsø en stille Sommerdag. Han løftede Øjnene mod Himmelen, som om han vilde nedkalde en Forbandelse over dette hjerteløse Væsen.

„Deres Tid vil komme!“ sagde han med dirrende Stemme og gik uden at sige Farvel.

Den unge Skønhed blev helt uhyggelig tilmode, da han var gaaet; hans Øjne havde været saa vilde, og der var et Udtryk i hans Ansigt, der gjorde ham ganske ukendelig.

„Mon jeg aldrig skulde komme til at elske?“ mumlede hun, idet hun trak en af Puderne paa Kanapeen ind under sit guldblonde Hoved og lagde sig til Rette for den lille Eftermiddagssøvn, hvormed hun styrkede sig til Aftenens Glæde.

„Jeg haaber det ikke, hvis det skal gøre mig lige saa forrykt, som det gør andre Mennesker.“

* * *

„Forfærdeligt!“

Solen var gaaet ned bag Højene, og forfrisket af den rolige Eftermiddagssøvn gik Isabel ud paa Verandaen, da dette Udbrud naaede hendes Øre. Det var en Stemme fra Menneskemængden, der var stimlet sammen henne paa Hjørnet.

„Hvad er det?“

„Hr. Howard har skudt sig!“

Heldigvis faldt Aftenens Skygger over hendes Ansigt, ellers vilde man have set, at hun bleg ligbleg ved at høre disse Ord. Hun tog sig sammen og sagde saa koldblodigt hun kunde:

„Men Gud dog — hvorfor?“

„Uden Tvivl i et Anfald af Sindssyge“, svarede en pæn ældre Mand alvorligt. „Der er Sindssyge i Familien.“

Isabel drog et dybt Lettelsens Suk.

„Ja saa — det forklarer Sagen.“

II.

Der var kommet en ny Logerende i det Pensionat, hvor Isabel Lorne boede. Værtinden, Fru Fane, maatte straks ind og fortælle hende det, for hun var stolt af, at en saa fornem og elegant Herre havde valgt at opslaa sin Bolig i hendes Pavluner.

Isabel hørte paa Værtindens Beretning med vanlig Ligegyldighed; men da hun ved Frokosttid kom ind i den store Spisesal og saa den fremmede sidde i et Hjørne ved Vinduet og læse Morgenudgaven af „Times“, sagde hendes Instinkt hende straks, at den Herre var noget udenfor det almindelige.

„Hvem er han?“ hviskede hun i Forbigaaende til Værtinden.

„Gud, ved De ikke det endnu? Det er Maurice Dudley. Han er noget i Ministeriet. Alle Damer er rent forrykte efter ham, skønt det er let at se, at han ikke bryder sig om dem. Og det maa de godt vide, siger han. Hvad tror De han sagde til Fru Hinds i Aftes, da hun tilbød at præsentere ham for Dem — „Byens regerende Skønhed“, som hun kaldte Dem?“

Isabel følte den skjulte Snært der laa i disse ellers saa smigrende Ord.

„Hvor skulde jeg vide det fra?“ sagde hun med en Ligegyldighed, der var paataget, hvilket Fru Fane godt kunde se.

„Jeg kan specielt godt lide „regerende Skønheder“, sagde han.“

„Det er vist en Særling,“ bemærkede Isabel i samme ligegyldige Tone som før.

„Det er han, men De skulde høre ham tale! Han har været overalt og kan tale med om alt muligt; og hans Stemme lyder som den herligste Musik. Og hvilke udtryksfulde Øjne! — Efter min Mening er han den mest bedaarende Mand, jeg i mit Liv har set. om man end kan finde mange, der er kønnere.“

Med disse Ord fjernede Fru Fane sig, indvendig tilfreds med at have tændt en Brand i Frøken Lornes Hjærte; hun anede nok, hvilken Uro det kunde komme til at volde hende. Det var ingenlunde, fordi den gode Værtinde nærede nogen Uvilje mod Isabel, der var hende overlegen i Skønhed og personlig Tiltrækningskraft; hun syntes blot, at det kunde være interessant at se, hvad det kunde blive til imellem de to — en smuk Kvinde, der ikke brød sig om Mænd, og en aandrig Mand, der ikke brød sig om Kvinder.

Isabel og Hr. Dudley mødtes hver Dag, og for første Gang i sit Liv traf den feterede Skønhed en Mand, der ikke gjorde Mine til at stifte nærmere Bekendtskab med hende.

Det kedede hende den første Dag, ærgrede hende de to næste, og gen fjerde Dag gav hun sig til at græde.

Den femte, sjette og syvende Dag udfoldede hun al den Elskværdighed og Ynde, hun raadede over, og det vilde ikke sige saa lidt, men Resultatet var langt fra at være smigrende. Naar hun havde sagt fire Ord til ham, svarede han høfligt, men kort, og ignorerede hende komplet Resten af den Tid, de var i hinandens Nærhed.

Den første Følelse, der vaagnede i hende ved denne, som hun syntes, overlagte Ringeagt for hendes Person, var Skinsyge; Hr. Dudley kunde nemlig godt tale med de andre Damer, men hun var ham ganske ligegyldig.

Efterhaanden gik det imidlertid op for hende. at han paa en Maade dog interesserede sig for hende, men af hvad Natur denne Interesse var, pinte hun sig forgæves med at udfinde. Hun opdagede ikke sjældent. at hans skarpe Øjne hvilede paa hendes Person, naar han troede, hun ikke saa det — hendes Hjærte kom til at banke, hver Gang hun følte dette Blik, hun syntes bestemt, det lignede en forelsket Mands, trods den urokkelige Alvor, der var i det.

Der gik nogle Uger, medens Isabel svævede mellem Haab og Frygt, lidende alle de Kvaler, hun selv saa ofte og saa samvittighedsløst havde forvoldt andre.

— Isabel og Hr. Dudley var alene i Spisesalen, hvilket sjældent hændte.

„Jeg troede ikke, De kendte Begrebet Kærlighed?“ sagde han.

Isabels Hjærte hamrede, som det skulde sprænges; der var noget i hans Tone, der paa en Gang næsten gjorde hendes Haab til Vished, og hun besluttede at faa en Afgørelse paa Sagen med det samme.

„Det var den Gang —“, sagde hun, „idet hun løftede sine nedslagne Øjne op imod hans og lod dem straale i al deres vidunderlige Glans — „før jeg traf Dem, Maurice.“

„De elsker mig altsaa, Isabel?“

En hastig Rødme farvede hendes Kinder og Hals.

„Højere end mit Liv — højere end min egen Sjæl!“

Den Tavshed, der paafulgte, lagde sig iskoldt om Hjærtet, og det Blik, hun mødte,

Fot. P. Elfelt. **„Professor“ Hans Andersen Bang.** Østergade.

da hun atter saa ind i hans Øjne, fik hende formelig til at ryste af Kulde.

Men hun var nu gaaet for vidt til at kunne trække sig ud af det.

„Især nu," tilføjede hun, „da jeg tror — og maa tro, at De elsker mig."

„Har jeg nogen Sinde sagt, at jeg elskede Dem?"

Isabel forblev tavs nogle Øjeblikke. Det havde han ikke, og til sin store Ydmygelse maatte hun tilstaa, at han egentlig heller aldrig havde vist Tegn dertil.

„Ikke i Ord maaske," sagde hun, „for nu maatte hun opbyde alt for at holde ham fast, „men der er andre Maader at tilkendegive det paa, som er lette at tyde for en Kvinde."

„Det er der. Men sig mig, Frøk. Lorne, har De aldrig set ud, som om De elskede en Mand, uden at De i Virkeligheden gjorde det? — Har De aldrig fyldt en Mand med Haab og Fryd, saa Bægeret flød over, og hensynsløst ladet ham gaa, naar han var kommet saa vidt, at han maatte bønfalde Dem om Genkærlighed?"

Det havde hun gjort mange, mange Gange, det vidste hun godt. Men hun havde ikke tænkt over det før nu.

„De elsker mig, Maurice?"

Ikke mange Mænd kunde have modstaaet det bedende Blik, hun sendte ham, men Maurice Dudley fortrak ikke en Mine; han tog en lille Medaillon op af sin Brystlomme, aabnede den og viste Isabel Billedet af en yndig ung Kvinde, næsten endnu kun et Barn, og med Træk saa betagende uskyldige.

„Det er alt, hvad der er tilbage af den eneste Kvinde, jeg har elsket — og som jeg nogen Sinde kommer til at elske. Hvis der er Engle i Himlen, saa er hun en af dem nu."

Den frygtelige Skinsyge, der havde sammensnøret Isabels Hjærte, afløstes af en befriende Fornemmelse, der næsten var Lykke, da han havde fuldendt den sidste Sætning. Hun gjorde sig Umage for at skjule sin Glæde, idet hun endnu engang søgte at beherske ham med sine store, dejlige Øjne og spurgte: „Er hun død?"

„Myrdet! Og af Hænder saa bløde, saa hvide som Deres, Frøken Lorne!"

Isabel kom til at skælve under hans brændende Blik.

„Hvor — hvor forfærdeligt!" stammede hun.

„Ja, det var forfærdeligt — det har De i Sandhed Ret i. Det var Dem, der myrdede hende!"

„Jeg?"

„Ja, De! Erindrer De Oscar Howard — ham, som Deres djævelske Kunst drev til Fortvivlelse til Vanvid, til Døden? Det var hendes Broder, hendes eneste Broder, og da den grufulde Tidende bragtes hende, bristede hendes bløde, ejegode Hjærte. Nu Farvel, Frk. Lorne! I Morgen ved denne Tid vil jeg være mange Mile herfra."

Rædslen og Fortvivlelsen stod skrevet i Isabel Lornes Ansigt.

„Men De vil komme tilbage? O, Maurice. Jeg angrer saa bittert, hvad jeg har gjort. Hører De, jeg bønfalder Dem! De maa ikke forlade mig for bestandig!"

„Jeg kommer ikke tilbage. Mit Værk her er fuldbragt. I Deres Offers Brev til sin Søster refererede han Deres Ord til ham den sidste Gang, han saa Dem. Jeg kom for at hævne hans Død og hendes, der faldt for Deres Haand lige saa vel som han; jeg kom for at lære Dem, at De har et Hjærte, der kan føle og elske og lide som andre Hjærter. Maatte denne Bevidsthed gøre Dem bedre, om ikke lykkeligere. Farvel for evigt!"

Fot. P. Elfelt. **„Professor" Andersen Bang som „Boulanger".** Østergade.

Korte Notitser.

En Snegl bruger 56 Dage og 20 Timer for at tilbagelægge en Mil.

*

Før Englænderne besatte Indien, druknede der sig hvert Aar c. 100,000 Hinduer i Ganges.

*

I Japan er det saa godt som udelukkende blinde Mennesker, der tjener deres Brød ved at give Massage.

Grunden er ganske naturlig, idet de Blindes Følelsesevne jo er langt mere udviklet end de seende Menneskers.

*

Dersom man tror, at Indbildningskraften er større hos Kvinder end hos Mænd, tager man vistnok fejl. En Dr. Durand ved et engelsk Hospital gjorde for nogen Tid siden et Forsøg med at give 100 Patienter noget Sukkervand at drikke. Et Kvarter efter kom han igen og var tilsyneladende meget altereret. Han havde ved en Fejltagelse givet Patienterne et stærkt Brækmiddel, sagde han, der maatte straks gives dem Modgift. 80 af de 100 Patienter blev øjeblikkelig daarlige og viste meget tydeligt, at Midlet var begyndt at virke; 20 lod sig ikke afficere.

Den langt overvejende Del af de angrebne 80 var Mænd, medens Flertallet af de standhaftige 20 var Kvinder.

*

Brillerne blev opfundne i Italien omkring Aar 1285. De var i Bagyndelsen meget dyre og brugtes kun af meget velhavende Personer eller Adelsmænd. De blev derfor ret naturligt betragtede som et Tegn paa Fornemhed og høj Rang.

*

Den Tidsregning, vi nu bruger — saa og saa mange Aar „efter Kristi Fødsel" — blev først fastslaaet ca. 600 Aar efter, at Kristus levede her paa Jorden.

*

Sarah Bernhardt paastaar, at man ved at bære Diamanter ødelægger Ansigtets bedste Udtryk, matter Øjnenes Glans og faar sine Tænder til at se ud, som om de var af Kalk.

*

Giv en Mand Hjerne og Rigdom, og han er en Konge; giv en Mand Hjerne uden Rigdom, og han er en Slave; giv en Mand Rigdom uden Hjerne, og han er en Abe.

*

I Paris hedder Laanekontoret „Tante". Hos os er det som bekendt — „Onkel".

Bladet udgaar 2 Gange maanedlig

nemlig hver 14de Dag.

Der udkommer altsaa 24 Numre aarlig, og Adonnementsprisen or

60 Øre Kvartalet.

Tegn strax Abonnement

(Send Rekvisitionen til Kontoret, **16 Kultorvet**).

Nordsjællands skønneste Punkt.

Fører paa Udflugter.

Skansebakken ved Hillerød.

Vort Land mangler Udsigtspunkter af betydelig Højde; og om vi havde dem, vilde Fordelen derved være tvivlsom. De store Udsigter er overalt lunefulde Skønheder; man kan godt besøge dem otte Dage i Rad uden at faa noget som helst at se. Saaledes er Forholdet selv i Sydeuropas klare Bjergluft; paa vore disede Kyster, hvor Kimingen næsten altid er sløret, og hvor, naar man skærper Synet ved Kikkertens Hjælp, enhver Kontur i Horisonten sitrer for Sol og den altid blæsende Vind, vilde sagtens Udbyttet ved at se fra en Bjerghøjde, om slige fandtes, være maadeligt nok, De højtliggende Punkter, som vi have, fremvise vistnok saa temmelig fyldigt, hvad der overhovedet i vor Luft kan ses af dansk, landskabelig Skønhed; blandt saadanne hører for Nordsjællands Vedkommende Skansebakken ved Hillerød til de prægtigste Udsigtssteder. Kun Maglehøj ved Frederiksværk og Haregabsbakkerne nordvest for Esrom Sø, kunne i saa Henseende strides med den om Forrangen.

Skansebakken er, mærkeligt nok, lidet kendt og paaagtet af den Turistskare, der mel lem Aar og Dag besøger Hillerød, og det til Trods for, at Vejen til den fra Byen er grumme kort. Fra Jægerbakken følger man Kongevejens Lindealle til man har passeret Jernbaneviadukten; umiddelbart ovenfor denne drejer en mindre Landevej af til venstre, som kun gør et enkelt Slag udenom den højtliggende Arbejdsanstalt og fra denne næsten i lige Linie fører op over Skansebakkens Top, hvis højeste Punkt med Generalstabsmærket kun ligger nogle hundrede Alen til højre for Vejen. Stigningen er ganske jævn, og Gangen magelig, om end skyggeløs; mere end et godt Kvarter vil man neppe være om fra Alleén at naa op til Udsigtspunktet.

Det mest overraskende og tiltalende ved dette er næsten at Udsigten saa at sige viser sig pludseligt; først ved Vandringens Maal kommer den fuldt til Syne. Er man uden at vende sig naaet op til Toppunktet og saa standser og lader Øjet løbe Synskredsen rundt, kan man ikke andet end imponeres af det Rundskue, man har for sig Paa Bakkedragets sydlige Side lukkes den fjernere Udsigt af Store Dyrehaves tætte Højskov, der mod Vest forlænger sig ud i Præstevangs lavereliggende Trægrupper, mellem hvilke Horisontens Linier og det fjernt liggende Lyttrup Hegn allerede hist og her skimtes; under den ses mellem Trækroner det nærliggende Sandviggaards hvide Gavle og Skorstene. Paa dette Punkt begynder den vide Udsigt, der indtager tre Fjerdedele af hele Synskredsen. Nærmest Skoven sværer Synet ud mod Egnen om Frederikssund lige til Roskildefjorden, hvis smalle Linie skjules af den højtliggende Kyst, som hæver sig mere og mere op imod Frederiksværk. Det er vide Marker og Mosedrag; saa brydes det flade Land af Frerslev Hegns mørke Belte; efter det følger Toppene af den lille Tirsdagsskov, ragende frem over Bakkedraget, der skjuler Hillerød By; kun Slottets slanke Spir løfter sig over det. Paa sin Vandring videre mod Nord møder Øjet en mørk Plet, det er Auderød Hegn; derefter følger de kraftige Linier af Bakkerne, som skjuler Frederiksværk; saa træder Tisvilde Hegn frem; under det ses den graa Arresø, der paa Grund af sin Farve ikke er lige synlig til enhver Tid. I en Sænkning mellem Bakkerne Nord for den skimtes ved Solnedgang i Sommertiden stundom en spejlende Stribe af det fjerne Kattegat.

Saa løfter sig en mægtig sammenhængende Skovmasse, — den mægtigste i Danmark — mod Horisonten; nærmest ses Skovene om Frederiksborg, Lille Dyrehave, Tyvekrogen, Stenholts Vang, bag dem Gribskovs bølgeformede Terræn, der op mod Maarum hæver sig til endnu større Højde end Skansebakken. Mod Vest højner Fruebjerg sig med en enkelt Kuppel af Trækroner over de omgivende Toppe, nærmere ses de slanke Skorstene af Teglværkerne ved Gadevangen ragende op over Skoven. Langs Skovgrænsen i Forgrunden kommer Jernbanelinien nu og da til Syne mellem Bakkerne; mod Nord forsvinder den i Skoven; men et skarpt Øje kan atter paa dennes anden Side følge Lokomotivets hvide Dampskyer milevidt over Sletten paa dets Vej mod Snekkersten.

Paa Skovens Øsiside sænke dens Toppe sig; over de prægtige Graners tætsluttede Masse blaaner „Esromsøs vidunderlige Perle", som man helt overskuer. Ved dens Nordside viser sig en Strimmel gule Marker; derover løfter sig skarpt tegnet Kullens prægtige Bjerglinie, der er saa ulig alle danske Formationer. Vestligere følger Klosterris Hegn, flydende sammen med de andre Skove, der lukke for Horisonten helt ned til Gurre.

Til denne Side — mellem Nord og Øst — er Udsigten rigest og skønnest; man skal her i Landet, vidt og bredt søge om Magen dertil. Skansebakkens Højdedrag har her sit stejleste Affald ned mod to vide Dalstrøg, af hvilke den ene, mod Kattegat vendte, udfyldes af Esrom Sø, det andet strækker sig i Retning af Nivaa, lige ned til Øresund. Skov og Mark med Smaabølger og Sænkninger, med Marker vekslende i alle Farver, snart en Brakmark, som staar helt brunviolet i Lufttonen, snart en græsgrøn Plet, snart et guldgult Felt, Smaahuse og Gaarde med skinnende hvide Mure og enkeltstaaende Trægrupper veksle her milevidt, saa langt Øjet rækker, i endeløs Mangfoldighed. Skovlinie viser sig over Skovlinie: nærmest Øjet, i Flugt med Stenholt Vang strækker sig Grønholt Vang; over den, paa Esromsøs østlige Side, skinner Fredensborg Slot blændende hvidt, ragende op mellem Træerne med sin Kuppel og sine minaretagtige Skorstene; under det ser man Byens røde Tage skinne. Længere til Højre flyder Slotshaven i et med det fjernere Danstrup Hegn, der atter fortsættes af Nyrup Hegn og Egebæksvang; over dem danner, endnu fjernere Klosterris Hegn den tredie af de indbyrdes adskilte Skovstriber, mellem hvilke vide Sletter med Krat og Huse lade sig til Syne.

Mod Øst, hvor alle Kystens Skove ligger synlige i Dalen, sværer Blikket frit, over Grønholts røde Kirketaarn og hvide By, lige ud til Sundet; paa begge Sider af lave Hegns lille mørke, tætbegrænsede Skovmasse, ser man de hvide Sejl derude skinne, og Røgen af de forbifarende Dampere. Og endnu længere bort sværer Øjet; bag Landet ser man den svenske Kyst hæve sig, broget af Byer og Skove; østligst ses i klart Vejr tydeligt Landskronas to Taarne. Nærmere end disse skinne Hveens gule Kyster i Solen, St. Ibs hvide Kirke ses klart med blotte Øjne; om Aftenen ser man Fyret blinke. Østligst følger saa det mere kratagtige Grønhoit Hegn (forskelligt fra Grønholt Vang), og endelig sluttes Rundskuet paa den sidste Fjerdedel af Store Dyrehaves tætte, mørke Kroner, hvormed vort Overblik begyndte.

Man vil af denne Skildring forstaa, at det er en efter danske Forhold enorm vid og rig Udsigt som Skansebakken frembyder. Endnu videre og rigere vilde den være, hvis det var rigtigt, hvad der oftere er sagt af ellers troværdige Folk: det paastaas nemlig, at man mod Sydvest i klart Vejr ser Spirene af Roskilde Domkirke. Vist er det at man kun et Tusind Alen nordligere kan se dem fra Højdedraget; i og for sig var der derfor intet til Hinder for, at de kunde ses fra dette højtliggende Punkt. Nedskriveren af disse Linier har imidlertid aldrig set dem, og paa de Kort, der staar til hans Raadighed, gaar en Linie fra Skansebakkene til Roskilde over Skovens Nordvesthjørne. At intet af det fjernere liggende Land for Tiden kan ses over denne, er i alt Fald vist. Men fra et Hus paa Skansebakkens Top, var det ikke utænkeligt, at Roskilde Domkirke vilde komme til Syne fra Vinduerne.

Udsigten fra Skansebakken er, som man vil forstaa, skøn til alle Aarets og Døgnets Tider; interessant er den en St. Hans Aften, naar man ser Blussene lyse fra Issefjorden til langt ovre i Skaane. Men skønnest er den næsten en tidlig Sommermorgen, naar den sølvhvide Taage endnu svømmer i Lavningerne, og de højere Bølger af Landskabet dukker frem deraf som Øer. Saa er Synet ikke videst, men Skønheden maaske mest ejendommelig dansk.

Joh. Petersen. **Niels Peter Nielsen, „Pudse-Peter".** 12 Nørrebrogade.

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 5.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, eller hos Boghandlerne.

1. Marts 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Christianshavn.

I dette og de nærmest følgende Numre af vort Blad vil vi beskæftige os med denne Del af Danmarks Hovedstad, som bekendt grundlagt af Kong Christian den Fjerde og oprindelig tænkt som en selvstændig By. Regner man dens Oprindelse fra Aaret 1618, da Forarbejderne til den begyndte, var den ogsaa en Købstad for sig selv i godt 50 Aar, nemlig til 1674, da den indlemmedes i København.

Den ny By skulde være en Handelsby med Kanaler, ad hvilke Skibene kunde gaa lige til Købmændenes Huse, og da disse Købmænd, efter den Maade, hvorpaa Kongen planlagde Bebyggelsen, nødvendigvis maatte være velhavende, blev Christianshavn fra først af en stilfuld, fornem By, noget helt andet end København.

Christianshavn har forandret sig i Aarenes Løb — og ikke til sin Fordel, hvilket for en stor Del er Autoriteternes Skyld, som med et mildt Ord altid har negligeret Christian den Fjerdes By. En ligefrem Haan imod den var det, at man lagde et Tugthus ved Torvet midt i Byen. Men sit Særpræg har den beholdt, ingen anden By i Danmark ligner den, og de fleste af de prægtige Huse fra dens første Tid staar endnu som Minder om Fortiden. Skal den sammenlignes med andre Byer i Europa, maa det blive de gamle maleriske Byer i Holland, som vistnok ogsaa er tagne til Mønster ved Grundlæggelsen. Som bekendt har den ogsaa altid afgivet en Rigdom af Motiver for vore Malere.

„Før og Nu" vil da bringe Mindeblade om denne By fra dens Grundlæggelse til Nutiden, idet vi ogsaa til denne Serie har sikret os gamle Billeder, der for de fleste vil være ukendte, og desuden har ladet optage nye Fotografier, specielt til Bladet, af vore Dages Christianshavn, hvor det gamle og det nye mødes.

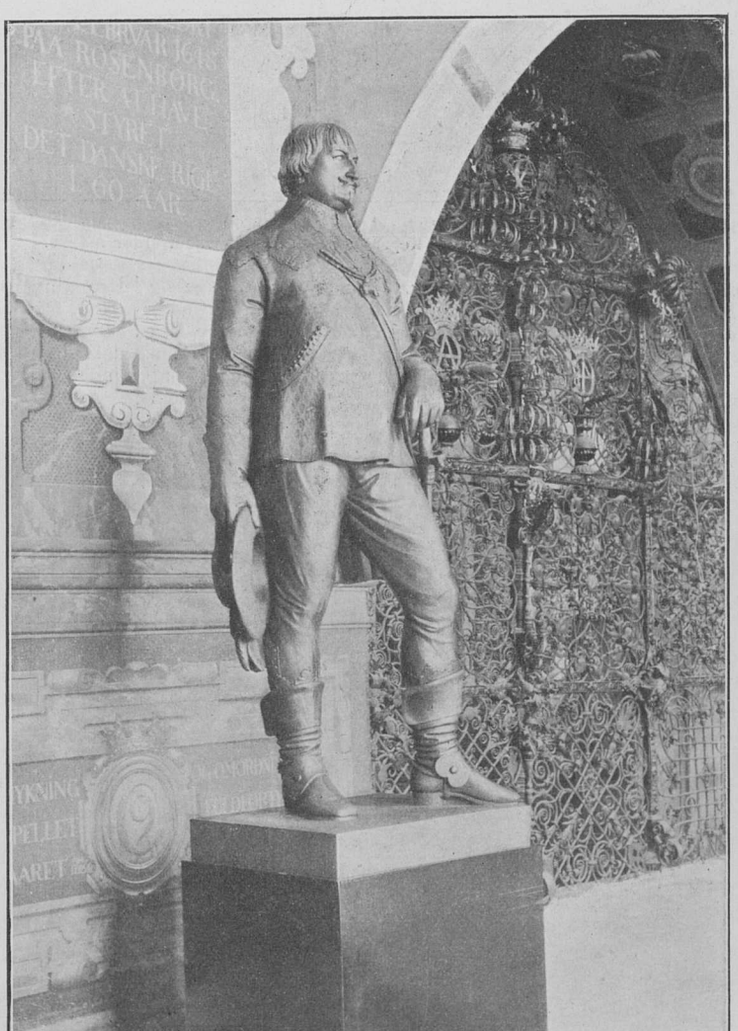

Fot. Hude. Roskilde.
Kong Christian den IV's Statue, som tidligere var opstillet i Rosenborg Slotshave, men nu er anbragt i Roskilde Domkirke.

Byens Grundlæggelse.

Af alt det, Kong Christian den Fjerde i sin Regeringstid fik planlagt og bygget i København, hører Grundlæggelsen af Christianshavn til det mest beundringsværdige. Ikke en Gang Byggegrundene var der, det hele var Vand og Morads — Amagers Kyst laa et godt Stykke længere ude. Og paa dette lidet indbydende Sted fik han velhavende Folk til at rejse en By efter sin egen Plan!

Hans Hensigt med Anlæggelsen af Christianshavn var en dobbelt. Han fandt. at København var daarligt beskyttet mod Søsiden, og den ny By skulde derfor samtidig være en Fæstning. I et Brev, hvorved Kongen i 1618 paalægger en Skat til Hjælp til Grundlæggelsen, siger han herom, at det er hans Hensigt „en Befæstning at lade forfærdige, vor Skibsflaade, Tøjhus, Slottet og den gamle By, som største Magt paaliggende er, til Defension og Forsikring."

Men, som bekendt, interesserede Kongen sig overordentlig meget for Handelens og Søfartens Udvikling, og Christianshavn skulde da være en særlig Handels- og Havneby.

Ved Kontrakt af 7. December 1617 havde Kongen overdraget Ingeniør Johan Semb at anlægge den nye Stad i Vandet mellem København og Amager, og ved Navngivelsen fremhævede han dens Bestemmelse som Havneby, idet han efter sig selv kaldte den Christians Havn.

Saa sent som i Begyndelsen af dette Aarhundrede fandt man i Havnevæsenets Arkiv mellem nogle nyere Kort en gammel Plan af Christianshavn (som vi gengive paa sidste Side), der, skønt den ikke havde Aarstal eller Dato, tydeligt nok stammede fra Christian IV. Gennem de paa Planen afsatte Personnavne kunde den temmelig bestemt

Bolværket ved Brogade efter Reguleringen, efterat den første Knippelsbro forsvandt i Tredserne. Huset Nr. 1 fik Lov at blive staaende. — Billedet venligst tilstillet os til Reproduktion af Hr. Havnedirektør Møller.

tidfæstes, og man kan sikkert gaa ud fra, at det er en Kopi af det store Kort, Kongen havde ladet udføre 1619, og hvorpaa Liebhaverne til Grundene indtegnede deres Navne.

Bebyggelsen fandt nemlig Sted paa den Maade, at Kongen overdrog Grundene til de Liebhavere, som havde indtegnet sig paa Kortet, og som vare særlig velhavende og driftige Folk, — uden andet Vederlag end at de skulde forpligte sig til at opfylde Grundene, der delvis laa under Vand, og opføre en god Købstadsbygning derpaa. De fik straks Skøde og flere Friheder, blandt andet Skattefrihed i 12 Aar og Frihed for Udførselstold i 7 Aar. I Aaret 1622 udstedtes det første Skøde, det var til Københavns rige Borgmester Mikkel Wibe, der havde valgt den Grund, der laa paa Hjørnet af St. Anna Gade og Strandgade.

Som man ser af Planen, er Byen anlagt meget regelmæssigt, som de 5 Sider af en Ottekant, med Fæstningsværker i en Halvkreds udenom. Forøvrigt er Planen ganske efter Mønstret fra Hansestæder og hollandske Byer. Parallelt med Strandgade, som oprindelig laa lige ud til Havnen, gaar Kanalen tværs igennem Byen og imellem Havnen og Kanalen deler „Kongensgade" — den nuværende Wildersgade — Grundene i to Grupper. Grundene var lange og smalle, Husenes Gavle skulde ligge henholdsvis mod Havnen (Strandgade) og Kanalen (Overgaden neden Vandet). Skibene kunde altsaa gaa lige til Husene for at losse eller hente Varer. Baghusene, som var Magasiner, vendte fra begge Sider imod „Kongensgade", hvorfra Varerne bekvemt kunde køres ud til Kunderne.

Planen viser i Hovedsagen Christianshavn, som den er endnu. Man ser Tværgaderne: Strandgade, Kongensgade (Wildersgade), Nedergaden (Overgaden neden Vandet), Kanalen, Overgaden (Overgaden oven Vandet), Dronningensgade, Printzensgade og Amagergade. Og paa langs: St. Annægade, Lille og Store Torvegade samt Sofiegade, der oprindelig, som de andre, begyndte ved Strandgade.

Afdøde Arkivsekretær G. L. Grove har i Københavns Havnevæsens Festskrift 1908 givet nogle interessante Oplysninger om Planen, som vi her gengiver.

En nærmere Undersøgelse — skriver G. L. Grove — viser, at det netop gennemgaaende er de ældste, fra andre Dokumenter kendte Ejeres Navne, som ses paa Kortet. Flere af dem er døde ganske kort efter Kongens Opfordring (af 15. April 1619) til at tegne sig for Grunde paa de ovenfor omtalte Vilkaar. Saaledes Proviantsskriver Cort v. Busch 1625, Borgmester Mikkel Wibe 1624, Rentemester Sivert Bech 1623, Borgmester Iver Poulsen 1622; og endelig begravedes Claus Condewin allerede 4. Maj 1619, altsaa ikke en Maaned efter Opfordringen. Eller med andre Ord, Kortet viser os det ældste Christianshavn og Navnene paa dets allerførste Grundejere.

Flere Navne paa Ejerne af Grundene til Strandgaden viser fremdeles, at disse Pladser kom Folk i Hænde, der drev betydelig Skibsfart, Skibsbyggeri eller Handel. Claus Condewin, længst til venstre, var en vel-

Fot. Hude. **Strandgade 30—32, Mikkel Wibes Gaard (opført 1636).**

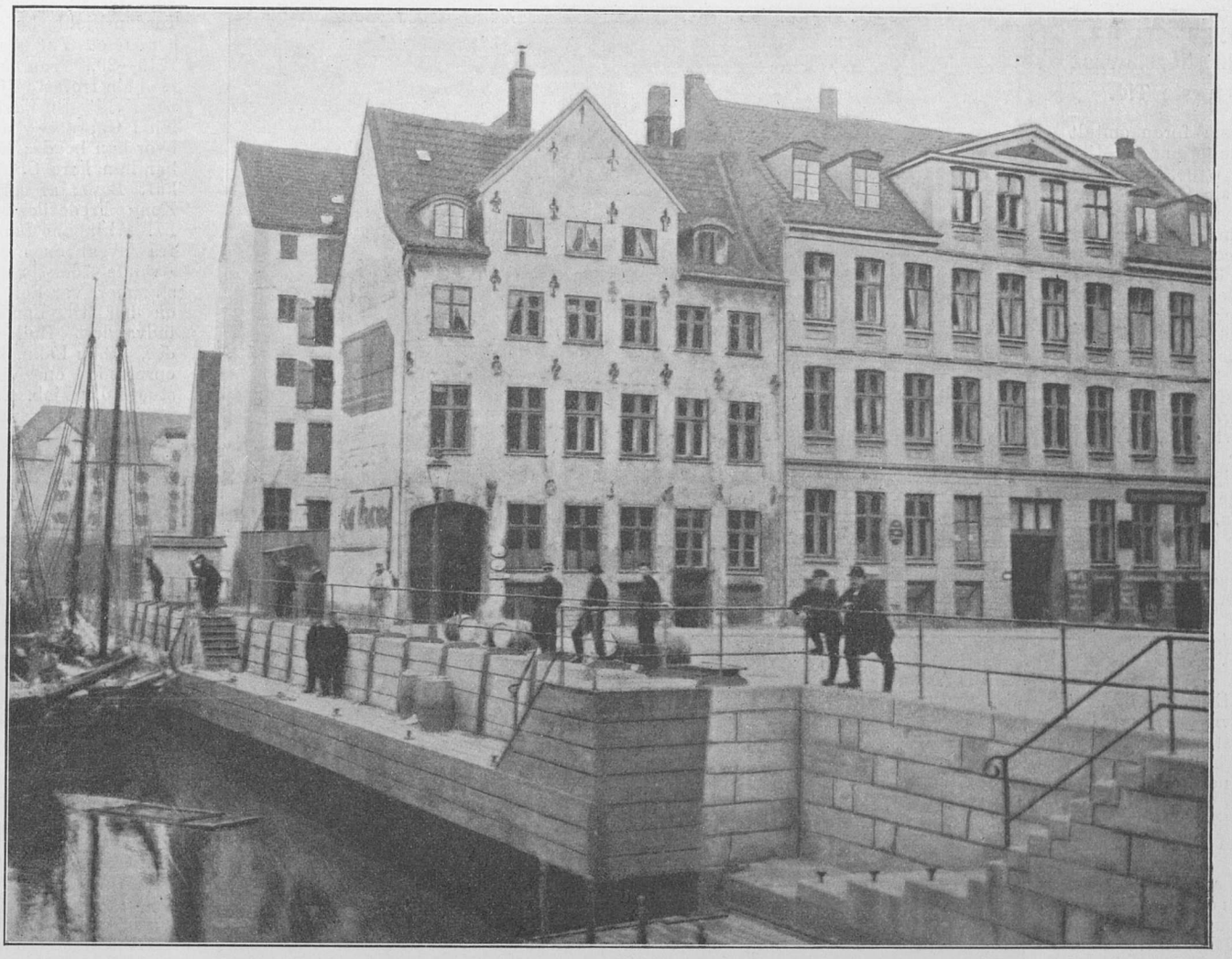

Bolværket ved Brogade efter Reguleringen, efterat den anden Knippelsbro forsvandt 1909. Huset Nr. 1 maatte nedrives for at gøre Løbet bredere, Nr. 3, Reimer Wildes Gaard, opført 1688, blev sparet. Billedet venligst tilstillet os til Reproduktion af Hr. Havnedirektør Møller.

staaende Købmand og Skibsreder, der i 1617 fik 7 Aars Bevilling paa at fange Hvaler under Grønland, Claus v. Busch var Bevindhebber i Ostindisk Kompagni, Claus Soll Materialskriver paa Holmen, Mikkel Wibe, den bekendte Borgmester, en af vore største Handlende paa Nordlandene, Island og Vespenø. Ejerne af de fire næste Grunde var ansete Adelsmænd, hvem den Opgave maaske snarest har været tiltænkt at smykke Indgangen til den ny By med skønne Købstadbygninger. Den næste Grund, som Johan Semb, Ingeniøren, der anlagde Christianshavn 1617, sagtens havde valgt som den bedste Plads lige for Bunden af den gamle „Grønnegaards Havn", blev 1624 bortskødet til Kongens Skibsbygmester David Balfour, der byggede mange Skibe til Flaaden. Naboen, Johan de Willem, en rig indvandret hollandsk Købmand, var med at skaffe de første Hvalfangere til Danmark 1616, blev 1620 Direktør for Grønlandske Kompagni og stiftede 1625 den Karaibiske Skibsfart paa Vestindien, Brasilien, Virginien og Guinea. De 3 næste Grunde laa endnu i mange Tider under Vand.

Fot. Hude.

Strandgade 20—22, Cort Adelers Gaard (opført 1668), tildels ombygget.

Det gik ret langsomt med Bebyggelsen, men den 8. Juni 1639 fik Christianshavn sine første Privilegier som selvstændig Købstad, hvad den var indtil 1674. Den 12. Marts 1643 fik dens Indvaanere Privilegium paa „alene at nyde alle de Haffner, de enten allerede graffuidt eller hereffter for deres Fortov paa deris egen Bekostning graffuendis worder, med ald huis Profit, de deraf kunde haffue" (undtagen Kongens Vinterlejepenge).

Med Hensyn til Kanalen bestemte samme Privilegier, at hver maatte for sit Fortog indtil Midtstrømmen gøre den sig saa nyttig, han bedst kan, mod at holde samme med Bolværk og Tilbehør, saa vidt der for hans Grund tilkommer ham.

Bygninger fra Christianshavns første Tid.

Som foran omtalt dødeBorgmester Mikkel Wibe, inden han fik sin Gaard opført paa Hjørnet af Strandgade og St. Annægade. Gaarden Nr. 30—32 i Strandgade, der har Navn efter ham, er opført 1636, 12 Aar efter hans Død. Efter at Nr. 30 er gjort pietetsfuldt i Stand af Ejeren, Vognmand Mortensen, fremtræder den i sin oprindelige Skikkelse med røde og gullige Mursten, Kridtstenskvadre over Vinduerne, Kridtstensbaand og Smedejernsankere. Porten er dog indsat i en senere Periode, nemlig 1710, og Vinduerne er blevet noget større.

Efter at have nævnt denne den første Bygning paa Christianshavn, gaar vi ned ad Strandgaden mod Christianskirken og begynder med Strandgade Nr. 4, Agent Bertel Madsens Gaard, som er af noget yngre Dato, nemlig fra 1794. Derefter kommer Nr. 6, Abraham Lehns Gaard Det er Gadens smukkeste Gaard og har bl. a. den Interesse, at Søhelten Peder Tordenskjold boede her i et Par Aar, 1719—20, sammen med sin trofaste Tjener Kold. En Pavillon i Gaarden viser, hvor han boede; her har han flere Gange haft Besøg af selve Kong Frederik den IV. Abraham Lehn, fra hvem en nulevende Adelsslægt stammer, var Søn af en her til Landet indvandret Hollænder, Johan Lehn, der oprettede en Vinstue i Dyrkjøb, som gav mange Penge. Sønnen fik en god Opdragelse, overtog Vinstuen efter Faderen, men var desuden ved Hjælp af sin Formue stor Købmand og Skibsreder, tillige Raadmand i København. Gaarden paa Christianshavn byggede han 1703. Façaden er senere blevet „moderniseret".

Efter denne nævner vi Nr. 10, som er bygget 1775 af Murermester Joh. B. Schottmann; Nr. 12, Mathias Rohdes Gaard, som er fra 1790, og Nr. 16, opført 1735.

Gaarden Nr. 20 i Strandgade, en gammel Vinhandlergaard, har tilhørt Christian IV's bekendte Hofmaler Carl v. Mandern. Det var en Mand, der passede godt til Christian

Hansen fot. **Brogade 3, Reimer Wildes Gaard, opført 1688; fuldt ud bevaret i Stilen.**

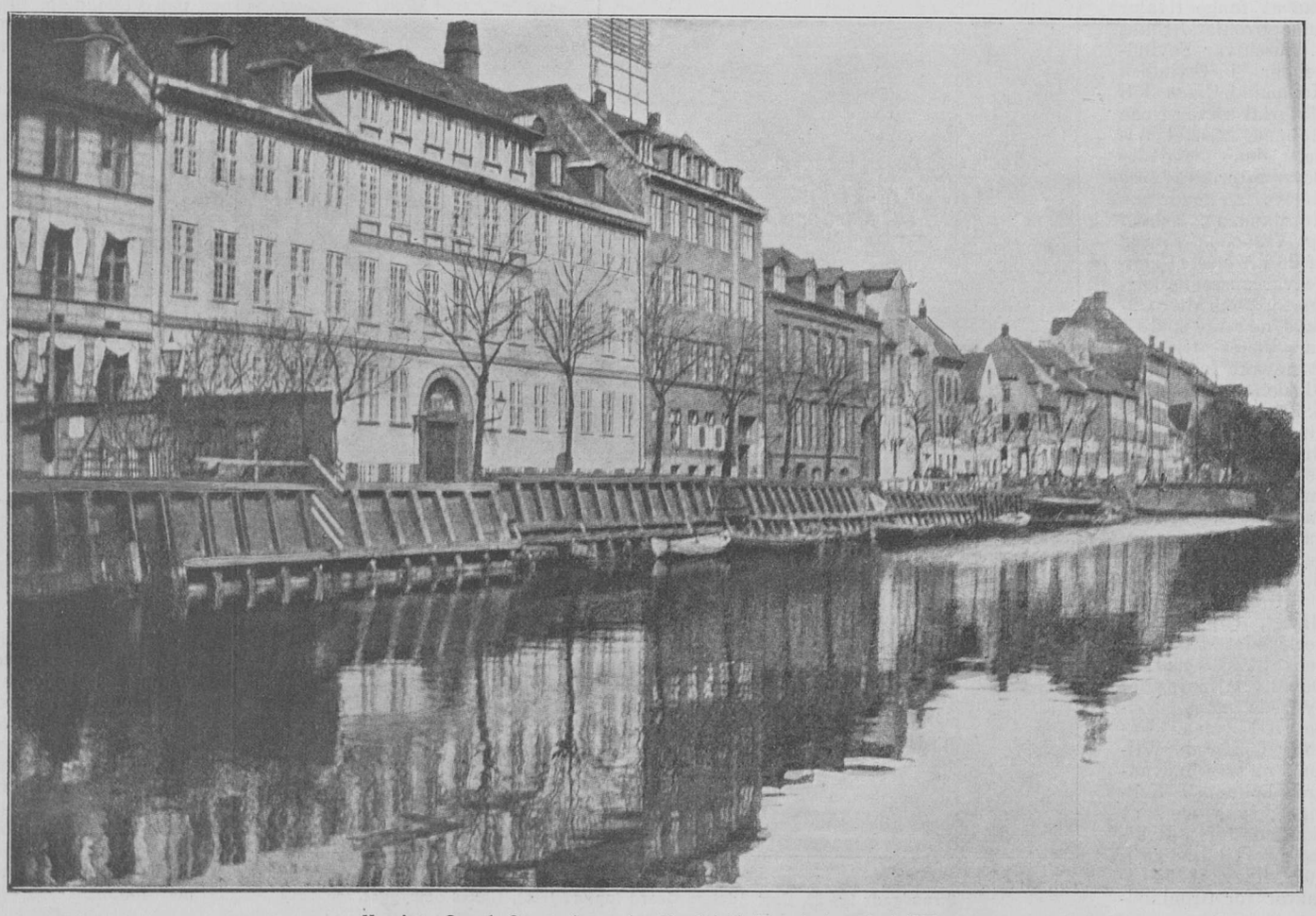

Heerings Gaard, Overgaden neden Vandet 11 (Façaden), opført 1785.

IV, for saa vidt som han havde nogle af Kongens Egenskaber, stor Dygtighed og Virksomhedstrang. Forøvrigt skal han, efter hvad man ved, have haft en fortrinlig Støtte i sin Hustru Marie, der ogsaa havde stort Forretningsgeni. Han var, ligesom Johan Lehn, kommet hertil fra Holland, drev, ved Siden af sin Metier som Portrætmaler, Vinhandel, tjente mange Penge og ejede flere Ejendomme i København, deriblandt Østergade Nr. 15, som ogsaa kaldes Carl v. Manderns Gaard. Et Gibsrelief paa Ejendommen i Strandgade antyder Vinhandelen.

Nr. 22—24 i Strandgade, Cort Adelers Gaard, fremtræder som en Blanding af adeligt Palæ og Købmandsgaard, men Cort Adeler var ogsaa stor Købmand og havde Part i Ostindisk Kompagni og Saltværket. Den oprindelige Gaard var opført i Christianshavns aller ældste Tid af Jens Sparre. — Cort Adeler ombyggede den i 1668.

I Gaarden Nr. 26, G. Behagens Gaard, er nu Politistation. Over Porten mod Gaarden er indmuret en Sandsten med Aars tallet 1626. Formodentlig er den ombygget 1769, hvilket Aarstal staar i et Skjold i den trekantede Fronton.

Strandgade Nr. 28, Sivert Grubbes Gaard, stammer ogsaa fra Christianshavns første Bebyggelse, men er i det 18de Aarhundrede ombygget.

Gaarden Strandgade Nr. 30—32 har vi ovenfor nævnt. Vi kommer derefter til det andet Hjørne af St. Annagade, Topps Gaard, som i den nyere Tid har været ejet af den islandske Købmandsfamilie Bryde. Den er fra Aar 1733. Det smukke Pakhus er tilbygget 1778.

Herefter kommer Ejendommen Strandgade Nr. 36, et stort Kompleks med mange store Pakhuse, opført 1780 af Legatstifteren Niels Brock.

Endelig skal vi af den ældre Husrække i Strandgade nævne Nr. 46, Andreas Bjørns Gaard, opført af ham 1735, paa Hjørnet af Baadsmandsstræde. Han fortjener særlig at nævnes, fordi det egentlig skyldes ham, at Christianshavn, efter sin i det hele ret døde Fortid, fik en Udvikling paa en anden Maade end Grundlæggeren havde tænkt. Han anlagde

Fot. Hude. **Strandgade 26, Behagens Gaard (opført 1769).**

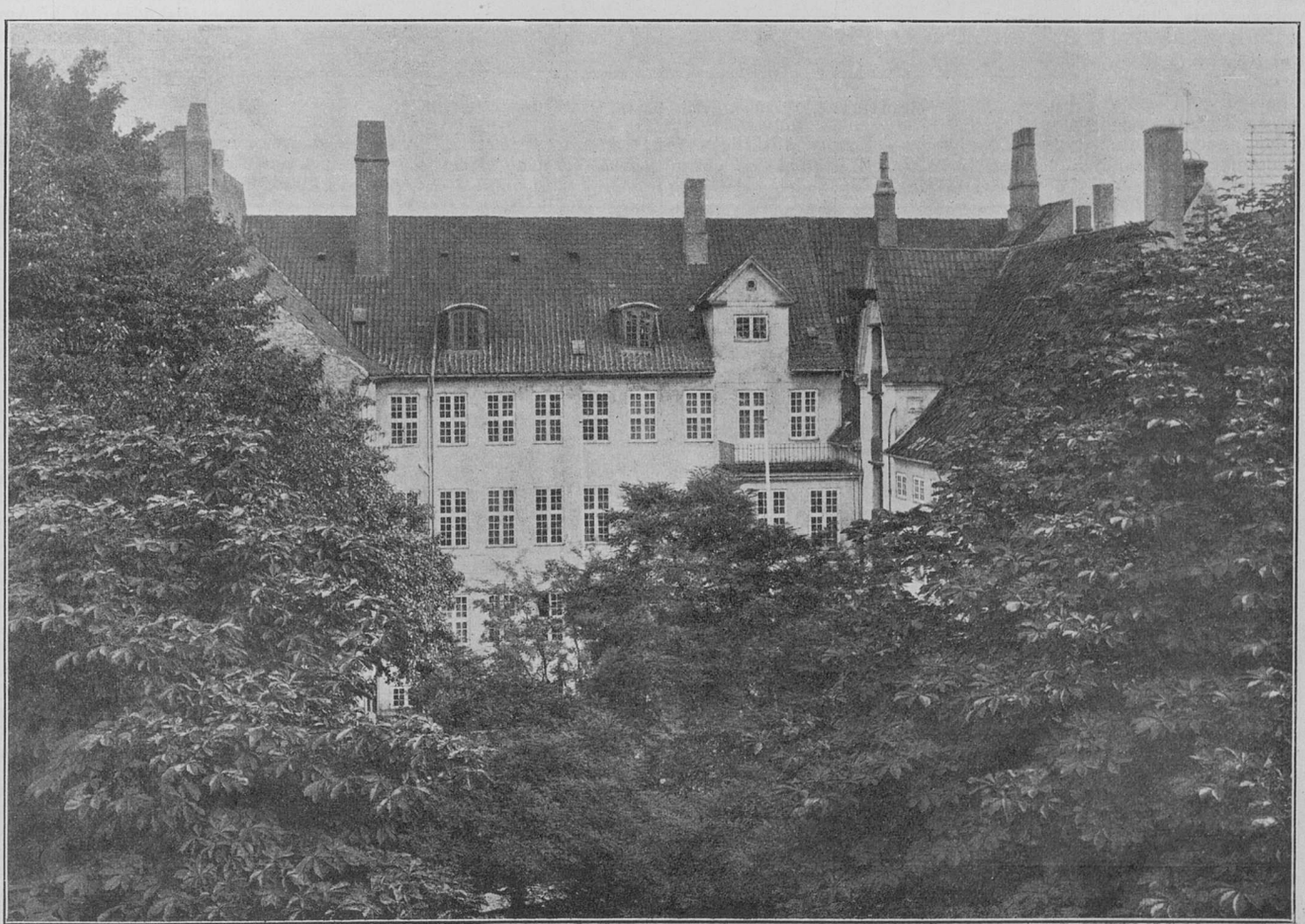

Heerings Gaard, Façaden til Gaarden.

nemlig et Skibsværft paa et opfyldt Terræn ved nuværende Wilders Plads, Krøyers Plads og grønlandske Handels Plads. En stor Triumf fejrede han, da han i Kong Christian VI's Overværelse lod et af ham bygget Orlogsskib, „Kjøbenhavns Slot", løbe af Stabelen d. 30. Novbr. 1741.

Andreas Bjørn døde 1750; 12 Aar efter solgte hans Arvinger en Del af Pladsen til Mægler Wilder, som oprettede det store Værft, der i 1802 overgik til Asiatisk Kompagni.

Søkvæsthuset.

Blandt Christianshavns offentlige Bygninger gør Søkvæsthuset Overgade o. V. Nr. 60, sig særlig bemærket. Det er opført 1754—55 til Opfostringshus og først senere indrettet til Søkvæsthus, d. v. s. Hospital for saarede og syge Orlogsmænd. Et saadant var først bygget paa Bremerholm, derefter paa St. Anna Plads, hvor Kvæsthusgaden endnu minder om det, og endelig flyttedes det til Christianshavn og var her indtil Bygningen senere blev indrettet til Underofficersskole for Marinen og Bolig for Orlogsværftets Chef, for Tiden Kontreadmiral G. H. R. Zachariae.

Chefsboligen, som er en særlig Bygning til den anden Side mod Haven, er genopbygget efter en Brand 1838. Den var i en Snes Aar Ægteparret J. L. Heibergs Hjem, idet de flyttede herud fra Bakkehuset i 1844. Fru Heiberg fortæller i sine Erindringer, hvor glad hun var for Haven, som var paa 1/4 Td. Land inde mellem Byens Stenhuse. Da hun kom, var der af store Træer kun et gammelt Kirsebærtræ, men ved en Gartners Hjælp fik hun plantet en Mængde Skovtræer og Frugttræer. Det hele skulde være rigtig „landligt", og foruden naturligvis en Mængde Blomster, saaede hun ogsaa noget Rug og Havre. En Sommerdag ved Verandaen mod Haven er den Dag idag en uforlignelig landlig Idyl.

Bombebøssen.

Den Stiftelse for gamle trængende Sømænd og nogle Enker, der kaldes „Bombebøssen", er oprettet af Kommandør Sølling 1819. Peter Norden Sølling var født i Norge 1758 og virkede her som Waterskout, til han efter Norges Adskillelse fra Danmark kom hertil. Han havde et varmt Hjærte for sine kære Sømænd, og det gjorde ham særlig ondt, at de paa deres gamle Dage skulde leve af „Landkrabbernes" Naade og Barmhjærtighed. Saa besluttede han at oprette en Stiftelse for dem og begyndte en Indsamling hertil ved at stille en Bombe paa sit Kontor som Sparebøsse, som han opfordrede alle, der kom i Nærheden af ham, til at lægge Penge i. Deraf Stiftelsens Navn. Det første primitive Hjem for de gamle Søfolk var et Loft paa Wilders Plads, senere fik de en noget bedre Bolig i Skvaldergade, og endelig var der Penge nok til at bygge et Hus i Brogade (1824). I 1825 havde han samlet en Sum af 25,000 Rdl., og da han 2 Aar efter afgik ved Døden, havde han saaledes set sit Velgørenhedsværk sikret.

Stiftelsen ejer nu en betydelig Sum.

I Aaret 1891 flyttedes Stiftelsen til Overgaden o. V. Nr. 48, hvor den er endnu. Den historiske Bombe og en Medaillon af Stifteren er indmuret i Façaden.

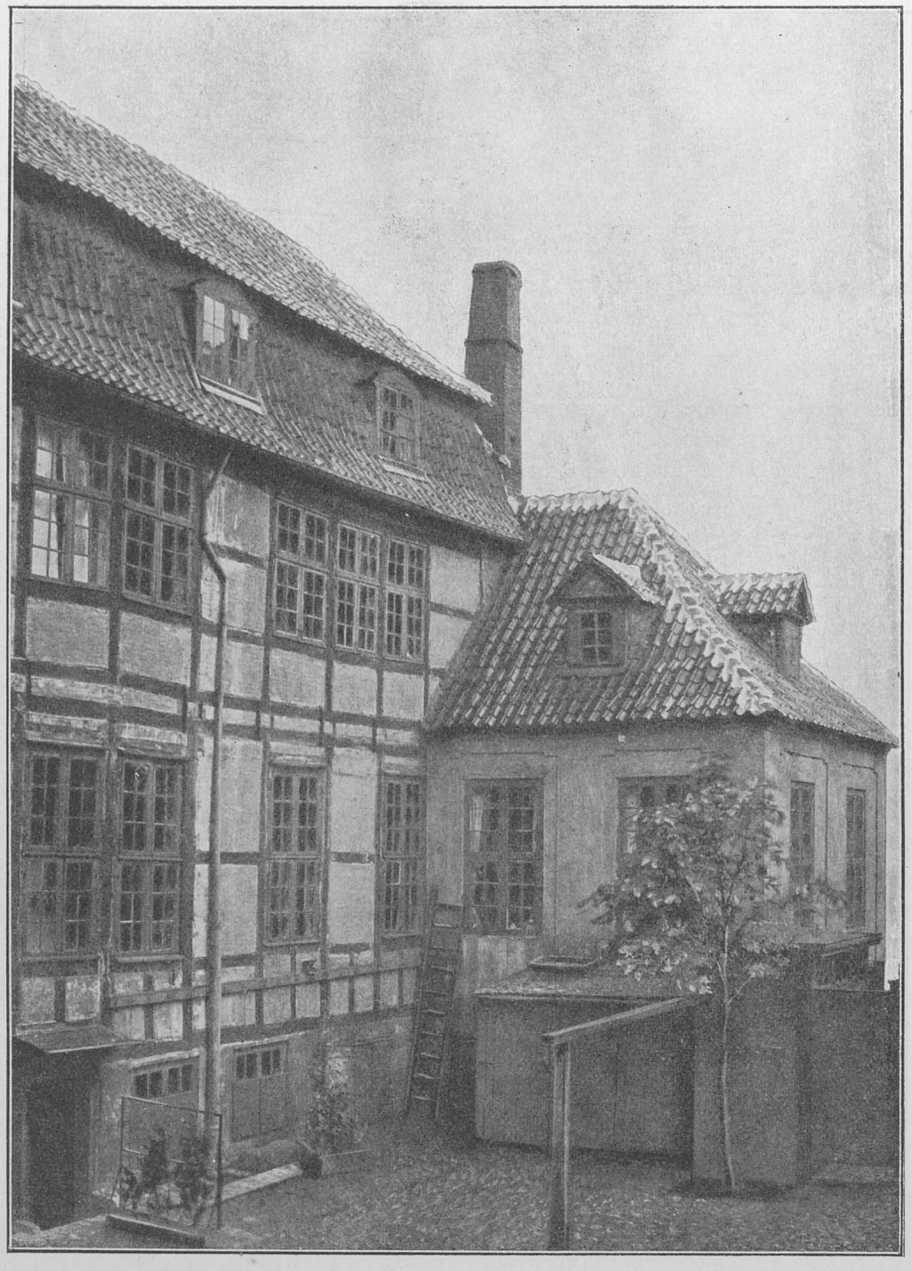

Fot. Hude. **Strandgade 6, Abraham Lehns Gaard, Gaardinteriør (opf. 1703).**

Wilders Plads.

Christian den IV's gamle Kongensgade og den for Enden af samme liggende Plads er opkaldt efter to virksomme Mænd, Fader og Søn Carl og Lars Wilder.

Carl Wilder, hvis Fødselsaar ikke bestemt har kunnet fastslaas, men som døde i 1765 i en Alder af ca. 68 Aar, var Mægler og Skibsbygger. I 1762 fik han tilskødet det af Andreas Bjørn anlagte Skibsværft og den omliggende betydelige Plads, endvidere fik han Bevillingen til at anlægge en Nagelsmedie. Sønnen Lars Wilder (f. 1738) overtog Bedriften og fik 1767 Skøde paa Værft og Grunde. Han døde ugift 1810 som en stor Velgører mod sin Fødeby, idet han havde testamenteret sin Formue, der androg henved 1/2 Million Rigsdaler, til humane Formaal, særlig til Almindeligt Hospital og St. Hans Hospital. Paa den gamle „Almindelighed" i Amaliegade var under Spejle anbragt smaa Noter, som opfordrede Beboerne til at mindes Lars Wilder med Taknemlighed.

Af de nuværende Virksomheder paa Wilders Plads er L. Jacobsens Bødker- og Brændselsforretning særlig kendt. Københavns Flydedok har den mod Havnen vendende Del og den store Grav. Det, der nu hedder Wilders Plads, ejes af Frøknerne Petersen. Broen, der har Navn efter Pladsen, blev for en halv Snes Aar siden ombygget. Gaden fik først Navnet omkring 1859.

Fot. Hude. **Søkvæsthuset, opført 1754—55.**

Andre interessante Bygninger.

Ved Kajreguleringen i Anledning af

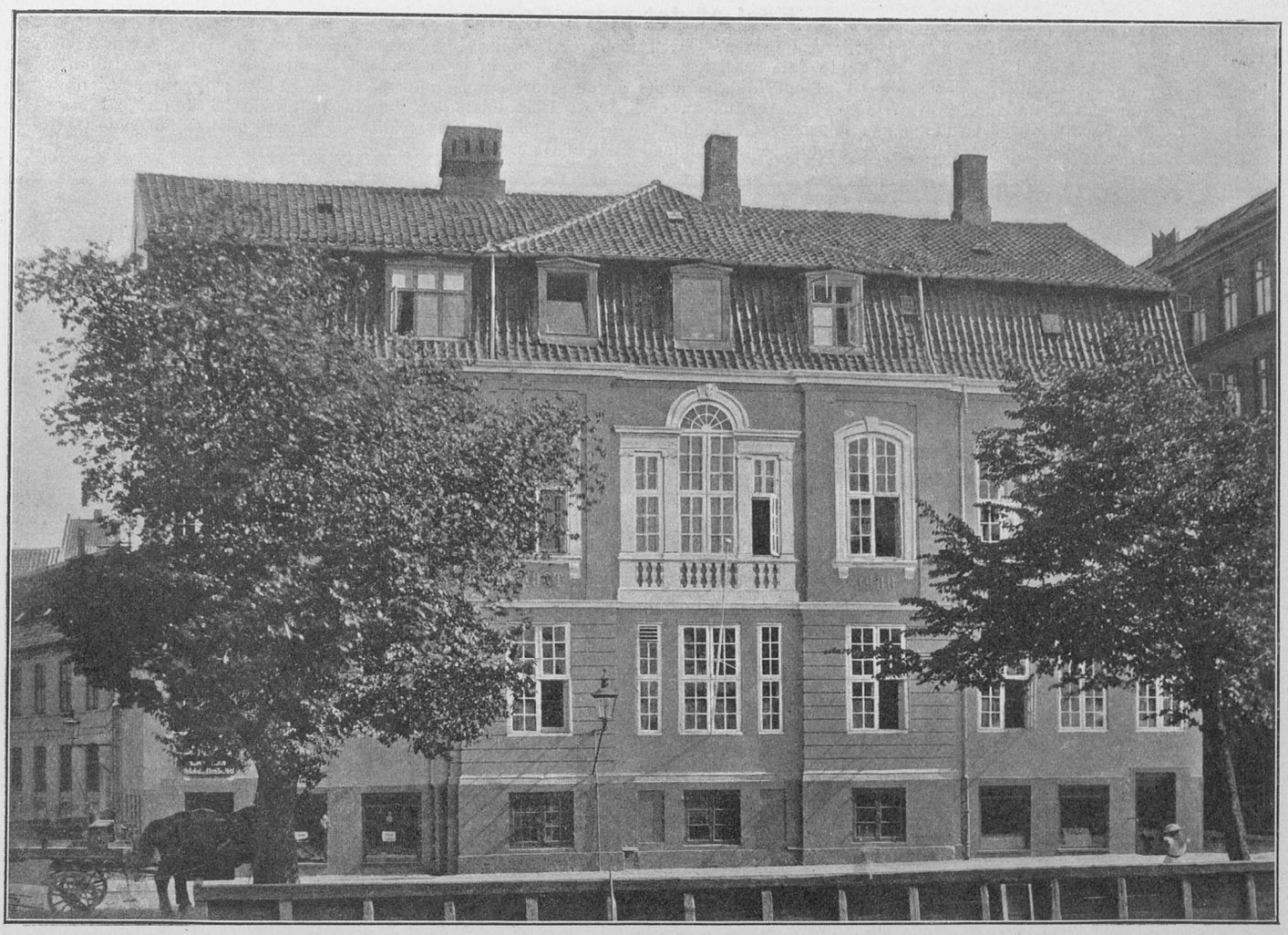

Fot. Hude. **Overgaden oven Vandet 6, Stanleys Gaard (opført 1755).**

den ny Knippelsbros Opførelse kom Ejendommen, Brogade Nr. 3 (se Billederne paa 2den, 3die og 4de Side), til at ligge lige ud til Havnen. Det er et interessant Borgerhus fra sin Tid, paa Christianshavn noget for sig selv, men kendt Hustype fra ældre Kvarterer i København, bygget 1688 og tilhørte oprindelig Brygger og Stadskaptajn Reimer Wilde.

Et Hus, som faa lægger Mærke til i Forbifarten, men som ved nærmere Betragtning viser sig at være et Palæ, der er i Stil med dem i Amaliegade, er Overgade o. Vandet Nr. 6. Det er den engelskfødte Billedhugger S. C. Stanleys Gaard, bygget 1755. I samme Gade findes et andet Hus, Nr. 32, Hjørnet af Sofiegade, der ogsaa har noget fornemt ved sig. Det er bygget af Tømrermester Joh. Jak. Steinfass omkring Aar 1770. Ogsaa Gaarden Nr. 10 i samme Gade er af de gode, gamle Christianshavnshuse. Det er opført 1785 af Thomas Potter. Han var, efter hvad der vides, indvandret Skotte og betegnes som Grundlæggeren af Danmarks Jernstøberindustri.

En særlig fremtrædende og ualmindelig smuk Gaard er Heerings, Overgaden n. Vandet Nr. 11. Foruden den imponerende Façade med 16 Fag og 3 Etager foruden den 6 Fag brede 4de Etage har den ogsaa meget anselige og overordentlig stilfulde Gaardpartier.

Gaarden er bygget 1785 af Søkaptajn Hans Pedersen Koefoed. Grunden med flere Bygninger, bl. a. Bryggeri, solgtes ham af Arvingerne efter den i 1782 afdøde Borger og Brygger Peter Casse. I Familien Koefoeds Stamtavle noteres om Søkaptajn Koefoed følgende: Søn af Købmand Peder Koefoed i Svaneke, født den 16. Oktober 1742, død 3. Januar 1812. Skibskaptajn, Grosserer og Brygger i København, Godsejer til Aastrup og Holbæk Ladegaard. Gift 29. December 1786 med Maria Bohn (Enke efter Købmand Jochum H. Ancher i Nexø og Datter af Købmand Morten Bohn i Rønne) født 19. Januar 1760, død 20. April 1838, Etatsraadinde, Stifterinde af de Koefoedske Legater. Ingen Børn.

Om Søkaptajn Koefoed fortælles iøvrigt, at han til Trods for sin Rigdom altid i sit ydre bevarede Præget af den jævne Sømand og gik omkring i Pjækkert og laadden Kabuds. Nogle vil vide, at han allerhelst promenerede i islandsk Uldtrøje. I dette Kostume skal han en Dug være kommet ud paa Orlogsværftet, hvortil han havde fri Adgang. Den vagthavende Underofficer, der ikke kendte ham, standsede ham med et brysk „Hvem er han?!“ Saa kom Patricieren op i Koefoed, og han svarede: „Jeg kan købe Skibene og alt, hvad der ligger her — hvem er han?“

Ved Skøde af 21. Februar 1839 kom Gaarden i Familien Heerings Eje, idet daværende Urtekræmmer Peter Fr. Suhm Heering købte den paa Auktionen efter Etatsraadinde Koefoed. Den nuværende Ejer, Grosserer P. N. Heering har med stor Pietet istandsat Bygningen saa dens arkitektoniske Ejendommeligheder fremtræder i fuld Skønhed.

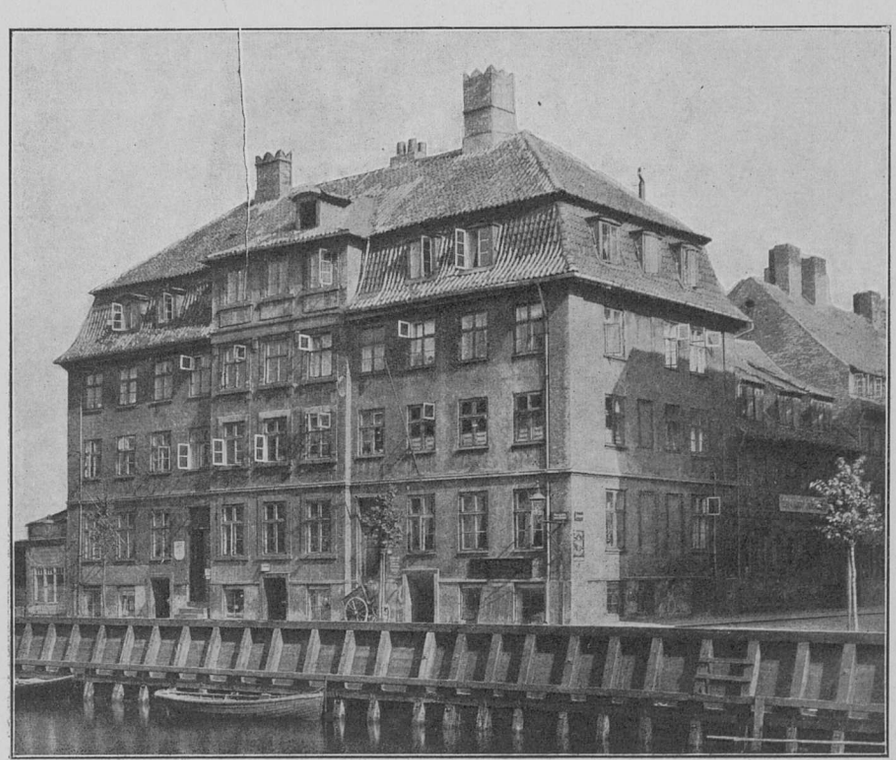

Fot. Hude. **Overgaden oven Vandet 32, Steinfass Gaard (opført 1770).**

Kopi af det store Kort,

som Christian den IV lod udføre i 1619 over Anlæget af Christianshavn, hvorpaa Liebhaverne til Grundene maatte indføre deres Navne for at faa Grundene (om man kan kalde dem saaledes, da største Parten af dem laa paa Havets Bund) overladt uden andet Vederlag end det at skulle forpligte sig til at opfylde Grundene og derefter paa samme opføre en Købstadsbygning. Liebhaverne fik straks Skøde paa Grundene, Skattefrihed i 12 Aar m. m. — I Aaret 1622 udstedtes det første Skøde til den rige Borgmester *Mikkel Wibe*, som havde valgt Grunden paa Hjørnet af Strandgade og St. Annægade, der strakte sig bag ud til Kongensgade (Wildersgade) — altsaa med Facade til 3 Gader.

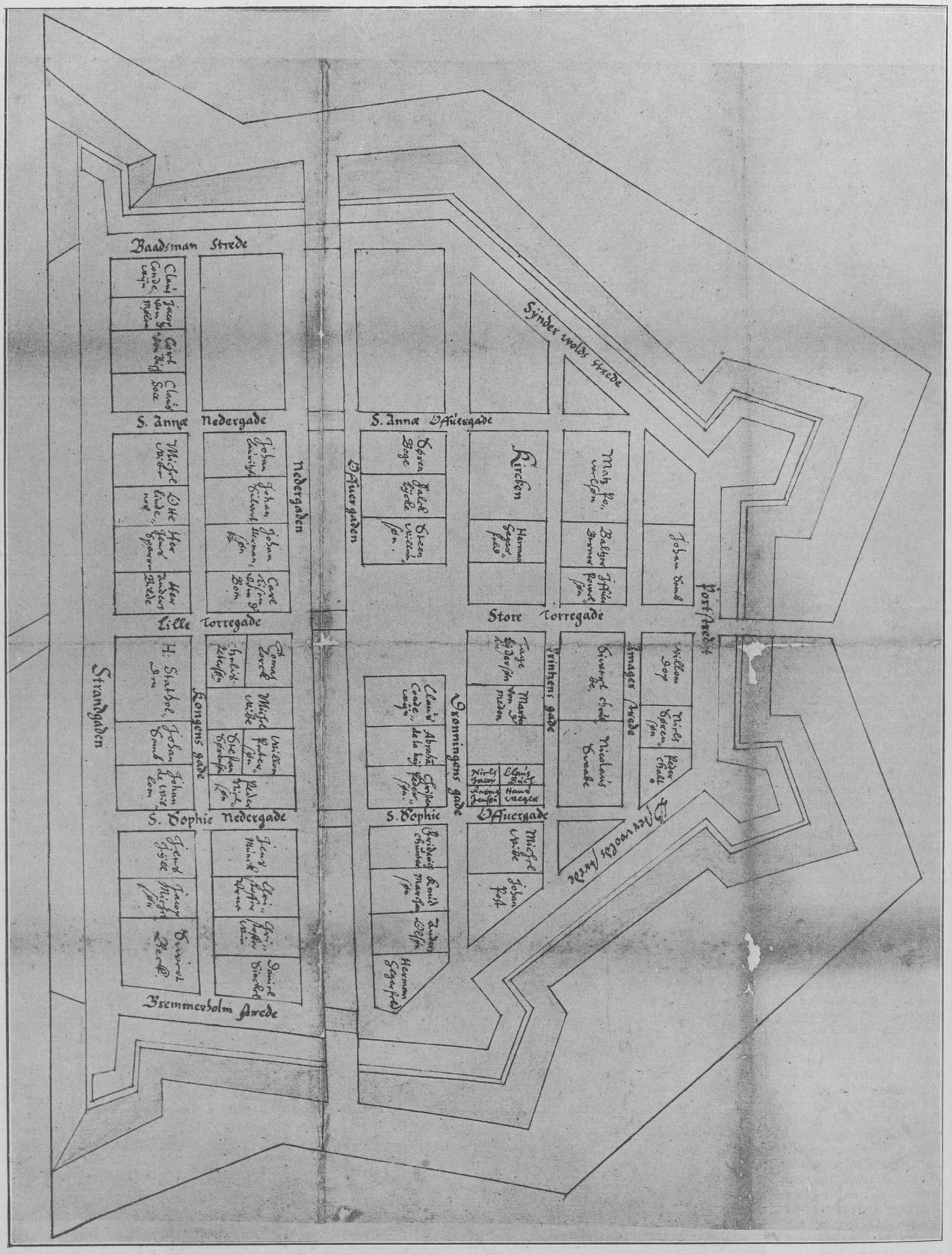

Til Amatør-Fotograferne! Vi frafalde Retten til at beholde Pladerne og er tilfredse ved kun at modtage Aftryk af samme til Konkurrencen om vore Præmier.

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

FØR OG NU

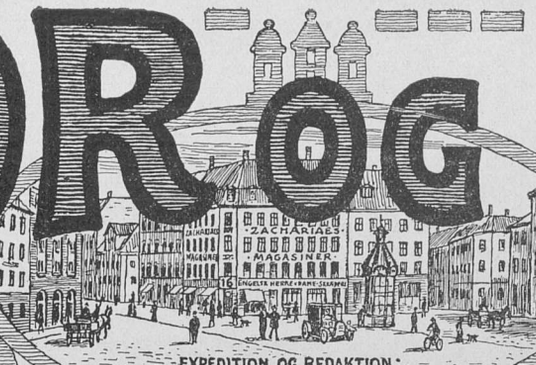

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 6.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Ekspeditionen, Kultorvet 16, eller hos Boghandlerne.

15. Marts 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Christianshavn.

(Fortsat).

Vi fortsætter vor Beskrivelse i forrige Nummer af de smukke Bygninger paa Christianshavn og naar da først

Asiatisk Kompagni.

Ved at nævne Asiatisk Kompagni kommer vi til to af de smukkeste Bygninger, ikke blot paa Christianshavn, men i København overhovedet, nemlig de asiatiske Palæer i Strandgade (Nr. 25) ligefor St. Annagade. Det, der ligger nærmest Brogade, er opført 1738 som Forsamlingsbygning for Kompagniet. Det næste, der er et Pakhus, men har samme Gadefacade som det første, opførtes 1781. Til Komplekset hører det stilfulde Pakhus Nord for Bassinet i Pladsen, som er bygget af N. Eigtved.

Asiatisk Kompagni fortjener en nærmere Omtale, da det i sin Tid spillede en betydelig Rolle i Københavns merkantile Liv. Henimod Aar 1700 købte Direktionen for „Ostindisk Kompagni", som Selskabet oprindelig hed, de to Ejendomme paa Hjørnet af Strandgade og St. Annagade med Fortog og Havn. Den sydligste af dem havde, som før omtalt, tilhørt Borgmester Mikkel Wibe, som i 1619 fik Tilladelse til at bygge en Pramkanal her. Kompagniet udvidede disse Grunde ved at købe Fortog og Havneret fra flere Nabogrunde. Efter nogle Aars Stagnation rekonstrueredes Selskabet i 1732 under Navnet „Det asiatiske Kompagni" og byggede nu nogle store Pakhuse og de to stilfulde og pyntelige Bygninger i Strandgade. Det var en Flothed, til Gavn for Gadens Udseende, at Selskabet for Symmetriens Skyld udstyrede den yngste af Bygningerne, som kun skulde være Pakhus, med en Facade i Stil med den første. Ejendommen paa den anden Side af Gaden tilhørte 1756 Kompagniets Kasserer og Ekvipagemester og ogsaa paa det nordligste Hjørne byggedes et anseligt Hus af røde Mursten.

Mellem Asiatisk Kompagnis Grund og Brogade havde tidligere været en anden mindre Havn, der blev kaldt Sæbesydergraven efter de i Slutningen af det 17de Aarhundrede bekendte Sæbesydere Anders Pompe og Peder Hansen Qvist, som efter hinanden havde ejet Mikkel Wibes Gaard. De havde en Havn udfor deres Fortoge og ejede flere Huse i Brogade, hvis Facader vendte baade til Gaden og til Havnen, hvad man endnu kan se fra Asiatisk Kompagnis Plads. I 1717 blev Peder Hansen Qvists lange Fortog udstykket til Grundejerne i Brogade, og ved Aar 1735 fyldtes Havnen, hvilket gav Anledning til en Række Processer, da adskillige af Grundejerne paastod, at Adgangen til Havnen hørte med paa Købet.

Asiatisk Kompagni, der et andet Sted i Byen har sat sig et varigt Minde, nemlig ved den pompøse Rytterstatue af Kong Frederik V, Kompagniet lod opstille paa Amalienborg Plads, var blandt de mange Handelskompagnier, der i hin Periode opstod, det eneste, der havde Levedygtighed. Det opløstes i 1843.

Kompagniets Bygninger og Pladser, samt den gamle Doks Plads, et Areal ialt godt 5 Tdr. Land. indehaves nu af Aktieselskabet „De forenede Oplagspladser og Værfter", som stiftedes 1872. Selskabet

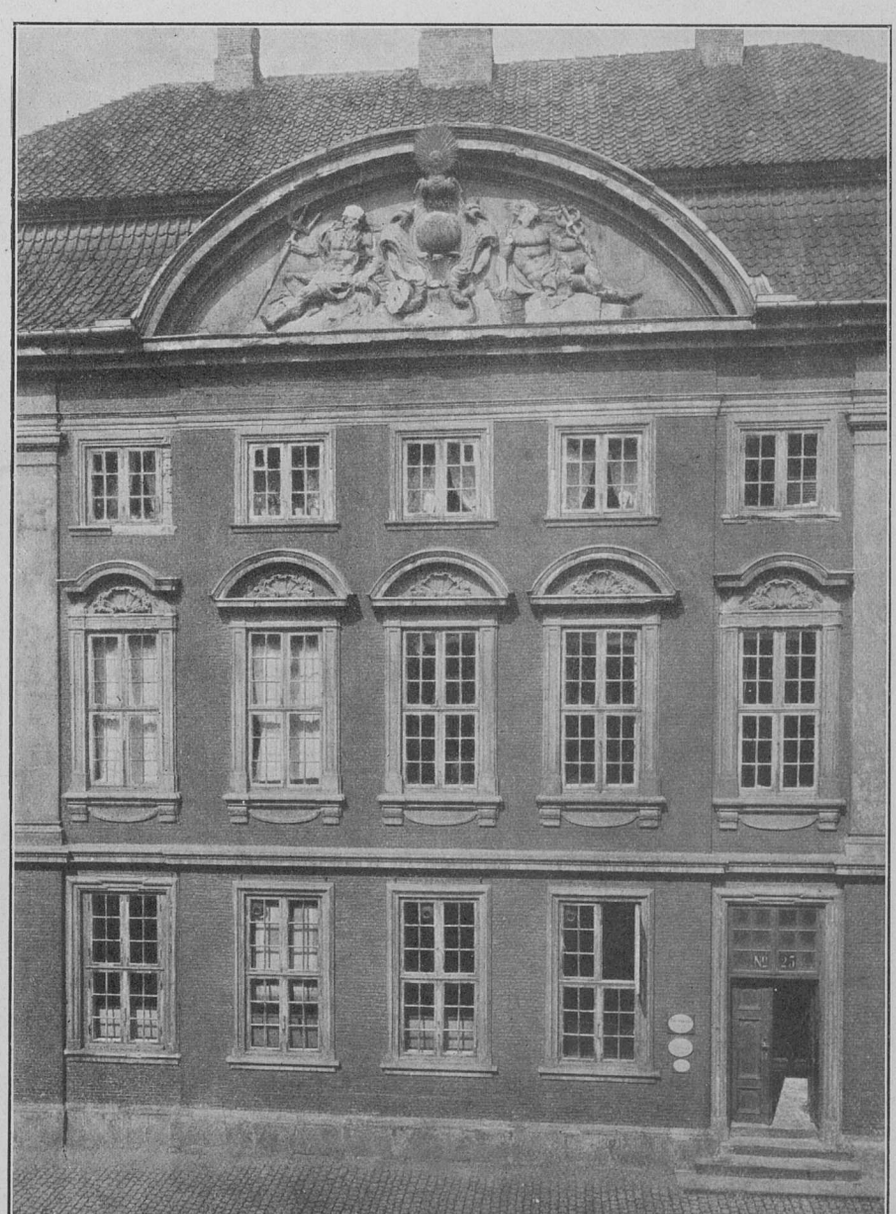

Fot. Hude. **Asiatisk Kompagnis Palæ, Strandgade 25, opført Aar 1781.**

drev til en Begyndelse Skibsværftet, men har nu udlejet det til „Københavns Flydedok". Ved Siden af de gamle „asiatiske Palæer" lod Selskabet, da der var stor Trang til gode Beboelseslejligheder i Gaden, opføre to store moderne Ejendomme i 1913 efter Tegning af Arkitekt Alfr. Thomsen. Selskabets nuværende Direktør er Overretssagfører Arnold Skibsted.

Billedet paa 3die Side gengiver Fregatten „Havfruen" liggende ved Asiatisk Kompagnis Plads 1880. Det smukke Skib hørte til H. Puggaard & Co.s Handelsflaade, som sejlede paa Ostindien. Firmaet købte af Marinen en Række Orlogsfregatter, „Tordenskjold", „Freja", „Rota" — historisk bekendt som det Skib, der i sin Tid havde hentet Thorvaldsen og hans Kunstskatte hjem fra Italien — og„ Havfruen". Sidstnævnte Skib erhvervedes 1865 og sejlede som Koffardiskib fra København indtil det i 1888, da Firmaet ophørte med den ostindiske Sejlads, blev solgt til Sverrig.

Christianshavns Apothek.

I den Forordning om Medicis og Apotecker etc., som paa Dansk, Tysk og Latin udstedes den 4. Decbr. 1672, og som i det væsentlige gælder endnu, stod i § 25 følgende kongelige Løfte: Saa lenge de Apotecker, som nu ere i Voris Residentz Stad Kiøbenhaffn u-straffeligen ere providerede med gode Vare oc Materialer, saa at Indvaanerne nocksom dermed kunde være betient oc forsiunet, oc ingen med Billighed der offver kunde haffve at klage, skal det, indtil paa videre Allernaadigste Anordning forbliffve ved det Tal, som nu her i Staden er, oc ey flere Apotecker her sammensteds tilstedes, de nu værende til Affbreck oc betryck.

Men Christianshavn var den Gang endnu en selvstændig By, saa Forordningen vedrørte ikke den, og der havde derfor ikke været noget til Hinder for, at Byen fik sit eget Apotek, men to Aar efter indkorporeredes den i København; og da Apoteker Bartholus Ferdinand Küblich i Kallundborg i 1705 ønskede at flytte sit Apothek til Christianshavn, maatte der en ekstra kongelig Bevilling til. Der var en Del Hindringer at overvinde, og der var ogsaa konkurrerende Ansøgere, men endelig fik han den 1. Marts 1707 Privilegium til at drive Apothek paa Christianshavn, som Københavns femte Apothek. Det kom til at ligge i daværende „Langebrogade", nuv. Brogade Nr. 21. I 1712 overtoges Apotheket efter Stifterens Død af Jak. Bartholomæus, men da han i 1718 overtog Apotheket i Roskilde, stod det lukket nogle Aar. Han overtog dog atter Christianshavnsprivilegiet 1723, og flyttede Apotheket til den Gaard — Ekvipagemester Svend Svendsens — i Torvegade, hvor Apotheket nu ligger.

Af Apothekets senere Indehavere er Frantz Heinrich Müller særlig bekendt; det var ham, der ved Siden af sin Apothekergerning stiftede Porcellænsindustrien i Danmark, den senere Kongel. Porcellænsfabrik, 1765. Apotheket paa Christianshavn købte han 1785 og ombyggede og forbedrede det.

Dets nuværende Indehavere er Apothekerne Victor Pedersen og J. Juulmann. Den førstnævnte er, blandt mange andre Tillidshverv, Formand for Christianshavns Grundejerforening og udfolder, som alle ved, megen Energi for at forbedre Bebyggelsen i Christian IV's By og bevare dens smukke Særpræg.

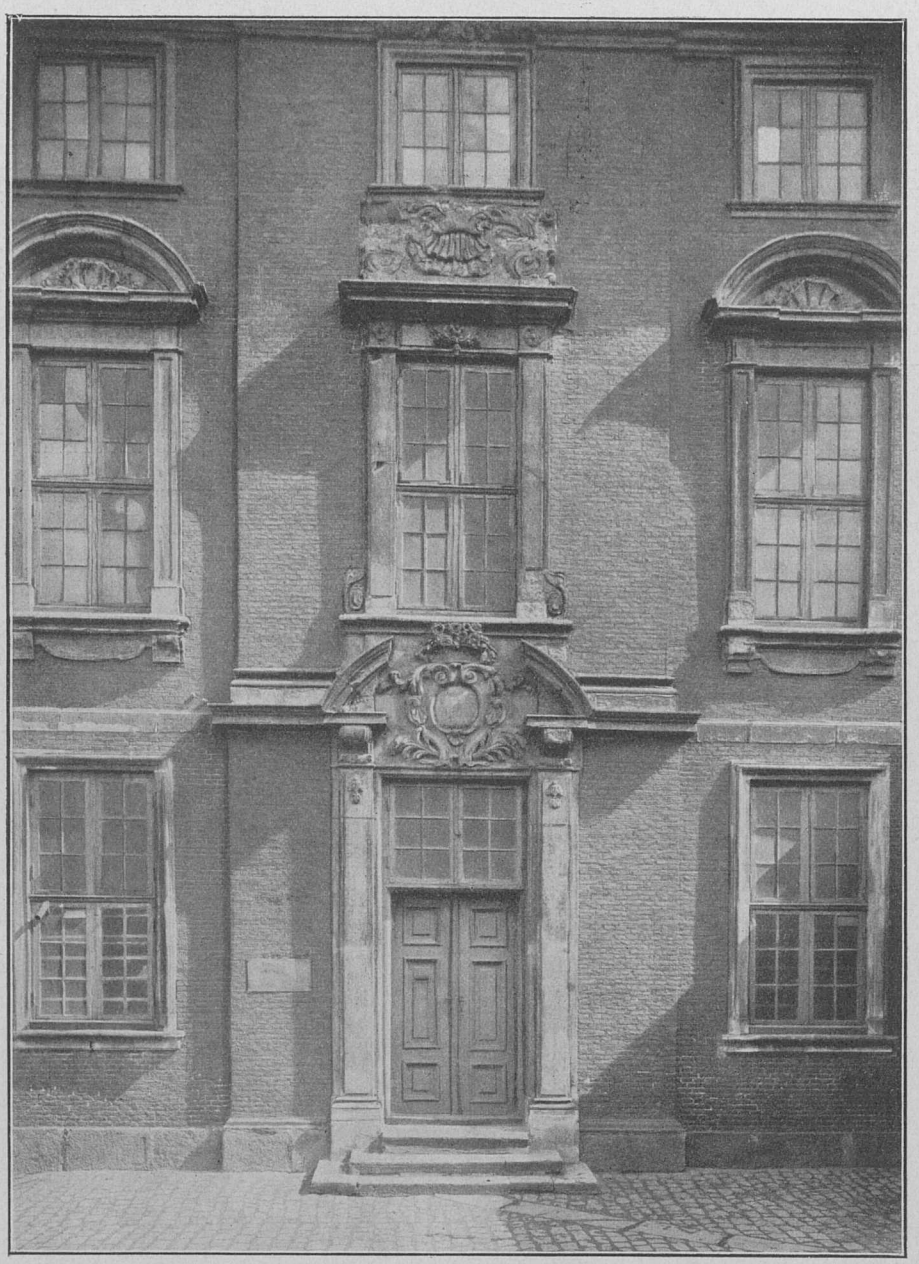

Fot. Hude. **Asiatisk Kompagnis Palæ, Strandgade 25, opført Aar 1738.**

„Børnehuset".

At en saa grim Anstalt som „Børnehuset" just skulde lægges paa Christianshavn, hvis Bebyggelse og Beboelse var saa smukt begyndt, var unægtelig i høj Grad, hvad man kalder en „Skæbnens Ironi". Københavns Fattigvæsen havde Brug for en Anstalt til Optagelse af vanartede, forældreløse og omstrejfende Børn, tilskød nogle Midler af sin egen Kasse og fik andre samlede hos Borgerne. Saa erhvervede man i 1662 af Kongen en Gaard, der laa mellem Overgaden o. V. og Dronningensgade, og som angives at have tilhørt Falk Lykke (død 1650) og her indrettede man „Børnehuset", som det, til Trods for at det forlængst er ophørt at være et Hjem for Børn, kaldes endnu den Dag i Dag. Det var endda ikke saa slemt, men det varede ikke længe, saa blev der Trang til en Tvangsarbejdsanstalt for Voksne, atter igen for en Straffeanstalt for Forbrydere, navnlig løsagtige og tyvagtige Kvinder — og alt dette stuvede man sammen i „Børnehuset". Kommunen havde daarlig Raad, og Meningen var, at Anstaltens Beboere skulde tjene til Føden og Administrationen ved Fabriksarbejde. Der indrettedes Væverier til Klæde- og Sejldugsfabrikation, men Idéen viste sig at være forfejlet.

„Børnehuset" var i alle Maader en forfærdelig Institution med sin brogede Forsamling af forholdsvis pæne Mennesker og de usædelige Kvinder, Drukkenbolte og løse Eksistenser, som samledes op paa Gaden og bragtes herud. Man sov og arbejdede i store Fællessale. Uterlighed, Slagsmaal og Drab var dagligdags Begivenheder; Opsynet var utilstrækkeligt, og let var det vel heller ikke at faa brugbare Mennesker til den umulige Opgave at holde Orden i denne frygtelige, sammenpakkede Rede. I 1674 angives det, at Anstalten husede 400 Personer, medens der „kun var Plads til 200".

Af Mangel paa Opsynsmænd maatte man udvælge nogle af Lemmerne til at fungere som saadanne, ja, endog til at eksekvere Straffe.

Hvad Børnene angik, da var det saaledes, at Forældrene kunde sende deres Børn derud, naar de af en eller anden Grund ikke vilde beholde dem hjemme. Der haves Eksempler paa, at Forældre har sendt en Datter derud som „vanartet", fordi hun ikke vilde gifte sig med den, de ønskede. Og i Tilgift skal det være hændt, at Forældrene „glemte" Børnene. K. Bokkenheuser fremdrager i sin Bog om Christianshavn en saadan Forglemmelse. Det var en ung Pige, der blev indsat da hun var 15 Aar og først slap ud, da hun var 51! Omsider satte dog Struensee en Stopper for det værste Barbari mod de stakkels Børn, idet han forbød Forældre at sende deres Børn derud efter Forgodtbefindende.

Lægges nu hertil, at Kosten, stadig paa Grund af Kommunens Fattigdom, var yderlig slet — det Kød, der blev kasseret paa Torvene, blev sendt til „Børnehuset" — saa vil man forstaa, at Institutionen tilsidst blev saa rædselsfuld, at flere af Lemmerne forsøgte Mord paa uskyldige Lidelsesfæller blot for at slippe ud — og blive henrettede.

I 1708 skete der for saa vidt en Reform, som Anstalten deltes i to Dele, Børnene fik en særlig Afdeling under en „Husfader",

(Fortsættes pa 6te Side.)

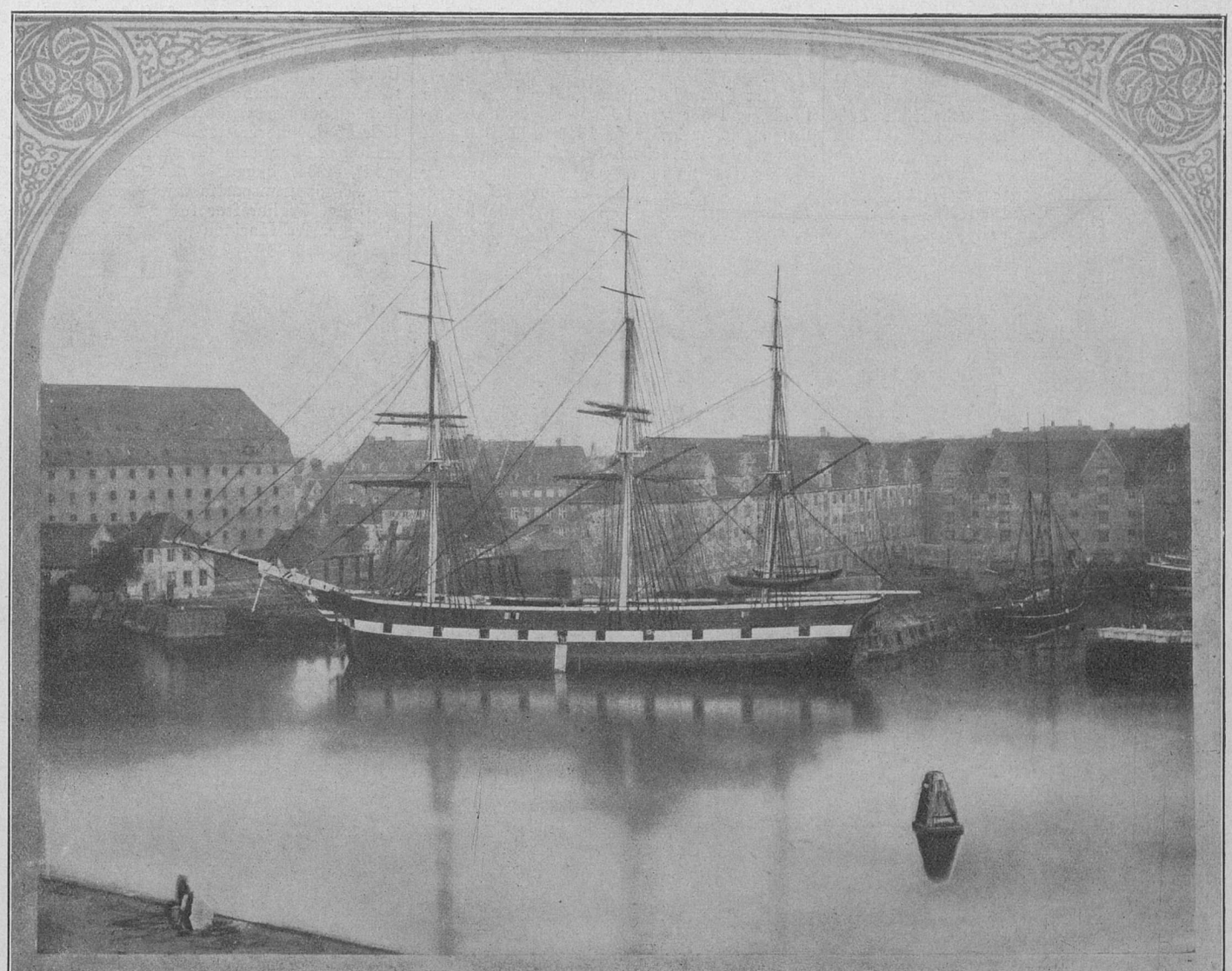

Fot. Riise. **Fregatten „Havfruen“ ved Asiatisk Kompagnis Kai (1880).**

Fot. Hansen. **Asiatisk Kompagnis Kai.**

Burmeister & Wain.

Naar det for vort Land saa betydningsfulde Firma, hvis Navn staar over disse Linier, fik Plads paa Christianshavn, var det i god Samklang med Christian IV's Plan. Han havde nemlig ogsaa tænkt paa Skibsbyggeriet. Paa Kortet over Grundene i den af ham planlagte By vil man længst tilhøjre mellem Kongensgade (Wildersgade) og Overgaden n. V. ud til Kanalen finde Navnet Daniel Sinchel. Det var den skotske Adelsmand Daniel Sinchel eller Sinclar, som var Skibsbygger, der fik denne Grund anvist, og netop her ligger nu Burmeister & Wains Plads.

Oprindelsen til „Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri" var et Maskinværksted, som *Hans Heinr. Baumgarten* (født 1806 paa en Bondegaard i Holsten) ved Hjælp af et rentefrit Laan paa 400 Rdl. af det Rejersenske Fond anlagde den 18. Februar 1843 i et Baghus paa Købmagergade Nr. 5 (nuv. Nr. 46). Etablissementets første Leverance var et Murerlod, som betaltes med 1 Mark. Pengestykket er endnu i Familiens Eje. Baumgarten fik dog hurtigt flere og større Bestillinger, bl. a. paa Maskiner til Bogtrykkere, Bogbindere og Sadelmagere. Efter halvandet Aars Forløb beskæftigede han 30 Arbejdere og maatte have et større Lokale. Saa flyttede han til Bagbygningen i Grosserer N. Adlers Ejendom i Møntergade (den nu forsvundne „Wismergang"). For bedre at kunne varetage sin voksende Forretnings Interesser, søgte han en Kompagnon og fandt denne i Kleinsmed Joh. H. Winther. Kompagniskabet varede kun et Aarstid, saa udtraadte Winther efter venskabelig Overenskomst, og efter Samraad med H. C. Ørsted henvendte Baumgarten sig derefter til den unge Polytekniker Burmeister, som den Gang opholdt sig i Paris for at uddanne sig som Maskinbygger. Carl Chr. Burmeister var født i København 7. Januar 1821, Søn af en fra Mecklenburg indvandret velhavende Restauratør og dennes Hustru Marie Hansen fra Kjøng paa Sjælland. Han indskød 4000 Rdl. i Forretningen, som fra nu af arbejdede sig rask fremad til den enestaaende Stilling paa Maskin- og Skibsbyggeriets Omraade, som Firmaet nu indtager.

Snart fordrede Virksomheden langt mere Plads, end der var i Møntergade, og de to Kompagnoner købte da 1846 for 12,000 Rdl. det gamle Væverherberg eller „den Kjærulfske Have" paa Hjørnet af Sofiegade og Overg. o. V. paa Christianshavn af Sporemagermester J. L. Otto og flyttede herud. Saa kom Dampskibenes Tid, og Firmaet, der hurtig fik Bestillinger paa Dampskibsmaskiner, besluttede snart at anlægge et eget Skibsværft. Det lejede derfor af Jacob Holm & Sønner den saakaldte „Engelskmandens Plads" imellem Kanalen og Havnen, og her byggedes i 1854 det første Skib, Trædampskibet „Hermod", der var bestilt af Postvæsenet. Der opførtes en Række Værkstedsbygninger, deriblandt den store Bygning paa Hjørnet af Sofiegade, hvor Cheferne boede paa 1ste Sal og havde et Værksted i Stuen. Men stadig krævedes der Udvidelse, man købte eller lejede de tilstødende Arealer; i 1852 købtes saaledes Naboejendommen Matr. Nr. 171 for 9000 Rdl. af Snedkermester Seehusen.

Carl Christian Burmeister. 1821—1898.

Samme Aar som Trædampskibet „Hermod" (1854) byggedes det første Jernskib — „Troppetransportfartøjet Nr. 1" — til Marinen, og herefter fulgte en Række Bestillinger fra Marinen paa Maskiner til Orlogsskibene, foruden Kanonbaade og flere Troppetransportfartøjer og en Dampmastekran m. m.

Da man var naaet til Aaret 1866, havde Firmaet bygget ialt 32 Dampskibe og 16 Jernsejlskibe og med Bestillingerne fulgte Kravet om nye Udvidelser. 1855 og 56 købtes af Vognmand Kümmels Enke og Oberstløjtn. v. Gosch Ejendommene, Matr. Nr. 104 og 109 i Sofiegade for ca. 13,000 Rdl., og Firmaet var nu Ejer af samtlige, de til Sofiegade grænsende Ejendomme. Paa de nyerhvervede Grunde opførtes 1856 en stor Bygning, der strakte sig fra Overgaden til Wildersgade, og i hvilken der er indrettet Kedel- og Maskinværksted, og samtidig fik Firmaet Tilladelse til at afspærre den Del af Overgaden, der laa udenfor disse Ejendomme. I 1859 købtes endvidere Frederiks tyske Kirkes Skolehus mod Wildersgade for 6000 Rdl., i 1860 Landmilitæretatens Ejendom, Matr. Nr. 172 og 173 B for 13,000 Rdl., og endelig i 1861 Ejendommen Matr. Nr. 168 i Overg. n. V. af Fuldmægtig J. G. Kaas for 15,000 Rdl. Grundarealet androg nu 1 Td. Land, og Virksomheden, som i 1846 var begyndt med 30 Mand beskæftigede nu 450 Mand — under 6 Værkførere — som tilsammen oppebar ca. 3000 Rdl. om Ugen eller i Gennemsnit 7½ Rdl. (15 Kr.) pr. Mand.

I 1861, umiddelbart efter det sidste Grundkøb, trak Baumgarten sig tilbage for at nyde en velfortjent Hvile efter sit rastløse Arbejde. Han døde den 3. Marts 1875, 69 Aar gammel.

Burmeister var nu alene i nogle Aar. I 1862 udvidede han Etablissementet ved at købe „Saltkompagniets Pakhus" af Fortifikationsvæsenet for 20,000 Rdl. I 1865 opfordrede han sin mangeaarige Ven, Underdirektør ved Orlogsværftet William Wain, til at indtræde som Deltager i Firmaet, og den 11. Maj 1865 anmeldtes Firmaet Burmeister & Wain til Magistraten. William Wain var født 31. Marts 1819, Søn af en Ingeniør i Bolton ved Manchester. Medens han i en ung Alder var Mester i en Fabrik i London, som havde standset sin Virksomhed, „opdagede" Orlogsværftets daværende Chef. Prmlt. N. E. Tuxen ham og fik ham knyttet til Orlogsværftet.

De Aar, i hvilke Interessentskabet Burmeister & Wain bestod — 1865 til 1872 — var en fortsat Blomstringstid; der byggedes i disse Aar 30 Skibe samt udførtes andre større og mindre Arbejder for Ind- og Udlandet. I disse Aar byggede Firmaet ogsaa, som omtalt i et tidligere Nr. af Bladet, Knippelsbro, hvortil Overslaget og Tegningerne var leverede af Wain. Udviklingen krævede stadig Udvidelse af Værkstedslokaler. I 1867 købtes Snedkermester Leonhardtsens Ejendom i Wildersgade for ca. 11,500 Rdl., 1868 Bødkermester Brydes Ejendom i Overgaden for 60,000 Rdl., i 1869 Lille Sofiegade af Kommunalbestyrelsen for 6000 Rdl. og endelig i 1870 „Gamle Laboratorium"s store Grund af Staten for 115,000 Rdl. Burmeister & Wain var nu Ejer af hele det Areal, der mod Øst begrænses af P. N. Heerings Gaard og Kirkepladsen, mod Syd og Vest af Christianshavns Kanal og mod Nord af Jensens Plads, ialt ca. 60,000 Kvadratalen eller adskilligt over 4 Tdr. Land.

Dette var imidlertid ikke nok, der manglede Plads til Skibsbyggeriet, der havde en stor Fremtid for sig — Dokker og Ophalingsbeddinger til Reparationer o. s. v. Firmaet besluttede sig da til at følge Tietgens Raad, at overdrage Virksomheden til et Aktieselskab. De to Chefers ideelle Samarbejde blev ikke dermed hævet, men fortsattes under andre Former til Held for dansk Industri i sin Helhed og til Gavn for den store Arbejderbefolkning, hvis Udkomme sikredes gennem Virksomheden.

Aktieselskabet Burmeister & Wain begyndte 1. Januar 1872 efter at det havde købt de samtlige to Chefers Ejendomme, Maskiner og Inventar for 907,250 Rdl. Aktiekapitalen bestemtes til 3 Millioner Rdl., senere udvidet med 1 Mill. Rdl. Opgaven var nu at finde et passende Sted til Anlæggelsen af det nye store Maskin- og Skibsbyggeri. Tuborg og Refshaleøen blev bragt i Forslag og Resultatet blev, at Selskabet af Havnevæsenet købte 145,500 Kvadratalen af Landdannelsen paa Refshaleøen samt et til dette hørende Vandbassin paa 59,000 Kvadratalen for 146,500 Rdl. Landarealet udvidedes ved senere Køb og Leje, og endelig 1904 ejede Selskabet det hele Areal, hvor Shibsværftet nu ligger.

Hans Heinrich Baumgarten. 1806—1875.

I 1873 lagdes der Kølen til det første Skib — Burmeister & Wains Nr. 84 — det var „det Forenedes" Damper „Christian IX". Den 12. April 1874 løb Skibet af Stabelen sammen med Dampskibet „Christiania", under en stor Festlighed, der overværedes af Kongefamilien. I 1875 foretoges endnu et Ejendomskøb paa Christianshavn, idet Selskabet af Kommunen erhvervede det udfor Ejendommen liggende Gadeareal i Overgade for 40,000 Kr.

Paa Refshaleøen har, som alle bekendt, Virksomheden haft en smuk Vækst og der er inddraget nye Fabrikationer under denne, vi skal bl. a. nævne en betydningsfuld Del heraf: Centrifugefabrikationen, der begyndte 1880.

Den 1. Maj 1882 døde William Wain efter en 38aarig Virksomhed i sit nye Fædreland. Burmeister fik en ny Medarbejder i Ingeniør David Halley fra Glasgow. Af Bestillingerne i de paafølgende Aar kan nævnes det russiske Kejserskib „Standard". Med Udgangen af 1890 trak endelig Burmeister sig tilbage i en Alder af 70 Aar, men vedblev at være Medlem af Selskabets Bestyrelse. 8 Aar efter, den 8. Decbr. 1898, afgik han ved Døden. Direktør Halley var nu Enedirektør, men trods den store Energi, han lagde for Dagen, var det ham umuligt alene at lede saavel Værft som Fabrik; han sled sig op i Selskabets Tjeneste, og det er utvivlsomt, at hans tidlige Død, 4. Januar 1895, i en Alder af kun 45 Aar, skyldtes Overanstrengelse.

Hans Afløser blev Orlogsværftets tekniske Direktør, Kommandør K. C. Nielsen. Den 1. September 1897 ansattes Etatsraad Martin Dessau som Selskabets merkantile Direktør, og den 1. Oktbr. s. A. rykkede Underdirektør Ivar Knudsen op til at blive Selskabets Maskindirektør.

Til Slutning skal vi nævne, at Selskabet, som bekendt, fra 1898 med Held har optaget Fabrikationen af Dieselmotorer.

Burmeister & Wain er nu et Verdensfirma, der beskæftiger over 3000 Mennesker. Det er saaledes en for Landets Velfærd meget betydningsfuld Institution, og alene af patriotiske Grunde maa man ønske, at Selskabet, der har vist, at det heldigt kan konkurrere med Udlandets Værfter, fremdeles maa trives og vokse.

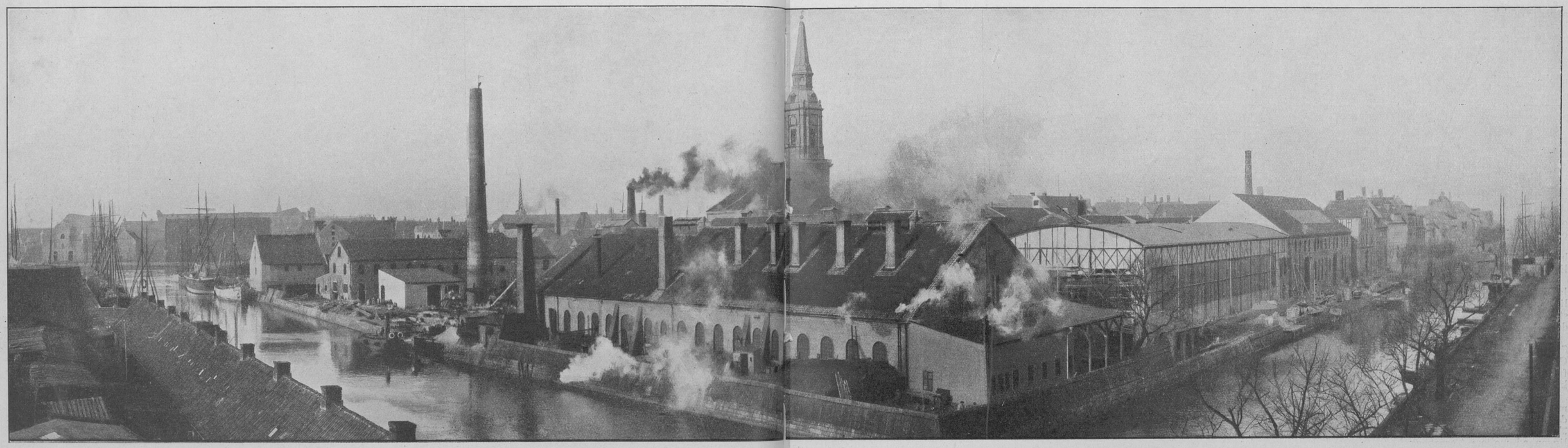

Udsigt over Firmaet Burmeister & Wains Etablissementer paa Christianshavn, set fra Overgaden oven Vandet. Til venstre „Holms Huse".

(„Børnehuset“ fortsat fra 2den Side).

og der indrettedes en Straffeanstalt under en „Tugtemester“. Men slemt var det alligevel. Noget bedre blev det, da der i 1741 opførtes en stor Bygning til Børneafdelingen. Denne Bygning dannede Anstaltens Facade til 1861. Endelig 1790 nedlagdes „Børnehuset“ som saadant, og Anstalten blev fra nu af alene Tugthus; men noget Paradis var det ingenlunde endnu, hvilket Oprøret og Branden i Tugthuset d. 24. Juni 1817, som i høj Grad forskrækkede Kong Frederik VI, tilstrækkeligt vidner om.

I 1864—65 opførtes Fløjen mod St, Annagade, hvor den tidligere Veterinærskole laa, som særlig Straffeanstalt for Kvinder.

Den ny Straffelov af 1866 indskrænkede i betydelig Grad Fængselsstraffene, saa at Anstalten fra 1870 udelukkende kunde indrettes for kvindelige Tugthusfanger.

Forhaabentlig vil det nu ikke vare altfor mange Aar, før Christianshavnerne kan faa deres berettigede Ønske opfyldt, at faa „Børnehuset“ fjærnet. Den fortrinlige Beliggenhed mellem Torvet og Vor Frelsers Kirke frembyder jo en ideel Byggeplads for Pragtbygninger. Vi erindrer, at Arkitekt R. W. Rue, som nylig havde bygget den kønne Hjørneejendom ved Dronningensgade, paa Opfordring af de Ferslewske Blade for et Par Aar siden gav Udkast til et saadant Bygningskompleks, der viste, hvor smukt dette centrale Parti af Christianshavn kunde blive.

Vi bringer i næste Nr. en Gengivelse af et interessant Fotografi af et Kanalparti med Tugthuset, Broen og det ældre Parti af Christianshavns Torv, som det saa ud i 1865. En Stabel Mursten tilvenstre ved Tugthuset er bestemt til Opførelse af den høje Mur paa Hjørnet af Torvet og Overgaden o. V.

Hjørnestedet ligeoverfor, Christianshavns Torv Nr. 2, er en interessant gammel Bygning, hvori der den Gang var Politistation. Den blev tilligemed de smaa Huse i Overgaden for ca. 30 Aar siden ombygget og hedder nu Gæstgivergaarden „Løven“, med en stor Gaardsplads, hvor Amagerne holder til med deres Køretøjer.

Det næste Hus, Nr. 4, med de 8 Etager, Kælderen og de to Tagetager iberegnede, kaldes „Slottet“, vistnok paa Grund af, at det i sin Tid ragede saa højt op over Nabohusene. Derefter ser man Nr. 6, der er en gammel Farvergaard. Huset blev sammen med Nr. 8, Hjørnestedet ved Dronningensgade, ombygget i 1902 af fhv. Skibsfører, Grosserer Th. Folkmann til et stort, smukt, moderne indrettet Beboelseshus —„Ankerhus“ — efter Tegning af Arkitekt Voldby. Farveriet fortsættes endnu i Ejendommen.

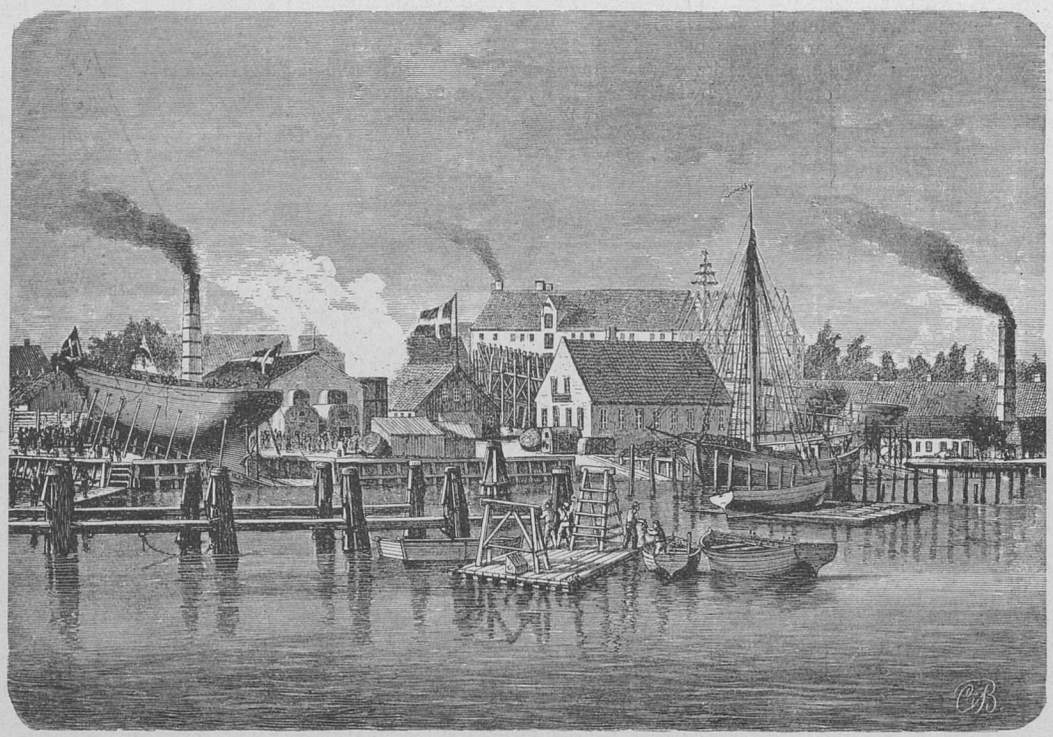

Skibsværftet paa Engelskmandens Plads 1860.

Borgerdydsskolen.

Som et Modstykke til „Børnehuset, der har skamskændet Christian IV's By, kan man passende nævne den smukke Institution Borgerdydsskolen, der i godt 100 Aar var til Huse i Wildersgade Nr. 5. I Slutningen af det 18de Aarhundrede var „Selskabet for Borgerdyd“ dannet og — særlig paa Foranledning af Abraham Kall — oprettede Selskabet i 1787 to Skoler — „Borgerdydsskolerne“ — en i selve København, som efter at have haft Lokaler forskellige Steder nu har en moderne Bygning i Stockholmsgade, og en paa Christianshavn. Skolerne var en Blanding af Realskole og lærd Skole.

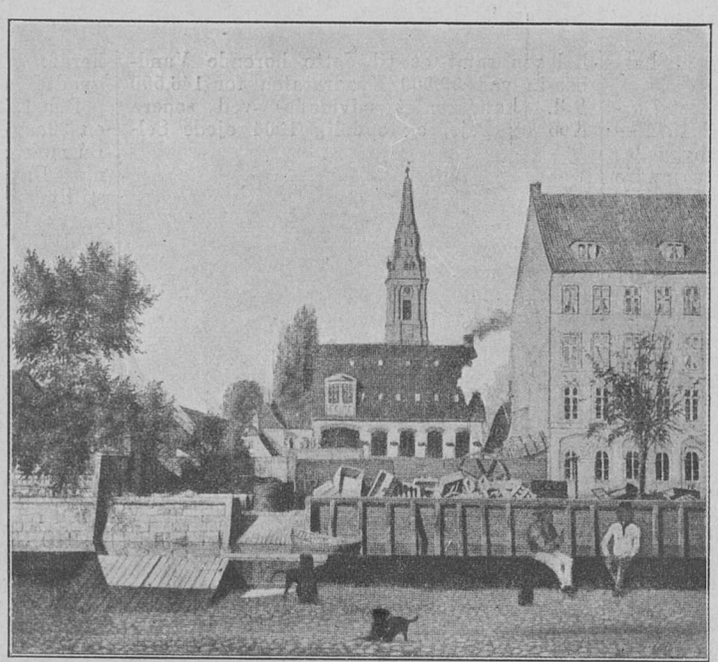

Baumgarten & Burmeisters Værksteder 1851.

Christianshavnsskolen havde til en Begyndelse svært ved at vinde frem, men i 1824 blev den energiske og dygtige Dr. N. B. Krarup knyttet til Skolen; han fik den bragt paa Fode og blev dens Bestyrer i 1828. I 1842 overtoges den af Dr. M. J. Hammerich, som atter i 1867 overdrog den til den populære Johannes Helms. I 1892 flyttedes Skolen, hvorfra en Række af vore kendte Mænd har behagelige Minder, til dens nuværende Bygning i Helgolandsgade.

Christianshavns Militærkaserner.

Christianshavn er, som bekendt, Hjemstedet for en stor Del af vort Artilleri samt Forplejningskorpset og nogle andre Militærafdelinger, som har til Huse i forskellige Kaserner, Den ældste er Strandgades Kaserne for 2. Artilleribataillon. Det er en gammel Gaard, som i 1790 købtes af den grønlandske Handels Direktion. Kasernen bestaar af 3 Fløje, vendende henholdsvis mod Strandgade, Baadsmandsstræde og Wildersgade.

I Rækkefølge efter Alderen kommer derefter Wildersgades Kaserne, som skriver sig fra 1802. Den ligger mellem Wildersgade og Overgaden o. V. og er, foruden at rumme Inventariedepot, Kaserne for Tøjhusafdelingen, Forplejningskorpsets Skole, Militærarbejderdepot og Sundhedstropperne.

Efter den kommer det store, i 1836 opførte og i 1863 ombyggede Kompleks, der hedder 1ste Artilleriregiments Kaserne, med Ridehus og Stalde, Baadsmandsstræde Nr. 43, ved Hærens Laboratorium.

Endelig er der af Kaserner paa Christianshavn, Skydeskolens Kaserne i „Penthers Bastion“ ved Christianshavns Voldgrav, opført 1876—77.

Medens vi er ved Militæret skal vi til Slutning nævne Soldaterhjemmet, Overgaden o. V. Nr. 10, som oprettedes 1882.

*

Et Pund Kork er tilstrækkeligt til at holde en Mand af Middelstørrelse oppe i Vandet.

*

Bladet udgaar 2 Gange maanedlig
nemlig hver 14de Dag.
Der udkommer altsaa 24 Numre aarlig, og Abonnementsprisen er
60 Øre Kvartalet.
Tegn strax Abonnement.
(Send Rekvisition til Kontoret, 16 Kultorvet, eller til Deres Boghandler).

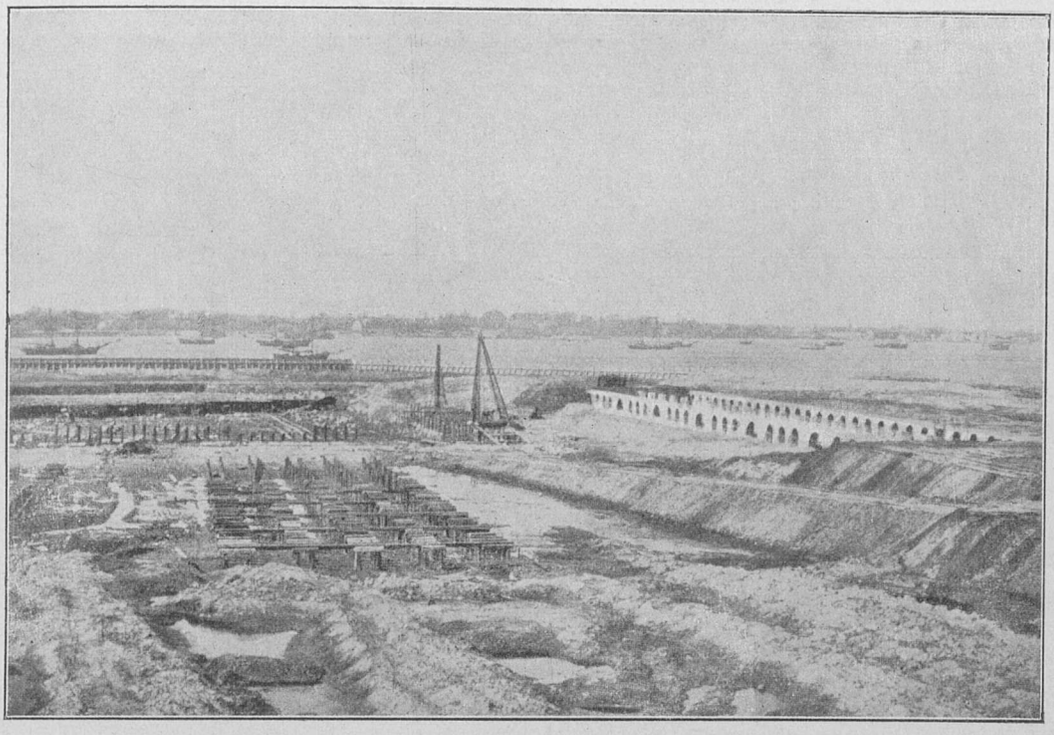

Skibsbyggeriet paa Refshaleøen anlægges.

Amagers Østkyst.

Der har, som bekendt, i de nærmest foregaaende Aar været Tale om en stor Udstilling i København, bl. a. med Henblik paa det raserede Jernbaneterrain inden det blev bebygget, hvilket jo var en god central Plads for en Udstilling i Lighed med den i 1888.

Imidlertid har baade Norge og Sverrig haft deres Udstillinger, saa der vil ikke være megen Rimelighed for at foranstalte en saadan i København i den nærmeste Fremtid. Verdenskrigen vil jo sikkert ogsaa for lange Tider øve sin Virkning paa Samkvemmet mellem Landene, og selv om der, som sidst foreslaaet, kun skulde være Tale om en skandinavisk Udstilling, er det klart, at den ogsaa maatte regne med Besøg fra de nu krigsførende Lande.

Ikke desto mindre har det sin Interesse at se, hvorledes en af de sidste Forslagsstillere havde tænkt sig Udstillingen og navnlig dens Beliggenhed; han tænkte sig nemlig Christianshavn og det nærmest liggende Parti af Amager ud til Øresund som særlig egnet dertil. Selv om Udstillingsplanen opgives, indeholder Forslaget Idéer, som mulig paa anden Maade kan realiseres, og derfor omtaler vi dem her. Vi har liggende for os en Kortskitse, hvorpaa Udstillingsterrainet er angivet, strækkende sig fra den nordlige Del af Christianshavns Vold (som delvis inddrages i Udstillingen), over Christianshavns Fælled og langs Kysten fra Batteriet Kvintus til Kastrupfortet.

Enhver Udstilling, siger Forfatteren, kræver un Clou, som f. Eks. Eiffeltaarnet i Paris. Denne Nødvendighed kan være kostbar og urentabel og ikke alt kan lykkes saa godt som Eiffeltaarnet, som baade direkte og indirekte har bragt Paris mange Penge. København har saadant Clou fra Naturens Haand, meget bedre og billigere end nogen anden europæisk Storstad vil kunne skabe den for mange Penge.

Idéen er Havet, nærmere betegnet det Stykke Øresund, der ligger mellem Kvintus, Mellemfortet, Prøvestenen og Strikers Batteri. Foruden alle de Ting, som turde stilles i Forbindelse med Havet og Udstillingen, som Ankerpladser for Alverdens Lystyachter, er der en Ting, som kunde blive et stort Trækplaster, nemlig et „Panorama eller Terrarium paa Havets Bund." Omkring en „Aladdin-Sal" eller et „Søslot"

William Wain. 1819—1882.

kunde anbringes alle mulige Havdyr fra Alverdens salte Vande, selv en lille Haj paa en halv Snes Meter skulde det vel næppe være vanskeligt at faa fat i, ellers Grindler, Delfiner, Hvalrosser, Sælhunde, alt i Forbindelse med Forevisning af nye Fiskefangstmetoder fra de dygtigste Lande, Lys- og Mineobservationer etc. etc.

— Lad nu alt dette være en smuk Fantasi, for saa vidt som Udstillingen som sagt næppe kan arrangeres i den første halve Snes Aar, saa er der i Forslaget givet Vink, der fortjener Overvejelse. Sundet Nord for København lader sig ikke mere benytte til ny, interessante Projekter i Byens umiddelbare Nærhed. Skal København lave sig et „Trækplaster" for en Turiststrøm paa Basis af sin Beliggenhed ved Øresund, maa Tanken henvendes paa Amagers Kyst, der endnu er nogenlunde uberørt. Forfatteren tænker sig ogsaa Saltholmen draget med ind i Fremtidsplanerne, og der er heller ikke Tvivl om, at der kan skabes noget smukt og godt ud af dette Terrain, hvilket naturligvis ogsaa vil blive til Gavn for Fremtidens Christianshavn.

I denne Forbindelse skal vi ogsaa omtale en Sag, som en „Forretningsmand" drog frem i Bladet „Børsen" for et Par Aar siden. Han begynder med at fremhæve, at København med sin skønne og sjældne Beliggenhed og ved sin Smag, sin velfordelte Velhavenhed, sin Kultur og sine Kunstskatte, ved sin moderne Arkitektur og sin ligesaa moderne og dog rimelige Pietet for alt det gode ved det gamle, ved sin Befolknings Sindelag, der er baade sund naturlig demokratisk, d. v. s. ikke brovtende og pralende, i det hele taget som en gammel og dog moderne Residensby i den saa passende Størrelse mellem en halv og en hel Million Mennesker — har udmærkede Betingelser for at trække til sig og huse ældre, velhavende Mennesker, ikke alene for selve Danmark, men fra et meget større Periferi, der ikke alene omfatter Sydsverrig, Sønderjylland o. s. v.; nej ogsaa velhavende Englændere og Tyskere og amerikanske Skandinavere vil finde hertil, saafremt Byen byder de rette Chancer derfor. I Fyskland f. Eks. er Frankfurt a. M. bleven et Samlingssted i den antydede Retning og ogsaa mange andre Eksempler kan nævnes fra andre Lande.

Nu hører jeg straks en Indvending — fortsætter Indsenderen —: Uf! her i vort rædsomme Klima med idelig Blæst og Regn med snavsede Gader o. s. v. Det passer ikke; selv om Byen just ikke ligger i Californien eller ved Middelhavets milde Kyster, saa er her baade sundt og godt.

Nu kommer han til sit Forslag: Vil nu Kommunen, siger han, benytte denne Byens enestaaende Beliggenhed, saa kan den yderligere forbedres ved noget, som kun meget faa store Byer vil kunne præstere; et Trækplaster, som netop Velhavere, d. v.

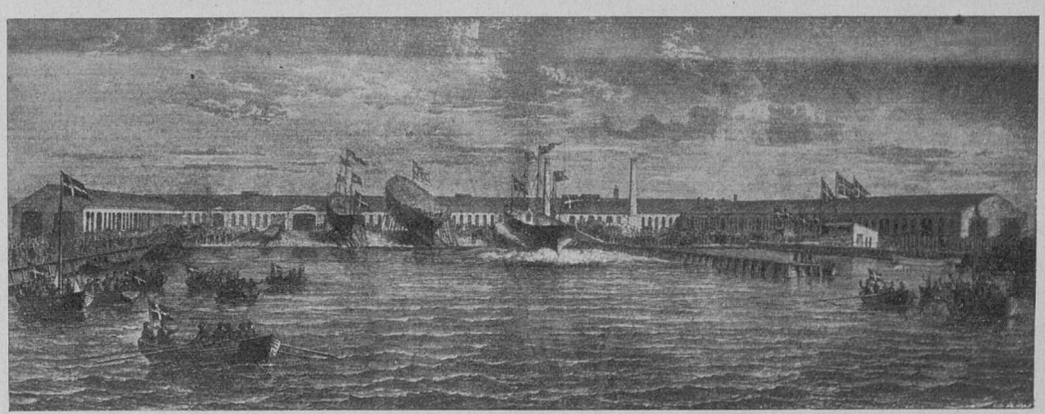

Den første Stabelafløbning paa Refshaleøen. 12. April 1874.

s. Skatteydere, vil vurdere ret. — En Kørselspromenade nær ved Byens Centrum og dog frit og roligt ved grøn Natur, f. Eks. en lun Naaletræskov paa den ene Side samt et trafikeret Hav paa den anden Side, og dette Hav netop saa meget pr. Distance, at det er uden nærgaaende Larm og Havn-Leben med tilhørende Malproperhed.

Det er Ruten fra Raadhusplads over Langebro, Amagerboulevards Fortsættelse, den ene gennem Frelsers Kirkegaard, parallelt med Holmbladsgade, og den anden langs Fæstningsgraven rundt om Christianshavns Fælled; dette er dog kun Forbindelsen. Den egentlige Hovedvej er den Strimmel Jord langs med Havet ud til Kastrup eller maaske Dragør med den parallelt løbende Jernbane. Her ved Havet med dets livlige Trafik er saa smukt som ikke mange Steder i Verden, og hvis der paa Landsiden af en saadan virkelig Strandvej skabtes et tætbeplantet Areal paa nogle 100 Favnes Bredde ind i Landet, da er Trækplasteret vokset færdigt om 10—20 Aar.

Vel er der smukt, siger Forf., i Hyde-Park, Bois de Boulonge, Grünewald og Thiergarten o. s. v., og vel kan man sige, at vi har jo hele Nordsjælland med Skove, omgivet af Øresund og Kattegat, men det er dog saa langt borte, medens der fra Raadhuspladsen til Havet er et Kvarter at køre, tilmed ad en saa smuk Rute som det maa blive langs de gamle, stemningsfulde, smukke Christianshavns Volde, uden megen Larm og Indtryk af nervøst Byliv. Hvilken Tortur er det ikke f. Eks. at komme med Toget i Skoven om Søndagen! Er det en Rekreationsdag, naar Humøret straks om Morgenen nedstemmes ved at passere „Stations-Baasene"? Forhaabentlig — saaledes slutter Indsenderen — vil d'Hrr., der lægger Planer for Byens Fremtid, forstaa at vurdere den Perle, vi har i „Amagers Østkyst" og at give den en saadan Indfatning, som den fortjener.

*

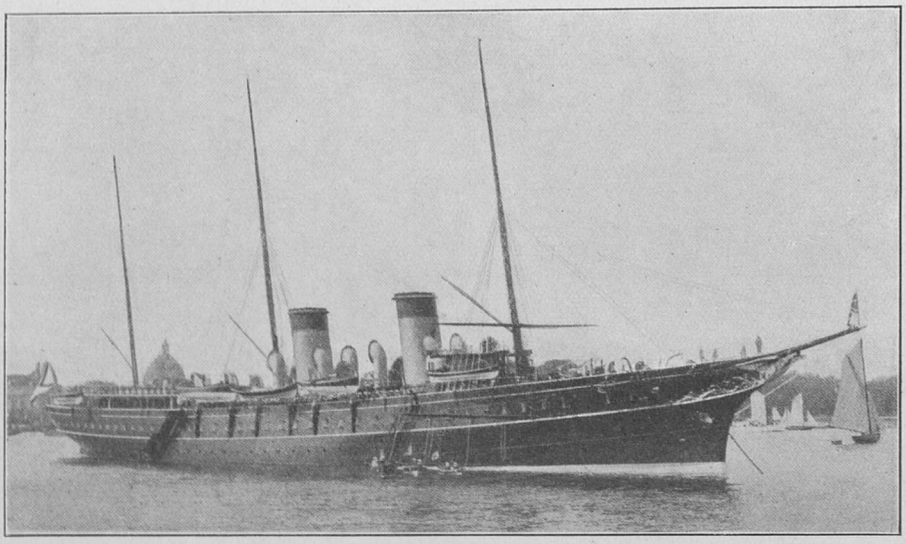

Den russiske Kejser-Yacht „Standard", bygget hos Burmeister & Wain i Halvfemserne.

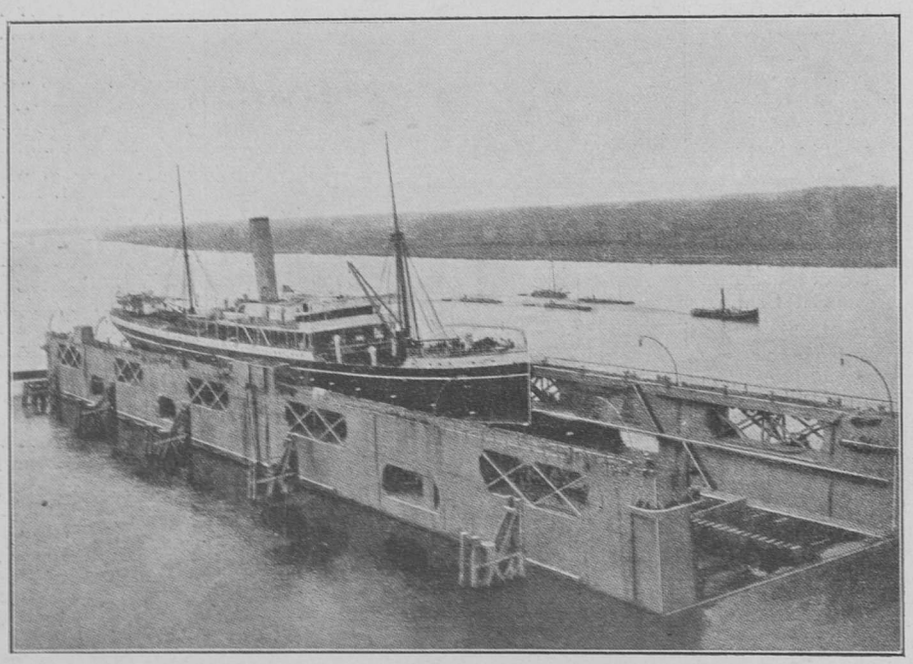

Den nye Flydedok.

Alle Amatør-Fotografer

indbydes herved til en Præmiekonkurrence om Billeder fra

„Det nuværende „gamle" København".

Flere af vore Læsere har opfordret os til at foranstalte en saadan Konkurrence blandt de mange dygtige Amatør-Fotografer her i Byen, og beklage ligesom vi, at disse ikke for en Menneskealder siden have eksisteret i Forbindelse med en Mand eller Institution, som havde interesseret sig for at samle disse Billeder. — Vi havde i saa Fald kunnet glæde os og Læserne med et ganske anderledes fyldigt Billedstof efter originale Fotografier af det forsvundne København, end Tilfældet er nu.

Det vi ønsker er:

Billeder af maleriske og interessante Partier, Bygninger, Pladser, Park-, Vold- og Kanalpartier, som have givet Byen sit Særpræg, og som ifølge Byens Udvikling maa frygtes at forsvinde i en nær eller fjærnere Fremtid.

Som „Motiver" for Konkurrencen henregne vi ogsaa: originale Gadefigurer, Torvescener, Gadehandlere, hjemvendende Skolebørn, Valgagitation paa Gaden, kort sagt alt, hvad der kan karakterisere vor By, og som for Efterverdenen vil have Interesse at se autentisk gengivet i Fotografi.

De præmierede Fotografier vil blive gengivet en Gang om Maaneden paa en fremtrædende Plads i Bladet, — men vi forbeholde os ogsaa Retten til at gengive de ***ikke*** præmierede Billeder, som vi finde egnet dertil.

Fotografiet og helst et Aftryk af samme maa fremsendes til Konkurrencen, indpakket i en Æske mrkt.: ***„Amatør"***, Navn og Adresse.

Obs. Vi udsætte herved 5 Præmier à 6 Kr. kontant for de for vort Blads Formaal sig egnende Optagelser og give derved alle vore dygtige ***„Amatører"*** Anledning til at „gaa paa Jagt" efter de ønskede Motiver.

Konkurrence-Optagelserne maa komme os ihænde senest 15. April og haabe vi da i det derefter først udkommende Nummer; — 1. Maj, at kunne gengive de præmierede Billeder, selvfølgelig forsynet med Navn og Adresse m. m.

Billedernes Størrelse maa helst være 10 × 15, dog modtages ogsaa mindre eller større Billeder, saasom 9 × 12 og 13 × 18.

En Generalstatistik over hele Jordens Befolkning viser, at gifte Folk lever længere end enlige Personer, og de, der maa arbejde strengt for Opholdet, længere end de, der intet behøver at tage sig for. De civiliserede Racer har længere Levealder end de uciviliserede. Store og kraftige Mennesker lever gennemsnitlig længere end de smaa; men de af Middelstørrelse lever længst.

*

Af 1000 Mænd, der gifter sig, faar ca. 350 Koner, der er yngre end dem selv, 550 gifter sig med jævnaldrende, og 100 med Koner, der er ældre end dem selv.

*

ENHVER

bør omtale „FØR OG NU" til Venner og Bekendte og anbefale dem at tegne Abonnement paa Bladet, for at give disse interessante og skønne Mindeblade den Udbredelse blandt Tusinder af kjøbenhavnske Hjem, som de fortjener.

KBHVN. - NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 7.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, 3. og gennem Boghandlerne.

1. April 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Christianshavn.

(Fortsat).

Vi fortsætter herved vor Beskrivelse i forrige Nummer af de smukke Bygninger og Partier paa Christianshavn.

Christianshavns Kirker.

Som det vil ses af Christian IV's Plan af Christianshavn, havde han paa Hjørnet af St. Annagade og Dronningensgade afsat Plads til en Kirke, og en simpel Trækirke blev ogsaa opført her i 1639—40. Den afløstes af den smukke „Vor Frelsers Kirke", som fik Plads paa Grunden skraas overfor med Indgang fra St. Annagade. Det var Kong Christian V, som lod denne opføre i 1688—96 efter Tegning af Lambert v. Haven. Det ejendommelige Spir, der ogsaa uden Forgyldning har været en stor Pryd for Byen, blev først opsat 1749—50 efter Tegning af Thurah. Taarn og Spir er 90,4 Meter højt, før Raadhustaarnet det højeste i Byen.

Spiralgangen paa Kirkespiret havde Thurah faaet Idéen til fra Kirken i Sapienza i Rom. Tømmerværket rejstes 1749. Kuglen, hvorpaa der staar en Mandsfigur, som skal forestille Frelseren, opsattes den 27. Aprii 1750, og den 29. August 1752 foretog Kongen en Slags Indvielse ved at bestige Taarn og Spir ad Spiraltrappen. En Maaned efter, den 28. September 1752, var Kirken helt færdig. — Kirkens Indre er ualmindelig stilfuldt og smukt; saaledes Prædikestolen, udført i Træ og malet som gult Marmor efter Tegning af Harsdorff. Det ejendommelige Orgel i rigt Træskærerarbejde, baaret af to Elefanter, er udført af Brødr. Botzen 1698. Døbefonten er en Gave fra Grevinde Vieregg, som ligger begravet under Orgelet. Alteret, som er af Marmor, fuldførtes 1732. — Ved adskillige Restaurationer er der foretaget mindre Forandringer ved Kirken, saaledes fik den i 1815—16 en Vestibule. 1849—53 blev den restaureret af Arkitekterne Kramp og Nebelong. Ved denne Lejlighed var det, at Magistraten truede med at lade Taarnet nedrive, hvis Staten ikke vilde bidrage til Istandsættelsen, der kom da et beskedent Tilskud, men Spiret maatte nøjes med gul Maling i Stedet for Forgyldning.

Endelig i 1895—97 blev Taarn og Spir grundigt istandsat under Ledelse af Prof. H. J. Holm og A. Clemmensen, og denne Gang fik Spiret atter sin Forgyldning. Det er fra denne Restauration at vort nedenfor omtalte Billede af „Manden" paa Kuglen stammer.

Christianshavns anden Kirke, Christianskirken for Enden af Strandgade, har haft en ret omtumlet Tilværelse. Den blev oprindelig bygget 1759 som Kirke for den tysktalende Befolkning i Byen. Der var foretaget en Indsamling, som gav 10,000 Rdl., 2 Lotterier til Fordel for Kirken gav 40,000 Rdl., og endelig gav en Afgift af Embedsbestallinger c. 26,000 Rdl. Til Kirkeplads skænkede Kongen en Del af det gamle Saltværk og ved Køb erhvervedes vestindisk Kompagnis Plads, og her blev Kirken bygget efter Tegning af Eigtved. Kirken fik Navnet Frederikskirken, men hed almindeligt „tysk Kirke", nogle kaldte den ogsaa for „Lotterikirken". Taarnet havde fra først af et Pyramidetag, som

Fot. Hansen. Vor Frelsers Kirke, set igennem St. Anna Gade ved „Snorre-Broen".

det ses paa gamle Billeder. I 1769 opførtes Spiret efter Tegning af G. D. Anthon. Omkring Aar 1820 var Menigheden i sit største Flor, men efterhaanden svandt den ind og da den i 1886 kun talte ialt 46 Medlemmer, lukkedes Kirken. En Glandsperiode havde den haft i Trediverne, da Grundtvig havde Tilladelse til at holde Aftengudstjeneste her for sin frie Menighed.

Efter 1886 stod Kirken ubenyttet og forfaldt, indtil den i 1909 atter blev taget i Brug som Sognekirke efter en grundig Restauration af Arkitekt Fritz Koch. Da „Marmorkirken" i Mellemtiden havde faaet Navnet Frederikskirken, omdøbtes Kirken paa Christianshavn til Christianskirken.

„Manden paa Frelsers Taarn".

Et interessant Billede bringer vi paa Bladets 3. Side. Det er Kristusfiguren med Flaget, der staar paa Kuglen paa Vor Frelsers Kirkes Spir, almindelig kaldet „Manden paa Frelsers Taarn".

Den kendte Christianshavns-Fotograf, Hr. Johannes Hansen, optog nogle Billeder af Vor Frelsers Kirke, da den i Halvfemserne var under Restauration. Medens Spiret var omgivet af Stilladser, var der en Lejlighed til at faa en „Plade" paa nært Hold af „Manden", og Hr. Hansen entrede derop med sit Apparat, men da han endelig naaede op paa Kuglen, kunde der intet Billede tages, fordi Afstanden fra Tømmerværket til „Figuren" var for ringe. Han fik da Tømmersvendene til at lægge en Bro ud i Himmelrummet, hvor han i passende Distance kunde staa med sit Apparat, og i denne Situation, paa et Par Brædder uden Rækværk, 276 Fod over Jorden, er Billedet taget i August 1896.

Manden, der er noget primitiv i Modeleringen, er udført i udhamret Metal og 5 Alen høj. Kuglen, hvorpaa han staar, er 4 Alen i Diameter. At 12 Skomagere, som det hedder, kan sidde i den og arbejde, er maaske ingen Overdrivelse, men alt for store Armbevægelser tillader Pladsen dog ikke. Derimod kan nok, som det andet Steds siges, 12 Personer sidde derinde og spise.

Der fortælles, at da det smukke Spir var færdigt, var Bygmesteren saa stolt af sit Værk, at han tilbød at springe ned fra Spirets øverste Del, hvis der kunde rettes nogen Anke imod det.

„Jo, det har en Fejl," blev der sagt, „Spiralgangen gaar den gale Vej — venstre om, imod Solen." Hvad Bygmesteren, Thurah, svarede dertil, vides ikke, men i hvert Fald fandt han ikke Anken saa berettiget, at han følte sig forpligtet til at udføre Dødsspringet.

Vor Frelsers Taarn, set fra Amagerbro (gammelt Billede).

Christianshavns Vold.

Ser man ind imod Christianshavn fra „den bedækkede Vej", der løber udenom Stadsgraven, frembyder der sig uforligneligt smukke Partier. Af et saadant bringer vi en Gengivelse paa Bladets 4. Side.

Man forstaar godt, at ikke blot Christianshavnerne, men alle, der holder af Byen, for enhver Pris vil se disse Voldpartier bevarede. Det vakte ikke ringe Forskrækkelse, da det for et Par Aar siden rygtedes i Byen, at man var i Færd med at tilkaste Stadsgraven paa et Stykke, der laa nærmest ved Amagerbrogade, hvor vort Billede er taget. Ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at der ved en Lov af 30. September 1909 var givet Regeringen Bemyndigelse til at afhænde Voldterrænet, „naar de nye Kystbefæstningsanlæg paa Amager om nogle Aar er fuldførte". Deri behøvede ikke at ligge nogen Fare, men da det ene Vognlæs Fyld efter det andet blev ført ud i Graven, blev man ængstelig for, at der ogsaa forberedtes andre Attentater paa dette smukke Parti.

Indtil videre er det blevet ved den Opfyldning, som den Gang skete, efter Sigende c. 1000 Kubikfavne Fyld, men allerede dette har gjort et ikke ringe Skaar i Idyllen. Forhaabentlig lykkes det de Kræfter, der nu er i Bevægelse for at bevare Voldpartierne og Gravene herude, at forhindre yderligere Angreb.

Fængselskirken.

Paa Bladets 8. Side bringer vi et Interiør fra Kirken i Christianshavns Straffeanstalt, der, som man ser, er helt smuk og hyggelig, saaledes at ogsaa Kirkerummet kan gøre et forædlende Indtryk paa Fangerne. I Midten ser man Prædikestolen, og bagved et Alter med Frelseren paa Korset. Til hver Side af Prædikestolen gaar et Pulpitur, hvor to Kvinder, en paa hver Side, holder Opsyn med de kvindelige Fanger i Kirkestolene. Under Prædikestolen er et særligt Alterbord for Nadvergæster. De forreste Stole paa Gulvet er indrettede for Cellefanger, som paa Vridsløselille, saaledes at disse kun kan se Præsten og Opsynet, men ikke andre. Bagved er almindelige Stole for Fællesfangerne. Til den liturgiske Gudstjeneste Juleaften smykkes Kirken med to store Grantræer med Julelys og Granguirlander paa Pulpituret.

Forøvrigt er der ogsaa i Fængselsgaarden en ikke ringe Hygge, særlig fremkaldt ved en tidligere Inspektør Froms Initiativ. I den utvivlsomt rigtige Tanke, at det Skønne i Naturen er en god Hjælp til at gøre Menneskene bedre, fik han plantet Kastanie-, Syren- og Guldregntræer i Gaarden og vild Vin op ad Murene.

Den Omstændighed, at Fængslet specielt er for kvindelige Fanger, bidrager ikke lidt til, at der inden Døre ikke ser nær saa trøstesløst ud, som i andre Fængsler.

Fot. Hansen. **„Manden" paa Toppen af Frelsers Taarn.**

Kvinderne har jo en særlig Evne til at skabe Hygge med meget smaa Midler. En anden Ejendommelighed ved Anstalten som Kvindefængsel er den, at der jo maa være en Afdeling for Barnemødre. Skal en Kvinde føde under Fængselsopholdet, kommer hun paa Rigshospitalet til Affæren er overstaaet, og derefter har Moderen Lov til at beholde sit Barn hos sig, til det er

Vor Frelsers Taarn og Lille Mølle set fra „den bedækkede Vej“ (ældre Billede).

1 Aar gammelt. Dette med de smaa Børn giver ogsaa Fængslet et eget tiltalende Præg, som andre Fængsler ikke har. Værst er det jo, naar Børnene maa fjernes fra en Moder, hvis Straffetid er længere end den Tid, hun kan beholde sit Barn. Det giver Anledning til gribende Scener, men Barnet kan selvfølgelig ikke blive paa Anstalten, naar det begynder at kunne tænke selv-

Fot. Hansen. Acciseboden i Torvegade.

Amager

Efter Det Kongelige Admiralitets og Commissariats Collegii Ordre er dette Kaart af adskillige Kaarter samlet for at vise Holmene med Öer og Indpælinger saaledes som de til Dato befindes.

Kjöbenhavn den 25de Februar 1794

Parti af Københavns Havn

(Supleret 1802 og 1803)

1889

1000 Fod

Kalvebod Strand

Geværfabrik.

Bedækkede Vei

Voldgraven

Langebrogade

Reberbanegade

Bomhuset

Nyekurren

Vor Frelsers K.

St. Torvg.

Torv

Christianshavns Canal

Søe Laboratorium

Frederiks K.

Strandvejsgade

Asiatisk Comp.

Holms Plads

Jensens Skibsbygger Værft og Gra

Hasters Plads

Apple

Knippels bro

Vartegn

Lange bro

Sukker Huse

Christiansgade

Børsgade

Slotsholmsg.

Børs

Havnen

broen

Proviant Gaard

Tøjhus Pladsen

Basin

Frederiksholms Kan.

Holmens K.

Slotspladsen

Slotsbr.

Slottet

Vestervold.

Magistratens Brænde Opslags Plads

Proj. Vestre Boulev.

Afstukne paa det og Stads

Byggegrunde raserede Voldgrav-Terrain

Skitseret Kalke af Langebro-Terrænet i 1889.

I de næste Numre af Bladet agte vi at beskæftige os med Kvarteret omkring Langebro med de store Forandringer, der i Aarenes Løb har fundet Sted her ved Opfyldning af Havnen og mægtig Bebyggelse. Som Grundlag for disse Forandringer gengive vi her Havnevæsenets Kort fra 1794, (over hvilket vi har lagt en Kalke, som skitserer det samme Terræn i 1889) og paa Basis af dette vil vi i de næste Numre gengive Havnevæsenets tvende Kort over Terrænet i 1889 og 1912, samtidig med, at vi ved en Samling storartede ældre og nyere Fotografi-Gengivelser illustrerer Terrænet omkring Langebro.

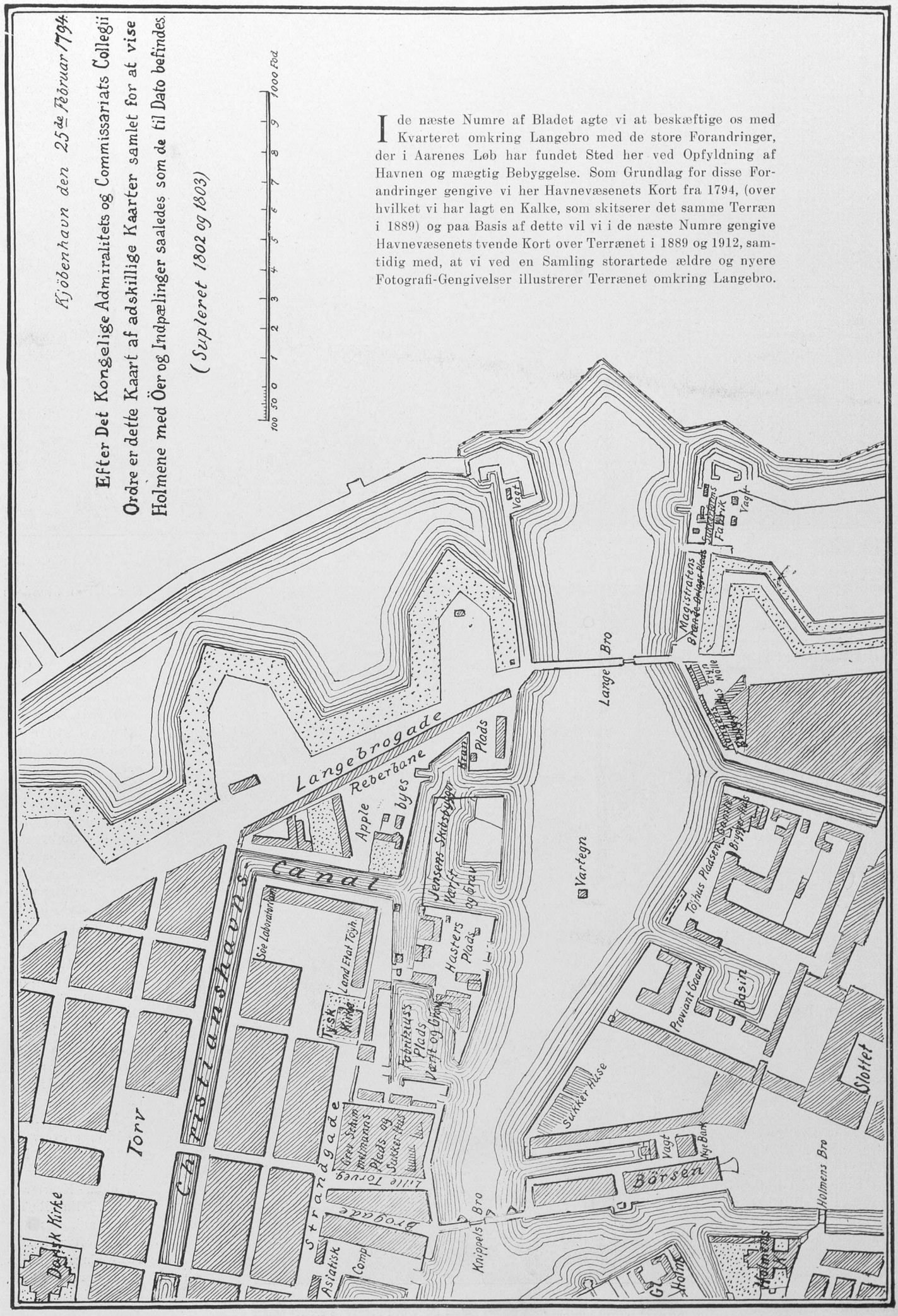

Fot. Hansen. **Udsigt til Bodenhoffs Plads (1880—90).**

stændigt over Tingene. Endelig er der noget hyggeligt ved det kvindelige Arbejde — Filering af Fiskenet, Strømpestrikning, Linnedsyning o. lign. — som Fangerne beskæftiger sig med.

Bodenhoffs Plads. Aladdinkvarteret.

Mellem Udløbet af Overgaden o. Vandet og Orlogsværftet laa indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede Bodenhoffs Plads. Navnet havde den fra en stor Forretningsmand i det attende Aarhundrede, Andreas Bodenhoff, født 1723, død 1794. Han tog i 1749 Borgerskab som Skipper og begyndte en Tømmerhandel, der bragte ham en betydelig Formue. I 1765 erhvervede han Grosserer-borgerskab, hvilket i gamle Dage betød meget mere end nu, da man skulde stille betydelige pekuniære Garantier for at opnaa Værdigheden, medens siden Loven af 1872 alle og enhver kan blive det og en

Fot. Hude. **Christians Kirken i Strandgade (som i gamle Dage hed Frederiks Kirke) (ældre Billede).**

stor Del af Standens Repræsentanter „løber omkring" — som Erik Bøgh sagde — „med Pakhus og Pengeskab i Frakkelommen".

GrossererBodenhoff lod paa dertil given Bevilling et Vandareal opfylde og indvandt herved sin store Plads, hvor han foruden Vareoplagsplads indrettede et Skibsbyggeri.

En Søn af ham var Søofficer og udmærkede sig i Krigen mod Englænderne 1807—14. Under Pengekrisen i denne Periode tabte han forøvrigt sin Formue. Han kom derefter til Dansk Vestindien og gjorde sig bekendt ved at dæmpe et Negeroprør derovre.

Paa Foranledning af Konferensraad, Bankdirektør Axel Heide erhvervedes omkring 1901 Pladsen til Bebyggelse og „Aladdin - Kvarteret" opstod. En Række Gader anlagdes med Navne efter kendte Forretningsmænd, der havde været knyttede til Christianshavn, Andreas Bjørn, Burmei-

Fot. Hansen. **Nøjagtig modstaaende Udsigt som den fremtræder, siden Aladdin-Kvarteret er bleven opført.**

ster, Broberg og selve Bodenhoff, efter hvem et lille Torv er opkaldt.

Beboerne i de gennemgaaende stilfulde og velindrettede Huse er fornemmelig Familier, hvis Forsørgere er knyttede til det nærliggende Orlogsværft og til Burmeister & Wain. Desuden bor her en Mængde Søfolk: Maskinmestre og Styrmænd. 33 af Ejendommene administreres for et særligt Selskab af Hr. L. Hansen, Brobergsgade Nr. 9.

Badeanstalten „Venedig",

der laa ved Flaadens Leje, hører til de Søbadeanstalter indenfor den gamle Bys Omraade, der, ligesom „Ryssensten" ved Langebro", er forsvundne. „Venedig" havde i en Aarrække god Søgning; man kunde, som hos „Bech" og „Engelbrecht" abonnere for hele Sommeren, hvilket kostede 10 Kr., ellers var Prisen for et enkelt Bad 20 Øre og for et Styrtebad 25 Øre. Det var et ejendommeligt Syn midt i den livligt trafikerede Havn at se de mere dristige svømme omkring her ligesom i Badeanstalten paa „Holmen" udfor den nuværende Havnegade.

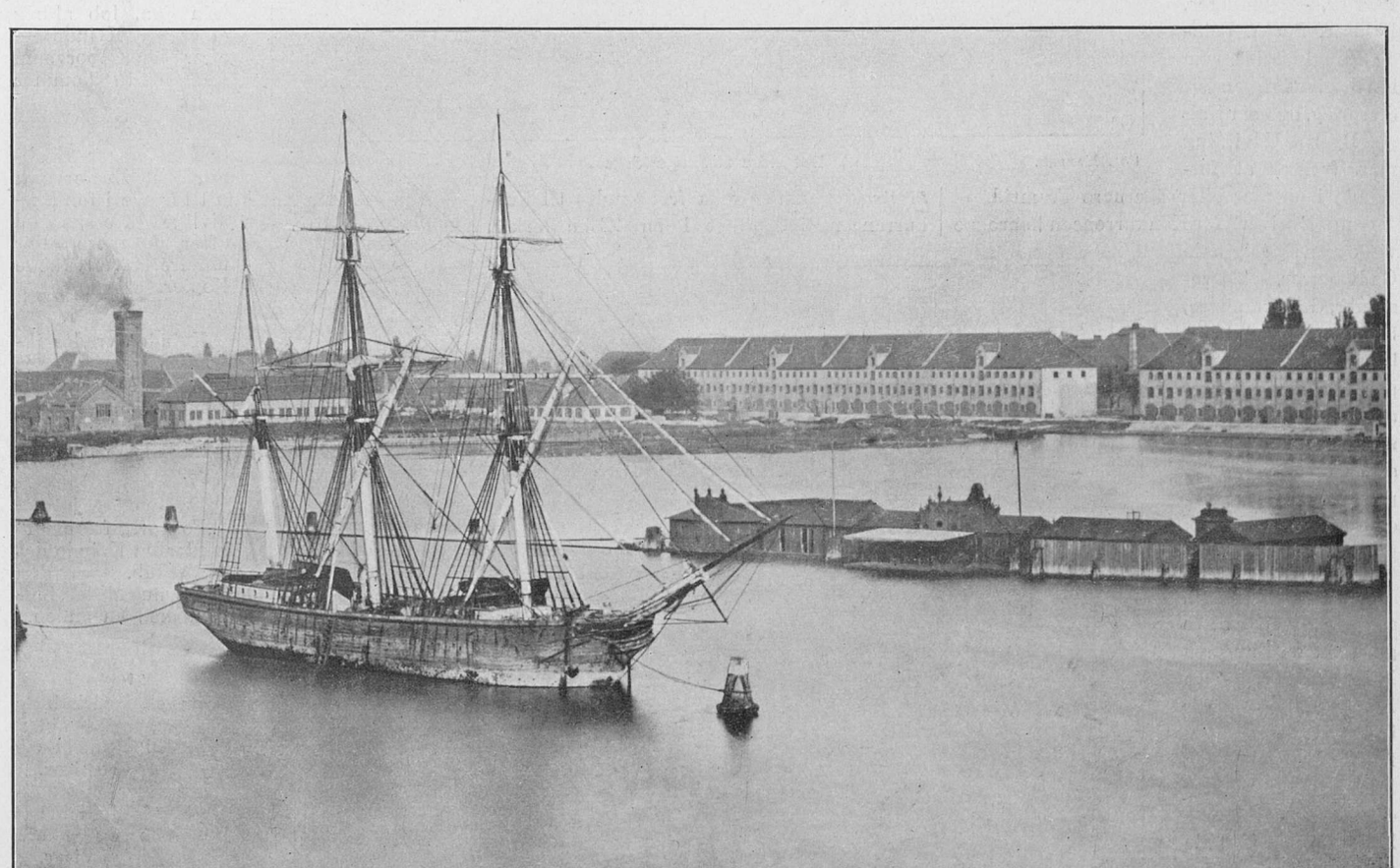

Fot. Neuhaus Eftf. **Badeanstalten „Venedig", som var beliggende i Flaadens Leje med Overfart fra Kvæsthusbroen.**

Alle Amatør-Fotografer

indbydes herved til en Præmiekonkurrence om Billeder fra

„Det nuværende „gamle" København".

Flere af vore Læsere har opfordret os til at foranstalte en saadan Konkurrence blandt de mange dygtige Amatør-Fotografer her i Byen, og beklage ligesom vi, at disse ikke for en Menneskealder siden have eksisteret i Forbindelse med en Mand ellerInstitution, som havde interesseret sig for at samle disse Billeder. — Vi havde i saa Fald kunnet glæde os og Læserne med et ganske anderledes fyldigt Billedstof efter originale Fotografier af det forsvundne København, end Tilfældet er nu.

Det vi ønsker er:

Billeder af maleriske og interessante Partier, Bygninger, Pladser, Park-, Vold- og Kanalpartier, som have givet Byen sit Særpræg, og som ifølge Byens Udvikling maa frygtes at forsvinde i en nær eller fjærnere Fremtid.

Som „Motiver" for Konkurrencen henregne vi ogsaa: originale Gadefigurer, Torvescener, Gadehandlere, hjemvendende Skoleborn, Valgagitation paa Gaden, kort sagt alt, hvad der kan karakterisere vor By, og som for Efterverdenen vil have Interesse at se autentisk gengivet i Fotografi.

De præmierede Fotografier vil blive gengivet en Gang om Maaneden paa en fremtrædende Plads i Bladet, — men vi forbeholde os ogsaa Retten til at gengive de ***ikke*** præmierede Billeder, som vi finde egnet dertil.

Fotografiet og helst

Fot. Hansen. **Det Indre af Fange-Kirken.**

Pladen til samme maa fremsendes til Konkurrencen, indpakket i en Æske mrkt.: — men som saadant kun til Stede i faa Eksemplarer. Deraf den livlige Efterspørgsel efter de mere eller mindre vellykkede Kopier.

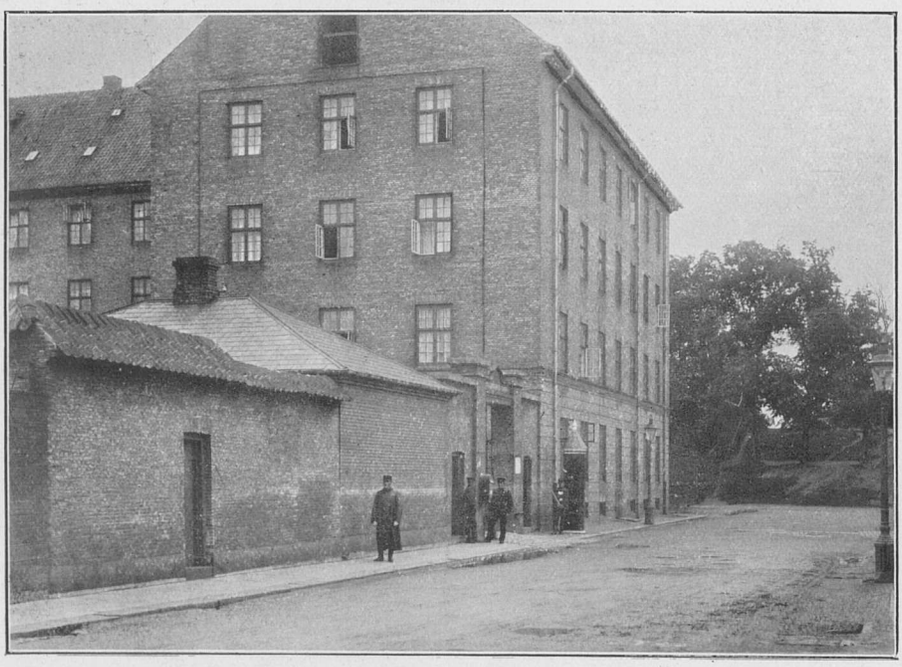

Baadsmandsstrædes Kaserne.

„Amatør", Navn og Adresse.

Obs. Vi udsætte herved 5 Præmier à 6 Kr. kontant for de for vort Blads Formaal sig egnende Optagelser og give derved alle vore dygtige ***„Amatører"*** Anledning til at „gaa paa Jagt" efter de ønskede Motiver.

Konkurrence-Optagelserne maa komme os ihænde senest 30. April og haabe vi da i det derefter først udkommende Nummer, — 15. Maj, at kunne gengive de præmierede Billeder, selvfølgelig forsynet med Navn og Adresse m. m.

Billedernes Størrelse maa helst være 10 × 15, dog modtages ogsaa mindre eller større Billeder, saasom 9 × 12 og 13 × 18.

Om Kvinden.

Amerikaneren: Min Søn, løb aldrig efter en Kvinde — eller en Sporvogn. Den næste kommer straks.

*

Kvinden er Skabningens Mesterværk — men som saadant kun til Stede i faa Eksemplarer. Deraf den livlige Efterspørgsel efter de mere eller mindre vellykkede Kopier.

*

Kvinden vredes ikke paa den, der ser hendes Fejl og siger hende dem, men kun paa den, der finder disse Fejl uelskværdige.

*

„Fornuftgiftermaal" kalder en Kvinde det Ægteskab, som den Mand, hun elsker, indgaar med en anden.

Gammelt Venskab og gammel Vin
Som Middel mod Sorg man priser.
Jeg kender en tredie Medicin:
De gode og gamle Viser.
P. Faber.

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 8.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16. 3. og gennem Boghandlerne.

15. April 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Christianshavn.

(Fortsat).

Vi fortsætter vor Beskrivelse med Billeder af christianshavnske Partier i forskellige Perioder ved af den sidstnævnte Bro samt den nye Bebyggelse paa Christianshavnssiden.

Medens hele Christianshavns Torv efterhaanden blev ombygget, var der et af de ældste Huse, der stadig blev staaende, nemlig Hjørnestedet ved Dronningensgade lige overfor Tugthuset. Det var paa to Etager med Kælder og en Frontespice. Huset, der var bygget 1709, havde haft en ret bevæget Tilværelse. En Tid havde det været benyttet som Hospital, men blev atter igen Beboelseshus. Under Mytteriet og Branden i Tugthuset 1817 tog Kong Frederik VI Sæde i Husets Frontespice og iagttog herfra Branden og de bevægede Optrin, der forefaldt. En Fru Dithmer ejede Huset i en meget lang Aarrække og solgte det i 1867 til en Hørkræmmer Jørgensen. Koleraepidemien 1853 gjorde, som bekendt, en uhyggelig Høst i Christianshavns gamle Huse, og hvad det her omhandlede Hus angik, da var det under Epedemien tilsidst kun beboet af en eneste modig Mand, alle de andre Beboere var enten døde eller i Rædsel bortflygtede. I 1881 solgtes Huset til en Hotelejer Lars Hansen. En tidlig Morgen, tre Dage efter at Hotelejeren var bleven lykkelig Indehaver af det historiske Hus, lød der et Brag fra Huset, saa Gadebetjenten af Forskræk-

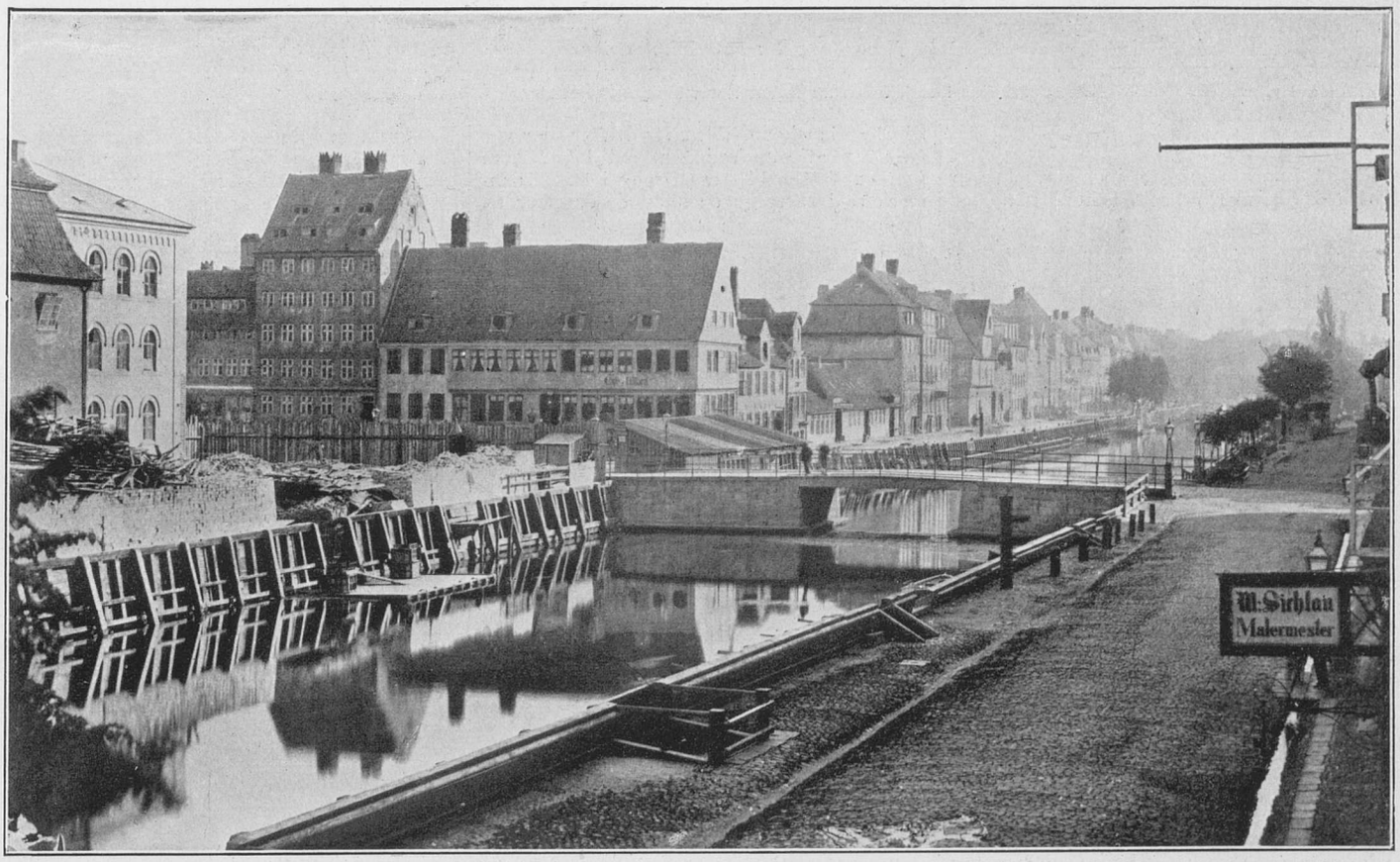

Børnehusbroen og Kanalen først i Tredserne. — Overgaden o. V. var dengang spærret i hele Fængslets Længde, altsaa indtil „Snorrebroen". — Paa Flaader i Kanalen vadskedes Fangernes Linned og Klæder.

Overgangen fra gammelt til nyt, særlig gamle Langebro med Omgivelser. Paa 7de Side vil man over Havnekortet fra 1889 finde en Kalke, der viser det samme Parti af Byen i 1912 med de to nye Broer, Knippelsbro og Chr. IX's Bro samt Gadeanlægene ved Islands Brygge. I næste Nr. bringer vi fotografiske Gengivelser

kelse fór midt ud paa Torvet. Den gamle Kasse var ved at styrte sammen. Beboerne maatte i en Fart rykke ud, men Murene holdt dog saa nogenlunde Stand, saa at Huset, efter at være blevet undermuret og restaureret, endnu i 25 Aar kunde hævde sin Plads som et Fortidsminde, medens alle de omliggende Huse et for et forsvandt. Dets sidste Ejer var Møbelhandler O. Müller.

Endelig i Efteraaret 1906 blev det nedrevet og det statelige Hus, som Bagermester Wiedbrecht lod opføre efter Tegning af Arkitekt R. W. Rue, rejstes paa dets Tomt.

Fot. Hauerslev. **Christianshavns Kanal, tilvenstre Holms Huse, tilhøjre Burmeister & Wains Etablissement.** Fælledvej.

Jacob Holms Huse.

Et af Landets største Firmaer, Jacob Holm & Sønner, er, som bekendt, knyttet til Christianshavn. Firmaets Stifter, der var født i Skafterup ved Næstved 1770, kom som en fattig 14 Aars Dreng i Urtekræmmerlære i Næstved og aabnede derefter en Urtekramhandel paa Christianshavn, tagende sine Varer paa Kredit. Med sit fremragende Købmandstalent skabte han sig snart en betydelig Provinsforretning og besluttede

Fot. Hauerslev. **Indgangen til Appelbyes Plads, Jacob Holms Huse, tilhøjre Beværtningen „Bomhuset".** Fælledvej.

Resterne af „Kigkurven“ og „bedækkede Vej“, forinden Opfyldningen i Kalveboderne paabegyndtes.

at tilvirke nogle af de Varer selv, som han forhandlede. Han anlagde en Oljemølle, en Limfabrik, et Sæbesyderi og en Sejldugsfabrik og senere den bekendte store Reberbane.

Medens han stadig beholdt sin Detailforretning, slog han sig op til en Tid at være Københavns største Skibsreder. I 1840 ejede han 5 Barkskibe, 9 Brigger, 2 Skonnerter og 2 Kuffer. Som rimeligt var, oprettede han da sit eget Skibsbyggeri. Efterhaanden købte han Appelbyes Plads, Asiatisk Kompagnis Plads og Larsens Plads.

For at skaffe sine mange Arbejdere billigt Husly, opførte han de bekendte „Holms Huse“ i Langebrogade. I al Stilhed udviste han iøvrigt megen Velgørenhed og var i det hele bekendt som en, trods sin store Foretagsomhed, stilfærdig, venlig og beskeden Mand.

I 1836 optog han sine tre ældste Sønner i Forretningen, som siden har heddet „Jacob Holm & Sønner“. I 1845 afgik han ved Døden 75 Aar gammel. En af Firmaets nuværende Indehavere er græsk Generalkonsul Poul Holm.

Beværtningen „Bomhuset“ ved Langebro (Christianshavnssiden). (Gammelt Billede).

Langebro.

Af de to Broer, der forbinder Sjælland med Amager, var Langebro den yngste. Den anlagdes i 1686 og kaldtes i Begyndelsen Kalvebod Bro eller „den nye Bro ved Blaataarn", var kun 5 Alen bred og nærmest beregnet for Fodgængere. Som tidligere omtalt hed Knippelsbro fra først af Amager Bro eller Langebro, men senere overførtes det sidste Navn til Kalvebodbroen, som var den længste af de to Broer. Den havde en Længde af 145 Meter og var en ganske simpel Træbro med Klapper paa Midten til at hejse op med Haandkraft.

Saa kom der en uventet Forstyrrelse i Planerne, idet den gamle Langebro blev paasejlet, hvad der ikke var sket i de sidste 30 Aar. Om Formiddagen den 21. Januar kom Alfred Christensens Damper „Kronprinsesse Louise" fra Gasværkshavnen og tørnede i den stærke Strøm mod Broklappen paa Christianshavnssiden og gav den et saa kraftigt Stød, at Klappen gik itu og ikke kunde lukkes igen. Medens Vogntrafiken indtil videre maatte henvises til Knippelsbro, satte Havnevæsenet straks gratis Færgebaade i Gang for Fodgængere, til man i Løbet af Eftermiddagen fik aabnet det ene Fortog paa den nye Bro, ligeledes for Fodgængere.

andre Piller, ligeledes af Granit. Svingpartiet, der vejer 800 Tons, aabnes ved, at det først løftes ca. 15 Cm. og derefter drejes medens Skibet sejler igennem, og lægges i Leje igen saaledes, at den Ende af Partiet, der før vendte mod Københavnssiden, kommer til at vende mod Christianshavnssiden og omvendt. Manøvreringen, der sker ved elektrisk Kraft, dirigeres fra et paa Svingpartiets Midte bygget Førerhus. Tegningen til Broen er, ligesom til Knippelsbro, udført af Havnedirektør Møller, og den har kostet omtrent $1^1/_2$ Million Kr.

Den nye Langebro, som den af gammel Vane stadig kaldes, er naturligvis en solid

Velvilligst overladt os af Havnedirektøren.

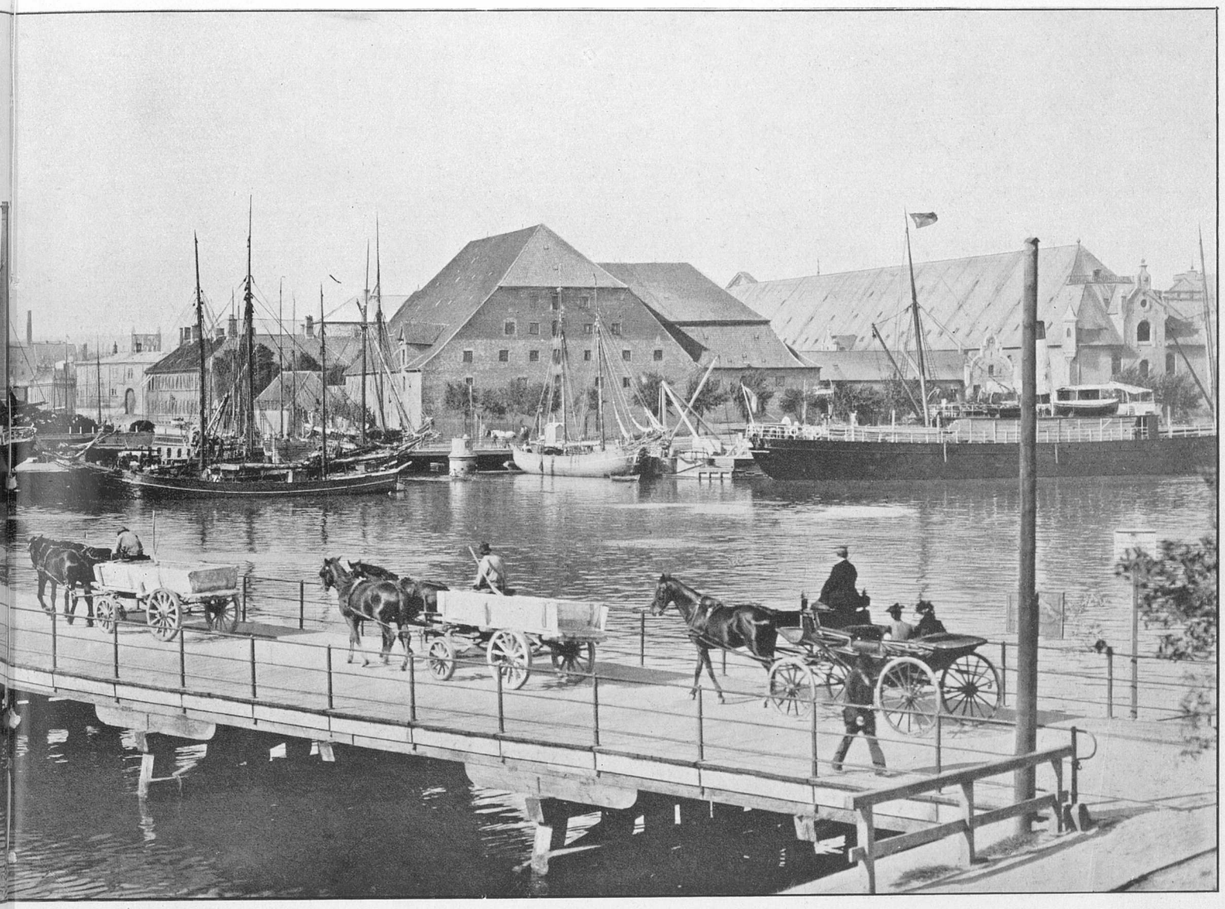

Den gamle Langebro, som i Aaret 1903 maatte vige Pladsen.

I 1875 blev Broen, der ved tidligere Ombygning var blevet 4,7 Meter bred, udvidet til en Bredde af 7.2 Meter.

Mod Slutningen af forrige Aarhundrede bestemte man sig til at bygge en ny, da den stærke Bebyggelse paa Amager medførte større Trafik og der desuden maatte lægges Jærnbanespor fra Sjælland til Amager. Det blev efter adskillige Overvejelser besluttet, at den nye Bro skulde ligge 125 Meter syd for den gamle, saaledes at den kom i Forlængelse af den nye Vestre Boulevard og fik direkte Forbindelse med den projekterede Amager Boulevard.

Arbejdet blev overdraget Firmaet Smith Mygind & Hüttemeier, som afleverede Broen ved Nytaar 1903. Der stod nu tilbage at gøre det tilstødende Terræn færdigt paa Amagersiden, hvilket Arbejde var forsinket paa Grund af Frosten, men der var ogsaa Tid nok, da Meningen var, at Broens højtidlige Aabning først skulde finde Sted den 8. April, Kong Christian IX's Fødselsdag, efter hvem Broen skulde have Navn.

Kort efter, den 2. Marts, gjorde Akts. Ny Kalkbrænderis Sandpumper „Kaj" et velment Attentat paa den nye Bro, men det gik kun ud over den selv og en ved Siden af liggende Pram. Broen var for stærk til at kunne tage Skade af saa lidt.

Klappen paa den gamle Bro var imidlertid blevet sendt til Reparation og sat paa Plads igen, og Broen gjorde Tjeneste igen, indtil man den 8. April, som Planen var, kunde fjærne den delvise Afspærring paa den nye Bro og lade Trafiken foregaa her i sin fulde Udstrækning. Men nogen højtidelig Indvielse fandt ikke Sted, Broen var jo i Virkeligheden „aabnet" ved et drilagtigt Spil af Skæbenen for over 2 Maaneder siden.

Christian IX's Bro er 15 Meter længere end den gamle Langebro, nemlig 160 Meter. Bredden godt dobbelt saa stor, nemlig 15,6 M. Den har 2 Gennemsejlingsaabninger, hver paa 22 M., overdækkede af et 67 M. langt Svingparti, der hviler paa en mægtig Granitpille. Desuden har Broen 6 og tidssvarende Bro, men det var ikke uden Vemod, at gamle Københavnere saa den gamle forsvinde. Der var en vis Poesi over denne tarvelige Bro med de mærkelige klodsede Træpiller og de to smaa „Hundehuse", som Vagtmandskabet gemte sig i, naar det var daarligt Vejr. Indtil langt ind i forrige Aarhundrede endte jo Københavns Havn her, fra Broen saa man ud over den aabne Kalvebodstrand, der var herligt at spadsere, og paa Amagersiden laa Fischers populære Beværtning „Bomhuset", hvor man om Sommeren sad under Telttaget og nød en Forfriskning, godt gemt for Byens Larm.

Medens man aldrig har hørt, at Søsterbroen Knippelsbro nogensinde har inspireret til Poesi — rimeligvis fordi den simpelthen var et Stykke Gade midt i Færdselvrimmelen, knytter der sig Digt og Sagn til Langebro.

Man mindes Børnerimet:

Far han gaar paa Langebro,
Køber Barnet Strømper og Sko —

og somme husker maaske Syngestykket fra „Thalia"s Dage om den unge Mand, der gjorde Kur til Moderen, men mente Datteren og hemmeligt mødtes med denne paa den afsides liggende Langebro. Skæbnen vilde, at Mama alligevel fandt dem, og saa —

Jo, De kan tro,
At paa Langebro
Vi stod i et yndigt Tableau!

Ganske uden Poesi, men pudsig er Anekdoten om de to Jøder, der lavede en lille Forretning paa, at man fik en Daler i Dusør for at redde et Menneske, der var faldet i Vandet, og bringe det til Druknehuset ved Broen. Den ene sprang i Vandet, den anden „reddede", og saa delte de Pengene. Men en Dag tøvede Isak med at hale Jacob op, og da denne gispende efter Vejret gav ondt af sig, svarede Isak: Idag er der en Plakat, hvor der staar, at de gi'r en Specie for en Druknet — vær nu medgørlig, Jacob!

Nu hører Langebro til det forsvundne København, og de ældste af os, der har Minder fra den, kommer til at tænke paa H. V. Kaalunds stemningsfulde Vers fra 1873:

Og de gamle Broer, som spejled saa smukt
Sig dernede i Vandet —
Og Udsigten lige til Køgebugt —
Og Synet af Landet,
Naar Solen gik ned, og i Aftenen sval
Den første Stjerne
Funkled paa Himlen, og Hornsignal
Klang fra det fjerne.

Den norske Maler Fritz Thaulow, Skuespillerinde Fru Else Frølichs Fader, opholdt sig i sin tidligste Ungdom i København, hvor han havde nære Slægtninge — han var bl. a. Fætter til Fru Emma Gad — og udstillede nogle af sine første Arbejder paa Charlottenborg. Han følte sig hurtigt tildraget af Christianshavn og fandt her et Motiv af den Art, han senere i Paris skulde blive saa berømt — og velhavende — paa. Hans Specialitet blev, som bekendt: Vand, Kanaler, Elve, Floder, som han malede med uforligneligt Mesterskab, helst med gamle karakteristiske Bygninger omkring. Et af hans Billeder fra Københavnertiden var et Kanalparti fra Christianshavn, set fra Ovengaden o. V., lige overfor Burmeister & Wains Fabriker, imod Børnehusbroen. Vi ved ikke, hvem der nu ejer dette Billede, men hvis det skal vurderes efter de Priser, Kunstneren i sine sidste Leveaar fik af amerikanske Milliardærer, maa det være mange Penge værd.

Af vore egne Kunstnere har særlig John Rohde hentet Motiver til nogle af de smukkeste Malerier, der findes i dansk Nutidskunst, fra Christianshavns Kanaler. Ogsaa afdøde Professor Soya-Jensen og Chr. F. Beck har med Held dyrket de christianshavnske Motiver.

Blandt de i den nyere Tid kendte virksomme Borgere i København, som i kortere eller længere Tid har være knyttede til Christianshavn, kan nævnes Jørgen Chr. Hauberg. Han var født i Storehedinge 1814, Søn af en derboende Landmand og Brændevinsbrænder Hauberg. Efter at have lært paa Ringsted Apothek, var han en Tid Medhjælper paa Gammeltorvs Apothek i København og købte derefter i 1839 Christianshavns Apothek, Aaret før han fik sin Kandidatseksamen. Fra Nytaar 1840 overtog han tillige Apotheket paa Veterinærskolen, der, som andet Steds omtalt, den Gang laa paa Christianshavn. Paa sin Ejendom, „Minelyst" i Ordrup, dyrkede Hauberg forskellige mediciniske Urter. Imidlertid var det paa andre Omraader at Hauberg skulde blive mere bekendt for Offentligheden. Sammen med cand. pharm. P. A. Vogelius grundlagde han Bryggeriet i Rahbeks Allé, og efter at have solgt Apotheket i 1870, købte han i Kompagniskab med Mekanikus Hellerung det bekendte Gamst og Lunds Jernstøberi ved Vestervold, som for nogle Aar siden, da Jarmerhus blev bygget, flyttedes til en af de nye Gader ved Lille Vibenshus.

Hauberg var Medlem af den private Laanebanks Bankraad og havde mange andre Tillidshverv, foruden at han nedlagde et stort Arbejde i Velgørenhedens Tjeneste, særlig paa Christianshavn. Ved deres Sølvbryllup oprettede han og hans Hustru et Sølvbryllupslegat paa 1000 Rdl. til Christianshavs Bespisningsforening, og ved deres Guldbryllup et Legat paa 20,000 Kr. for trængende Borgere, Enker og faderløse Døtre i Haubergs Fødeby Storehedinge. Paa Guldbryllupsdagen i 1891 udnævntes Hauberg, der i Forvejen havde Titel af Assessor pharmaciæ, til Etatsraad. Den 11. April 1899 endte Hauberg sit virksomme Liv. En Søn af ham er Otto E. Hauberg, der har et af Apothekerne i Randers, en anden Søn er Musæumsinspektør P. Hauberg og en tredie Direktør, Formand for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening, S. C. Hauberg.

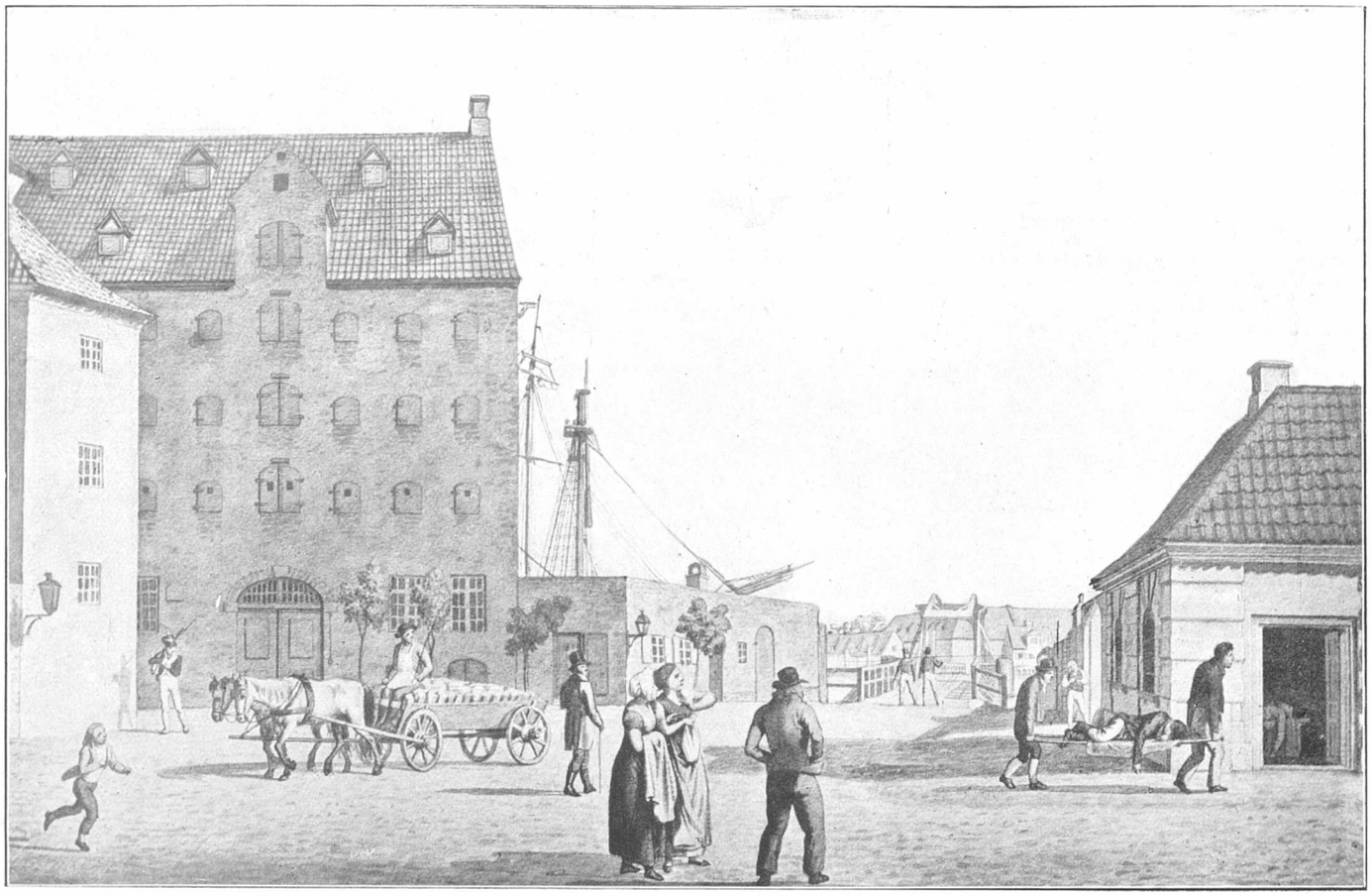

Det ældste Langebro med „Dronehuset“ (tilhøjre). Tegning af Eckersberg.

Udsigt fra „Dronehuset“ til Vestervold med Filosofgangen, i Baggrunden Vejerboden paa det gamle Halmtorv.

Parti af Københavns Havn 1889

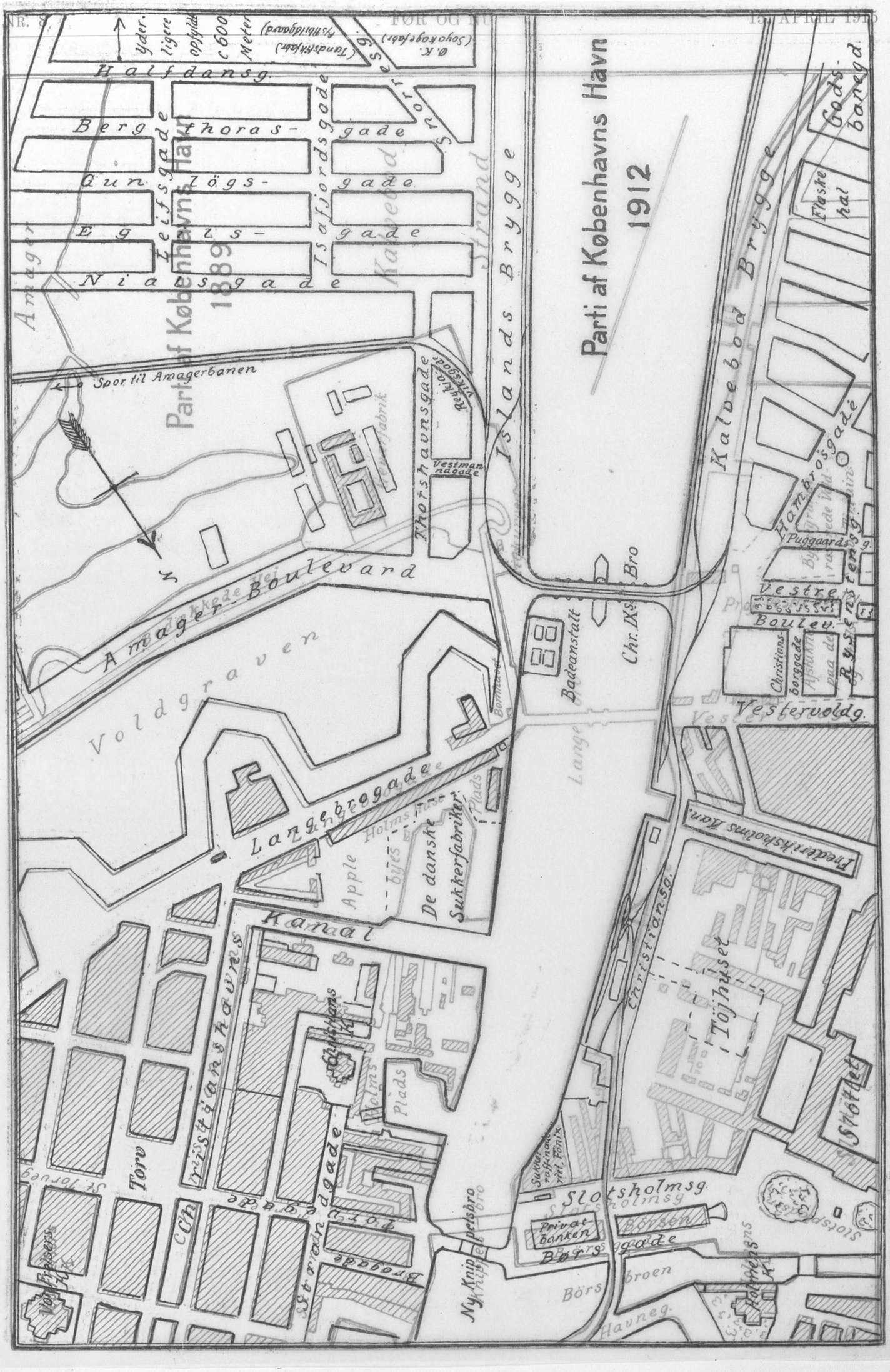

KØBENHAVNS KOMMUNEBIBLIOTEK

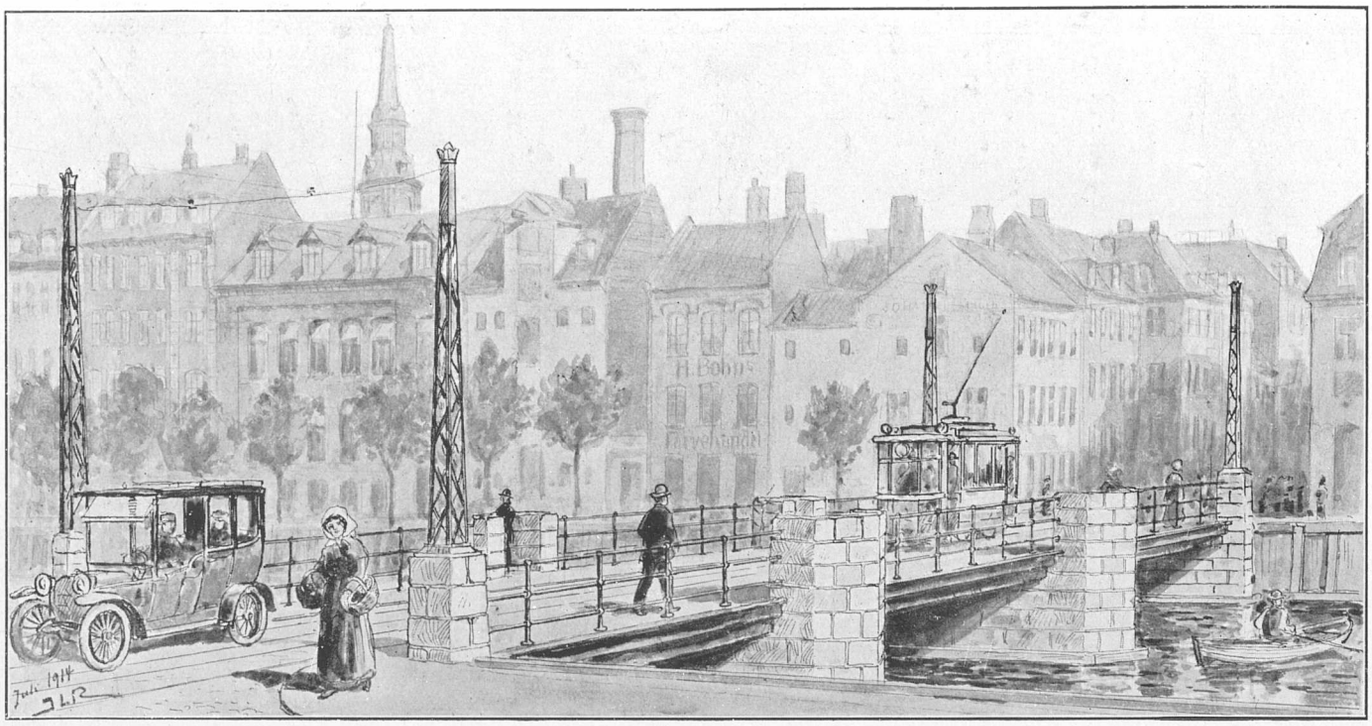

C. Ferslew & Co. **Den projekterede nye Børnehusbro, som bygges for Tiden.** Originaltegning.

Forfatteren, Professor Johannes Jørgensen om Christianshavn.

I „Foreningen til Hovedstadens Forskønnelses" Medlemsblad Nr. 5 for 1912 findes under en Artikelserie „Streiftog" nogle Indtryk fra Christianshavn af Prof. Johannes Jørgensen, hvoraf vi hidsætter nedenstaaende:

Saa længe vi ikke kender Christianshavn, behøver Københavnerne hverken at rejse til Rothenburg eller Brügge. Tag derud en Gang, men nødigt med Sporvogn eller i Automobil. Nej, lad Dem sætte over af Færgemanden, hvis Baade ligger fortøjet ved en Flydebro tæt ind mod Havnens Stensætning . . .

Man glider hen over Havnens irgrønne uigennemsigtige Vand. Midt ude bølger et frisk Pust af Saltvand om En. Paa de opankrede Jagter inde langs Børsgade lader Sødrenge de nøgne Ben dingle over Rælingen, raaber til hverandre og ryger Tobak.

Saa lander man, entrer op ad en Træ-trappe og staar i Brogade, den lille stille, lidt tilbagetrukne, provinsielle Brogade, hvis Beboere i de lune Sommeraftener samles ved Bolværket, spytter i Vandet og fører langsommelig Snak . . . Jeg har selv en Gang for mange Aar siden boet herude i Brogade — det var, da Volden stod, der hvor nu Raadhuset knejser, og da man kunde sidde om Morgenen og læse i Kirsebærgangen, omtrent der, hvor Videnskabernes Selskab nu har sit Pragtpalads . . . Jeg boede i Brogade den Gang, og jeg husker de lyse Sommeraftener ved Bolværket, naar Svalerne skreg under den blegnende blaa Aftenhimmel, og Havnens grønne Vand fik Himlens Farve, og Maanen steg stor og gylden frem over Dampmøllen paa den anden Side Vandet . . . Det var Aftensejlturenes Tid; i en lejet Baad roede vi langt ud i Kalvebodstrand, og Maanen slog sin gyldne, gyngende Drømmebro ud over os, og forbi vor Baad gled andre Baade med lyse Kjoler i Bagstavnen og raske Gutter ved Aarene, og hen over det svagt bølgende, blanke Vand lød en følsom Sang til en langtrukken Melodi:

> Og hør saa, Ellen, hvis du vil,
> kom ned paa Tømmerflaaden,
> saa lægger jeg med Baaden til,
> og saa gaar Du i Baaden . . .

Atten Aar var jeg den Gang — det er længe siden. Jeg gaar rask gennem Brogade og vender mig ikke ved Hjørnet.

*

Fra Brogade bøjer man om i Strandgade. Nr. 6 her er det Sted, hvor Tordenskjold boede; et Par Værelser er endnu bevarede som i den store Søhelts Dage. Et Stykke længere henne finder man det lille mærkelige Hus med Tag i tre Afsatser, som for Tiden kaldes „Kafé Dokken!"

Og naar man saa kommer ud i Wildersgade, Dronningensgade, St. Annægade . . . Især Wildersgade er uudtømmelig paa maleriske Virkninger.

Karnapper, Kviste, fremspringende Tagskæg, Gavle, Skorstene, aabenstaaende Luger danner hvert Øjeblik det mest pittoreske Virvar. Man lægge Mærke f. Eks. til de to Steder Nr. 41 og Nr. 43 — nederst den lange hvidkalkede Mur med dens sorte Luger — og derover de højtopstigende Gavlkviste med fremspringende Kraner. Eller man stille sig ved Kanalen for Enden af Wildersgade og se, hinsides det grønne Vand, det store, enligtstaaende, gammeldags Hus løfte sig — med brede, mangetavlede Rudeflader med røde Tagstriber, der skæres og brydes af Gavle og Kviste, og med meget ubestemmeligt, men malerisk Skrab op omkring . . ,

Der er stille i disse gamle christianshavnske Gader. Gaa en Gang ind i en af de gammeldags Gaarde, hvoraf man finder saa mange derude — med Svalegange og Vinduerne tæt op til hverandre i Vægge af Fjæleværk. Der er ganske stille derinde; ingen færdes ad de gamle skrøbelige Fritrapper eller over de faldefærdige Svalegange. En Svend viser sig ved et Værkstedsvindu, i Færd med at tømme sin Bajer, og en Kat lister hen ad Svalegangens Rækværk. Fra en grøn Elm inde i en Nabogaard lyder svage Fuglepippen, og nogle Fluer snurrer uforstyrret i en Krog, hvor Solen skinner.

Og udenom det altsammen ligger saa, som en grøn Ramme Christianshavns Vold med sin sivfyldte Stadsgrav. Lad være, det er en lidt slidt Ramme her og der — Børn og Bøller, brave Folk og fulde Folk har afgnavet den. Den er dog med sine brede, skyggefulde Træer, sine store grønne Flader det fattige, forfaldne Christianshavns Sommerglæde. I Middagsstunden ser man smaa Arbejder-Klynger fra Burmeisters Værksted sidde i det grønne Græs paa Voldens Kant, spisende, snakkende og rygende; andre har strakt sig paa Ryggen og sover, med Hatten over Øjnene, de Retfærdiges Middagslur; i ærbødig Afstand derfra snuser en Vagabond eller Drukkenbold med rødblaat, skægstubbet Ansigt.

Men naar Aftenen kommer, da fyldes alle Bænke af Christianshavnere, som trækker frisk Luft. Og er det Skærsommer, saa dufter Hvidtjørnen langs Stadsgravens Rand, og Nattergalen synger i det duggede Krat, og unge Mænd og unge Kvinder drømmer, med Blikket paa den store Guldmaane, som stiger i den violette Luft langt ude over Amagerland.

Den nye „Børnehusbro".

Kun to Broer fører — fraset Wildersbro — over Christianshavns Kanal, nemlig „Snorrebroen", der forbinder de to Partier af St. Annagade, og „Børnehusbroen", der fører fra Lille Torvegade til Torvet. Begge Broer stammer fra Christianshavns første Tid, men er gentagende Gange blevet ombyggede og forbedrede.

I de sidste Aar har der været stærk Trang for en Udvidelse af „Børnehusbroen", der var for smal til den Trafik, der efterhaanden er blevet ad denne Hovedvej til Amager, og der er nu endelig taget fat paa en Ombygning, medens en interimistisk Bro skal optage Færdselen, saa længe Arbejdet staar paa.

Den nye Bro, hvoraf vi bringer et Billede vil blive 12½ Meter bred (den gamle var 8 Meter), heraf bliver de 7½ Meter Kørebane. Den kommer til at hvile paa 4 Hjørnepiller af ru Granit, der samtidig bærer Sporvejsmasterne, og 4 Bropiller, der springer et Stykke frem, saa de danner smaa Altaner, hvorfra man ugenert af Færdselen kan nyde Udsigten over de maleriske Kanalpartier. Det gamle, enkle Jerngelænder bibeholdes. Broen, der vil komme til at staa godt til Omgivelserne, er tegnet af Stadsarkitekt Wright.

Til Reproduktion ønskes

et Billede af den gamle *Bügelske Købmandsgaard* (nuværende Frederiksholms Kanal 16—18), tidligere kendt under Navnet det Knuthske eller Plessiske Hotel.

G. Bügel Hartmann,
Fredr. 6tes Alle 5.

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 9.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, 3, og gennem Boghandlerne.

1. Maj 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Christianshavn.

(Fortsat).

I nærværende Nr. bringer vi bl. a. Billeder af den nye Langebro (Christian IX's Bro) og et afsluttende Kort over Partiet om samme, som det er nu, samt andre specielt til Bladet optagne Fotografier og forskellige os velvilligst af Havneæsenet overladte Billeder af Sluseværket i Kalvebodstrand.

Til Billederne.

Billedet paa Bladets Forside viser et af de smukke Kanalpartier fra Christianshavn. Man ser „Snorrebroen", der forbinder de to Dele af St. Annægade med hinanden, et Parti af Fængselsbygningen tilhøjre og tilvenstre de maleriske gamle Huse i Overgaden n. Vandet, tildels skjulte af de frodige Træer.

Paa Billedet af den gamle Langebro, der spændte over 4. og 5. Side i Bladets forrige Nummer, ses for Enden af Broen tilvenstre den lille Bygning, der kaldtes „Druknehuset", og hvortil man bragte Ligene af de Mennesker, der druknede ved Sejlads i Kalveboderne, hvad der, paa Grund af de her herskende lumske Kastevinde, ikke skete saa sjældent, eller som mere eller mindre frivilligt omkom i Havnen. — Tilhøjre for dette lille Hus rager Raadhustaarnet op, endnu omgivet af sine Stilladser. Billedet er altsaa taget noget før Aar 1900. Herefter kommer, tæt ved Kajen, Langebros Dampmølle, stødende umiddelbart op til „Kongens Bryghus", som uforandret ligger der endnu. Møllen hed oprindelig „Grynmøllen ved Langebro", senere Schmidt & Co.s Dampmølle. Den delte Skæbne med flere af Byens Møller, idet den ved Tidernes Ugunst sygnede hen. Da Tiden nærmede sig, at Langebro skulde ombygges, regnede Mølleejeren efter Sigende paa, at man vilde blive nødt til at ekspropriere den for at skaffe en nødvendig Gadeudvidelse ved Broens Endepunkt. Der var endnu ingen, der tænkte paa, at den nye Bro skulde komme til at

Fot. C. Ferslew & Co.

Christianshavns Kanal, til højre Børnehuset, i Baggrunden Snorrebroen.

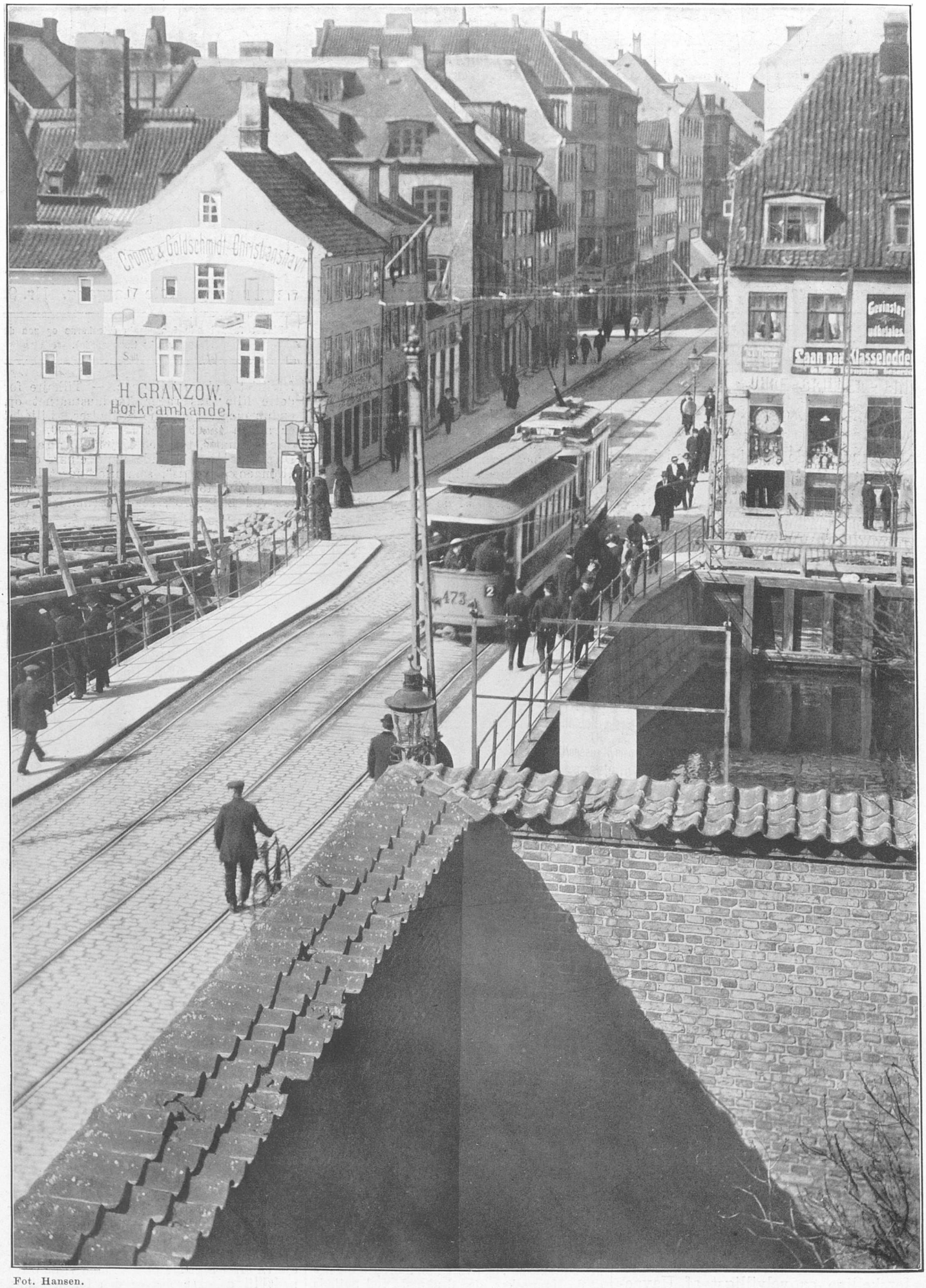

Fot. Hansen.

Børnehusbroen, som for Tiden nedrives, tilligemed Interimsbroen, som opføres for Færdselen indtil den nye Bro (Tegning deraf gengivet i forrige Nummer) er fuldført. Set imod Torvegade.

Fot. Christensen.
Vue over den nye Langebro (Chr. IX's Bro) og Islands Brygge-Kvarteret, set fra den nye Ejendom, „Kongsgaard", som nu indtager Pladsen, hvor Langebros Dampmølle laa. Paa Damperen ses Krigsmærket.

ligge et helt andet Sted, og Ejeren forregnede sig altsaa, men Københavns Kommune købte alligevel Møllen underhaanden og lod 1905 opføre den Bygning paa Tomten, som bærer Navnet „Kongsgaarden" og er tegnet af Arkitekt Chr. Hansen.

Paa det tilsvarende Billede af den nye Langebro i nærværende Nr. ser man den sidstnævnte Gaard et Stykke til højre for Broens Midtparti og tilvenstre for dette det elegante Storstadshus „Ny Christiansborg", som omkring Aar 1906 opførtes efter Tegning af Arkitekt Arne Petersen, Tivolis nuværende Direktør.

Billedet øverst paa denne Side viser den ny Langebro fra den modsatte Side med „Islands Brygge" i Baggrunden. Man ser de nye Huse ved Bryggen og længst tilhøjre Østasiatisk Kompagnis Soyakagefabrik. Et interessant Minde om den for Tiden herskende Verdenskrig vil Damperen være, som ligger ved Kajen i Forgrunden. Paa Grund af de tyske Undervandsbaades Angreb paa Skibe, der formodes at være engelske, besluttede de skandinaviske Skibsredere, hvis Skibe skulde passere Nordsøen, at forsyne Skibene med et tydeligt Nationalitetsmærke. Det bestod i to store Flag og Skibets Navn samt Ordet „Danmark" (resp. „Norge" el. „Sverige") malet paa Skibssiderne. Som man ser er Damperen paa Billedet forsynet med denne „Krigsmaling".

Christian den IX's Bro aaben.

„Den ny Langebro", som Chr. IX's Bro stadig kaldes, er, som tidligere nævnt, en Svingbro med 2 Gennemsejlingsaabninger. Det var i Begyndelsen en yndet Fornøjelse baade for Voksne og Børn at blive paa Svingpartiet, naar der var signaliseret Gennemsejling, og køre rundt med det. Mindre morsomt var det for en Del Københavnere, der i Februar 1906 vilde se Kong Christian IX paa Castrum doloris i Slotskirken. Tilstrømningen var saa enorm, at Publikum stod i en „Kø", der strakte sig fra Slotsgaarden, ad Marmorbroen, Frederiksholms Kanal, en Del af Christiansgade og hele den nye Langebro. Midt under Opstillingen svingede Broen for et gennemsejlende Skib, og de, der stod nærmest ved Københavnssiden, saa sig pludselig stillede i bagerste Geled med Næsen imod Islands Brygge.

Nu har det ikke længere Nyhedens Interesse at køre rundt med Svingbroen, men en af vort Blads Læsere har faaet en Ide, som, hvis den kan realiseres, utvivlsomt vilde give Broen en ny Tiltrækning. Det var, ved visse Lejligheder at lade Broen løbe meget hurtigere rundt som en kæmpemæssig Karusselbane og tage Entré til et eller andet velgørende Formaal. Vi lader den gemytlige Ide gaa videre som anvendelig f. Eks. en kommende Børnehjælpsdag. Svingpartiet kan jo rumme en Masse Mennesker, som vilde være henrykte for en saadan original Karusseltur — selvfølgelig med Musik fra et stort elektrisk Orgelværk, der fortrinsvis burde spille maritime Melodier.

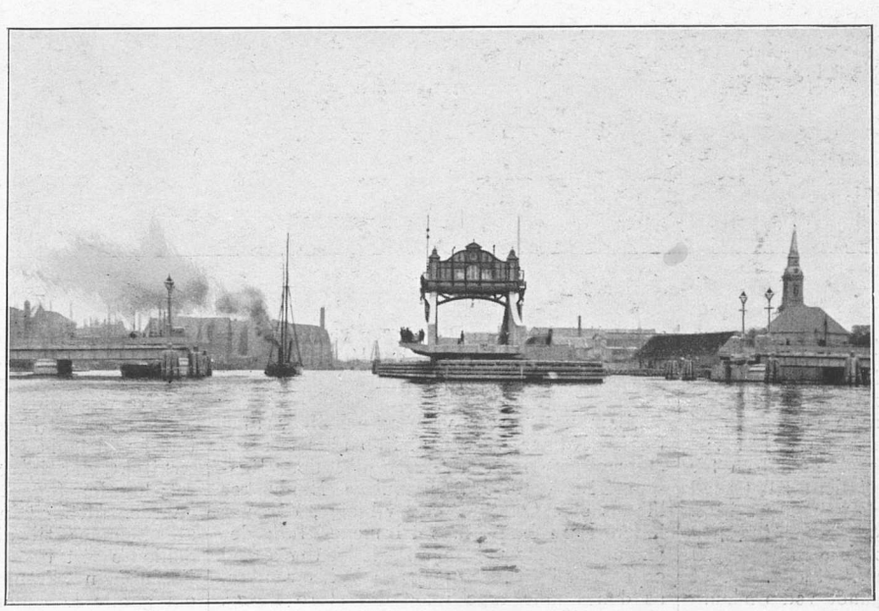

Den ny Langebro (Chr. IX's Bro) aaben for Gennemsejling.

Rettelser.

I Bladets Nr. 5 for 1. Marts staar under det nederste Billede paa 3. Side „Strandgade 20—22, Cort Adelers Gaard". Som det fremgaar af Teksten paa næste Side er Nr. 20 Carl v. Manderns Gaard, medens Nr. 22 tilligemed Nr. 24 (som ikke ses paa Billedet) er den gamle Carl Adelers Gaard.

I Bladets Nr. 7 paa 2. Side staar ved en Trykfejl, at Christianskirken blev taget i Brug 1909, skal være 1901.

„Københavns Vartegn".

Paa Kortet over Havnen 1794 i Bladets Nr. 7 for 1. April ses angivet et „Vartegn" midt i Strømmen. Det er Christian IV.s bekendte „Københavns Vartegn", der bestod af en Søjle, hvorpaa var anbragt en Figur, forestillende Leda med Svanen. Der har i den nyere Tid været Tale om at genrejse dette Vartegn. Afdøde Brygger Jacobsen havde tilbudt at opstille det paa Vestre Boulevard; men Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen, som i Forening med Arkitekt Magdahl Nielsen har udarbejdet et Forslag til en Ordning af Pladsen mellem det nye kgl. Bibliotek og Rigsarkivet, foreslog gennem Prof. Kampmann Brygger Jacobsen at lade det opstille paa denne Plads. Der foreslaas nemlig et Anlæg med et stort Vandbassin i Midten, og i dette tænkte man at Vartegnet passende kunde anbringes. Det vilde da komme til at staa midt i Pladsen for Chr. IV.s gamle Havn lige indenfor det Sted i Havnen, hvor det oprindelig var opstillet. Brygger Jacobsen gik med Glæde ind paa Ideen og man nærer det Haab, at den vil blive bragt til Udførelse til Trods for, at han siden den Tid er afgaaet ved Døden.

En betydelig Forretning paa Christianshavn var L. P. Holmblads Lysestøberi i Prinsessegade, hvorfra de fleste Stearinlys, vore Forældre brugte, var fabrikerede. Petroleumen og de stadig forbedrede Lamper og tilsidst Elektricitetens Anvendelse som Belysningsmiddel gjorde imidlertid Stearinlysene overflødige, og for et Par Aar siden brændte den gamle Fabrik og gik dermed ud af Sagaen.

Under den Stilstand i Byggeriet, der fulgte efter den lidt for livlige Byggeperiode, da Møntergadekvarteret, Farvergade- og andre nye Kvarterer rejstes, fik 12 Haandværksmestre med den bekendte Murermester Ernst Jensen i Hellerup den Ide, at købe Lysestøberiets Brandtomt og opføre et moderne Beboelseshus paa Grunden. De har haft Glæde af Ideen. Der kom et meget smukt og hyggeligt Kompleks ud af det. Det bestaar af to Sidefløje og et tilbagetrukket Midtparti med en Grønnegaard foran. Beliggenheden mod Volden, skraas overfor Skydeskolen, er ideel, og de ca. 100 Beboelseslejligheder var da ogsaa saa godt som udlejede inden Bygningen var helt færdig. Komplekset staar i ca. 1/2 Million Kr.

„Bomhuset", som vi bragte Billede af i forrige Numer, var en af Københavns ejendommeligste Beværtninger, idet den, ligesom Tivoli, talte alle mulige Mennesker blandt sine Gæster. Det vil sige, der var inden Døre kun Plads til meget faa; det var om Sommeren, naar Fortoget toges med og et Par Lysthuse oppe paa Voldskrænten, at den kunde tage imod det store Besøg. Kendte Kunstnere som Emil Poulsen og Holger Drachmann har været Stamgæster her. Den sidstnævntes Søn, Maleren Jens Drachmann, boede i Bomhusets sidste Aar som Gæst i et lille Gavlværelse, medens han optog Studier i Nærheden.

Det var et morsomt Syn at se Værten, Fischer, som var en meget høj og bred Mand, staa ved sit lille bitte Hus. Forøvrigt var Beværtningen en Biforretning, idet Hr. Fischer ligesom sin Fader var Entreprenør og handlede med Skibsartikler, i hvilken Anledning han var en kendt Besøgende paa Strandingsauktioner omkring i Landet. Kort efter Langebroes Ombygning forsvandt Bomhuset, og ikke længe efter afgik Fischer ved Døden. Hans Enke fortsatte Restaurationen i et af de lave Huse i Langebrogade, hvor der blev indrettet et lille Taganlæg for Gæsterne. Da Sukkerfabrikkerne købte dette Parti af Langebrogade for at opføre det store Bygningskompleks til sin Virksomhed, der nu er rejst paa den gamle Applebyes Plads, forsvandt ogsaa denne Beværtning, og Enkefru Fischer har nu trukket sig tilbage til Privatlivet.

Bygningerne i det nye Parti af Christianshavn, der møder En naar man kommer over den nye Langebro til Islands Brygge, har fra visse Sider været stærkt kritiserede, Arkitekturen tilfredsstillede ikke. Arkitekten har tildels gjort det samme som den Arkitekt, der byggede Møntergade-Kvarteret: han har taget Motiver fra danske Herregaarde. Alting kan jo kritiseres, men naar alt kommer til alt, talte Professor Erik Schiødte vist ikke helt usandt, naar han i Foreningen „Fremtidens" illustrerede Værk om gamle københavnske Bygninger sagde, at vi Nutidsmennesker maaske havde fuldstændig Uret naar vi talte saa meget om Stil og tænkte os, at man i Fortiden, i hver enkelt Stilperiode, arbejdede efter bestemte, fastslaaede Principer. Jeg tror, sagde han, at det er fuldstændigt forkert; jeg tror, at man dengang, ligesaalidt som nu, anede, hvorhen man drog, man arbejdede kun ud af sit Hjertes Trang og Lyst, og hvad man naaede dengang, var rimeligvis for de Paagældende ligesaalidt tilfredsstillende, som vore Arkitekters Arbejde den Dag idag er for os. Men Eftertiden har en anden Dom; for den er alle personlige Tilfældigheder udelukkede, den ser paa vort Arbejde med et Overblik, som vi ikke ejer, og muligvis vil den engang stemple vor Samtids Bygningskunst med et Præg, om hvis kunstneriske Værdsættelse vi foreløbig ikke har nogen Anelse.

Blandt de Navne, der for et Hundrede Aar siden var knyttede til Christianshavn, samtidig med Jacob Holms, er Familien Buntzens. Købmand Andreas Buntzen havde efter sin Fader, der var Brygger, arvet Gaarden paa Hjørnet af Overg. o. V. og Baadsmandsstræde. Han var en rig Mand med mange Skibe i Søen. Gift med den bekendte Komponist du Puy's Datter førte han et selskabeligt Hus, hvor Datidens Skønaander mødtes. En Halvkusine til ham var P. A. Heibergs Hustru, den senere som Forfatterinde bekendte Fru Gyllembourg-Ehrensvärd, Moder til Johan Ludvig Heiberg.

Købmand Buntzens Forretning blev haardt ramt under Krigen med England, idet hans Skibe med de rige Ladninger opbragtes det ene efter det andet, og i 1826 gik Firmaet fallit.

Der er dem, der venter, at der efter Verdenskrigen vil opstaa en Del nye Fabriker i Danmark for Tilvirkning af Varer, som hidtil er kommet fra Tyskland. Skulde Fjendskabet mellem de krigsførende Magter vare ved nogen Tid efter Fredsslutningen, vil der være en Chance for Fabrikanter i de udenfor staaende Lande. Det forlyder, at tyske Industridrivende har set paa Grunde paa Amager for eventuelt at lægge Fabrikker her, hvis der skulde vise sig Vanskeligheder ved at afsætte Varerne til deres gamle udenlandske Kunder fra de hjemlige Fabriker.

Til det forsvundne Christianshavn kan man regne Etablissementet „Vennelyst", den gamle Varieté paa Hjørnet af Kløvermarksvej og Amagerbrogade, som Københavns Kommune købte i 1913.

Det var oprindelig et Landsted, som tilhørte en Murermester Lindhardt. I 21 Aar var den Forlystelsesanstalt, drevet af to Mænd, nemlig først af Søren Nielsen og de sidste 15 Aar af Restauratør Aagesen.

Hensigten med Kommunens Køb af Stedet var at gennemføre den Vej, der løber langs Flyvepladsen i lige Linie med Amagerbrogade.

En Indsender fremsatte i Dagbladet „Børsen" under Mærket Bilist for et Par Aar siden det Forslag, at man burde anlægge en Automobilvej fra Amagerboulevardens fremtidige Endepunkt ved Krudttaarnene og Forterne — i lige Linie til Dragør. Landet her en fladt og Jorden billig, siger han, og Omkostningerne kunde ikke blive for store, naar man gik ud fra, at et saa excellent Trækplaster snart vilde rygtes blandt Bilisterne Europa rundt, og Europa er virkelig ikke større, end at en saa fortræffelig Attraktion i umiddelbar Nærhed af en By som København maatte øve sin Indflydelse og lade „Velhavere" bile hertil og hver brnge nogle Tusinde Kroner. En Bilist sætter megen Pris paa to Ting, uhindret Passage til stærk Fart og samtidig frisk Luft med fri Udsigt. Før eller senere — slutter Indsenderen — bliver en Væddeløbsrute ogsaa nødvendig, og da kan denne Vejstrækning ved Afspærring egne sig udmærket hertil.

Havnen og dens Bygmestre.

At København er blevet en Storstad, ti Gange større end den By, der her i Landet kommer den nærmest i Folketal, skyldes dens fortrinlige, af Naturen beskyttede Havn. Den laa saa at sige færdig fra Verdens Skabelse og Biskop Absalon, der grundlagde Byen, havde jo ogsaa med sit geniale Blik set, hvad den var værd. I lange Tider kunde den bruges som den var, kun med nogle primitive Bolværker til de forholdsvis smaa Fartøjer, man brugte i hans Tid og langt ned imod Nutiden. Først da man byggede Skibene større og da der fordredes flere Lossepladser maatte der Havnebygmestre til for at lede Uddybninger og Kajanlæg, og i den nyere Tid har der, som illustreret ved vore Kort over Havnen, sket betydelige Forandringer for at holde Havnen, Københavns Livsnerve, paa Højde med Tidens Krav.

Det ligger da nær, at skænke de Mænd en Omtale, som har haft Del i Havnens Udvikling, og vi skal derfor i nærværende Numer af vort Blad give nogle biografiske Data om de Havnebygmestre, der har virket i København i de sidste 50 Aar. Det er i det hele kun 3, nemlig F. V. W. Lüders, C. K. Øllgaard og H. C. V. Møller.

F. V. W. Lüders var født i 1827 paa Blangstedgaard ved Odense. Han deltog i den første slesviske Krig som Sekondløjtnant i Flaaden, bl. a. som Chef for Kanonchalup 15, og tog efter Krigen polyteknisk Eksamen i Mekanik. Efter endt Eksamen

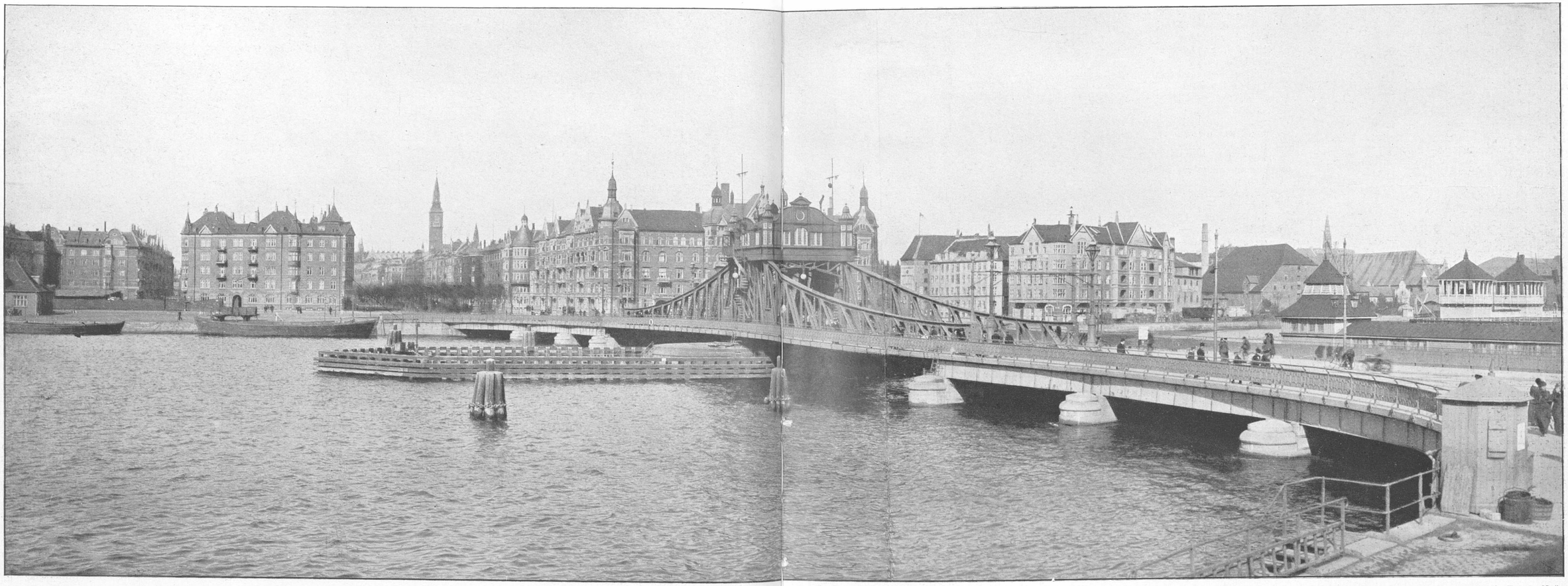

Fot. Christensen. **Den nye Langebro (Chr. IX's Bro) med de nange Forandringer paa Vestervold-Siden.** Fotograferet til „Før og Nu".

kastede han sig over Vandbygningsvæsenet og tog Ansættelse hos et stort Vandbygningsfirma i Manchester.

33 Aar gammel — 1860 — ansattes han som Havnebygmester i København, hvilken Stilling han med Dygtighed beklædte til han i 1872 blev Havnekaptajn og afløstes som Bygmester af Øllgaard.

Havnedirektør H. C. V. Møller.

Paa en 10 Maaneders Rejse til England og Nordamerika satte han sig grundigt ind i moderne Vandbygningsarbejder og var en til Faget godt udrustet Mand, da han den 1. Aug. 1885 overtog selve Havnebygmesterembedet efter C. K. Øllgaard.

En stor Opgave kom ret snart til at foreligge for den kun godt 30aarige Mand, idet Planen kom frem om at anlægge en Frihavn ved København.

Møller indgav til en Begyndelse hele to Projekter — med forskellige Medarbejdere — til Skitsekonkurrencen og tilkendtes de to næsthøjeste Præmier. Under det kæmpemæssige Arbejde, som Frihavnsarbejdet var — det kostede ca. 14 Millioner Kr. — og som fuldførtes i Løbet af 3½ Aar — fra 1891—94 — udfoldede han en enestaaende teknisk Dygtighed og Energi som dets Leder. Foruden at Anlægget var stort, frembød det en Mængde til Dels nye Detaljer, bl. a.

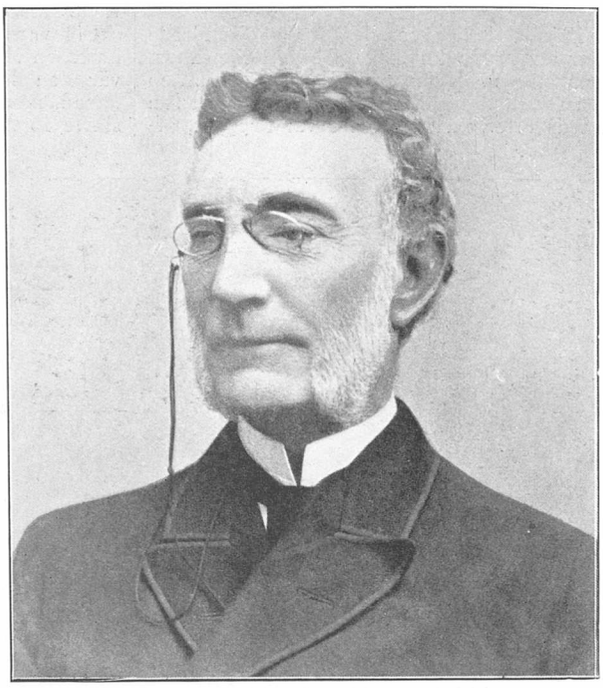

Havnekaptajn, Kommandør P. V. W. Lüders.

Chr. K. Øllgaard var født 1841 paa Tanderupgaard ved Herning, og havde absolveret Ingeniøreksamen ved den polytekniske Læreanstalt. Øllgaard deltog i Krigen 1864 og var derefter Ingeniørassistent ved Bygningen af „Christian IX.s Bro" over Guldborgsund. I 1872 blev han, som ovenfor nævnt, Havnebygmester i København og fungerede som saadan til han i 1885 blev Borgmester for Københavns Magistrats 4de Afdeling. Hans Bygmesterperiode kendetegnes særlig ved betydelige Bolværksarbejder ved Toldboden samt Havnens Udvidelse mod Syd.

Øllgaards Afløser blev den nuværende Havnedirektør Møller.

For dem, der som Undskyldning for, at de ingenting blev til her i Verden, anfører, at de manglede Penge, Familieforbindelser, Held, kan man blandt vor Tids Mænd ikke fremdrage nogen bedre som Eksempel paa, at det ikke er det, som det kommer an paa, end Havnedirektøren. Denne Mand, der er udgaaet fra et jævnt borgerligt Hjem i København, har intet andet end sin ualmindelige Energi og sin Dygtighed at takke for, at han er naaet frem til den højeste Stilling i sit Fag — til Gavn for den By, han har viet sin Livsgerning.

Holger Christian Valdemar Møller er født d. 20. Juni 1854 i København, Søn af Tømrer J. Th. Møller og Hustru Johanne Marie født Nyholm. De biografiske Data former sig som følger: Gennemgaaet Melchiors Borgerskole og taget Præliminæreksamen ved Universitetet i 1869, bestod derpaa Adgangseksamen til Polyteknisk Læreanstalt og blev i 1877 Kandidat i Ingeniørfaget.

Ingeniør Møller virker herefter et Par Aar som Assistent ved Forstærkningsarbejderne paa Søforterne og andre 2 Aar som Assistent ved Kryolithbruddet i Ivigtut paa Grønland. I Aaret 1881 endelig ansattes Møller som Ingeniørassistent ved Københavns Havnevæsen, til hvilken Institution han fra nu af for bestandig skulde blive knyttet.

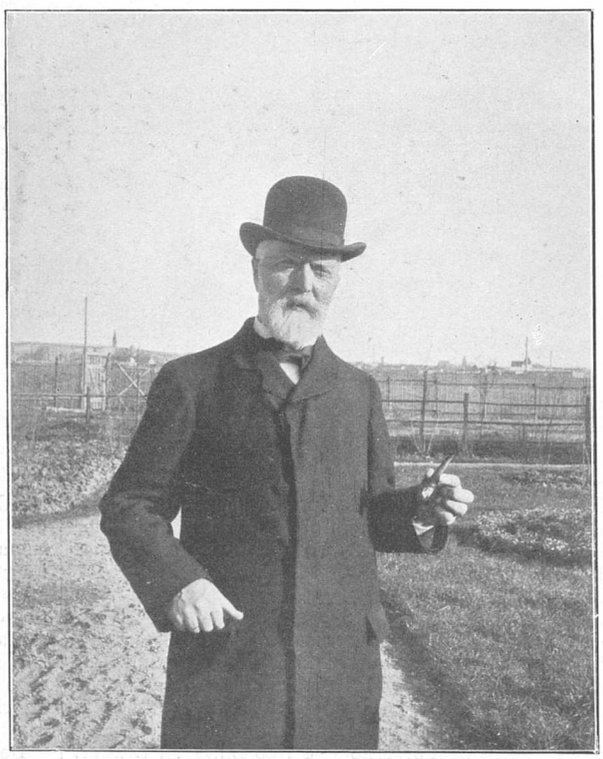

Havnebygmester C.K.Øllgaard, senere Borgmester. Konferentsraad.

en udstrakt Anvendelse af Jernbeton-Konstruktioner.

Ved Siden af en Embedsgerning, der maatte synes tilstrækkelig til at tage en Mands hele Arbejdskraft, har H. C. V. Møller faaet Tid til at ofre sig ikke lidt for det offentlige Liv. Foruden i Blade og Tidsskrifter at yde Bidrag vedrørende Havne- og Brobygningsvæsen, har han været Medlem af Regeringskommissionen angaaende Havneanlæg paa Jyllands Vestkyst og Medlem af Censurkomiteen til Bedømmelse af Konkurrenceplanen til et Havneanlæg i Christiania, foruden flere andre Tillidshverv indenfor Faget. I 1895 valgtes han til Borgerrepræsentant i København, fra 1903—13 er han Formand for Teknisk Forening og fra 1913 Formand for Ingeniørforeningen, endvidere er han Medlem af Industriforeningens Bestyrelse.

Foruden alt dette har han endelig dyrket sin stærke Interesse for Sport. Allerede i 1877 er han Medstifter af Københavns Gymnastikforening og har i en Aarrække været dens Formand, og fra 1909 har han været Næstformand og senere Formand for Københavns Skyttekorps.

I Begyndelsen af forrige Aar afløste H. C. V. Møller, som bekendt, Havnekaptajn, Kommandør Drechsel i Embedet som Havnedirektør.

For en Fuldstændigheds Skyld skal vi sluttelig nævne, at Møller er dekoreret med Kommandørkorset og en Række udenlandske Ordener.

Er Havnedirektøren skattet som Embedsmand i sit specielle Fag, er han det ogsaa i høj Grad som Selskabsmand og Kammerat, fri for alt Snobberi, som han er. Medlemmer af Ingeniørforeningen fortæller, at hans største Fornøjelse paa Udflugter er, at tage en stiv, tykmavet Etatsraad om Livet og trille ned ad en Bakke med ham. Man vil heraf forstaa, at han heller ikke er, hvad man almindeligvis forstaar ved en Bureaukrat, dertil er han ogsaa altfor dygtig og sikker i sit Embede. For der er naturligvis noget i, hvad Professor S. Heegaard sagde, at naar en Embedsmand er brysk og optræder som om han vilde æde En, saa er det som Regel slet ikke af Blodtørst, men langt snarere af Frygt. Han er bange for, man skal opdage, hvor tynd han i Virkeligheden er i Papirene. Det behøver Havnedirektør Møller ikke at være, han kan sine Sager.

Der forestaar, som vi ved, betydelige Begivenheder i Havnens Udvikling, Tiderne gaar jo rask fremad. Inden ret længe maa Havnen udvides mod Nord, men hvad der end skal ske, er det en Trøst for Byen, hvis Eksistens er saa stærkt knyttet til dens Havn, at den øverste Leder sidder inde med en Dygtighed og Arbejdskraft som H. C. V. Møller.

✱

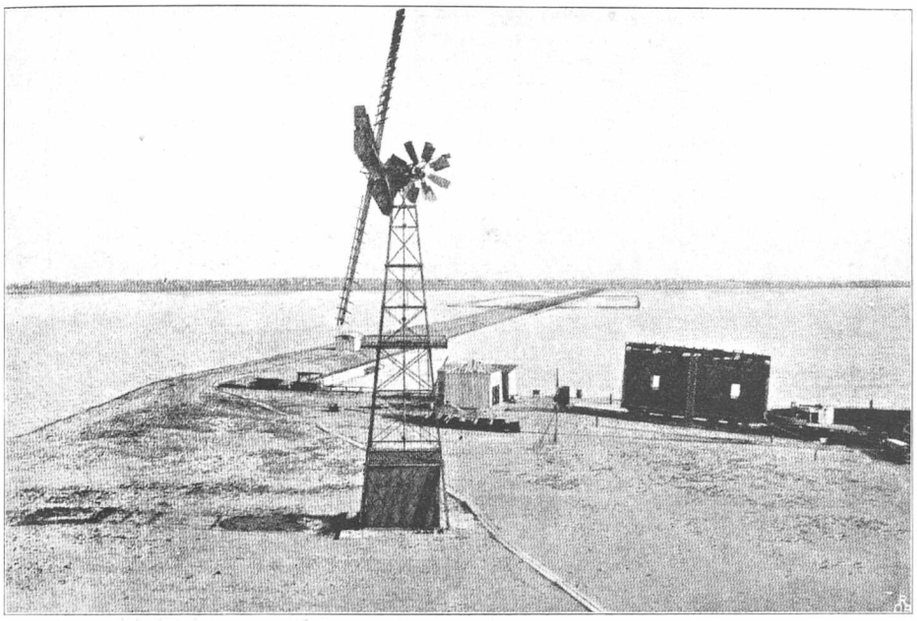

Fot. Jul. Aagaard. 1906.

Dæmning og Sluseanlæg i Kalvebodstrand set mod Amager.

Dæmning og Sluseanlæg i Kalvebodstrand.

I den af Kjøbenhavns Havnevæsen ved Gerhard L. Grove i 1908 udgivne Bog „Kjøbenhavns Havn" beskrives disse Anlæg saaledes:

I Aaret 1892 var der nedsat en Kommission i Anledning af et Forslag fra Krigsministeriet om Inddæmning af den østlige Del af Kalvebodstrand og et tilsvarende uddybet Løb gennem dette Farvand, men dette Projekt kom lige saa lidt som et tidligere af A. W. Andersen og senere af Fyringeniør C. F. Grove i 1872 fremsat Forslag til Udførelse. I 1895—97 anlagdes Vestre Gasværkshavn og i 1900 Fiskerihavnen i Kalvebodstrand samt en ny Tømmergrav, medens Magistraten lod den gamle opfylde og Terrænet bebygge. Imidlertid opdukkede stadigt, navnlig fra Industriens Forkæmpere, ny Ønsker om Landerhvervelser ved dybt Vand, og for at imødekomme dem udarbejdede Havneforvaltningen en omfattende Plan til Regulering af Kalvebodstrand, der navnlig ved Amagersiden egnede sig godt til Udfyldning, jfr. hosstaaende Plan, hvor de punkterede Linjer viser Havnen syd for Langebro, og et forventet Opfyldningsarbejde er anført med skraveret Grund. For ikke at risikere for indknebne Forhold, sattes Minimumsbredden for det vordende Løb (ud for den fremskudte Pynt af Vestre Gasværkshavn) til 600 Fod, medens den mod Syd bestemtes til 1600 Fod ud for Frederiksholms Pynten, Dispositioner, der dog siden blev noget ændrede.

Da imidlertid de med Landvindingen forbundne Uddybninger vilde medføre meget stærkere Strøm i den gamle, centrale Havn, maatte man først gøre sig til Herre over Strømforholdene og indrette en Afspærring tværs over Kalvebodstrand, forsynet med den for Sejladsen fornødne Skibsfartssluse og en for Vandets Friskning i Havnen nødvendig Friskningssluse. En saadan Afspærring er nu ført fra Frederiksholms Pynt til Amager ret ud for Taarnby Kirke i en Længde af c. 7,200 Fod.

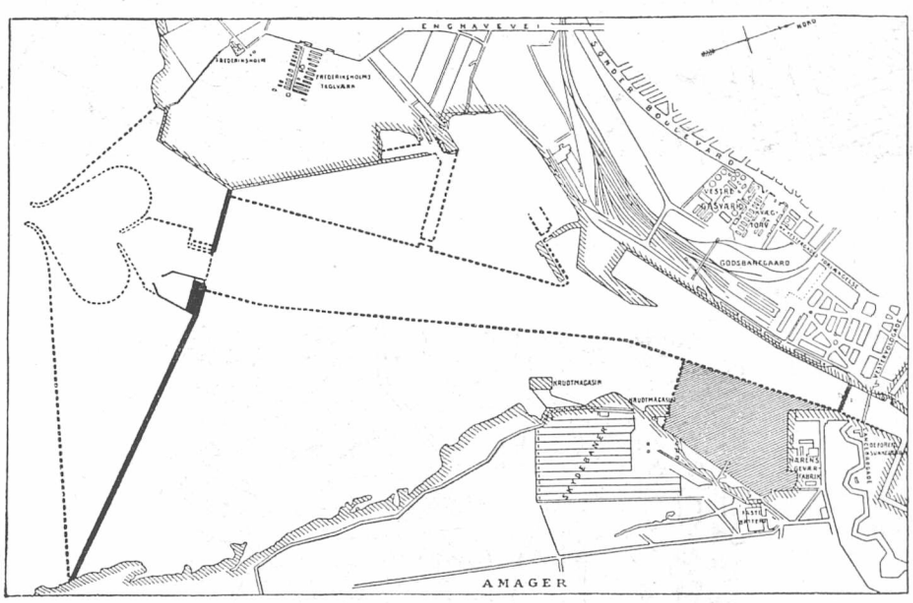

Plan over Regulering af Kalvebodsterrænet og Kjøbenhavns Havn, syd for Langebro. (Tegning af Havnebygmester Møller).

I Dæmningen er anbragt en Skibsfartssluse (170 Fod lang, 36 Fod bred, 12 Fod dyb) med Skydeporte, udenfor den et Par Havnemoler til Dækning af en mindre Forhavn paa 4½ Td. Land, (12 Fod dyb), i hvilken Fartøjerne kan samles før Gennemslusningen. Endelig er vest for Skibsfartsslusen anbragt Friskningsslusen, o. 410 Fod lang med 35 Stigbordsaabninger, 8 Fod brede og 8 Fod dybe med en Færdselsbro over. Slusens Vandslug er o. 2,300 □ Fod. En Maksimums Strømhastighed ved Knippelsbro af 3 Knob vil kun kræve Lukning af 15 af Aabningerne, medens de øvrige altid kan staa aabne. Dette særdeles betydelige Dæmningsarbejde, hvorved ikke blot Strømforholdene i Havnen er meget forbedrede, men en Mulighed vundet for at kunne indvinde ikke mindre end 570 Td. Land og et Vandareal paa o. 200 Td. Land er nu gennemført af Havnevæsenet.

Dybden i Søndre Havn er nu fra Langebro til Vestre Gasværkshavn 20 Fod og herfra fører et 100 Fod bredt og 12 Fod dybt Løb ud til Slusen. Paa Østsiden er der tilvejebragt et Landareal af o. 60 Td. Land, der skal anvendes til Fabriksanlæg o. l., og foran dette er fra 1903—07 uddybet et 3500 langt, 250—500 Fod bredt, 20 Fod dybt Havneløb ud for Islands Brygge, der har en Kajmurslængde af o. 3,000 Fod. Det samlede Vandareal i Sønderhavn fordeler sig nu saaledes: Havneløbet langs Kalvebod Brygge 1,760,000 □ Fod, udfor Islands Brygge 1,150,000 □ Fod, fra Gasværkshavnen til Enghave Brygge og Fiskerihavnen 1,675,000, Kommunal Badeanstalts Vandareal 107,000, Fiskerihavnen 160,000, Tømmergraven 164,000, Farvandet udfor Enghave Brygge 125,000, Løbet fra Fiskerihavnen til Slusen 665,000, Slusehavnen 260,000, mellem Slusen og Tornekosten 200,000, ialt i Sønderhavnen 6,266,000 □ Fod.

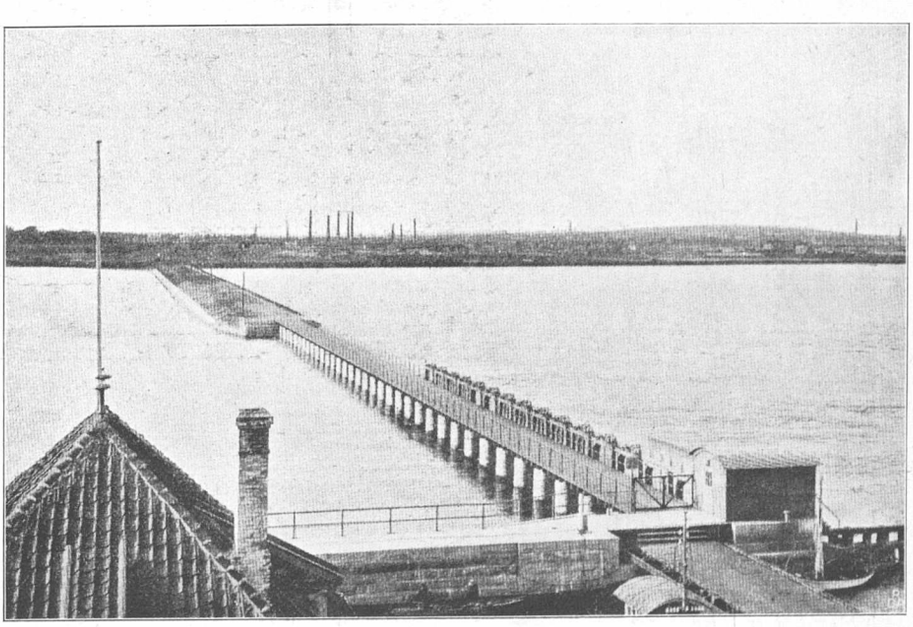

Fot. Jul. Aagaard. 1906.

Dæmning og Sluseanlæg i Kalvebodstrand set mod Frederiksholm.

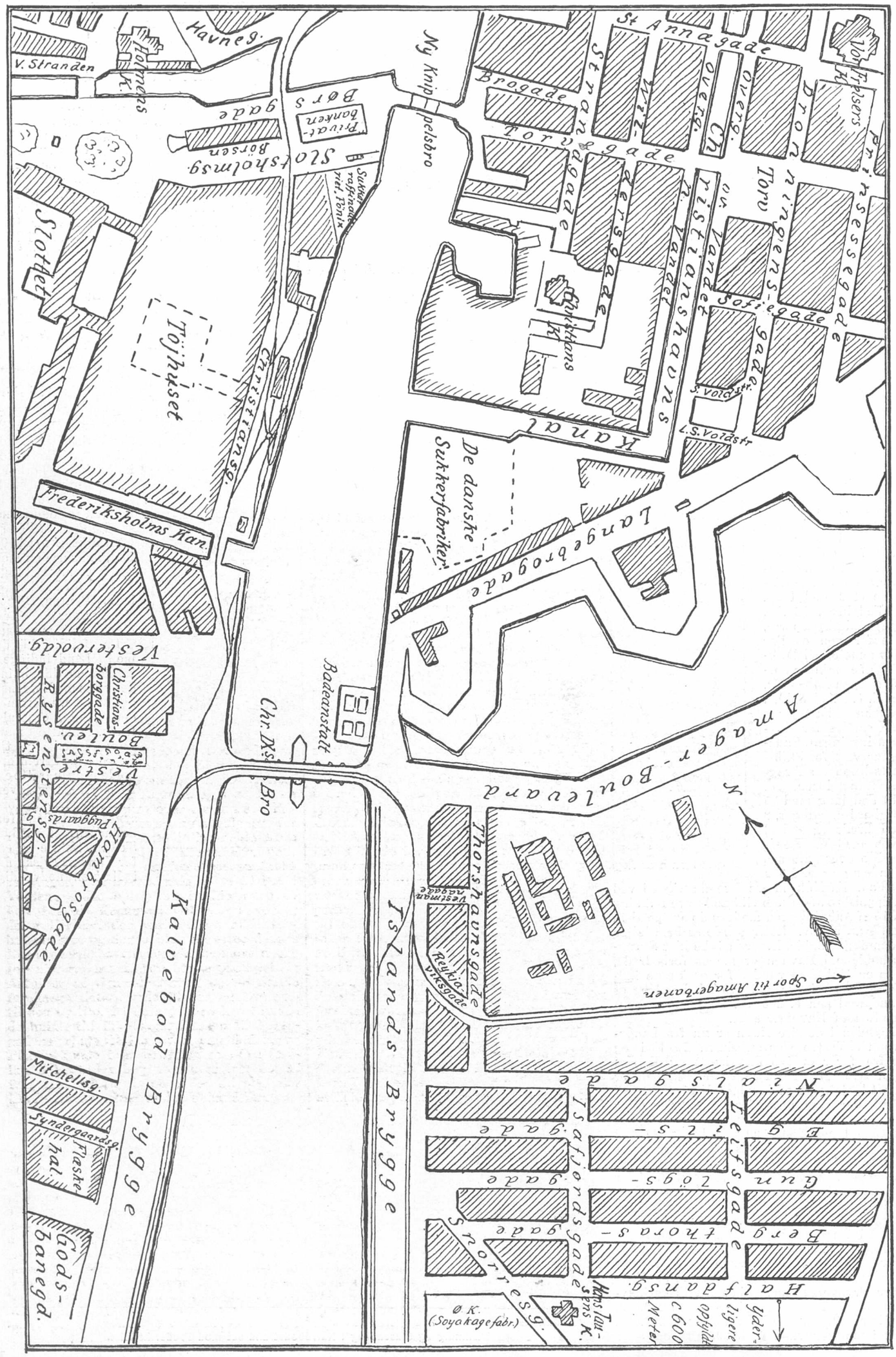

Parti af den nye Langebro (Chr. IX' Bro) og Kvarteret deromkring, som det er nu.

Khhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 10.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, 3, og gennem Boghandlerne.

15. Maj 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Rent tilfældig har vi stiftet Bekendtskab med en Samling Fotografier, som er i Tømmermester-Firmaet I. W. Unmacks Eje, og som giver en meget interessant Oversigt over Opførelsen af Knippelsbro Nr. 2, som i 1869 afløste den ældre Bro (bygget af Chr. IV).

Hr. Tømmermester Unmack stillede med stor Elskværdighed disse Fotografier til vor Disposition, og vi gengiver dem herved i Bladet tilligemed et Uddrag af en Artikel om Broens Tilblivelse, som Hr. Museumsinspektør P. Hauberg skrev til „Illustreret Tidende“ i 1868.

Den ny Knippelsbro 19de August 1869, aabnet for Trafiken i Juli 1869. Set fra Christianshavnssiden.

Knippelsbro.

Aar 1870 vilde gamle Knippelsbro have kunnet holde sit halvtrediehundredaars Jubilæum. Efter et saa langt Liv, indviet lige fra Fødslen af til uafbrudt Virksomhed og stadigt Slid, udsat til enhver Tid for Overlast og Voldsomheder, som den altid med Ro og Resignation maatte tage imod, trængte den dog haardt til den Hvile og Fred, som den fik Juli 1869.

Om dens tidligere Liv var grumme lidt at sige. Højsalig Kong Christian IV havde, som bekendt, Æren af den, og dens kongelige Fader sparede intet for at gøre sit Værk saa godt og smukt som muligt. Bygget efter Datidens bedste Mønster og rigt udstyret, var den i hine gode gamle Dage en Prydelse for Staden, og Kong Christian opnaaede sin Hensigt, at se Christianshavn hæve sig til en betydelig Forstad paa Grund af den ypperlige Kommunikation med Hovedstaden.

Stormen paa København og Engelskmændenes Granater 1807 gjorde den ingen Fortræd; den gik sin vante Gang op og ned og ned og op, og har gaaet saaledes lige til den Dag den forsvandt i 1869. Men har den end staaet uberørt under Hovedstadens Ulykker, saa maatte den dog tilsidst bøje sig for den altformaaende Fjende — Tiden.

Allerede længe forinden var den bleven nævnet som et Eksempel paa Forældethed, og dens forfaldne Tilstand var jo næsten bleven til et Mundheld. Dens Tømmerværk, som tidligere knejsede frejdigt i Vejret med sine fire Billedstøtter, maatte nu selv have Støtte i Ryggen, og den stod kun paa svage Fødder; thi Strømmens Voldsomhed havde

lidt efter lidt undermineret dens Sundhed og overgnavet dens stærkeste Livstraade.

Vort Billede gengiver Broen, saaledes som vi kan huske den, og saaledes som den viste sig dagligt for os. Hvor ofte saa vi den ikke i dens affældige Virksomhed? Det var en bedrøvelig Fornøjelse at iagttage Skibenes Manøvrer gennem Broen, hvorledes de først gik et lille Stykke frem og saa et stort Stykke tilbage, og saa lidt frem igen, indtil de sad fast.

Dog Fred med den gamle! Tiden var gaaet rask fremad; Skibene var blevet større, men Broen var altid den samme; den passede ikke for Tiden, men den kunde ikke selv gøre for det. Det maa ofte have ringet for dens Øren under Tidens Bestræbelser for at skaffe den en Afløser.

Den 22. Januar 1857 tilstillede Grosserer Adolph og Etatsraad Broberg Kommunalbestyrelsen et Andragende, der gik ud paa Nødvendigheden af en ny Bro mellem København og Christianshavn — og den 1. Juli 1869 kunde man glæde sig over Sagens endelige Resultat.

Gennem en uhyre Mængde Forarbejder naaede man omsider til en afgørende Bestemmelse; i de ti Aar der hengik hermed, udarbejdedes de mest forskellige Planer og Overslag; mangfoldige Udkast og Betænkninger blev indleverede, fremmede Ingeniører adspurgte, Kommissioner og Udvalg nedsatte og opløste igen — alt under Forfægtelsen af de forskellige Meninger, de Kyndige dannede sig om Sagen, og som de ønskede at sætte igennem.

Som bekendt drejede Hovedspørgsmaalene sig om, hvorvidt en Svingbro eller en Klapbro var at foretrække, og om Stedet, hvor Broen skulde lægges. Angaaende dette sidste Spørgsmaal var man snart enig om at burde vælge Pladsen mellem Lille Torvegade og Børsgraven, som da skulde fyldes op, og hvor man fik en prægtig Plads, naar den gamle Vagtbygning og Nationalbankens Bygning blev ryddet bort.

I 1858 blev en Kommission nedsat til Overvejelse af Sagen. Det følgende Aar blev et nyt Udvalg dannet, som i Sommeren 1862 indgav sit Forslag, der i Hovedsagen stemmede overens med den første Kommissions Erklæring. Planen gik ud paa mellem Børsgraven og Lille Torvegade at opføre en 32 Fod bred Svingbro over tre murede Piller, med fire Gennemgangsaabninger for Vandet. Den mellemste Pille skulde bære den bevægelige Del af Broen, der, naar denne var lukket, dækkede de to Midtaabninger, som hver skulde holde 60 Fod i Vidden; Sideaabningerne skulde være 45 Fod brede. Kommunalbestyrelsen vedtog dette Forslag, der var billiget af Havnebestyrelsen, og Sagen blev nu efter dennes Raad overgivet til tvende hannoveranske Ingeniører, der tidligere havde paataget sig Arbejder af lignende Natur, og nu skulde forelægge detaillerede Planer og Overslag til den ny Bro. I Udarbejdelsen heraf havde de imidlertid ikke taget Hensyn til Torvegadens ringe Højde over Vandfladen, og Planen kunde ikke benyttes, som den forelaa. I 1863 blev Sagen da overgivet det af fem Medlemmer bestaaende Udvalg, der havde Havneplanen under Behandling.

Hidindtil havde saaledes kun en Mening gjort sig gældende angaaende Broens Konstruktion, idet man straks havde foretrukket Svingbroen, der blev anset som almindeligt indført i Udlandet og som Afløser af Klapbroerne; skønt der vel var indkommet Forslag om at bibeholde den gamle Konstruktion, og der var meget, der talte derfor, havde man dog ment, at skulde en ny Bro bygges, da burde man ubetinget vælge en Svingbro, der alle Vegne pristes saa højt. Under Sagernes langsomme Forhandling og nærmere Drøftelse viste det sig imidlertid, at Ulemperne ved en Svingbro under de stedfindende Forhold ikke var saa ganske faa; dens Modstandere gjorde opmærksom paa flere og flere Fordele ved den anden Konstruktion, og ikke blot i Kommunalbestyrelsen, men endogsaa i selve Udvalget, der havde overtaget Sagen, herskede der en skarp Meningsforskel.

I Begyndelsen af Aaret 1865 havde Udvalget sit første Møde, og det viste sig straks, at enhver Tilnærmelse var umulig. For Klapbroen stemte Grosserer Puggaard og Etatsraaderne Ehlers, Gammeltoft og Tietgen; det femte Medlem, daværende Kaptajn Køhke, var derimod overbevist om Svingbroens Fortrin og kæmpede trofast under de mange og lange Forhandlinger for sin Anskuelse.

Udvalgsflertallet forskaffede sig i Marts 1867 Tegninger og Overslag til en Klapbro fra Burmeister & Wain, hvorimod Køhke nærmest indhentede udenlandske Autoriteters Dom til Støtte for sin Mening. I Efteraaret 1867 indleverede Udvalget sine to forskellige Planer til Kommunalbestyrelsen. Flertallets Forslag gik i det væsentlige ud paa, at der skulde opføres en Klapbro efter de fra Burmeister & Wain modtagne Planer paa det tidligere foreslaaede Sted, og at dette Firma skulde overtage Udførelsen under Havnebestyrelsens Kontrol. Imod det tidligere Forslag om en Svingbro indventes nærmest, at Broen ifølge sin Konstruktion maatte bygges saa højt, at Torvegade, der laa lavere, maatte hæves over fire Fod paa Strækningen nærmest Broen. Endvidere vilde Færdselen standses meget længere, idet Skibene maatte passere den bevægelige Del af Broen i hele dens Længde, nemlig 150 Fod, forinden Broen kunde lukkes; ved Klapbroen derimod vilde Fartøjet kun have 30 Fod at gaa igennem, og for mindre Skibe behøvede Broen ikke engang at aabnes helt.

Kaptajn Køhkes Forslag var udarbejdet med den første Kommissions Arbejde til Grundlag, men dog med nogle Forandringer. Angaaende Beliggenheden samstemmede han med Flertallet, hvorimod han for at regulere Strømmen vilde have den Udpynt paa Slotsholmen, hvor Sukkerhuset Phønix ligger, bortgravet til Farvandets almindelige Dybde; Bugten lige over for paa Christianshavnssiden skulde opfyldes, saa at Bolværket rykkedes 70 Fod frem, hvorved Opfyldningen i Torvegade kunde undgaas. Ved at vælge en Svingbro havde man den Fordel at faa to Aabninger, hver paa 60 Fod, i Stedet for en paa 55 Fod, saaledes at tvende Skibe samtidigt kunde gaa igennem Broen. Svingbroens bevægelige Del skulde endvidere kunne drejes helt rundt, hvorved Broen kunde lukkes, saa snart Skibet havde passeret Gennemgangsaabningen. Ved Klapbroen fremhævede han den Ulempe, at Tovværket og Ræerne let hang fast ved Klapperne.

I et Borgerrepræsentantskabsmøde i Oktober 1867, hvor Sagen drøftedes, faldt det af Udvalgets Flertal indgivne Forslag om Klapbroen igennem; Kaptajn Køhkes Forslag om Svingbroen kunde paa den anden Side ikke benyttes i den Form, hvori det forelaa, hvorimod en af Professor Thomsen indgivet ny Plan til en Svingbro vakte almindelig Interesse. Sagen overgaves nu Magistraten til Behandling, hvor Udfaldet blev det modsatte, idet man her vedtog Udvalgsflertallets Forslag. Endvidere foreslog man, at lade Burmeister & Wains Planer og Overslag overgives Havnebestyrelsen, som da skulde have den afgørende Stemme. Borgerrepræsentantskabet vilde imidlertid ikke gaa ind herpaa, men holdt fast ved sin Mening, hvorfor Kommunalbestyrelsen indstillede Sagen til Indenrigsministerens Afgørelse. Denne overdrog da den endelige Bestemmelse til Havnebestyrelsen, der skulde udrede en Tredjedel af Udgifterne, og som derfor burde have en væsentlig Indflydelse paa dette Anliggende. Sagen blev da afgjort med, at Magistratens Forslag om en Klapbro vedtoges, og Havnebestyrelsen overtog selv Kontrollen ved Arbejdet. Den 24. Juli 1867 afsluttede Indenrigsministeren Kontrakten med Burmeister & Wain, hvorefter Broen skulde bygges efter de indleverede Planer og Overslag for en Sum af 352,400 Rdl. og være færdig den 1. Juli 1869, og Firmaet skulde garantere for den i fem Aar.

Med et Par Ord vil vi endnu omtale de andre indkomne Forslag af nogen Betydning i denne Sag. Allerede paa det tidligste Stadium blev der talt meget for at lægge den ny Bro paa den gamles Plads. Dette opgaves imidlertid paa Grund af de store Omkostninger, der vilde medgaa, dels til at gøre Gaden foran Børsen bredere ved ikke ubetydelige Opfyldninger i Børskanalen, dels til Bygningen af en midlertidig Bro under Opførelsen af den ny. Et Forslag om at lægge Broen lige over til Gammelholm, hvorved Christianshavn bragtes i hurtigst Forbindelse med Stadens Midtdel, forkastedes, nærmest fordi de mange Skibe, der ville lægge til ved Børsen, da maatte gaa gennem den og derved standse Færdselen i en ikke ubetydelig Grad. En Gaffelbro var endvidere foreslaaet, som, gaaende ud fra Christianshavn, skulde dele sig i to Arme, en til Børsgade og en anden til Gammelholm; her var imidlertid de samme Ulemper tilstede, som ved det foregaaende Forslag. Det sidste Indlæg i Sagen var en Skrivelse fra 100 Skibsførere, der udtalte sig for en Svingbro; Sagen var imidlertid allerede skreden saa vidt frem, at dette Andragende ikke kunde have nogen Indflydelse.

Ifølge Burmeister & Wains Tegninger skulde Broen hvile i Strømmen paa to Par fra Havbunden murede Stenpiller, mellem hvilke Gennemgangsaabningen skulde være, og hvorpaa Klapperne skulde anbringes. Til Opførelsen af disse fire Piller konstrueredes den Dykkerklokke, der under Arbejdets Gang i Løbet af Sommermaanederne vakte saa almindelig Interesse, og som uden Tvivl en Del af vore Læsere mindes, ialtfald hvad dens ydre Udseende angik.

Dykkerklokken var bygget af sammennittede Jernplader og dannet af to hule Cylindre, den ene af 30 Fods Højde og 10 Fods Diameter, gennem hvilken man kom ned i den anden, der var bredere, 18 Fod i Diameter, men kun 8 Fod høj. Dette sidste Rum tjente til Arbejdslokale og stod i fuldstændig Forbindelse med det overliggende, saa at Luftens Tæthed altid var den samme i dem begge. Forneden var Dykkerklokken aaben, saaledes at Vandet, naar den blev sænket, for en Del steg op i den; foroven derimod var den tæt lukket, hvorved det var muligt ved Luftpumper at frembringe et saa stærkt Tryk i Klokken, at Vandet atter dreves ud. Det stærke Lufttryk, som saaledes frembragtes inde i Klokken, vilde imidlertid bevirke, at den trods sin Vægt vilde flyde paa Vandet og ikke synke tilbunds, hvilket var en Nødvendighed i Følge Arbejdets Natur; for at opnaa dette maatte man da betynge den med svære Belastninger, hvilket bestod dels i Ballastjern, dels i Rum, som fyldtes med Vand. I dette Øjemed var der anbragt to Beholdere, som laa over hinanden som to Ringe, udenom det nederste af den smallere Cylinder og over Arbejdsrummet; dettes Omkreds var lige saa stort som Beholdernes, hvorved de tilsammen syntes at danne en bredere Cylinder. Skulde nu Klokken sænkes, da lagde man først Ballastjern i den øverste Beholder, der var aaben foroven, indtil den uhyre Vægt af 220,000 Pund. Dykkerklokken sank saa meget, at den øverste Rand af Jernbelastningen stod i Vandlinien; for nu at bringe den helt ned til Bunden, maatte Vandbeholderen fyldes, hvorved Vægten forøgedes med 57,000 Pund. Klokkens egen Vægt var 70,000 Pund, med Belastningen altsaa 347,000 Pund.

Til at bære denne uhyre Vægt var opført et Tømmerstillads, hvori Klokken hang ved fire svære Stangkæder, i hvilke de 5 Fod lange Led kunde sættes ind og tages fra, eftersom den skulde sænkes eller løftes. Dykkerklokken hvilte aldrig paa Havbunden; selv i sin dybeste Stilling bæres den af Kæderne og Stilladset. Sænkedes den

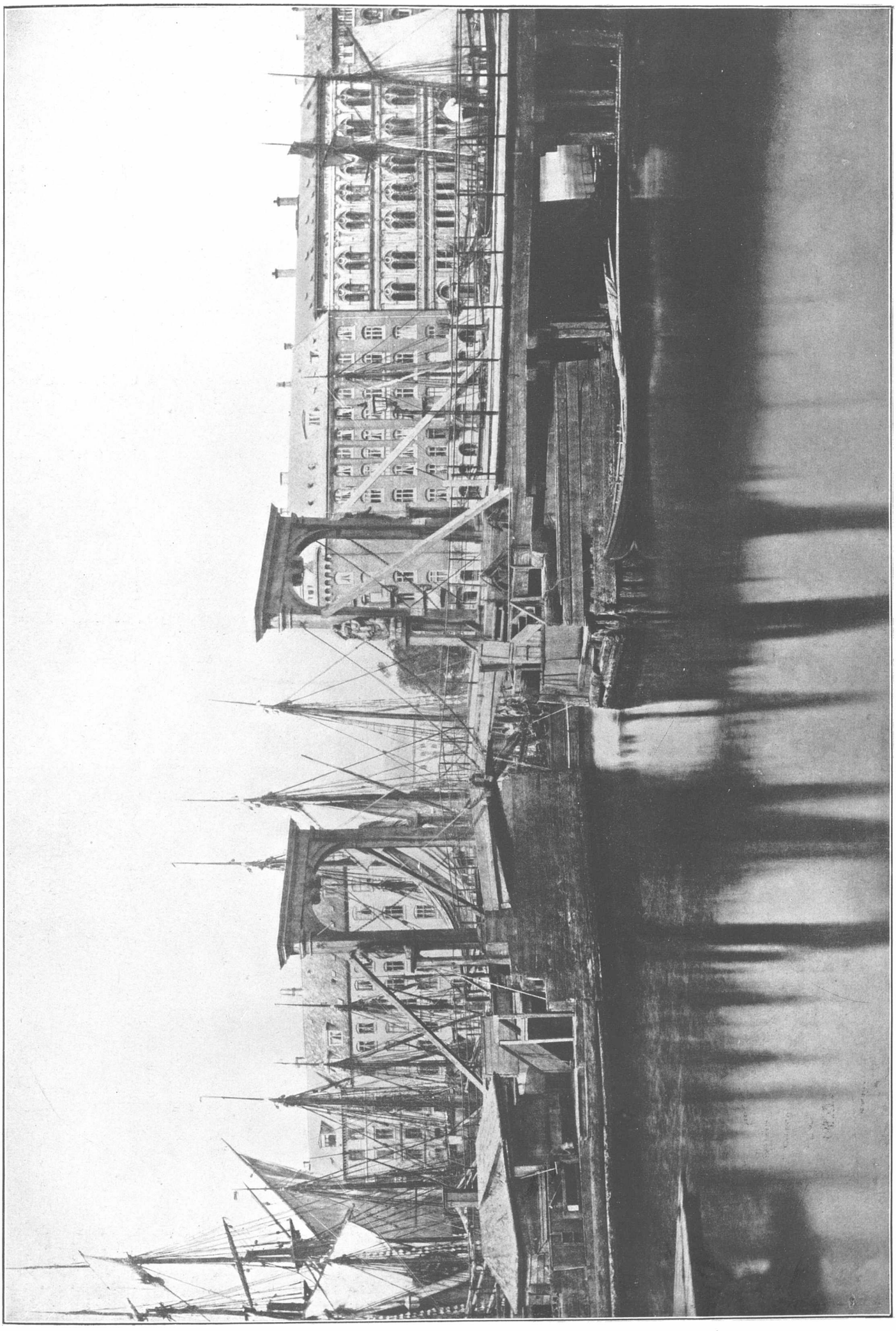

Gamle Knippelsbro 1868, — den af Chr. IV i 1620 byggede Bro, som forsvandt efter at den paa første Side afbildede nye Bro toges i Brug i 1869.

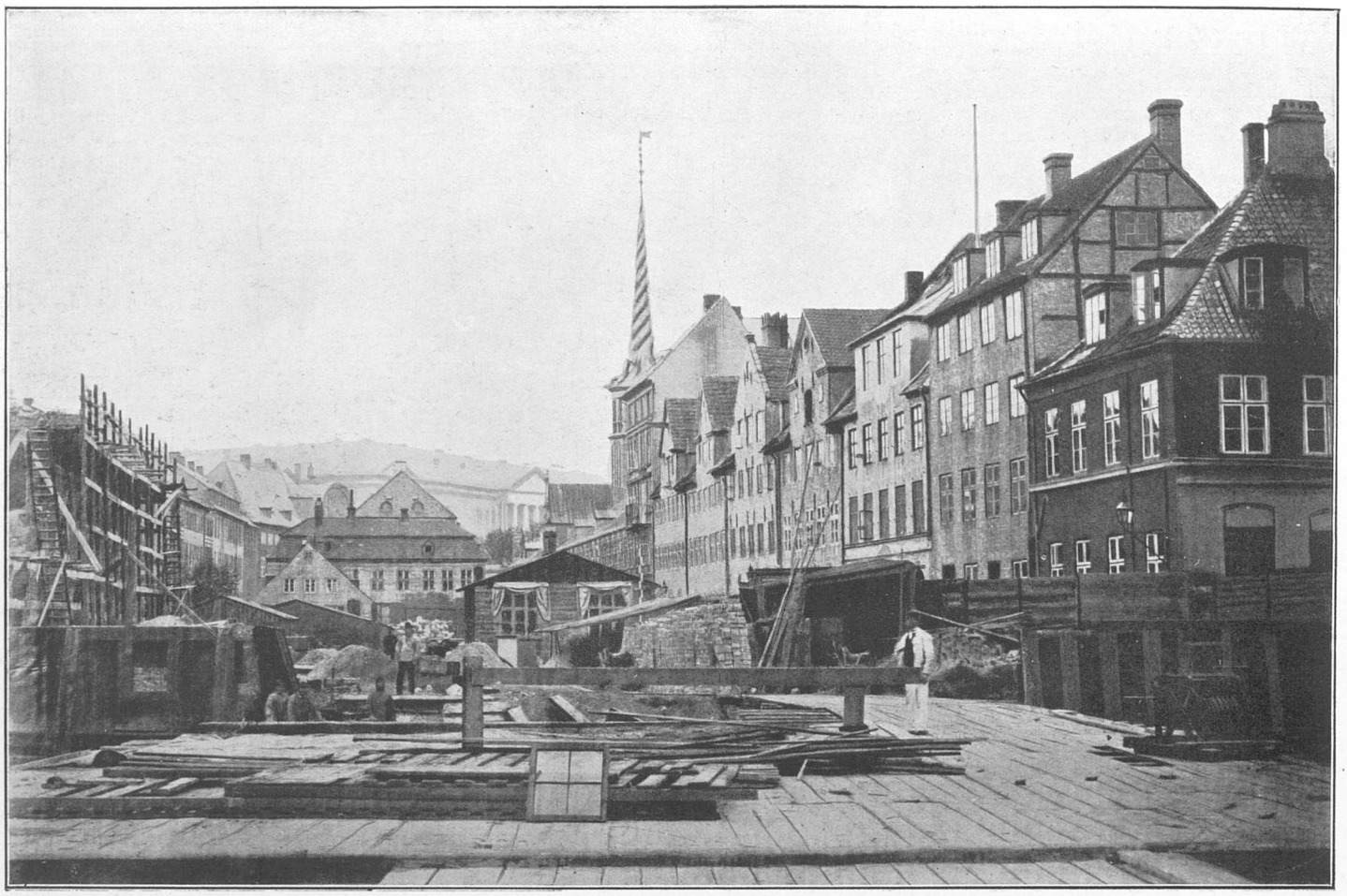

Arbejdet ved den nye Knippelsbro i 1868, set fra Christianshavns-Siden; i Baggrunden den opfyldte Børsgrav, nu Slotsholmsgade, med Børsen, Nationalbanken og Christiansborg. Til venstre Sukkerhuset „Phønix"s nye Tilbygning under Opførelse.

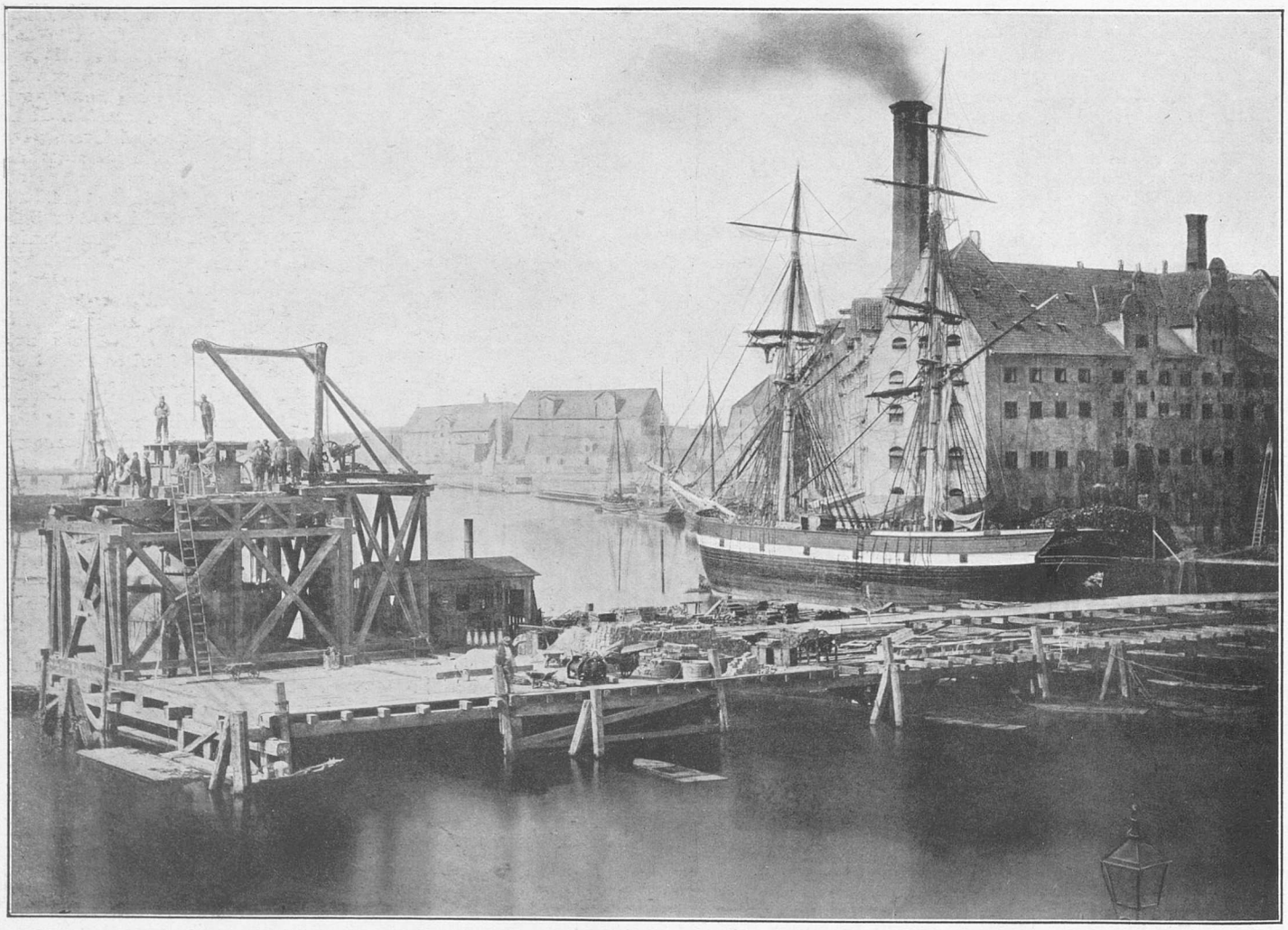

Det samme „Vue" som foroven, set i Profil.

Arbejdet ved den nye Knippelsbro, Juni 1868, set fra Slotsholm-Siden imod Torvegade paa Christianshavn, som den førte til; til venstre Anckers Gaard, som senere nedreves, til højre Grynmøllen.

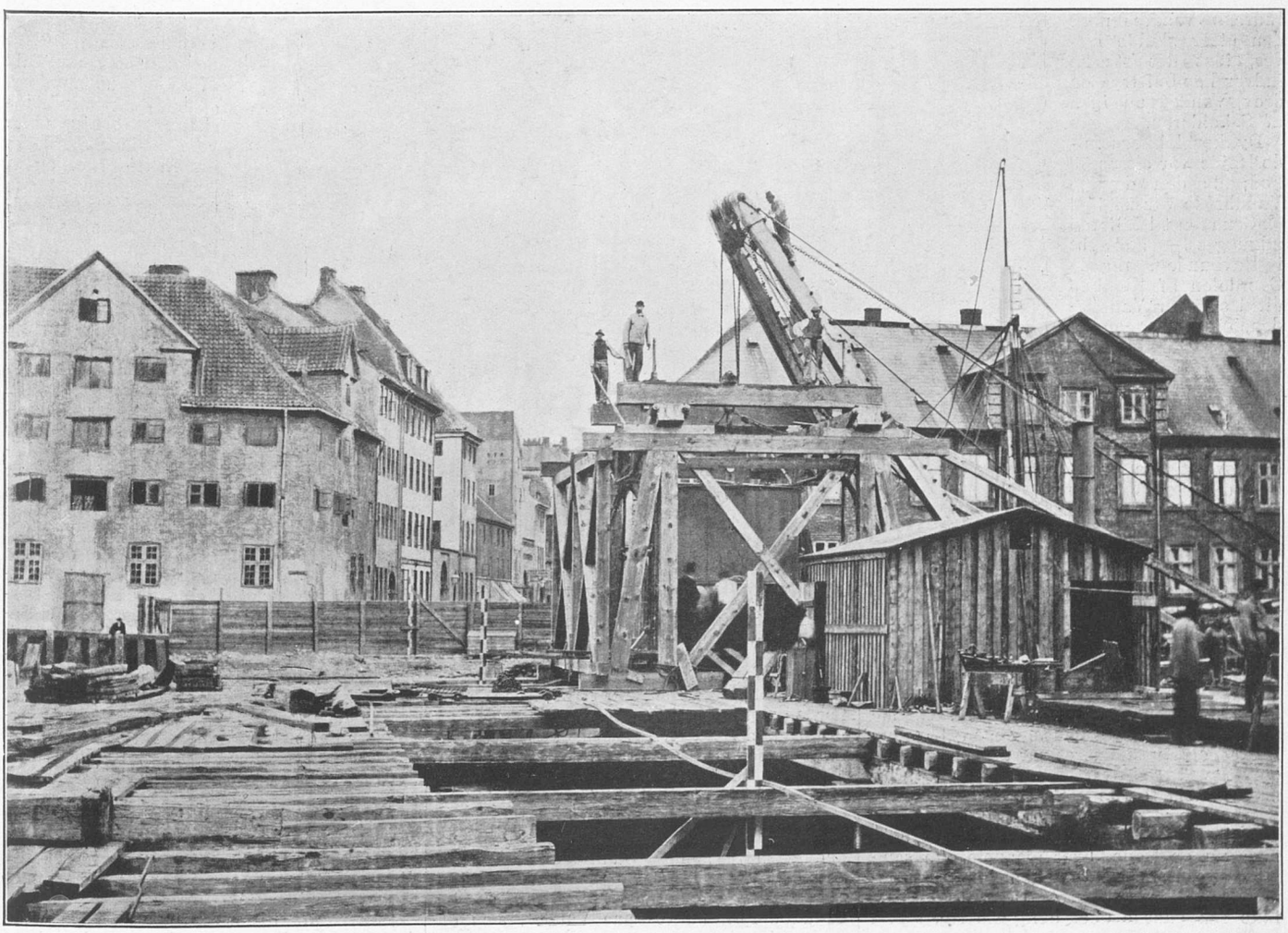

Det samme „Vue“ som foroven, Arbejdet længere fremskredet.

nu ganske nær til Havbunden, da holdt den sammenpressede Luft i Klokken Vandet helt ude af den, og gjorde det muligt at arbejde i Grunden uden at forulempes af det omgivende Vand; ved sin Vægt holdtes den tillige støt i Vandet, uden at give efter for den stundom stærke Strøm.

Betragter vi Gennemsnitstegningen af Klokken, da vil det være klart, hvorledes Belastningen gik for sig. Lige undet Ballastjærnene, der lagvis var opstablede og opfyldte Rummet, ser vi Vandbeholderen, som for at bære den ovenliggende Vægt var delt ved otte Skillerum, gennembrudte ved runde Aabninger, hvorved alle Rummene staar i Forbindelse med hverandre; paa Billedet er de to Skillerum synlige, et paa hver Side af den lange Cylinder. Til venstre fandtes et Rør, der fra Vandbeholderen førte op langs den udvendige Væg af Klokken og endte oven over Vandfladen med en Hane; aabnedes denne, undslap Luften i Vandbeholderen, og Vandet strømmede da ind gennem det lille bøjede Rør i dennes udvendige Væg. Dykkerklokken vilde altsaa nu have opnaaet den tilstrækkelige Vægt for at kunne synke. Et tredje Rør, som sætter Vandbeholderen i Forbindelse med Klokkens Indre, anvendtes naar den atter skulde hæves, idet det stærke indvendige Lufttryk da drev Vandet ud igen af Beholderen.

Dykkerklokkens fulde Højde var altsaa 38 Fod; da den daglige Vandhøjde var 23 Fod og Grunden til Pillerne udhugges 6—8 Fod dybt i Havbunden, ragede Overdelen af Klokken altid op over Vandfladen, og Indgangen til den var fri. Vi skal nu begive os ind i den og tage dens Indre i nærmere Øjesyn.

Indgangen skete igennem en svær Jærnlem øverst paa Klokken; man kom da først ned i et langt, smalt Forkammer, der var anbragt midt igennem Klokkens øverste Del; dets Længde var altsaa 10 Fod, dets Bredde derimod kun 3 Fod, og det gav saaledes kun Plads for en halv Snes Mennesker. Dets Sidevægge vare forsynede med Døre, der ligesom en Lem i Gulvet alle kunde tillukkes tæt. Nedgangslemmen blev nu lukket, og Forkammeret var temmelig svagt oplyst ved Dagslyset, som sparsomt faldt ned gennem to runde Glasruder i Loftet.

Den ene af de to Mænd, der stod for Ud- og Indførelsen til Dykkerklokken, aabnede nu en Hane, hvor igennem den sammenpressede Luft fra Klokkens Indre strømmede ud i Forkammeret. Det forvoldte en ikke saa ganske ubetydelig Smerte, især i Ørene, som en Følge af det stærke Tryk, der hvilte paa Ens Legeme, hvilket endnu var fyldt med den tyndere Luft ude fra. Smerten var dog større eller mindre for de forskellige Personer. Forkammeret blev imidlertid hurtigt fyldt med sammenpresset Luft, og de ubehagelige Fornemmelser tabte sig efterhaanden. Dørene og Lemmen i Gulvet, der tidligere holdtes lukkede ved det stærke Tryk i Klokkens Indre, kunne nu let aabnes, da Trykket var lige stort paa begge Sider af dem. Gennem Gulvlemmen kunde man dybt under sig se Arbejderne, som færdedes paa Havbunden.

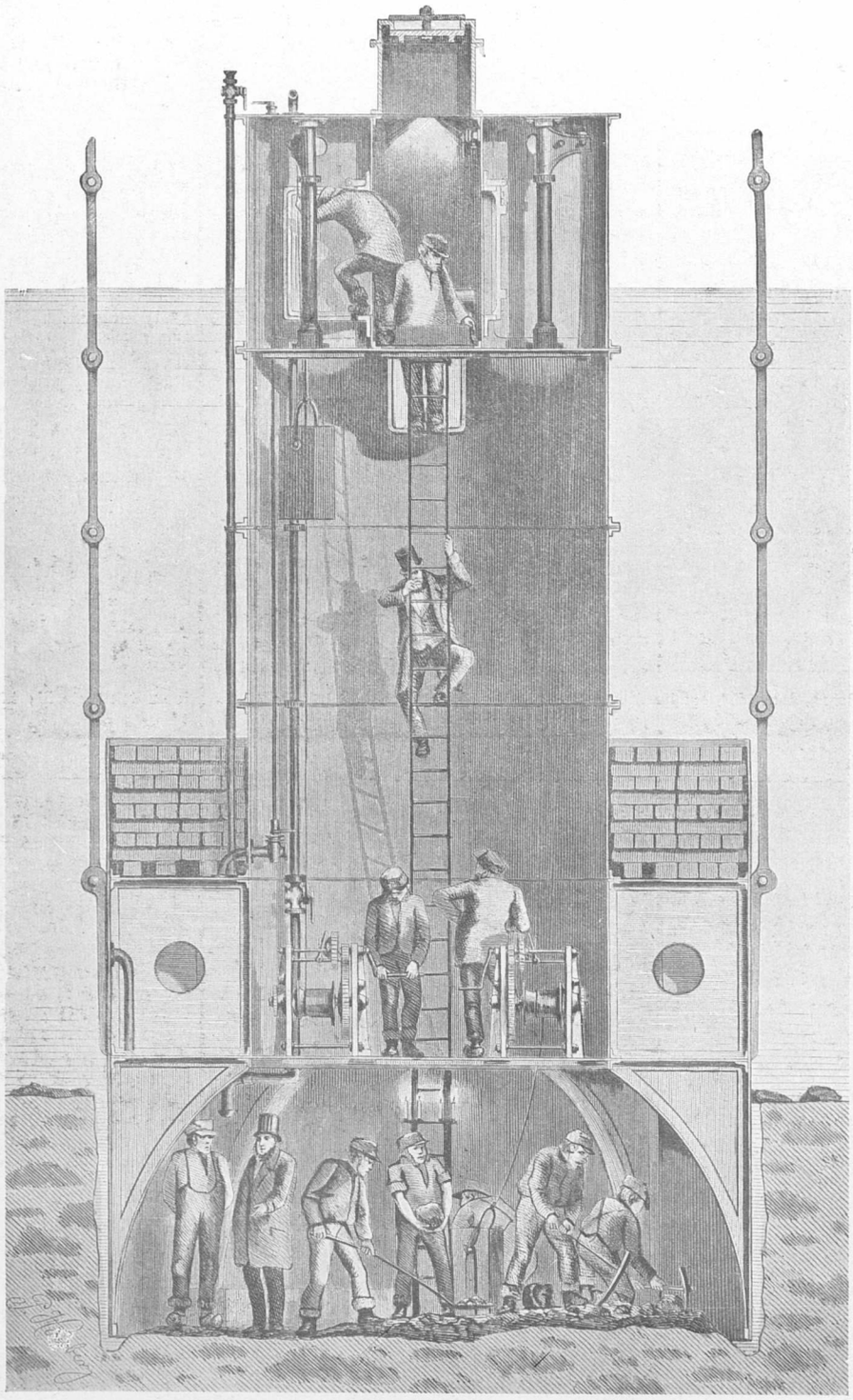

Burmeister & Wains Dykkerklokke, som i 1868 anvendtes ved Opførelsen af Pillerne til den nye Knippelsbro.

Forinden vi begiver os derned, vilde vi først have klaret Brugen og Nødvendigheden af Forkammeret. Det vilde jo nemlig være tydeligt, at saafremt Nedstigningen i Klokken og Materialets Indbringen skete ligefrem igennem en Lem paa Klokken, da vilde dennes Indre komme i umiddelbar Forbindelse med den omgivende Luft, hvorved den sammenpressede Luft vilde slippe ud, og Trykket formindskes paa Vandet, som da vilde stige i Klokken. En direkte Forbindelse kunde altsaa ikke anvendes, men Kommunikationen maatte gaa for sig gennem et saadant Kammer, der skiftevis kunde sættes i Forbindelse med Klokkens Indre og Yderverdenen.

Forkammerets Størrelse var saaledes afpasset, at det Kvantum fortættet Luft, hvormed det skulde fyldes fra Klokken, ikke formindskede Trykket i denne sidste mere, end at Vandet i det højeste steg et Par Tommer op i den forneden; iøvrigt vilde Luftpumperne snart atter have bragt det tilstrækkelige Tryk ind i den. Ved tidligere Konstruktioner bestod den egentlige Klokke kun af den nederste, brede Del, hvorimod den lange Cylinder tjente som Forkammer og snart blev fyldt med sammenpresset Luft fra Luftpumperne, samt med almindelig Atmosphære, hvorved den sammenpressede Luft blev sluppen ud, og en betydelig Arbejdskraft spildtes.

Nedfarten paa den lange Stige var ikke saa ganske bekvem; noget ør i Hovedet, som man var bleven inden man rigtig havde levet sig ind i de forandrede Luftforhold, kunde man let tage fejl af Trinene. Over Arbejdsrummets Loft ved Foden af Stigen stod to Spil, hver med en tilsvarende Kran foroven lige udenfor Forkammerets Sidedøre, af hvilke vi ser den venstre aaben for at modtage en Spand fuld af de i Grunden udhuggede Sten, som skulde skaffes bort. Lige under vore Fødder færdedes nu Arbejderne, og vi behøvede kun at gaa nogle faa Trin ned gennem en Aabning i Arbejdsrummets Loft, for selv at befinde os paa Havbunden. Dagslyset, der faldt ned gennem seks runde Glasruder øverst i Klokkens Loft, slog nu ikke længer til i denne Dybde; en til Omgivelserne svarende Lysekrone var derfor ophængt og kastede sit urolige Skær ud i det lave Rum. Om Natten blev der stillet store Gaslamper med gennemsigtige Bunde over Ruderne, og Klokken var da langt stærkere oplyst end om Dagen. Under Loftet fandtes Rørene, hvor igennem Luften førtes ind i Klokken; paa Tegningen er kun det ene synlig til venstre, næsten i Klokkens fulde Højde, det udmunder i Arbejdsrummet. I Nærheden af Mundingen kunde man fornemme en stadig Pusten af Luften, som pumpedes ind. Lidt over det ene af Spillene var Røret paa Tegningen forsynet med en Hane, som tjente til at regulere Trykket. En anden Hane lidt over denne igen førte den sammenpressede Luft ind i Vandbeholderen, naar denne skulde tømmes for at Klokken kunde løftes.

Paa Afbildningen er Klokken i sin fulde Dybde; Grunden er snart hugget tilstrækkelig ud, bag ved ligger et Par Granitblokke.

Man vil imidlertid bemærke, at Grunden er højest i Midten og hugget noget dybere ud ved Randen; ved nemlig først at hugge ud i Kanten, kunde Klokken sænkes saa meget, at Vandet, naar det steg ved at Forkammeret fyldtes med sammenpresset Luft fra Klokken, aldeles ikke kunde forulempe Arbejdet. Grunden var overordenlig haard at arbejde i, da den nærmest bestod af et haardt Kalkstenslag, bekendt under Navnet Saltholmskalk, hvori der fandtes en stor Mængde Flint; den maatte derfor yderst møjsommeligt udhugges Stykke for Stykke med Hakke og Mejsel; otte Mand ad Gangen var beskæftiget hermed, medens at den under Tilsætningen af Led til Kæderne, ved Uforsigtighed kom til at krænge saa stærkt, at den væltede; ved denne Lejlighed gik ikke blot et Menneskeliv tabt, men Arbejdet blev standset i flere Dage, og Pillen blev først færdig efter 36 Dages Forløb. Stilladset med Klokken blev derefter flyttet hen til Pladsen, hvor Pillerne nærmest Byens Side skulde opføres, og disse fuldførtes, den ene i 16, den anden i 17 Dage; i Midten af Oktober Maaned stod det undersøiske Murarbejde ved Midtpillerne og Landpillen paa Christianshavnssiden fuldendt; i December blev den anden Landpille gjort færdig.

sin fulde Længde, til venstre ligger Sukkerhuset „Phønix" med sin nyopførte, tilhørende Bygning. Broen var 275 Fod lang, saaledes at Afstanden mellem Landpillerne og Midtpillerne var omtrent 94 Fod, Gennemgangsaabningen omtrent 55 Fod. Forbindelsen mellem Midtpillerne og Land skete paa hver Side ved to svære Hoveddragere, der hver hvilte paa sin Pille. Disse Hoveddragere vare byggede helt af Jærn og vare hule i hele deres Længde, hvorved man med større Lethed kunde udføre forefaldende Reparationsarbejder; de var 7 Fod høje, og den øverste Del af dem dannede Rækværket paa Broen; forneden forenedes de to jævnsides løbende Dragere

Den nye Knippelsbro 19. August 1869, set fra Christianshavnssiden.

to Mand betjente Spillene og to gjorde Tjeneste i Forkammeret.

Vi staar atter i Forkammeret, hvor Gulvlemmen og Dørene bliver lukkede. En Hane aabnes ud til det frie, og pibende og hvæsende strømmer den sammenpressede Luft ud. Kamret bliver fyldt med en tæt Taage, idet Luftfortyndingen medfører en stærk Afkøling af den paa Vanddampe saa righoldige Luft. Er nu Trykket indvendigt i Forkamret lige saa stærk som den almindelige Atmosphæres uden for, da kan Loftslemmen aabnes, og vi begiver os atter ud af Dykkerklokken.

Den 21de Marts 1868 blev den første Begyndelse gjort til det midlertidige Broarbejde; Opførelsen af Tømmerstilladset til Dykkerklokken og alt Murarbejdet ved Pillerne var overtaget af Tømmermester Unmack, der selv ledede Arbejdet. Den 17de Juni blev Klokken sænket ned paa det Sted, hvor den sydligste af de fire Piller skulde opføres; den var fuldendt i Løbet af 28 Dage, og Klokken blev derefter flyttet hen til Stedet, hvor Nabopillen skulde bygges. Ved Sænkningen af Klokken skete det Uheld,

De saaledes opførte fire Midtpiller blev, som tidligere omtalt, opbyggede paa et Grundlag, der var lagt 6—8 Fod under Havbunden, eftersom denne var mere eller mindre fast. Med en Diameter af 18 Fod forneden og 16 Fod foroven, opførtes de i de 3—4 Fod forneden af Beton, oven derpaa af Blokke af Uddevalla Granit, der blev lagt i ringformede Lag, saa at de dannede et Hylster, der fyldtes med Mursten indtil tre Fod under Vandfladen; øverst lagde man endelig et Lag, bygget fuldt af Granit i en Højde af otte Fod, altsaa fem Fod over Vandfladen. Det hele dannede saaledes en Masse stærk nok til at modstaa den rivende Strøm og de muligt paasejlende Skibe, og til at bære den uhyre Vægt, der blev lagt paa dem.

Landpillerne opførtes ikke af Sten fra Grunden af; men man rammede svære Pæle ned indtil fire Fod under dagligt Vande, og oven paa dette Pæleværk byggede man med et yderligere Underlag af Træ, en Mur af Granit, indenfor hvilket man fyldte Rummet op med Murbrokker.

Paa vort Billede paa Forsiden ser vi Broen i

ved 30 Fod lange Jærntværbjælker, hvorover Brodækket blev lagt. Broens Underkant var ved Land omtrent 5 Fod, ved Midtpillerne 7 Fod over Vandfladen. Klapperne, som hver hvilte paa to Midtpiller, vare i Længde 32 Fod og skulde til Trods for deres uhyre Vægt af 200,000 Pund i Løbet af nogle Minutter kunne aabnes og lukkes ved Hjælp af Modvægte og Spil, hvilke ikke vare synlige udvendigt fra. Otte smukke 16 Fod høje Kandelabre anbragtes paa Pillerne. Broens Stigning blev temmelig ubetydelig, 1 Fod paa 40 Fod. Hoveddragernes Yderside dannede en lang, lav Væg, som ikke var gennembrudt ved nogen Aabning eller overhovedet prydet med nogen Udsmykning; dens ringe Højde over Vandet og de lige, simple Linier, alt viste, at de praktiske Hensyn havde været de overvejende lige over for Skønhedshensynet.

Den gamle Anckerske Gaard med sine Luger og Pakhuslemme paa Christianshavn forsvandt snart; dens Beliggenhed, der var yderst hæmmende for den stærke Færdsel, dømte den til Nedrivning. Pladsen lige

overfor „bag Børsen", som den kaldes, undergik den mest totale Forandring; den tidligere Børsgrav blev omdannet til en stor Plads, og Omnibusser, Amagervogne, Arbejdsvogne og de stedse sig fremtrængende Sporvogne rullede snart hen over den gamle Vagtbygnings og Nationalbankens Tomter, forbi Sukkerhuset „Phønix".

Den Stenbro (den senere Brogade), som i 1617 strakte sig fra Christianshavnssiden over mod Sjællandssiden blev omdannet til en Dæmning med Vand paa begge Sider, og herfra blev Knippelsbro ført over til Børsgade. Denne Brobygning, som altsaa først nedreves i 1869, og som uden Tvivl var det første Arbejde af denne Art, der foretoges, vakte umaadelig Opsigt i hin Tid og var ogsaa et dygtigt Værk i Forhold til Datidens Ingeniørkunst. — Man omtalte i begejstrede Udtryk „den vældige Bro, som blev lagt over Dybet og den stridige Strøm", og Resen skrev i 1689: „Kong Christian den Fjerde lod den i Aarene 1618—20 bygge og gjøre med stor Bekostning, at den kunde være en tryg Overfart mellem Byerne, hvilket Nogle af Førstningen holdt at være umuligt og en forgjæves Idræt, efterdi Steden var saa ubekvem, og den stride Strøm med saa stor Magt rendte der nedenunder, men Hans Majestæts Skarpsindighed og Fornuft brød igjennem det Altsammen, saa at han fik sit Forsæt lykkelig frem."

At der maa være hændet Ulykker paa Broen fremgaar forresten af Resens Tilføjelse: „Broen blev sikker og tryg nok for dennem, som forsigteligen begive sig derover, thi at der i stor Storm og Blæst eller anden ulykkelig Tilfald, undertiden Heste, undertiden Kuske ere vælt derudover ned i Stranden, er mere enten Folkenes egen Uforsigtighed eller Guds forborgne Domme, der og kan ramme En paa den faste Jord, end som Broen at tilskrive".

Mellem Kjøbenhavn og Christianshavn dannede Knippelsbro længe den eneste Forbindelse. For Enden af den, paa Christianshavnssiden, laa det saakaldte „Knippenshus" isoleret ved Siden af Dæmningen, indtil den nuværende Brogade blev anlagt i Slutningen af det 17de Aarhundrede. — Knippelsbro var i 1671 meget brøstfældig og syntes at have lidt meget ved, at Skibene trods alle Forbud havde for Skik at fortøje ved den. I Aarene fra 1684 til 1686 underkastedes Broen en Hovedreparation, der kostede ca. 15,200 Rigsdaler, og Brovægteren, som forresten kunde have nok at bestille, da han tillige havde Opsyn med Ckristianshavns Port og Slotsparkens Renligholdelse, fik et nyt, alvorligt Tilhold om at sørge for, at Broen ikke beskadigedes af Skibe. Vindebroen stod kun aaben visse Timer af Dagen, dog kunde „Hs. Maj. egne Skibsrum og Farkoster" passere igennem til enhver Tid. — Udgifterne til Vedligeholdelse og Reparationer udredes snart af Rentekammeret, snart af Havne- eller Portpengene; — dog maatte Amagerbønderne betale en vis aarlig Afgift baade til denne og til den „røde Bro" (Børnehusbroen), fordi de hovedsagelig drog Fordel af dem. — „Den røde Bro" var nemlig i 1688 saa skrøbelig, at man ifølge en samtidig Beretning „kun med Frygt og Fare kunde kjøre over den." — En ny Forbindelse imellem Kjøbenhavn og Christianshavn kom istand i 1686, da nuværende Langebro („den nye Bro ved Blaataarn" eller „Kallebobro") anlagdes. — Den forbandt „Ryssensteens-" og „Kallebo"-Bastioner og var udelukkende bestemt for Fodgængere, da den kun var 5 Alen bred. Paa Midten havde den en Vindebro over Sejlløbet.

En Bro til Fodgængere mellem København og Christianshavn.

Paa det Tidspunkt, da den anden Knippelsbro i 1869 skulde aabnes for Færdslen, var der Planer oppe om at etablere en Bro for Fodgængere imellem Kjøbenhavn og Christianshavn, og i den Anledning fremkom „Illustreret Tidende" med en Artikel, som vi herved tillader os i det væsentlige at gengive:

„Gammelholms Bebyggelse og især den „Aar for Aar stigende Færdsel mellem Kjø„benhavn og Christianshavn, gør det til en „Fornødenhed, naar den gamle Knippelsbro „gaar til Hvile, og Vejen fra Brogaden „til Kongens Nytorv ad den nye Bro for„længes med omtrent fem Minutters Gang, „at der raades Bod paa den nuværende „Færgefarts Ulemper, da den er senere, „dyrere og ved Vintertid ofte højst ube„hagelig. Det offentlige, der for Aaringer „siden forkastede Ideen om en trearmet „Bro, vil næppe tage Sagen i Haand, og det „er derfor glædeligt, at Privatmænd til„byder at ville afhjælpe dette Savn. Hr. „Carl Broberg har nemlig til Indenrigsmini„steriet indgivet et Forslag om en Bro for „Fodgængere mellem Niels Juels Gade og „Brogade. Denne Bro, der kun skal være „beregnet til gaaende, vil blive en mindre „Udgave af den nye Knippelsbro, og med „Hensyn til Konstruktion som til Formskøn„hed dele sit Forbilledes gode og svage Si„der. Men, da Fodgængere vil faa en smal„lere Sti paa den nye end paa den gamle „Knippelsbro, maa man antage, at Hoved„massen med Fornøjelse vil yde det paatænkte „Vederlag: 1 Skilling, for at færdes ad Gang„broen.

„Broen beregnes at skulle være 10 Fod „bred og bygges af Jern med et Dække af „Træ; de runde Piller skulle være støbte „Jerncylindre, fyldte med Beton, og over „Løbet skal der lægges en Svingbro, nær„mest for at tilvejebringe tvende Gennem„gange, den ene i Flugt med den nye Bro, „og den anden for de til Børs-Kanalen gaaende „Fartøjer. Broen skal aabnes samtidigt „med Knippelsbro, saa at Skibe straks kan „passere begge Broer. Forhalingen af Skibe, „der ellers er den største Ulempe ved Broer, „vilde her kun være vanskelig ved Chri„stianshavnsiden; men da den mellemlig„gende Bolværksplads kun er fra Brogaden „til Torvegaden, og da der herefter vistnok „ikke kan være Tale om at benytte Bol„værket udenfor den Anckerske Gaard, selv „om denne maatte blive eksproprieret, saa „falder denne Indvending bort af sig selv. „De tidligere med saamegen Ihærdighed paa„beraabte Strømforhold, viser sig nu, ef„ter at den nye Knippelsbro med sit store „Vandunderløb er bygget, at være af „meget underordnet Betydning. I de største „Søstæder er Havnene og Floderne belem„rede med en Mængde Broer — det er en „Nødvendighed, at Søvejen i en Havn saa „meget som muligt underordner sig Land„færdselen — og der gives vistnok intet „Skib, der ikke søger en Havn, fordi det „skulde passere to eller flere Broer.

„Alligevel frygter vi, at den Autoritet, „der kun har at varetage Skibsfartens Inter„esser og til hvis Udtalelse Indenrigsmini„steriet nærmest støtter sig ved Spørgsmaa„let om Koncessionens Meddelelse, muligvis „vil modsætte sig dette nye Broanlæg, og „det kommer vel an paa, om Ministeriet „vil tage mere Hensyn til de omtrent 22,000 „Menneskers Tarv, der dagligen til Fods „skulle over Knippelsbro, end til den Om„stændighed, at 12—15 Skibe, hvoraf en Del „ere smaa Skuder, muligvis kunde blive „forsinket et Par Minutter.

*

Da Lyset nu er gunstigt for ***Frilufts-Fotografering,*** indbyder vi herved

Alle Amatør-Fotografer

til en ***Præmiekonkurrence***

om Billeder fra

„Det nuværende „gamle" Københavns.

Det vi ønsker er:

Billeder af maleriske og interessante Partier, Bygninger, Pladser, Park-, Vold- og Kanalpartier, som have givet Byen sit Særpræg, og som ifølge Byens Udvikling maa frygtes at forsvinde i en nær eller fjærnere Fremtid.

De præmierede Fotografier vil blive gengivet en Gang om Maaneden paa en fremtrædende Plads i Bladet, — men vi forbeholde os ogsaa Retten til at gengive de ***ikke*** præmierede Billeder, som vi finde egnet dertil.

Fotografierne maa fremsendes til Konkurrencen mrkt.: ***„Amatør",*** Navn og Adresse.

Obs. Vi udsætte herved 3 Præmier à 6 Kr. kontant for de for vort Blads Formaal sig bedst egnede Optagelser og give derved alle vore dygtige ***„Amatører"*** Anledning til at „gaa paa Jagt" efter de ønskede Motiver.

Konkurrence-Optagelserne maa komme os ihænde senest 1. Juni og haabe vi da i det derefter først udkommende Nummer, — 15. Juni, at kunne gengive de præmierede Billeder, selvfølgelig forsynet med Navn og Adresse m. m.

Billedernes Størrelse maa helst være 10 × 15, dog modtages ogsaa mindre eller større Billeder, saasom 9 × 12 og 13 × 18.

ENHVER

bør omtale „FØR OG NU" til Venner og Bekendte og anbefale dem at tegne Abonnement paa Bladet, for at give disse interessante og skønne Mindeblade den Udbredelse blandt Tusinder af kjøbenhavnske Hjem, som de fortjener.

Obs. *Alle hidtil udkomne Numre kan endnu erholdes à 10 Øre pr. Nr. ved Henvendelse til Bladets Ekspedition, Kultorvet 16³, Tel. 3788.*

Kbhvn. - Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

FØR OG NU

EXPEDITION OG REDAKTION: KULTORVET, 16, KØBENHAVN

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 11.

Bladet koster 60 Øre pr. Kvartal, enkelte Numre 10 Øre og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, 3, og gennem Boghandlerne.

1. Juni 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Efter at vi i de foregaaende Numre har bragt en Række ældre og nye, til Bladet specielt optagne Billeder af forskellige Partier af Christianshavn og Havnen, vil nærværende og det efterfølgende Numer fremtræde som „Vuer“ over Christianshavn og Omegn under den Udvikling, som har fundet Sted i dette Parti af Byen gennem de sidste halvt hundrede Aar. Vi har til dette Øjemed fremskaffet en Række interessante Fotografier, som ikke uden vor Mellemkomst vilde være kommet frem for Offentligheden, og som Supplement til disse har vi specielt for „Før og Nu“ ladet optage nye fotografiske Gengivelser af de tilsvarende Partier, saaledes som de præsenterer sig i Øjeblikket. Vi glæder os ved, at vi ved den betydelige Ulejlighed og de betydelige pekuniære Ofre — der, som enhver kan tænke sig, ikke staar i nogetsomhelst Forhold til Bladets billige Pris — har tilvejebragt et værdifuldt Mindeblad, som det vil være Læserne kært at gemme paa, og som for vore Efterkommere i de kommende Tider vil være et enestaaende Bidrag til Studiet af vor By i Overgangen fra det 19de til det 20de Aarhundrede.

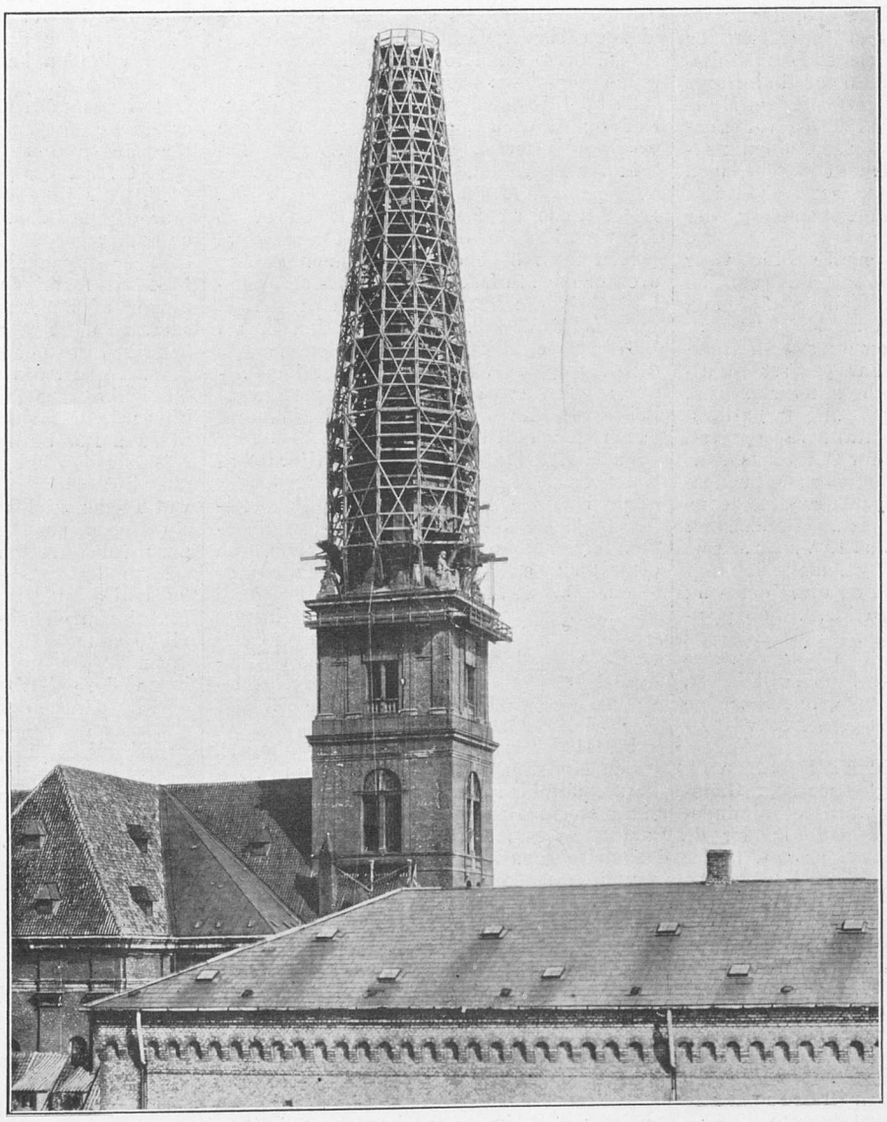

Vor Frelsers Kirketaarn under Reparationen i 1896.

Billedet paa Bladets Forside viser Vor Frelsers Kirketaarn, omgivet af Stilladser, medens det, som omtalt i Bladets Nr. 7 for 1. April, var under Reparation i Aaret 1896. Stilladset var opsat af Tømmermester Unmack.

Panoramaet paa 3. Side er en Udsigt fra Frelsers Kirketaarn over Christianshavns østlige Del og Sundet, fotograferet til „Før og Nu“. Forgrundens Midtparti optages af det smukke Marinehospital, som er bygget efter Tegning af Arkitekt Bernh. Ingemann og indviedes d. 23. Marts i Aar. Foran dette, i Billedets Underkant, ses Søetatens Enkebolig og i Forgrunden til Venstre det Parti af Søkvæsthuset, der er Bolig for Orlogsværftets Chef, Kontreadmiral Zachariae. Man vil paa Billedet finde Verandaen og Resterne af den Have, hvor Fru Johanne Louise Heiberg færdedes. Bagved Hospitalet breder sig „Aladdin-Kvarteret“ paa den gamle Bodenhoffs Plads, som vi omtalte i Bladets Nr. 7.

Følger man Christianshavns Kanal i Mellemgrunden til Venstre, kommer man til en Bro overfor den gamle „Rismølle“, som fører til Øen „Christiansholm“, hvor der i Treserne var Søkadet-Akademi, indtil Øen blev solgt til Oplagsplads for Kul og Kokes. Videre langs Kanalen kommer man til Orlogsværftet. Bagest skimtes Refshaleøen.

Midt i Øresund, som danner Billedets Baggrund, skimtes Middelgrundsfortet og tilhøjre for dette, nærmere ved Land, Mellemfortet. Foran det sidste ligger Christianshavns Fæstningsvold, som ved den saakaldte „Ærtekedel“ (Kanal) skilles fra Orlogsværftet. Nedenfor Kanalen ligger

Arsenal-Øen og endelig kommer i Forgrunden til Højre Artilleriets Magasiner i Prinsessegade, som hører til Baadsmandsstrædes Kaserne.

4de og 5te Side optages af to fotografiske Gengivelser af Christianshavn og Amager, set fra Kalvebod Brygge. Det øverste, som velvilligst er udlaant til os af Raadhusbiblioteket, viser den gamle Langebro og det lange gamle Pakhus paa Applebyes Plads, som nylig er forsvundet for at give Plads for Sukkerfabrikkernes nye Bygningskompleks. Endvidere ses Fischers „Bomhus" med Telttagene over Beværtningsbordene ved Volden, i Midten Kalvebod Bastion og endelig til Højre den nye Langebro under Opførelse.

Paa Billedet forneden, som er fotograferet til dette Numer af Bladet, ses et Stykke af Kalvebod Bastion og et Parti af den nye Langebro til Venstre og derefter hele det ved Islands Brygge liggende Parti af det nye, paa opfyldt Terræn byggede Kvarter, som beskrives andet Steds i Bladet.

Paa Bladets 6te Side bringer vi et sjældent og interessant Fotografi taget fra Vor Frelsers Kirkes Taarn, ud over Amager for ca. 50 Aar siden. Som man ser, har Amager straks udenfor Volden en absolut landlig Karakter, der er ingen store Bygninger, hvad der heller ikke var langt senere mod Nntiden, fordi der af militære Grunde ikke maatte bygges Huse udover 1 Etage indenfor en bestemt „Demarkationslinie", der først for faa Aar siden blev ophævet. Paa Billedet ser man to Møller, den, der ligger længst til Venstre, hed „Store Mølle" og erhvervedes i 1881 af Firmaet L. P. Holmblad, som nedbrød Møllen og indrettede Bygningen til Sæbefabrik. Den anden Mølle stod endnu omkring Aar 1890 og var Benmølle for Holmblads Fabriker, siden nedlagdes den. Selve Møllen nedbrødes, men Underdelen blev staaende som et kuriøst Taarn, hvori der er en Beværtning, der hedder „Mølle-Cafeen".

Billedet øverst paa næste Side viser Udsigten sammesteds fra saaledes som den er nu, fotograferet til dette Numer af „Før og Nu". Man lægger allerførst Mærke til, at der straks til Højre i den nuværende Amagerbrogade, naar man har paseret Stadsgraven, er opstaaet et nyt Kvarter med Storstadshuse. Efter at „Demarkationslinien", som ovenfor omtalt, var opgivet, fordi der til Erstatning for Christianshavns Vold var anlagt Fæstningsværker længere ude ved Amagers Kyst, paabegyndtes denne Bebyggelse i Aaret 1912 af „Aktieselskabet Amagerbro" ved Hr. Vald. V. Dan som Arkitekt. Der laa et gammelt landligt Hus ved Navn „Haabet", og efter dette fik den første Bygningskarré Navn. Bebyggelsen er fortsat af samme Selskab med Hr. Valdemar Schmidt som Arkitekt. Husene har 3, 4 og 5 Værelsers Lejligheder, komfortabelt udstyret og gennemgaaende til noget højere Leje end Kvateret ved Islands Brygge.

Ved en Konkurrence blandt Publikum fik dette nye Kvarter nogle poetiske Gadenavne, som var lidt udenfor det almindelige. Foruden Amagerbrogade hedder de nye Gader Linden, Ved Amagerport, Under Elmene, Majporten, Æblestien, Kongedybet og Hollænderdybet.

Af andet Nyt i dette Billede vil man til Venstre for de nye store Huse finde Amagerbanens Hovedstation, som aabnedes for Trafiken den 17. Juli 1907, og bagude viser den lille Samling af Storstadshuse, hvor stærkt Byen i de senere Aar har udvidet sig ad denne Kant.

Nederst paa 6te og 7de Side ses Udsigten fra Vor Frelsers Kirketaarn til den modsatte Side, over Havnen. Mellem disse to Billeder ligger et Tidsrum af ca. 30 Aar, hvor der forøvrigt ikke for det Parti af Christianshavn, som Billederne omfatter, er sket større Forandringer.

Paa Københavnssiden er Frihavnen kommet til (anlagt 1891—94). Dens Bygninger skimtes paa Billedet paa 7de Side til Højre for Frederikskirkens Kuppel. Ved Toldboden er kommet de ny Frilagerbygninger (1893) og mellem Frederikskirken og Kvæsthusbroen ses Kuplen paa de Brockske Handelsskoler paa Hjørnet af St. Annæ Plads og ny Toldbodgade (1890).

Holder vi os til det ældste Fotografi (6te Side), ser vi i Mellemgrunden til Højre Grønlandske Handels Pakhus og bag ved dette Flaadens Leje. Til Venstre herfor, omtrent midt i Billedet, ligger det gamle Pakhus paa Wilders Plads, ved Siden af hvilket „Københavns Flydedok", som nu optager en Del af Pladsen, har opført den store Kontor- og Lagerbygning, med den runde Gavl, som ses paa det yngste Fotografi (7de Side). Til Venstre for dette Pakhus ses de gamle kendte Bygninger, som benyttes af Brødr. Jacobsen paa Wilders Plads og tæt til Venstre derfra ligger Sømandshjemmet. I Forgrunden til Højre ses Søkvæsthusets Facade ud til Christianshavns Kanal.

I Beskrivelsen af Udsigten fra Vor Frelsers Kirketaarn over Amager er berørt de Holmbladske Virksomheder. Vi kommer her til et Slægtnavn, der har været knyttet dels til Christianshavn (den i et tidligere Nr. omtalte Stearinlysfabrik i Voldgade) og dels til Amagerbro, hvor nu Jernbanestationen og det nye Beboelseskvarter har rejst sig ved de forhenværende Møller „Store Mølle" og „Benmøllen".

Slægten Holmblad stammer fra Sverige, idet en Farver Jacob H. indvandrede hertil fra dette Land for godt halvandet Hundrede Aar siden.

Jacob H.'s Søn Laur. H. fortsatte Farveriet og efterlod sig 3 Sønner. Den ene overtog Farveriet, en anden anlagde Fabrik for Lak, Lim, Sæbe og Spillekort og den tredie en Melmølle paa Hjørnet af St. Pederstræde og Nørrevold, som en af de første her i Landet der blev drevet ved Damp.

Men mest bekendt blev Sønnen af den ovenfor nævnte Lak-, Lim-, Sæbe- og Spillekortfabrikant: Lauritz Peter Holmblad, som fødtes den 8. Juli 1815. Han blev i 1837 polyteknisk Kandidat, men maatte derefter opgive videre Studier for i en Alder af 22 Aar at overtage Bestyrelsen af Fabrikerne, for sin Moder, da Faderen Agent Jacob H. var død.

Fabrikken laa den Gang paa Hjørnet af Gothersgade og St. Regnegade og herfra udgik i mange Aar de kendte Spillekort — „Holmblads Salmebog", som Folkevittigheden havde døbt dem. Der var mange, som efter Fabrikens Nedlæggelse for ca. 30 Aar siden, daarligt kunde „kende" Kortene fordi de havde andre Konger, Damer og Knægte end de Holmbladske, som man nu en Gang havde vænnet sig til, og et Firma i Branchen sikrede sig derfor Tegningerne, saaledes at Kort med de gamle kendte Billeder findes i Handelen endnu.

I 1841 oprettede Holmblad et Trankogeri, og da Moderen i 1842 overdrog ham Fabrikerne, udfoldede hans medfødte Virkelyst sig i større Maal. Nu kom bl. a. det bekendte Lysestøberi, hvorfra de første af de bekendte Stearinlys, der i saa mange Aar skulde beherske det hjemlige Marked, udgik i Febr. 1843. I 1845 anlagde Holmblad en Dampoljemølle paa Amager.

L. P. Holmblad, der fik Titel af Etatsraad, kom efterhaanden med i snart sagt alle Landets betydeligste Virksomheder, foruden at han var Borgerrepræsentant, var han Medlem af Sø- og Handelsretten, Kurator for Vaisenhuset m. m. Han sad i Privatbankens Bankraad, i Bestyrelsen for Store nordiske Telegrafselskab, for Burmeister & Wain, de danske Sukkerfabriker, var med i Søforsikrings- og Brandforsikringsselskaber, i Switzers Bjergnings-Entreprise — og alt dette ikke som en Figur, der blot skulde pynte og vække Tillid, men som en dygtig, ihærdig Arbejdskraft.

Øen Amager, hvor han havde valgt at bo og hvorfra han holdt Virksomhedens Traade i sin Haand, omfattede han med megen Kærlighed og gav rige Gaver til dens Asyler, Skoler og Kirker. Han døde den 18. Novbr. 1890. Dødsboet blev opgjort til 8 Millioner Kr. En Gade bærer nu hans Navn.

En af hans mest kendte Sønner var Grosserer, græsk Generalkonsul Julius Holmblad, der blev en af Cheferne for det store Handelshus J. P. Suhr & Søn paa Gammeltorv. En ualmindelig smuk og statelig Mand, personlig Ven af Kong Georg af Grækenland. Han døde i en forholdsvis ung Alder af en Hjærtesygdom. Faderen, der var mest kendt blandt den store Almenhed som Lysestøber og Spillekortfabrikant, skal have givet ham det Eftermæle, at „noget Lys var han ikke, men han har spillet sine Kort godt".

Christian IV's Statue paa Christianshavns Torv.

De fleste Københavnere er vistnok enige om, at da Byen fik en Statue af Kong Christian den Fjerde burde den have været opstillet paa et bedre Sted end den Afkrog ved Nyboder, hvor den fik Plads. Opstillet paa Amagertorv, hvor „Storkespringvandet" er anbragt, vilde den være sikker paa at blive set af Byens Gæster, men der er ubestrideligt ogsaa nogen Mening i de Ønsker, Christianshavns Beboere nærer om at faa den ud paa Torvet i den By, som den virksomme Konge har grundlagt. Formanden for Christianshavns Grundejerforening, Apoteker Victor Petersen, skrev herom i et Tidsskrift for 2 Aar siden: „Da man i sin Tid rejste en Statue af Christian IV, hvad vilde da have været naturligere end at opstille den paa Christianshavns Torv, midt i den af ham skabte Bydel, ti Torvet er stort og kønt og kunde ved lidt Udsmykning bliver en Pryd for Kvarteret. Men i Stedet for anbragtes den i Nyboder paa et Sted, hvor ikke den mest forsultne Turist faar Øje paa den. Nyboder er ganske vist ogsaa bygget af Chr. IV, men det er kun et Tidsspørgsmaal, naar de smaa Nyboderhuse vil forsvinde og give Plads for Bygninger af moderne Snit, og naar det er sket, vil det nye Kvarter og Chr. IV ikke længere have det mindste med hinanden at gøre. Anderledes med Christianshavn, man kan omkalfatre saa meget man vil dér, det bliver dog altid den Bydel, der grundlagdes af ham. Dér burde hans Statue have været rejst, og den bør snarest muligt flyttes derud. Det samme kunde man i øvrigt gøre ved Tordenskjolds Statue, da han har haft sin Bopæl paa Christianshavn. De fleste aner vel forresten ikke, at Byen har en saadan Statue". — Maaske har denne Idé bedst Udsigt til at blive realiseret, hvis Flytningen virkelig en Gang besluttes. Det vil jo være temmelig bekosteligt at flytte Springvandet fra Højbroplads, medens der ingen dyre Forberedelser behøves for at opstille Statuen paa Christianshavns Torv.

Den talentfulde, baade herhjemme og i Udlandet meget læste Nutidsforfatter, Bornholmeren Martin Andersen Nexø, er, som han oplyste forleden i en Enquête i „Nationaltidende", født i St. Annagade paa Christianshavn (1869).

„Men saa er han jo slet ikke Bornholmer! hører jeg Læseren udbryde", skrev han. „Og hertil svarer jeg" — fortsatte han — „som saa ofte før, at selv om et Føl fødes i en Kostald, bliver der dog aldrig nogen Kalv ud af det. For Vandrearbejdere vil Fødestedet altid faa Præg af det tilfældige. Hverken Far eller Mor var Københavnere; Far var Bornholmer af meget gammel Bondeslægt. Mors Slægt stammer — over Falster — fra Tyskland".

— Det Christianshavn, Andersen Nexø har skildret i „Pelle Erobreren", „har jeg oplevet", siger han, „i de to første Aar af mit Liv; det ligger dybt i mig — under saa meget andet — som en forunderlig Medviden, jeg ikke kan gøre Rede for. Denne dulgte Medviden bærer for en væsentlig Del hele „Pelle Erobreren" — og for Resten ogsaa min øvrige Produktion — —".

Øresund. Middelgrundsfortet. Øresund.

Refshaleøen.

Værftet med Magasiner og Broer.

Rismøllen.

Bro til Christiansholm.

Christianshavns Kanal.

Mellemfortet.

„Ærtekedlen", Kanal imellem Værftet og Christiansholms Fabrikker.

Arsenal-Øen.

Det nye, paa Bodenhoffs Plads opstaaede „Aladdin"-Kvarter.

Artilleriets Magasiner ved Baadsmandsstræde Kaserne.

Søkvæsthuset med Resten af den Have, hvor Fru Heiberg færdedes. Nyt Marine-Hospital, opført 1914—15. Søetatens Enkebolig. Prinsessegade.

Udsigt fra Frelsers Taarn (Maj 1915) imod Nordøst, fotograferet af „Før og Nu".

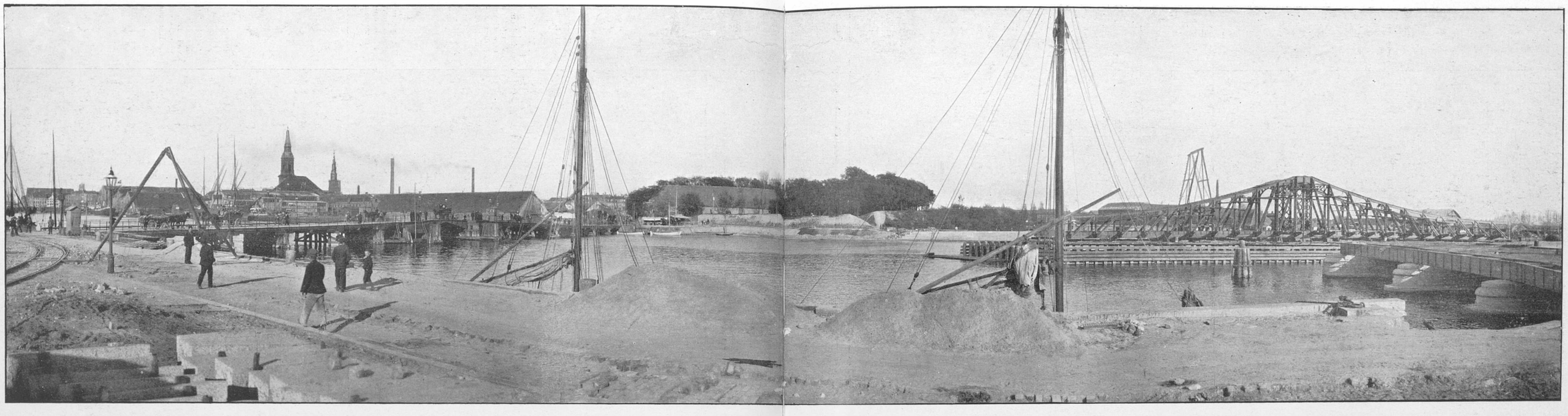

Raadhusbibliotheket. „Vue“ over den gamle Langebro (tilvenstre), Christianshavns Vold (i Midten) og den nye Langebro under Opførelse (1902) tilhøjre.

Kvarteret ved Islands Brygge.

Det, der særlig falder i Øjnene naar man ser paa vort Havnekort af 1912, der er anbragt som Kalke over Kortet for 1889 i Bladets Nr. 8 for 15. April, er den store Landvinding paa Amager Syd for Langebro.

Denne nye Bydel blev til paa samme Maade som Christianshavn, ved at man fyldte Jord i Vandet. Ideen var denne Gang Havnedirektør H. C. V. Møllers. Vandarealet tilhørte Staten og solgtes til Akties. Christianshavns Oplagspladser, som derefter lod det opfylde og anlagde Gader m. m. Opfyldningen paabegyndtes 1904 og foregik ved Sanddampere, som hentede Sand og Jord ved Sugning ud for Amager.

I Aaret 1905 købtes den første Byggegrund af Murermester Carl Köhler. Det var Hjørnegrunden ved den nye Langebro, hvorpaa der opførtes et Bygningskompleks med Thorvald Gundestrup som Arkitekt.

Det næste Hus ved Islands Brygge ejes af Murermester N. Toxværd, og er tegnet af samme Arkitekt. Tredie Hus tilhører Murermester Harald Petersen, fjerde Hus et Aktieselskab og det femte Em. Hüffeldt. (Se Panoramaet forneden).

Det nye Kvarter fik islandske og færøiske Navne, først Kajgaden der kom til at hedde „Islands Brygge“ og dernæst de andre Gader: Thorshavnsgade, Reykjaviksgade, Njalsgade o. s. v.

Man regnede vist egentlig med, at der langs med dette Parti af den udvidede Havn skulde lægge sig Fabriker og større Varelagre, som Dampskibene kunde lægge lige til. Fremmede Søfolk var i sin Tid meget forbavsede over, at Havnegade saa godt som udelukkende blev bebygget med almindelige Beboelseshuse. Men København er nu en Gang ikke — endnu — nogen udpræget Industriby. Imidlertid kom der dog efterhaanden nogle Fabriker paa den sydlige Del af det foreløbig opfyldte Vandareal: Tændstikfabriken, Sukkervarefabriken, A. S. Abildgaard, Glycerinfabrik og, lige ved Kajen med Anlægsplads for Dampskibe, Østasiatisk Kompagnis Soyakagefabrik.

Ligesom paa den ligeoverfor liggende „Kalvebod Brygge“, er der paa „Islands Brygge“ anlagt Kul- og Vareoplagspladser. De indehaves af Firmaerne Københavns Kul- og Kokes-Kompagni, Conrad Jensen & Søn, Evers & Co., Carl Nordstrand, Carl Nielsen og T. Christoffersens Eftfl.

Arkitekt Gundestrup, der, som anført, tegnede de første Huse i det fra Havet indvundne Kvarter, havde grebet Opgaven meget praktisk an. Det var med Prisstigningen paa Livsfornødenhederne blevet for dyrt for Nygifte og enlige Personer af Forretningsstanden og den yngste, lavt lønnede Embedsstand at faa nogenlunde „standsmæssige“ Boliger i den gamle By. Kravet Iød paa 2 og 3 Værelses-Lejligheder, der for en rimelig Leje bød Nutidens Bekvemmeligheder. Medens de første fire Huse indeholdt 5 og 4 Værelses-Lejligheder, fik Resten 2 og 3 Værelser. Kvarteret siges at have de største og bedst indrettede 2 Værelses-Lejligheder i København. Desuden har alle Karréer én stor Gaard, som er beplantet, saaledes at der ikke her findes de snevre, mørke Gaarde, som i Byens ældre, tæt befolkede Kvarterer.

En Kirke vil i Løbet af Sommeren blive bygget i Kvarteret efter Tegning af Arkitekterne Kristen Gording og Fr. Appel. Dens Beliggenhed bliver Hjørnet af Snorres- og Halfdansgade og den skal hedde Hans Tausens Kirken. Sidste 2den Paaskedag blev Grundstenen nedlagt af Biskop Ostenfeld. Grundstenen var en Blok fra den gamle Nikolai Kirke, hvor Hans Tausen i sin Tid prædikede.

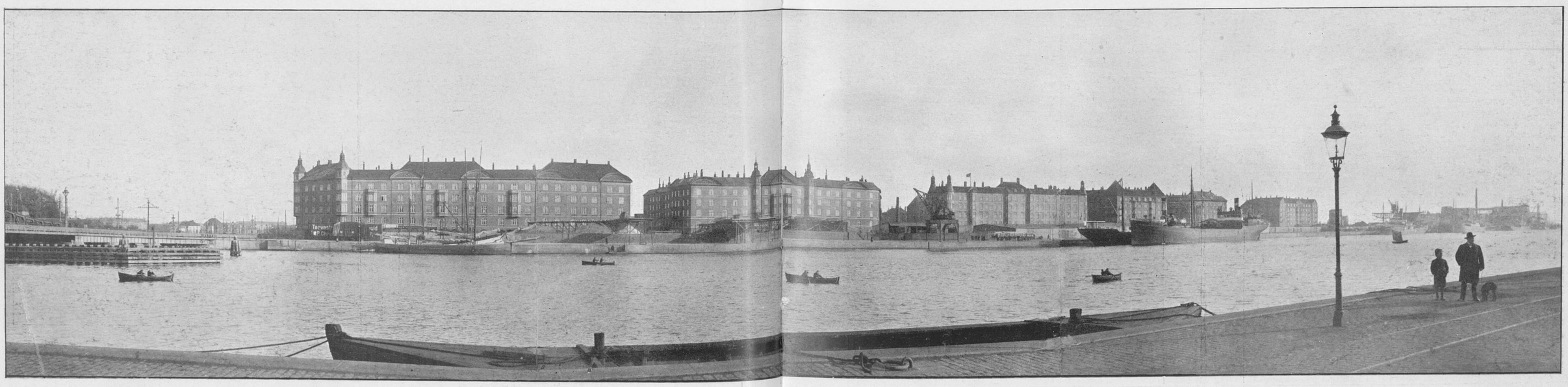

„Vue“ over den nye Langebro (tilvenstre), Islands Brygge-Kvarteret og (tilhøjre) Soyafabriken — 1915. — Fotograferet af „Før og Nu“.

„Vue“ fra relsers Taarn i Tredserne mod Syd udover Amager.

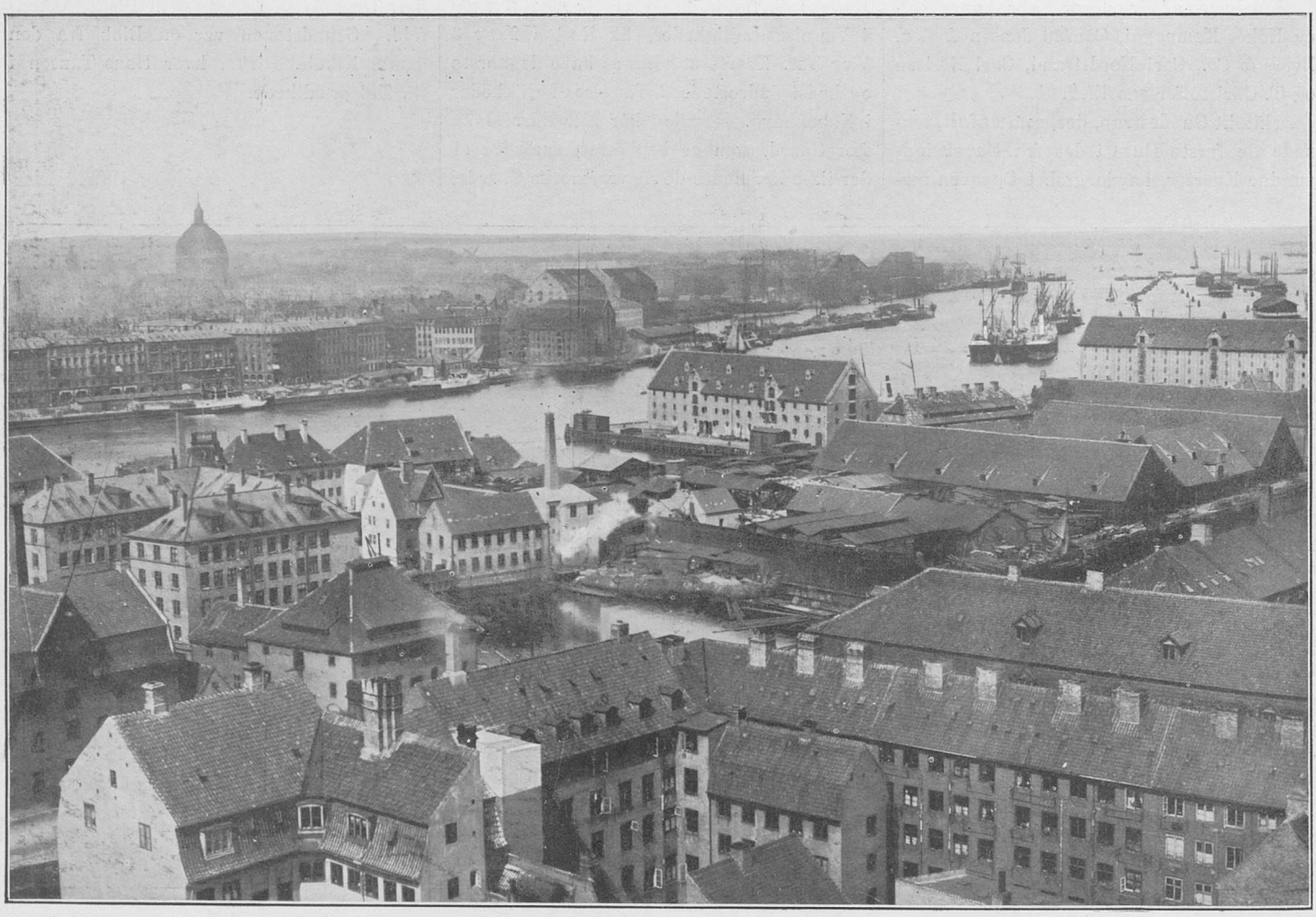

„Vue“ fra Frelsers Taarn imod Nord over Havnen med Omgivelser (ca. 1885).

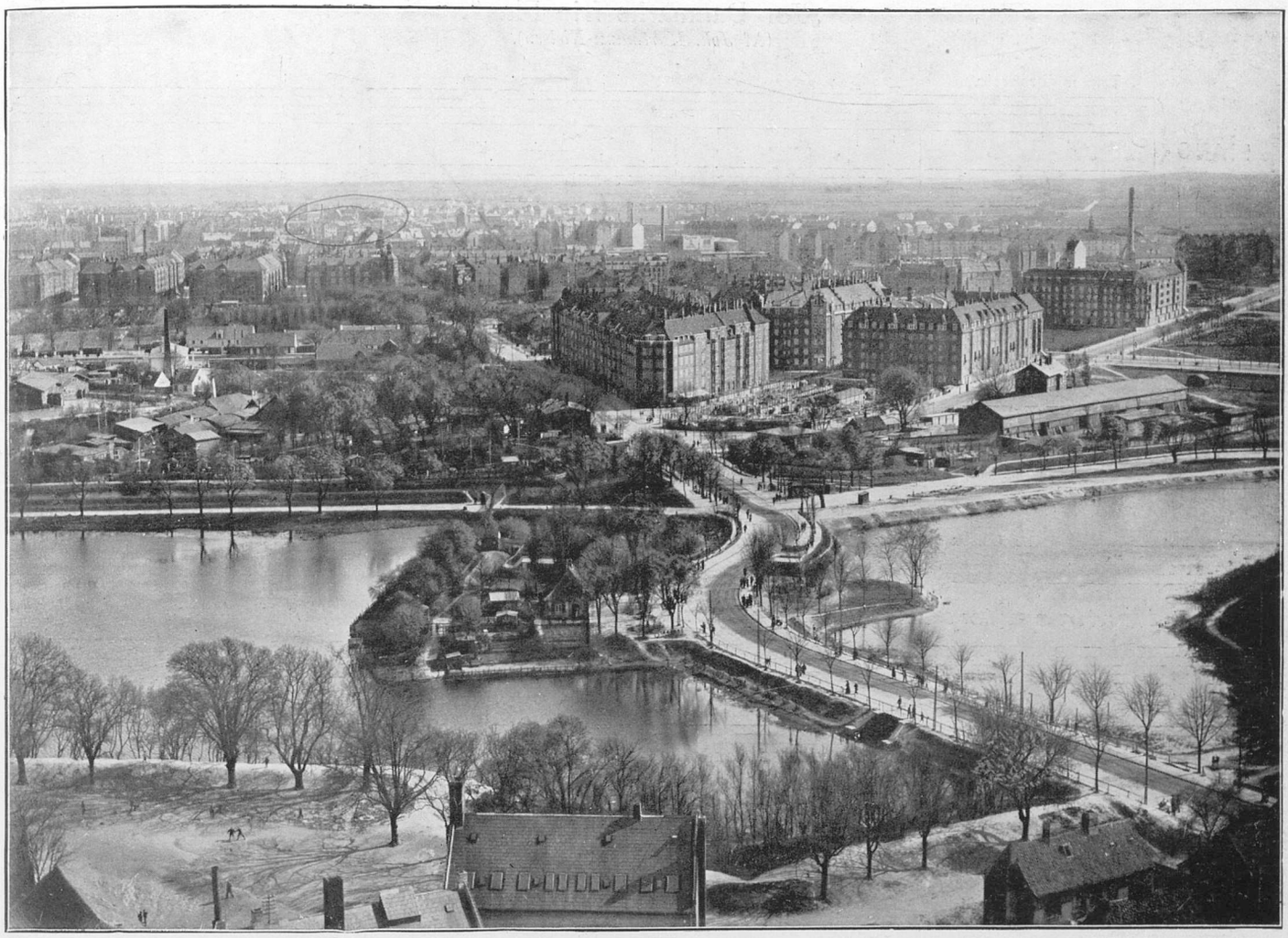

„Vue“ fra Frelsers Taarn mod Syd udover Amager. Fotograferet (1915) af „Før og Nu“.

Frederiks-Kirken. Engelsk Kirke i Grønningen. Yacht-Pavillonen, Langelinie.

„Vue“ fra Frelsers Taarn imod Nord over Havnen med Omgivelser. Fotograferet (1915) af „Før og Nu“.

„For Danmarks frie Flag".

(Af *Joh. Hartmann-Nielsen*).

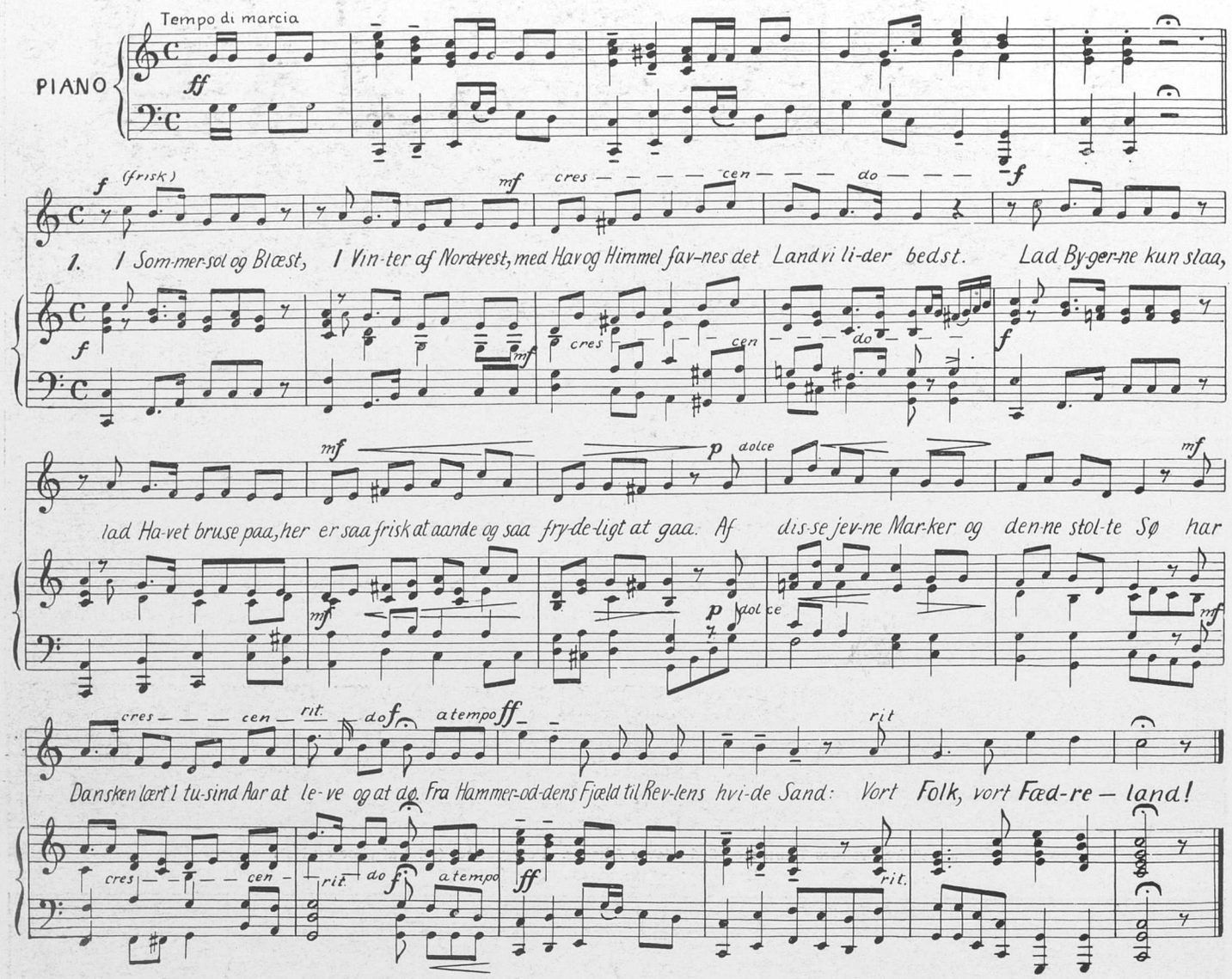

I Sommersol og Blæst,
i Vinter af Nordvest,
med Hav og Himmel favnes det Land, vi lider bedst.
Lad Bygerne kun slaa,
lad Havet bruse paa,
her er saa friskt at aande og saa frydeligt at gaa.
Af disse jevne Marker og denne stolte Sø
har Dansken lært i tusend Aar at leve og at dø.
Fra Hammeroddens Fjæld
til Revlens hvide Sand:
Vort Folk, vort Fædreland!

Det Sprog, der vokser her
i Kamp med Vind og Vær,
der løfter som en Bølge, der bider som et Sværd.
Af Tænker og af Skjald
gjort smidigt i sit Fald,
det magter nok at ramme og at rejse, hvad det skal.
Det hvisker over Vuggen med Barnets lille Navn
og gynger Folkets Fortid og dets Fremtid i sin Favn.
Thi alle Slægters Blod
er udgydt i dets Skaal:
Vort Sprog, vort Modersmaal!

Og truer os en Dag
en pansret Næves Tag,
da rejser vi for Danmark vort skønne, gamle Flag.
Paa Tab af Guld og Blod
kan Tiden raade Bod,
men overgir et Folk sig fejgt, da raadner Folkets Rod.
De andre er de stærke, dog skifter Sol og Vind,
og genfødt spirer Fremtid af det frelste, frie Sind.
Kun broderlig staa fast
i Flagets Flammeskær:
Eet Sprog, eet Folk, een Hær!

Vort Løsen er: Trods Alt!
Naar Danmark har os kaldt,
saa staar vi eller falder, som Dybbøls Kæmper faldt.
For Fædreland og Sprog,
for Dansk i Mund og Bog,
for Kongeborg og Bondegaard, for Hjemmets mindste Krog.
Vi veed, et Fjæld kan sprænges, og tvinges kan en Elv,
men aldrig kan et Folk forgaa, som ikke vil det selv.
Med Penge, Liv og Blod
til sidste Aandedrag
for Danmarks frie Flag!

(Af Vald. Rørdams Digt »Den gamle Kaptajn«).

ENHVER

bør omtale „FØR OG NU" til Venner og Bekendte og anbefale dem at tegne Abonnement paa Bladet, for at give disse interessante og skønne Mindeblade den Udbredelse blandt Tusinder af kjøbenhavnske Hjem, som de fortjener.

Obs. *Alle hidtil udkomne Numre kan endnu erholdes à 10 Øre pr. Nr. ved Henvendelse til Bladets Ekspedition, Kultorvet 16³, Tel. 3788.*

FØR OG NU

AKTUELT TIDSSKRIFT

Telefon Central 3788. UDGIVET OG REDIGERET AF ZACHARIAE, KULTORVET 16. 1ste Aargang. Nr. 12.

Bladet koster 3 Kr. ialt for Resten af Aaret 1915 (Juli og Oktober Kvartal) enkelte Numre 25 Øre, og bestilles gennem Expeditionen, Kultorvet 16, 3, og gennem Boghandlerne.

15. Juni 1915.

Bladet faas i alle Bladudsalg (Kioskerne og paa de kjøbenhavnske Banegaarde).

Til Læserne.

Bladet vil fra 1. Juli udkomme som et *12-sidigt* Illustrationsblad (hidtil kun 8 Sider), udenom hvilket der paa Opfordring af mange Abonnenter vil blive anbragt et stift Omslag for at beskytte Bladet ved Forsendelsen.

Denne kostbare Udvidelse i Forbindelse med det store og lødige Billedstof, som vi med stor Bekostning har samlet og erhvervet Retten til at gengive her i Bladet, nødvendiggør selvfølgelig en Forhøjelse af Abonnementsprisen, som for det kommende Halvaar (*2 Kvartaler*) er fastsat til 3 Kroner ialt (*12 Numre*).

Vi vil ikke røbe vore Planer eller give en Oversigt over det lødige Indhold, Bladet vil bringe i det kommende Halvaar; — vi foretrækker — Slag i Slag — at berede vore mange Læsere den ene større Overraskelse efter den anden, da de smaa Billetter og Breve, vore Læsere hidtil har sendt os i stor Mængde, med overstrømmende Tak for, hvad vi har præsteret, har været særdeles velkomne og særlig ansporende for vore — ofte med Skuffelse forbundne — energiske Bestræbelser for at komme under Vejr med, hvor de gamle, sjældne Fotografier og Billeder findes.

Vi glæder os til fremdeles at modtage disse Breve, successive som vi bringer Overraskelserne og vil overhovedet takke meget for enhver Oplysning om, hvor der findes gamle

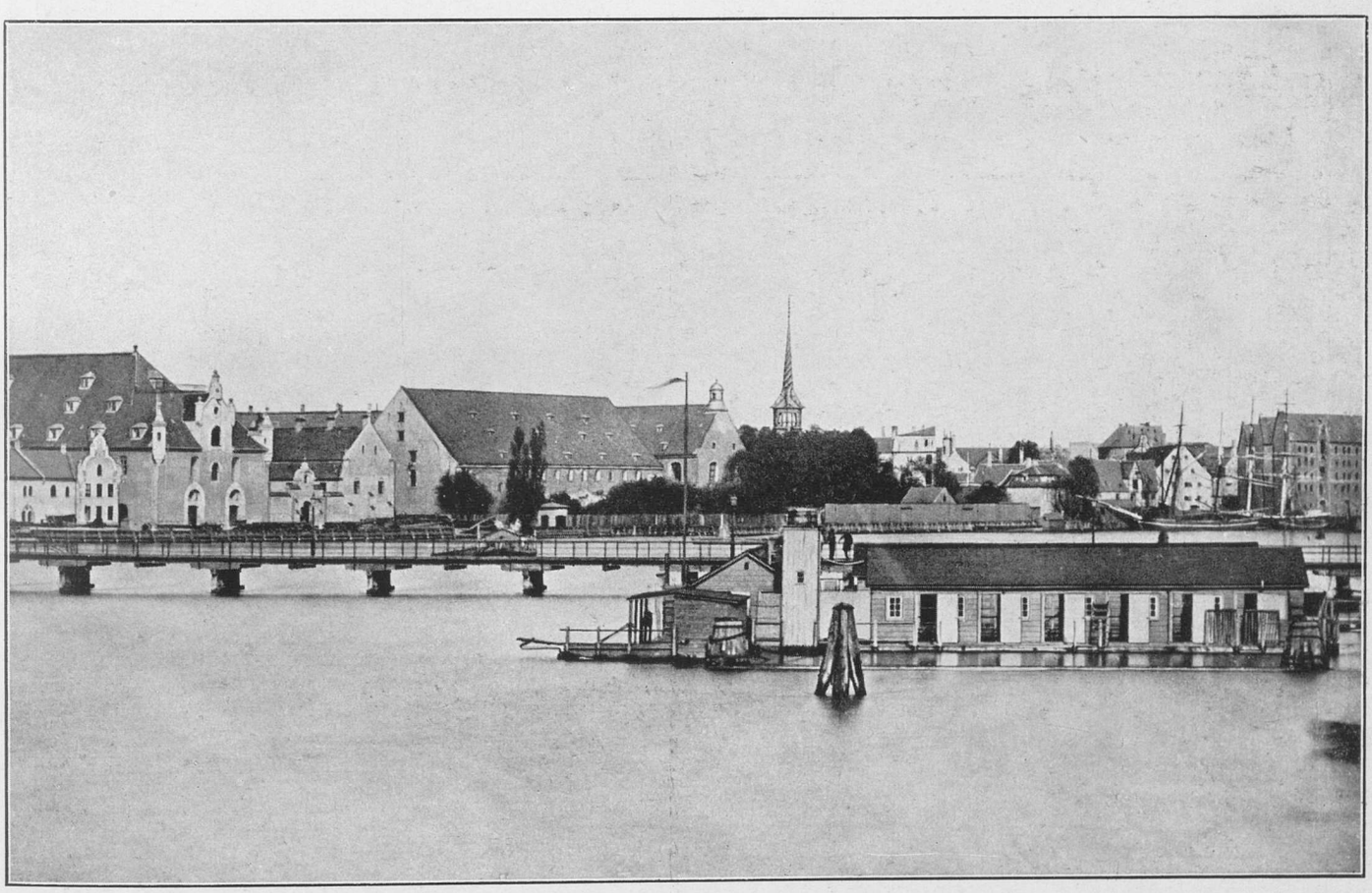

„Rysenstens Badeanstalt" paa Amagersiden, - dog kun Strømbadene, som var beliggende til højre for Langebro ved den bedækkede Vej.

Fot. Riise.

Vue fra Frelsers Taarn ud over Kalvebodstrand (1860).

Raadhus-Taarnet

Islands Brygge-Kvarteret

Geværfabrikken

Amager Boulevard (bedækkede Vej)

Rester af ChristianshavnsVold

Holms Huse

Burmeister & Wain

Bygninger paa Christianshavns Torv

Kalvebod-Kvarteret

Kongens Bryghus

Sukkerfabrikkerne (Appelbys Plads)

Christianskirken

Heerings Gaard

Fot. af „Før og Nu".

Christianshavns Kanal

Vue fra Frelsers Taarn ud over Kalvebodstrand (1915).

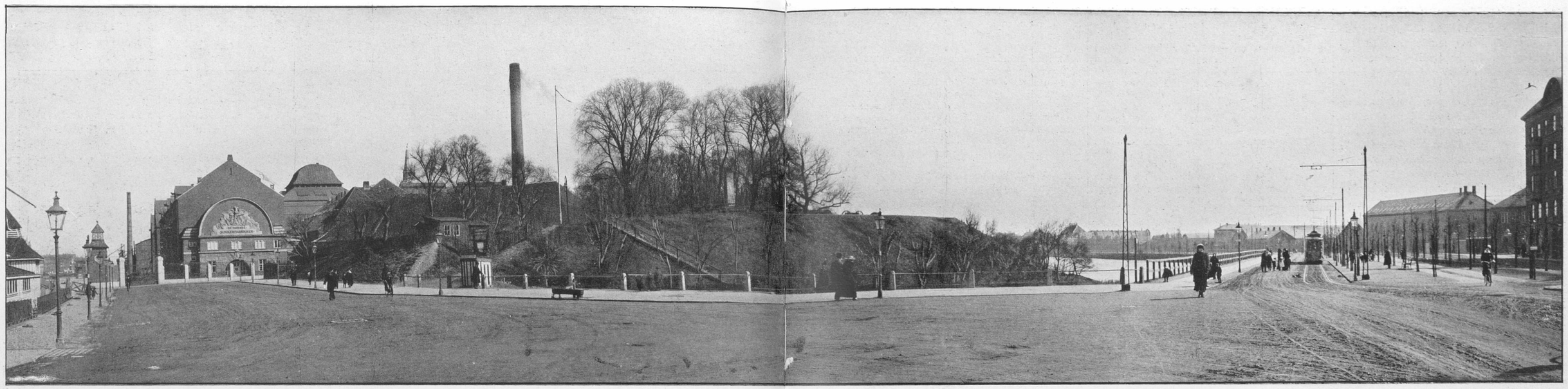

Fotograferet af „Før og Nu". **Panorama over Indkørslen til Sukkerfabrikerne, Christianshavns Vold, Sudsgraven, Amagerboulevarden, Geværfabriken, Islands Brygge-Kvarteret.**

Billeder, som egner sig til at reproduceres her i Bladet. Hvad vi her i Bladet hidtil har fremført af værdifulde „Minder", er jo ret enestaaende i Danmark, og vi er i den sjældne Situation indenfor Blad-Omraadet, at vi har slet ingen Konkurrenter. — Det vilde nemlig aldrig kunne betale sig for nogen Bladudgiver at give saa grundige og omfattende illustrerede Oplysninger om den Materie, vi har sat os til Opgave at overlevere Efterverdenen til Minde om vor kære By. — Vi er alene om vor Genre og gaar derfor ud fra, at enhver Københavner inden kort Tid vil tegne Abonnement paa „Før og Nu", som om 10, 20 à 25 Aar vil være mange Gange mere værd end den nuværende Pris.

De danske Sukkerfabrikker.

Til den Række af landskendte Virksomheder, der har været og endnu er knyttede til Christianshavn, er i den nyeste Tid kommet Aktieselskabet „De danske Sukkerfabrikker", som i Løbet af Aaret 1913 anlagde et mægtigt Kompleks af Fabriks-, Lager- og Kontorbygninger paa den gamle Appelbyes Plads. Paa Kortet over Københavns Havn og Kvarteret omkring den nye Langebro, som optager 8de Side af vort Blads Nr. 9 for 1. Maj, er disse Bygningers Beliggenhed angivet og i nærværende Numer vil man oven for og neden for disse Linier finde fotografiske Gengivelser af dem.

Som man ser optager de et betydeligt Areal af Christianshavn og har i høj Grad forandret denne Bydels Fysiognomi. Arkitekten for Bygningerne var Hr. E. F. Jeppesen, og der tør vel nok gives ham den Ros, at de af Fabriksbygninger at være har faaet et stilfuldt og tiltalende Udseende, saaledes, at der ikke for denne Del af Christianshavns Vedkommende vil være Grund til at beklage sig over Tabet af det, der var før, paa Bekostning af det nye.

Aktieselskabet „De danske Sukkerfabrikker" stiftedes i Aaret 1872 — det Aar, da den store nordiske Kunst- og Industriudstilling dannede Indledningen til, at vi tog os sammen efter den sørgelige Krig og Tabet af Sønderjylland i 1864. Det var til at begynde med C. F. Tietgen, der havde Forsædet i dette Selskab, som han havde det i saa mange andre Institutioner, der har virket til økonomisk Gavn for vort lille Land.

Selskabet ejer fra sin første Start Sukkerraffinaderiet i Helsingørsgade, som brændte i 1912 og nedlagdes i 1913, endvidere Lyngby Sukkerraffinaderi fra 1898, Larsbjørnsstrædes Raffinaderi fra 1909, nedlagt ifjor, og endelig Raffinaderiet „Phønix", det ovenfor omtalte, i 1913 opførte Bygningskompleks paa Christianshavn.

Af Roesukkerfabrikker omkring i Landet ejer Selskabet følgende: Sukkerkogeriet i Odense, oprettet 1873, Højbygaard Sukkerfabrik fra 1880, Nakskov Sukkerfabrik, oprettet 1882, med 4 Saftstationer, Assens Sukkerfabrik, oprettet 1884 med 4 Saftstationer paa Fyen og 1 i Jylland, Stege Sukkerfabrik, ligeledes oprettet 1884 med 4 Saftstationer paa Møen og 1 paa Sjælland, Maribo Sukkerfabrik, fra 1898 med en Saftstation og endelig Saxkøbing Sukkerfabrik, oprettet 1910.

Aktiekapitalen, der oprindelig var 5 Millioner Kr., er forskellige Gange udvidet og andrager nu 22½ Million Kr.

Foruden Oplagspladserne paa Appelbyes Plads har Selskabet Oplagspladser paa Adolphs Plads og ved det gamle, nu nedlagte Sukkerhus „Phønix", Slotsholmsgade Nr. 20—22, hvor Hovedkontoret er.

Formand for Selskabets Bestyrelse er Gehejmekonferensraad, Fabrikejer G. A. Hagemann, Bestyrelsesmedlemmer er iøvrigt Godsejer P. F. Fabricius, Grosserer G. Halkier, Konferensraad, Fabrikejer Vilh. Jørgensen, Godsejer, Hofjægermester Aug. Konow, Direktør Eduard Rée og Gehejmekonferensraad, Lehnsbaron Reedtz-Thott.

Virksomhedens merkantile Direktører er d'Hrr. Konferensraad Carl Gammeltoft og Vigand Lose.

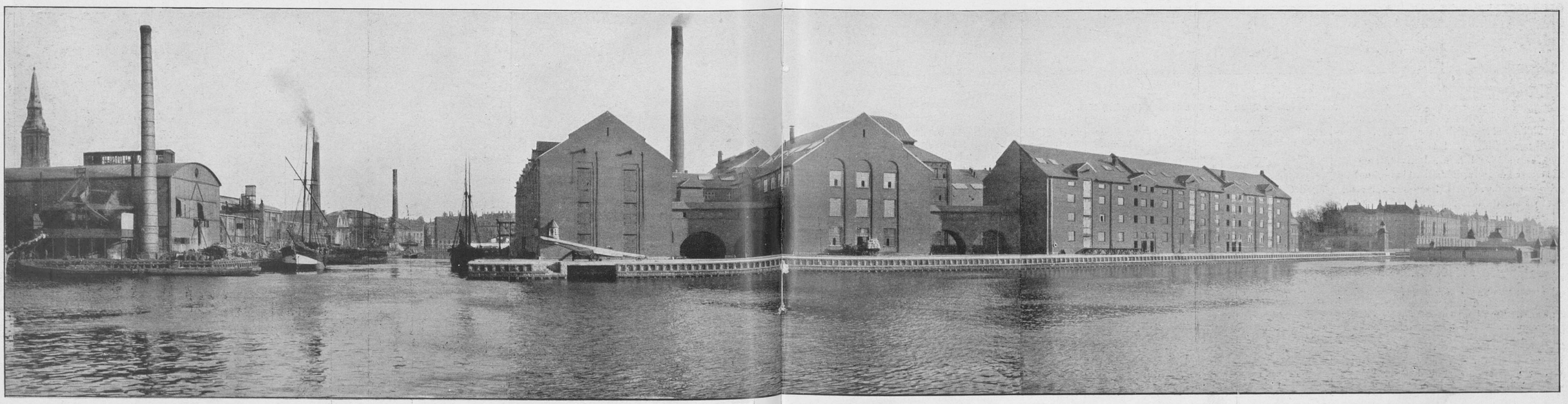

Fotograferet af „Før og Nu". **Prospekt over Indsejlingen til Christianshavns Kanal med Burmeister & Wain tilvenstre, Sukkerfabrikerne tilhøjre og yderst tilhøjre Chr. IX Bro (Ny Langebro) og Islands Brygge-Kvarteret.**

Ifølge de sidst offentliggjorte statistiske Meddelelser har den i 1914—15 producerede Sukkermængde her i Landet udgjort 153 Mill. Kilogram. Til Sammenligning anføres, at Produktionen i 1893—94 kun udgjorde 27,4 Mill. Kg.

Den enorme Fremgang skyldes ikke alene det forøgede Sukkerroeareal, som nu er 30,600 Hektarer, mod 8,500 Hektarer i 1893—94, men ogsaa den tekniske Udvikling, idet Sukkerprocenten fra 6,65 i 1873—77 steg til 14,03 i 1908—11.

Landets aarlige Forbrug af Sukker er for Tiden 117,76 Millioner Kilogr. eller 41,19 Kg. pr. Individ. I 1876—80 var Forbruget kun 13,48 Kg. pr. Individ, men til Trods for det tredobbelte indenlandske Forbrug har der, som Tallene ovenfor viser, været et stort Overskud i Produktionen til Udførsel af det danske Sukker. Særlig i de sidste 3 Aar og nu specielt under Krigen har Udførslen taget Fart.

Til Billederne.

Panoramaet paa Bladets 2 Side skriver sig fra ca. 1860. I Forgrunden har vi Christianshavns Kanal og Overgaden n. Vandet, hvor man bl. a. vil finde den kendte Heeringske Gaard. Bagved denne ligger de Bygninger, der hører til Burmeister & Wains Fabriker samt Christianskirken. I Midten ses Appelbyes Plads med den store Grav, der den Gang optog Pladsen, samt det lange lave Pakhus, der først forsvandt 1913, da Sukkerfabrikkerne bebyggede Pladsen. Endvidere ser man, tilvenstre for Pladsen „Holms Huse" i Langebrogade og det Stykke af Christianshavns Vold, der hedder „Kalvebod Bastion", tilvenstre for denne ses et Stykke af Stadsgraven, langs med hvilken løber „den bedækkede Vej", som nu hedder „Amager Boulevard". Fra Holms Huse i Langebrogade gaar tilhøjre den gamle Langebro, der ender ved Langebros Dampmølle, som Københavns Kommune i den nyere Tid har købt og ombygget til den tidligere omtalte Ejendom „Kongsgaard". Bagved Langebro ligger Rysenstens Badeanstalt, som i forrige Aarhundrede var meget søgt og meget populær. En Trægruppe ved samme, bagom Dampmøllen, betegner den københavnske Del af Volden og Stadsgraven, med den herfra til Vesterbro løbende maleriske „Kirsebærgang".

Det tilsvarende Panorama paa 3die Side viser dette Parti af Byen, som det er nu, og det kan jo ikke nægtes, at Forandringen er meget stor. Burmeister & Wain har faaet en Række nye Fabriksbygninger ved Siden af og bagom den Heeringske Gaard og paa Appelbyes Plads ses Sukkerfabrikernes mægtige Bygningskompleks, der skjuler den nye Langebro. Tilvenstre i Billedets Mellemgrund ses en Del af Geværfabriken og det nye Kvarter ved Islands Brygge, som er beskrevet i Bladets forrige Nummer. Bagom Christianskirken og Sukkerfabrikkernes Bygninger ses den ovenfor omtalte „Kongsgaard", hvor før Langebros Dampmolle laa, og tilvenstre herfor Ejendommen „Ny Christiansborg" og de andre Bygninger, der i Løbet af de sidste 10—15 Aar er opført ved den ny „Vestre Boulevard". Havnen er, som man ser, stærkt indsnevret ved Udfyldning og Bebyggelse udfor Gasværket og videre langs Kalvebod Strand; bagved Burmeister & Wains høje Skorsten i Billedets Midte ses bl. a. Flæskehallen med de hvide Tage.

Et ikke mindre interessant Panorama er det, som er gengivet paa Bladets 6te Side og som skriver sig fra c. 1865. Man ser i Forgrunden Huse i Overgaden n. V. og St. Annagade, der løber mod Asiatisk Kompagnis Port i Strandgade. Tagene af „de asiatiske Palæer" skimtes. Bagved Havnen ser man „Gammelholm" i sin ældre Skikkelse som Orlogsværft, og det nuværende Gammelholms første Nybygning, „Navigationsskolen", under Opførelse. I Mellemgrunden ses tilvenstre Holmens Kirke og

Set. Annagade
Asiatisk Komp.

Vue fra Frelsers Taarn over Gammelholm (Værftet) 1865.

bagved denne Helligaandskirken med det kullede Taarn, som det havde fra Branden 1728 indtil den i Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede blev ombygget i sin nuværende Skikkelse. Nikolaj Taarn præsenterer sig som det stod efter Branden 1795 uden Spir. Det fungerede som Hovedbrandstation indtil den nuværende Station blev taget i Brug 1892. Paa det bagved liggende Rundetaarn ses den lave Bygning paa Toppen, hvor der den Gang var Observatorium. I Baggrunden skimtes en af Voldens Møller.

Det tilsvarende Panorama paa næste Side af den samme Udsigt i vor Tid viser, som man vil se, mange Forandringer i Byens Udseende. Paa dette Billede ser man Privatbankens nye Bygning foran Børsen, bygget 1901, i Mellemgrunden tilvenstre og bagved ses Christiansborg Slot i sin nye Skikkelse. Gaar man herfra tilhøjre ser man Holmens Kirke og ovenover denne „det Kgl. oktroyerede Brandassurance-Kompagni"s ny Bygning, som i 1906 opførtes paa Hjørnet af Gammelstrand og Højbroplads. Bagved denne Bygning ser man Helligaands-

kirken i sin nuværende Skikkelse (indviet 1880), og tilhøjre for denne Nikolaj Taarn med Spiret, som Brygger Jacobsen i 1909 skænkede Byen og som unægtelig pynter overordentlig meget. I Billedets Mellemgrund langs Havnen løber den nuværende Havnegade og tilhøjre for Nikolaj Taarn ses Magasin du Nords Bygning med Kuplen.

Hjælpekorpset paa Kalvebod Bastion.

En smuk, human Virksomhed har i de senere Aar været knyttet til den Del af Christianshavns Vold, der ligger nærmest Langebro, nemlig „Hjælpekorpset paa Kalvebod Bastion".

Forholdene udviklede sig imidlertid derhen, at „Københavns Luftkursted", der ikke saa sig i Stand til at fortsætte sin Virksomhed, overgik til „Hjælpekorpset" den 7. Decbr. 1910. Fra denne Dag og til sin Dødsdag den 30. Juni 1912 var Fru Vilhelmine Kjeldsen Formand for de samlede Virksomheder; ved hendes Død overtog kgl. Mønt- og Stadsguardein C. F. Heise Formandsposten, Grosserer Axel Kjeldsen er, som hidtil, Administrator for Institutionen.

Den Kongelige grønlandske Handel.

Mellem Krøyers Plads og den saakaldte Trangrav, der forbinder Christianshavns Kanal med Havnen, ligger Den kongelige grønlandske Handels Plads, hvis store Pakhus fra Aar c. 1780 ses paa Panoramaet paa 3die Side i vort Blads forrige Numer.

Handelen paa Grønland er, som bekendt, fra gammel Tid et Statsmonopol. I en kort Periode — i Aarene 1734 til 1749 — var den overdraget til en Privatmand, Jacob Severin, som drev baade Handelen og Missionen paa vort fjerne Biland, efter ham gik den over til et Selskab, der hed „det almindelige Kompagni", men efter dettes Opløsning 1774 atter over til Staten.

Ifølge Lov af 8. Juni 1912 om Fællesstyre af de grønlandske Anliggender varetages Grønlands Administration af en Institution, som hedder Styrelsen af Kolonierne i Grønland og som sorterer som Departement dels under Indenrigsministeriet og dels under Kultusministeriet. Under denne Institution hører saaledes Handelen, Koloniernes Besejling, den egentlige Administration af Landet (Kommunal- og Retsvæsen), Kirke- og Skolevæsenet og det offentlige Sundhedsvæsen, kort sagt alt Grønland vedrørende, alene med Undtagelse af rent indre kirkelige Anliggender (rituelle Spørgsmaal o. lign.), som henhører under Sjællands Biskop.

Direktør for Styrelsen er for Tiden Hr. J. Daugaard-Jensen, Kontorchef Hr. A. P. Olsen og Chef for Handelen Hr. C. S. Ryder. Styrelsens Hovedkontor er i Knippelsbrogade Nr. 3, Handelens Kontorer paa den tidligere kongelige grønlandske Handels Plads.

Handelens Overskud, som opføres paa Finansloven under § 7 „Adskillige Indtægter" har været meget vekslende. I 1870erne var det omtrent 1/4 Million Kr., i 80erne betydeligt mindre, og siden 1887 har Grønland som Regel bragt Underskud, et Forhold som nu ventes ændret, idet det paa Finanslovene for 1914—15 og 1915—16 er opført med forventede Overskud af ca. 220,000 Kr., hvilket altsaa vil sige, at Landet bærer sine egne Udgifter til Administration, Kirke- og Skolevæsen, Sundhedsvæsen, Besejling o. s. v.

Indtægten fremkommer ved Salget af de hjembragte Produkter, Tran, Pelsværk, Skind samt Fisk — Hellefisk og Laks — Fuglefjer o. a. mindre vigtige Produkter. Endvidere Afgiften af Kryolithbrydningen ved Ivigtut, som drives af et privat Selskab, Kryolith Mine og Handelsselskabet, der har Kontor paa Gammel Torv Nr. 22, og som gennem en for et Aarstid siden indført væsentlig Forhøjelse af Afgiften er Hovedaarsagen til at Grønlands tidligere Underskud har forvandlet sig til et forhaabentlig vedvarende Overskud.

Udgiften er Lønninger, Bestyrelsesudgifter og Koloniernes Forsyning med Varer: Træ, Korn, Jern, Manufaktur, Kolonial samt til Skibsfarten.

Fotograferet af „Før og Nu".

Sct. Annagade
Asiatisk Kompagni
Vue fra Frelsers Taarn over Gammelholm 1915.

Den 10. August 1909 stiftede Grosserer Axel Kjeldsen „Københavns Luftkursted" efter af Krigsministeriet at have faaet overdraget Brugsretten til Kalvebod Bastion. Samtidig stiftede hans Frue, Vilhelmine Kjeldsen, „Hjælpekorpset paa Kalvebod Bastion".

„Luftkurstedet"s Formaal var at give Byens ubemidlede Tuberkuløse Adgang til Liggeskur i god og sund Luft, „Hjælpekorpset" skulde samtidig forsøge at fremskaffe den fornødne Naturalforplejning til Kurgæsterne paa Luftkurstedet.

At Virksomheden saaledes begyndte med 2 Afdelinger var begrundet i, at Stifterne ved Starten manglede det økonomiske Grundlag og derfor befrygtede ikke at kunne gennemføre 2den Afdelings, „Hjælpekorpset"s Program.

Som Formand for „Københavns Luftkursted" fungerede Professor Israel Rosenthal, medens Fru Vilhelmine Kjeldsen overtog Formandskabet for Hjælpekorpset, og som Administrator for begge Afdelinger fungerede Grosserer Axel Kjeldsen.

Handelen ejer 5 Skibe til Besørgelse af Farten paa Grønland, nemlig de to Dampskibe Hans Egede, som føres af Kapt. Thorsen, og Godthaab, Kapt. Schoubye, samt de 3 Barkskibe: Nordlyset, Kapt. Hansen, Thorvaldsen, Kapt. C. Stoklund og Ceres, Kapt. J. Stoklund. Midt i Marts begynder Sejladsen og varer til midt i November. Dampskibene bruger c. 6 Uger om en Rejse frem og tilbage. For Sejlskibenes Vedkommende er Tiden jo stærkt afhængig af Vejr- og Vindforhold.

I den lille maleriske Kontorbygning paa Handelens Plads paa Christianshavn har den bekendte Landskabsmaler Professor V. Kyhn haft sit Barndomshjem, idet hans Fader i sin Tid havde Bolig her som Handelens Pladsmester.

Den unge Skuespillerinde, Frk. Gudrun Houlberg har forøvrigt haft sit Barndomshjem paa samme idylliske Sted.

Københavns Flydedok.

Inden vi forlader Christianshavn, maa vi omtale Aktieselskabet „Københavns Flydedok og Skibsværft", der, som berørt i et tidligere Nummer, har sin Virksomhed paa Krøyers Plads mellem Wilders- og Den kgl. grønlandske Handels Pladser.

Selskabet, som er stiftet i 1897 med en Aktiekapital paa 700,000 Kr., driver Maskin- og Skibsbyggeri samt Reparationer.

Senere har Aktiekapitalen paa Grund af det stadigt tiltagende Arbejde maattet udvides og er nu 1½ Million. Den første Flydedok, et Vandareal paa c. 95 × 20 Meter, byggedes af Flensburger Schiffbau-Akt. Gesellschaft. Senere er kommet to nye Flydedokker til, samt en Tørdok, alle byggede af Selskabet selv.

Kommer man i denne Tid ud paa „Flydedokken", som Etablissementet kort og godt benævnes, ser man, at der udfolder sig en overordentlig travl Virksomhed; nye Skibe bygges og gamle er under Reparation. Et af de sidste Skibe, der er udgaaet fra Værftet, er den komfortable Damper „Malmø", som i Foraaret 1914 afleveredes til Øresunds-Selskabet. For Tiden er ialt 12 nye Skibe under Bygning paa Værftet og Arbejdsstyrken er 1200 Mand.

Selskabet har Filial i Ny Kalkbrænderihavn, tidligere Arentz & Rosenfeldts Skibsforretning. Den daglige Drift ledes af Overingeniør O. Munck og Kontorchef Chr. Lund.

Af Voldens Historie.

Det, der i vor Tid bringer os til at holde paa Christianshavns Vold, er dens Skønhedsværdi. Det var stor Skade om dette Bælte af Grønsvær, Spaseregange og gamle Træer ikke skulde faa Lov til at blive staaende midt i den voksende Storby. Men har disse Volde nogensinde været til Nytte? Jo, det har de absolut i 2 Afsnit af Danmarks Historie. De opfyldte, da Tiden kom, fuldt ud den Bestemmelse, Christian IV tillagde dem, da han planlagde Christianshavn, at være „vor Skibsflaade, Tøjhus, Slottet og den gamle By, som største Magt paaliggende er, til Defension og Forsikring". Under Svenskernes Belejring af København 1658—59 ledede Kong Carl Gustav personlig et Angreb paa Byen fra Amagersiden, som skulde ske samtidig med at hans Tropper Natten til den 8. Oktober 1658 forsøgte at komme ind ved Helmers Bastion paa Sjællandssiden. Han var gaaet i Land ved Dragør, slog de danske Bønder her og rykkede derefter frem mod Christianshavns Vold. Med Kong Frederik III i Spidsen foretog Københavnerne imidlertid et saa kraftigt Modangreb med Ahlefeldts og Gyldenløves Ryttere, der pludselig tørnede ud gennem Amagerport, at Carl Gustav og hans Folk blev slaaet paa Flugt og atter maatte retirere til Dragør.

I December samme Aar forsøgte Svenskerne igen at angribe over Christianshavns Vold ved at gaa over Isen i Kalvebod Strand, men under Adolph Fuch's energiske Ledelse lykkedes det ogsaa denne Gang Københavnerne at hævde Stillingen. Saa kom det store Stormangreb Natten mellem 9. og 10. Februar, i hvilket Angrebet paa Christianshavns Vold lededes af Carl Gustavs særlig betroede Mand Claes Thott. En stor Del af Svenskerne faldt uheldigvis i Vandet, da Isen brast, Resten forsøgte tre Gange at tage Volden, men Fuchs slog dem hver Gang tilbage og siger i sin Rapport over Slaget, at „Svensken havde selv taget sin Ligskjorte med".

Anden Gang Volden gjorde Nytte, efter at den under Christian V var forlænget til den nuværende Refshaleø, var i Juli 1700, da en forenet engelsk, hollandsk og svensk Flaade aabnede Fjendtlighederne mod Frederik IV for at forsvare Hertugen af Holsten-Gottorp. Svære Kanoner blev anbragte paa den nye Del af Volden for at give Fjenden sin Bekomst, hvis han skulde give sig til at bombardere Byen, og et Bombardement begyndte ogsaa om Aftenen d. 26. Juli og fortsattes næste Dag uden dog at gøre synderlig Skade. I Huset paa Hjørnet af Christianshavns Voldgade og Sofiegade er indmuret en Kugle, som siges at stamme fra dette Bombardement.

Ny Færdselslinier paa Christianshavn.

Naar man tænker sig Christianshavns Vold bevaret maa man dog regne med, at den et Par Steder maa gennembrydes for at skaffe Luft for Trafikaarer, der kan aflaste Torvegade for en Del af dens Færdsel. I Samraad med Formanden for Christianshavns Grundejerforening, Apoteker Victor Pedersen, udarbejdede Arkitekt Egil Fischer for nogle Aar siden en Plan til Regulering af Trafiklinierne i denne Bydel og til nogle Promenader m. m. I denne Plan var foreslaaet en Gennemskæring af Volden mellem Dronningensgade og Overgaden o. V., saaledes at disse Gader kunde danne en Forbindelse med Islandsbrygge-Kvarteret. Over Gennemskæringen skulde føre en Bro, der forbandt de to Voldstykker med hinanden, og under denne skulde mellem de forlængede Gader være en Legeplads eller et lille Anlæg.

En anden Gennemskæring af Volden var tænkt ved Enden af Baadsmandsstræde, som saa skulde forlænges ud ad Amager til. Apoteker Pedersen, der har omtalt denne Sag i en Bladartikel, bringer det tiltalende Forslag frem, at anbringe en Kopi af den gamle Amagerport i Gennemskæringen med et Par Aabninger paa Siden for Fodgængere.

Skønt Christianshavn kun havde en kort Periode, som selvstændig By, har den dog til Dato bevaret et Særpræg, og dette skyldes ikke alene dens ejendommelige Karakter men lige saa meget, at Christianshavnerne i høj Grad ejer Pietet for deres Del af Stor-København. De holder Hævd over det gamle og bestræber sig for at faa noget smukt, naar det gamle ifølge Naturens Orden maa vige Pladsen for Tidens Krav.

Fra de seneste Aar kan vi som gode Eksempler nævne den tidligere omtalte Ejendom paa Hjørnet af Torvegade og Dronningensgade, som er bygget efter Tegning af Arkitekt A. W. Rue, og Bygmester Adolphsens Hjørneejendom ved Knippelsbro og den bagved liggende Knippelsbrogade, som er bygget efter Tegning af Arkitekt Phil. Smidth.

Christianshavn ejer enestaaende Betingelser for ogsaa i Fremtiden at blive en smuk Bydel, men fra andre Byer i Landet har man jo Eksempler paa, at det Skønne ikke er bundet til de maleriske Omgivelser. Vi har set de kedsommeligste Byer rejse sig i de skønneste Egne. Maleren Nic. Lützhöft gjorde i en velskreven Artikel i Forskønnelsesforeningens Medlemsblad i sin Tid opmærksom herpaa og fremdrog en By som Aarhus. Den er, skriver han, i sin moderne Skikkelse og trods sin skønne Beliggenhed alt andet end malerisk. Man faar ved sit første Besøg i Jyllands Hovedstad Følelsen af, at her er sparket for haardt til Idyllen til Bedste for Storstadsærgerrigheden, — den Storstadsærgerrighed, der i det hele taget er en Moloch, der fortærer megen uskyldig Skønhed i sit hule Gab uden altid at give Valuta for Ofrene.

— Vi tror, efter hvad der i Retning af Modernisering er begyndt paa Christianshavn, at turde spaa, at man derude vil vide at bevare Byen skøn, som den altid har været, ogsaa for vore Efterkommere.

Nu kommer der snart en Tid, hvor Christianshavn maa have nogle flere Færdselslinier ud til Amager, hvor Bebyggelsen er taget saa stærkt til. Torvegaderne, som nu optager saa godt som hele Færdselen udefter, trænger haardt til at blive aflastede, og der vil jo ogsaa kunne skabes nye Værdier ved et Par andre Færdselsaarer.

Men samtidig med, at man har dette for Øje, tænker man stærkt paa Voldens Skæbne. Man maatte nødig se de smukke Voldpartier dele Skæbne med Københavns Volde, de bør, fraset de nødvendige Gennemskæringer, absolut bevares.

Et Haab om, at dette kan ske, haves deri, at Christianshavnerne har overdraget Arkitekt Holger Rasmussen og Afdelingsingeniør O. K. Nobel at udarbejde et Forslag til Voldens Bevarelse i Forbindelse med nye Gadeanlæg, og efter hvad man kender til de to Herrers tidligere Virksomhed, f. Eks. ved deres Forslag til Jernbaneterrænets Bebyggelse, er der Grund til at vente et godt Resultat af deres Samarbejde.

ENHVER

bør omtale „FØR OG NU" til Venner og Bekendte og anbefale dem at tegne Abonnement paa Bladet, for at give disse interessante og skønne Mindeblade den Udbredelse blandt Tusinder af kjøbenhavnske Hjem, som de fortjener.

Obs. *Alle hidtil udkomne Numre kan endnu erholdes à 10 Øre pr. Nr. ved Henvendelse til Bladets Ekspedition, Kultorvet 16¹, Tel. 3788.*

Ærede Læsere!

Som meddelt i det afsluttende Nummer af April Kvartal — Nr. 12, fremtræder vort Blad fra idag af i en ny, forbedret Skikkelse.

Forandringen sker paa Basis af Henstillinger, sendt os fra mange Abonnenter, — Henstillinger, som vi har ment at burde følge.

Vi afsluttede i Nr. 12 vor omfattende og rigt illustrerede Omtale af Christianshavn fra denne Bydels Etablering indtil Dato, — og gaa nu over Langebro for at tage fat paa en indgaaende Omtale af

Vestervold-Kvarteret

fra gamle Dage op til Dato.

Som orienterende Plan for de mange gamle Minder, vi i denne Afdeling vil komme til at fremdrage og illustrere, hidsætter vi paa 3die Side her i Bladet et ganske udmærket Kort, tegnet af Lieutenant Thor Branth, som giver nøjagtige Oplysninger om alt vedrørende dette Kvarter i 1858. Over Kortet har vi lagt en „Kalke" af Kvarteret, som det ser ud i 1915.

For de Læsere, som ikke har oplevet Minderne fra 50'erne, 60'erne, 70'erne og 80'erne, og som derfor vil have Brug for Oplysninger i Anledning af de mange interessante Billeder, vi bringer fra Kvarteret, som ogsaa vil omfatte Udstillingerne i 1872 og 1888 — Vesterport med Ravelinerne samt Tivoli m. m., — vil det nævnte Kort være til stor Nytte som Vejleder.

Fra selve Vestervold, — paa Strækningen fra „Rysenstens Bastion" til Vesterport, — eksisterer der kun faa Billeder; vi har søgt og søgt efter Fotografier fra Volden med Udsigt over Stadsgraven, Kalleboderne og Tivoli, — uden at finde noget af Betygning. Det er muligt, at der findes Malerier og Tegninger af disse Partier, men ejheller saadanne er vi stødt paa.

Men saa mange desto flere Billeder bringer vi fra Kvarteret omkring det gamle Halmtorv, Vesterport før og efter Nedrivningen, Tivoli og Udstillingerne i 1872 og 1888.

Omtalen af Vestervoldkvarteret vil formentlig strække sig over 5 à 6 tolvsidige Numre, — saa mange kendte og ukendte Billeder har vi samlet sammen.

Med denne Redegørelse formener vi at have besvaret de skriftlige og telefoniske Forespørgsler, der fra en Del Abonnenter er rettede til os om Nødvendigheden af den nævnte Forandring, som har bevirket, at Abonnementsprisen er sat op fra 60 Øre til 1½ Krone Kvartalet (3 Kroner for de to tilbageværende Kvartaler af 1915), men vi vil dog til vor Redegørelse yderligere føje følgende Oplysninger.

Et Billedværk af den Værdi, som vort Blad har udviklet sig til at være, kræver det Hensyn til Opgavens Løsning, at det fremtræder smagfuldt trykt og paa den Slags Papir, som egner sig for Billedtryk, ligesom Farven, det trykkes med, maa være af prima Kvalitet. Men alle disse korrekte Hensyn, som vi fra idag har besluttet os til at tage i rigeste Maal, koster selvfølgelig betydeligt mere end almindeligt Avistryk, og naar vi har fastsat Abonnementsprisen for 12 Sider Billedtryk til Kr. 1,50 pr. Kvartal, saa er denne Pris fænomenal billig, og enhver, som samler og indbinder vort Blad, vil ad Aare faa denne Ulejlighed rigelig betalt, successive som Værket vil stige i Pris som en Følge af det specifike og sjældent behandlede Omraade, det omfatter.

Udgiveren.

Rysensteens Badeanstalts Billetkontor (set fra den dækkede Vej 1880).

Hvad Kortene fortæller.

Som bekendt var Kjøbenhavn i sin Tid en Fæstning; — den strakte sig fra Batteriet „Sixtus" paa „Holmens Værft", — ud over Christianshavn til Langebro og fortsattes paa Kjøbenhavn-Siden rundt om hele Byen indtil den endte med „Citadellet Frederikshavn".

Foran Fæstningen laa „Stadsgraven" og bag denne altsaa Voldene med de mange Bastioner, fra hvis Top man snart havde Udsigt ud over Søen (Kallebodstrand), snart havde Marker og Alléer for Øje, — (ogsaa over Tivoli) og fra Nørrevold og Østervold saas ud over smilende Landskaber paa den anden Bred af Stadsgraven. Alt dette er forbi, naar undtages Resterne af Christianshavns Vold og „Citadellet". — Man sløjfede alle disse med rige Minder forsynede og med stor Møje og mægtig Bekostning opførte Fæstningsværker og idylliske Partier for at opføre de bekendte, men mindre beundrede Kaserner. Dog besluttede den vise Borgerrepræsentation i et Møde, 19. Febr. 1872, at der i Voldenes Sted skulde anlægges en 80 Alen bred Boulevard rundt om Byen, fra Kallebodstrand til Østerbro, men da denne endelig var fuldt udført, vedtog Raadet efterhaanden som disse Boulevardpartiers Træer voksede til og begyndte at give Løfte om smukke Spadseregange, — atter at rydde dem og sløjfe Boulevarden, for at give Plads for nye Projekter med underjordiske Jernbaneforbindelser o. s. v.

Der burde i det kgl. Bibliothek findes en Bog, indeholdende en fortløbende Optegnelse over de „vise Mænds" Bedrifter i Tidernes Løb; maaske den dog, naar det blev Coutume, at et Eksemplar af Bogen udleveredes til hver ny tiltrædende „vis Mand", kunde bidrage sit til, at de „vise Mænd" i Fremtiden, efter Gennemlæsningen af Bogen, tog mere Hensyn til Bevarelsen af smukke Minder i vor Hovedstad.

Selvfølgelig vil det være mindre fordelagtigt for os, hvis dette sker, da vi saa ikke faar saa mange Minder at beskrive, som Betingelsen for Bladets Fremtid kræver.

Der findes neppe noget Sted i vort nuværende Kjøbenhavn, hvor Udviklingen, efter at Voldene faldt, har brudt mere voldsomt, — ja man kan sige mere brutalt igennem end ved Vestervold og Vesterport efter at Porten var fjernet („Vestergab", som Terrænet senere kaldtes).

Rysenstens Bastion var den yderste af Bastionerne paa Vestervold; den havde Navn efter Henrik Rüse (1624—1679), en af Frederik den 3die fra Holland indkaldt Bygmester, som adledes 1664 under Navnet „Rysensteen", som Tak for, at han havde bygget „Citadellet Frederikshavn".

Medens de øvrige Bastioner havde Navn efter deres Forsvarere under Kjøbenhavns Belejring, var dette ikke Tilfældet med Rysenstens Bastion; Rüse var ikke her i Landet den Gang, — men han udbedrede den.

Uden for denne Bastion laa den smukke Port (se Billedet); den laa ved Indgangen til den dækkede Vej og blev sløjfet samtidig med, at Fæstningen nedlagdes. Indenfor denne Port laa „Rysensteens Badeanstalt" med sit idyllisk beliggende Billetkontor (se Billedet). Vi bringer her i Bladet en morsom gammel Plakat, som dette Etablissement udsendte i 1839, og flere Prospekter af den smukke og hyggelige Badeanstalt, og vore Tanker bringes uvilkaarlig af disse Minder tilbage til, hvorledes Forholdene med Hensyn til „Kjøbenhavnernes", eller maaske rettere „alle Danskes" Renlighedshensyn har udviklet sig siden Plakaten fremkom i 1839.

Der er ingen Tvivl om, at de gamle Vikinger og deres Kvinder gik i Bad lige fra Stranden, det være sig Vinter eller Sommer, kuldskære var de som bekendt ikke; men derefter indtræder der i Katolicismens første Dage noget mere i Retning af det blødagtige, men tillige mere rensende, som hed Varmtbad i Kar. Allerede Sakse beretter om, hvorledes Absalon i sin Borg ved Havn i den øverste Etage af sit Taarn havde ladet sig berede et Bad, og han var knap kommet af Klæderne, før Vagten udenfor raabte, at Venderne var i Sigte. Han foer da i Tøjet og sprængte af Sted ud mod Kalleboderne, fik samlet sine Skibe og slog Fjenden. Om denne Begivenhed minder Absalons Statue paa Højbroplads, hvor Kunstneren netop har ladet ham ride den rigtige Vej, skønt han jo ganske vist derved kommer til at vende Ryggen til det nu levende Liv.

Vi har ogsaa skønne Viser, Folkeviser om Tovelille, der ikke var Kong Valdemar Atterdags, men historisk bevist Kong Valdemar den Stores Frille, at hun blev skoldet ihjel i et Badekar. Sagnet er forøvrigt ret internationalt men betegnende. Saa kommer vi til salig Kong Hans' Tid. Da var det almindeligt, at man havde Badstuer i Byen, allerede Navnet Badstuestræde minder os derom; men der var den kedelige Aber-da-bei, at disse Stuer var fælles for Kvinder og Mænd; i Finland finder jo den Dag i Dag det samme Forhold Sted, hvor hele Familien gaar i Bad hver Lørdag og pisker hinanden med Ris inde ved Ovnen for derefter at løbe splitternøgen ud over Vejen og kaste sig i det kolde Vand.

Kong Hans benyttede Hans Bogbinders Badstue paa Hjørnet af Store Færgestræde og Amagertorv, og han nægtede sig ikke der nogen Glæde. Men efterhaanden som disse Badstuer blev for almindelige, blev de ogsaa smittefarlige. Derfor blev de i Reformationens Dage simpelthen forbudte, og Folk var henvist til den hjemlige Renlighed. Der fandtes til Begyndelsen af forrige Aarhundrede ikke en eneste offentlig Badeanstalt i København, naar undtages to smaa Badehuse ude ved Langebro, det ene for Kvinder, det andet for Mænd; men da disse to Rum kun var adskilte ved Hjælp af Sejldug, som altid var itu, forstaar man, at det ikke just var Damernes Livret at tage sig et saadant Bad.

Nu var man altsaa absolut henvist til den hjemlige Renligheds-Hygiejne; men skal man tro den altid sandfærdige Tode, saa saa' det sort ud med Damerne, hvorimod Mændene vidste at skaffe sig baade Sæbe og Vand. Da Tode ikke var den Mand, der i sin Sundhedstidende lod noget hygiejnisk Spørgsmaal ubehandlet, og da han

Rysenstens Badeanstalt paa Christianshavns-Siden, til højre Langebro (i 1890erne).

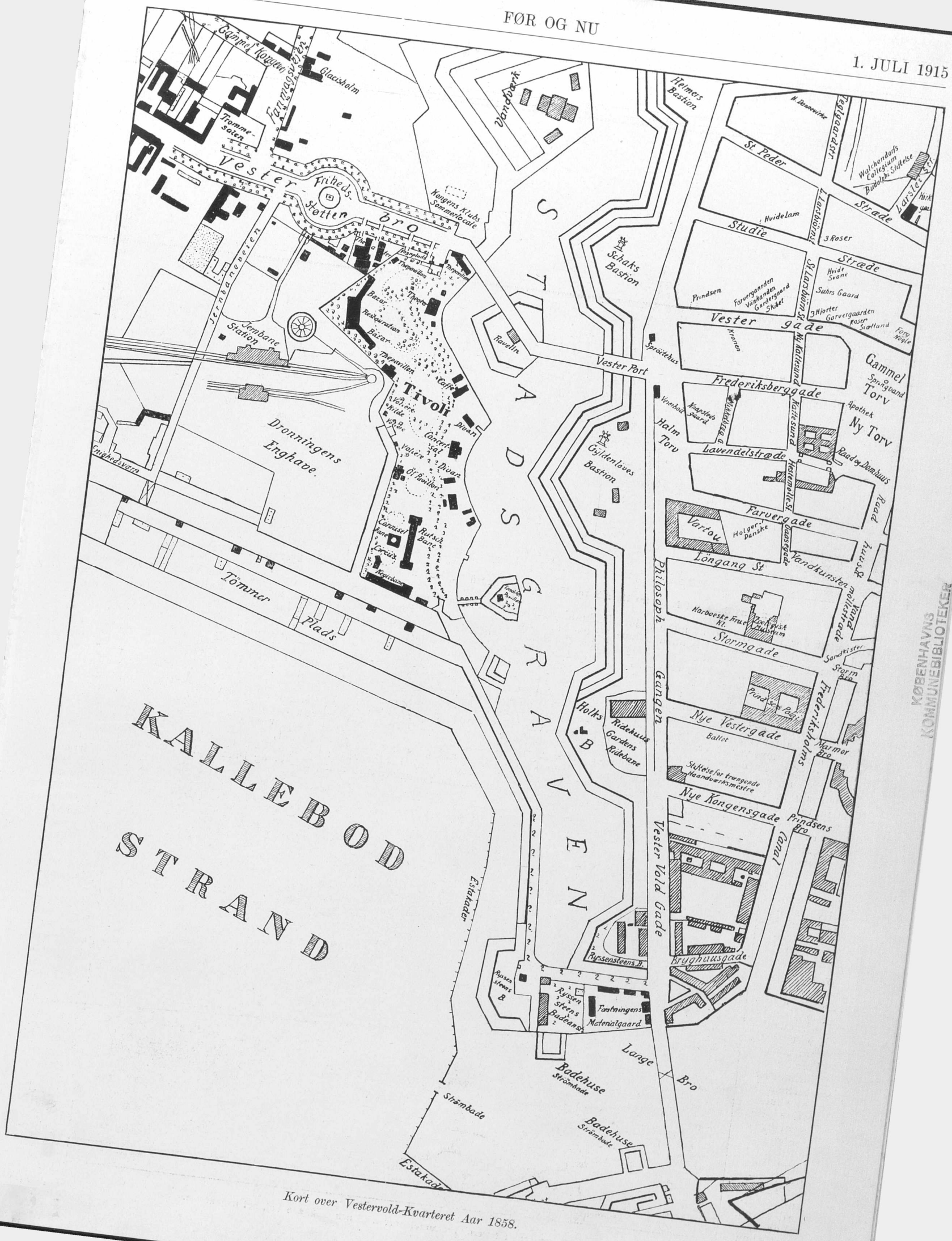

Kort over Vestervold-Kvarteret Aar 1858.

KØBENHAVNS KOMMUNEBIBLIOTEKER

Oversigt over Vestervold-Kvarteret, som det er nu (1915).

KØBENHAVNS KOMMUNEBIBLIOTEKER

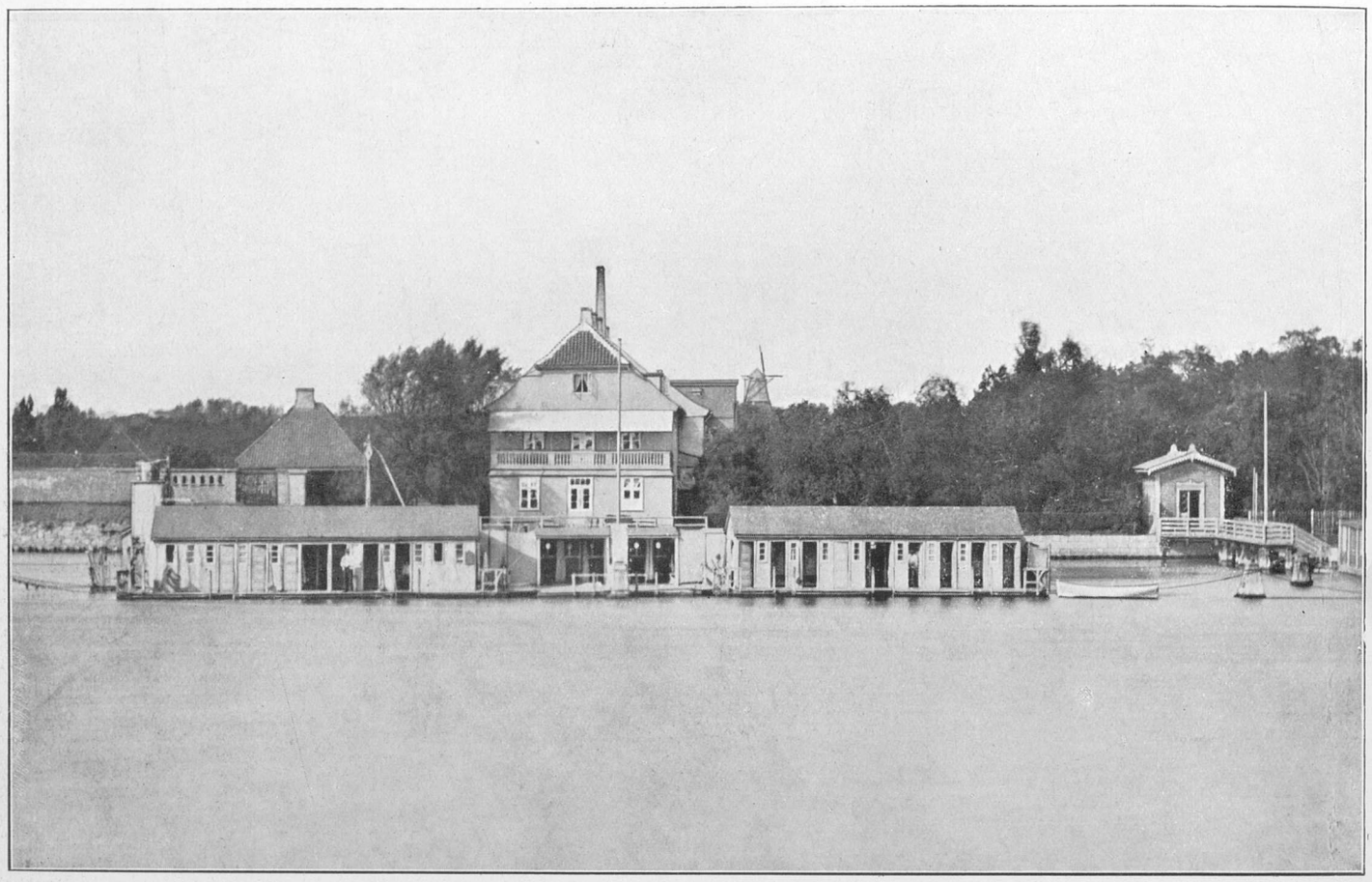

Rysenstens Badeanstalt set fra Havnen ca. 1865. I Baggrunden St. Kongens Mølle paa Schacks Bastion ud for Vestergade.

vidste, at der ikke var noget mere uklogt end at gaa hen og sige til Kjøbenhavnerinderne: I er nogle Grise! — saa valgte han som Læge den langt klogere Udvej at lægge Pillen i et Kirsebær. Han sagde kort og godt omtrent saaledes: Lille Frue, det er ikke saa svært at komme i Bad. Man indbyder en Veninde; naar hun er kommen, henter man en stor Vaskeballe, hvori der kommes varmt Vand og anbringes en Skammel. Er dette gjort, klæder man sig nøgen af, sætter sig paa Skammelen og sæber sig godt ind. Man beder da Veninden tage en almindelig Urtegaardsvandkande, fyldt med koldt Vand, og saa gaar hun rundt om Ballen og vander een, til Sæben er skyllet godt af.

Hvad skete der saa? Hele Kjøbenhavns fine Dameverden blev oprørt over det uanstændige i et saadant i vore Øjne praktisk Forslag og forlangte, at Mændene skulde afsige dette afskyelige og sjofle Blad, og for at Tode overhovedet skulde kunne holde det oven Vande, maatte han forandre Titlen fra „Sundhedstidende" til „Nye Sundhedsblade". Men hans Bestræbelser hjalp ikke meget paa Renligheden. Saa var der en behjertet Mand, den rige Constantin Brun, som startede den første offentlige Varmtbadeanstalt i „Hotel du Nord" i 1820-erne; men der var heller ikke den rette Adskillelse mellem Dame- og Herreanstalt, og derfor endte det ogsaa med, at den gik Fallit.

Der var ingen, der tænkte paa, hvor smukt og let vi ad Øresunds-Kysten havde Adgang til at bade.

Men 15. Maj 1825 anlagdes saa den første offentlige Friskbadeanstalt i København: Rysensteens Badeanstalt; mærkværdig nok ikke ved det friske Vand og den aabne Strand, men ved Kalleboderne. Men Lykken fulgte de kække, og i mange Aar blev Rysensten et meget søgt Sted; men det var ogsaa anlagt efter moderne Mønster i de Dage; skønt vi nu til Dags maaske vil smile lidt ad selve Badehusets mangelfulde Udstyr, kan vi jo dog ikke lade være med at anerkende, at det hele i Sammenligning med Samtidens Evropas Anstalter virkelig var mondænt.

Læser vi Plakaten, som vi bringer her i Bladet, igennem med Eftertanke, ser vi straks den nøje Adskillelse dels mellem Herre- og Dameanstalt, dels mellem Strøm- og Karbad. Der er syv Badekamre for Damer, syv for Herrer, hver Afdeling med 8 Badekar; der er medicinske Bade, Douche, Regn- og Svovlbade, og saa kommer der ude paa Strømmen to Flaader med 10 Forsænkninger og 29 Paaklædningsværelser for Svømmere. Det betyder slet ikke saa lidt i saa lille en By, som Kjøbenhavn den Gang var.

Og saa er der et

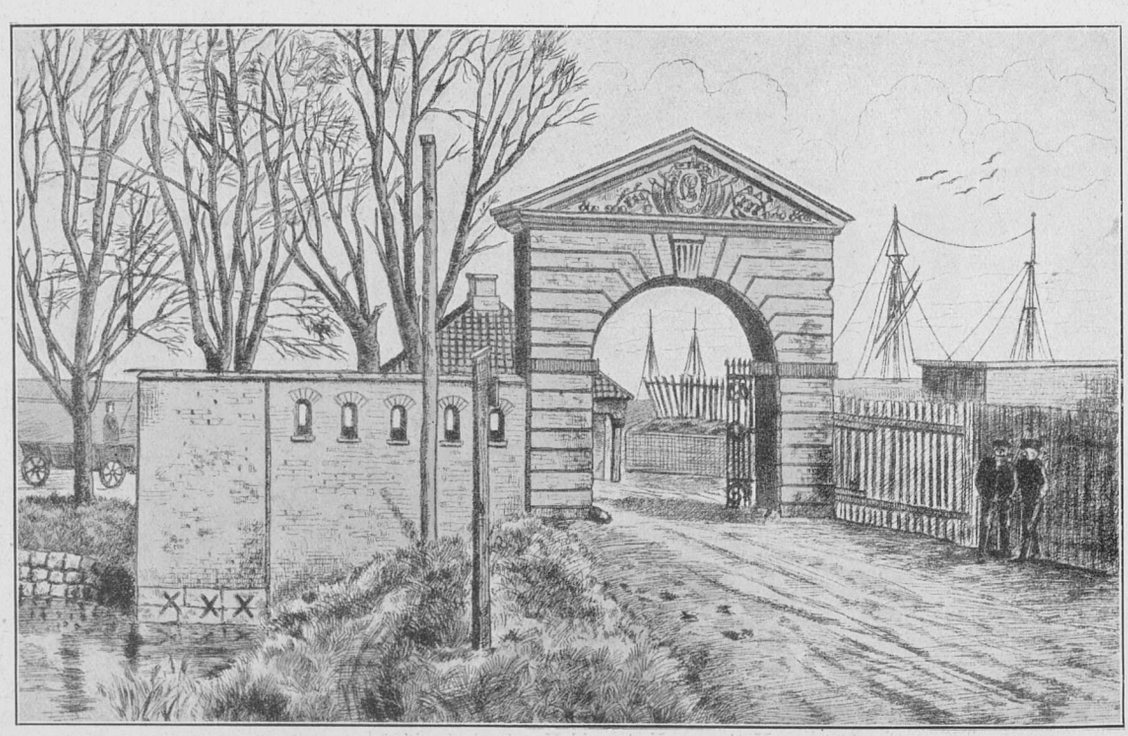

Uden for Rysenstens Bastion. Indkørselsporten til den dækkede Vej, set fra samme.

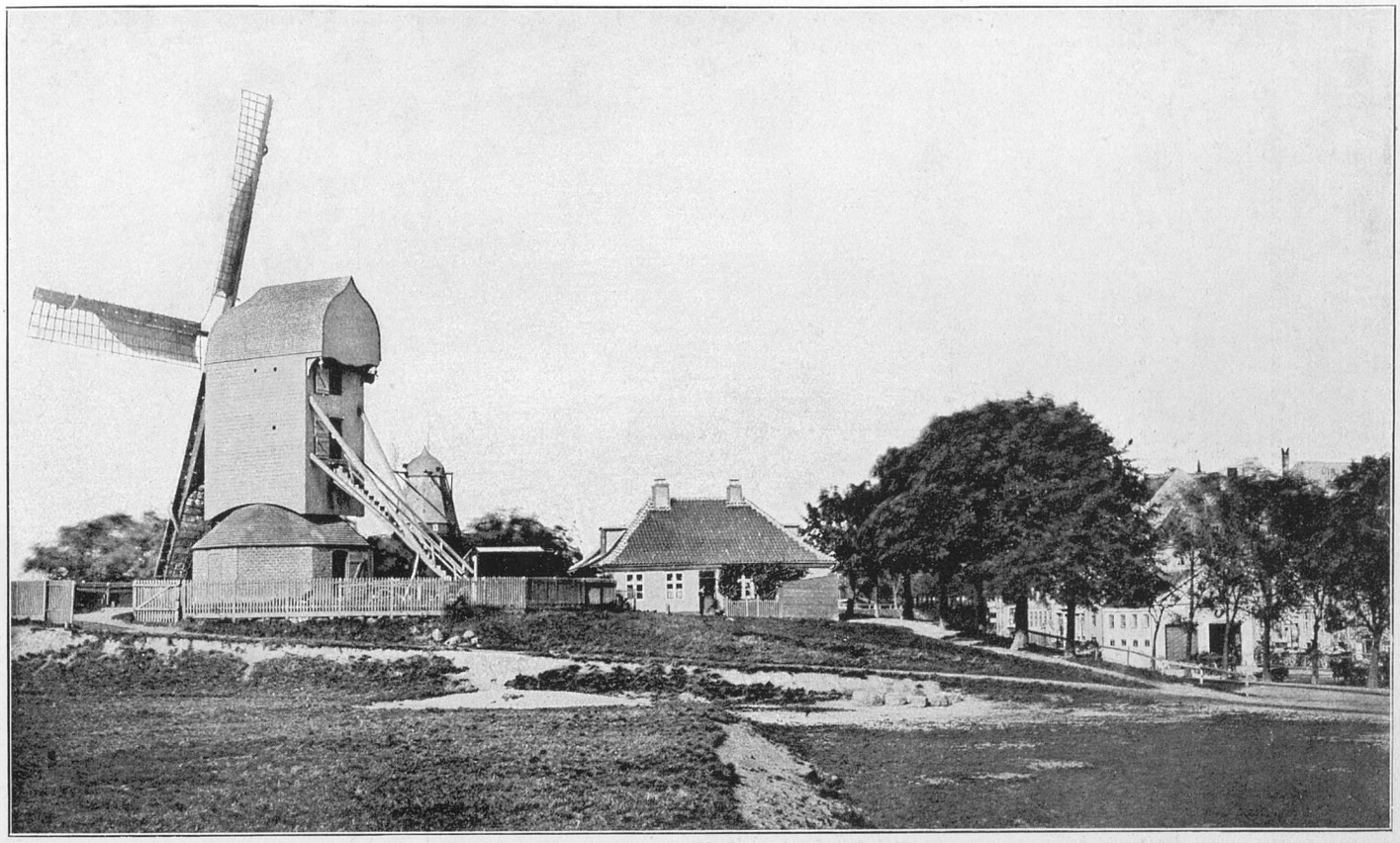

Lavendelstrædes Mølle paa Vestervold, ogsaa kaldet Lucie-Møllen (populært „Lusse-Møllen"). Tilhøjre Vejerboden paa Halmtorvet, ca. 1885.

Svømmebassin ved Estakaderne med ren og fin Sandbund med forskellig Dybde, og der er Enkeltkamre, og for at komme derud, behøver man ikke at betale noget. Færgefarten er fri.

Og man studser uvilkaarlig, naar man læser om særskilte Aftrædelsesværelser for Damer og for Herrer, fælles Konversationsrum og — en Restauration; der er Haver, der er adskilte for hvert Køn, og der er Mødehaver, og hvis man vil bo derude, skaffes der Logis, ja endog Hestestald; de fastboende betaler $^2/_3$ af sædvanlig Pris,

Philosophgangen med Vestervold, i Baggrunden Vejerboden paa det gamle Halmtorv (set fra Vestervoldgade ud for Ny Vestergade, ca. 1870).

Søbade-Anstalten ved Rysensteens Bastion.

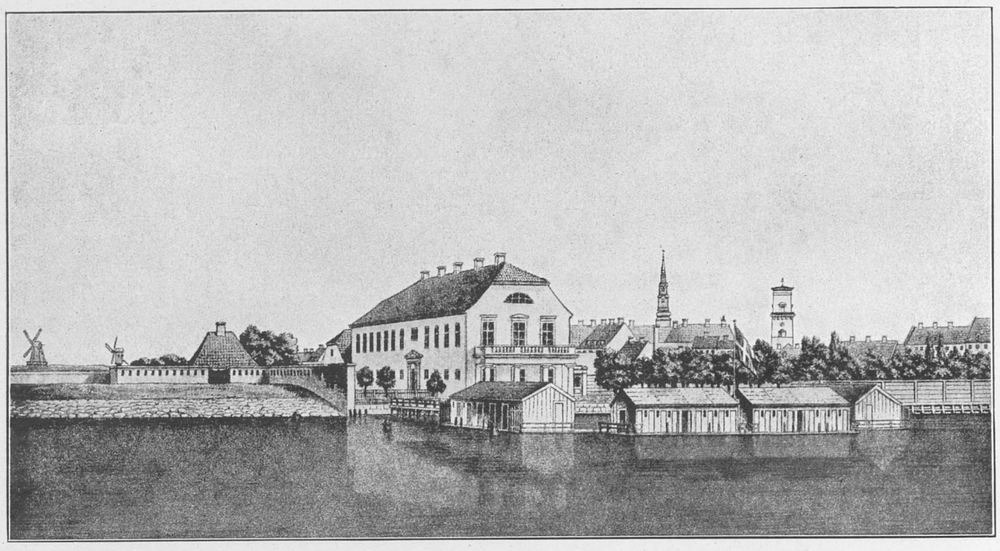

Denne Badeanstalt har, efter adskillige Forbedringer og Udvidelser, følgende Bade at tilbyde:

a) I Huset: til enhver Tid af Aaret.

7 Badekamre for Damer med 8 Badekar,
7 dito for Herrer med 8 dito,
1 Dampbad for Herrer,
1 Badekammer til medicinske og Svovl-Bade,
1 dito til Douchebad og Regnbad.

b) Paa Strømmen: Fra Mai til seent paa Efteraaret.

2 Flaader, udelukkende for Damer, med 10 Forsænkninger,
3 dito for Herrer, med 10 Forsænkninger og 29 Paaklædningskamre for Svømmere,
2 dito ved Estacaderne, hvor der findes 14 Badekamre, hvorfra de Badende paa forskjellig Dybde kunne nedstige paa en reen og god Sandbund, og enten benytte dette Bad ene i et med Marquise indesluttet Rum, eller et fælleds, stort, indesluttet, men ubedækket Basin. For Overfarten dertil betales Intet.

Bemærkes: Der findes i Bygningen: særskilte Aftrædelsesværelser for Damer og for Herrer, en fælleds Conversationssal, og en Restauration; der er en egen Have for Damerne, og en større Have der kan besøges saavel af Damer som Herrer. — Logisværelser for Badegjester kunne faaes naar saadanne ønskes, ligeledes findes Staldrum til flere Heste.

Priserne.

I Huset:

1 varmt Bad, med Tilbehør af 2 Haandklæder, uldent Teppe, Varmekurv etc.	48 ß
1 koldt dito, et Styrtebad eller Regnbad, med dito	32 -
1 Dampbad, med Tilbehør af Haandklæder, ulden Slaaprok etc.	64 -
1 medicinsk Bad, hvortil dog de nødvendige Ingredientser maae medbringes	48 -
1 Douchebad, varmt eller koldt	48 -

Anmærkn. Børn under 10 Aar betale halv Priis for varme Bade, naar de ledsages af en Person, som selv bruger Badet.

Abonnements-Priserne paa varme og kolde Bade ere:

12 varme Bade	4 Rbd. - ß	12 kolde Bade	2 Rbd. 48 ß
6 dito dito	2 — 48 -	6 dito dito	1 — 48 -

Paa Strømmen:

1 Strømbad, saavel i Forsænkningerne, som ved Estacaderne	20 ß
1 Svømmebad (Afbenyttelsen af Svømmekamrene paa Flaaden)	12 -

Børn, under 10 Aar, betale den halve Priis for Strømbade.

Et Barn, under 10 Aar, kan den Badende medtage i Badet uden Betaling, naar derimod en voxen Person med flere Børn afbenytte eet Badekammer paa Strømmen, er Prisen saaledes:

For en voxen Person med 2 Børn	24 ß
med 3 dito	32 -
med 4 dito	40 -

Abonnements-Priserne paa Strøm- og Svømmebade ere:

12 Strømbade	2 Rbd.	12 Svømmebade	1 Rbd.
Svømmebade en heel Maaned, til Afbenyttelse 1 Gang daglig			2 —

Anmærkn. De logerende Badegjester betale kun $\frac{2}{3}$ for Badet naar det tages 1 Gang, og $\frac{1}{2}$ naar det tages 2 Gange daglig.
Haandklæder til Strøm- og Svømmebade betales aparte med 4 ß pr. Stk.

Kjobenhavn i Juni 1839.

Trykt hos J. D. Qvist.

Laant af Carl C. Christensens Samling.

Ovenstaaende Plakat, som er reproduceret efter Originalen, der udsendtes i 1839, illustrerer klart paa hvilket fremragende Standpunkt denne Anstalt stod, særlig naar vi sammenligner den med nuværende, lignende Saltvands-Badeanstalter her i Hovedstaden.

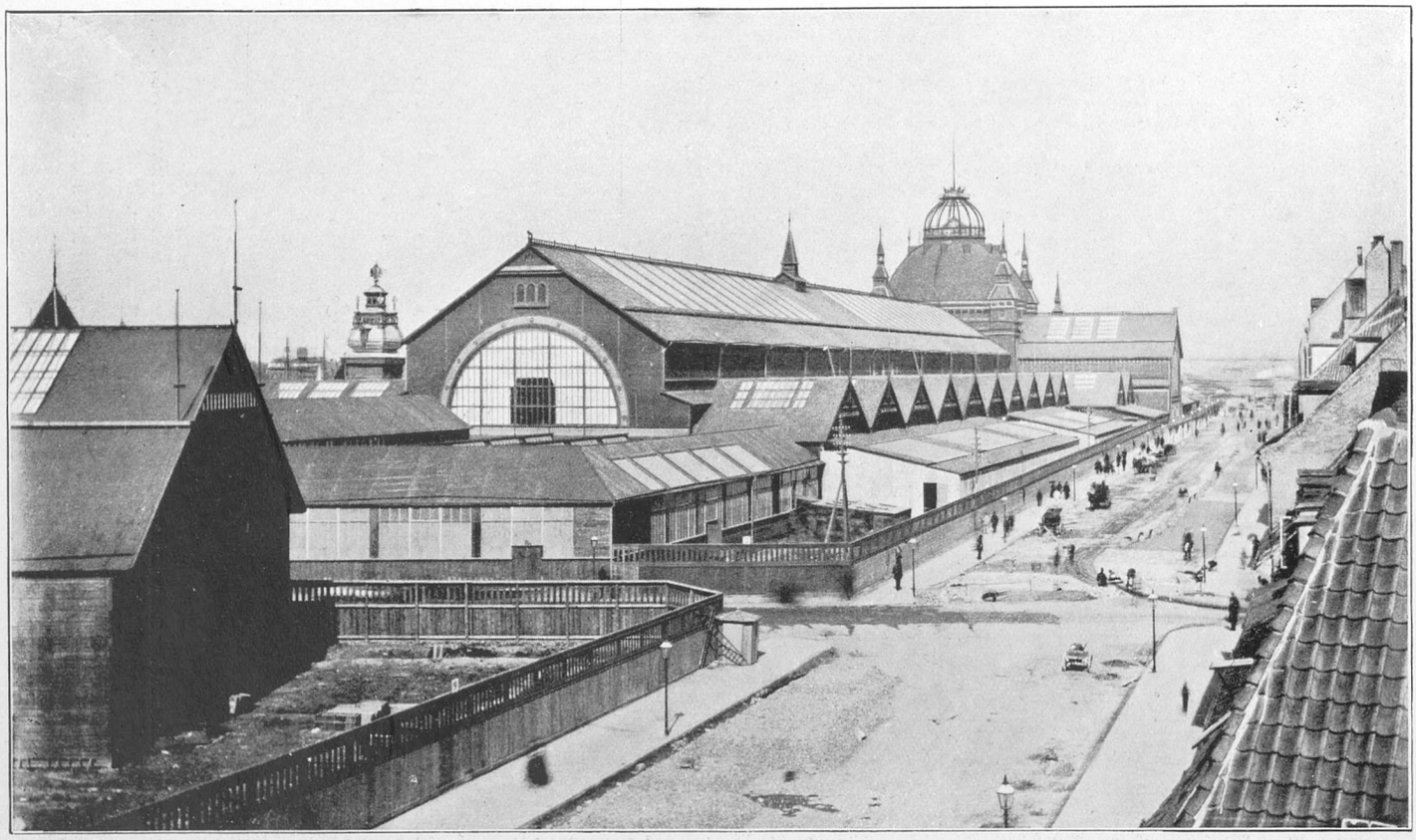

(Vestervold-Terrænet efter Afgravningen med Udstillingsbygningerne, paa Strækningen fra Stormgade til Halmtorvet (nu Raadhuspladsen) 1888.

som efter Datidens Forhold ikke er helt billig. — Men vi maa alligevel studse over, at vi herhjemme allerede i 1839 var saa vidt, at der ærlig talt ikke er kommet noget nyt til inden for selve Arrangementet og Anlægget af Badeanstalter siden; kun Raffinementet er blevet større, og om det er nogen Lykke, er vel næppe helt sikkert.

Det, vi manglede endnu, var jo kun det ene, at Vandet i Kalleboderne ikke var saa friskt som Øresunds; men det varede dog til 1845, inden man opdagede, at Øresunds-

Vestervold-Terrænet, som det nu ser ud paa Strækningen fra Stormgade til Raadhuspladsen (tidigere Halmtorvet). Bygningerne fra venstre til højre er Overformynderiet, Raadhusets Varme-Anstalt, Hovedbrandstationen og Raadhuset.

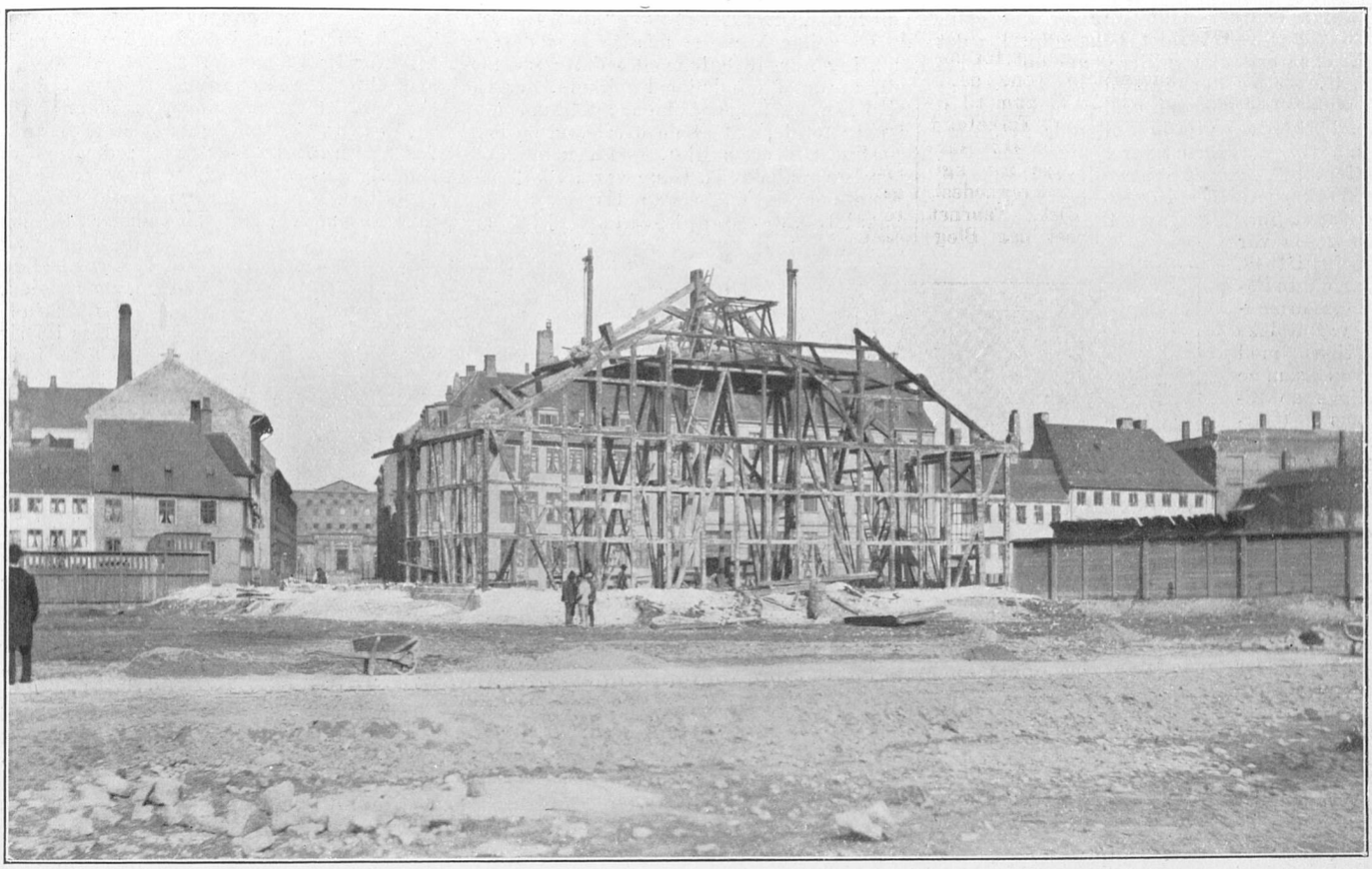

Ridehuset i Philosophgangen (Holcks Bastion) lige over for Ny Vestergade, nedrevet 1891.

badene var de bedste; den Gang anlagdes Klampenborg Bade- og Kuranstalt, men af Byens solide Borgere ansaas den ikke for meget andet end Humbug; i „Genboerne" tilbyder den ene Spidsborger hellere at tage ud paa den totale Rungeneringsanstalt ved Klampenborg og drikke Vand end gøre nogetsomhelst andet. Det var Folkets Røst; der herskede virkelig stor Skepsis paa disse Omraader; men dog havde Klampenborg Badeanstalt skjult under de mange Aktieindsvøb, som foreløbig ingen Indtægt gav, ligervis som den leende Melpomene en Dolk, der gav de gamle Badeanstalter, i Særdeleshed Rysensten, Dødsstødet.

Den sygnede hen, levede væsentlig af de varme Bade; og paa det Omraade havde den stærke Konkurrenter baade i Tordenskjoldsgades saakaldte „Romerske Bade" og i de langt billigere Hambroeske. Efterhaanden som Byen voksede blev det mere og mere ubekvemt at drage ud til Langebro.

Men den gamle Anstalt derude havde det til fælles med den gamle Garde: den døde. men den gav sig ikke. Den veg kun for Bajonetterne, og de kom en Dag i 1893, da Kommunen eksproprierede den for at faa gennemført Vestre Boulevard, hvorfor Anstalten laa i Vejen. —

Fra „Rysensteens Bastion" havde man Udsigt ud over Stadsgraven, den dækkede Vej, Estakaderne og Kallebodstrand, og vendte man sig om og kastede Blikket ned over Vestervoldgade, saa man „Kongens Bryghus" paa Hjørnet af Bryghusgade og i nuværende Nr. 131 i Vestervoldgade, Resterne

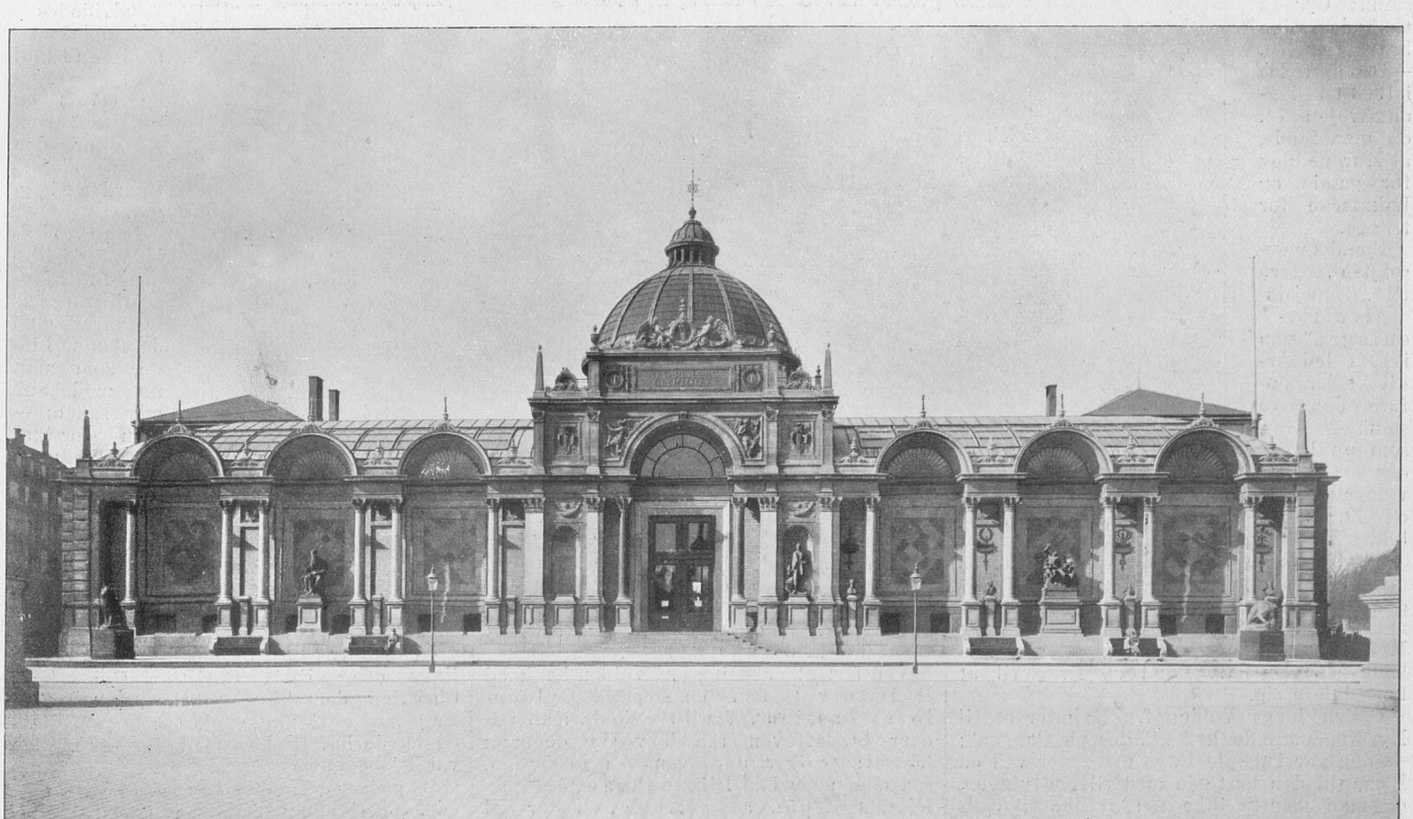

Glyptotheket, som opførtes bag „Holcks Bastion" (indviet den 1. Maj 1897) lige over for Ny Vestergade.

af „Blaa Taarn". Man forstaar saa godt, at det har været lidet behageligt for det kgl. Theaters Skuespillere at sone deres Smaaforseelser der, især da de kom til at bo under Tag med saa uroligt et Folkefærd som Forbrydere af Ole Kollerøds Art. Aarsagen var, at Taarnet var Fængsel for „kgl. Betientere", (hvortil Skuespillerne regnedes), og Forbrydere fra Nordre Birk. Taarnet forsvandt først, da Arresthuset paa Blegdamsvejen var færdigt i 1848.

Den næste Bastion, man mødte, var Holcks Bastion med det i samme beliggende Ridehus (Gardens). Fra Volden havde man ligeledes her en vid Udsigt over Stadsgraven og Kallebodstrand samt de store Tømmerpladser, som laa der. Skraas over for Ridehuset, paa Hjørnet af Ny Kongensgade og Philosophgangen saa man et gammelt Hus, som tilhørte „Stiftelsen for gamle Haandværkere og deres Enker i trange Kaar". Stiftelsen var oprettet allerede i 1835 som loyal Hyldest til Landsfaderen, Frederik den 6te, paa hans Fødselsdag den 28. Januar, hvorfor Kongen i et smukt Opraab takkede sine brave Borgere. — Den flyttedes i 1903 til Blegdamsvejen 74, da man fandt, at Murene blev for gamle og Lokalerne for trange.

Ejendommen solgtes senere til „Arbejdsgiverforeningen", som i 1911 lod Arkitekt Berg opføre det nye smukke Hus, som nu ligger der (Vestervoldgade 113), og findes afbildet her i Bladet.

„Arbejdsgiverforeningen" stiftedes efter de lange Strejkekonflikter i 1899; — den havde hidtil ikke ejet sit eget Hus, men boede tilleje ved Stranden, — medens Modparten, — Arbejderne jo allerede forlængst havde haft Raad og Evne til at konsolidere sig.

Gaden langs Volden fra Halmtorvet til Ny Kongensgade hed „Philosoph Gangen"; — den var i gamle Dage afspærret ved en Bom, thi den hørte jo med til Fæstningen, og man maatte ikke færdes der til Fods uden Tegn, som kostede 1 Rigsdaler om Aaret. I det hele taget var den en fornem Passage, som betragtedes som Ud- og Indkørsel til „Christiansborg" Slot, saa kun de kongelige Karosser maatte køre dér; — omkring Aar 1800 lempedes dette saa meget, at det almindelige Publikum, der var til Fods, fik Adgang, men Publikum blev hyppig forulempet af de overlegne og hensynsløse Officerers Ridt. — Da nogle Fodgængere saaledes en Gang var „redet" ned, rejste der sig en saadan Harme, at den saakaldte „Philosophgangs-Fejde" opstod, under hvilken Militær og Politi Aften efter Aften havde blodige Sammenstød med Studenter, Borgere og Pøbel.

Fra Glyptothekets søndre Facade. Til højre Videnskabernes Selskab, opført Aar 1899.

Der findes kun et Sidestykke hertil i Københavns Annaler, det var den omtrent samtidige „Posthus-Fejde".

Ved fortsat Vandring paa Volden henimod Halmtorvet traf man paa „Cyldenløves Bastion", fra hvis Volde man udover Stadsgraven saa Tivolis dengang langstrakte Terræn, og vendte man sig om, saa man nede i „Philosophgangen" paa Hjørnet af Løngangsstræde, en stor rød Bygning, som forøvrigt ligger der endnu, nemlig „Vartov", som altsaa ogsaa har kendt Philosophgangens Dage. Denne Bygning, som oprindelig er opført i Chr. IV's Tid, har med sin ejendommelige rolige Arkitektur bravt hævdet sig blandt de nye arkitektoniske Kunstværker, som i de senere Aar er opvokset omkring den.

„Vartov" er som bekendt en „Stiftelse for trængende Borgere"; den laa oprindelig paa Strandvejen, hvor den gamle „Rosbæk Mølle" blev indrettet til at optage Lemmerne; den blev dog i 1658 ødelagt af Svenskerne. — Lemmerne lejedes derefter ind i et Hus i Pilestræde indtil 1662, da de blev anbragte i „Børnehuset" paa Christianshavn indtil det nuværende „Vartov" var færdigt.

Bygningen ved „Philosophgangen" var oprindelig en Del af Tycho Brahes Ejendom, hvor han havde sit første berømte Observatorium, men efterhaanden forsvandt saa den ene saa den anden Fløj af Bygningen, saa at den i 1725 var helt nedbrudt. I 1726, d. 6. Maj, nedlagde Kronprins Christian (senere Christian den 6te), Grundstenen til Fløjen ud imod Løngangsstræde. — Senere udvidedes Komplekset med en Fløj mod Farvergade (1757) og saa sent som 1840 er den sidste Fløj i Gaarden bygget.

Paa vort Billede her i Bladet af „Philosophgangen" beundrer man de skønne Linde, som man nu med Suk maa savne; — man forstaar godt, at unge Studenter havde Lyst til at gaa deres Ture netop i disse Træers Skyvge, som det hændte med Hovedpersonen i Carl Bernhardts „Lykkens Yndling", som netop fandt sin Lykke dér, da den gamle Diplomats Vogn kørte paa ham.

Gyldenløves Bastion havde med Rette sit Navn efter Ulrik Christian Gyldenløve, Christian den 4. og Vibeke Kruses Søn. Han havde tidligere gjort mange Udfald og havde haft Heldet med sig, saa at han var Kjøbenhavnernes Yndling. Da Vinteren strængedes og Vandene frøs, saa Faren voksede, tog Gyldenløve Kvarter paa den Volddel, der særlig blev betroet hans Omsorg, den farligste af dem alle, Strækningen imellem Kallebodstrand og Vesterport; her

rejste han Palisader, satte Stormpæle, lagde Fodangler, stillede spanske Ryttere, sammenholdte med Jernlænker, og plantede „Stykker" saaledes, at da Svenskerne foretog Hovedstormen, standsede Gyldenløves mægtige Forsvarsarbejder dem, skønt han allerede den Gang laa i sin Grav, han døde d. 11. Decbr. 1658 „af en Helvedes Brand", som ufejlbarlig hastede mod den evige Fordærvelse og som Gud ikke længere vilde tilbyde den saa længe forsmaaede Naade. Det sagde ialtfald Pastor Jens Justesen ved hans Dødsleje, men da Dødsbudskabet lød over Kjøbenhavn og Fjenden stod uden for Byens Volde, manglede man i det afgørende Øjeblik hans Person. Hans Gerning hjalp til Sejr. Han stod i den haardeste Trængselstid forrest blandt Byens Forsvarere, enhver Borger, der gik til Volds imod Svensken, blev varm om Hjertet og fik Vand i Øjet, naar Ulrik Christian Gyldenløves Navn blev nævnt.

Paa Gyldenløves Bastion laa ogsaa Lavendelstrædes Mølle, ogsaa kaldet Lucie-Møllen, som Københavnerne med den bredere Udtale kaldte „Lussemøllen"; og neden for Bastionen laa det bekendte Halmtorv. Lucie-Møllen var en Stubmølle, den sidste i Kjøbenhavn. Da man rev Voldene ned, fandt man det dog syndigt at ødelægge den, som det gamle Stykke Kultur, den var, hvorfor man flyttede Møllen ud paa Kongens Enghave, hvor den stod, lidet paaagtet og passet, til den fandt sin Død i Flammer St. Hans Nat 1913, da nogle Bøller brugte den til St. Hansblus.

Paa Halmtorvet laa den gamle Vejerbod; her fik Bønderne, inden de skulde betale Aksise i Porten, deres Varelæs vejet, og Tolderne stak deres lange, ejendommelige Søgere ind i det for at undersøge, om der var Kontrabande med.

— — — —

Al den gammeldags Hygge, som vi her har beskrevet og ved vore Billeder har gjort levende, blev ved Voldenes Sløjfning tilintetgjort og afløst af det Vestervold-Kvarter, som vi nu kender, og som paa den Strækning, vi nu har beskrevet, særlig karakteriserer Spørgsmaalet „før og nu". Tempora mutantur, et nos mutamur in illis, siger Horats: Tiderne skifter og vi med dem. Det er en Smagssag, hvad man synes bedst om. De gustibus non est disputandum, siger samme Digter. — Om Smag disputerer vi ikke, dog er vi ikke enige med ham om denne Sætnings Berettigelse, naar Talen er om de Forandringer, Byen undergik, da de rev Voldene ned og erstattede dem med de Partier, som senere voksede op paa deres Grund; — vi tror nemlig, at alle er enige med os i, at den gamle Smag med Voldene, Stadsgraven, Kirsebærgangene o. s. v. midt i Byens Centrum var den bedste. — derom kan der sikkert ikke disputeres.

Men Voldene maatte som sagt vige, „da Tiden krævede det". — Udstillingen i 1888 stod for Døren, og man fandt, trods energisk Søgen, ikke noget andet Sted i Hovedstaden, hvor man bedre kunde rasere saa grundigt og saa pietetsløst som her — for at skaffe Plads for en forbigaaende Udstilling.

Da saa Pladsen var raseret og ledig, gav „Philosophgangen" Grund til Overformynderiet, der byggedes 1893—1894 af Professor Hans J. Holm (se Billedet). Institutionen havde indtil 1859 haft Plads paa det gamle Raadhus og var derefter til Huse i Stormgade Nr. 17 (det nuværende Skolemuseum), indtil den fik sit eget Hus ved nuværende Vestervoldgade.

Ved Siden af Overformynderiets Bygning rejstes paa Halmtorvets Grund det lille Varme- og Elektricitetsværk, der forsyner vort Raadhus med det fornødne. — En underjordisk Gang fører herfra til selve Raadhuset, under den ny Hovedbrandstation, som ligger paa Hjørnet af Vestervoldgade og Passagen: „Bag Raadhuset". Hovedbrandstationens Opførelse paabegyndtes i 1889 af Stadsarkitekt, Professor L. P. Fenger og fuldendtes i 1893.

Som Kronen paa hele Værket knejser nu paa Grunden, som tilhørte Gyldenløves Bastion, vort stolte Raadhus, Professor Martin Nyrops Mesterværk, hvis Opførelse tog hele 6 Aar.

Omtrent hvor Holcks Bastion laa, dog mere tilbage i Terrænet, opførtes i 1897 Glyptotheket, der som bekendt skylder afdøde Bryggeri Carl Jacobsen og hans Hustru Ottilia sin Tilbliven. — Det er jo en enestaaende verdensberømt Institution, der indeholder Kunstskatte, som ingen anden Samling har Mage til, og som trækker Tusinder af Rejsende til Kjøbenhavn. — Den ældste Del af Bygningen, Partiet mod Vestre Boulevard, opførtes efter Tegning af Professor Fenger og indviedes 1. Maj 1897. Det sidste og største Parti, som er bygget af Professor Hack Kampmann, indviedes den 27. Juni 1906.

Lige over for Glyptotheket opførtes i 1899, efter Tegning af Professor Storck, en stor og smuk Bygning til Brug for „Videnskabernes Selskab".

Her standser vi for denne Gang vor Artikel om „hvad Kortene fortæller", som vi vil fortsætte i de følgende Numre med Beskrivelsen af „Vesterport"-Kvarteret før og efter Portenes Fjærnelse, samt Tivoli.

Red.

Stiftelsen for gamle Haandværksmestre og deres Enker i trange Kaar, stiftet 28. Januar 1835 — Vestervoldgade 113. Stiftelsen flyttedes i 1903 til Blegdamsvej 74. Arbejdsgiverforeningen købte senere Ejendommen.

Arbejdsgiverforeningens Hus, opført 1911, Vestervoldgade 113.

Bladet udgaar 2 Gange maanedlig,
nemlig hver 14de Dag.

Der udkommer altsaa 24 Numre aarlig, og Abonnementsprisen er

3 Kr. pr. Halvaar

Tegn straks Abonnement.

Send Rekvisitionen til Kontoret, Kultorvet 16, 3., (Tel. 3788), eller til Deres Boghandler.

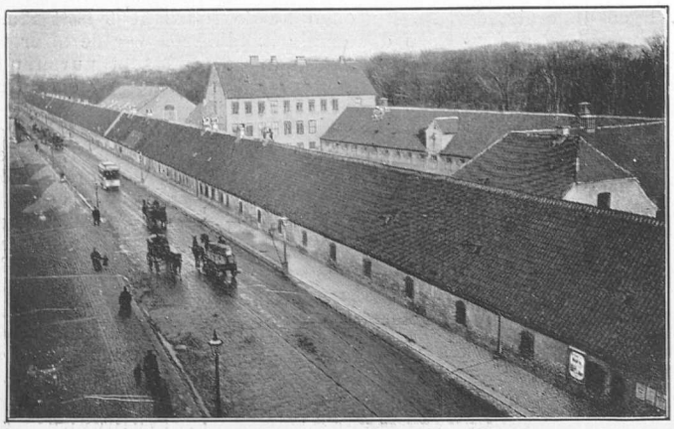

Husarkasernen, Affutagebygningen langs Nyboder 1894.

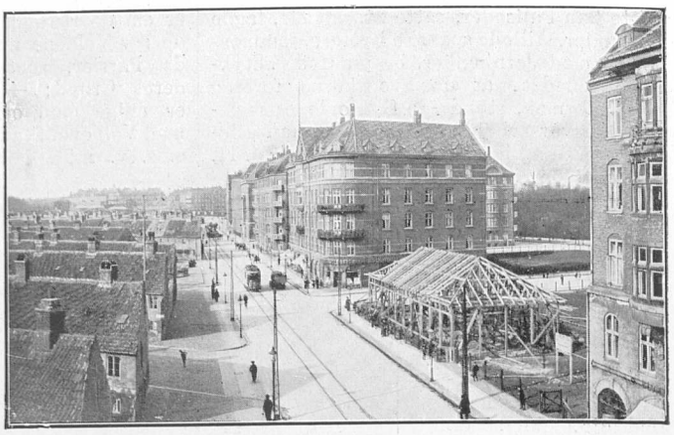

Det modstaaende Parti 1914.

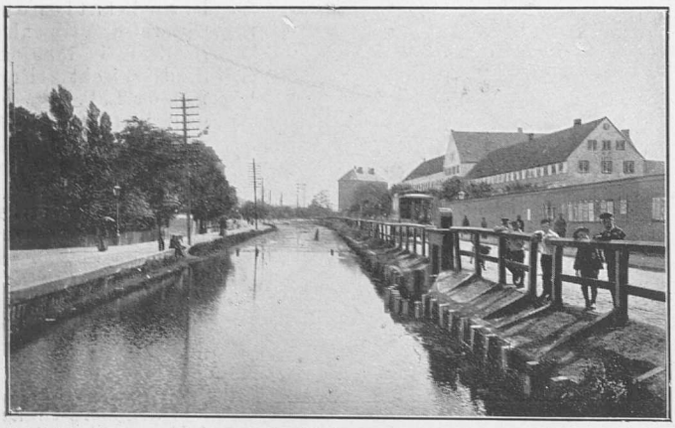

Ladegaardsaaen, set fra Blaagaardsbroen mod St. Jørgens Sø, i 1880erne.

Det modstaaende Parti 1914.

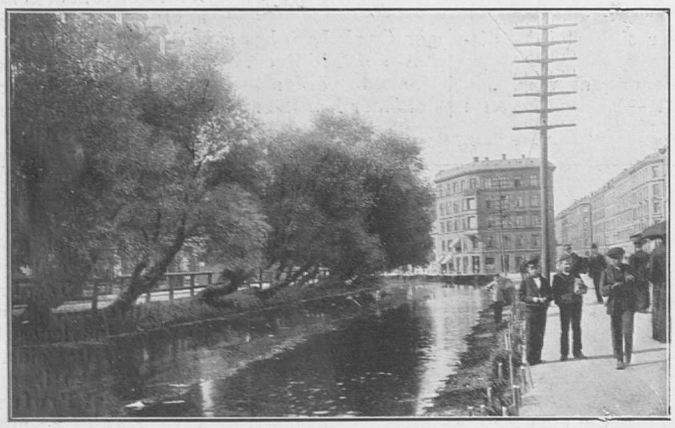

Ladegaardsaaen, set fra Blaagaardsbroen mod Parcelbroen, i 1880erne.

Det modstaaende Parti 1914.

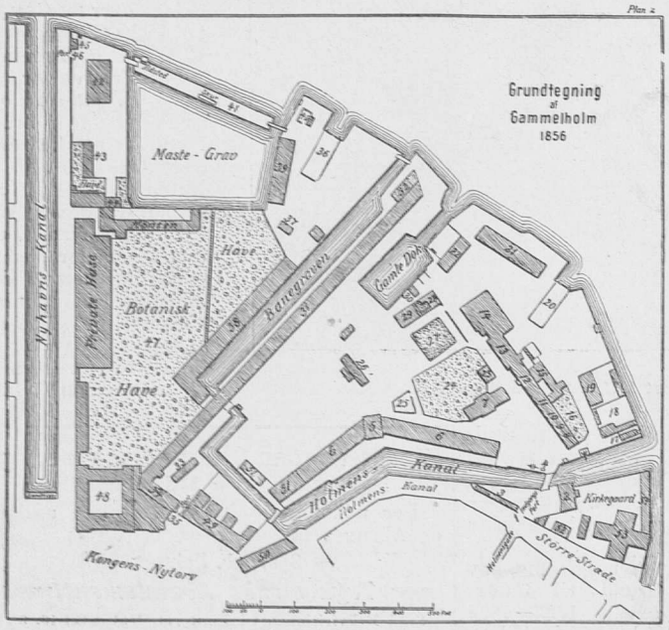

Grundtegning af Gammelholm 1856.

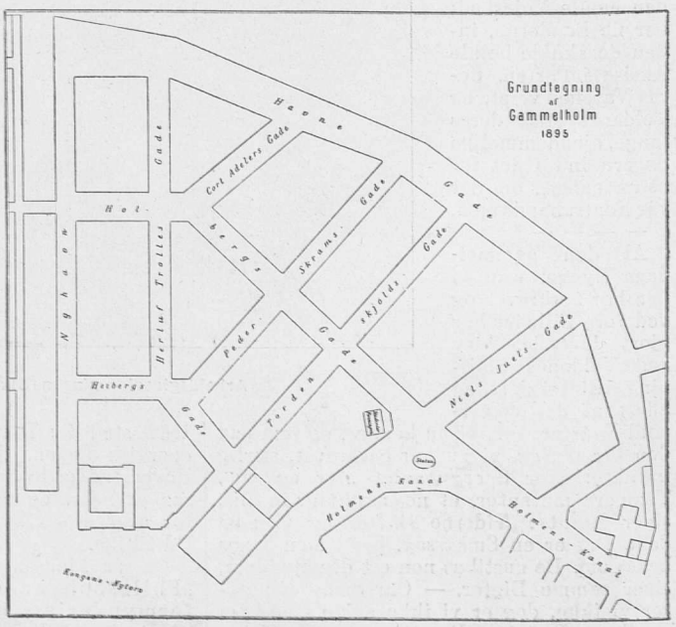

Det modstaaende Parti 1895 efter at Værftet var ryddet.

Prøve-Udvalg af Billeder, Før og Nu, som vil fremkomme i senere Numre af Tidsskriftet.

Ærede Læsere!

Vi bringer i dette Nummer en Samling ældre sjældne Billeder, dels hentede fra originale Fotografier og dels fra sjældne, smukke og karakteristiske Tegninger af den geniale Kunstner *N. P. Fristrup*, som fødtes 24. September 1837 i København og døde sammesteds den 15. Juni 1909.

I Tidsrummet 1852—63 gennemgik han Kunstakademiet, hvor han i 1857 vandt den mindre Sølvmedaille i Dekorationsklassen. I 1864 deltog han i Krigen, blev saaret, men benyttede sit tvungne Ophold i Østrig til at gøre Kunststudier.

I 1867 var han udenlands med Understøttelse fra den Reiersenske Fond og besøgte Verdensudstillingen i Paris. I 1872 vandt han den Sødringske Opmuntringspræmie for „Fra Strandmølleaaen". Han udstillede fra 1857 til 1879 dels som Dekorations-, dels som Landskabs- og dels som Dyremaler. I 1871 fik han den Neuhausenske Præmie I 1876 blev han Overlærer ved Dagskolen ved det tekniske Selskabs Skole og fik samme Aar Akademiets Rejsestipendium paa 1600 Kroner, som fornyedes for 1877; han medbragte ved sin Hjemkomst fra Italien i Slutningen af 1878 en rig Høst af dekorative Studier derfra. Den 30. Juni 1881 valgte Akademiet ham til Lærer ved den omordnede Dekorationsskole.

I 1883 blev han valgt til Medlem af Kunstakademiet og i 1890 til Medlem af Akademiraadet.

Senere har han deltaget i flere betydelige Dekorationsarbejder, blandt hvilke Tilskuer-Foyeren i de nye kongelige Theater.

Denne dygtige Kunstner skyldes som nævnt de her i Bladet gengivne fire geniale Billeder fra „Vesterport". Skitserne til disse Billeder udarbejdede han i de Aar, han var knyttet til Akademiet, paa Basis af sine Ungdoms-Erindringer. Senere malede han (i 1900) Billederne til Væggene i „Cafe Osborne", Hjørnet af Frederiksberg Alle og Vesterbrogade, hvor de fremdeles forefindes; de er absolut seværdige.

Disse Billeder illustrerer udmærket Livet omkring „Vesterport" i Slutningen af 1840'erne, og vi minder om, at de for ca. 15 Aar siden udkom som Fotogravurer paa *Fr. Markwardts Forlag*, — i kunstnerisk Udførelse. Ved Forespørgsel hos Forlagets Indehaver, Hr. *Fr. Markwardt*, som nu bor Søndergade 32, erfarer vi, at han fremdeles har Oplag af disse Fotogravurer, som koster 3 Kr. pr. Stk.; hele Serien (4 Billeder) sælges samlet for 10 Kr.

Vi giver de af vore Læsere, som er Yndere af disse gamle interessante Billeder, denne Oplysning, med Tilføjende, at Billederne ogsaa kan faas gennem de fleste Bog- og Papirhandlere.

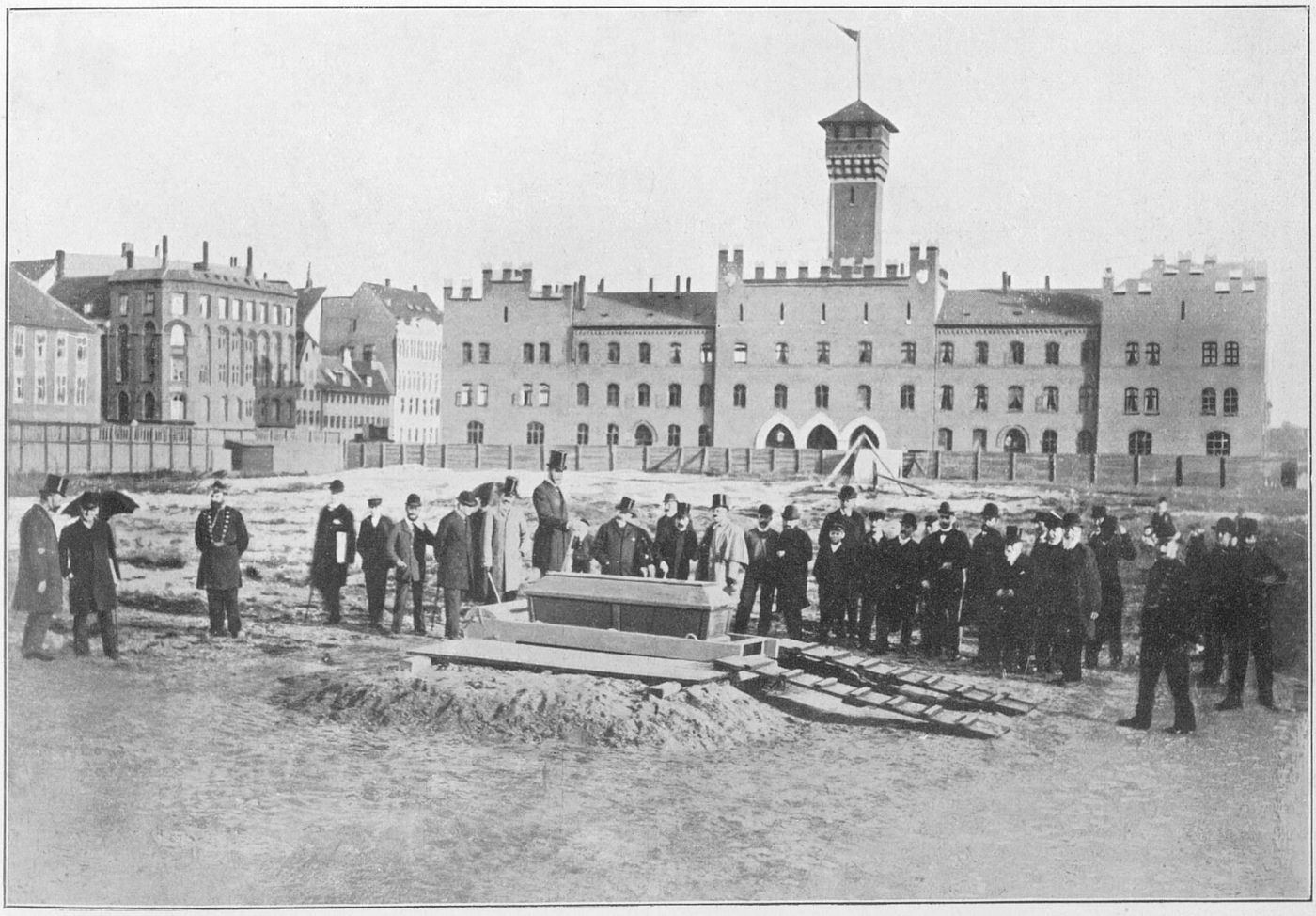

Raadhusbibliotekets Samling.

Hovedbrandstationen (1893) set fra Pladsen, hvorpaa det nye Raadhus opførtes. I Forgrunden forevises for Begravelsesvæsenets Embedsmænd m. fl. et nyt opfundet Nedsænknings-Apparat med hvilket Kisten ad mekanisk Vej føres ned i Graven. Tilvenstre i Billedet „Vartov" og Vestervoldgade.

Fot. Justitsraad J. P. Meyer. **Den i 1891 opførte Kommuneskole i Vestervoldgade.** Raadhusbibliotekets Samling.

Hvad Kortene fortæller.

(Fortsættelse).

Førinden vi, som lovet i Slutningen af vor Artikel i forrige Nummer, gaar over til at omtale Minderne fra „Vesterport“ og dens Omgivelser, vil vi endnu knytte nogle Tilføjelser til „Vestervold-Kvarteret“, særlig i Anledning af de Billeder vi idag bringer som Fortsættelse af Serien i forrige Nummer af det raserede Voldterræn.

Paa første Side vil man finde et Billede, forestillende den Grund hvorpaa Raadhuset senere blev bygget. I de mange Aar Grunden henlaa ubebygget anvendtes den paa forskellig Maade, blandt andet ogsaa til Fremvisninger. Billedet er fra 1893, efter at Brandstationen var rejst, og forestiller en Prøve med et nyopfundet Nedsænkningsapparat for Ligkister, som fremvises for Begravelsesvæsenet og dettes Chef, Etatsraad Abrahams (midt i Billedet). Efter Sigende faldt Forsøget uheldigt ud, og hverken Begravelsesvæsenet eller Private har siden fundet Anledning til at benytte Methoden.

Vort næste Billede viser en af de første større Bygninger af Betydning, som opførtes paa det gamle Voldterræn, Vestervoldgades Skole, som enhver Vælger i anden Kreds kender, fordi alle Afstemninger foregaar der; — det er ganske morsomt at se, hvor ejendommeligt den virker som fritbeliggende i Modsætning til nu, da den er sluttet inde af de mange høje Huse. Den er opført i 1891 efter Tegning af Stadsarkitekt, Professor L. P. Fenger.

Fot. Kr. Hude. **„Vartov“, Vestervoldgade 6.**

Om Vartov har vi talt i forrige Nummer; men vi bringer denne Gang et meget smukt Billede, hvorpaa man ser hvor storslaaet og frit Facaden virkede, inden den blev trykket af sine Omgivelser. De gamle Huse paa Halmtorvet stod langt skønnere til Vartov end det nuværende Hotelkompleks, hvilket skal være sagt uden at forringe de to udmærkede Arkitekter, Rosen og Fischer, der rejste henholdsvis Paladshotellet og Bristol. Tiden den kræver, og den er ubarmhjertig i sit Krav; vi maa marschere med, om Vejen saa gaar over hele Vesterbro paa en noget anden Maade, end da Hostrups Studenter drog den Vej ad Lars Matthiesen til.

Vi gengiver endvidere et Billede af det nye Raadhus under Opførelse, som vi have fotograferet i 1897.

Denne storstilede Bygning, som pryder vor Stad, opførtes som bekendt efter Planer og Tegninger af Arkitekt, Professor Mar-

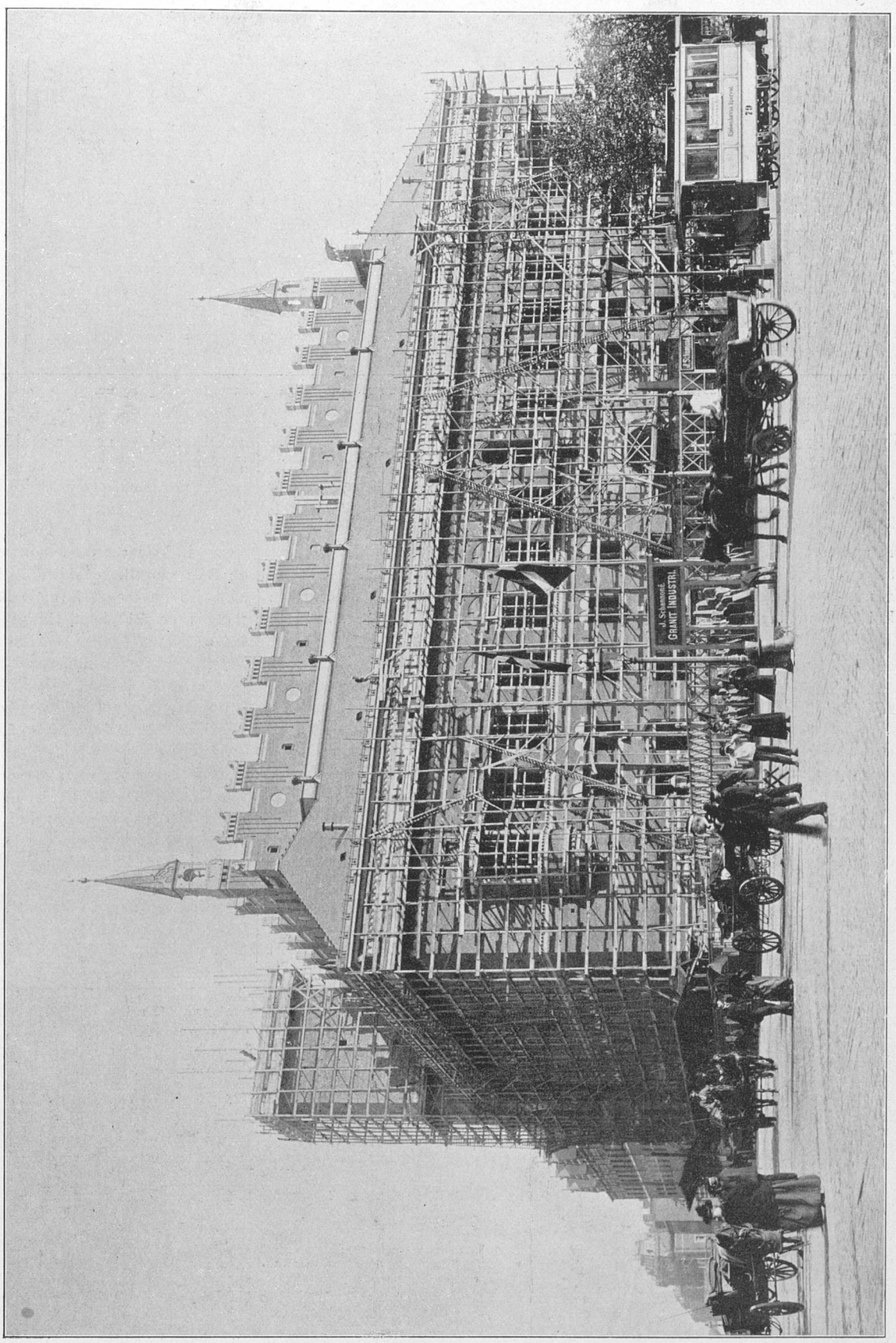

Det nye Raadhus under Opførelse (1897).

pinx. N. P. Fristrup. **Vesterport set fra Broen over Stadsgraven i 1840erne. Paa Siderne Indgangen til Kirsebærgangene.**

tin Nyrop. Samtlige Bygningens Etager udgør et Fladerum af ca. 72,000 Kvadratfod; der medgik ca. 18 Million Mursten, og Bekostningen ved Opførelsen overskred 6 Millioner Kroner.

Taarnet, som paa vort Billede endnu ikke er fuldført, fik en Højde af ca. 337 Fod, Spiret iberegnet.

Den 28de Juli 1894 nedlagdes Grundstenen til Raadhuset. I Marts 1900 begyndte man at tage den ikke fuldt færdige Bygning i Brug, og flere Kontorer henflyttedes hertil, men først den 12. Januar 1903 holdt Borgerrepræsentationen sit første Møde her, efter at den den 22. December 1902 for sidste Gang havde været samlet i det gamle Raadhus paa Nytorv.

Den højtidelige Indvielse af det færdige Raadhus fandt dog først Sted den 12. September 1905 ved en Borgerfest, hvor blandt andre Udgiveren af „Før og Nu" ogsaa var tilstede.

Vi gaar nu over til at omtale Minderne fra:

Vesterport og dens Omgivelser.

Tager vi atter Kortene frem og tænker os staaende paa Volden der, hvor vi standsede i forrige Nummer, nemlig ved „Lucie Møllen", skuende ud over Halmtorvet, ser vi først den i forrige Nummer omtalte „Vejerbod"; skride vi ned ad Voldbakken paa dette Sted, ser vi tilvenstre „Vesterport".

Der eksisterer næppe nogen frodigere Jordbund for Københavner-Minder end dette Terræn, og vi vil forsøge at drage de værdifuldeste frem paa saa stort et Omraade, som Pladsen her tillader det.

Vi flytter eet Ben ad Gangen i sindige Skridt for netop at undgaa at gaa de vigtigste Minder forbi. Saa standser vi et Øjeblik ved de to ejendommelige Billeder her paa Siden, hvoraf det første hedder: Vesterport set fra Broen over Stadsgraven, det andet: Vesterport set fra Halmtorvet i 1840erne.

Man vil paa det første Billede se, hvorledes Indkørselen ad den gamle Vesterport var, hvor Slaverne, der skulde arbejde paa Volden, gaar akkurat som vi senere har set Ladegaardslemmer vandre med blaa Bukser, Kost og Vandkande. Man ser ogsaa den af Accisen frigjorte Vogn køre ind, og paa det næste Billede ser man den nu køre frankt og frit; paa dette sidste Billede ser man til højre en meget levende Scene, som vel sagtens er foregaaet tidligt paa Aftenen, inden Porten lukkedes. Det er gemytlige Borgere, som er kommet ind fra Frederiksberg eller Vesterbro, inden Klokken var ti. Og de har sikkert moret sig derude.

Om de har været i „Peters Haab", Dansebulen foran paa Vesterbro, hvor Valbypigerne søgte til, eller om de har været i Tivoli, er ikke til at sige, da Billeder fortæller i et stumt Sprog; de kan ogsaa have været paa Price's Morskabstheater, der laa lige over for Skydebanen, gl. Nr. 23, det var kun en Bræddehytte, hvor Price selv optraadte med sine to smaa Døtre; men den Gang kaldte man Pricerne „Gøglere"; de kom jo direkte fra Dyrehavsbakken.

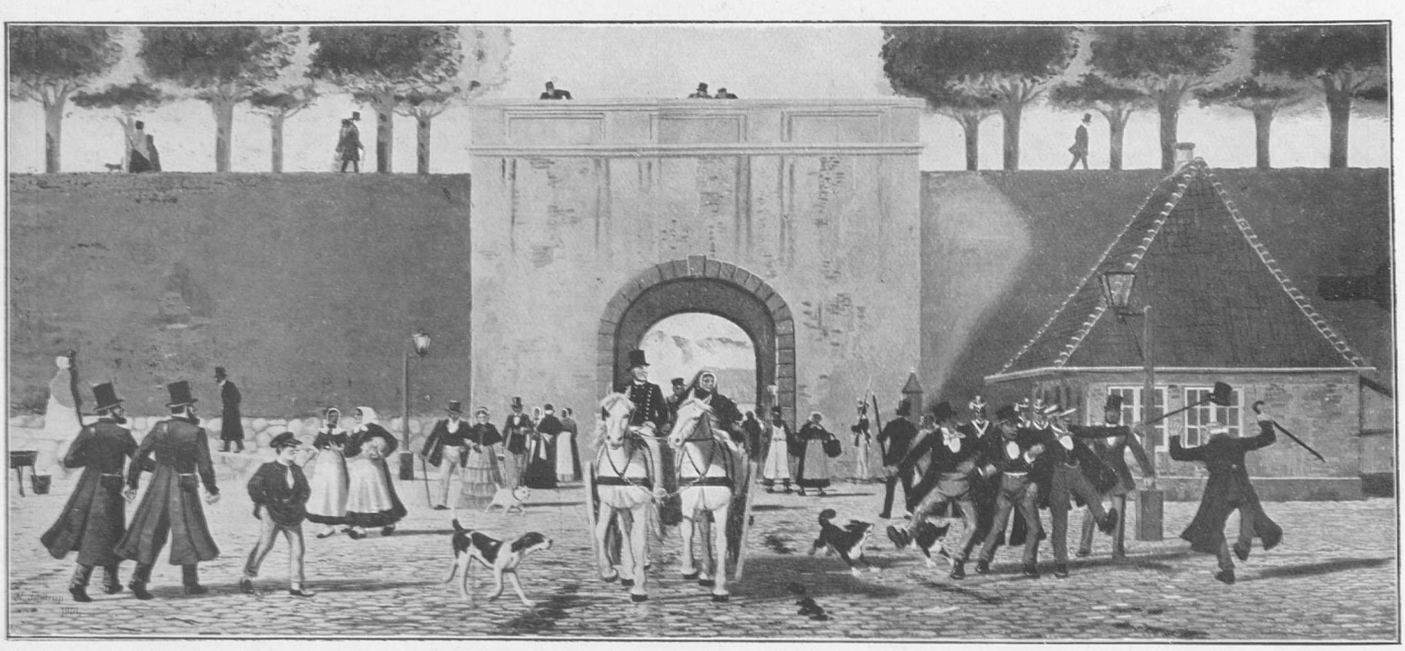

pinx. N. P. Fristrup. **Vesterport set fra Halmtorvet i 1840erne. Tilhøjre Vesterports Vagt.**

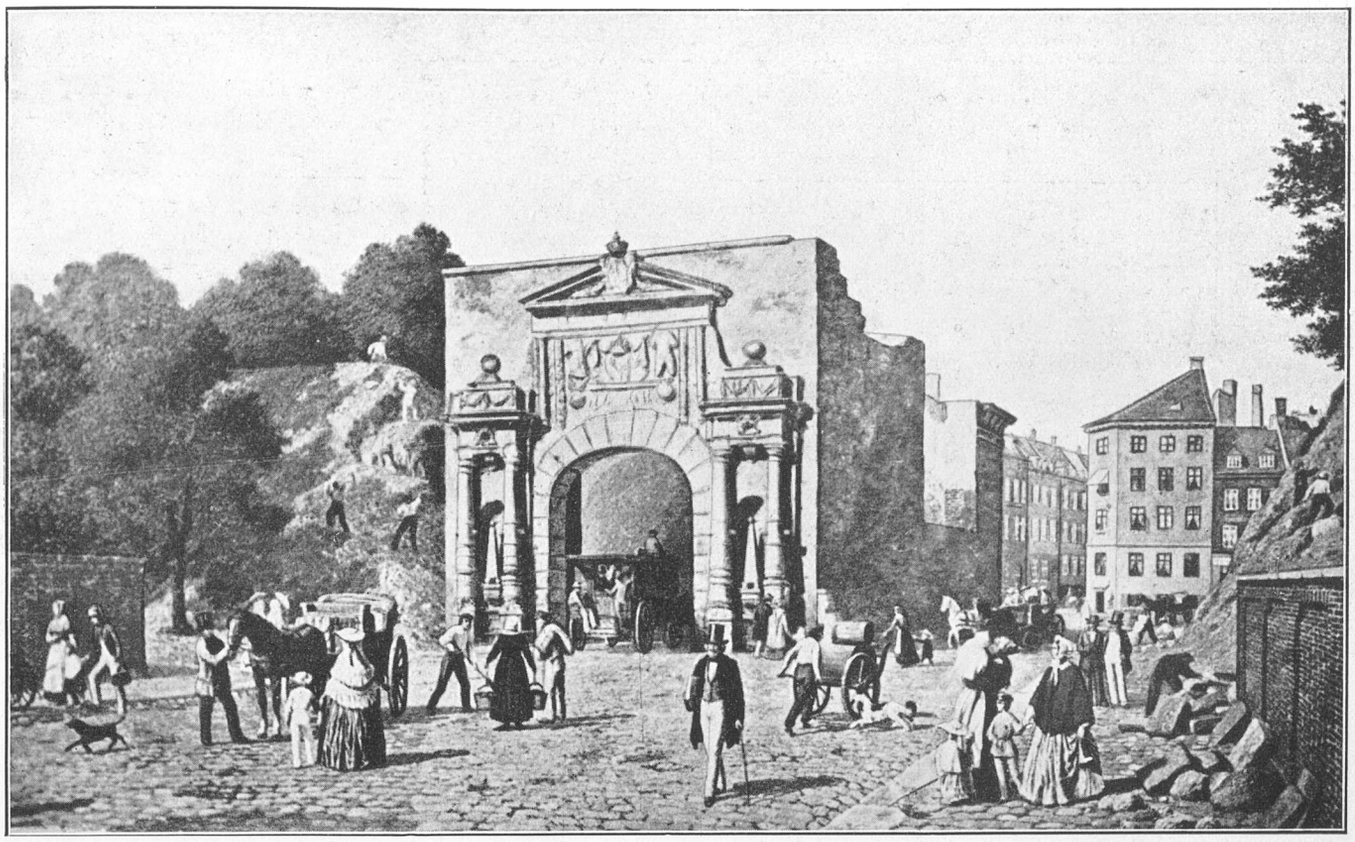

feceit Constantin Hansen.

Vesterports Nedrivning (1857).

Eller de glade Folk kan være kommen fra Casortis Sommerteater, „det danske Nationalsommerteater", som det hed, hvor Casorti skabte sin berømte Pjerrotfigur. Man skimter heri Vejen fra Dyrehavsbakken til Tivoli, skønt den var lang, og for mange trang. Ligesaa vanskeligt, som det i sin Tid var at holde Københavns Gadedrenge borte fra Volden, naar Tivoli futtede sit Fyrværkeri af, saa at de endog bombarderede Etablissementet med Sten for uhindret at kunne se, hvis der stod nogen i Vejen, — ligesaa svært var det for Price at holde det højtærede betalende Publikum borte fra dem, der nød hans Fyrværkerier udenfor paa Vesterbros Passage. Det brød ind i Naboernes Haver, trampede ned og slog itu, og Anførerne herfor var Slagtersvendene fra Trommesalen, det mest uregerlige Folkefærd, Vesterbro da ejede.

Til Vesterport kom Bondemanden agende, ved Acciseboden maatte han stoppe for at faa Lov til at slippe ind i Byen, og paa Halmtorvet holdt han; men den Bonde var ikke den samme, som kom ad Nørreport; det var Kulsviere, der holdt paa Kultorvet, men Halmbonden kom til Vesterport; de to Slags Bønder var højst forskellige baade af Natur og Optræden. Kulsvierne var snu og forretningsmæssigt vel udrustede. Halmbønderne var tit Genstand for det, man i gamle Dage kaldte Bondefangeri, det, man nu af diskrete Hensyn kalder Dosmerfangeri. — Lige uden for Porten, omtrent der, hvor nu det nye Raadhus stolter sig, plejede der gerne henad Aften om Sommeren at indfinde sig nogle Musikanter, en Harpenist, en Klarinettist og en Fagottist, som mod Tallerkenpenge forlystede det spadserende Publikum med god Musik.

Til Vesterport er knyttet Minder fra P. A. Heibergs Tid, da han maatte rømme Landet. — Vi mindes hin berømmelige Aften, da Rahbek og hans Kamma fulgte Peter Andreas Heiberg ud derfra til Landflygtigheden, og da Folk stimlede sammen om Vognen.

„Jeg mindes," siger Rahbek i sine Erindringer „ikke i mine Dage siden jeg kom

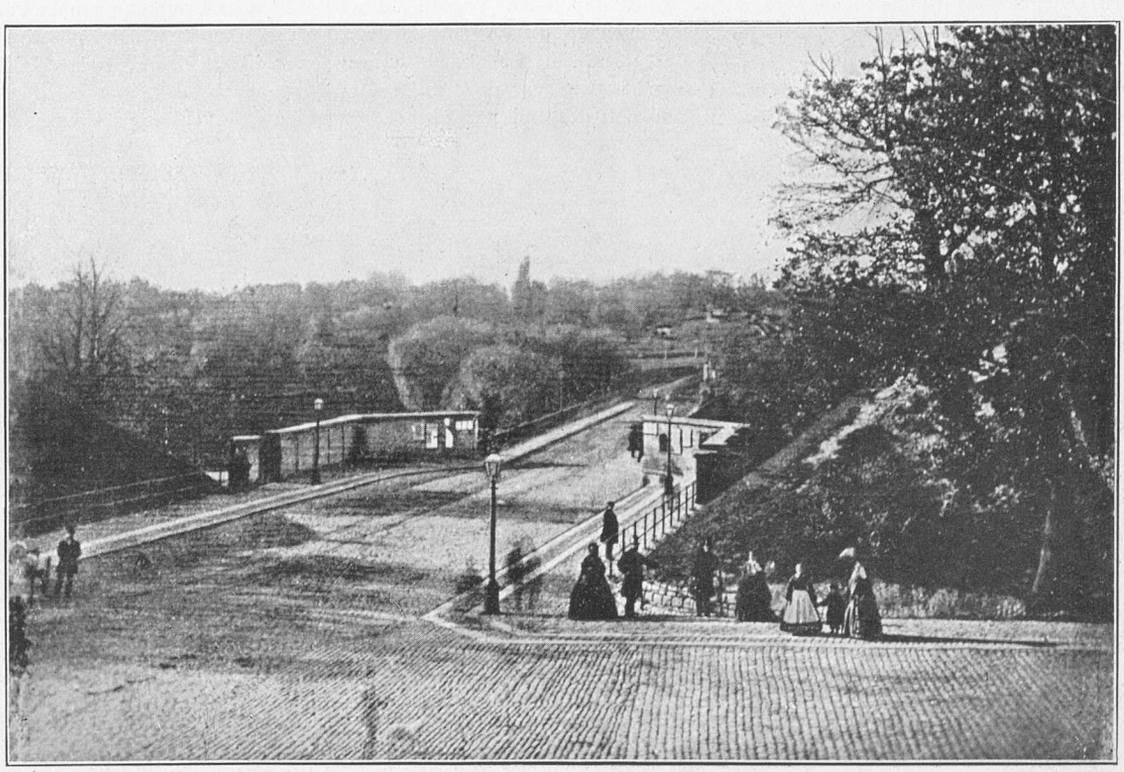

„Vesterbros Gab" i Midten af 1860erne.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

NR. 14 FØR OG NU 15. JULI 1915

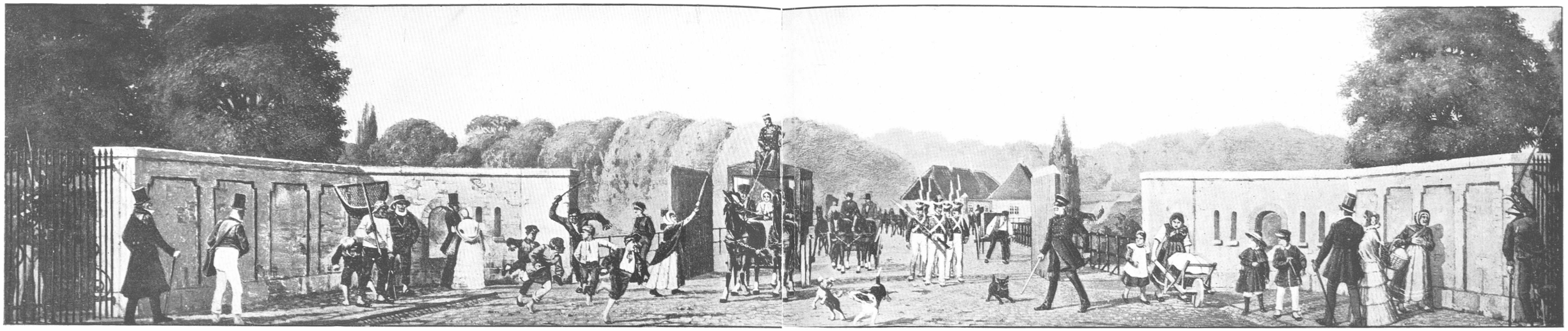

pinx. N. P. Fristrup.

Broen over Stadsgraven, paa Siderne Indgangene til Kirsebærgangen, og i Baggrunden er Ravelinvagtens Hus beliggende paa Ravelinen (midt i 1840'erne).

til Skels Aar og Alder at have været saa ængstelig og forknyttet som under dette Tog, ikke overfor min personlige Fare, thi om og ikke Heibergs Ord skulde have været tilstrækkelige til at betrygge mig, og om jeg ikke kunde have forladt mig paa, at her, om jeg virkelig var blevet revet ud af Vognen, vilde have været nok til Stede, der, som man i sin Tid i Frankrig kaldte det, kunde og vilde til min Fordel konstatere min Identitet, har jeg fra mine tidlige Dage den Skik ikke let at tabe Fatningen og Modet; anderledes er det derimod, saasnart det tillige gælder andre, og her for alt, hvor det var mig umuligt at beregne, hvad Ende det vilde tage, og hvad Ubehageligheder og Ulejligheder det for min Kone vilde eller kunde medføre . . . .

Til min store Overraskelse vedblev den stedse tiltagende Vrimmel under bestandigt Skrig og Skraal at omgive Vognen, den standsede den idelig, dog uden forsætligt at ville formene dens Fart; man fik Øje paa mig, der sad paa Forsædet lige over for Heiberg, som maatte have Vinduet nede, dels for at tage imod de utallige, hjertelige Farvel, som her blev ham bragt, dels for at tale af yderste Evne og med særdeles Borgersind og Værdighed Mængden til Rette; og maatte han især anvende denne, da Vrimmelen, som tog mig for den Rettens Betjent, der var givet ham til Bevogtning, først vilde have mig ud af Vognen for at give mig et Livfuld Hug paa Embedsvegne, og siden, da de deri blev oplyste, opdagede den virkelige Gripomenus, der sad ved Siden af mig".

Rahbek har for set, at Vesterport i Anledning af Optøjer blev lukket; men det skete ikke hin Aften i 1801; han siger: Jeg husker klarligen, hvor stor en Steen der faldt fra mit Hjerte, da Vognen, uagtet sit Gelejde, slap forbi Vagten ud af Porten, over Broerne og nu omsider ved Bondefrihedsstøtten, den forsamlede Skare, der dog formodentlig var betydelig formindsket, bød den det endelige Farvel."

Gamle Professor Rasmus Nyerup siger i sin Bog om København: „Den, der kommer ad den med Alléer og Æresstøtte brammede Forstad, Vesterbro kaldet, faar allerede her en Forsmag paa Byens Pragt, og Vesterport er den Port, igennem hvilken der falder den stærkeste Færdsel af Rejsende, Torvevogne, Ridende og Gaaende, da den vender ud mod den almindelige Landevej gennem Sjælland". Han siger om selve Porten, at Hovedfacaden ud imod Marken er prydet med Krigsarmatur i hugget Sten og har den arkitektoniske Mærkelighed eller rettere Bizarrerie, at Hovedgesimsen bæres af Kanonskafter i Stedet for Piller. Allerøverst i Frontespicen staar Kong Frederik den Tredies kronede Navneciffer og neden under Gesimsen Aar 1722, hvilket Aar den blev repareret.

Er man kommet gennem Porten (fra Vesterbro) har man paa venstre Haand Vesterports Vagt, hvor den med Ekstrapost ankommende Rejsende af den vagthavende Lieutenant bliver tilspurgt, hvem han er. Paa højre Haand Halmtorvet, der har sit Navn deraf, at Landmanden her om Torvedagene har Hø og Halm til Salgs. Her pranges ogsaa med Heste.

Der har altsaa hersket et levende Liv omkring Vesterport; men Selskabet er ikke det fineste, Slagtere og Hesteprangere hørte den Gang ikke til Eliten, og heri kan man maaske søge Forklaringen til, at Vesterbro i gamle Dage var Hjemsted for de laveste af Byens Forlystelser, og at Tonen derude ikke var god. Dette Forhold har holdt sig mærkelig længe.

Vi faar imidlertid denne Gang kun Tid til at se lidt ud ad Vesterbro. Paa de to her paa Siden gengivne Billeder lægger vi først og fremmest Mærke til den morsomme Omnibus. Det var i hine Tider, at Omnibusser var noget nyt; det var den Gang, da Fru Heiberg lod Iversen i „Abekatten" være vred over disse Fredsforstyrrere, der blæste paa Horn, og da det var saa sjældent, at der kom en ung Mand ind i dem, anedes der straks, naar det skete, en Forlovelse; alle vidste jo, hvilke „Partier" der var ude ad Frederiksberg til i de Dage.

Vi ser paa samme Billede Vagten trække op, søndagsklædte Folk drage ad Frederiksberg til, til Fods selvfølgelig, hverken Sporvogne eller Automobiler kendtes jo og vi ser den barske Gadekommissær med Stokken overholde Ordenen.

Og paa det andet Billede har vi Indgangen til Tivoli, Carstensens rigtige Indgang fra 1843, vi ser Kvægdrivere, der bringer deres Dyr fra Trommesalen, omtrentlig hvor nu Vesterbrogade 10 ligger, vi ser de gamle Træer, som gav Frihedsstøtten, Bondefrihedsmonumentet, som den i gamle Dage hed, sit virkelige Relief, inden den blev trykket helt ned af de høje Huse deromkring. Den rejstes til Minde om Stavnsbaandets Løsning i 1788, Grundstenen nedlagde Kronprins Frederik (d. VI) den 31. Juli 1792, og 6. Novbr. 1797 stod Støtten færdig. Det var Abildgaard, der tegnede den; den er dannet af bornholmsk Granit og norsk Marmor.

De fire Damer, der omgiver den, forestiller „Tapperheden" og „Fædrelandskærligheden", modellerede af Dajon, „Bondefliden" af Weidenhaupt og „Troskaben" af Wiedewelt.

Troskaben maatte jo, da man flyttede Frihedsstøtten for nogle Aar siden, repareres; men heldigvis mislykkedes alle venlige Planer om at flytte selve Støtten, skønt den jo nu er trykket af Omgivelser, som ikke passer til dem.

„Alléerne om Frihedsstøtten" viser tillige et Folkeliv, vi slet ikke kan tænke os mere paa Vesterbro. Da de rev Voldene ned, trillede de, som Kaalund siger, Minderne væk paa Skubkarrer, og det var blodig Synd.

Vi kommer nu til selve Porten, Vesterport. Og vi siger med et Suk: Hvorfor kunde Paris have Raad til at beholde sine Porte, men København ikke? Vi havde dog været et kulturhistorisk Minde rigere, hvis Portene laa her endnu, eller blot een af dem, f. Eks. Vesterport.

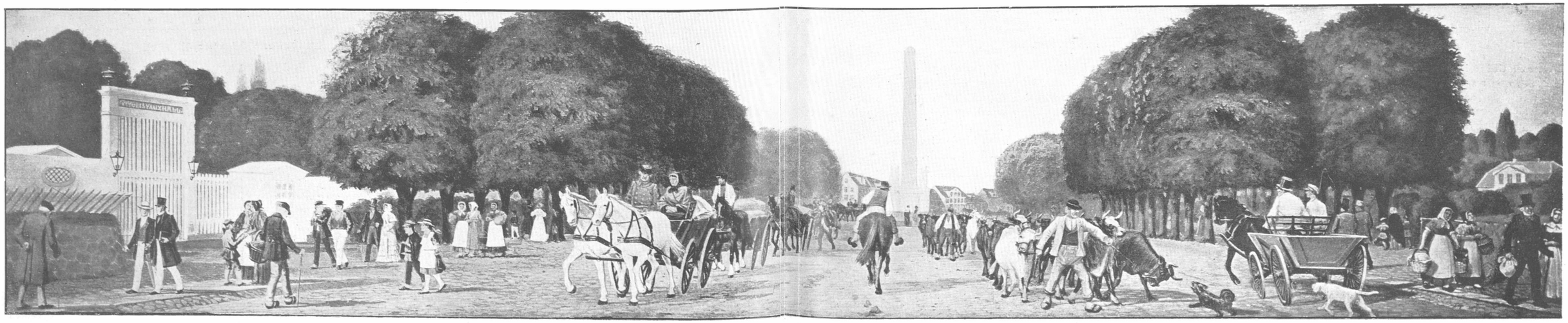

pinx. N. P. Fristrup.

Alleerne paa Vesterbro-Siden, efterat man havde passeret Ravelinen, til venstre Indgangen til Tivoli, i Baggrunden Frihedsstøtten, tilhøjre Kongens Klubs Sommerlokale.

Ak, nej, vi havde i sin Tid faaet en vederstyggelig Lov af 6. Januar 1852, der opgav Demarkationslinien og faktisk nedlagde Fæstningen København, og saa var det kun et Tidsspørgsmaal, naar det hele var forbi med Volde og Porte.

I Sommeren 1856 sank den anseeligste Port, Nørre, Aaret efter kom Turen til Vester- og Amagerport, og i 1858 afsagde man Dommen over Østerport. Nu har vi kun Citadelsportene tilbage.

Vesterport findes allerede afbildet i Thuras danske Vitruvius; den opførtes 1668 udfor det daværende St. Clemensstræde, nu Frederiksberggade, og bar Frederik den Tredies Navnetræk over sin Portal. Der eksisterer sikkert endnu adskillige Københavnere, der med Sorg erindrer de Dage i Juni 1857, da man tog fat paa Nedrivningen af Vesterport og der er adskilligt flere, som tillige husker det kedelige „Vestergab", som traadte i Stedet.

Vestervold, Hjørnet ved Halmtorvet, hvor store Kongens Mølle laa (ca. 1880).

Vort Billede paa 5. Side viser Vesterports Nedrivning, tegnet af Professor Constantin Hansen, og under dette Billede findes en fotografisk Gengivelse af det saakaldte „Vestergab" eller „Passage", som fremkom, efter at Porten var fjernet.

Naar man fra Volden saa ud over Stadsgraven, passerede Blikket den ved Foden af Volden liggende „Kirsebærgang". Indgangen dertil ses paa vort Billede øverst paa Side 6 og 7 (2 Jernporte), indenfor hvilke ses en Soldat, som var paa Vagt, — for, som man sagde, at passe paa Kommandantens Kirsebær. Dog var dette selvfølgelig en Vittighed; han stod der, da „Kirsebærgangen" var en Del af „Fæstningen". — Om „Kirsebærgangen" fortæller Goldschmidt i sin lille Novelle: „For otte Skilling Hvedebrød" meget fornøjeligt og frisk, hvorledes hans Helt finder Lykken der paa en Morgentur, han foretager med nogle Venner.

Den Samtale, der udspinder sig mellem de unge Mennesker, der hin Morgen vandrede ad Ryssensten til for at tage Bad i Kallebodstrands den Gang ikke helt friske Vover, er yderst betegnende. Den, der elskede denne Plet, førte sit Forsvar mod Angriberen, der mente, at dette kun var Kunst, skabt af Menneskehaand, ikke Natur, i saa begejstrede Ord som:

„Det kan gerne være, at det er naragtigt af mig; men jeg finder altid dette Sted saa dejligt. Naar jeg ser dette stille Vand og Træerne hængende langt ud derover, dannende ligesom skyggefulde Havbugter, kommer jeg altid til at tænke paa den Scene i Coopers: „Jægeren", hvor den stille Flod beskrives med det langt nedhængende Buskads, i hvilket den blodige Indianer ligger skjult."

Vennen smiler lidt ironisk, men han svarer: „Jeg elsker dette Sted, Himlen maa vide, hvorfor. Maaske min Moder har forset sig herpaa, medens hun bar mig under Hjertet. Eller maaske er det bare, fordi jeg ikke har Raad til at tage tit i Skoven og derfor maa hjælpe mig med Kirsebærgangen. Men jeg elsker dette Sollys, disse Skygger og dette Grønne; det er, ligesom Hjertet tilsidst skulde smelte, naar jeg vedbliver at stirre derpaa. Saadan maa man være til Mode paa den yderste Dag, naar der i den tidlige Morgenstund bliver blæst til Salighed: Alle Hjerter opløses, Menneskene synker hinanden i Armene og forgaar af Henrykkelse."

Efter Badet, hvor han højt oppe fra Pælen styrter sig i de blinkende Bølger, bliver han sulten, og saa træffer han, hvad vi jo aldrig mere gør i Kongens København, en veritabel Kagekone, og han køber to Firskillings Boller, som han, hvad Fortællingen viser, faar megen Nytte af.

Men hvilket Kaos af svunden Københavnerpoesi rummer ikke de to Ord: Firskillingsbolle og Kagekone

Man kunde fristes til at ønske, at Moderen til den Mand, der i Magistraten undfangede den djævelske Ide at handle med Byens Træer som Brænde, havde forset sig paa Kirsebærgangen, medens hun bar ham under Hjertet, saa havde vi vel nok endnu bevaret en Del af det gamle.

Vore Billeder paa denne og næste Side viser Voldskrænterne, som fremkom efter Portens Fjernelse. Paa Gyldenløves Bastion laa, som omtalt i forrige Nummer, „Lucie-Møllen", og vis-à-vis samme laa paa Schaks Bastion (se Kortet): „Store Kongens Mølle". Hvorfor denne ikke maatte blive der, ved Magistraten og vi ikke. Der var noget hyggeligt over disse gamle Møller, og de udrettede trofast deres Gerning.

Man savner dem om ikke andre Steder,

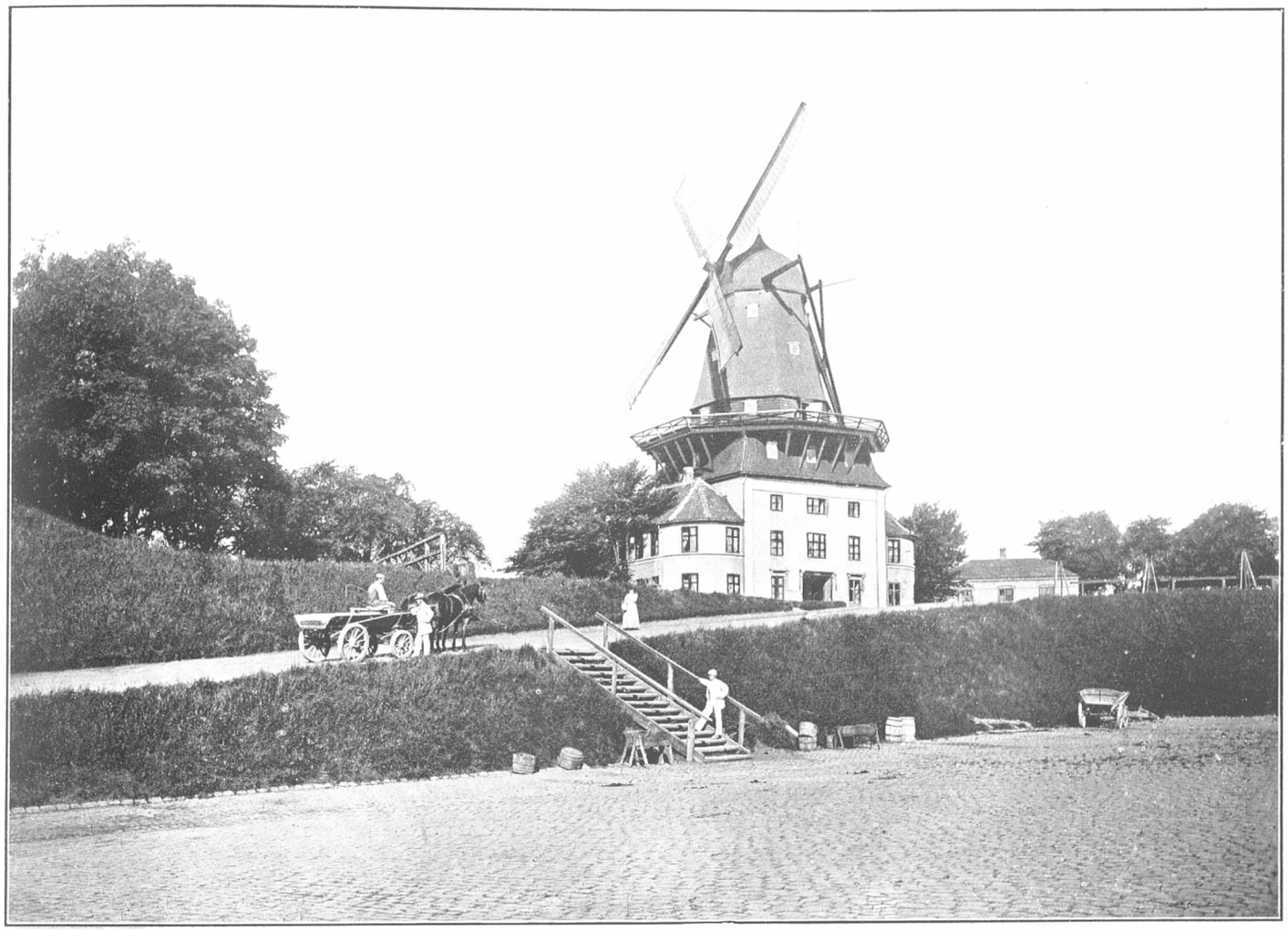

Store Kongens Mølle paa Vestervold ved Halmtorvet midt i 1860erne.

Halmtorvet med Vejerboden, Luciemøllen paa Vestervold og Philosophgangen i Baggrunden i 1885, kort Tid forinden hele dette Parti blev raseret.

Vesterbros Passage midt i 1870erne, med Bygningen, som opførtes 1872 til Industriudstillingen.

saa i Byens Profil, hvor de virkelig livede op, hvad man kan se paa gamle Billeder.

De 3 Billeder, vi her gengiver af dette Parti, er sjældent gode Fotografier, som vi med stort Besvær har fremskaffet; de vil formentlig vække almindelig Tilfredshed blandt de af vore Læsere, som sætter særlig Pris paa gode Gengivelser af de gamle Partier.

Øverst paa Siden gengiver vi et Billede af „Vesterbros Passage". Vort Billede viser Passagen efter Portens Forsvinden, men inden Voldene var borte. Endnu laa Glacierne urørte til Slutningen af Treserne.

Men gamle Folk, som skulde vandre ad disse Veje, vidste godt, at her ikke var hyggeligt. Sagen var, at Forlystelseslivet paa Vesterbro efterhaanden antog Former, som ingen god og solid Borger kunde vove sig ud paa, og desuden var der, hvor Farimagsvejen stødte sammen med Vesterbros Passage, et Morads, som var saa dybt, at det var forbundet med Livsfare at smutte over; der var smaa Øer, man maatte lande paa under Overfarten, og saa var der desuden den Vanskelighed, at Vesterfarimagsvejen var en Art Eldorado for Bøller, der overfaldt fredelige Borgere uden anden Anledning end netop Pengeafpresning og Vold.

Ser vi paa Billedet fra Vesterbros Passage fra Halvfjerdserne, glemmer vi ikke den store Bygning, som ligger der nu, og som hedder Axelhus; den nederste Ende skyldes Arkitekt Albert Gjellerup; det er den Plet, hvor „Kongens Klub" i sin Tid havde sit Sommerlokale; den øverste (udtil Raadhuspladsen) har Arkitekt V. Klein Æren af; Pengekrisen hindrede Klein i at føre hele Sagen igennem, men han havde dog forinden naaet at føre et andet Byggeforetagende igennem, nemlig Industriforeningens Hus.

Om denne Forenings Historie ved vi, foruden hvad enhver kan se i Haandbøger, at den havde til Huse i Peschiers Ejendom ved Holmens Kanal, der, hvor nu Landmandsbanken har Lokale; og der, hvor der ogsaa var Hjem for Studenterforeningen i dens mest bevægede Dage.

Industriforeningens Historie er iøvrigt kort og godt, at den stiftedes den 12. Juli 1838 med det Formaal at fremme dansk Industri. Sine allerførste smaa Lokaler havde Foreningen i Baggaarden til det senere nedbrændte Kongens Nytorv 6, senere i 1840 flyttede man til „Vildmanden" paa Østergade. I 1872 solgte Foreningen Peschiers Gaard til Landmandsbanken, men blev ved med at have Lokaler der til 1880; Bygningen, hvor den nu har til Huse, var opført i Anledning af Industriudstillingen 1872; men først i 1879 fik Foreningen Raad til selv at overtage den.

Der er jo forøvrigt en anden meget kendt Forening, som deler Husly med Industrien her, nemlig Officersforeningen, som en skønne Dag nok faar sine egne Lokaler; men det var dog i denne Bygnings nærmest Tivoli liggende Fløj, at Kong Christian, hans Fader og Bedstefader var Foreningens Gæster, naar der var noget paa Færde.

Memoria!

For at dette Blads Opgave, som gaar ud paa at udbrede Kendskab iblandt Befolkningen til vor Hovedstads topografiske Udseende igennem Tiderne — før og nu —, og de Minder, der knytter sig hertil, kan gennemføres for hele Hovedstadens Vedkommende, ***vil det selvfølgelig være nødvendigt,*** at der udspredes Kendskab om, at Bladet eksisterer, for derved at opnaa det passende Antal interesserede Abonnenter, der fordres til Dækning af Bladets betydelige Udgifter til Stoffets Erhvervelse og Gengivelse.

Den sikreste Vej til Løsningen af denne Opgave, uden at bringe Udgifterne endnu højere op ved Avertering i mange Blade, er derfor den, at ***enhver nuværende Abonnent, som gærne ønsker, at Bladet skal fortsætte*** sin patriotiske Gerning, søger blandt sine Venner at erhverve nye Abonnenter. — Sender ***hver*** Abonnent os ***blot 2 nye Abonnenter,*** er Bladets fortsatte Bestaaen sikret, og det vil da i Aarenes Løb systematisk beskrive og illustrere ***alle*** de Partier i Hovedstaden, som egner sig til at drages ind i Mindernes Kreds.

Ærede Læsere!

Vi fortsætter i nærværende Nummer vor Beskrivelse af Kvarteret omkring Vesterport og bringer en Række meget smukke Billeder reproducerede efter gamle og sjældne Fotografier og Litografier. — Især er Billederne fra Terrænet om Københavns Vandværk, dels set fra Vandværkets Have, dels fra Volden, uforladt os af det kgl. Bibliothek; — det udmærker sig ved en sjælden Klarhed og Portrætlighed. — Prins Ferdinand er jo let at kende, og Løvenskjold ligeledes; — man siger, at der imellem Publikum befinder sig en Mængde kendte Ansigter, ogsaa vellignende, — men det lykkedes os ikke at efterspore deres Navne.

I Anledning af Tivoli's Fødselsdag den 15de August, som falder sammen med Fremkomsten af vort Blads Nr. 16, finder vi Anledning til i Nr. 16 at paabegynde vor omfattende Beskrivelse af det berømte Etablissements Historie, før og fra dets Start, 15. August 1843. — Vi har samlet et stort Antal sjældne Billeder fra Tivolis Terræn, Portræter af Bestyrelse, Orkestre, Artister, Skuespillere, Luftskippere, Varietè-Stjerner og Direktører sammesteds, — og bringe alt dette tilligemed en paalidelig Text, i de paafølgende 2 à 3 Numre, hvorefter vi kommer tilbage til „Vesterport"-Terrænet, hvorom vi endnu har mange gamle Minder at fremføre i Billeder og Tekst, — som bør kendes.

Slutteligen vil vi i nogle Numre behandle Minderne fra Udstillingsaarene 1872 og 1888, og bringe en Samling meget interessante Billeder herfra.

Til Tivoli-Numrene vilde vi ønske, at de af vore Abonnenter, som ejer Fotografier fra Tivoli i Tredserne

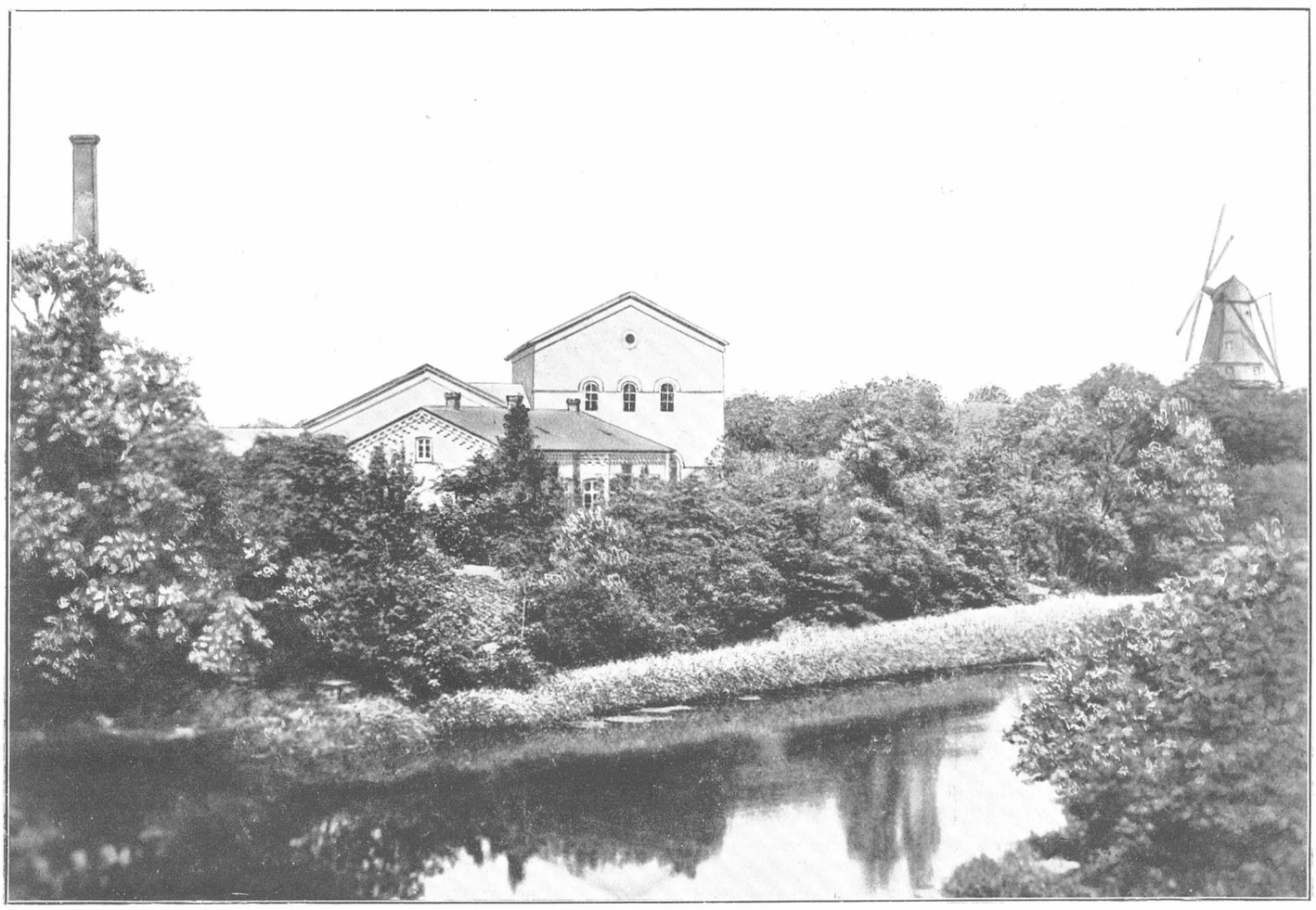

Københavns Vandværk (ca. 1870) set fra „Schacks Bastion" paa Vestervold mod Nordvest. I Baggrunden tilhøjre Sanct Peters Mølle paa „Helmers Bastion", nedrevet 1885.

ligneligø og giver de af vore Læsere, som ikke har haft den Lykke at se disse Partier, et levende Indtryk af den enestaaende Idyl, der hvilede over Fæstningens Volde, deres Kirsebærgang og Stadsgraven, „hvor Violer „vi plukked', hvor den blomstrende „Tjørn over Vandet hang, og Sivene „sukked', — — — og Fiskeren med „sin Bambusstang, over Breden sig „bukked', — — — o. s. v.", som Kaalund skrev.

Billedet paa 5te Side, — Kongernes Indtog gennem „Vestergab" er et sjældent Billede, — som er overog Halvfjerserne vilde give os Lejlighed til at se dem, og eventuelt laane os de Fotografier til Reproduktion, som vi eventuelt mangler.

De ærede Abonnenter bedes velvilligst overveje denne Henstilling, og hurtigst meddele os Resultatet af disse Overvejelser.

Berigtigelse:

I Nr. 13 har vi meddelt at „Videnskabernes Selskab"s Bygning var opført af Professor Storck; dette er urigtigt, den opførtes af Professor Vilh. Petersen (1894—1898); første Møde holdtes $^{24}/_{3}$ 1899.

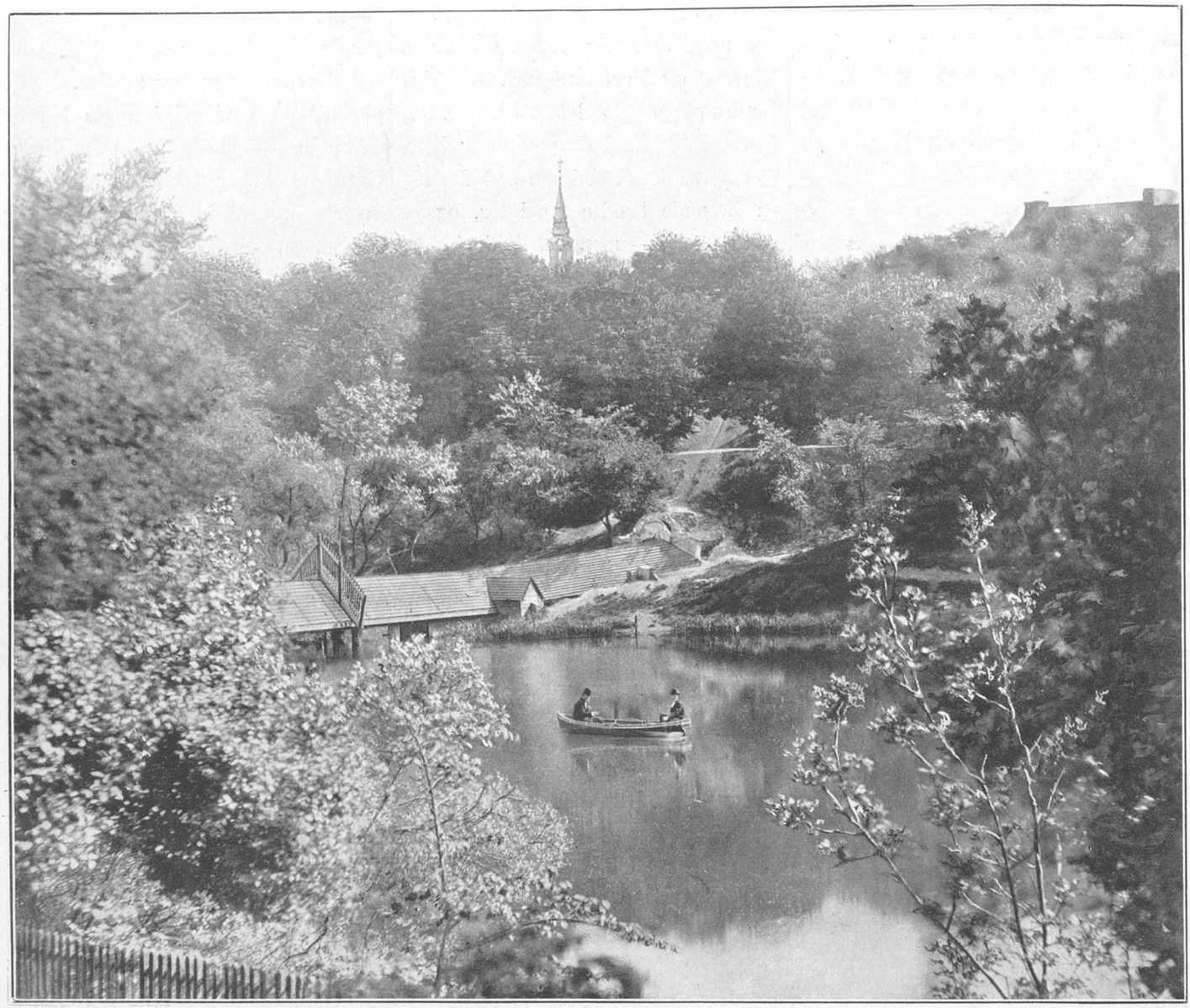

Vestervold og Stadsgraven imellem „Schacks Bastion" og „Helmers Bastion" ud for Studiestræde (set fra Københavns Vandværk) ca. 1870. I Baggrunden Spiret paa Sankt Petri Kirke.

Medens ethvert Københavnerbarn i 1840-erne vidste, hvad man forstod ved Demarkationslinien, er det vist de færreste af den nulevende Ungdom, der ved, at det er den Afstand udenfor en Fæstnings Glacis, hvorpaa der af Hensyn til Belejringsmuligheder enten slet ikke maa bygges eller kun efter visse nøjere foreskrevne Hensyn, navnlig med Forpligtelse til at lade Bygningerne afbrænde, hvis Fjenden kommer.

Da København havde Volde, Grave og Porte, havde man ogsaa en saadan Demarkationszone udenfor Byen — saa langt som et Kanonskud rakte. Da man opgav Fæstningen i 1852, bortfaldt ogsaa Demarkationslinien; i 1867 solgte Staten alt Fæstningsterræn, Glacis'er, Volde og Stadsgrave til Kommunen, og det var derfor intet Under, at Byggeriet ud ad Vesterbro, senere Nørre- og Østerbro, tog Fart. Men allerede længe inden 1852 havde man haft Fornemmelsen af, at Københavns Dage som Fæstning var talte, nemlig da den enevældige

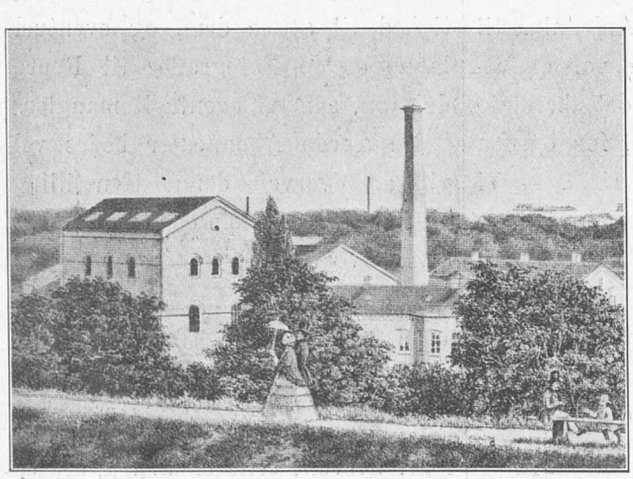

Vandværket ved Vester Farimagsvej (Vester Farimagsgade), set fra „Helmers Bastion" paa Vestervold ca. Aar 1860.

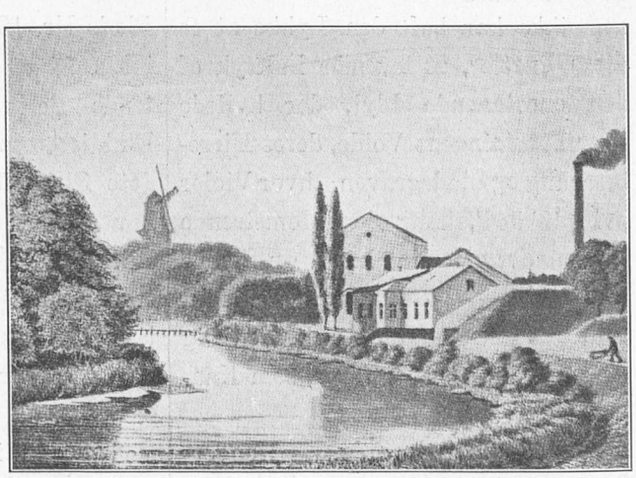

Vandværket ved Vester Farimagsvej (Vester Farimagsgade), set fra Glaciet ud for „Helmers Bastion" ca. Aar 1870. I Baggrunden Store Kongens Mølle paa „Schacks Bastion udfor" Vestergade.

Kong Christian den Ottende til Københavnernes udelte Forbavselse gav Georg Carstensen Lov til at anlægge sit Tivoli paa selve Fæstningens som helligt og ukrænkeligt ansete Glacis.

Naar vi nu betragter en Forstad saa tæt bebygget som Vesterbro, undrer man sig over, at det knap er et halvt Hundrede Aar siden, at de to eneste betydningsfulde Bygninger, der laa paa Strækningen fra Frihedsstøtten til Frederiksberg Allés Begyndelse, var Pastor Christianis højere Pigeskole, hvor bl. a. Rahbek i sin Tid var Lærer, og den kgl. Skydebane.

Havde nu Stat og Kommune kendt deres Besøgelsestid og ikke i blind Iver for at tjene saa meget som muligt solgt løs, sløjfet Volde, dækket Stadsgraven og lavet de kedelige Boulevarder, ligesom de uden Kritik eller Censur tillod enhver at bygge saa grimt og billigt og slet, som han vilde, ja, saa havde vi endnu haft noget kønt og noget grønt i København.

Smukkest skildrede Kaalund, hvad vi havde mistet, i sit lange Digt: „Da de rev Voldene ned", hvoraf følgende to Vers giver et klart Billede af, hvorledes der saa ud netop paa disse Steder lige udenfor Vesterport, som denne Serie af Artikler særlig beskæftiger sig med:

Din Stadsgrav — og din Kirsebærgang,
hvor Violer vi plukked,
hvor den blomstrende Tjørn over Vandet hang,
Og Sivene sukked',
hvor den vilde Drossel i Buskene sang,
mens Aftenen dugged',
og Fiskeren med sin Bambusstang
over Bredden sig bukked'.

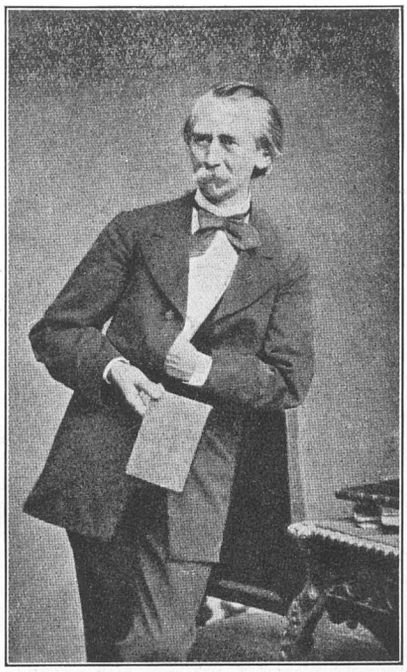

H. V. Kaalund,
1818—1885,
Overlærer ved Vridsløse Fængsel.

Og de gamle Broer, som spejled sig smukt
der nede i Vandet,
og Udsigten lige til Køge Bugt
og Synet af Landet,
naar Solen gik ned, og i Aftenen sval
den første Stjerne
tændtes paa Himlen — mens Hornsignal
lød fra det Fjerne!

Medens vi altsaa maa beklage, at København før var langt skønnere og hyggeligere end nu, maa vi paa den anden Side indrømme, at det var for vor By overordentlig store og betydningsfulde Arbejder, de indvundne Penge anvendtes til, saa at Byen i hygiejniske Krav kom paa Højde med Storstæderne. Det var navnlig Vej-, Kloak- og Vandvæsen, der i denne Periode bragtes i en mønsterværdig Orden.

Det i det Ydre saa beskedne Vandværk, der i 1859 grundlagdes paa den daværende Vesterfarimagsvej, lige overfor vor anden, nu nedlagte Hovedbanegaard (Paladsteatret) beretter virkelig om en Stordaad, skabt af dansk Mands Ingeniørsnille paa en Tid, hvor vi paa den polytekniske Læreanstalt end ikke havde særlige Kursus til praktisk Uddannelse af Ingeniører som nu.

Vort første Billede viser netop dette Vandværk, der var under Anlæg fra 1851—59 og senere igennem det forløbne halvhundrede Aar har udviklet sig med mange andre Stationer; man maa først tænke tilbage paa de Tider, da København fik sit Vand

Aborreparken set fra Gyldenløvesgade 1913. Midt i Billedet de første Arbejder i Anledning af Boulevard Banens Gennemførelse. I Baggrunden til venstre Vestre Boulevard med „Ny Rosenborg" og „Helmershus". Tilhøjre Studenterforeningens Bygning og Kuplen paa Dagmartheatret.

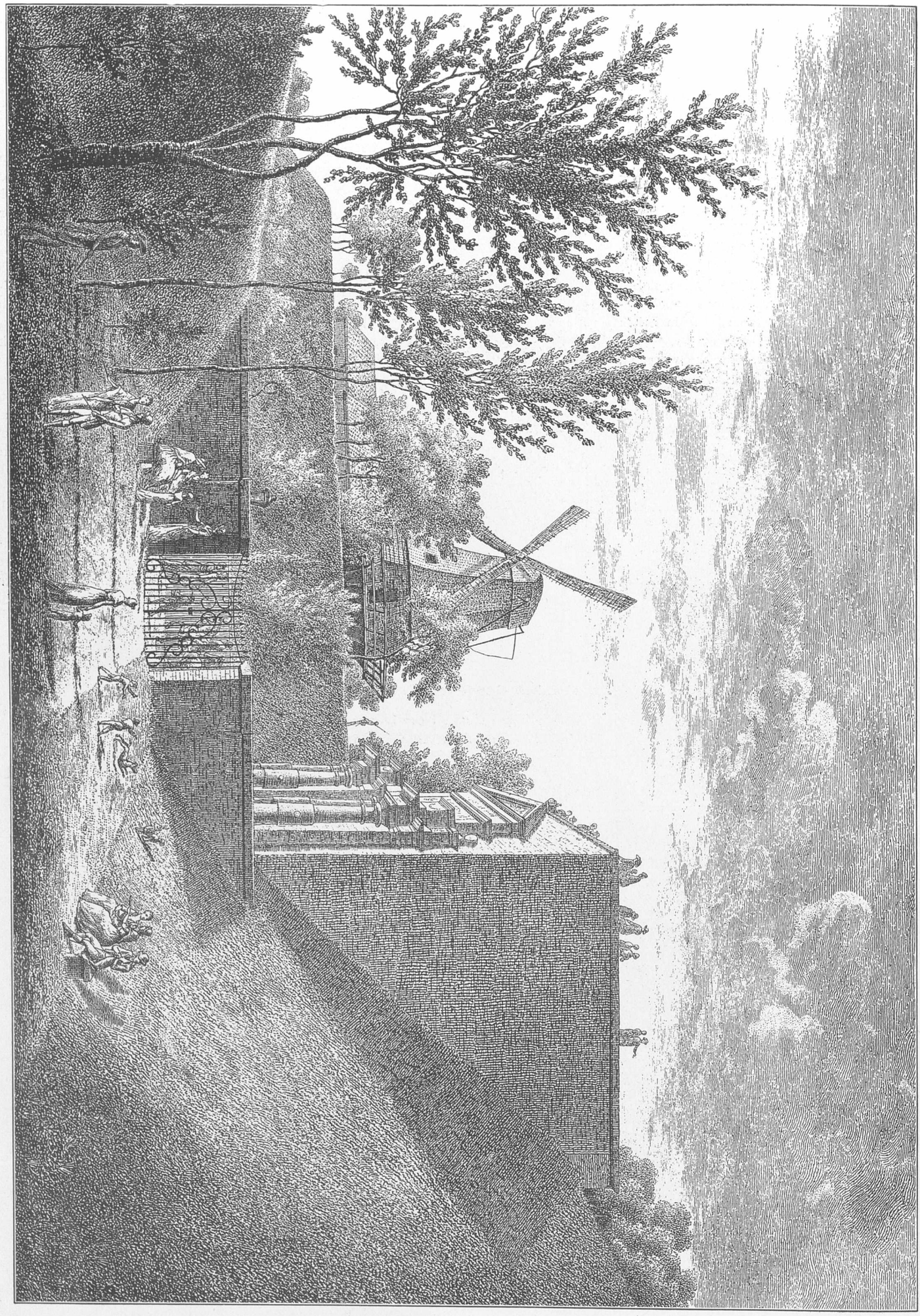

Vesterport set fra Kirsebærgangen (1801). Dette Billede er tegnet af den berømte Kunstner Elias Meyer.

fra de højtliggende Søer i Byens Omegn ledet herind igennem Trærender, hvis Renlighedstilstand var saaledes, at de var Eldoradoer for Rotter og andet Kryb, man maa tænke længere tilbage endnu og huske paa de gamle Brønde, hvor jo Absalons tre, fire Brønde paa Slotsholmen var de navnkundigste, men hvor Beboerne dog altid maatte ned paa Torv eller Gade for at hente Vand; der var saaledes Brønde i Læderstræde, Magsstræde, Knabrostræde, Brolæggerstræde, paa Vandkunsten, Farvergade, Lavendelstræde o. a. Steder endnu omkring Aar 1700; paa Købmagergade var der en stor Brønd med Hus om med Jernkæde, men i 1672 blev Brønden her nedlagt, og det lyder jo ret appetitligt at læse, at da var Jernet bortstjaalet fra Posten, og Brønden befandtes fuld af Skarn. Man forstaar nu bedre, hvorledes en saa hærgende Sygdom som Pesten i 1711 til 1713, den, vi alle kender fra Ludvig Holbergs Skildring deraf, kunde rase i saa lang Tid, og Datidens Læger, der for Resten ikke var tabt helt bag af en Vogn, stod magtesløse overfor den.

Et Minde om disse „Brønd"-Dage har vi i Gadenavnet Brøndstræde, hvor Christoffer Walkendorff havde anbragt en Brønd „af skønne hugne Stene". Men det var egentlig først efter 1812, at man fik Øje for, at det kunde blive alvorligt for en saa stærkt voksende By som København, hvis den kom til at mangle Vand. Man undersøgte Brøndene i Jonstrup og andre Steder i Nærheden af Byen, men det var dog bestandig de rædsomme Render, der forsynede os med Overfladevand.

Damhussøen blev vor første Redning, saa naaede vi Sødraget omkring Emdrup og brugte Peblinge- og Sortedamssøen, der stadig maatte oprenses; Forstæderne forsynedes ogsaa fra St. Jørgens Sø. Efter lange Tiders Arbejde lykkedes det daværende Ingeniør, senere Professor Ludvig August Colding ved et imponerende genialt Arbejde helt at omordne Byens Vandforsyning, og det var dertil det beskedne Vandværk paa Vestre Glacis byggedes.

Vandforsyningen sker nu gennem Boringer og Brønde, der ligger langs Søndersøs nordlige og østlige Bred og i Harrestrup Aadalen; Vandet afgives ved Overløbning og Pumpning og føres ved Jern- eller Beton-Ledninger til Filtrene ved St. Jørgens Sø, hvorfra det pumpes videre til Vandværket i Farimagsgade eller ogsaa over Bassinet i Søndermarken.

Det vil blive for vidtløftigt her at gøre Rede for hele det Apparat, der forsyner København med det klare Vand, vi nu nyder; men lidt om Skaberen heraf, Ludvig August Colding, der fra 1859 til 1886 havde sin Bolig paa det Vandværk, vi ser paa Billederne, fortjener dog at huskes.

Colding var født 1813 paa Arnakkegaard ved Holbæk; hans Fader var Landmand. Han kom i Landsbyskole i Rødovre; men H. C. Ørsted opdagede hans Fingernemhed og fik ham i Lære hos en Snedker Olsen i København, hvorfra han kom til Kunstakademiet. Her fik han især Lyst til Maskinvæsen, blev hjulpet til sine Studier og kastede sig som Polytekniker over Mekanik, rejste i Udlandet og blev 1847 Brolægnings- og Vejinspektør i København.

Da der blev Tale om, at Byen paa Grund af sin Vækst vilde komme til at savne Vand, var det hans Planer, der blev godkendte Colding blev verdensberømt paa Løsningen af mathematiske Problemer, men han elskede sin Opgave paa Vandværket. Colding døde 1888 og efterfulgtes af Direktørerne Poulsen, Schønheyder og nu Borum.

De følgende fire Billeder er alle tagne fra Vandværkets gamle, nu desværre saa beskaarne Have og Terrænet der omkring, som dannede en Del af den saakaldte Aborrepark, der blev anlagt ved Voldens Nedrivning. Udenfor denne, paa Hjørnet af Nørre- og Vestervold, staar som bekendt Ruinerne af Jarmers Taarn, der udgravedes i 1874.

Desværre har jo nu Jernbanegennemskæ-

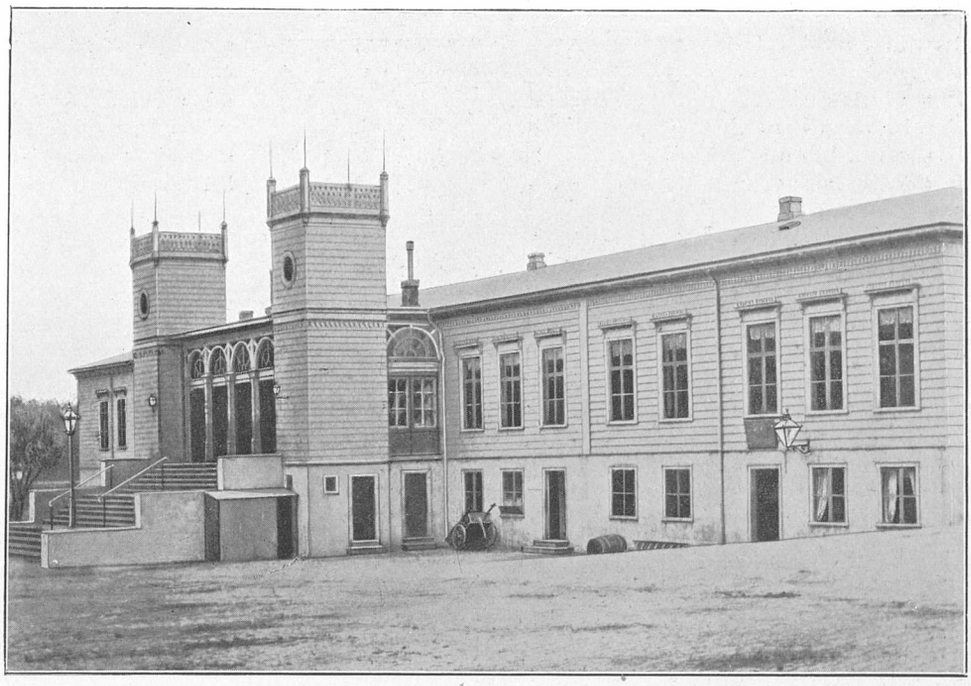

Den ældste Banegaard, beliggende omtrent dér, hvor vor nye Banegaard nu ligger (nedrevet 1864).

Raadhusbibliothekets Samling.

Den ældste Banegaard efter det sidste Togs Afgang forinden Nedrivningen.

Fot. Barby.
Raadhuspladsens søndre Del, set fra Raadhuspladsen ud for Vestergade, mod Vartov (1893). I Baggrunden midt i Billedet Hovedbrandstationen. Det nye Raadhus er endnu ikke opført.

ringen dødsdømt Aborreparken. Da Studenterforeningens nye Hus rejstes der i 1910, efter at daværende Kronprins Christian, Danmarks første kongelige Student, om Foraaret havde nedlagt Grundstenen, var der mange, der var bedrøvet over, at denne Plads var valgt; men da man saa den af Ulrik Plesner og Aage Mathiesen rejste Bygning, som spejlede sig saa smukt i Aborreparkens Vande, var det, som om man forsonede sig dermed.

Der var ogsaa andre, der var noget triste til Mode ved at flytte ind i det nye Hus, hvis Elegance, takket være mange Mæceners Rundhaandethed, især afdøde Dr. phil. Carl Jacobsens, der udstyrede den dejlige Festsal helt, lige fra Lysekroner og Lofter til Paneler, Pejs og Parketgulv, — ikke var noget tilvant for Studenterne, der siden 1863 havde haft til Huse i den hyggelige og hjemlige, men trange og snavsede Bygning paa Gammelholm; men det har vel været den samme Følelse, deres Fædre havde, da de den Gang flyttede fra Boldhusgade, hvor Lofterne var sorte og sort var Gulv, og hvor Heyman, den ret glubske Vært, raadede for Borgen.

Studenterforeningen er som bekendt stiftet under Regenslinden i 1820; det var ved den Lejlighed, at Chr. Winther skrev sin berømte Sang:

„Her under Nathimlens rolige Skygge
vil vi, o Frihed, dit Tempel opbygge

med det saa tit travesterede Omkvæd:

„Herrer vi ere i Aandernes Rige,
vi er den Stamme, der evigt skal staa."

Den Gang var Foreningens Medlemmer kun en lille Flok; men de voksede sig store og stærke først gennem det politiske Indskud, de med Førere som Ploug, Hostrup, Lehmann og andre gav i vor Frihedskamp i Fyrrerne, siden gennem den Aandsdannelse, der altid er udgaaet derfra. Nu er det en meget stor Forening, der, efter at Studentersamfundet har lidt Straadøden, huser Studenter af alle Anskuelser indenfor sine gæstfrie Vægge.

Man vil maaske lægge Mærke til det firkantede Taarn paa Bygningen; faa aner, hvor skøn en Udsigt der haves herfra, og at Foreningens mangeaarige, trofaste Forvalter Andersen her oppe har anlagt sig en virkelig Have, om vi saa maa sige en „hængende Have", som man ellers kun har dem i Syden.

Paa det næste Billede ser vi Kirsebærgangen og Vesterport, malet af den bekendte Landskabsmaler Elias Meyer i 1801. Meyer, der var født i 1763 og døde i 1803, har udført en Mængde udmærkede Folkelivs- og Dyrebilleder, der præges ved deres milde og blide Stemning; vi beundrer ogsaa her det hyggelige Prospekt, som jo laa der, hvor nu Vestre Boulevard er brudt igennem. Det var en fornem og yndet Spadseregang, hvortil man skulde have Tegn hos Byens Kommandant, 2 Daler kostede det; men det indbragte ikke Militæret mange Penge, thi en skønne Dag stak Hovedkassereren af med hele Kassen. Jernporten i Baggrunden var laaset, og kun Skildvagten, der el-

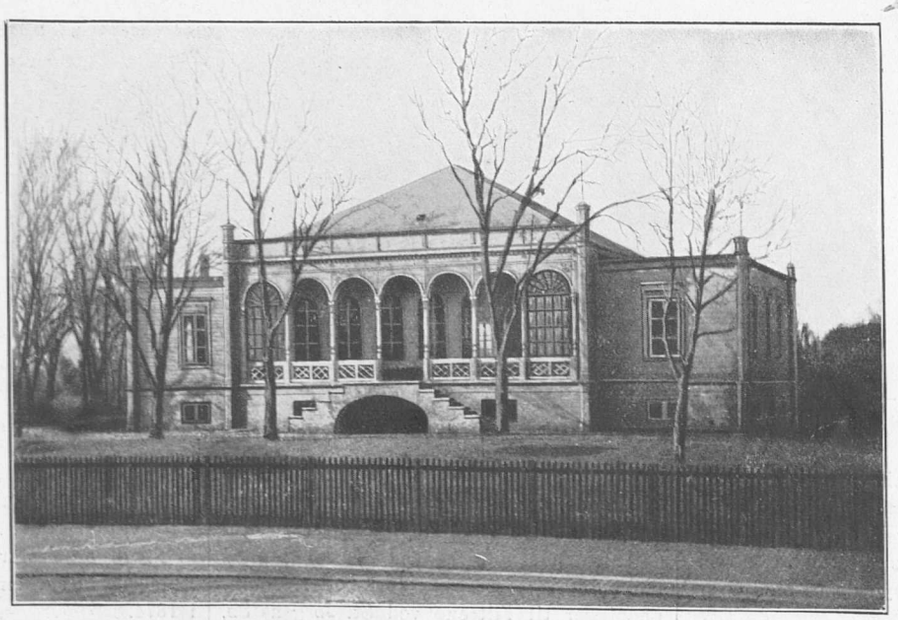

„Kongens Klub"s Sommerlokale, Hjørnet af Vesterbros Passage og Farimagsvejen (nuv. Vester Farimagsgade) (1865), set fra Pladsen foran Tivoli.

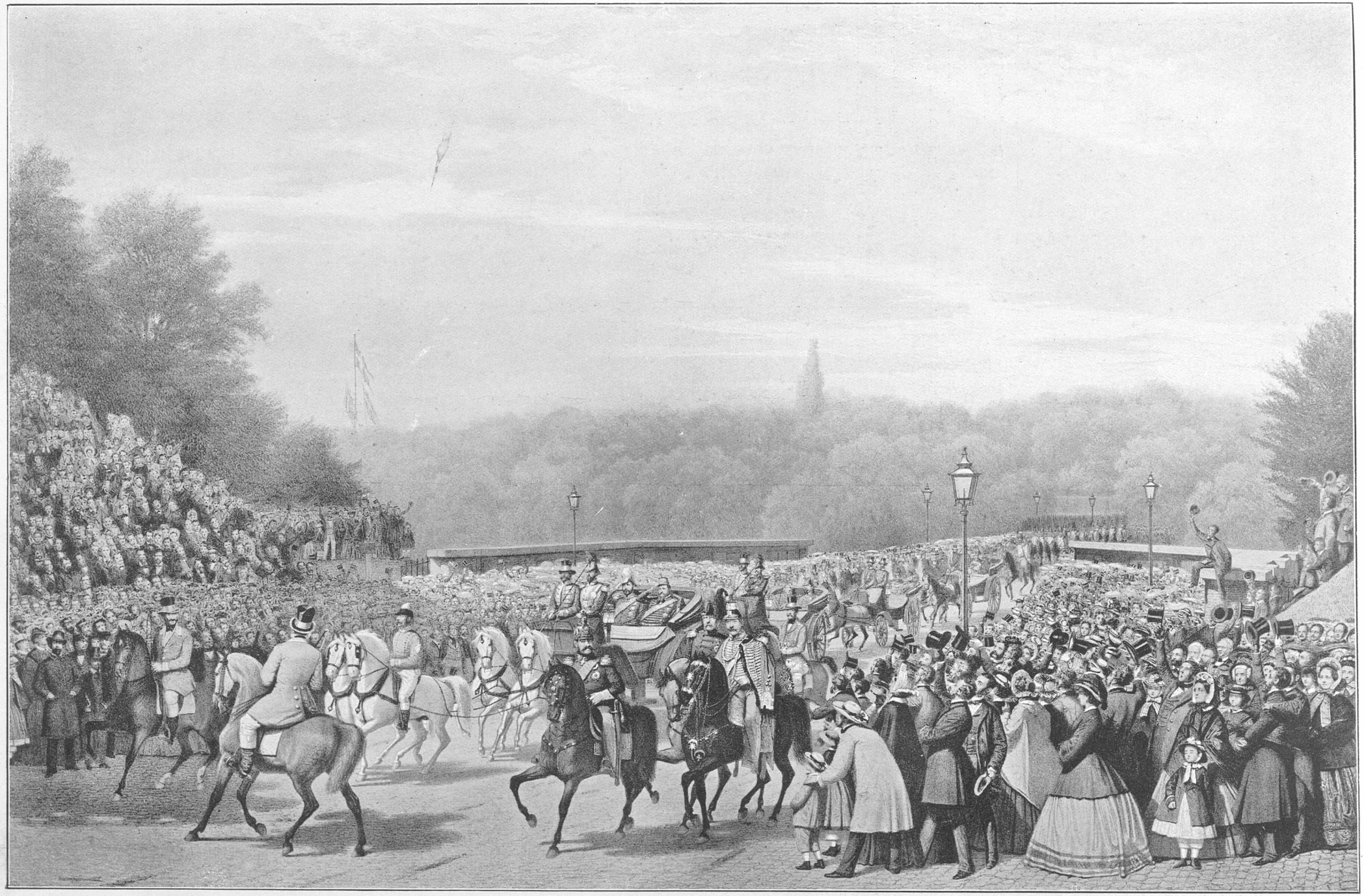

Kgl. Bibliothek.

Kong Carl den 15de af Sverrigs Besøg i København i Juli 1862. Kongen med Frederik d. 7de ved sin Side passerer „Vesterbros Gab". Til højre ses Vesterports Ravelin, til venstre den med Flag smykkede høje Mast i Tivoli. Til Hest ses: Forrest Prins Ferdinand, derefter senere Overhofmarschal Løvenskjold.

Kong Carl XV,
1826—1872.

Arveprins Ferdinand,
1792—1863.

Arveprinsesse Caroline,
1793—1881.

Kong Frederik VII,
1808—1863.

lers havde til Opgave at passe paa Kirsebærrene, der tilhørte Kommandanten, havde Nøgle; men Gadedrengene narrede Skildvagterne og løb ned ad Skrænten og stjal Kirsebær, naar han vendte Ryggen til.

Det var jo en stor Begivenhed for København, da vi fik den første Jernbane, som ikke førte længere end til Roskilde og aabnedes den 26. Juni 1847. Den første Banegaard, som her vises, var en lav, men køn Træbygning, som ses paa de to næste Billeder. Den laa omtrent, hvor den nuværende Hovedbanegaard er kommet til at ligge, Syd for Vesterbrogade altsaa.

Men Banenættet udvidedes jo hurtigt; i 1856, da Korsørbanen var kommet til, var den gamle Station for lille, og da man i 1861 planlagde Helsingørbanen med Klampenborgbanen etc., maatte man tænke paa en ny Bygning, den smukke nu nedlagte Banegaard, som Herholdt byggede og fik færdig i 1864. Den 14. Oktober s. A. gik det sidste Tog fra den gamle Station, og det første fra den nye. Vort Billed viser den sidste Afsked med den gamle Træbygning, et særdeles sjældent Eksemplar, der kun findes faa Steder.

Hvor naivt og med hvor opspilede Øjne man den Gang saa paa den nye „Ilddrage", som Ingemann kaldte et Tog, ses meget morsomt, da H. C. Andersen i „En Digters Bazar" forsøger at forklare sine Landsmænd, hvad Indtryk han fik deraf i Udlandet. En Smule skal vi citere:

„Da mange af mine Læsere ikke har set en Jernbane, vil jeg først se at give disse et Begreb om en saadan. Vi vil tage en almindelig Landevej, den kan løbe lige, den kan slaa en Bugt, men jævn maa den være, jævn som et Stuegulv, og derfor sprænger vi ethvert Bjærg, som stiller sig for den; vi bygger paa stærke Buer en Bro over Sumpe og dybe Dale, og naar da den jævne Vej er for os, lægger vi der, hvor Hjulsporene vil gaa, Jernskinner, om hvilke Vognhjulene kan gribe fat. Dampmaskinen spændes foran med sin Mester paa, der ved at styre og standse den, Vogn kædes ved Vogn med Mennesker eller Kvæg, og saa kører man.

Paa ethvert Sted paa Vejen vides Time

Fot. Riise.
Halmtorvet (1880), fra Aar 1893 kaldet Raadhuspladsen. Billedet viser den Husrække, som er nedrevet for at give Plads for Hotellerne „Bristol", „Metropole" og Paladshotellet. Den sidste Bygning yderst til højre er Gæstgivergaarden „Knapstedgaard". Til venstre Vestergade, til højre Frederiksberggade.

og Minut, naar Vognrækken vil indtræffe, man hører ogsaa milevidt Signalpibens Lyd, naar Toget er i Fart, og rundt om, hvor Biveje for almindelige Kørende og Gaaende skærer Jernbanen, slaar den opstillede Vagt Træbommen ned for dem, og de gode Folk maa vente, til vi har passeret; langs Banen alle de Mile, den strækker sig, er smaa Huse rejste saa langt fra hinanden, at de, som staar Vagt, kan se hinandens Flag og betids vide at holde Banen ren, at ingen Sten eller Kviste ligger over Skinnerne.

Se, det er en Jernbane! Jeg haaber, at man har forstaaet mig."

1780 som en Slags Efterligning af Drejers Klub, der stammer fra 1775 og var en Konkurrent til det fra Wessels Navn saa kendte „Norske Selskab". Men medens disse to ældste Selskaber overvejende var literære og politiske, selv om man ogsaa kunde faa en solid Billard, en Bolle Punch og et Slag Kort, ja endog af og til en Koncert og en Svingom der, saa var „Kongens Klub" til at begynde med lige saa eksklusiv for fornemme og rige Borgere, som „Harmonien", der længe bares oppe ved udmærkede Kunstnere f. Eks. du Puys Medvirkning ved Koncerter. Kongens Klub, der boede paa Østerden fine Klub, den var forhen, men som et Samlingssted for Borgermænd med deres Madammer og Døtre.

Om Sommeren havde Klubben de Lokaler udenfor Byen, vi her ser; det var pænere end at søge de fattiges Dyrehave paa Østerbro (nu Strandboulevarden), men her var Keglebane, Vippe, og som det første Sted i København, en „russisk Opfindelse", der kom herind omkring 1800, en Kastegynge, der vakte stor Opsigt i Datidens Borgerstand som noget ikke tidligere set her hjemme, og Medbringning af Madkurve var tilladt.

Et livligt og morsomt Billede paa 7de Side

Fot. Riise. **Frederiksberggades Udmunding i Raadhuspladsen (1895), set fra Raadhuspladsen.**

Digteren slutter en lang begejstret Omtale med følgende Ord: „Jeg erindrer kun faa Gange i mit Liv, jeg saaledes har følt mig grebet som her, saaledes med al min Tanke ligesom skuet Gud Ansigt til Ansigt".

Paa det følgende Billede har vi Udsigt til den nye Hovedbrandstation fra det daværende Halmtorv, nu Raadhuspladsen, men Billedet er taget i 1893, altsaa inden Raadhuset hom til at ligge i Vejen. Prospektet stammer netop fra det Aar, Stationen var fuldendt; den var under Opførelse fra 1888—93 efter Tegning af Professor L. P. Fenger.

Prospektet minder om et, vi bragte i forrige Nummer, hvori vi gav Oplysning om, hvorledes Knapstedgaard, der i sin Tid var et yndet Opholdssted for Rigsdagens Bønder, maatte vige for Rosens Paladshotel og Husrækken paa det andet Hjørne af Frederiksberggade for Fischers Hotel „Bristol".

Det næste Billede forestiller Kongens Klubs Sommerlokale, der laa hvor nu National ligger. Kongens Klub blev stiftet omkring gade (nuværende Ole Haslunds Hus), havde, i Modsætning til Kronprinsens Klub, der var politisk, og hvor P. A. Heiberg skrev sine berømte Sange, bandlyst alt, hvad der hed Politik, og dyrkede kun Selskabelighed og Musik, men ret sybaritisk. Der var jo imidlertid den Ting i Vejen med Klublivet, at det tog Overhaand; der er Perioder i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, hvor Moralisterne klager over, at nu har hver Skomager og hver Haandværkssvend sin Klub, hvor han skal sløse sin Tid og sine Penge bort, og derved ødelægge Familielivet.

Navnlig Damerne som ikke var med til daglig: — „thi Kvinden lader vi i hendes Bur og handler kun med hende hjemme", siger Rahbek, — var naturligvis Modstandere af Klublivet, og i de bedste Kredse lykkedes det dem ogsaa at drage Mændene bort derfra; omkring 1820 er det kun meget jævne Borgerfolk, der er Medlemmer, de fleste Klubber er gaaet ind. Men Kongens Klub holdt sig til 70'erne, ganske vist ikke som stammer fra Kong Karl den Femtendes Besøg hos Frederik d. VII i Juli 1892. Skønt den svenske Konges (vor nuværende Enkedronnings Fader) Besøg i Danmark var ret hyppige, da Frederik den VII var hans personlige Ven, var hans Tilsynekomst selv ved en Lejlighed som denne, hvor der ikke foregik noget historisk, altid en Begivenhed for Københavnerne, og de strømmede til for at se, naar Kongerne i Optog kom ind fra Banegaarden eller andetsteds fra for at tage Bolig paa Christiansborg, — paa Frederiksborg kunde de i dette Tilfælde ikke bo, da det var brændt i 1859.

Sagen var, at vi Danske endnu efter Studentermødet i 1862 var blindt troende Skandinaver, der stolede paa, at Kong Karl i Spidsen for sine Nordmænd og Svenskere vilde møde, naar Kampen brød ud igen imod Tyskland. Og vi havde rigelig Grund til at tro det paa Grund af Kongens egne Løfter samme Aar her og i Lund. Stor var Skuffelsen derfor i 1864, da Kongen viste sig

ikke at have Evne som Vilje til at sætte sit Forsæt igennem, — vore Brødre hinsidan sveg os. Billedet har Interesse derved, at det er Kong Karls sidste Besøg her. Han døde d. 18. December 1872, og i Mellemtiden var Glansen gaaet af Skandinavismen. Det var vel ogsaa en af Prins Ferdinands sidste Rideture, han døde jo i 1863, lige et halvt Aar før Frederik d. VII.

Samtiden beretter i god Tro og Tillid:

Den 17. Juli 1862 ankom Kong Karl den Femtende om Bord paa Dampskibet Slesvig til Helsingør, hvor han modtoges af Generaladjudanten forSøetaten, Kammerherre Irminger og kort efter af Arveprins Ferdinand med Stab, hvoriblandt Prins Christian, senere Kong Christian d. IX, og Prins Hans: Kongen begav sig til Fredensborg, hvor han modtoges med en „broderligOmfavnelse", som Berlingske siger, af Kong Frederik d. VII, og hvor „hans Majestæts Gemalinde", alias Grevinde Danner, gjorde Honnør; man spiste i Kuppelsalen, til hvis Gallerier Publikum havde Adgang for at se denne højtidlige Handling.

Lørdag den 19. Juli kom Kongerne — over Frederiksborg og Charlottenlund, ad Strandvejen, Jagtvejen og Falkonneralléen, hvor der overalt var festlig smykket — til Frederiksberg Slot, hvor der var Æreporte og en Deputation af Borgere hilste dem. I Friser læstes: „Hil Friheds Giver, Hil hans kongelige Ven!"

Kl. 1½ forlod Herskaberne med hele Følget og et Detachement af Gardehusarerne Slottet for igennem Slotshaven, Frederiksberg Allé og Vesterbrogade at begive sig til Hovedstaden.

Berlingske siger: „Overalt var Trængsel af Mennesker, begejstrede Hurraraab og ikke et Hus var udekoreret".

Raadhuspladsen (1905) set fra Raadhusets Hjørne vis à vis Hovedbrandstationen. Yderst i Forgrunden ses det nyopførte „Hotel Bristol"; den foran liggende Husrække optages nu for største Parten af Hotel „Metropole" og Paladshotellet. Til højre Vartov.

Som de mest fremtrædende Dekorationer nævnes Alléenbergs, Alhambras og — Vesterbros Ølpavillon, der bar den pompøse Indskrift:

NordensKongermedLovogRetLandenebygge,
Folkets Kærlighed er deres Styrke og Lykke

Ogsaa Tivoli og Kongens Klubs Lokale var pragtfulde. Foran dette sidste modtoges Mejestæterne af Arveprins Ferdinand med en talrig og glimrende Stab. Berlingskes Tekst til det sjældne Billede, vi bringer, lyder: „Under Kanonernes Torden og jublende Hurraer og Blomsterregn gjorde D. D. M. M. deres Indtog Kl. 2 gennem Vesterport. Voldskraaningerne og Gaderne var tæt opfyldte af Mennesker, ikke et Vindue var tomt i hele den lange Strækning af Byen, som D. D. M. M. tilbagelagde. Overalt Begejstring. D. D.M.M. maatte køre Fod for Fod. Foran Toget red 3 Gardehusarer, derefter kom Hs. kgl. H. Arveprinsen med Stab til Hest, D. D. M. M. i en aaben Kalechevogn, forspændt med fire hvide Hingste, Gardehusarerne og endelig Følget i fem kongelige Vogne. D. D. M. M. drog ad Frederiksberggade, Gammeltorv, Vimmelskaftet, Amagertorv, Østergade, Kongens Nytorv og Bredgade, hvor et Besøg aflagdes hos Deres kgl. Højheder Arveprinsen og Arveprinsessen."

Samme Aften vendte de tilbage til Fredensborg, hvorfra Kong Frederik Søndag Formiddag fulgte sin Gæst til Helsingør, da denne forlod Danmark.

Men inden Kong Karl forlod København, havde Borgerne hyldet ham med et Fanetog med Sange bl. a. af H. P. Holst og Carl Ploug; denne sidstes Sang begyndte:

Kong Karl! velsignet farer
Du over Sundets Flod,
hvor Dine Ynglingsskarer
os jubled nys imod*).
Det samme Budskab bringer
Du selv til Danmarks Kyst;
thi Folkestemmen klinger
i vore Kongers Bryst.

*) Dette sigter til det nordiske Studentermøde i Lund.

DA DE REV VOLDENE NED.

(Efter H. V. Kaalund: »En Eftervaar«.

Hvad gaar der af dig, min Fødeby?
Hvilken Byggen og Roden!
Jeg kjender dig neppe: Du bliver som ny,
aldeles paa Moden.
Den travle Tid var dog ilet forbi —
du maa med i Løbet,
om ogsaa lidt gammeldags Poesi
gaar med i Kjøbet!

Ja vist! Hvem lægger paa Sligt nu Vægt?
— Det er Digternykker!
For Nyttens Triumfvogn trækker vor Slægt —
vi er ingen Parykker!
Nu gaar det afsted i flyvende Fart,
saa stærkt vi kan rende,
endskjøndt det just ej er saa ganske klart,
hvordan det vil ende.

De har nu besluttet, de vise Mænd,
du maa ej beholde
det grønne Bælte, som kranser din Lænd:
dine gamle Volde.
Nu skal du befries, min kjære Stad,
fra dit snevre Panser;
dine Stadsgrave, spætted med Andemad,
har stødt vore Sanser.

Som Fæstning kan du ej staa dig meer
mod de nye Kanoner.
Dine gamle Volde med Møller og Træer
og Bastioner
fra »Kjøkkenkurven« ved Kallebodstrand
og ud til Kastellet
skal nu jevnes plat med det flade Land
— deres Dom er fældet!

— Dine Volde, hvorfra Carl Gustav drog
med Skam tilbage,
som Arthur Wellesley selv ej tog
i onde Dage,
som aldrig brødes af Fjendehaand,
som selv en Kvinde
en Gang har værget med Helteaand,
skal nu forsvinde!

Paa Skubkarrer triller man Minderne væk
fra de gamle Tider.
Nu faar vi den dejligste Gjennemtræk
fra alle Sider.
Etsteds derude — ja Gud veed hvor —
skal der bygges Skanser,
naar vi først faa vrøvlet en halv Snes Aar
om vore Finanser.

Saa drive imens vi for Strøm og Vind —
det har ingen Fare!
Naar vi give Alverden frit Kjørind,
vil man nok os spare.
Det vilde jo være skjændigt gjort
at storme med Vaaben
en By, som hverken har Vold eller Port,
men er ganske aaben!

Vi har store Planer, fine Idéer
og Spekulationer —
her er Byggegrunde, som vel er værd
en Snes Millioner;
de maa gjøres i Mønt, naturligvis!
Hver eneste Tomme
drives op til den allerhøjeste Pris
med den store Tromme!

Din Stadsgrav — og din Kirsebærgang,
hvor Violer vi plukked,
hvor den blomstrende Tjørn over Vandet hang
og Sivene vugged,
hvor den vilde Drossel i Buskene sang,
mens Aftenen dugged,
og Fiskeren med sin Bambusstang
over Bredden sig bukked —

og de gamle Broer, der spejled sig smukt
dernede i Vandet —
og Udsigten lige til Kjøgebugt —
og Synet af Landet,
naar Solen gik ned, og i Aftnen sval
den første Stjerne
tændtes paa Himlen — mens Hornsignal
lød fra det Fjerne!

Forsvinde skal det nu Alt for det Ny —
der maa Plads til Mængden!
Ja, nu skal du voxe, min kjære By,
i Breden og i Længden!
Boulevarder faar du som i Paris,
hvor vi kan os sole
og nyde i Mag vor Konditor-Is
paa Fortovets Stole.

Jeg seer i Aanden, hvor du bliver fin:
hvilke Gader lange,
efter Snore bygged som i Berlin,
og Spadseregange
med Træer, som plantes paany hvert Aar
— saa naaes Idealet,
og du bliver lig en Grønnegaard
ved Hospitalet!

— Bevares! Jeg nærer den største Respekt
for en modsat Mening.
Jeg hører jo halvt til den yngre Slægt:
Jeg er jo ingen Forstening.
Jeg er m e d! Jeg holder med Tiden Skridt —
men gjælder det Smagen,
da tilstaar jeg: m i n — jeg siger det frit —
er lidt uopdragen.

Jeg ønsker det Skjønne ufrisert,
ej slikket og plejet!
Jeg ynder Naturen ugenert,
ej pyntet og fejet!
Jeg kan see paa en gammeldags Navneklud
med godmodige Øjne —
men jeg synes de Huse, man nu ryster ud,
er mestendels Løgne.

Disse brogede Prøver paa hver en Maneer —
disse nypittoreske,
forfløjne, forlorne Mursteensideer —
italienske og græske —
normanniske Taarne — Rokokkopalæer —
affekterte, — groteske!
Af oprindelig Stil har jeg fundet meer
i en Legetøjsæske!

Det lyder lidt sært — nu ja, om De vil,
men De maa betænke,
det er Tiden alene, jeg sigter til —
jeg vil ingen krænke!
Jeg har Mod til at tage det med Humør,
om saa Verden vakler;
jeg er bare bleven en Smule ør
af de nye Mirakler.

Det gjør mig ondt for de Skove af Siv,
som dernede suse,
det gjør mig ondt for det Fugleliv,
som Buskene huse,
for de grønne Skrænter, de prægtige Træer
og de stille Bænke
og de gammeldags Folk, som hvilede der
og holdt af at tænke;

for de jublende Smaa, som deroppe sprang
i Paradisspillet,
for de fattige Stakler, hvis Frihedstrang
blev deroppe stillet,
for den Syge, som med den blege Kind
søgte bort fra Vrimlen
for at aande en Smule Livsluft ind
lidt nærmere Himlen!

— Jeg har nydt deroppe som lille Pog
mine bedste Glæder;
jeg kjender ved Stadsgraven hver en Krog,
de skjulteste Steder.
Der fik jeg alt Syn for en stor Horisont,
den Gang jeg var lille,
da jeg troede endnu, at Solen gik rundt
og Jorden stod stille.

— Det er mig som en vemodig Drøm,
naar jeg seer tilbage
fra den vilde, brusende Nutids Strøm
paa de gamle Dage!
Som Digter staar jeg i Æresgjæld
til de gamle Minder;
d e m maa jeg sige et rørt Farvel,
før de forsvinder.

Memoria!

For at dette Blads Opgave, som gaar ud paa at udbrede Kendskab iblandt Befolkningen til vor Hovedstads topografiske Udseende gennem Tiderne — før og nu —, og de Minder, der knytter sig hertil, kan gennemføres for hele Hovedstadens Vedkommende, ***vil det selvfølgelig være nødvendigt,*** at der udspredes Kendskab om, at Bladet eksisterer, for derved at opnaa det passende Antal interesserede Abonnenter, der fordres til Dækning af Bladets betydelige Udgifter til Stoffets Erhvervelse og Gengivelse.

Den sikreste Vej til Løsningen af denne Opgave, uden at bringe Udgifterne endnu højere op ved Avertering i mange Blade, er derfor den, at ***enhver nuværende Abonnent, der gerne ønsker, at Bladet skal fortsætte*** sin patriotiske Gerning, søger blandt sine Venner at erhverve nye Abonnenter. — Sender ***hver*** Abonnent os ***blot 2 nye Abonnenter,*** er Bladets fortsatte Bestaaen sikret, og det vil da i Aarenes Løb systematisk beskrive og illustrere ***alle*** de Partier i Hovedstaden, som egner sig til at drages ind i Mindernes Kreds.

Ærede Læsere!

Som adviseret i forrige Nummer vil vi nu, imedens vi befinder os ved Vesterport, — omtale Tivoli, som jo idag fejrer sin 73-aarige Fødselsdag,

Om Tivoli kunde der jo skrives en tyk Bog, da der jo i et Etablissement af Tivolis Art i et Tidsrum af 72 Aar finder mange Forandringer Sted, saavel i topografisk Henseende, som paa alle andre Omraader. Ledende Personer forsvinde, nye kommer i Stedet, og dette skal vi jo omtale i saa stort Omfang som Pladsen tillader, hvad har givet Anledning til, at vi maa stille 4 Numre af Bladet til Disposition for Omtalen af Tivolis Virksomhed fra Starten 15. Aug. 1843 til Dato.

Vi takker de mange Venner, som har stillet Minder (Billeder og Tekst) fra Tivoli til vor Disposition, og fornyer vor Henstilling til andre Venner, som ejer Minder fra Tivoli samt fra Vestervold Terrænet, hvor vi slap i Nr. 15 og videre til Jarmers Taarn; fra Nørrevold Terrænet, (Jarmers Taarn indtil Gothersgades Mølle), og endelig fra Østervold Terrænet indtil Dronningens Mølle ved Østerport.

Ad denne Vej vil vi fortsætte, naar vi have omtalt Tivoli og Udstillingerne i 1872 og 1888 paa Tivolis Terræn.

Tivoli!

Tivoli! Københavns og Danmarks Tivoli! Ja, uden at rødme, kunde man for den Sags Skyld godt sige: Europas eller hele Verdens Tivoli! Thi det er dog sandt, at hele Jorden over er vort Tivoli enestaaende i sin Art.

Allerede under sin Opvækst havde dette ægtefødte Barn af sin Tid den Lykke at vinde Plads i Nationens Hjerte, hvorom følgende Anekdote, der utvivlsomt har historisk Sandhed, afgiver et talende Vidnesbyrd.

Da den almindelige Misstemning mod Grevinde Danner, ikke mindst under Paavirkning af Sorgen over Frederiksborg Slots ulykkelige Brand, var paa sit højeste, følte Frederik den VII, at hans egen Popularitet vaklede i sin Grundvold. Folkets Harme gav sig stærke Udslag i truende Avisartikler og Pøbeloptøjer i Gaderne, og Kongen begyndte at frygte for en regulær Revolution.

General Fensmark søgte efter Evne at berolige ham og benyttede sig da af følgende Ord: „Nej, Ds. Majestæt, vi behøver saamænd ikke at være bange for, at Hr. Sørensen skal lave Revolution, — — ja, det vil da sige, hvis Ds. Majestæt vil tage Tivoli fra ham, saa indestaar jeg ikke for Noget!"

Vendingen var spøgefuldt ment, men der laa mere Alvor bag dens Ord, end maaske Generalen selv tænkte.

Og mon Forholdet mellem Københavnerne og deres Hjertebarn er et væsentligt andet nu i 1915, end det var i 1859? Vi tror det ikke. Alle elsker vi paa Bunden af vor Sjæl det danske, evigtunge Tivoli. Og naar vi engang imellem spiller blaserede lige overfor „Etablissementet", er det kun, fordi den sikre Besiddelse efterhaanden har gjort os overlegne og trygge.

Tænk blot den Tanke igennem, at det — hvad Himlen forbyde! — skulde hænde, at vi en Morgenstund vaagnede og fandt Tivoli udslettet af Jordens Overflade! Eller, tænk om Kommunalbestyrelsen — hvad den nok skal vogte sig for! — i et Øjebliks Overmod dekreterede, at Tivoli skulde eksproprieres til gemene Byggegrunde og raseres ligesaa ubarmhjertigt som vore dejlige Volde.

Hvad vilde ske? Mon ikke General Fensmarks spøgefulde Profeti alligevel kunde blive til Virkelighed?

Sagen er jo den, at Tivoli simpelthen er gaaet os danske, og specielt os Københavnere, i Blodet. Der er jo neppe En af os Alle, som ikke har lyse og lykkelige — hvem ved, maaske ogsaa vemodige — Barndoms- og Ungdomsminder, der er uadskilleligt knyttede til dette Stykke Jord, dette mærkelige Tivoli, som man rundt om i Europa har gjort Forsøg paa at efterligne, men altid forgæves. Tivoli er nemlig en tro Afspejling af vor danske Folkekarakter, og Folkekarakterer egner sig ikke til Eksport.

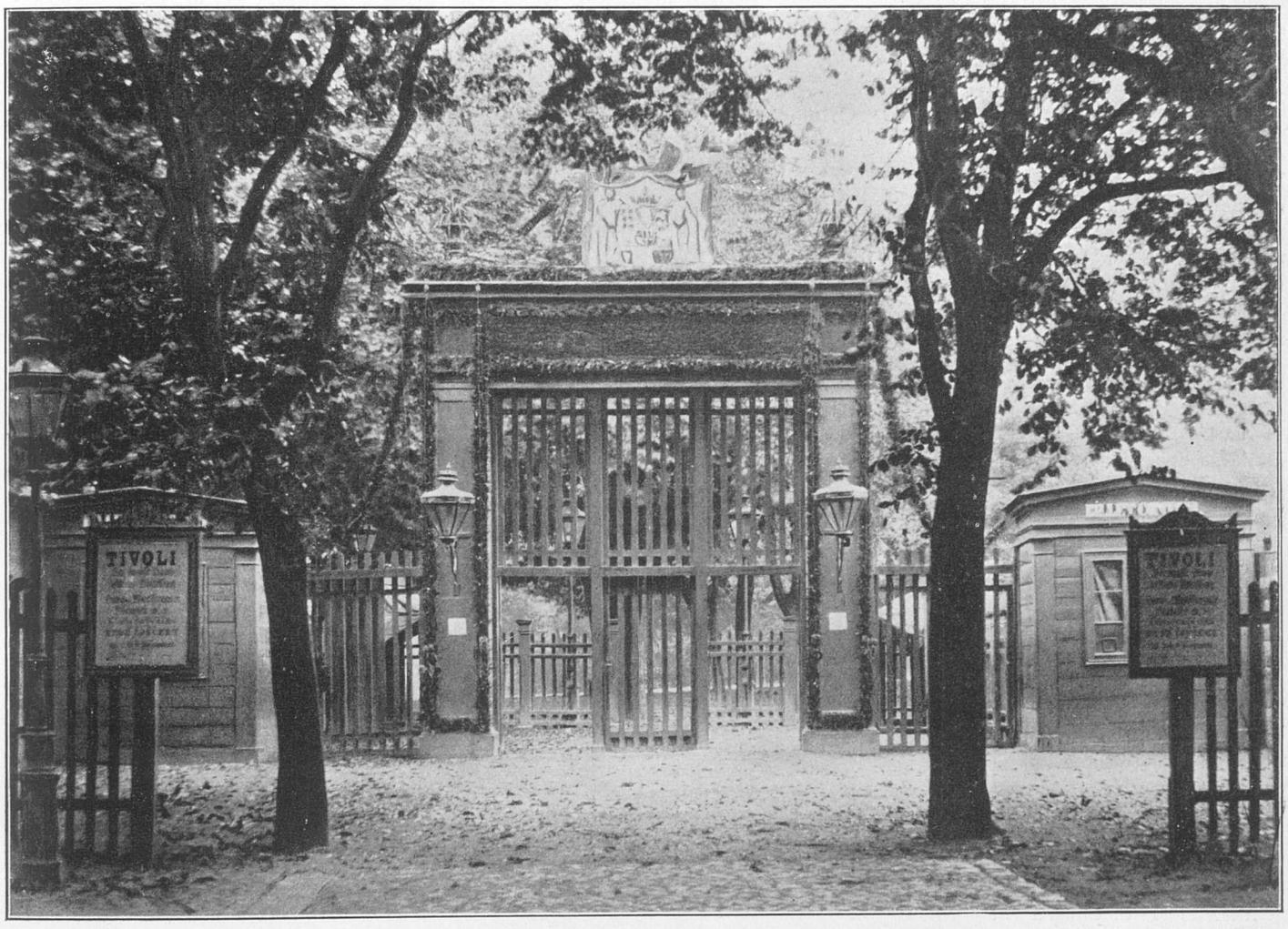

Raadhusbibliothekets Samling.

Tivolis ældste Indgang fra 1843 (under en Havebrugsudstilling).

Et Tivoli som vort kan kun trives hos os. Det er dansk lige ind til Roden, og i dets Danskhed ligger den dybeste Grund til, at vi har det saa kært.

„Før og Nu", der har sat sig det som Opgave i Billeder og Tekst at belyse Forskellen mellem det København, som var, og det, som er, har i Tivoli fundet et saa omfattende og interessant Stof, at det umuligt kan udtømmes i et enkelt Hefte, og i nærværende Nummer, som det har været os magtpaaliggende at publicere samtidig med Tivolis 72-aarige Fødselsfest, vil vi da til en Begyndelse i korte Rids fortælle om den celebre Institutions Oprindelse og Start.

Det ligger ikke for den danske Folkekarakter at tage de stærke og overraskende Initiativer, og København omkring forrige Aarhundredes Midte var desuden kun en mellemstor By og dens Forhold paa næsten alle Omraader, ogsaa paa Forlystelsernes, mærkeligt smaatskaarne og naive.

Det er derfor ikke saa underligt, at Idéen til et saa nyt og dristigt Foretagende som Tivolis Anlæggelse, udgik fra en Mand som den unge Løjtnant Georg Johan Bernhardt Carstensen, der var af eksotisk Ophav og over sin Personlighed og hele Færd havde et saa kosmopolitisk Sving, at han maatte virke som et Særsyn i Datidens København.

Georg Carstensen. (1812—1857).

Hans Fader var dansk Generalkonsul i Marokko, hans Moder var født i Reval, og selv kom han til Verden i Algier.

En Del af sin Barndom tilbragte Georg Carstensen i Danmark, hvorfra han dog, kort efter at have absolveret *examen artium*, spændte Vingerne til en urolig Flugt gennem Europas Storstæder, derfra over Atlanten til Amerika og saa atter over Frankrig, Spanien og Portugal hjem til det lille Danmark. Han var et hurtigt og et lyst Hoved med udprægede litterære Interesser, og det er dem, Tivoli i sidste Instans skylder sit Udspring.

Allerede i Slutningen af 30erne havde han stiftet Ugebladet „Portefeuillen", og da han, efter en fornyet Udflugt til sit kære Paris, i 1841, vendte tilbage til Danmark, begyndte han Udgivelsen af „Figaro".

For at skaffe Abonnenter til dette Blad, der i Anlæg og Udstyrelse var et Stykke forud for sin Tid ligesom sin elegante og smarte Redaktør, arrangerede han i Christiansborg Slots Ridehus og i Rosenborg Have store Festiviteter, hvortil de lykkelige Holdere af „Figaro" havde gratis Adgang, medens Ikke-Abonnenter maatte bløde med en ret rundelig Entrée.

Disse Figaro-Fester øvede stor Tiltrækning, ikke blot paa Københavnerne og Beboerne af Hovedstadens Omegn, — endogsaa fra de svenske Kystbyer strømmede et talrigt og undrende Publikum til, og Carstensen tjente mange Penge, samtidig med at han med ét Slag erhvervede sig et fremragende Navn som Byens talentfuldeste og idérigeste Fornøjelsesraad. Og den Tanke laa da nær, at grunde et fast Etablissement, hvor Københavnerne efter Dagens Slid og Slæb kunde forlyste sig for en billig Pris. Kristian den VIII og hans velvise Regering favoriserede Tanken. De liberale Tendenser havde begyndt at stikke deres næsvise Hoveder frem. Dem galdt det at holde nede. Bød man nu Hr. Sørensen og hans Familie rigeligt med offentlig Morskab, hvormed det hidtil havde været paafaldende skralt, var det jo muligt, at han foreløbig glemte al Slags politisk Rumleri.

Som tænkt saa gjort. Den 23de Oktober indgiver Carstensen en Ansøgning, hvori han allerunderdanigst beder Majestæten om Tilladelse til i København eller en af dens Forstæder at anlægge et permanent Etablissement under Benævnelse „Kjøbenhavns Tivoli og Wauxhall". Da imidlertid Omkostningerne i det første Aar efter hans Beregning vilde beløbe sig til en Sum af 20,000 Rbdr., mener han ikke at kunne opdrive den fornødne Driftskapital, medmindre hans Privilegium kommer til at lyde paa mindst fem Aar, fra 1ste Juli 1842 at regne. — Alt gik glat. Ved Foraarstid det paafølgende Aar er han den glade Indehaver af det dyrebare Privilegium. Og det bedste Bevis paa, hvor gerne Autoriteterne imødekom hans og Hr. Sørensens Trang, var den højst overraskende Redebonhed, hvormed man, mod en aarlig Afgift af 472 Rbdlr. 4 Mark, tilstod ham et stort Areal, omtrent 11 Tønder Land af det højtidelige og fredhellige Fæstningsterræn til at bygge sit Tivoli paa.

H. C. Lumbye (1810—1874).

Med den kongelige Resolution af 29. Maj 1843 er alting klappet og klart, og ved næsten overmenneskelige Anstrengelser lykkes det „Entrepreneuren" allerede et Par Maaneder senere, den 15de August, at aabne Paradisets Porte, og hans Idé viser sig at slaa glimrende an.

Henved 4000 Mennesker holder det nyfødte Barn over Daaben; den paafølgende Søndag er Antallet af solgte Billetter steget til 10,000, og da den første Uge er løbet ud, har 30,000 Sjæle, hvilket vil sige akkurat en Fjerdedel af Byens samlede Befolkning, beseglet den eklatante Succes.

Georg Carstensen er Dagens Mand. Hans Navn er paa Alles Læber, og han føler sig med Rette baade lykkelig og stolt.

Det er kun bedrøveligt, at han ikke er i Stand til at for-

Volkersen som Pjerrot.

følge sin Succes længere end til den 1ste Oktober, da Sæsonen maa slutte. Men Resultatet overskrider enhver Forventning. Der er i den korte Tid af halvanden Maaned solgt over 173,000 Billetter til et samlet Beløb af henved 35,000 Rbdlr., og Etablissementet har ikke blot i Hovedstaden, men vidt omkring, ogsaa uden for Danmark, vakt en Storm af Begejstring, og ligefra Kongehusets Medlemmer og ned til den jævneste Arbejdsmand har Befolkningen været dets Gæster. Udenfor den liberale Presse, der ser skævt til Tivoli, fordi det spreder den politiske Interesse, har Bladene kun haft Lovord for den folkekære Institution, der endogsaa inspirerer Digterne til at slaa Lyrens Strenge til dens Pris. Ved de kgl. Skuespilleres Sommerkomedie opføres allerede det paafølgende Aar en Vaudeville under Titlen „En Aften i Tivoli", og en Hærskare af Viser besynger de nye Herligheder. Kun en enkelt af dem har formaaet at trodse Tidens Tand, — den klassiske Tivolivise, som forfattedes paa Borch's Collegium af de tre lyse Hoveder, Peter Faber, „Landsoldaten"s senere Forfatter, Adolf Steen, den bekendte Mathematiker, og Theologen Johan Frederik Hagen, der omkring 1850 blev Professor ved Universitetet, og hvem Æren tilkommer for Visens berømte Begyndelsesvers (Og dersom Du morer Dig doli paa Rosenlund og Fresber').

Den første Tivoliplakat underrettede det højstærede Publikum om, at Etablissementet aabnes Kl. 4 og fremdeles staar aabent fra Kl. 6 Morgen til 11½ Aften. Entréen betales med 1 Mark pro persona indtil Kl. 12 Middag og med 1 Mark og 8 Skilling fra Middag indtil Aften, for Børn under 10 Aar det halve. Musiken i Koncertsalen, Præstationerne paa Teatret og Cirkus finder afvekslende Sted mellem Kl. 5 og 11. Signalet til Lukningen gives ved Klokkeringning eller Kanonskud.

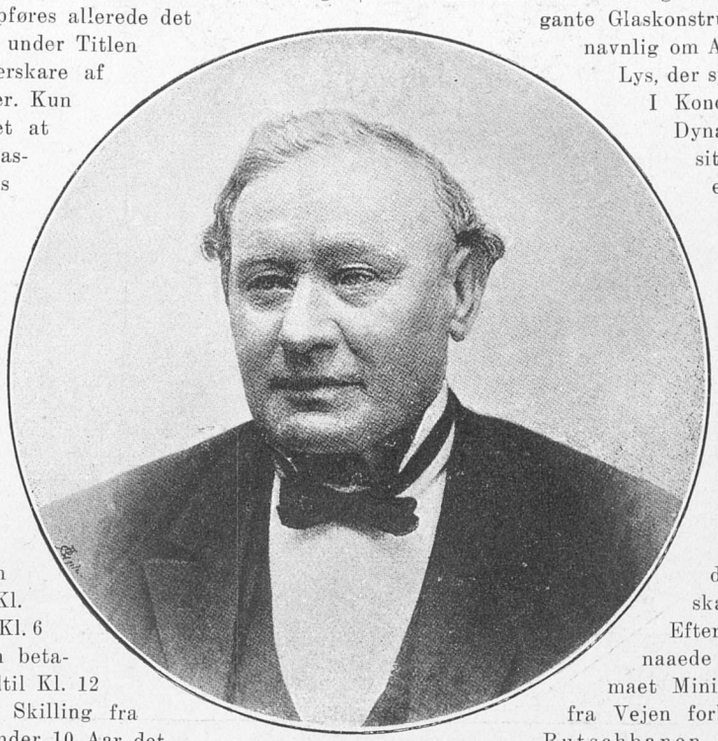

Niels Volkersen.
(1820—1893).

I Hovedtrækkene er Fornøjelserne de samme, som de skulde blive ogsaa i Fremtiden, selv om de i Enkelthederne fornyes eller forandres.

Det samme gælder Tivolis Topografi, hvad vore Læsere vil erfare ved at gøre Rundturen med os i Havens Periferi.

Tilvenstre for Indgangen laa som nu en Pavillon, men rigtignok i mere beskeden Stil, baade hvad Arkitektur og Dimensionerne angaar. Den var en simpel Træbarak, bygget op omkring Træer, hvis Stammer nok saa gemytligt voksede op gennem Gulvet, og mens Konditor Lardelli sørgede for den legemlige Affodring, paatog en spillende Herre og en Sanggudinde sig den aandelige.

Saa kom Theatret, der var flankeret af smaa Beværtningstelte, og hvor man kunde nyde Atletik, Jonglørkunster og allehaande Kraftpræstationer. Mellem Teatret og den første Divan, hvor Konditor Grandjean præsiderede, havde Mad. Schäffer sin Buffet, hvor man nød Sang og Harpespil til et Glas Punsch, og derpaa fulgte paa Rundturen den ene af Etablissementets to Hovedbygninger, Koncertsalen, der var det daværende Københavns rummeligste Musiklokale, og som med sin elegante Glaskonstruktion afgav et tiltalende Skue, navnlig om Aftenen, naar det laa i et féagtigt Lys, der spillede gennem de farvede Ruder. I Koncertsalen svang Stamfaderen til Dynastiet Lumbye Tryllestaven over sit Orkester og lagde Aar for Aar en bestandig fastere Grund til den Navnkundighed, som senere omstraalede ham baade i Danmark og Europas Storbyer. I dybeste Forstand var og blev „Koncertsalen" Tivolis Hjerte, hvorfra dets Livskilde havde sit egentlige Udspring. Var der Verden over kun ét Tivoli, blev Hans Christian Lumbye dets Profet, og den Dag, da hans Aand, Livsglædens, det rige Gemyts og det danske harmløse Humørs Aand, ikke er den, der giver Tivoli sit Særpræg, skal forhaabentlig aldrig komme.

Volkersen som Pjerrot.

Efter at have passeret Koncertsalen naaede man til Divan Nr. 2, hvor Firmaet Mini & Cloetta var Vært, og hvorfra Vejen forbi Späths Vokskabinet førte til Rutschbanen, og man var nu inde paa Tivolis mere borgerlige Enemærker, hvor Keglebanen, Karoussellen og den lukkede Skydebane lokkede det bredere Publikum til.

Nærved Skydebanen laa Cirkus, et aabent Telt, hvor Familien Berg gav Beriderforestillinger, og langs en Halvbue, der dannedes af Lysthuse med faststaaende Bænke og Borde, kom man forbi The-Pavillonen til Bazaren, der var Etablissementets anden store Hovedbygning og ligesom Koncertsalen var Genstand for Folkets levende Beundring, navnlig naar Papirslampernes brogede Farver paa de berømmelige Wauxhall-Festaftener fremhævede Vekselvirkningen mellem de lige Linier og de flot svungne Buer.

Under det historiske Ur,

Volkersen som Pjerrot.

Volkersen som Pjerrot.

hvis transparente Skive har lyst sin Velsignelse over Tusinder og atter Tusinder af lykkelige Stævnemøder, havde i Bazarens Midtparti den store Restauration, hvor Ginderup det første Aar residerede, sin notable Plads, og til begge Sider for Restauranten bredte sig en Række Butikker, Udsalgssteder for Blomster og Frugt, Cigarer og Konfekt, Handsker og Manufakturvarer, endvidere et Atelier for Daguerretypi og „Officinet", hvad paa Nutidens Dansk vil sige det samme som Bogtrykkeriet, hvorfra Tivoli-Avisen gik ud. Ved Officinet lod Entrepreneuren det saakaldte „Løvehoved" anbringe, gennem hvis Gab Publikum kunde nedkaste Papirsedler flytning omdøbtes til det højtideligt klingende „Kisten". — — —

Carstensen var født Flottenheimer, ekstravagant i Tilbøjeligheder og Vaner, Byens første Elegant. Man fortalte med en Hovedrysten, der var Udtryk baade for Beundring og Forargelse, hvorledes han aldrig nedlod sig til at benytte sine hvide Glacé-Handsker mere end en eneste Gang, og talløse andre Historier verserede om hans ligeglade Omgang med jordisk Mammon. Derfor kom det ikke som nogen Overraskelse, da det hed sig, at han som Tivolis Entrepreneur kun daarligt havde forstaaet at holde rimelig Balance mellem Indlig Form venter ham, og i 1856 vender han paany tilbage til København, hvor han til almindelig Overraskelse starter Forlystelses-Etablissementet „Alhambra" som Konkurrent til sit eget populære Ungdomsværk. En naadig Skæbne forskaaner ham dog for at opleve Alhambras magre Lykke. Den 4. Januar 1857 dør han i sin bedste Alder efter et Liv, der førtes med for stærk en Fart og med et altfor ubekymret Sind, et Liv, hvis Resultat ikke svarede til hans udmærkede Evner.

Ved Tivolis 25-aarige Jubilæumsfest rejstes hans Brystbillede derinde, og Erik Bøgh sang med Rette om ham, at selv om

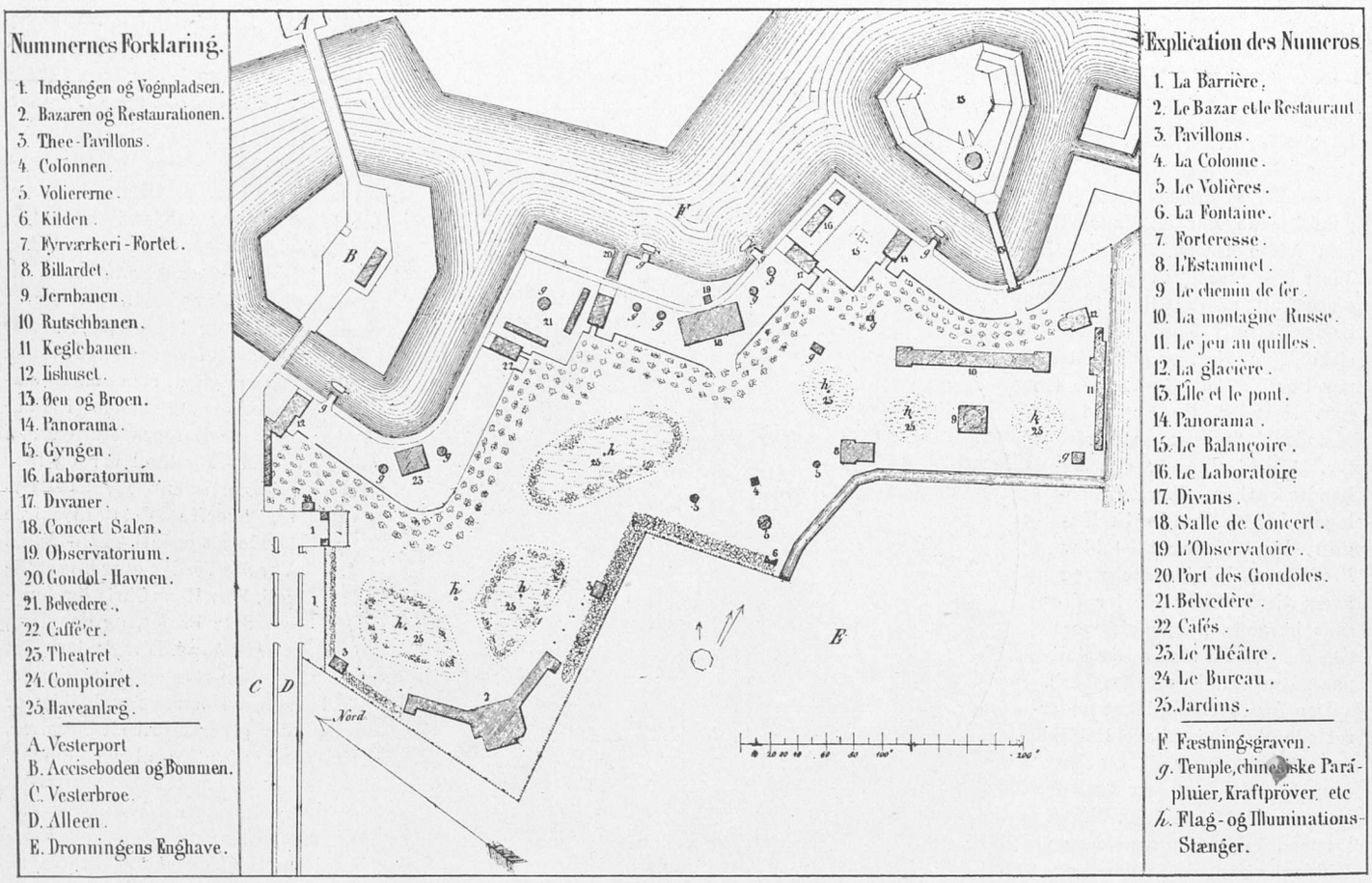

Tivolis ældste Grundplan.

og meddele Bestyrelsen sine Ønsker og Klager — en ægte demokratisk Indretning, der blev stærkt benyttet.

En ny Række Lysthuse forbandt endelig Bazaren med The-Pavillon Nr. 2, hvor man kunde faa „Vand paa Maskine", og faa Skridt fra denne folkelige Beværtning var man atter ved Tivoli's Indgang.

Midt i det store Terræn laa Kunstnerplænen ligesom nu, og rundt omkring i Haven dvælede Øjet med Velbehag ved Blomsterpartier og dekorative Trægrupper.

Allerede i Tivolis anden Sæson indlemmedes Øen i Etablissementet og sattes ved en Bro, som det kostede en Skilling at passere, i Forbindelse med det øvrige Anlæg. Her paa Øen var det, at Visedigteren Vilh. Rantzau dirigerede det Valentinske Selskab i et Sangtempel, hvis ærværdige Traditioner senere omplantedes til den Pavillon, der var beliggende ved Tivolis Indgang og i Tidernes Morgen bar Navnet „Slukefter", men som ved den celebre Indtægt og Udgift. Uden Bekymring om Fremtiden havde han ladet Daleren rulle uden dog at spare paa Toskillingen, og skønt han efter alle Solemærker at dømme skulde synes at være prædestineret til at blive Tivolis Hovedaktionær og med Tiden Etablissementets Ejer, ændredes Forholdet lidt efter lidt i den stik modsatte Retning. Aktierne og dermed Magten gled ud af hans Hænder, og han laa i stadige og bitre Kampe med Komité-Bestyrelsen, samtidig med, at hans rastløse Aand fristede ham ind i nye og dristige Foretagender. I 1847 starter han saaledes „Casino", der langtfra svarede Regning og kun bragte ham dybere i Fald.

I Krigsaaret 1848 drager Carstensen som Frivillig i Felten og lader baade Tivoli og Komitéen i Stikken. Senere rejser han til Vestindien som Premierløjtnant ved den derværende Hærstyrke, tager i 1852 sin Afsked med Patent som Kaptejn, gaar til Nordamerika, hvor Skuffelser i forskelhan ikke fik sig gjort udødelig ved nogen anden Bedrift, skal dog hans Minde leve til sene Tider i Tivoli, hvor selv den Blinde ikke vil kunne nægte, at han var et Geni. —

Ved Siden af Georg Carstensens er der to andre Navne, der for bestandig vil have Krav paa at holdes højt i Ære og at mindes i Taknemlighed, naar Talen er om Københavns Tivoli, — og maaske med nok saa megen Ret.

Georg Carstensen blev Institutionens uforglemmelige Stifter. Men hans uligevægtige Personlighed viste sig hurtigt at mangle den fornødne Kraft til at føre sit geniale Værk frelst ud over de vanskelige Børnesygdomme og til at grundlægge den faste Tradition, hvorpaa dets Fremtid skulde bygges op, og som skulde give det Levedygtighed.

Naar Tivoli blev det, det blev, og endnu den Dag idag er, maa Georg Carstensen overlade mere end Halvdelen af Æren derfor, først og fremmest til Hans Christian

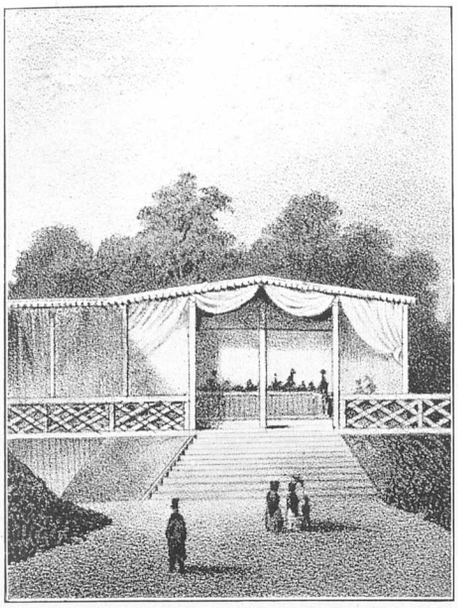

17. Divan Nr. 2 (1843).

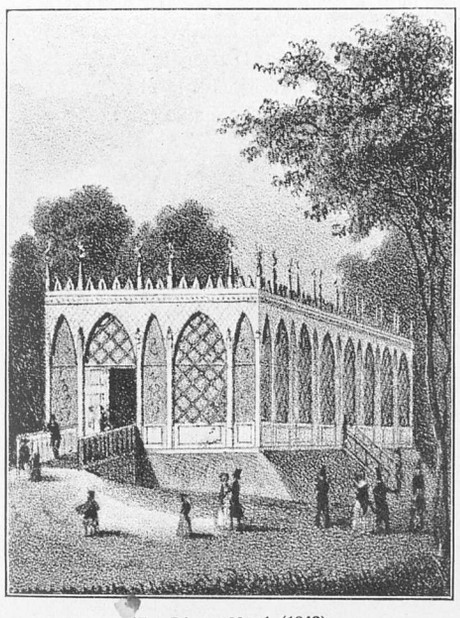

17. Divan Nr. 1 (1843).

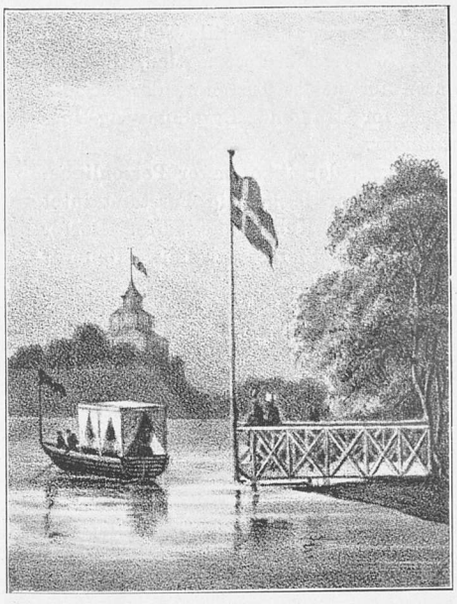

20. Gondol-Havnen (1843).

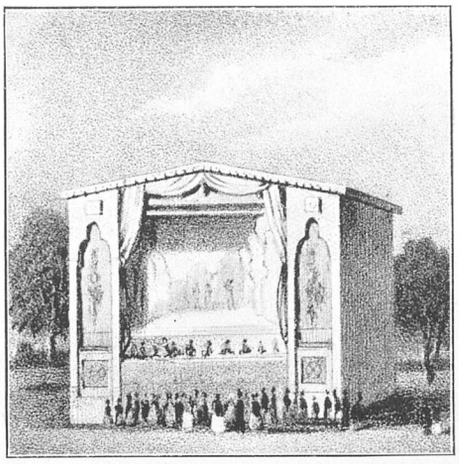

23. Theatret (1843).

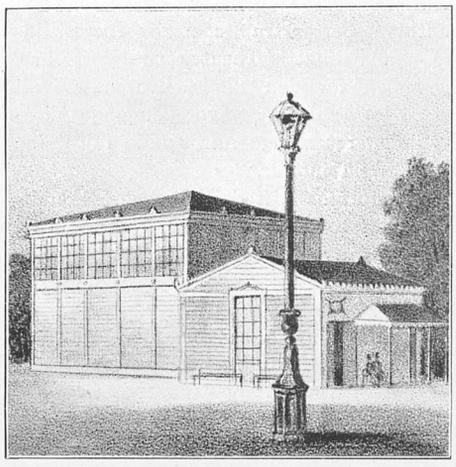

8. Billardet og Skydehuset (1843).

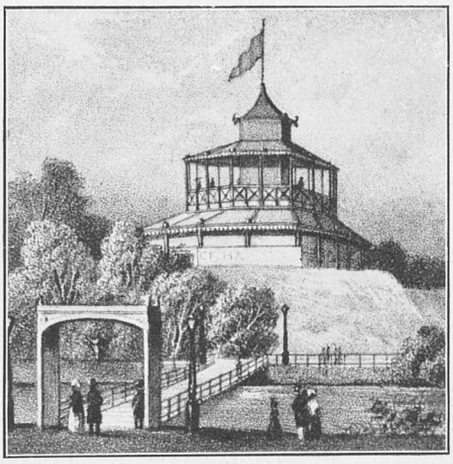

13. Øen og Broen (1843).

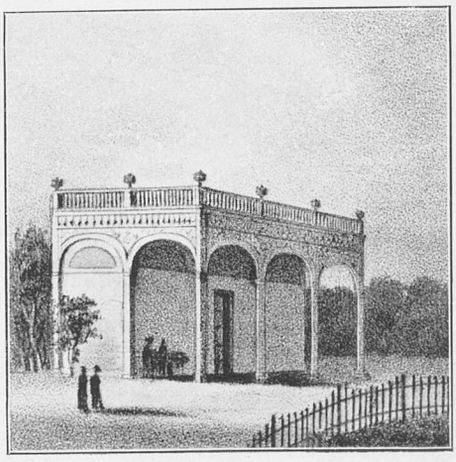

3. The-Pavillon (1843).

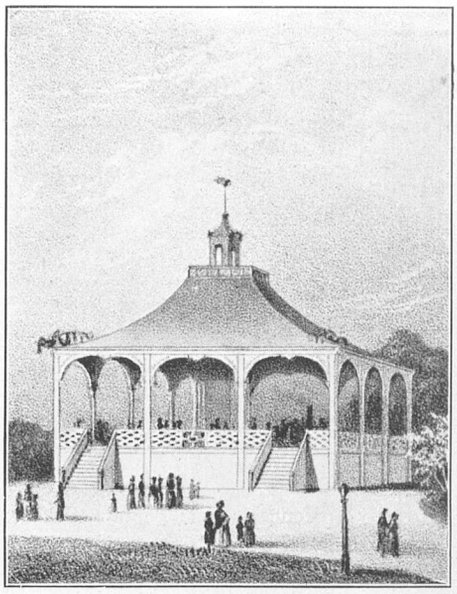

9. Jernbanen (1843).

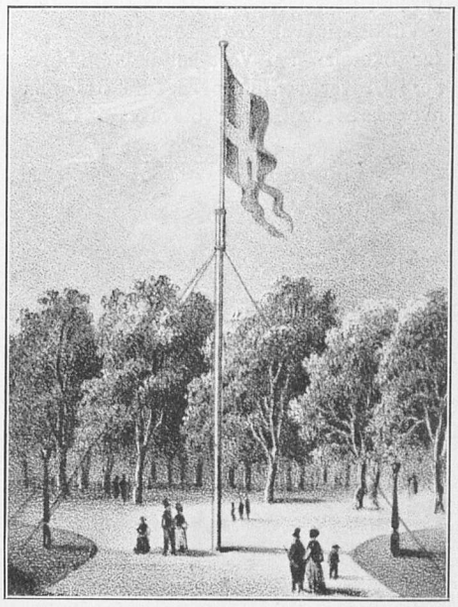

4. Colonnen (1843).

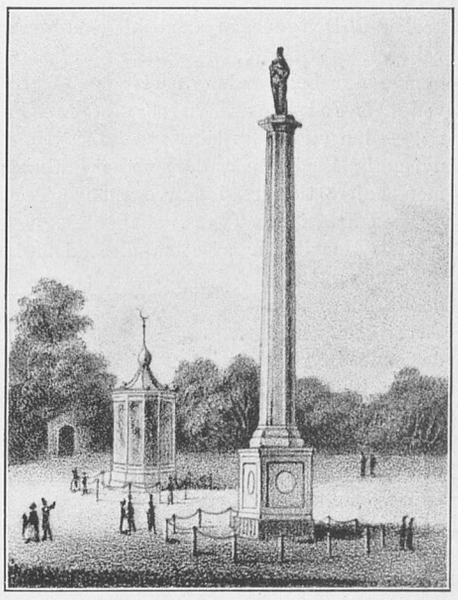

5. Volièrerne og Florasøjlen (1843).

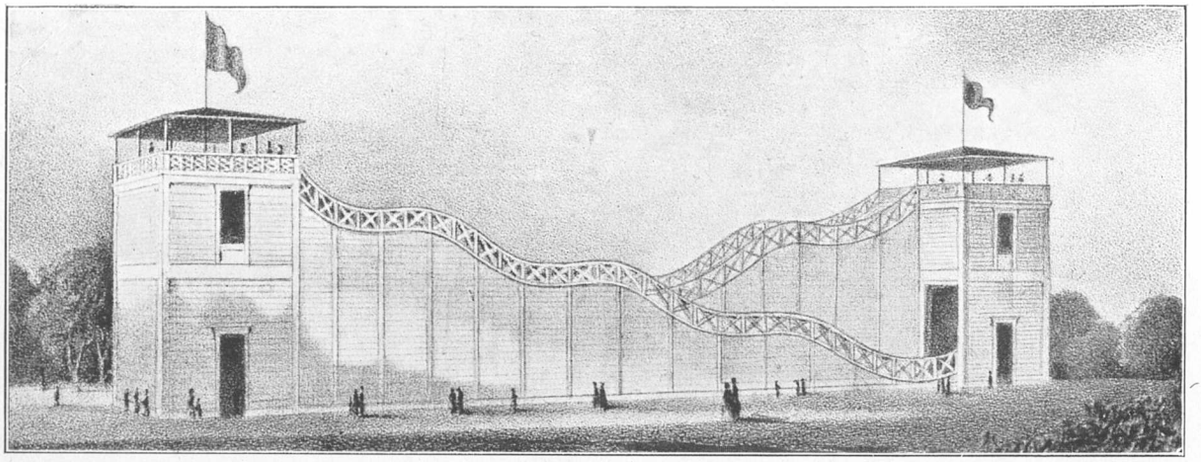

10. Tivolis ældste Rutschbane (1843).

Lumbye, Koncertsalens geniale Orkesterchef, i hvis folkekære og joviale Skikkelse de gode Livsaander i Tivoli inkarneredes, og dernæst til Niels Henrik Volkersen, den uforlignelige Fremstiller af Pjerrot-Figuren i de Casorti'ske Pantomimer. —

Volkersen var født 1820. Hans Fader var Skolelærer i Vestsjælland og blev senere Graver ved Frue Kirke i København, hvor hans to Sønner blev sat i Bogtrykkerlære. Den ene af dem blev da ogsaa velmeriteret Mester i sit Fag og var i mange Aar Leverandør af Tivolis Plakater, ved hvis Fod hans Navn paraderede i Petit, — den anden fik sit Navn anbragt med uvisnelig Hæder paa de samme Plakater, men højere tilvejrs, i den egentlige Tekst og med kraftigere Typer.

Niels Henrik var af et mindre adstadigt Temperament end Broderen, og Sætterkassen med de døde Blybogstaver kunde ikke ret længe tilfredsstille hans brusende Livstrang. Han maatte ud og røre sine unge Vinger. Stærk og smidig var Fyren, og hans Kraftspring og Legemsfærdigheder var beundrede af Kammeraterne. Artistens glade og frie Liv fristede ham, han lod sig uddanne som Akrobat og fik allerede som attenaarig Engagement ved Gauthiers Beridertrup, som gav Forestillinger paa Petolettis Theater paa Vesterbro, lige uden for den Plads, hvorpaa Tivoli senere blev anlagt, og hvor den unge Akrobat inden ret mange Aar skulde fejre sine glimrende Triumfer.

Hos Gauthier stiftede Volkersen Bekendtskab med to andre Artister, Busholm og Hesse, med hvem han kom til at samvirke gennem et langt Liv. Triumviratet Volkersen-Busholm-Hesse gjorde sig snart fordelagtig bekendt og nød endogsaa den Ære i 1842 at blive knyttet til Pricernes berømte Morskabsteater, hvor Volkersen havde rig Lejlighed til at studere Adolph Prices herlige Pjerrot, og i 1843 — ved Carstensens første Benefice — viser han sig selv som Pjerrot for første Gang paa Tivoli, og fra næste Sæson er han fast engageret til Etablissementets Pantomimetheater sammen med sine to Kammerater, af hvilke Busholm en Menneskealder igennem bliver Pantomimernes hæderværdige Kassander og Hesse den vimse Harlekin.

Straks fra sin første Optræden vandt Volkersen stærkt Bifald som Pjerrot, og i Aarenes Løb voksede hans Fremstillings Ypperlighed og hans Folkeyndest i samme Forhold. Ved sin Kunst, der trods de grove Midler, den ifølge Sagens Natur ofte maatte anvende, alligevel kan karakteriseres som fin, fordi den var saa troværdig sand, saa fuld af Lune og saa hjertelig elskværdig, hævdede han Pantomimens Prestige og gjorde Pladsen foran det lille Teater, Aften efter Aften igennem to Slægtled, til Samlingssted for utalte Tusinder, der skylder ham Tak for straalende Barndoms- og Ungdomsminder.

Den Kunst, der ikke bærer Personlighedens Præg, har i egentlig Forstand intet med virkelig Kunst at skaffe. Derfor stod Volkersens Pjerrot saa højt. Den var

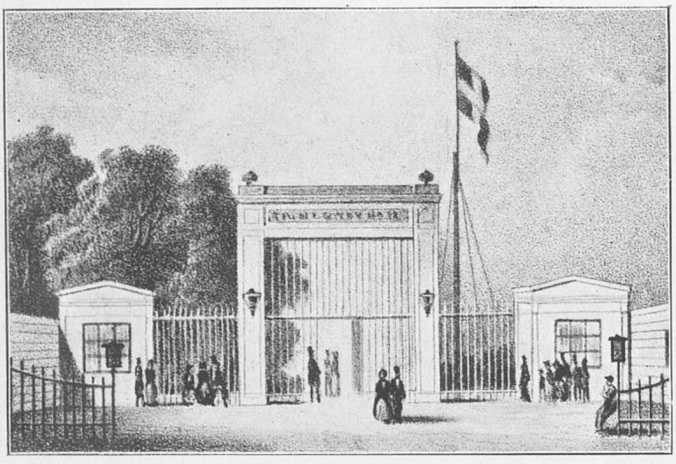

1. Tivolis ældste Indgangsportal (1843).

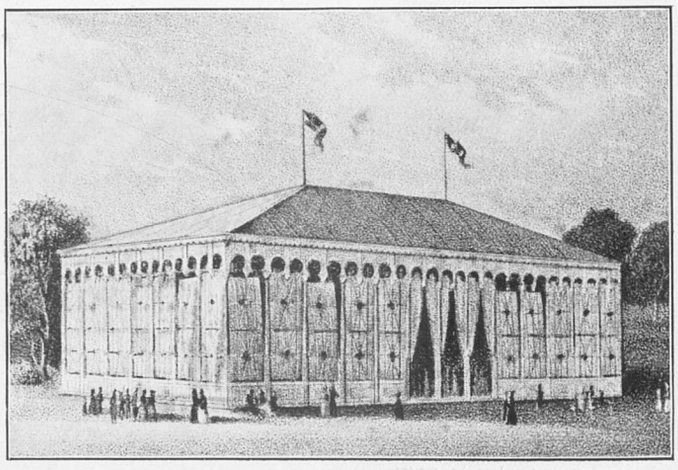

18. Tivolis ældste Koncertsalon (1843).

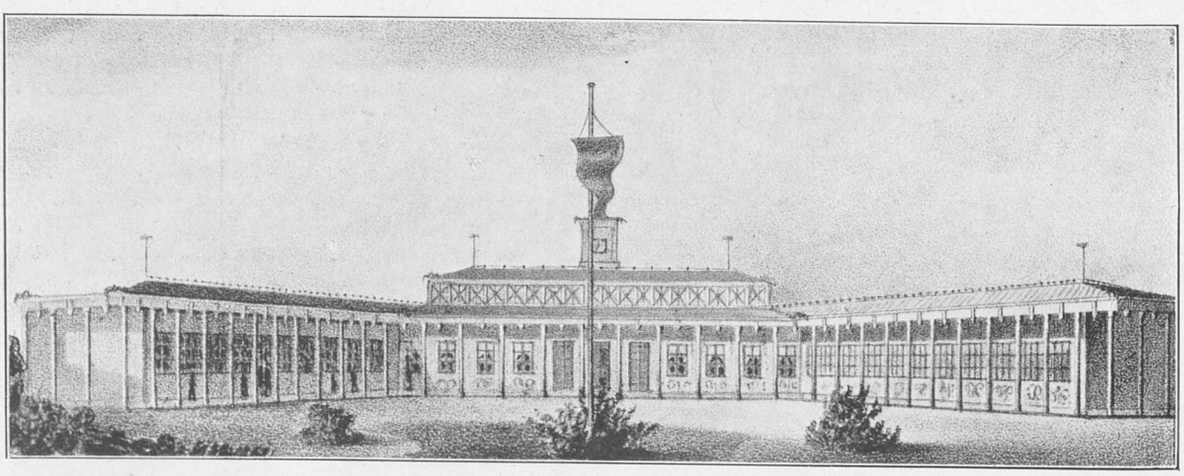

2. Tivolis ældste Bazarbygning (1843).

helt og holdent hans, selv om han havde gaaet i Adolph Prices Skole. Han gjorde Figuren saa ganske til Et med sig selv, og ikke et Øjeblik var han ude af Situationen. Ved ham øjnedes det lille Pantomimetheaters Niveau og skabte sig en selvstændig og smuk Plads i Kunstens vidtstrakte Rige. Inden for sit Domæne var Niels Volkersen stor, og han fortjener Kunstnernavnet i højere Grad end mange Skuespillere, der paa de „rigtige" Theatre vandt Position og maaske større ydre Hæder.

Volkersens Pjerrot havde ikke megen Lighed med den oprindelige, sydlandske Maskefigur, hvis fremmedartede Stil maatte omformes efter nordisk Behov. Den fik gennem ham den danske Jævnheds Stempel, hvad der paa samme Tid gjorde den saa forstaaelig og saa kær for os, og det er Volkersens Ros, naar vor nationale Pjerrot føles nærbeslægtet med Holbergs udødelige Arv. —

For Tivoli blev Volkersen mere end nogen anden en saare nyttig Mand.

Pjerrot mekanisk Statue.

den trak op paa de store Festdage. Intet var ham for smaat og ubetydeligt, naar det gjaldt at opretholde Tivolis Renommé. Tidlig og silde var han i Aktivitet paa den lille Plet af Jorden, som efterhaanden for ham var bleven den hele Verden.

Og i den lille Verden derinde, som han ofrede alle sine Kræfter og Tanker til den sidste Dag, han levede, var han ikke elsket mindre end ude blandt sit mægtige Publikum. Herinde skattede man tillige hans Menneskeværd. Her var han højagtet og respekteret for sin noble Karakter, sit varme Hjertelag og jævne Væsen. Thi ham var Lykken aldrig gaaet til Hovedet.

Hvor elsket han var, saa man tilgavns, da Døden bortkaldte ham, den 31. August 1893. Frue Kirke, hvorfra Jordfæstelsen foregik, havde ikke i mangfoldige Aar været saa overfyldt, og Ligtoget maatte møjsommeligt bane sig sin Vej gennem Gadernes Folkestimmel til Frederiksberg Kirkegaard, hvor hans Grav har sin Plads tæt udenfor Sakristiet. — — —

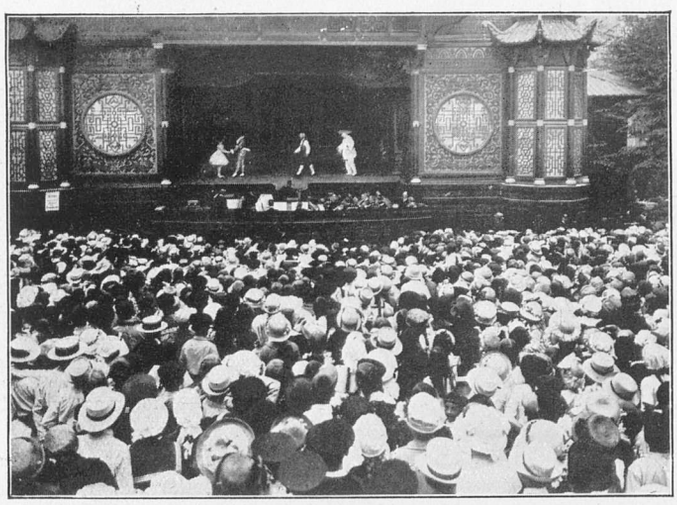

Pantomimetheatret som det er nu, opført 1874.

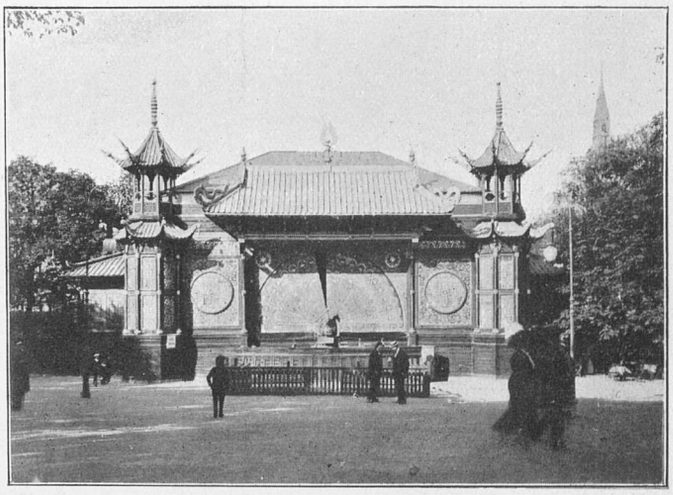

Pantomimetheatret 1915.

Var Carstensen et pragtfuldt Stjerneskud, der kom og hurtigt forsvandt, blev Volkersen den trofaste Sol, der hver eneste Sommer i et halvt Aarhundrede lyste over den Institution, hvis Ære og Fremgang ogsaa var hans.

Foruden at være Tivolitheatrets Direktør, ledede han Forestillingerne paa Plænen, var den selvskrevne Dommer ved alle Slags Væddeløb, havde Opsyn med Fyrværkerierne og var den, der førte Kommandoen, naar Tivoligar-

Pantomimeselskabet i 1867.

Busholm jun. Busholm sen. Muab. Hesse. Bjælke-Olsen.
Fru Olsen. N. Volkersen. Frk. Hesse.

Naar vi — i Konstellation med Carstensens og Volkersens Virksomhed — har gemt Omtalen af Lumbyes til sidst, er det ikke, hvad af det foregaaende vil være Læserne klart, fordi vi skatter den ringest. Tværtimod, Grunden er den modsatte, idet vi absolut er af den Formening, at det Indskud, han med sin Kunst og sin Personlighed har givet i Tivolis Eksistens, er det, som vejer tungest til. Som Castor og Pollux's Navne hører sammen, vil Navnene Tivoli

KØBENHAVNS KOMMUNEBIBLIOTEK

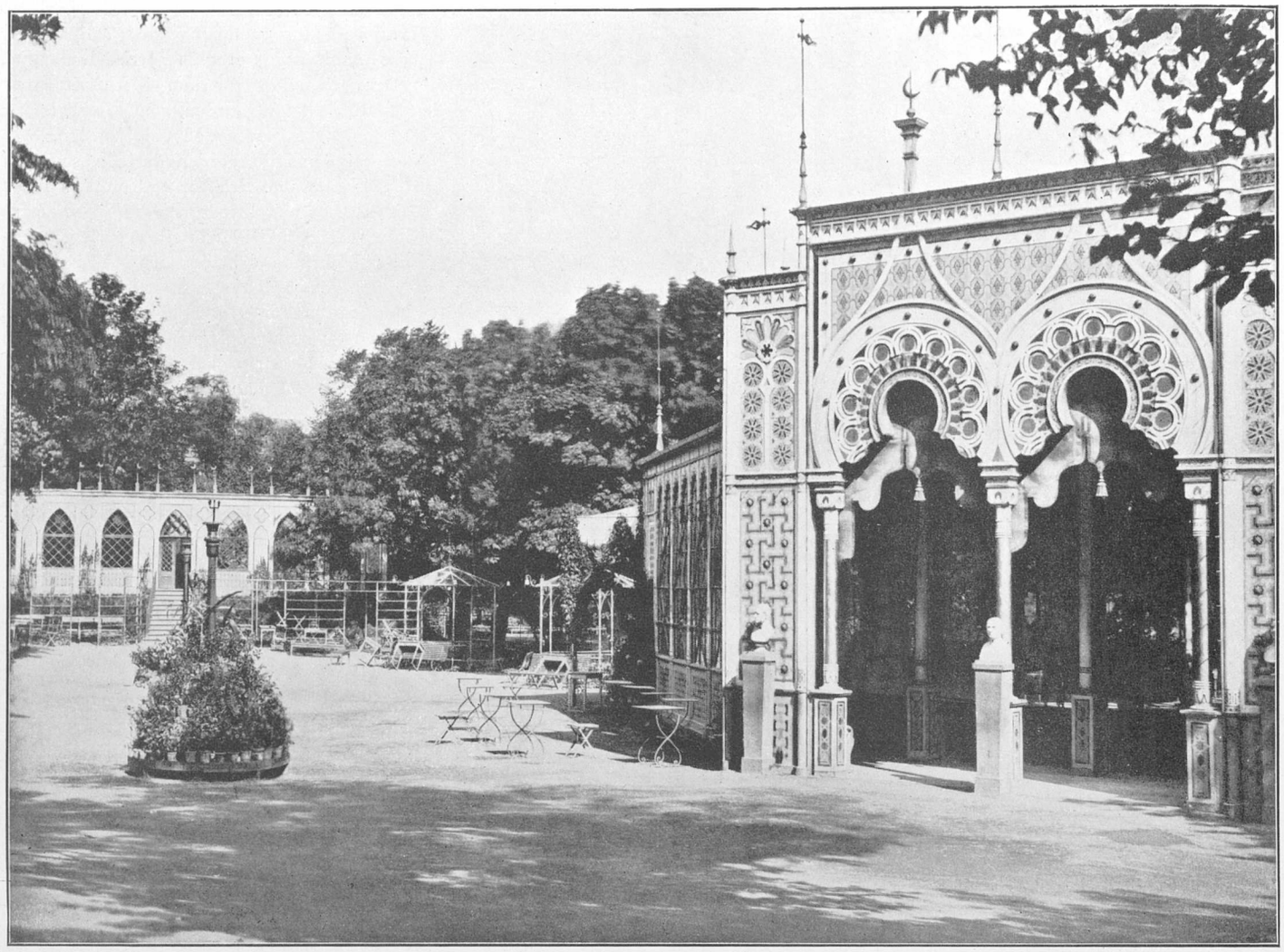

Raadhusbibliothekets Samling.

Tivolis gamle Koncertsal (1863).

og Lumbye til sene Tider være knyttet til hinanden med et uopløseligt Baand.

Den 2. Maj 1810 kom Hans Christian Lumbye til Verden i Kongens Københavns.

Faderen var Fynboen Rasmus Hansen Lumbye, Korporal ved det Kompagni af jydske Skarpskytter, der garnisonerede i Citadellet Frederikshavn. Hans Moder, Margreta Jønsdotter Malmgreen, var svenskfødt.

Da Hans Christian er seks Aar gammel, forflyttes Korporal Lumbye til de lette Dragoner, der har Garnison i Randers. Paa Rejsen derover paadrager Drengen sig under Istransporten over Bæltet en Ørelidelse, der paa hans højre Øre medfører en Døvhed, som fulgte ham gennem Livet, men som dog først, da han er højt oppe i Aarene, og da den ogsaa angriber det venstre Øre, bliver af skæbnesvanger Betydning og endelig tvinger ham til at opgive sin Virksomhed.

I Randers faar han Undervisning i Violinspil hos Byens brave Organist, der, uden at ane det, lægger Grunden til sin Elevs fremtidige Berømmelse.

Fem Aar efter forflyttes Rasmus Lumbye paany, denne Gang til Fyns Hovedstad, og David Sivertsen, Stadsmusikanten i Odense, tager nu fat paa den Undervisning, som Organisten i Randers slap.

Odense var jo en af Landets største Garnisonsbyer, og i Byens Musikliv er det ganske naturligt Militærmusiken, som dominerer, og lige saa selvfølgeligt er det, at Hans Christian, der tilmed er et Soldaterbarn, faar sine musikalske Begreber paavirkede af det Orkester, han daglig hører spille paa Flakhavens Øvelsesplads, og at hans spirende Evner som Komponist faar overvejende militære Impulser.

I sin Alders fjortende Aar har han allerede vakt Kenderes Opmærksomhed baade ved de nette Smaasange og de taktfaste Marsch-Melodier, har han komponeret, og disse Frembringelser er det da ogsaa, som tidligt skaffer ham hans første Værdighed i Livet som Trompeter ved det Regiment, hvor hans Fader har Ansættelse.

Han er lykkelig og stolt. I sin røde Kjole med det lyseblaa Kraveopslag, i sin hvide Vest, med Sporer paa Støvlerne og Patrontasken ved Siden, rider han daglig i Spidsen af Eskadronen og trutter i sin Trompet.

Nu er Ærgerrigheden vakt. Lysten til at komme bort fra Odense, for at fange Lykken i selve Residensstaden, vaagner i ham, ligesom den for en halv Snes Aar tilbage i samme By var vaagnet i en anden Hans Christian, vor store Eventyrdigter Andersen.

Og Lykken er ham god. Ved en Revue i Aarhus er han bleven præsenteret for Hestgardens Chef, Prinsen af Hessen-Philipsthal, har gjort et gunstigt Indtryk paa den høje Herre, og da han snart efter indgiver sin Ansøgning om at maatte nyde Æren af at tjene ved Hs. Maj. Kongens Livgarde i København, bliver han bønhørt. Aaret efter — i 1829 — kommer han tilbage til sin Fødeby. Desværre er der ikke noget Trompeter-Nummer ledigt netop nu, og han maa først i et Par Aar tjene som Hornblæser, inden han paany kan føre Titlen som Trompeter, hvilket Stamrullen fra hin Tid attesterer i følgende tjenstlige Vending: Hans Chr. Lumbye, født i København, 22 Aar gammel, 67½ Tommer høj, indsættes i Hestgardens anden Eskadron den 1. April 1831.

Denne Udnævnelse betegner et vigtigt Vendepunkt i hans unge Liv. Korpsets øverste Herre er den regerende Konge, men Prinsen af Hessen-Philipsthal, som var ham gunstig stemt, er dets egentlige Leder, og i 1835 indtræder Hs. Durchl. Prins Christian af Glücksborg som Ritmester à la suite ved Afdelingen og indkvarteres i Korpsets Kaserne ved Frederiksholms Kanal, hvor han efterhaanden lærer at vurdere den lige saa dygtige som ærgerrige, unge Trompeter efter Fortjeneste og faar for ham og hans Slægt en Godhed, der bliver af Betydning senere, da Prins Christian designeres til Tronfølger og i 1863 bliver Danmarks Konge.

Sen i Vendingen havde den unge Lumbye aldrig været og var det heller ikke i Kærlighed. Aaret efter sin Ansættelse som Trompeter i Livgarden lader han sig vie til sin nittenaarige Kæreste, Københavnerinden Georgine Marie Hoff, og maa hurtigst muligt se sig om efter en Virksomhed, der kan skaffe ham Supplement til den sløje

Lønning. Med sine utvivlsomme Kvalifikationer falder det ham ikke vanskeligt. Han opnaar Ansættelse under Københavns Stadsmusikant, der paa de Tider var en ret mægtig Herre, idet hans Orkesterfolk, de saakaldte „Svende", afgav Musikken ved mangfoldige baade offentlige og private Festiviteter. Navnlig ved de private havde man Brug for Strygere, hvad der kom Lumbye tilgode, da han foruden sit Tjeneste-Instrument, Trompeten, i Tidens Løb havde lært at traktere sin Violin med flot og sikkert Talent. Det er ogsaa under Stadsmusikantens Ægide, at han faar Lejlighed til at udvikle sine Evner som Komponist og lidt efter lidt gør sit Navn fordelagtig bekendt blandt Københavnerne.

Betegnede 1831 et Vendepunkt i Lumbyes Liv, gør 1839 det i endnu højere Grad. Ved Sommertid i dette Aar gav nemlig ifølge Adresseavisen „det Steiermarkske Musikselskab, bestaaende af 16 Personer og under Anførsel af Musikdirecteur Siegl fra Wien, en stor Concert à la Strauss i Hr. Knirsch's store Sal".

Knirsch var det daværende Københavns fineste Konditor, og i hans „store" Sal paa Hotel d'Angleterre fandt der ret ofte celebre Musikopførelser Sted.

De Steiermarkske Musikere gjorde mægtig Lykke og koncerterede i Byen en hel Maaned, hvad der for de Tider var meget længe og beviser det stærke Indtryk, de maa have gjort.

De bragte nyt Liv, en ny Musikform med sig. De lærte for første Gang Københavnerne, at der var noget, der hed Wiener-Vals, og gjorde dem bekendt med Lanners og Strauss' sprudlende, sansepirrende Melodier. Og selvfølgelig forstod Steiermarkerne at fremføre denne Musik, der var et nøje Udtryk for deres eget Temperament, paa fuldendt Vis, med en besnærende Verve, en Hengivelse og flammende Ildfuldhed, der maatte bringe den danske Hr. Sørensen ud af Ligevægt. Og navnlig var det de Strauss'siske Dansemelodier, de fejende, yndefulde Valse, der betog Københavnerne.

For Lumbye fik det Steiermark'ske Besøg den allerstørste Betydning; thi fra disse fremmede Musikere udgik Impulsen til den nye Æra i populær dansk Orkestermusik, for hvilken han skulde blive den fejrede og sejrrige Bannerfører — ikke som en slavisk Efterligner, men som den, der gennem Paavirkning udefra fik nye og frugtbare Ideer, som han virkeliggjorde i en ny og stærkt personlighedspræget Musikform, der fremfor alt var saa ægte dansk, som han var det selv.

Han havde lært af de fremmede Musikere, og der faldt som Skæl fra hans Øjne. Bort med al national, pæredansk Søvnagtighed! Vi trænger til nyt Blod, til frisk Vin paa de gamle Læderflasker! Men det gælder at smedde, mens Jernet er varmt!

Og Lumbye smeddede. Den 9. Juli giver Steiermarkerne Afskedskoncert i Kongens Have, og allerede den 5. Decbr. har han planlagt en Koncert à la Strauss. Men den 2. Decbr. dør Sjette Frederik, den elskede Landsfader, og i to Maaneder sørger Byen og alt Forlystelsesliv er slukket.

Først den 3die Februar 1840 vaagner København op 'paany, og Lumbye er straks paa Pletten. Den 4de løber hans Koncert af Stablen. Den gør umaadelig Furore, og mere end nogensinde før mærker han fast og sikker Jord under Foden. Under Følelsen heraf er det maaske, at han ikke lang Tid efter indgiver Ansøgning om sin Afsked fra Militærstillingen, om end ogsaa den Svækkelse, hvoraf han led efter en Sygdom, og Udsigten til eventuel Afgang paa Grund af Hærreduktionen, kan have været de ydre og medvirkende Grunde til hans Beslutning.

Nok sagt — København faar sit første staaende Orkester. Lumbye kaster Puppen og udvikler sig fra nu af til at blive den Musikkens straalende Sommerfugl, der — saa at sige alene ved sin Tilsynekomst, før han endnu har løftet Taktstokken — faar sine Bysbørn til at juble sig imøde. —

Programmet ved Lumbyes berømmelige Koncert den 4de Februar i Hotel d'Angleterre har sin historiske — i al Fald sin musikhistoriske — Interesse og bør gengives her.

Første Afdeling:

1) Ouverture til Operaen Lestocq af Auber.
2) Amorsvinge-Vals af Lanner.
3) Ungdomsild-Galop af Strauss.
4) Pillegrimmen ved Rhinen, Vals af Strauss.

Anden Afdeling:

1) Ouverture til Operaen Brama og Bayaderen af Auber.
2) Kronings-Vals af Lanner (ny).
3) Kædebro-Galop af Strauss.
4) Danmarks-Vals af Lumbye (ny).
5) Musikalsk Revue, Potpourri af Lanner, arr. af A. Dehn.

Knirsch's Sal var stopfuld, Forventningerne store.

Som man ser, repræsenteres de seks af Programmets ni Numre af Strauss og Lanner, hvad ikke er mere end rimeligt. Danmarks-Valsen, der var Lumbyes eget og eneste Bidrag til Aftenens Program, er bemærkningsværdig, fordi den er den første af hans Melodier, der, paavirket af den nye Stil, føres frem for Publikum. Den kan paa ingen Maade henregnes blandt hans betydeligste, men et øvet Øre maatte straks høre, at den anslog Strenge, der hidtil var ukendte i dansk Musik, og alligevel

Tivolis Arkiv. **Tivolis gamle Koncertsal (i 1870erne).**

var den et ægtefødt Barn af den Lumbyeske Muse.

Bifaldet var Aftenen igennem saa stormende, at den lykkelige Dirigent faa Dage efter kunde avertere en ny Koncert og stille adskilligt flere i Udsigt i Vinterens Løb.

Baade Publikum og Presse overøser ham med Ros, og hans Sejr faslslaas yderligere af de Modstandere og Misundere, som svømmer i Kølvandet efter enhver Succes. Det var først og fremmest Militærkorpsenes Hoboister, der selv optraadte som Koncertgivere, der følte sig brøstholdne. Dernæst Københavns Stadsmusikant, blandt hvis Orkestersvende Lumbye hidtil havde været anset som den dygtigste.

banken", der ret besét var en begejstret Hymne til Pris for Lumbye som Forkynder af den nye Strausser-Musik.

For nylig min Tante til Lumbye tog mig hen —
Vist aldrig den Aften forglemmer jeg igen!

synger Emilie, og hele det københavnske Publikum delte den unge, danselystne Piges Henrykkelse.

Lumbyes Berømmelse naaede helt op til Tronens Fod. I Maj 1840 fejrede Christian den 8de sit Sølvbryllup, og ved det glimrende Balparé udførtes for første Gang den yndefulde „Fest-Quadrille", og da Salvingen og Kroningen en Maanedstid senere fandt

Omtrent i en Menneskealder forblev Lumbye paa sin fremskudte Post. I den Tid drejer Tivoli sig omkring ham og hans Koncertsal, som bliver Etablissementets naturlige og faste Centrum, der aldrig forrykkes, hvor mange Forandringer, der end i Aarenes Løb maatte foregaa i Periferien. Men Periodens historiske Tyngdepunkt ligger i dens første Tredjedel, da han med sikker og kyndig Haand samler og sigter, ordner og tilpasser — kort og godt, da han lægger Grunden til den faste Tradition, paa hvilken ikke blot han selv men ogsaa hans Efterfølgere trygt kunde bygge videre.

Musiken var og er og bør være Hovednerven i Tivolis komplicerede Mekanisme.

Allerede ved Etablissementets Start var

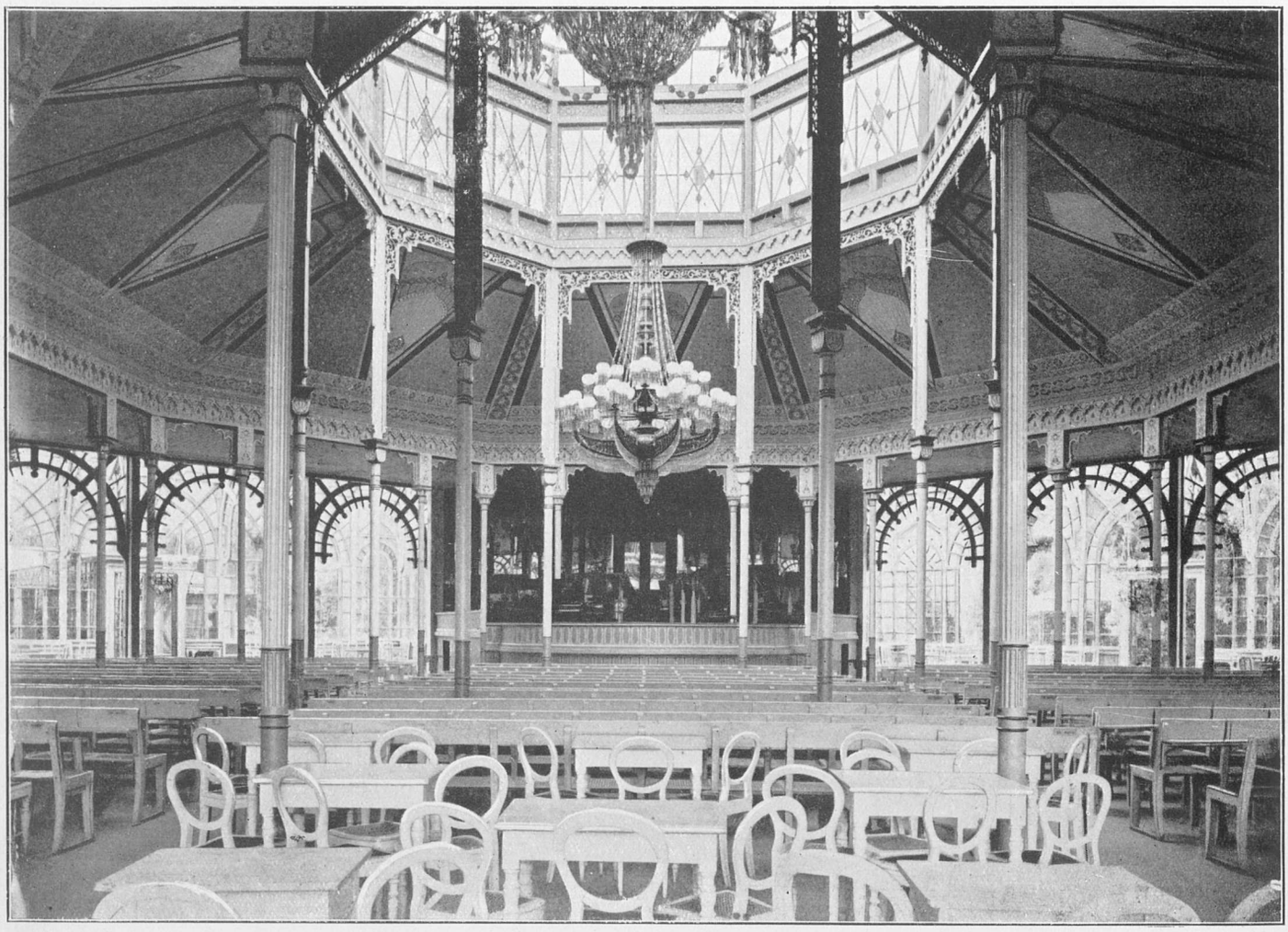

Fot. Galle.

Tivolis gamle Koncertsal (H. C. Lumbyes Orkesterplads i Baggrunden).

Men Sejrherren var ikke let at komme tillivs. Han fortsatte uforstyrret sine Triumfer. Ikke blot Vinteren, men ogsaa den paafølgende Sommer igennem formaaede han at fylde Knirsch's Pauluner i d'Angleterre med et Publikum, der tilhørte Byens mest forskellige Stænder, fra Fyrstehuset og ned til den jævne Arbejder, en Egenhed, der blev betegnende ikke blot for de senere Tivolikoncerter, men for hele Tivolietablissementet, hvis internationale Ry maaske har sin dybeste Forklaring i denne mærkelige Evne til at samle alle Samfundsklasser i sin brede, broderlige Favn.

Efterhaanden maatte enhver Modstand forstumme, især efterat Danmarks første og fineste Smagsdommer, den almægtige Johan Ludv. Heiberg, i Foraaret 1840 havde digtet sin berømte Monolog „Emilies Hjertested, tilegnede Lumbye Majestæterne en splinterny „Kronings-Vals".

Han stod nu stærkt forskanset bag en Popularitet, der var fast i Grunden, og Lykken var ham fortsat gunstig, da han i 1841 beslutter sig til at ombytte d'Angleterres snevre Sale med Rosenborghave, hvor hans Musik paa en langt virksommere Maade kunde komme Befolkningens brede Lag tilgode.

Men hans Livs største Held var det dog, da Skæbnen bragte ham sammen med den Mand, der skulde grundlægge Tivoli. I 1842 træder han i Forbindelse med Georg Carstensen, som i Classens Have arrangerede nogle Koncerter og Wauxhallfester; og da Tivoli den 15. August 1843 aabner sine Porte, staar Lumbye som selvskreven Orkesterdirigent i Koncertsalen.

der Musik i Overflod og i større Stil, end Københavnerne havde været vant til. Karusselbanen flottede sig med seks „blæsende" Instrumenter, Teatret havde otte Mand, men over hele Tivolis Musikliv rager Koncertsalen frem med to faste Orkestre, det Lumbyeske, med to og tyve Mand, og Harmonimusikens, der tæller sytten, under Anførsel af den dygtige Klarinettist Henrik Braunstein. De har paa Salens Sider hver sin Tribune og afløser broderligt hinanden.

I Koncertsalen findes Havens fornemste Fornøjelse og tillige en af de faa, som er gratis. Her slaar Tivolis Hjerte. Udaf, indi og omkring Koncertsalen summer Publikum ustandseligt som Bierne omkring deres Kube.

Det brede, cirkelrunde Terræn omkring Koncertsalen døbes „Promenaden", og paa

denne Plads skabes for Folkelivet i Tivoli et Midtpunkt, der har bevaret sin Tiltrækningskraft ned gennem Tiderne lige til vore Dage, da Koncertsalen ikke er det, den var, idet Traditionen jo desværre er brudt, her, hvor den fremfor paa noget andet Sted i Tivoli, efter vor og manges Mening, netop burde have været strengt bevaret.

Her, paa Promenaden omkring Lumbyes Koncertsal, var Trængslen navnlig paa de store Aftener ubeskrivelig. Pladsen under Baxarens transparente Ur var, som allerede nævnt, de Elskendes Mødested, men Promenaden var det samme, kun paa en anden Maade. Til Stævnemøde i egentlig Forstand egnede den sig kun slet paa Grund af den tætpakkede Folkestimmel. Men var man saa lykkelig i Trængslen at være kommen i Nærheden af en Skønjomfru, der var En bevaagen, og med hvem man kunde ønske at veksle et stjaalent Øjekast, da var Stedet her den herligste Tumleplads. Det var jo kun muligt at bevæge sig frem Skridt for Skridt, og den gamle dydsirede Tante, som var den skønnes nidkære Vogterske, kunde i Vrimlen saare let tabe Sporet og i heldigste Tilfælde helt blive borte. Hvem ved, — maaske fik man en velkommen Lejlighed til at optræde som frelsende Engel, som den ædle Ridder, der under Taksigelser førte den skønne uskadt gennem Folkemængdens uroligt bølgende Hav og over farlige Skær tilbage til den bekymrede Tantes sikre Havn! Altsammen til de daarende Toner fra Lumbyes Orkester!

Langs Koncertsalen og i Yderkanten af Promenaden var hensat Borde og Stole, mellem hvilke Konditor Firmenich's Opvartere, iførte korte, stramtsiddende Jakker, balancerende omkring med deres Bakker og smilede henrykt, naar de fik en gammel Fireskilling i Drikkepenge. Ak ja, — det var hyggelige Tider, — de kommer aldrig igen!

Da den første, korte Sæson er løbet til Ende, har Koncertsalen saa at sige faaet sit Fysiognomi. Lumbye er lykkelig, og det er et godt Udtryk for den Taknemlighed, han skylder Skæbnen og Carstensen, at han lader sin næstældste Søn, der kommer til Verden Ellevtedagen efter Tivolis Aabning, døbe med Navnet: Georg.

Under lykkelige Forhold inspireres Muserne. Og Lumbyes Muse ligger ikke paa den lade Side. Den københavnske Strauss, som man snart kalder ham, ryster bogstavelig talt Kompositioner ud af Ærmet. Og hans Solidaritetsfølelse med det Etablissement, hvis Eksistens han føler som sin egen, giver sig Udslag i, at saa godt som alle de Navne, hvormed han smykker sine glade Melodier, er hentede fra Tivolis Grund, — „Tivoli Volière Galop", „Tivoli Geburtsdags Galop", „Den nordiske Kraftprøve Galop", og hvad de nu allesammen hed.

Det vilde selvfølgelig føre for vidt, om vi her skulde følge Lumbye i Enkeltheder gennem de tredive Aar. Lad det være nok, at vi standser ved nogle af de betydningsfuldeste Milepæle paa hans lange Sejrsgang.

Champagne-Galoppen! Det er en Milepæl, som det vel nok er værd at standse ved.

Den var skrevet som Fødselsdagspresent til Tivoli, da Barnet den 15. Aug. 1845 fyldte sit andet Aar. Men desværre — Himlen vilde det anderledes. Paa Grund af Uvejr maatte Festlighederne aflyses, og Programmet ændres. Ogsaa de følgende Dage er Himlen bøs, — men saa taber Lumbye Taalmodigheden, og den 22de August, paa en ordinær Tivoliaften, lader han Champagne-Galoppens elektricerende Toner klinge ud over Etablissementet. Og den ordinære Aften bliver højst ekstra-ordinær.

Vejret udenfor er endnu raat og regnfuldt og koldt, men indenfor, i Koncertsalen, gaar Begejstringen over alle Bredder og varmer baade Hjerter og Hænder; det mesterlige Værk bliver beklappet indtil Raseri, man vifter med Lommetørklæder og udbryder i Leveraab for Lumbye! Her har jo den danske Strauss overgaaet selve den wienske! Og paa hin regntunge Tivoliaften fik Lumbyes universelle Berømmelse sin Besegling.

Næste Aar har ogsaa sin Milepæl. Den 27de Juni 1846 opføres Lumbyes „Drømmebilleder" for første Gang, og Publikums Begejstring bringes paany op til Kogepunktet. Aften efter Aften er der stuvende fuldt i Salen, man kæmper hensynsløse Kampe for at tilrive sig Pladser, man er ved at kvæles af Varme og Støv, man støjer og raaber, men saasnart den første Tone af „Drømmebillederne" klinger, bliver der lydløst stille, det stormfulde Hav lægger sig til Ro, og Publikums aandeløse Tavshed udløser sig først med den sidste Tone i vilde Jubelraab og Da-capo-Forlangender.

I 1848 bryder Krigen ud og sætter naturligvis stærke Spor i Lumbyes varme nationale Sind og i hans Produktion, — „6te Julis Festmarsch", „Slaget ved Isted", „Sejrs-Galoppen", „Triumph-Marsch" osv., osv., er Navne, der taler tilstrækkeligt om, at han fulgte Begivenhedernes Gang.

Bestandig er Lumbyes Autoritet stigende, hvilket ikke mindst betegnes ved det Faktum, at hans beundrede Orkester efterhaanden bliver det ærværdige Kgl. Kapels naturlige Planteskole; ogsaa paa anden Maade kommer Lumbye i sikker Kontakt med Nationalscenen, idet August Bournonville, som den kloge General han er, lægger Beslag paa de geniale Kompositionsevner, som Tivoliorkestrets Chef sidder inde med. I „Sylphiden", i „De Uimodstaaelige", i „La Ventana", i „Fjernt fra Danmark", i „Livjægerne paa Amager" og i „Napoli" paakalder han Hjælp hos Lumbye, der samtidig optræder som en Sangkomponist, der navnlig er Privattheatrene til fortrinlig Nytte, — husk, blandt mangfoldige andre, paa de yndefulde og henrivende Melodier, som han skrev til det smukke, lille Enaktsstykke

Musik-Program.

Tirsdagen den 15de August 1843

opføres i Tivoli's Concert-Salon af:

Det Lumbyeske Selskab.

Første Afdeling.

Nr. 1. Die Odmanen-Walzer, af Lanner.
„ 2. Døblers Zauber-Galop, af Lumbye.
„ 3. Quadrille [la Reine de Chypre], af Tolbecque.
„ 4. Die Sonderlinge-Walzer, af Lanner.
„ 5. Chor og Cavatine af Lucia di Lammermoor, af Donizetti.
„ 6. Abendsterne-Walzer, af Lanner.

Anden Afdeling.

Nr. 1. Ouverture til „Den Stumme i Portici", af Auber.
„ 2. Deutsche Luft-Walzer, af Strauß.
„ 3. Rutschbane-Galop, af Lumbye [ny].
„ 4. Quadrille [la Reine d'un Jour], af Tolbecque.
„ 5. Amors-Flügel-Walzer, af Lanner.
„ 6. Fortuna-Galop, af Lumbye.

Faksimile af Lumbyes Musikprogram paa Aabningsdagen 15. August 1843.

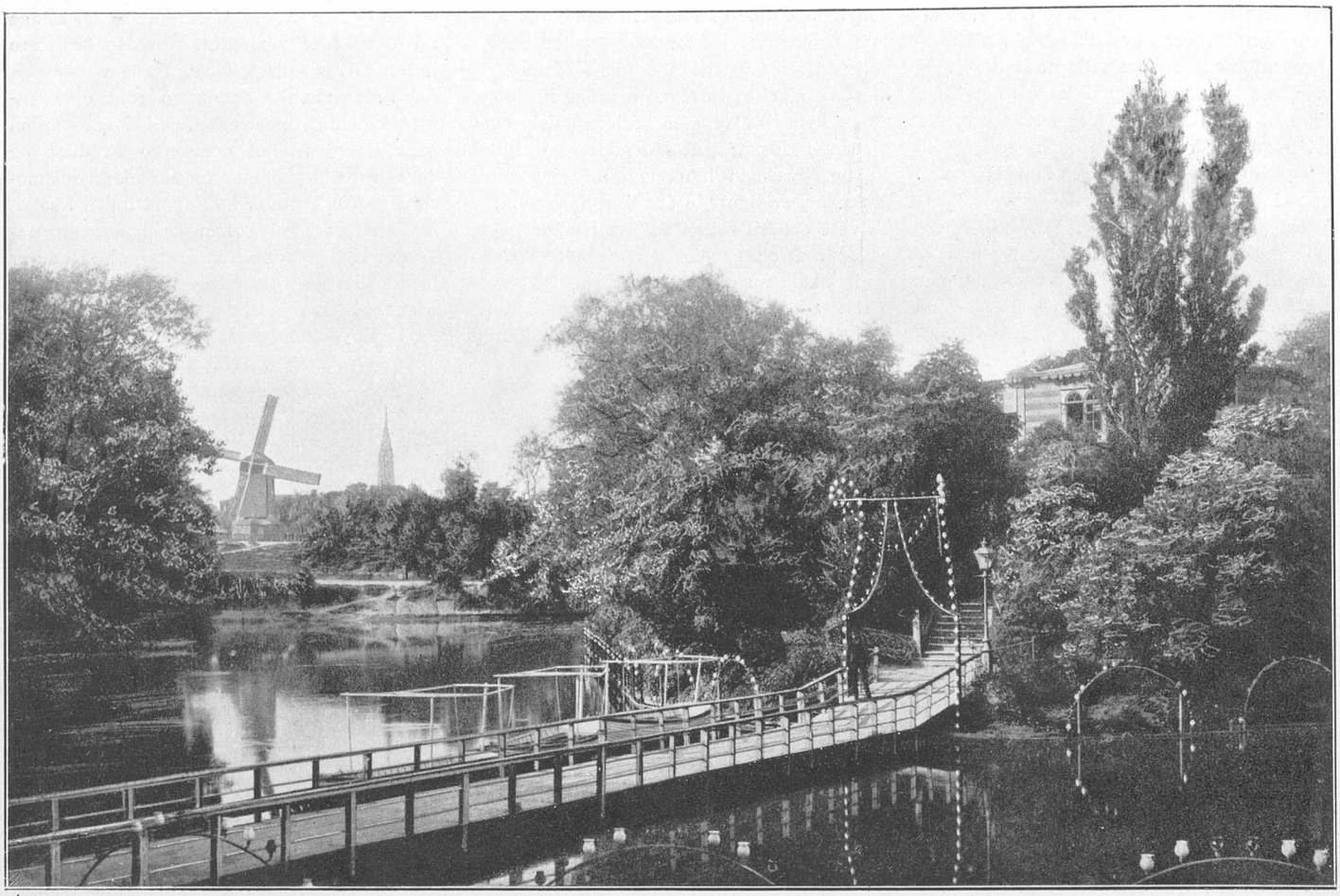

Fot. Galle.

Udsigt fra Øbroen over Vestervold (Lucie Møllen) i 1880erne.

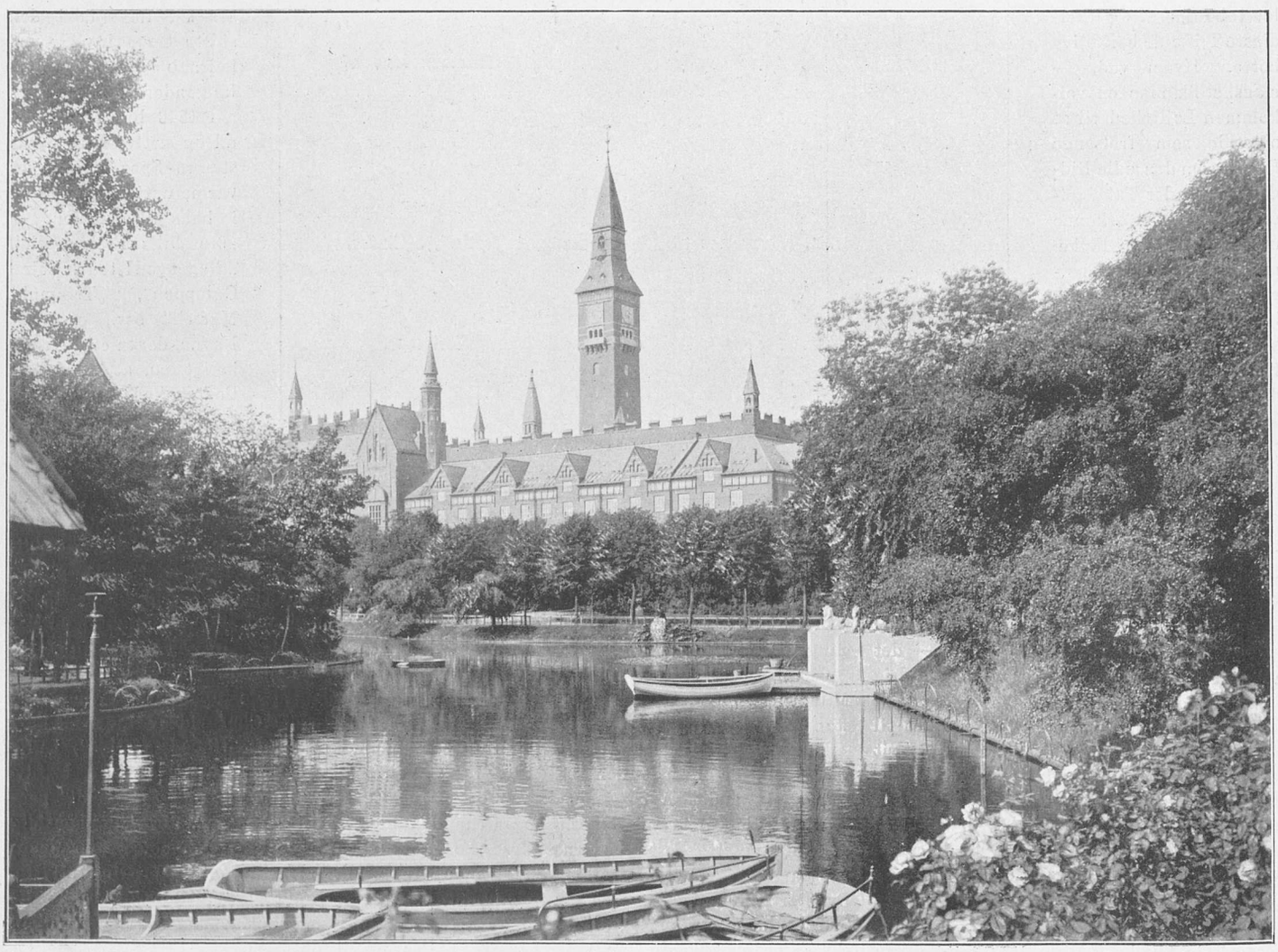

Tivolis Arkiv.

Udsigt fra Øbroen over Raadhuset 1914 (samme Udsigt som foroven).

„Den sidste Nat"! — Da man i Halvtredserne, som en direkte Aflægger og Efterligning af Tivoli, anlægger Alhambra, har man god Grund til at imødese denne ufine Konkurrence med ængstelig Spænding. Vil Københavnerne og den svigefulde *aura popularis* svigte det gamle Etablissement, og i Relation til det kendte Ord om nye Koste, der fejer bedst, kaste Bevaagenheden paa den nye Institution i Frederiksberg Allé?

Man havde ikke haft nødig at nære Bekymringer. Alhambra var dødfødt og blev aldrig populær i den københavnske Befolkning. Og Grunden? Ja, enhver har jo Lov til at søge den, hvor den efter hans Formening findes. Vi for vort Vedkommende har den sikkre Tro, at Grunden først og fremmest var den, at Alhambra savnede en Orkesterchef som Hans Christian Lumbye. Musikere som C. C. Møller og de andre Dirigenter, Alhambra kunde præsentere, var i og for sig dygtige nok, men alle manglede de Mesterens Geni og enorme Folkeyndest. Med ham kunde ingen konkurrere!

Højt løftes Lumbye paa Popularitetens Bølge, og han havde den sjældne Lykke aldrig at skulle opleve dens Dalen.

Saa ofte Tivoli fejres — ved Aabningsfester, paa Fødselsdage og ved alle Lejligheder, hvor det blot er muligt — fejres Lumbye. Omkring hans Personlighed, som Etablissementets Midtpunkt, samler Begejstringen og Taknemligheden sig. Og naar han fra sin Dirigentplads i Koncertsalen nu og da sender en Bekendt blandt Publikum sit gemytlige Nik, kan enhver tage hans Nik til Indtægt. Han er jo Ven med hele København, Byens folkekæreste Skikkelse baade udenfor og indenfor Voldene!

Og Lykken fordærver ikke ham, som den fordærvede saa mange andre. Gennem hele sit Liv bliver han den samme, som han var i de unge Dage, før Berømmelsen kronede ham. Aldrig tabte han Fodfæstet. Beskeden og jævn overfor høje og lave, godmodig, ærlig og hjertensgod, saadan var han, og saaden blev han, — en fuldblods Type paa den danske Folkekarakter. Og da Alder og Svaghed omsider tvinger ham til at lægge sin fortryllede Taktstok ned, savnes han med Smerte. Og da han i Marts 1874 dør, vækker Budskabet Sorg over hele Landet.

Naar vi føler Glæde og berettiget Stolthed over det Tivoli, hvortil ingen anden Nation kan opvise Magen, bør vi, fremfor til nogen anden, sende Lumbye en taknemlig Tanke. Han bragte Foryngelse og Fornyelse til dansk Musik, og det paa saa sund en Maade, at hans Værk fik folkeopdragende Betydning. Og — ærlig talt — hvad var Tivoli blevet uden ham? Havde det mon overhovedet haft Kraften i sig til at bestaa gennem Tiderne?

Men — lad det dog ikke være nok, at vi mindes ham i Tanken! Lad os prøve paa at gøre det ogsaa i Handling!

Den Koncertsal, hvorfra Hans Chr. Lumbye gjorde Tivoli verdensberømt, er forsvunden. Den blev i Tidens Løb bygget om og forstørret. Men Pladsen er heldigvis den samme; det er paa denne Plads, at Tivolis Traditioner grundedes, og den Bygning, der staar paa den historiske Grund, kaldes Mand og Mand imellem endnu den gamle Koncertsal. Af ældre Folk har vi ofte hørt den kaldet „Lumbyes Koncertsal", og det Navn burde den efter vor og manges Formening bære haade nu og i Fremtiden. Et andet Sted paa Etablissementet opførte man en ny og pragtfuld Koncertsal, — men den gamle, Lumbyes Koncertsal, — hvilken Skæbne fik den? Mon en Skæbne, der var ham og den historiske Grund, hvorpaa den ligger, fuldt ud værdig?

Her maa vi desværre svare med et kraftigt Nej og faar tillige en velkommen Lejlighed til at udtale et alvorligt Ønske, der længe har ligget Tivolis bedste Publikum paa Hjerte. Og mon ikke de, for hvem Ønsket er et nyt og ialfald hidtil uovervejet, vil finde det baade smukt og sundt og give det deres varmeste Tilslutning?

Den gamle Koncertsal burde for bestandig have været et Hjemsted for Musik, og ligesom vi mener, at den burde bære Lumbys folkekære Navn, mener vi ogsaa, at den Musik, man derinde burde dyrke, skulde minde om ham, hans Kunst og hans Bestræbelser.

Pladsen er ikke her til at gaa i Enkeltheder, men vi har Forslag parate, om man vilde tage os paa Raad.

Her — om nogetsteds — burde Traditionen aldrig være brudt. Lumbyes Koncertsal burde aldrig have været overgivet til Eksperimentet. Man benyttede den som Ramme om en Theaterkunst, der ikke var af første Rang og vistnok heller ikke altid af anden. Og før dette Eksperiment bliver for

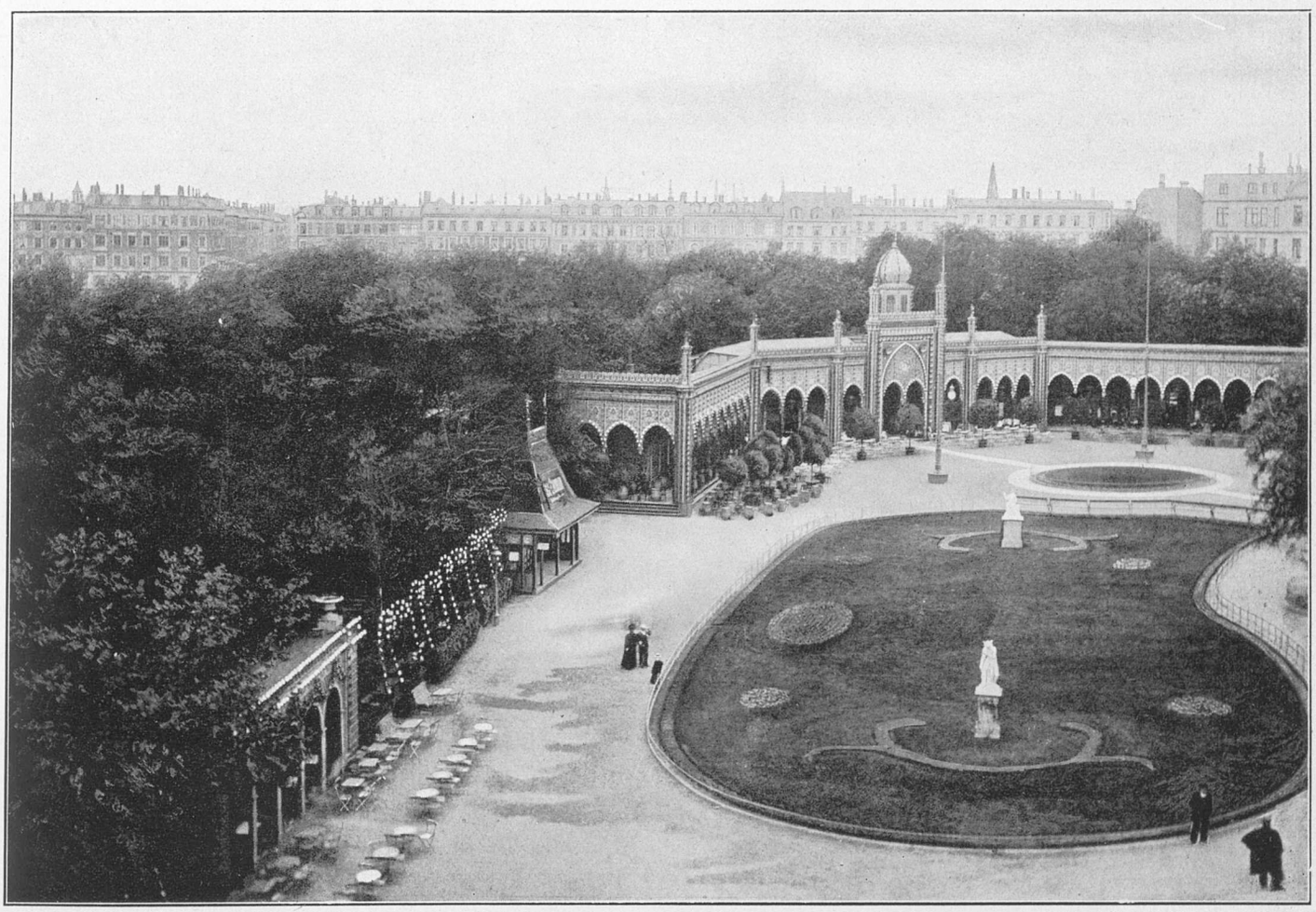

Tivolis Arkiv. **Tivolis anden Bazarbygning, opført 1863, nedrevet 1908.**

gammelt i Gaarde og skaber sin Tradition, bør Traditionen fra Lumbyes Dage genindføres, paany holdes i Ære og aldrig oftere brydes!

Vi er ikke blinde for den Modstand, vort Forslag vil kunne møde, ikke blot i visse Kredse blandt Publikum men ogsaa fra Kredse indenfor Tivoli selv. Aktionærerne vil dog neppe græde over Forandringen. Det er jo en offentlig Hemmelighed, at Theatret i Koncertsalen drives med ikke ringe Tab!

Der vil maaske kræves baade Mod, en fast Haand og Autoritet til at iværksætte Ønsket. Men disse Egenskaber findes jo forenede hos Hr. Arne Petersen, der i Øjeblikket er Tivolis energiske og af Publikum højt skattede Direktør. Og efter den almindelige Mening er han tillige i Besiddelse af to andre Egenskaber, der i et Tilfælde som dette er af Betydning: Forhandlingssmidighed og stor personlig Elskværdighed. Og vi kan roligt forsikre ham, at den Modstand, han muligvis straks vil møde, i Aarenes Løb vil forvandles til oprigtig Taknemlighed og blandt alle Tivolis virkelige Venner forskaffe ham en Popularitet, der er endnu mere grundfæstet end den, han allerede forlængst har vundet.

H. C. Lumbyes Kompositioner

andrager over 2000 i Antal; vi nævner her nogle af de berømteste og Aarstallet for deres Fremkomst:

1841. Caroline Galop.
Döblers Zauber Galop.
Fortuna Galop med Tenorhorn.
1842. Finale Galop af Balletten „Napoli".
Polka militaire (Militair Polka).
1843. Tivoli Gondol Galop med Czakan Solo.
Tivoli Damp Carousselbane Galop.
1845. Militair Galop.
En Tour paa Dyrehavsbakken, Galop.
En Aften paa Dyrehavsbakken, Vals.
Champagne Galop.
Festmarsch $^{23}/_{6}$.
1846. Krolls Ballklänge Vals.
Réunions Galop.
Amélie Vals.
Drømmebilleder, Phantasie.
1847. Kjøbenhavns Jernbane Damp Galop.
Nordisk Unions Galop.
1848. Den Frivillige, Galop.
Marsch for den danske Borgervæbning (med Chor).
Flora Polka.
Bellona Galop.
1849. Caroline Polka Mazurka.
Amager Polka.
1850. De uimodstaaelige, Ballet-Divertissement.
Salut Galop.
Velkommen, Polka Mazurka.
1851. Zigzag-Polka.
Boreas Storm Galop.
Militair Galop af Jul. de Meza, arr. af Lumbye.
1852. Den Lyseblaae, Polka Mazurka, af H., arr. af Lumbye.
1854. Bacchus Galop.
Eugenie Vals m. v. af Ballet-Divertissementet „La Ventana".
1855. Parforce Galop.
1856. Introduction og Sange til „Den sidste Nat".
Musik og Sange af „Alt for smuk".
Thorups Concert Salon Polka.
Høstblomsten, Polka.
Violen, Tekst af A. M. Glükstad.
1857. Deborah Polka Mazurka.
1858. Catharina Vals.
Friedrich Wilhelm Galop.
Pegasus Galop.
Pepita Polka.
Hesperus Vals.
Polketta, Pas de deux.
1859. Galop militaire.
Les Zouaves Galop.
Hilda Polka.
1860. Indiansk Krigsdans af Balletten „Fjernt fra Danmark".
Hedchen Polka.
1861. Drømmen efter Ballet, Phantasie.

Fot. Galle. **Dekoration fra de „Italienske Fester" (1888). (Samme Udsigt som paa 12te Side. Luciemøllen forsvunden, Raadhuset endnu ikke opført).**

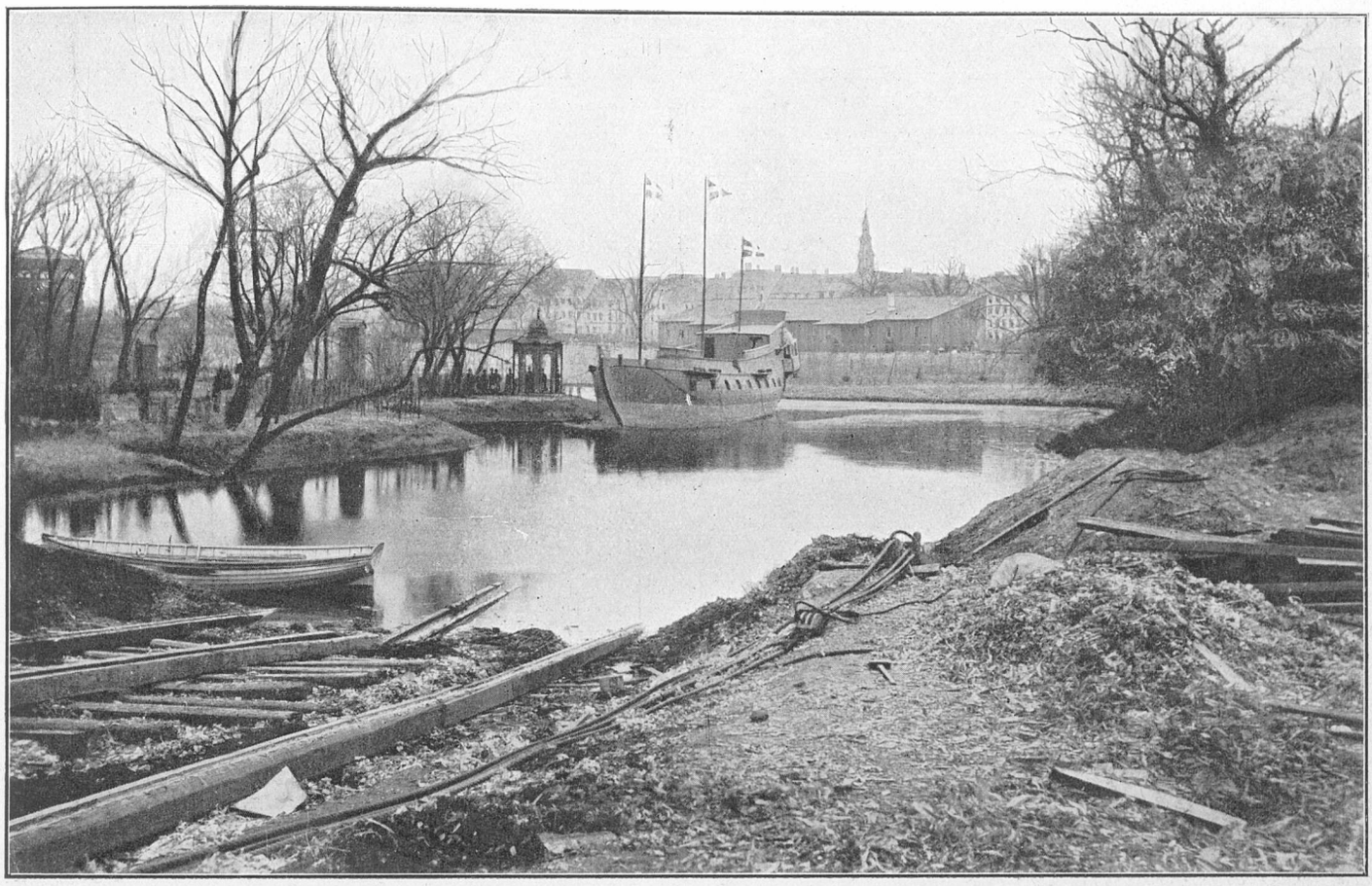

Tivolis Arkiv.

Fregatten „St. Georg“ løber af Stablen paa Tivoli-Søen (Aar 1887).

1861. Kong Frederik den Syvendes Honneur Marsch.

1862. Nordisk Fostbrødre Galop.
Piper Champagne Galop.

1862. La Constance Polka.
1863. Alexandra Vals.

Fot. Galle.

Fregatten „St. Georg paa Tivoli-Søen (Aar 1888).

1863. Camilla Polka.
Kong Georg d. Førstes Honneurmarsch.
1864. Det tappre danske Cavallerie. Galop.
Britta Polka.
Christian den Niendes Honneurmarsch.
1866. Storfyrst Alexander Marsch.
Dagmar Polka.
1867. Sølvbryllups Fest Quadrille med Motiver af „Elverhøj".
Kronprinds Frederiks Galop
1869. Chrétien Polka.
Fakkeldands.
Kronprindsesse Lovisa Galop.
1870. Skandinavisk Quadrille.
Bouquet Royal Galop.

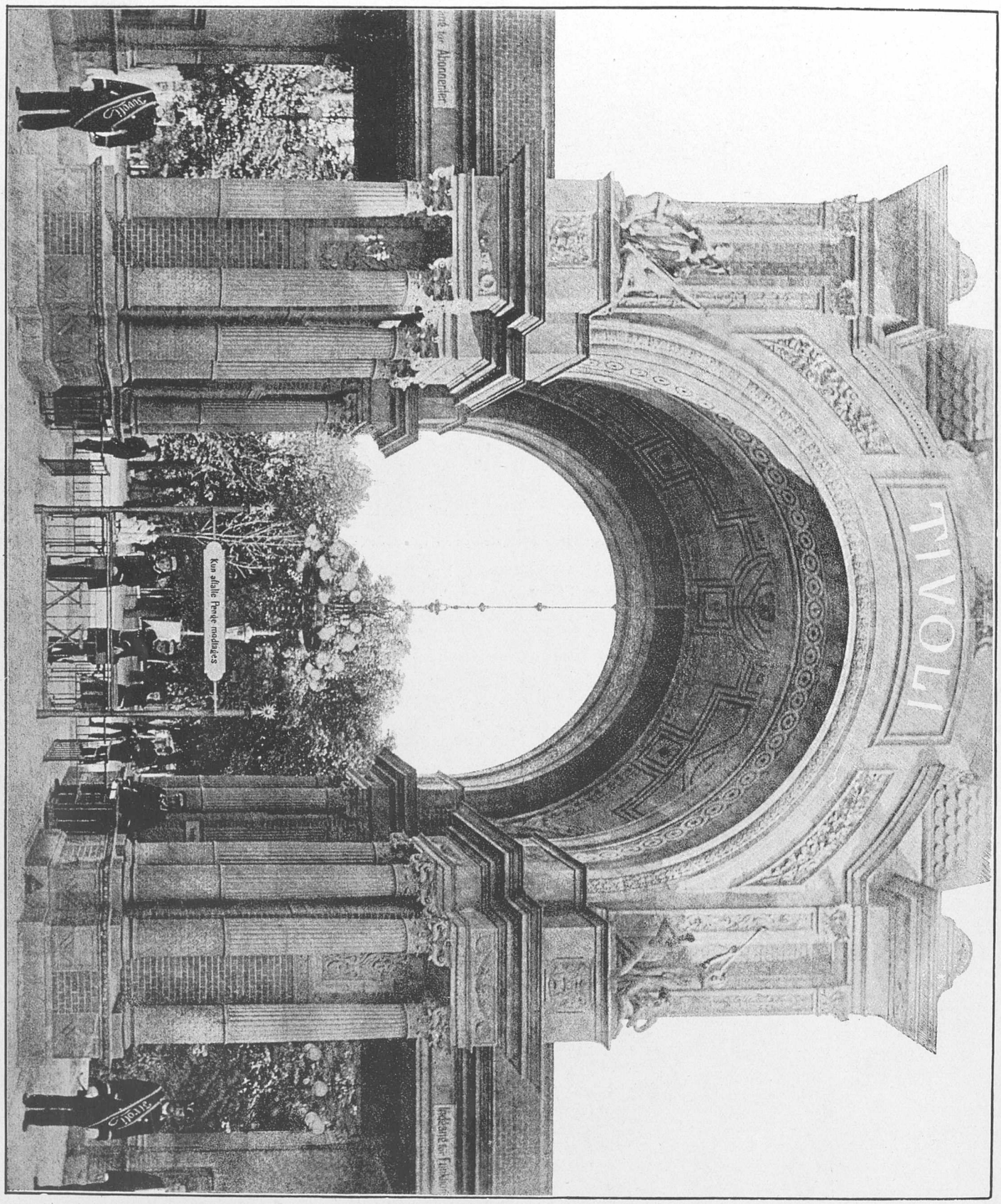

Fot. Elfelt.

Tivolis Indgangsportal 15. August 1893 (50-Aars Jubilæumsdagen).

Otto Allins Tromme Polka.
Viktoria Bundsen Polka Mazurka.
Mjølner Galop.
1865. Den unge Moder, Drømmebilleder.
Den 15de August, Polka.
1866. Blondini Polka.
Les Zouaves Quadrille.
Salut à nos amis, Marsch.
1868. Dronning Louise Vals.
Kjærligheds Drømme i Lejren.
Vauxhall Polka.
Salon Galop.
1869. Carl den Femtendes Honneurmarsch.
Salut for August Bournonville, Galop.
Mac Mahon Marsch.
1871. Finale Galop af Balletten „Livjægerne paa Amager".
1872. Rosa og Rosita Vals.
Petra Galop.

I dette Nummer om Tivoli beskæftiger vi os med Personer, som paa forskellig Maade, igennem de 72 Aar, har været knyttet til Etablissementet, og illustrerer i næste Nummer Forlystelserne i Fortiden. Vi slutter da vor „Tivoliana“ i det paafølgende Nummer med Beretning om Tivoli, som det nu er, ledsaget af glimrende Illustrationer, som særlig fotograferes til vort Blad.

Som man ser, var der Kunstnerblod i Slægten, og naar hertil kommer, at Direktør Arne-Petersen er i Besiddelse af Forretningsdygtighed og fremragende repræsentative Evner, hvad som bekendt ikke altid forenes med kunstneriske Anlæg, vil man forstaa, at Tivolis Bestyrelse med Tillid kunde overdrage ham Enedirektørposten efter Thranes Død i 1910.

For det store Publikum var den nye Direktør vel ikke saa kendt en Mand som et Par af de ovenfor nævnte Forgængere, men i Haandværker- og Industrikredse havde

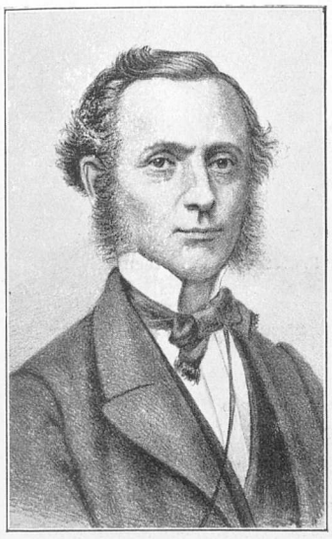

Adolph v. d. Recke,
$^{29}/_{12}$ 1857—$^{13}/_{1}$ 1868.

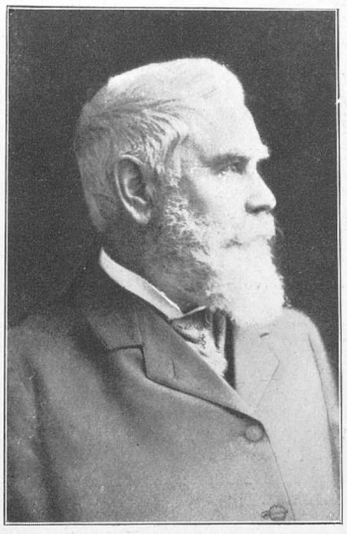

Bernh. Olsen,
$^{13}/_{1}$ 1868—$^{8}/_{12}$ 1885.

Robert Watt,
$^{13}/_{1}$ 1886—$^{10}/_{12}$ 1894.

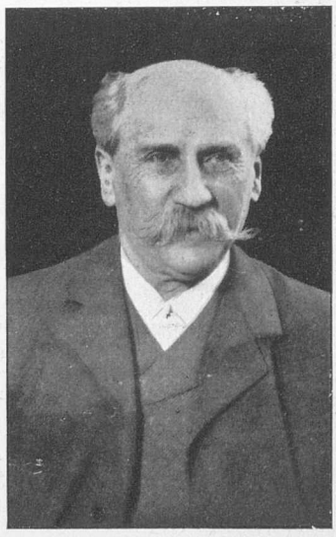

T. S. Thrane,
$^{10}/_{12}$ 1880 —$^{9}/_{4}$ 1910.

Tivolis Direktion.

Efter Stifteren Georg Carstensens Tilbagetræden fra det Etablissement, han med saa genialt et Fremsyn havde grundlagt, har adskillige for udenforstaaende ret mærkelige Personer staaet for Styret derinde. Der var Reitzel, H. P. Holst, Ad. v. d. Recke (Officer samt Vise- og Skuespilforfatter), Melsing, som skal have været lige saa hensynsfuld over for Bestyrelsen som C. A. Meyer var det modsatte. En udmærket Direktør var Løjtn. Bernh. Olsen, der forskønnede Haven saavel ved smuk Bebyggelse som ved Blomsteranlæg og Beplantninger. Mærkeligt nok blev han tilsidst bange for, at Bebyggelsen omkring Etablissementet, f. Eks. Panoptikonbygningen, hvorfra man gratis kunde kigge ned i Haven, skulde skade dette den Gang forlængst saa grundfæstede Etablissement. Bernh. Olsen er nu, som bekendt, Direktør for „Dansk Folkemuseum“ og „Frilandsmuseet“ i Lyngby. Man mente stadig, at der i Direktionen skulde sidde en Mand med et populært Navn, og efter B. Olsen kom da den livlige Theaterdirektør, fhv. Redaktør og Forfatter Robert Watt, som ogsaa i Tivoli havde en heldig Haand. Efter Watts Død i 1894 blev den bekendte Restauratør R. Petersens Svigersøn, Grosserer T. S. Thrane Ene-Direktør, efter at han fra 1880 havde været Bestyrelsesmedlem og Tilsynsførende. Thrane ofrede sig med stor Interesse for Etablissementet, og hans Forretningsdygtighed bidrog til at Etablissementet nu staar fortrinlig økonomisk grundfæstet.

Tivolis nuværende Direktør, Arkitekt K. Arne-Petersen, tiltraadte i 1899 Stillingen som det, man fra Reckes, B. Olsens og Watts Tid kaldte kunstnerisk Leder. Som saadan viste han sig snart — uden Forklejnelse for Forgængerne — at være den bedste, Tivoli har har haft.

Knud Arne-Petersen er født i København 5. Aug. 1862, Søn af den ansete Kunstner og Arkæolog, Professor Magnus Petersen, hvis Fader var Konstruktør ved Orlogsværftet og Lærer ved Kunstakademiet. man forlængst lært at skatte ham for hans Dygtighed som Arkitekt og Arrangør. Bl. a. havde han været Arkitekt for en Række Udstillingsbygninger, hvori dansk Industri skulde præsentere sig — i Chikago, Paris, Stockholm og her i Landet. Ogsaa en

Arkitekt K. Arne-Petersen,
Direktør for Tivoli siden 1899.

Række Bygninger fra hans yngre Aar vidnede om Smag og praktisk Sans.

Ved Siden af Direktøren maa sluttelig nævnes Formand i Bestyrelsen, nylig afdøde Fabrikant Axel Meyer, der fra T. S. Thranes Tid var Tilsynsførende ved Etablissementet.

Tivolis første Bestyrelse.

Uhrmager Kyhl	$^{8}/_{6}$ 1843—	$^{25}/_{1}$ 1851
Grosserer Topp	—	—$^{31}/_{1}$ 1845
Assessor Collin	$^{8}/_{6}$ 1843—	$^{2}/_{7}$ 1843
Architekt Stilling	—	—$^{23}/_{1}$ 1845
Cand. polit. og phil. Schytte	—	— $^{3}/_{1}$ 1844
Fabrikant C. A. Feilberg.	—	—$^{23}/_{1}$ 1845
Professor H. P. Holst	—	—$^{23}/_{1}$ 1845

Tivoli-Visens Forfattere.

En Hærskare af Viser besang straks Tivolis Herligheder efter dets Aabning, men kun en af dem har trodset Tidens Magt og staar endnu efter 72 Aars Forløb som et klassisk Eksemplar af en Gadevise: det berømte Kvad af „T. I. Voli, Drejersvend“, bag hvilket Pseudonym tre velkendte Akademikere skjulte sig: „Landsoldaten“s senere Forfatter Peter Faber, Mathematikeren Adolf Steen og Theologen J. F. Hagen, Samboer paa Borchs Kollegium, hvor Visen blev paabegyndt en Eftermiddag umiddelbart før en Tivoli-Tur, medens den sandsynligvis, som Legenden beretter, er blevet fortsat og afsluttet ved et Glas Punsch i Madam Schäffers Pavillon.

Peter Faber var en ypperlig Polyteknik med udviklet praktisk Sans og mange Interesser. Han var udgaaet fra det brede Borgerskab — saavidt vi ved var Faderen Smed — og hans smittende Jovialitet og muntre københavnske Lune fulgte ham i alt, hvad han foretog sig, baade naar han optraadte i den værdige Egenskab af Direktør for Telegrafvæsnet, og naar han færdedes mellem lystige Venner og i sit lykkelige Hjem, hvor han ved alle mulige Lejligheder rystede sine glade Viser ud af Ærmet. Hans litterære Evner kunde utvivlsomt have sat større Frugter, om der havde været levnet ham fornøden Tid. Nu skrev han et Par muntre Teaterstykker og et Utal Viser, blandt dem fremfor alle „Dengang jeg drog afsted“, denne udmærkede Sang, der, saalænge Danmark bestaar, vil bevare hans Navn fra Glemsel.

Adolf Steen ejede ligesom Faber det brede Lune og var blandt Borchianerne kendt som et skarpt Hoved og en fremragende Begavelse. Han havde Evner som Skuespiller og skal i Hostrups Komedier have præsteret god Kunst. Som mathematisk Professor var han frygtet for sin Strenghed, og Eksaminanderne skælvede blot ved Lyden af hans Navn med den haarde Klang, Men bag sit lidt barske Ydre gemte han et blødt og varmt Gemyt.

Johan Frederik Hagen blev i en for hine Tider meget ung Alder theologisk Professor med Kirkehistorie som Hovedfag. Han skal have været en glimrende Begavelse, hvis vittige Tunge og muntre Indfald var vidt bekendte. Allerede da han knyttedes til Universitetet, var han angrebet af den Brystsyge, der i 1859 i en forholdsvis ung Alder skulde lægge ham i Graven.

Professor J. F. Hagen.

Direktør for Telegrafvæsenet Peter Faber.
Forfatterne af nedenstaaende „Tivoli-Vise".

Professor Adolf Steen.

Melodi: „O Fortids stolte Minder."

1.
Og dersom du morer dig daarlig
Paa Rosenlund og paa Fredsberg,
Saa skal du tae ind paa Tivaali,
Og see om du morer dig der.

2.
Man gier en Mark for Personen,*)
Og ikkun det Halve for Børn.
Ved Porten staaer Didriktionen
Tilligemed Entrepenørn.

3.
Et Hurra for Entrepenøren.
Gud glæde hans kløgtige Krop
Han fik sku dog Guvenøren
Til at lukke Bastionen op.

4.
Her kan du rutsche saa deilig,
Her faaer paa Maskine du Thee.
Og kommer du rigtig beleilig,
Saa hører du der Nummer Tre.

5.
Og Punsch kan du faae hos Lardelli
Og Staaels Distellation.
Paa Theatret seer du Herr Belli,
Han fører saa smuk en Person.

6.
Man seer paa Beriddernes Kunster
I Trængselen tæt og varm.
Til Trods for Publicums Dunster
Beundres den Stærkemands Arm.

7.
Man hvidter Jean Jensen udvendig,
Og drejer ham rundt paa en Blok,
Og skjøndt han er ganske lebendig,
Saa staaer han saa stiv som en Stok.

8.
Og der er min Kjælledægge,
Hun hedder Madam Jean Døpy,
Hun har saadan himmelske Lægge
Og Kugler hun bærer af Bly.

9.
Og her har du Lumbyeske Dandse
Og Ginderups Resteration
Og Schäferske Lamper med Krandse
Og Povel Dahls Ascension.

10.
Hos Firmenich spiser man Kaver,
Som man saa gjerne vil hae;
Og Daaser, som gjøres af Slaver,
Dem seer man ved Siden af.

En høist mærkværdig

Nye Vise

om

Det spilutenye Tivoli med samt dets Yndigheder.

Forfattes ardødigst af

T. T. Toli,

Dorterstvend.

Mindre paany gjennemsete Oplag, med et tidsvarende Anhang foreget, til Trost og Husvaledelse for dem, som staaer udenfor.

Allsammen af **Volt**. Med Lutzer Portræt, smukt i Træ.

Denne mærkværdige Vise stilles med Anhang koster kun 2 Skilling.

Kiøbenhavn 1843.
Paa Forfatterens Forlag trykt hos J. Brandt.

11.
I Statsgraven yndigt man seiler
I Baade ved Lampernes Skind,
Hos Petersen spiller man Kegler
Og gaaer saa til Nielsens ind.

12.
Og alle Nationernes Faner
Indgyder saa stor en Respect
I magelige Divaner
Man knuser sin Theevandsknægt.

13.
Saa mange Ulykker spøres,
Men det er slets iute sandt,
Thi Alt, hvad herinde gjøres,
Er yderst næt og galant.

14.
Kanskeesens de inte forstod'et
Den første Dags Tid eller fleer.
Derior fik han Vognen paa Ho'det,
Nu faaer han den inte meer.

15.
Der klages fra Tømmerpladsen
Af dem, som skjærer Langsaug,
Men havde de faaet paa Kassen,
Saa havde de nok skreget: „Au!"

16.
Saa lae vi da nu være glade
Og inte være forstemt.
Tivolis Retirade
Den havde jeg nær at forglemt.

17.
Ja her er Gudernes Bolig.
Ja her har Fru Venus sin Fart,
Hvor er der dog skjønt i Tivoli,
O Gud, hvor er her dog rart.

Anhang.

18.
Hvor gjør det mig ondt for de Stakler,
Som udenfor monne staae,
Og lytter til vore Spektakler
Formedelst de inte har Raad.

19.
Men Noget seer de dog altid,
Og sommetidsens de hør,
Naar de blæser rigtig gevaltig
Deroppe hvor Jernbanen kjør.

20.
Og Nogle tager til Takke
Med oppe fra Volden at see,
Men ude paa Valby Bakke
Der staaer de Fornuftigste.

21.
Og saa er det ganske umulig,
Naar hjemad i Porten man gaaer,
At see hvem der var i Tivoli
Og hvem der stod udenfor.

*) Naar der er Vorsal, synger man 2 Mark.

Julie Hansen, født Lumbye.

H. C. Lumbye og hans Orkester.

Fra Tivolis Aabning 1843 til Udgangen af Sæsonen 1872 dirigerede den verdensberømte Komponist H. C. Lumbye Konsertsalens Musik, i de første tre Sæsoner afvekslende med Braunsteins Hornorkester, der til Slut samledes under det Lumbyeske.

Medens vi er ved H. C. Lumbye, skal vi omtale to af hans Døtre, som det ogsaa har sin Interesse at se et Par Ord om for den Efterslægt, der læser vort Blad. Foruden de bekendte to Sønner, Musikdirigenterne og Komponisterne Carl og Georg Lumbye, havde „Gamle Lumbye" tre Døtre, Julie, Caroline og Amalie. Medens den sidstnævnte ved sit Ægteskab med Brændevinsbrænder Høeberg har tilhørt Privatlivet, men gennem sine begavede Sønner har ført de Lumbyske Traditioner videre, var Julie og Caroline, som ved deres Død hed resp. Fru Julie Hansen og Fru Recke-Madsen, højt skattede Skuespillerinder, afvekslende ved Folketheatret og Casino. Den sidstnævntes Fag kan betegnes som det romantiske, hun foredrog i sin Tid Sange f. Eks.

Hans Christian Lumbye,
Tivolis Orkesterdirigent fra 1843—1872.

Caroline Recke Madsen, f. Lumbye.

af „Rejsen til China", der en Gang var paa alles Læber. Fru Julies Genre var den mere humoristiske, og i denne var hun umaadelig populær. Betegnende er en Udtalelse af hende selv, da hun en Gang undslog sig for at møde i Kirken ved et Bryllup, hvortil hun var indbudt: „Folk griner jo, naar de ser mig," sagde hun, „og saa er Højtiden spoleret".

Billedet af Fru Julie Hansen er fra hendes Rolle i Fabers „Stegekælderen eller den fine Verden", hvor hun gjorde umaadelig Lykke.

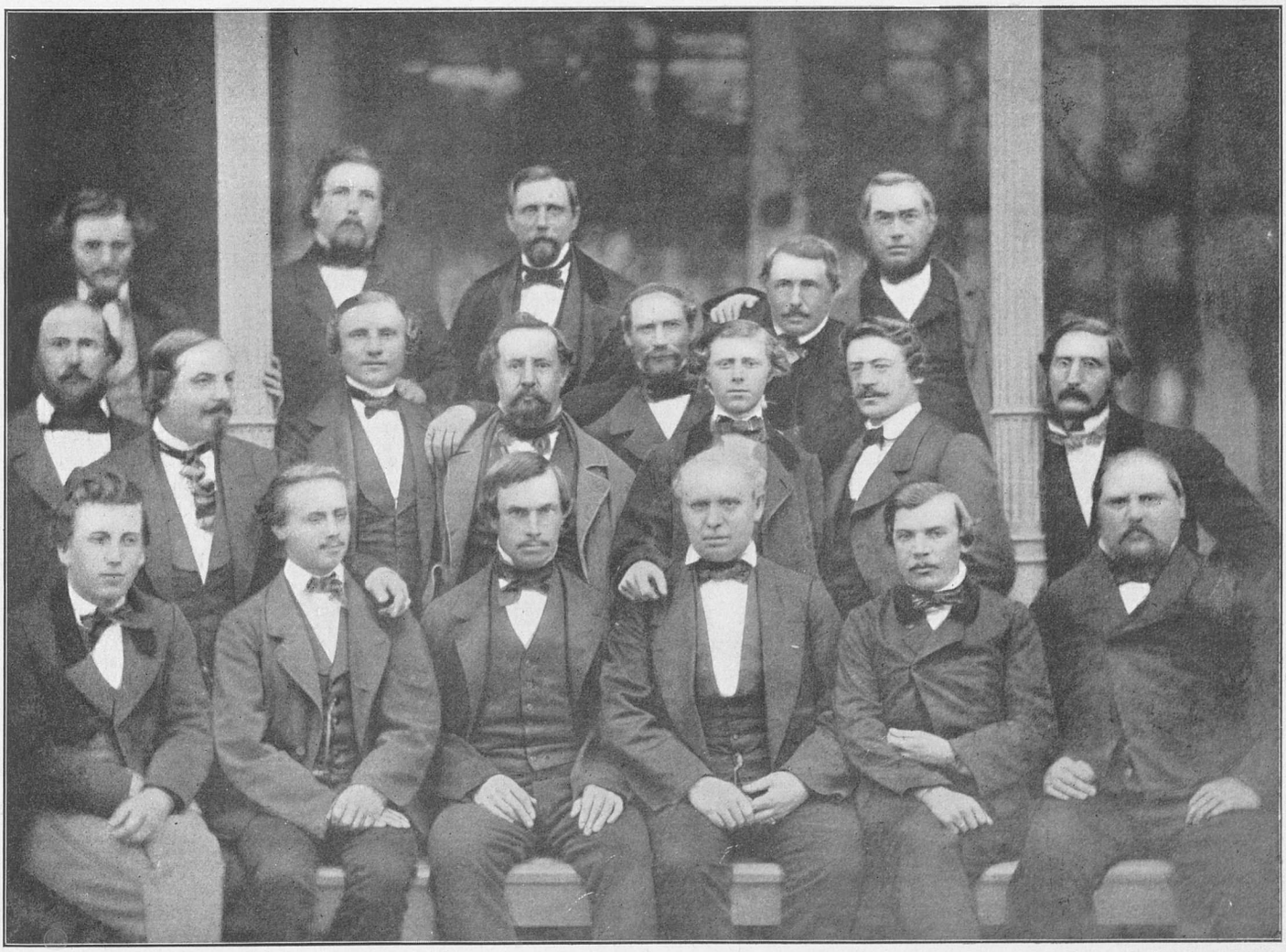

Götze. J. Stockmarr. Allin. Carlsen. Søborg. Fischmann.
H. Møller. Braunstein. P. Petersen. Chr. Holm. Georg Lumbye. Kindler. Kempf.
F. Stockmarr. Carl Lumbye. Lincke. **H. C. Lumbye.** C. J. Andersen. True.

H. C. Lumbyes Orkester i 1863.

Balduin Dahl med sit Hornorkester 1867.
Wilh. Lippert. Brødel. Keil. Witzansky. Schukard.
Vald. Jespersen. Jens Vater. **Balduin Dahl.** Sild. Ulrik Andersen. Julius Jespersen.

Balduin Dahl og hans Orkester.

Musikdirigent Balduin Dahl var fra sin Barndom hjemmevant i Tivoli, idet hans Fader (Nr. 2 i Gruppebilledet paa Bladets 9de Side) dirigerede Pantomimetheatrets Orkester, hvor Balduin som Dreng havde slaaet den store Tromme. Han tjente 8 Aar i Gardens Musikkorps og arvede i Begyndelsen af Treserne Dirigentpladsen efter sin Fader. Theatrets Blæseorkester fik paa denne Tid Plads i en ny Musikpavillon for Enden af Bazarplænen, hvor de spillede imellem Theaterforestillingerne. Det var Begyndelsen til det senere Harmoniorkester. Var der i et Musikstykke en Solo eller et Parti paa obligat Fløjte, spillede Dahl selv Instrumentet, og hans sølvklare Toner lokkede Skarer af Tilhørere foran hans Plads.

Efter H. C. Lumbyes Afgang fra Koncertsalen 1872, blev Dahl paa Indstilling af Kapaciteter som N. W. Gade, J. P. E. Hartmann og S. Paulli valgt til hans Efterfølger. Ældre Læsere vil erindre, at der rejste sig adskillig Modstand mod Valget, fordi et stort Publikum havde tænkt sig en af Lumbyes Sønner paa denne fremtrædende Dirigentplads. Paa Aabningsaftenen den 11. Maj 1873 modtoges han med Piben og Hyssen og mindre venlige Tilraab fra en stor Del af Publikum.

Imidlertid fik han snart en stor Tilhængerskare ved den ubestridelige Dygtighed, hvormed han ledede Orkestret. Det er fra alle Sider erkendt, at han i sin Dirigentperiode bidrog meget til at udvikle Interessen og Smagen for god Musik. En ubehagelig Afbrydelse i Popularitetен paadrog han sig, da han en Aften (i 1881) gav sig til at spille „Heil Dir im Siegeskranz", fordi en Tilhører — man sagde Kommandør Wilde — havde gjort ham opmærksom paa, at Generalfeltmarskal Moltke befandt sig i Salen. I en Ugestid var Koncertsalen Skuepladsen for en Række voldsomme Tumulter, dels af vrede Patrioter og dels af Lumbye Tilhængere, der fik Anledning til at demonstrere paany, men omsider lagde Stormen sig, og da Dahl midt i Sæsonen 1891 efter nogen Tids Sygdom afgik ved Døden, stod han paa sin Anseelses Højde.

Balduin Dahl,
Dirigent i Koncertsalen fra 1873—1891.

Dahl var, som ældre Tivoligængere vil erindre, en Dirigent, der tog sig ud paa Dirigentpladsen med sit store, hvide Skjortebryst og det sylspidse, viksede Overskæg.

I hans Tid saa man jævnlig berømte fremmede Dirigenter i Koncertsalen, saaledes Joseph Gungl, Edw. Strauss, Fahrbach, Olivier Métra og Kéler Béla. Desuden dirigerede de to danske Berømtheder, Prof. Emil Hartmann og Johan Svendsen egne Kompositioner i Salen.

Af Balduin Dahls Kompositioner vil den endnu saa yndede „Amerikanske Tappenstreg" og Kronprins Frederiks (Fr. VIII's) Honnørmarsch være de mest kendte.

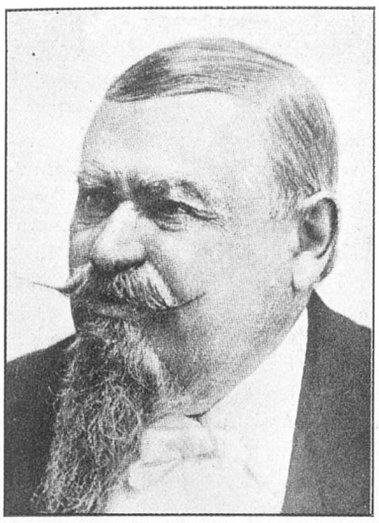

C. C. Møller,
Dirigent for Harmoniorkestret fra dets Oprettelse 1875 til sin Død 1894, først sammen med Georg, fra 1891 med Carl Lumbye.

Georg Lumbye,
Dirigent for Harmoniorkestret sammen med C. C. Møller, derefter i Koncertsalen fra 1891—1897.

Carl Lumbye,
Dirigent for Harmoniorkestret 1891—1908, fra 1894 Enedirigent.

Harmoniorkestret og dets Dirigenter.

Tivolis „Harmoniorkester" stammer fra 1875. Dets første Dirigent var Komponisten C. C. Møller, der senere ledede Orkestret skiftevis med Georg Lumbye, og efter at denne var bleven ansat i Koncertsalen, med Carl Lumbye. Efter Møllers Død i 1894 blev den sidstnævnte Enedirigent, indtil han i 1909 af Helbredshensyn trak sig tilbage. Efter at Musikdirigent Carl Gottschalksen i 3 Sæsoner havde været Chef for Orkestret, har efter et vekslende Interregnum af d'Hrr. Axel Schøler, F. Hemme, Aug. V. Th. Knudsen og J. Norup, F. Hemme sidst som endelig ansat Orkesterchef med Bravour ledet Orkestret.

Der har været Forlydender om, at Hr. Hemme kunde ønske at flytte sit Orkester til Teatersalen — den gamle Koncertsal. Det vil utvivlsomt støde paa Vanskeligheder for Direktionen at gøre en saadan Forandring, men man forstaar, at Dirigenten, der siden sin Tiltrædelse har set et stedse talrigere interesseret Publikum samles foran sin Pavillon, gerne vilde have dette Publikum samlet under Tag, saaledes at det kunde nyde Orkestrets Musik i større Ro end det er muligt under de nuværende Forhold.

Hr. F. Hemme har været Koncertmester under Joachim Andersen, endvidere Kapelmester i Casino; han har haft det Anckerske Stipendium som Koncertmester og virker som Syngemester ved det kongelige Theater.

Af de ældre var vel nok C. C. Møller den populæreste, hvortil bl. a. ogsaa bidrog nogle Kompositioner, der gjorde Lykke. „Livjægernes Bataillemarsch" og især „Aarhus Tappenstreg" vil længe sikre hans Navn mod Forglemmelse.

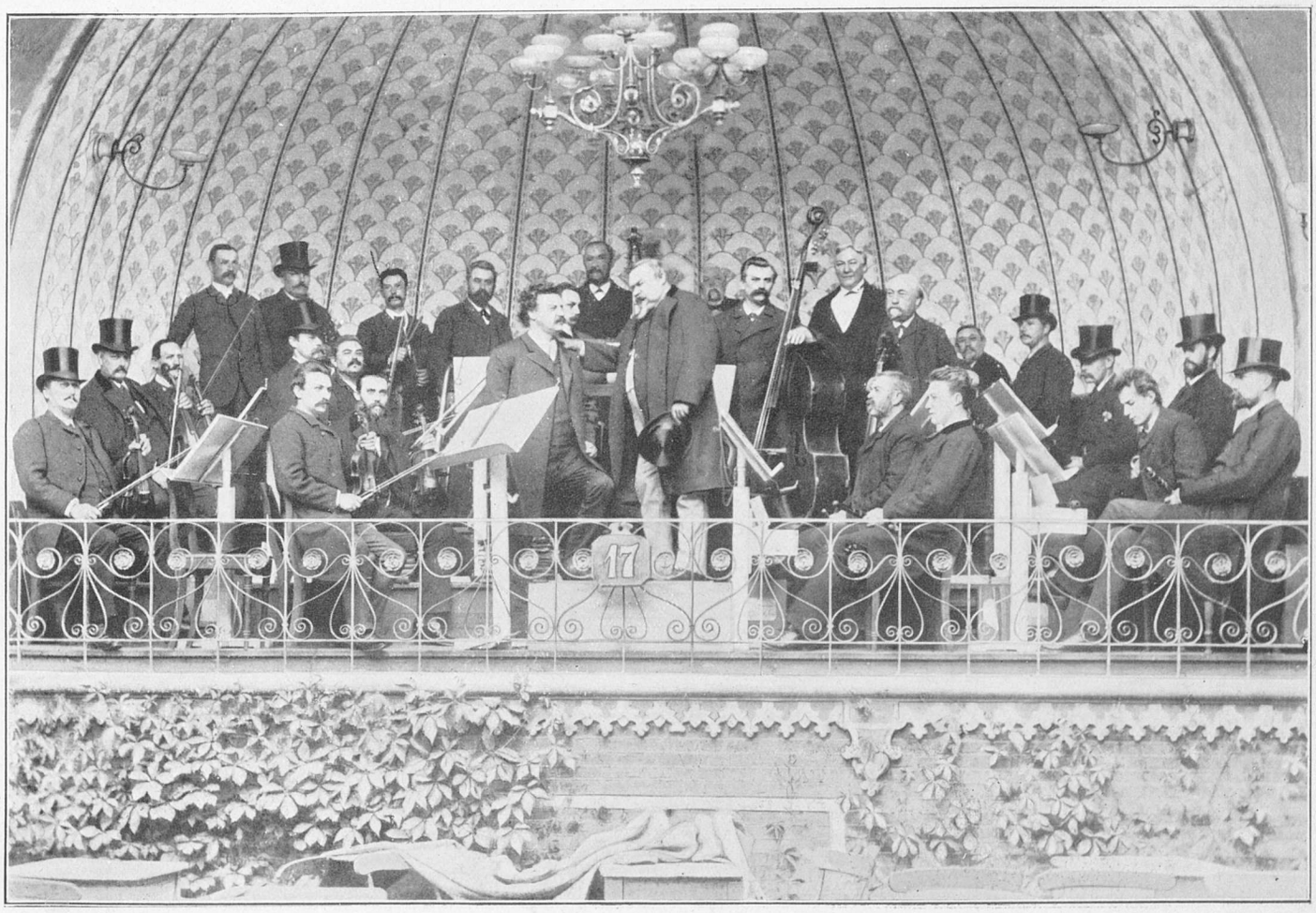

Fot. Chr. Neuhaus Eftfl.

Harmoniorkestret (1888) og dets to Dirigenter C. C. Møller og Georg Lumbye.

Joachim Andersen og hans Orkester.

Da Georg Lumbye paa Grund af Sygdom maatte trække sig tilbage midt i Sæsonen 1897 lededes Koncertsalens Orkester Sæsonen ud af den daværende Koncertmester Fr. Schnedler-Petersen afvekslende med de to fremmede Gæster Eugène de Harcourt og Louis Ganne og de to danske Emil Hartmann og Joachim Andersen.

Fra det følgende Aar ansattes efter en Indstilling fra Musikautoriteter, i Lighed med hvad der fandt Sted ved Balduin Dahls Ansættelse, Joachim Andersen som Dirigent. Den nye Dirigent var en verdensberømt Fløjtenist, havde været ansat i det kgl. Kapel, virket i Petrograd og forskellige Steder i Tyskland og sidst dirigeret det store Orkester ved Badestedet Scheveningen. Den Forandring, der først bemærkedes blandt Publikum ved hans Tiltrædelse, var, at medens Dirigenten altid før havde staaet med Front imod Publikum og under Musiken muntert nikket til Venner og Bekendte i Salen, vendte J. Andersen Ryggen til for at have hele sin Opmærksomhed henvendt paa hver enkelt Mand i Orkestret. Hans Efterfølgere har fulgt dette fornuftige Princip. En vis kølig Alvor overfor Tilhørerne, og ikke sjældent en hastig Venden og et hvast Øjekast, naar de gjorde den mindste Støj, virkede ogsaa lidt frapperende. Men det varede ikke mange Aftener, før man forstod, at den nye Dirigent — paa denne Landets fineste Musiktribune i Sommersæsonen — just var, som han burde være. Han førte den Dahlske Tradition videre: at opdrage det københavnske Publikum til at respektere, forstaa og skatte den gode Musik. I hans Dirigenttid skete Overflytningen til den nye Koncertsal 1902.

Der har altid været nogen Meningsforskel baade i Direktionen og hos Publikum, om hvorvidt Tivolis Koncertsal burde lægge sig efter alvorligere Musik. Gamle Lumbye prøvede sig forsigtigt frem med en Ouverture i hver Afdeling, og den 4. Aug. 1846 opførtes den første Symfoni (af Schubert) men først et Par Aar senere gik Lørdags-Symfonikoncerterne ind som et fast Led i Tivolis Program.

Men ogsaa i det øvrige Musikrepertoire førte Joachim Andersen lødige Ting frem, som har været til stor Gavn for Musiksansen i det brede Lag og med Rette er ført videre af hans Efterfølgere.

Umiddelbart før Sæsonens Aabning 1909 afgik Joachim Andersen, der havde faaet Titel af Professor, ved Døden og Komponisten Ludolf Nielsen ledede Koncerterne til den nye Orkesterchef kunde tiltræde. — Professor Joachim Andersen har efterladt sig en Række smukke Kompositioner, særlig nogle, hvori hans Yndlingsinstrument Fløjten er fremtrædende. Som bekendt har han komponeret den raske „Prins Christians", vor nuværende Konges, „Honnørmarsch".

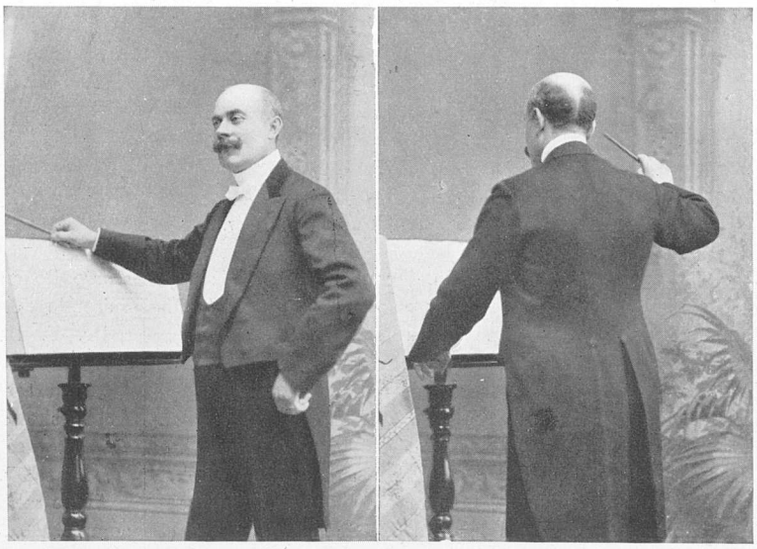

Dirigent Joachim Andersen set fra 2 Sider dirigerende sit Orkester.

Billedet nedenfor gengiver Joachim Andersens Orkester ved hans Tiltrædelse 1898. Af de 42 Mand, hvoraf Orkestret bestod, er Violinisterne V. Melchior, Sylvest Olsen og Carl O. G. Petersen samt Vald. Dahl og L. Jacobsen (Viola), Anton Petersen (Kontrabas), Devald (Fagot), S. Christensen (Valdhorn), Anton Hansen (Basun) og Georg Allin (Janitschar) endnu tjenestegørende i Koncertsalen, medens Koncertmester F. Hemme er Dirigent for Harmoniorkestret. D'Hrr. Victor Hansen (Kontrabas) og Skierne (Klarinet) er overgaaede til det kgl. Kapel, og Løjtnant Norup er Dirigent for 4. Regiments Musikkorps.

Af de ved Døden afgaaede Medlemmer af Joachim Andersens Orkester, var Violinisten Th. Witzansky (Redaktør Witzanskys Fader) bekendt ikke blot som en udmærket Musiker, men ogsaa i Egenskab af Formand for Københavns Orkesterforening og Musikernes Understøttelsesforening opnaaede han, at hans Navn fik en udmærket Klang inden for Musikernes Kreds.

Paa Billedet vil man iøvrigt af senere afdøde Medlemmer af det kgl. Kapel finde Violinisten Ejler Jensen og Fløjtenisten Lottenburger.

Joachim Andersens Orkester i Koncertsalen 1898.

Fr. Schnedler-Petersen og hans Orkester.

Den nye Orkesterchef i Koncertsalen blev den foran nævnte Koncertmester Schnedler-Petersen.

Frederik Schnedler-Petersen er født i Rudkøbing 16. Febr. 1867 og havde en fin Kunstnerbane at se tilbage paa, da han — det kan godt siges: som selvskreven — blev kaldet til at tage Arven op efter Professor Andersen. Han var Elev af det kgl. Musikkonservatorium og af den bekendte Joseph Joachim og havde derefter studeret sin Kunst hos andre fremragende Mestre bl. a. i Paris. I 1895—97 var han Koncertmester i Berlins „Koncerthaus". For Københavnernerne var han iøvrigt ingen ukendt Mand, idet han, foruden sit før omtalte Vikariat som Dirigent i den gamle Koncertsal, havde henledet Opmærksomheden paa sig som en sjælden fremragende Dirigent, først paa Marienlyst og senere i Sommerlyst paa Frederiksberg, efter at dette Etablissement under Dr. Thygesen var blevet omdannet til en fin Koncertsal, hvor man vilde bringe den bedste Musik, der efter Forholdene kunde skaffes. — Omstændighederne tvang desværre den begavede Dirigent til at søge andre Steder hen, hvor hans Evner bedre kunde gøres frugtbringende. Da Kaldet kom til ham fra Tivoli, dirigerede han et stort Orkester i Åbo i Finland.

Nu i Tivolis 72de Sæson staar Fr. Schnedler-Petersen i Spidsen for et Orkester paa 46 Medlemmer, Harpenistinden medregnet, og har, som alle ved, forstaaet at vedligeholde de gode Traditioner fra Forgængerne.

Det kan vel ogsaa noteres som et Bevis paa den nuværende Dirigents heldige Ledelse, at man siden hans Tiltrædelse flere Gange har haft under Overvejelse, at gøre Koncertsalen større. Det er en Ulempe, at de, der vil sikre sig en Plads i Salen, selv paa almindelige Aftener, ofte maa komme en halv Time før Afdelingen begynder, saa stor er Tilstrømningen.

Fr. Schnedler-Petersens Orkester.

Udvidelsen støder imidlertid paa mange praktiske Vanskeligheder, som man hidtil ikke har kunnet komme ud over.

For en Fuldstændigheds Skyld skal vi sluttelig notere, at kgl. Kapelmester Joh. Svendsen i Schnedler-Petersens første Dirigentaar, 1909, ledede to Symfonikoncerter, vel væsentlig for at give Publikum Lejlighed til at se denne Dirigent og Komponist i Tivolis Koncertsal, og at et af Orkestrets Medlemmer, den nuværende Operarepititør ved det kgl. Theater, Komponisten Otto Olsen i Juli Maaned 1911 ledede Koncerterne under Schnedler-Petersens Sygdom.

E. R. Fischer,
Bogholder ved Tivoli
1866—1906.

Schnedler-Petersen,
Dirigent i Koncertsalen
siden 1909.

Bogholder E. R. Fischer.

Blandt Tivolis Kontormænd bør nævnes Bogholder E. R. Fischer, som i omtrent to Trediedele af Etablissementets Levetid, nemlig fra 2. Januar 1866 til 2. Januar 1906 var ansat i Tivoli. Direktionen giver ham det Vidnesbyrd, at han med overordentlig Flid og Samvittighedsfuldhed udførte sin omfattende og betroede Gerning i den nævnte lange Aarrække. Han afgik ved Døden i Aaret 1911 i en Alder af 82 Aar.

En Datter af den Afdøde, Frk. Aja Fischer, er ansat paa Tivolis Kontor, hvis Bogholderi er overtaget af Frk. Dagmar Nedahl.

Guiseppe Tardini.

Blandt de Navne, der er knyttede til Tivolis Historie og som sent vil gaa af Glemme, er Ballonføreren Tardinis.

Guiseppe Tardini var født d. 1. Maj 1817 i Modena i Italien. I en tidlig Alder blev han Kunstberider i en den Gang europæisk berømt Madame Laura de Bachs Cirkus. Han var en smuk og begavet Mand, som i de forskellige Lande, hvor han kom, jævnlig fik Tilbud om Stillinger ved Hoffer eller hos Godsejere, fordi man syntes, han var for god til at være Cirkus-Artist. Imidlertid blev han ved sit Giftermaal med Direktricens billedskønne Datter, Venetianerinden Magdalene de Bach, saa fast knyttet til sin Cirkus, at han modstod alle lokkende Tilbud. Men saa døde hans Hustru paa en Rejse i Rusland 1849 og han selv kom til Skade og maatte opgive Cirkusvejen.

Han besluttede sig nu til at blive Luftskipper, konstruerede selv sin Ballon og syede den egenhændig af fransk Silketøj. Med Ballonen havde han foretaget Ascensioner i Petrograd og Stockholm, da han 1851 kom til Tivoli, hvorfra han gik op 2 Gange, 15. og 24. August, begge Gange landede han i Sverige som den første, der havde gjort Rejsen gennem Luften over Øresund. Han foretog derefter d. 31. August en Opstigning fra Christiansborg Slots Ridebane til Fordel for Invaliderne fra Treaarskrigen, og saa var det, at han den 14. September 1851, ligeledes fra Ridebanen, gjorde den Luftfart, der skulde blive hans sidste.

Da det var Søndag, maatte Ballonen først fyldes saa sent paa Eftermiddagen, at den kun var halvfyldt, da han af Hensyn til Mørkets snarlige Frembrud besluttede sig til at gaa op. Han medførte 2 Passagerer, en ung Dame og sin lille Søn Alexander. Ballonen var knap kommet ud over Kalvebod Strand, da det viste sig, at den ikke kunde bære de 3 Mennesker, og for at frelse sine to Passagerer, sprang han resolut ud i Vandet, hvorfra han, sandsynligvis paa Grund af sin delvise Invaliditet, ikke kunde redde sig op igen.

Ballonen med Damen og Drengen dalede ned ved Ullerup paa Amager, hvor tililende Fiskere fik bjerget de to, og fortsatte derefter sin Fart paa egen Haand til den landede i Mecklenburg.

Luftskipper Giuseppe Tardini.

Tardini efterlod sig to Børn, nemlig foruden den ovenfor omtalte Søn, Datteren Jeannette. Sønnen kom til Søs og døde i en ung Alder paa Kinakysten. Datteren blev en skattet Balletdanserinde ved det kgl. Theater og var senere i sit Ægteskab med kgl. Balletmester Emil Hansen meget bekendt som Leder af et af vore fineste Dansekursus.

Det endnu levende Ægtepars Søn er Kontorchef Alexander Tardini i Københavns Magistrat, som blandt andre Minder om Bedstefaderen gemmer paa Kvitteringen for det Beløb, der indkom ved Ballonopstigningen 31. Aug. 1851, udstedt af den samme Magistratsafdeling, hvor han selv er ansat.

De tre Luftskippere.

I Halvfjerdserne genoptoges Ballonfarterne fra Tivoli. Man erindrer Navne som Madame Poitevin, Sievel, Godard og fremfor alt vor egen populære Laur. Johansen. Paa det hosstaaende Billede ser man de to sidstnævnte portrætterede sammen med Luftskipperen Loyal i 1891. Loyal foretog ingen Opstigning fra København, men var her med sin Hustru, der optraadte i Tivoli som Linedanserinde. Godard, som var ansat ved et privat Konsortium, der „Montebello", foretog Opstigninger med denne i 1891. Aaret før havde Københavneren Laur. Johansen med Held forsøgt sig som Ballonfører efter en Prøvetur som Passager med Tyskeren Herzberg. Med dennes Ballon, som han købte og gav Navnet „Aboren", foretog han sin første Opstigning den 24. August 1890.

I Løbet af de følgende 9 Aar fortsatte Johansen derefter sine regelmæssige Opstigninger fra Tivoli. I 1893 foretog han natlige Opstigninger ved elektrisk Belysning, i Sæsonerne 1894—95 førte han „Ballon-Flotillen", en stor og fire mindre Balloner, der hang i et Kryds forneden, og endelig i Sæsonerne 1897—98 gik han op, staaende i en Rebstige, hvorfra han under Farten entrede op i Gondolen. Johansen tog sig nu et Otium paa 5 Aar, indtil han i Sæsonerne 1904—5 afsluttede sine Luftfarter med endnu en Række Opstigninger.

I Mellemtiden havde han (i 1900) overtaget Restaurationen ved Pantomimeteatret, populært kaldet „Grøften", hvor han endnu residerer.

Luftskipperne (1891).

Loyal Godard Johansen

Tivolis Arkiv.

Gruppe af Tivolis Direktion, Lejere, Artister og Funktionærer 1863.

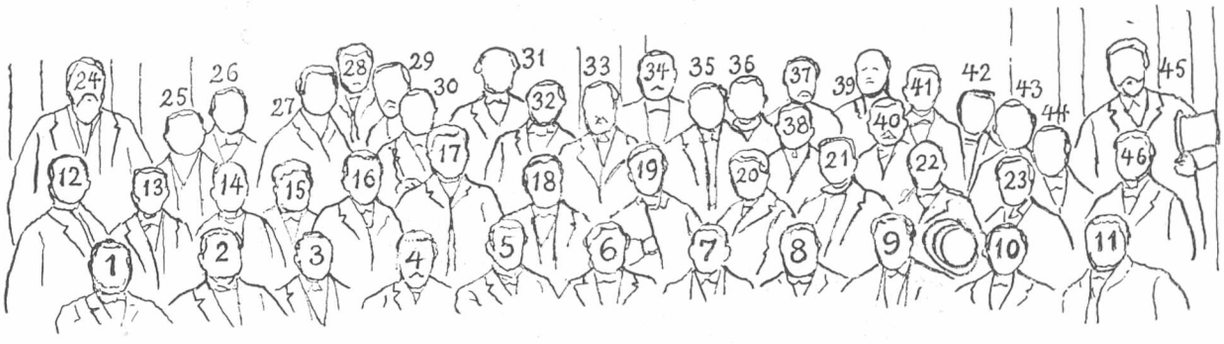

1. Restauratør Andersen (Krebsehus).
2. Musikdirektør Dahl (sen.).
3. Mekanikus Teudt.
4. Arkitekt Hetsch.
5. A. v. d. Recke.
6. Direktør Nicolaysen.
7. Kasserer, Major Agerskov.
8. Blikkenslager Thaulow.
9. Tømrermester Brede.
10. N. H. Volkersen.
11. Restauratør Rasmus Petersen.
12. Restauratør Svendsen.
13. Faktor Fremming.
14. C. Lundgaard.
15. Kammerraad Ginderup.
16. Mekanikus Hassel.
17. Balduin Dahl.
18. Restauratør Mandix.
19. Drejer Kleffel.
20. ?
21. Bjælke Olsen.
22. H. Hesse.
23. C. F. Scheiding (sen.).
24. Bogtrykker Volkersen.
25. Billetkasserer Mouritzen.
26. ?
27. ?
28. Restauratør à Porta.
29. ?
30. ?
31. Restauratør Gjentofte.
32. Sadelmagermester Stauning (sen.).
33. Restauratør Grauballe.
34. ?
35. ?
36. ?
37. ?
38. ?
39. Hansen (Skydeindretning).
40. ?
41. ?
42. ?
43. Peter Busholm (sen).
44. Gibser Orlandi.
45. Rastauratør Julius Møller.
46. Inspektør Clausen.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

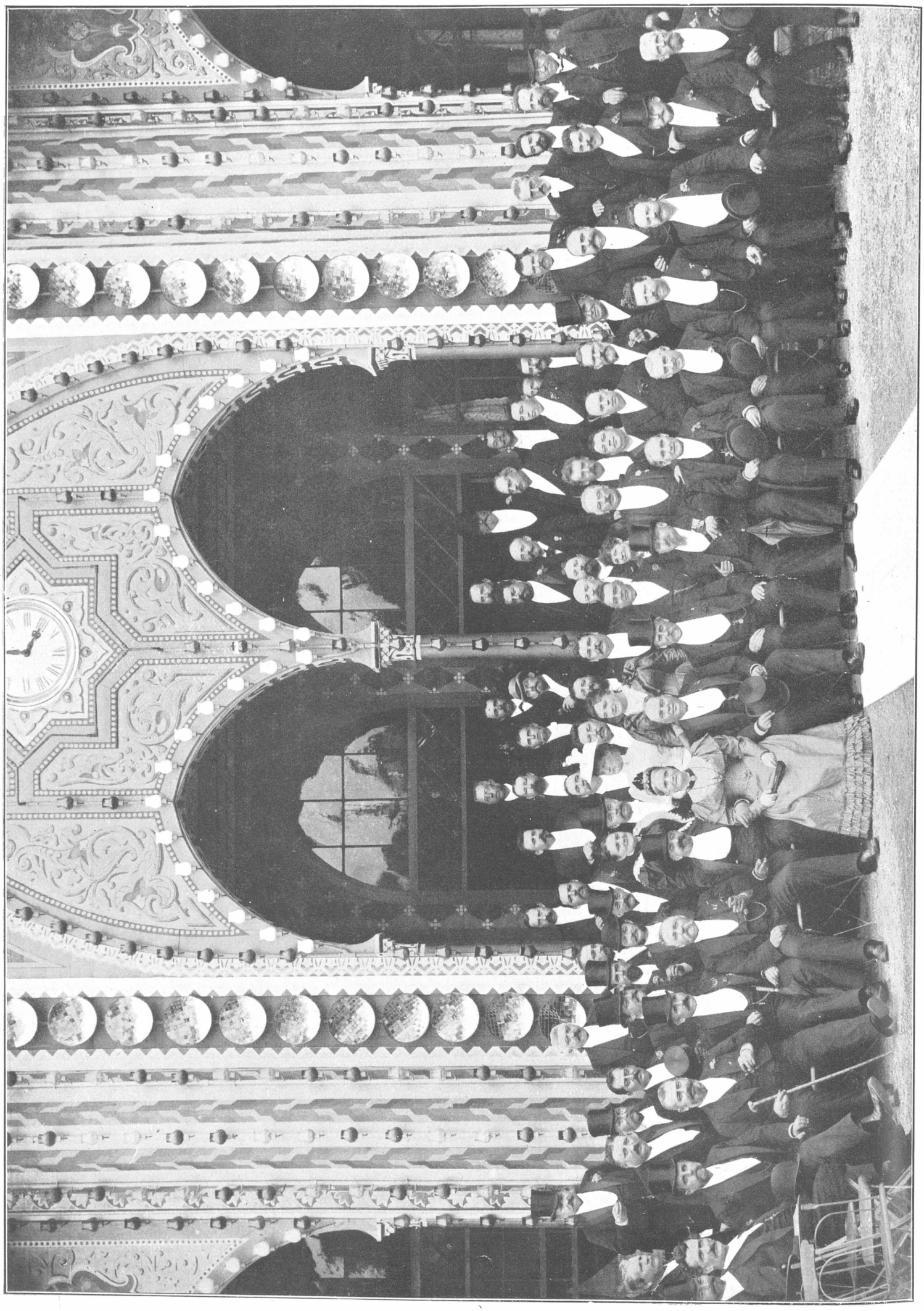

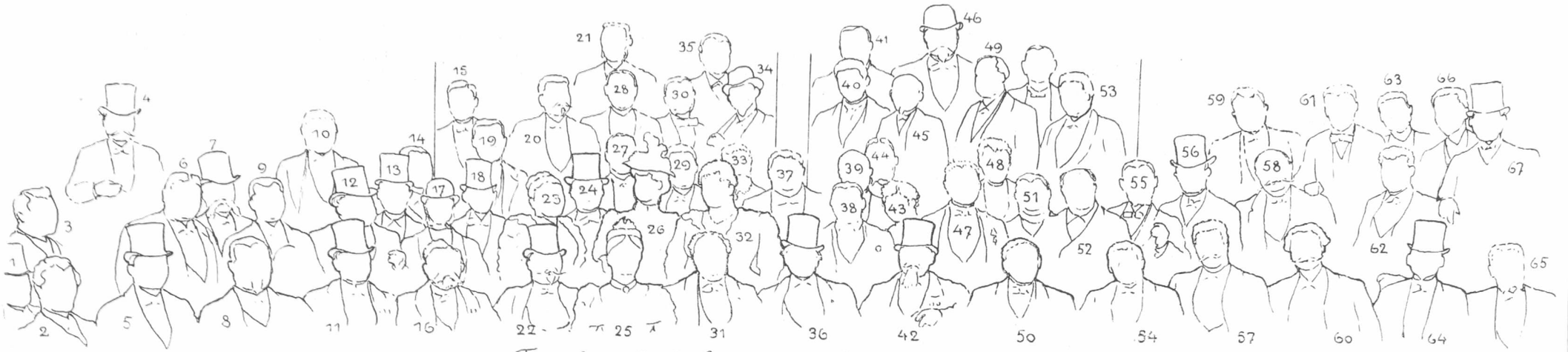

Tivolis Jubilæum. 15 August 1893.

1. Cigarfabrikant L. Adler.
2. Blikkenslager Gottfredsen.
3. Sadelmager V. Bonfils.
4. Visedigter V. Rantzau.
5. Cigarhandler Th. Rasbech.
6. Dekoratør A. Stauning.
7. Gartner C. A. Voss.
8. Restauratør Th. Petersen.
9. Grosserer Holger Cohn.
10. Restauratør P. Petersen.
11. Oberst Sommerfeldt.
12. Portier Clorius.
13. Restauratør Jens Andersen.
14. Forretningsfører Mann.
15. Restauratør H. Hansen.
16. Konsul P. Hansen.
17. Restauratør Ægidius.
18. Kunsthandler Will. Christiansen.
19. Forretningsfører Chr. Andersen.
20. Teatermaler Carl Lund.
21. Gasmester J. Grimm.
22. Restauratør W. Nimb.
23. Fru G. Scharffe.
24. Naalemager H. J. Scharffe.
25. Fru Bolette Petersen.
26. Fru D. Watt.
27. Konditor Edv. Hansen.
28. Grosserer Johan Lund.
29. Restauratør Thor Jensen.
30. Glarmester F. Fogh.
31. Direktør Robert Watt.
32. Fru Anna Thrane.
33. Malermester N. P. Rasmussen.
34. Direktør H. O. Carlson.
35. Gartner J. P. Holm.
36. Direktør T. S. Thrane.
37. Direktør Nicolai Schultz.
38. Konditor Wilh. Garlin.
39. Restauratør C. Wivel.
40. Grosserer Otto Cohn.
41. Restauratør Otto Jensen.
42. Musikdirektør C. C. Møller.
43. Fru Modehandlerinde Kolbech.
44. Restauratør C. Neiiendam.
45. Forlagsboghandler Ernst Bojesen.
46. Arkitekt Wilh. Friedrichsen.
47. Overretssagfører Wilh. Schytte.
48. Tømrermester H. P. Nielsen.
49. Skolebestyrer A. Kjeldskov.
50. N. H. Volkersen.
51. Artist Oscar Larsen.
52. Artist Peter Busholm.
53. Restauratør Fr. Nielsen.
54. Bogholder E. R. Fischer.
55. Murermester Th. Lindhard.
56. Krigsassessor Erik Petersen.
57. Musikdirektør Georg Lumbye.
58. Restauratør N. Thomsen.
59. Restauratør P. Svendsen.
60. Musikdirektør Carl Lumbye.
61. Inspektør P. Jensen.
62. Operasanger P. Cornelius.
63. Malermester Freimann.
64. Herreekviperingshandler W. Bredahl
65. Forretningsfører Kierkegaard.
66. Fotograf Alb. Schou.
67. Cigarhandler Lundgaard.

Restauratør Rasmus Petersen.

En Mand, der i en Aarrække kom til at spille en Rolle i Tivoli, var en af Etablissementets Restauratører, den populære Rasmus Petersen. Han var efterhaanden bleven Indehaver af omtrent to Tredjedele af Tivolis Aktier og maatte paa Grund heraf betragtes som Anstaltens egentlige Chef. Efter hans Datter Annas Giftermaal med Grosserer T. S. Thrane overtog denne Hvervet som „Tilsynsførende" i Tivoli. Thranes Virksomhed som saadan og senere som Direktør har vi omtalt andetsteds; her blot nogle Linjer om R. Petersen.

I Broderens, Kopist i Krigsministeriet, senere Krigsassessor Erik Petersens lille, provinsielle Hus, Lille Kongensgade Nr. 46, havde han grundlagt den bekendte Kafé, som trods Tidens Omskiftelser staar uforandret endnu. Hvad der gjorde, at dette beskedne Værtshus fik en enorm Søgning, var hos Datidens Københavnere bekendt nok: Man fik hos „Kaffe-Petersen", som Værten almindeligt kaldtes, en Kop Kaffe, der var lige saa god som de fine Schweizer-Kaféers, medens Prisen svarede til de billigste Beværtningers. I Tredserne overtog Petersen den saakaldte „Skovpavillon" eller „Labyrinthen" — ikke at forveksle med den senere Tivoli-Labyrinth — der laa i det Hjørne af Tivoli, hvor i 1875 Harmoniorkestret kom. Som Indehaver af Restaurationen ved dette Orkester døde han i 1881. Hans Enke, Fru Bolette Petersen, lever endnu, Datteren, Fru Thrane, der blev Enke i 1910, er som bekendt nylig afgaaet ved Døden, efterladende sig et smukt Minde ved en Række humane Dotationer.

Rasmus Petersen,
Restauratør i Tivoli.

Rasmus Petersen var et godt Menneske, hvem alle holdt af, og til Trods for, at han havde svunget sig op til betydelig Velstand, var han ikke smart Forretningsmand efter Nutidens Begreber. Det fortælles, at da Brødrene kort før hans Død besluttede at afhænde Kaféen i Lille Kongensgade, lod han et forsigtigt Ord falde om, at Forretningen jo var ganske god, man kunde vist forlange 20,000 Kr. for den. Broderen saa stift paa ham, og der blev en lille Pause, under hvilken Rasmus P. stod og skammede sig over, at han havde været saa begærlig, men endelig eksploderede Krigsassessoren i et: „Er Du gal, Rasmus! Vi skal mindst have 50,000!"

Forretningen og Ejendommen var utvivlsomt Pengene værd, men sikkert skal det være, at Rasmus Petersen trak sig tilbage og overlod Broderen at ordne Sagen, han skulde ikke være med til noget, der efter hans Opfattelse smagte af Optrækkeri. Den lille Kafé kunde, foruden Søgningen fra de tæt ved liggende Slagterboder, tælle Gæster fra alle Samfundets Lag. Mangen Embedsmand i Provinsen og adskillige Forretningsmænd, der senere fik „et Navn", har sendt en venlig Tanke til de to Stuer i Lille Kongensgade, hvor de i de yngre Aar, da Pengene var smaa, søgte hen for at begynde Dagen med „Kaffe-Petersen"s vederkvægende Mokka.

Man hører jævnlig Tivoligæster lade falde en Bemærkning om, at der er kommet for mange „Beværtninger" i Tivoli. Anken er uberettiget. Der er jo Aftener, hvor hver Plads er optaget i og uden for de forskellige Restaurationer, og ingen af dem paatrænger sig de Besøgende, saaledes, at man, som i mange andre Forlystelsesetablissementer, ikke kan blive fri for at „nyde noget", enten man har Lyst eller ej.

For Resten har der været Perioder, hvor der var flere Restaurationer i Tivoli, end der er nu, Antallet er under Direktør Arne-Petersens Ægide blevet noget formindsket. Og en Ting bør Tivoligæsterne ikke glemme, Etablissementet koster Penge, lige fra Lejen af Arealet, der i Georg Carstensens Tid var 472 Rd. 3 Mark om Aaret, men nu for omtrent det samme Areal er ca. 120,000 Kr., til alt det øvrige, og Direktionen har dog hidtil holdt paa den i Udlændinges Øjne aldeles komisk lave Entré af 50 Øre. Lejeindtægten af de større og mindre Restaurationer bidrager sit til, at denne demokratiske Entré kan overholdes.

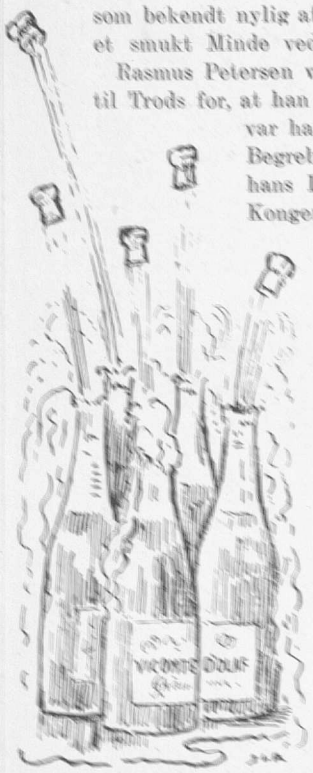

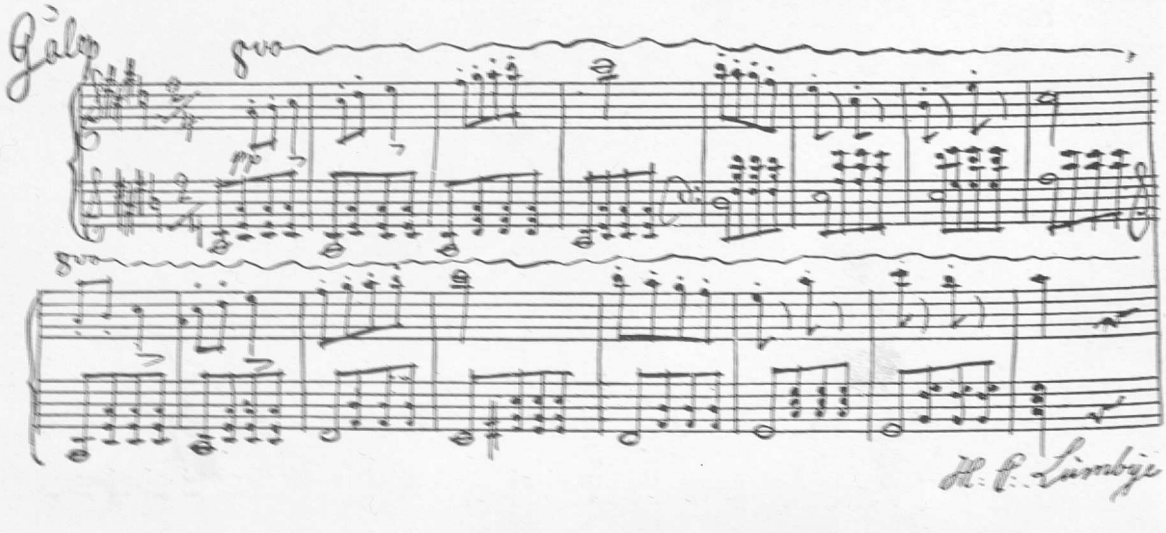

Ærede Læsere!

Vi mener, at vor Beretning om Tivolis Historie fra 1843 til Dato bør afsluttes med en autentisk Fremstilling af dets nuværende Forhold (1915) ledsaget af topografiske Gengivelser, for dermed at give det ikke meget fyldige Tivoli-Arkiv en værdifuld Forøgelse. Vort næste Nummer vil indeholde disse Oplysninger, — Billederne fotograferes af os.

I 1888 afholdtes som bekendt den store nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunst-Udstilling, hvortil Tivolis Terræn ligeledes var knyttet, og vil vi efter Afslutningen af Tivoli-Beretningerne bringe et eller to Numre fra denne Udstilling, som havde saa stor Interesse for vor By, — ledsaget af en Samling af meget smukke Billeder.

Fot. Galle. **Dampflotillen i 1880erne.**

Tivolis 50 Aars Jubilæum

15. August 1893.

Festerne begyndte med, at Lejerne den 14. August arrangerede en større Sammenkomst; det hed sig, at det var en Frokost, fordi Tiden var om Formiddagen, men et Blik paa nedenstaaende Menu vil hurtig overbevise enhver smaattærende Læser om, at den godt kunde gælde for Middag med. Neiiendam (Bazar-Restaurationen) havde sjælden haft et mere sagforstandigt Publikum; thi samtlige Tivolis Beværtere, der alle kunde lave dejlig Mad, sad her i Kjole og Hvidt og smagte paa Sagerne med en Kemikers grublende Aasyn. Men Ansigtet opklaredes, som Nathimlen oplyses af Aurora, og Morgenrøden straalede paa de gastronomiske Kinder, da Glassenes Klang ringede Dagen ind. Thi Beværtningen var selvfølgelig *first rate*.

MENU

den 14. August 1893.

Bouillon à la russe.		Madeira
Fiskefilet à la joinville.		Liebfraumilch.
Lammecotelette \ Oxetunge /	Legumes.	Leoville.
Andesteg, Compot, Salat.		Champagne.
Smør, Ost, Radiser.		Duc de Montebello.
Frugt.		Gl. rød Oporto.
Caffe.	Liqeurs,	Cognac.

Ved Frokosten dirigerede Restauratør Neiiendam, Etablissementets allerfineste Konditor. Den celebre Restauratør skilte sig med Verve fra Hvervet og havde desuden den Tilfredsstillelse at modtage megen Virak for sit Arrangement.

Endog Pantomimetheatrets hæderkronede Personale (paa Sværdsiden) fandt Beværtningen god, skønt dette til daglig var vant til at samles hos „Md. Meyer“ (nu „Grøften“), hvor Maden, som medbragtes hjemmefra og nødes til en Øl og en fælles Flaske Brøndum, i den lange Række af Aar havde smagt de brave Artister fortræffelig.

Det var saa at sige en „Begivenhed“ at se disse Herrer i Bazaren, hvor ved denne Lejlighed samtlige Tivolis kendte Ansigter var samlede under et. Lad os tage et lille Vue over Bordet. Der sidder Tivolis Bestyrelse, den joviale Watt, den geniale Thrane, den elegante Schytte (Faderen til den vidunderlige Frida), den gemytlige Konsul P. Hansen m. fl. Der sidder .... ja, lad os se paa ham! .... der sidder den gamle kære Berømthed, vor uforlignelige Volkersen med det gammelkendte velvillige Smil paa sit karakteristiske Ansigt. Bleg og mager og daarlig ser han ud — det er sidste Gang, han samles med sine trofaste Venner fra det forløbne halve Aarhundrede, i hvilket han har været enhver rigtig Københavners Kæledægge, — men trods Smerte og Sot og den nære Død, som snart skal lægge ham i Graven, nikker han glad og fornøjet til alle Kendingerne, som omgiver ham, og af hvilke hver eneste elsker og agter ham. „Dette er vel sidste Gang, vi ses!“ siger han, overmandet af sin Stemning. Men et Øjeblik efter gaar der et Solskin over hans Træk, og han siger: „I skal alligevel komme til at se mig med Kridtet paa adskillige Gange endnu!“

Gid det var sket. Det sagde alle vore Bysbørn, som nogensinde har siddet paa Far's eller Mor's Arm som smaa, naar Pjerrot ventedes at komme til Syne.

Ved Siden af Volkersen sidder gamle Hesse — en Kæmpekarl i sin Slags. Han var et godt Bueskud ud over Støvets Aar, men — Pokker tage ved det! — han blev, kunde aldrig blive gammel; nogle Dage før, ved sin Benefice smuttede han i Harlequins brogede Klæder og spillede Rollen væver som den Fuldblods-Artist, han var. Der sidder „unge“ Busholm, som skulde tage Volkersens Arv op. Han er en habil og samvittighedsfuld Kunstner i sit Fag, og den hvide Dragt faldt til Føje under hans allerede betydelige Rutine, men den gamle

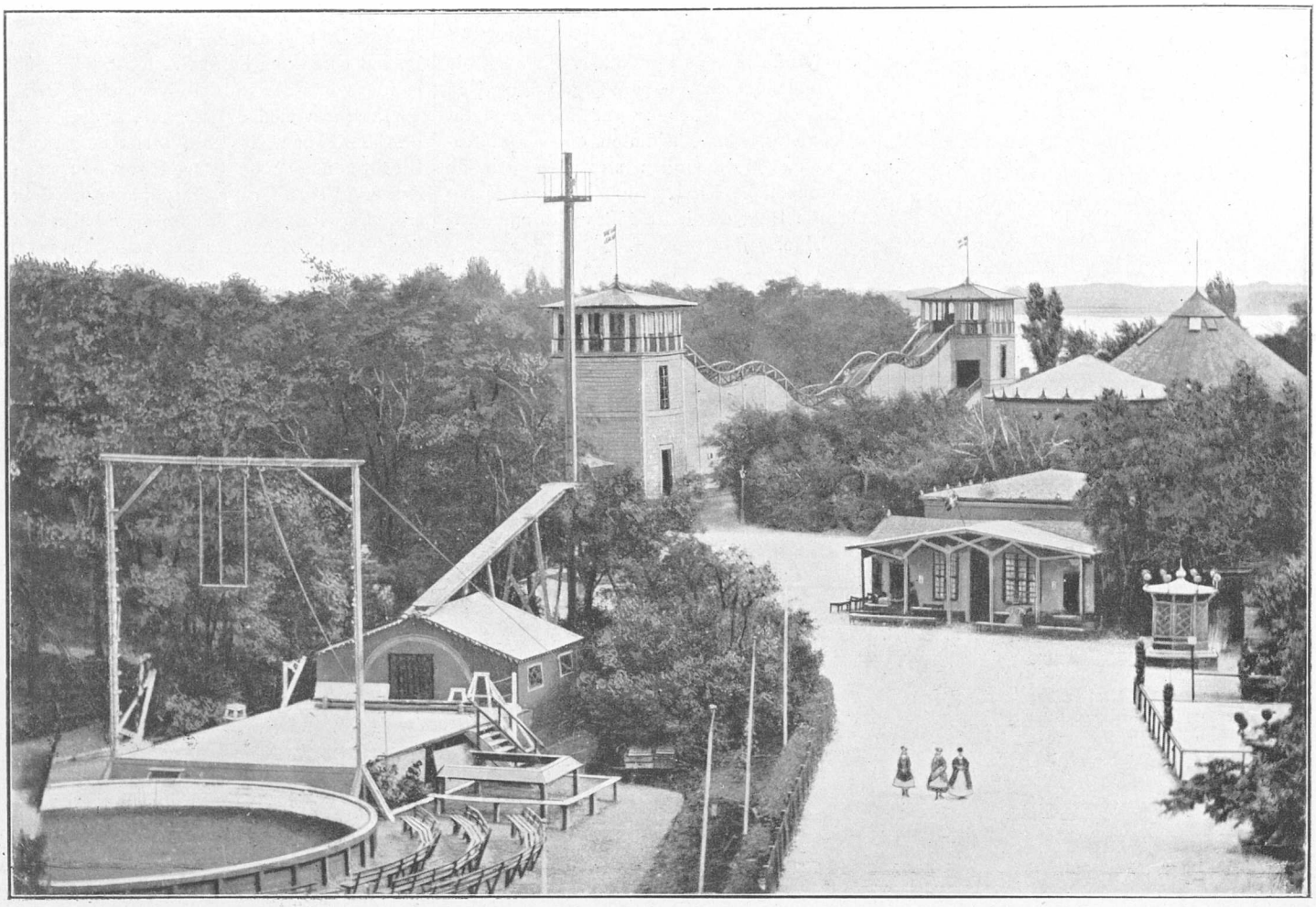

Kunstnerplænen. **Rutschbanen (fra 1843).** Karusselbanen. Cirkus. Krebsehuset. I Baggrunden Kallebodstrand.

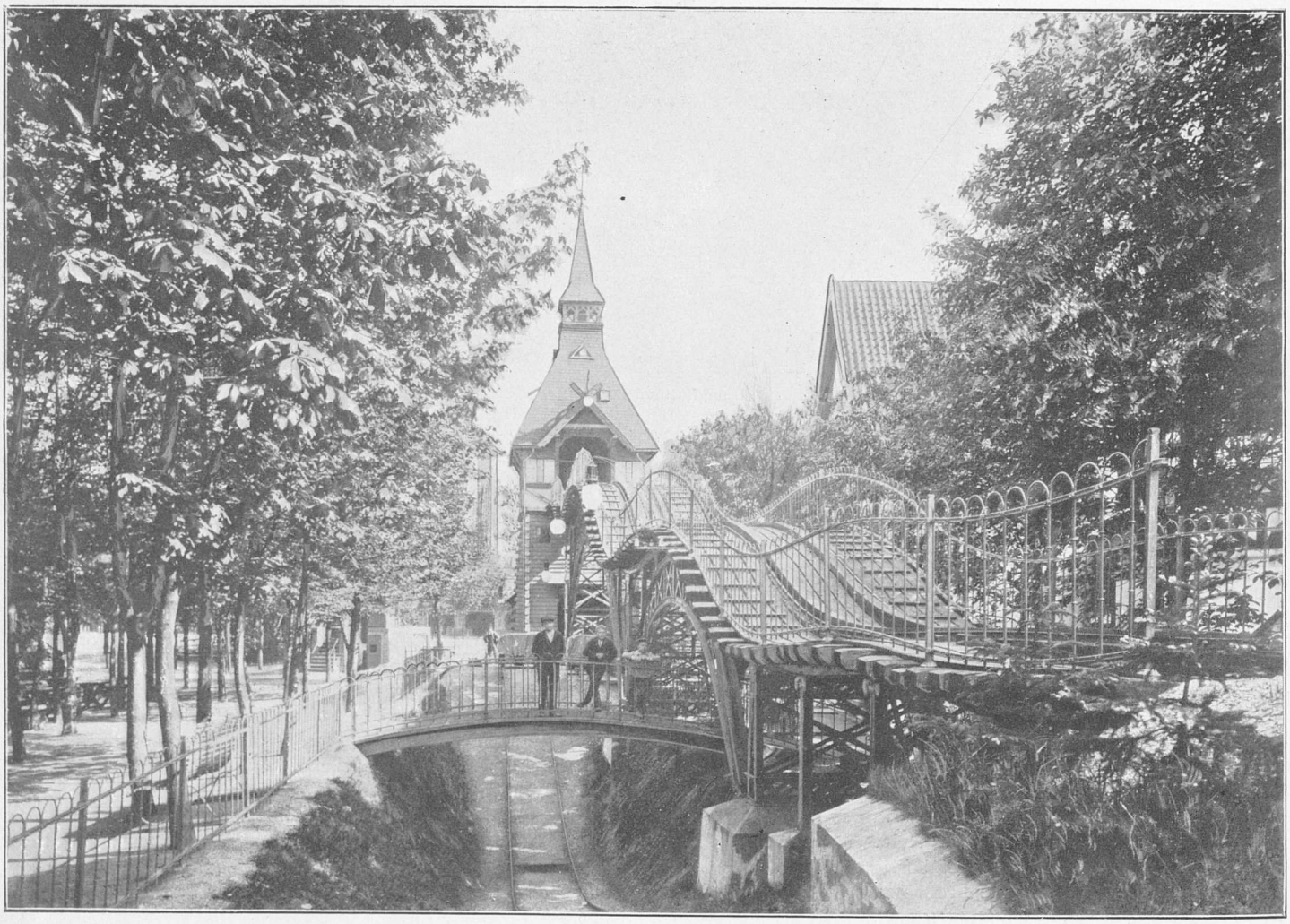

Tivolis Arkiv. **Tivolis 3die Rutschbane, opført 1905, nedrevet 1914.**

blev han ikke. Ham naaede ingen. Der sidder „den uheldige Frier", „Skrædderen" fra Pantomimen, den altid af jævnt Humor skinnende Oscar Larsen, der om Vinteren var en af Sverigs mest skattede Salonkomikere. Der sidder Nimb, som var bleven Kammerraad, og hvis elskværdige Frue havde lavet flere hundredetusinde franske Menuer i „Dagens Nyheder", der var alt andet end „Borgerligt Køkken". Der sidder Schultz, grublende over sin tilkommende Succes i Arenatheatrets ny Variete.

Ved Frokosten, hvis lille fristende Menu vi gengiver foran, var Glanspunktet Grosserer Thranes aldeles fortrinlige Tale. Der blev holdt et Utal af Taler, men den „kontrolerende" Direktørs formfulde *Speech* havde den Egenskab at give enhver akkurat sit paa en aandfuld Maade.

Festen var i høj Grad vellykket, og der blev konsumeret umaadelige Mængder Mad og Drikke ved denne „Dejeuner", der trak ud til henad Aften.

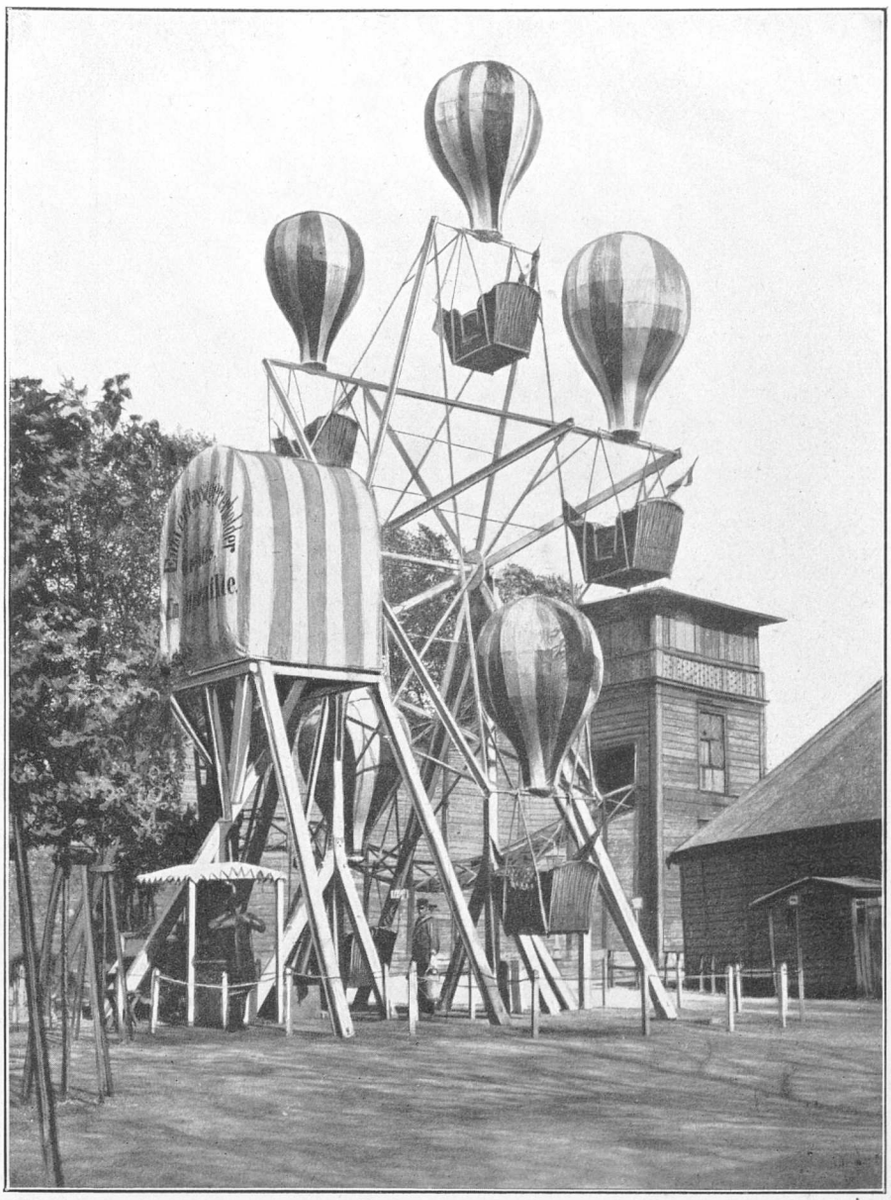

Fot. Galle. **Den gamle Ballongynge i 1880erne.**

Selve Jubilæumsdagen.

Selve Jubilæumsdagen, den 15de August (Lejernes Fest fandt Sted den 14de), var en vældig Mærkedag i Tivolis Annaler. Hverken Watt eller Thrane fik Lov til at have deres Morgensøvn i Fred. Der var Tra-te-ra-tra og Blæsemusik paa fastende Hjerte. Op af Fjerene og tag Champagneglasset i Haand! (NB. den snedige Watt drak Sodavand af et Champagneglas for ikke at foregribe Dagens senere Strabadser).

De morgenduelige Musikere havde ved deres dejlige Tonemalerier faaet Direktionen paa Benene i en aarle Time, og i rette Tid var den samlet inde i Tivoli, hvor Medailler skulde uddeles, og Dynger af Komplimenter skulde udveksles.

Gamle Volkersen fik en Medaille af Guld og Diamanter, den martialske C. C. Møller og den altid smilende Georg Lumbye samt Bogholderen, Kammerraad Fischer fik hver en Guldmedaille, men uden Ædelstene. Den populære „Carl", Harmoniorkesterpublikummets Yndling, med flere andre Tivolimænd maatte nøjes med en flad gammel Specie, som officielt kaldtes Etablissementets Sølvmedaille.

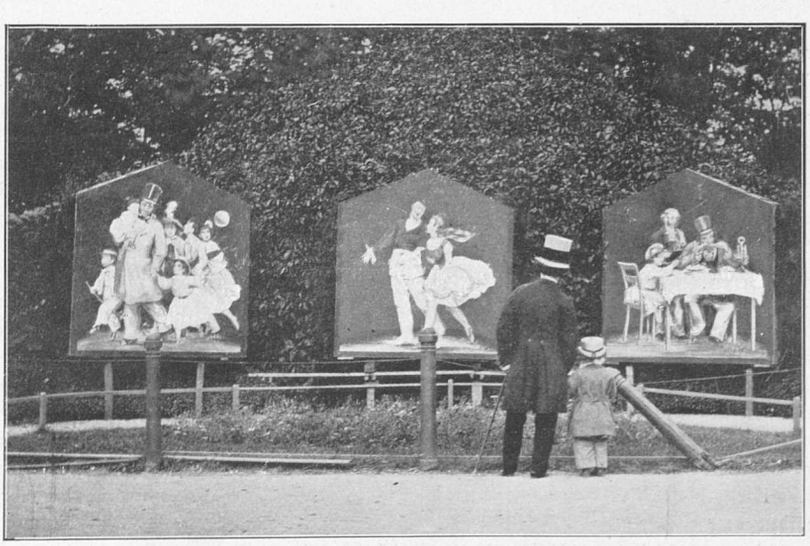

Carl Bøghs Malerier i Transparent.
Malet og fremvist i 1860erne.

Bestyrelsesmiddagen.

Menuen til denne var trykt i et ringe Antal, og Deltagerne gemte paa den som en Helligdom, men, *voila!* — her har De den:

„TIVOLI"
Menu-Program d. 15. August 1893.

Potage Jubilæum.
Crustades à la Danoise.
Filet de poisson à la Tivoli.
Selle d'agneau à la ricellieux.
Poulet sauté à la Carstensen.
Artichaudes aux beurre.
Pluviers rôtis.
Salade et compotes.
Fromage de brie et beurre.
Parfait d'italienne.
Dessert.
Mocca.

Vine.

Madeira 1858.
Lafitte.
Rüdesheimer-Berg.
G. H. Mumm Champagne.
Chat. Beycheville 1878.
Pommery & Greno Champagne.
Chat. Latour gr vin 1874.
Xeres Amontilado.
Liqueurs & Cognac.

Om denne helt private Middags videre Gang, hvorom mange Fugle har sunget i vort altid opmærksomme Øre, skal vi ikke lade hele vor Viden sive ud. Den lignede forsaavidt et forgyldt og dejligt Stakitværk, eftersom det var lutter „Spidser", der var tilstede. Stakitværket om Tivolis Aktieselskab, Stakitværket om Paradisets Have.

Thi — Tivoli er en Paradisets Have.

Vort Billede i forrige Nummer af Bladet paa 10. Side blev fotograferet efter at Middagen var overstaaet.

Forlystelserne i Tivoli.

Da Tivoli blev aabnet, havde den af Forlystelser foruden Musiken og Pantomimetheatret en Rutschebane, en Keglebane, Kraftprøve, en Kastegynge og lignende Ting. Rutschbanen, der oprindelig var lagt et Stykke neden for Kunstnerplænen langs Alleen til venstre i Haven, forblev uforandret i mange Aar. Den flyttedes derefter til Havens sydvestlige Hjørne, hvor den i noget større Stil fungerede, indtil den i 1914 afløstes af Bjerg-Rutschbanen, som er opført af et engelsk Konsortium og kostede 1/4 Million.

Efterhaanden kom der Danseestrade, Skydebaner, Lotterispil og Re-

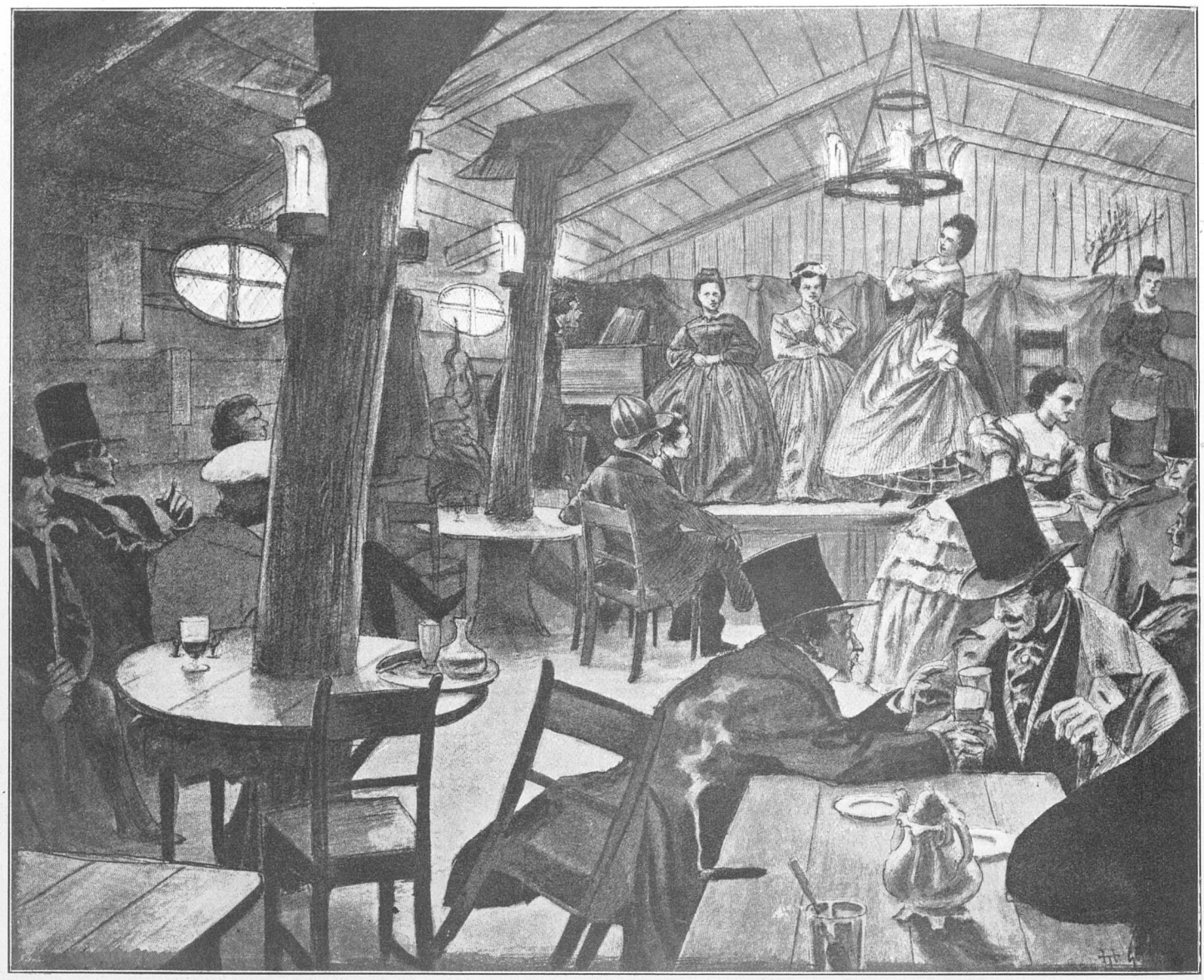

Fecit H. Tegner. **Slukefter** (Tivolis første Sangerindepavillon) med det Valentinske Selskab. Velvilligst laant os af G. B. N. F.

volverbillard, Karusseller og da Elektriciteten som Kraftkilde var ny, en elektrisk Jernbane.

Billedet paa Bladets Forside viser Dampflotillen, der bestod af en Række Kuttere, der fo'r rundt i Bølgegang og var meget søgt. Den laa ved Siden af den gamle Rutschbane fra 1843 omtrent hvor nu „Krinolinekarussellen" snurrer rundt.

Det Parti af Tivoli (fra Tredserne), der er gengivet paa Bladets 2. Side, viser Kunstnerplænen, hvor der er en lille Manege, til højre for Plænen Traktørstedet „Krebsehuset", der senere brændte, og i Baggrunden den gamle Rutschbane samt det spidse Tag paa Cirkusbygningen og foran dette Taget paa Karusselbanen.

Naar undtages Kunstnerplænen, som fremdeles ligger paa samme Plads (med en kort Afbrydelse i 90erne, da den i en Sæson laa i Havens sydvestlige Hjørne), er alt forandret paa det Terræn, som Billedet gengiver. I Stedet for Rutschbanen, Krebsehuset, Cirkusbygningen, Karuselbanen m. v., er den ny Koncertsal vokset op med sine Blomsterarrangements og Springvand foran samt alle de mange Forlystelsesarrangements og Boutiker bag ved samme; Terrænet her er bleven det mest befolkede for Tiden, her foregaar alt, som henregnes under Begrebet „Amusements". — Vi gengiver i næste Nummer af Bladet, som afslutter Beskrivelsen af Tivoli, en Suite af Fotografier over det nuværende Tivoli, optagne af os, og blandt disse vil vi bringe nøjagtig det samme „Vue", som det førnævnte Billede paa 2den Side her i Bladet; enhver vil ved Sammenligning da kunne danne sig en Forestilling om den mægtige Forandring, dette Terræn er undergaaet siden 1860erne.

Viseforfatteren W. Rantzau.

Paa næste Side ses Ballongyngen, som staar i Tivoli endnu, men som, da Fotografiet er taget, stod lidt længere tilbage.

Fregatten „St. Georg" paa Bladets 5. Side var en Restauration med den populære Thor Jensen som Vært. Et skønt Udvalg af svenske Sangerinder underholdt Fregattens Gæster.

Det gælder vel ikke i Nutiden, hvad der gjaldt i Romerfolkets Dage, at „naar Folket morer sig, politiserer det ikke". Det siges, som omtalt i næstsidste Nummer af „Før og Nu", at Georg Carstensen fandt velvillig Støtte hos Konge og Regering af det nævnte Hensyn — og at den liberale Presse af samme Aarsag stillede sig vranten over for Planen om en Forlystelsesanstalt i stor Stil. Det var jo i Gæringstiden kort før vi fik Grundloven. I vore Dage er Folket naaet til større Modenhed og lader sig ikke paavirke af „Circenses". Men Tivoli blev ogsaa noget mere, end hvad Stifteren egent-

lig havde tænkt. Som en Fransdmand en Gang har sagt: „Tivoli er ingen Forlystelsesanstalt, det er en Institution — en Opdragelsesanstalt". Derfor er ogsaa dets Forlystelser decente og holdt paa et kultiveret Niveau.

Tivolis Pavillon „Ligkisten" (Aar 1868).

Viseforfatteren W. Rantzau.

Jeg ejer ej et Digterslot
Med stolte Marmorbuer,
Jeg holder mig ved
Jorden smaat
Med Døgnets simple
Fluer.
W. Rantzau.

Hvad „Gadeviserne" var for vore Forfædre var „Døgnfluerne" for den Tid, Rantzau tilhørte, det vil sige Sange, som paa en let Maade behandlede Øjeblikkets aktuelle Begivenheder, og som efter kort Tids Forløb blev sunget af alle. Der er vel andre end W. Rantzau, der skrev saadanne Viser, men der var faa, hvis Sange er trængt saaledes igennem, at de er kendt over hele Landet. Hvem har ikke nynnet Sangen:

To og to i Rad,
Se, hvor pænt de
følges ad,

og hvem sang ikke i 1864:

Stolt med oprejst
Pande,
Frejdig kan Du
stande.
Du har gjort din
Pligt som tapper Landsoldat.

Da Rantzau har skrevet omtrent 5000 Sange, er de ikke alle lige kendte, og en Del er kendte, uden at man véd, hvem Forfatteren er. Til Rantzaus bedste Sange hører: „En Sextur, ak i det lille Ord", „De grove Hænders Nytte", „Kjøbenhavn, Du er dejlig" og „En halv Time i den offentlige Politiret". En Del af hans Sange har været Øjebliksviser, som var paa alles Læber, indtil de maatte vige Plads for en anden af lignende Art, t. Eks.: „Dumme Peter", „Den dejlige Gine" og „Den smukke Nikolai". Der er vistnok ikke mange københavnske Begivenheder i Tidsrummet 1868—1893 og ikke et bevinget Ord, uden at Rantzau har benyttet dem til en Vise. Ganske vist trængte Revuerne med deres mange Øjebliksviser ind paa Rantzaus Enemærker, men han forstod dog stadig at skrive Sange, som snart kom paa alles Læber.

Fregatten „St. Georg" under Udstillingen 1888. I Baggrunden Ny Carlsberg Pavillon med Modellen til Nikolaj Spir.

W. Rantzau var født 1832 i København og kom 1846 i Lære hos Isenkræmmer Jacobsen paa Højbroplads; han var her i 10 Aar og fik derefter Plads hos Isenkræmmer Primon paa Østergade. Allerede som 10 Aars Dreng skrev han Stambogsvers og lignende poetiske Smaating. Da han var 16 Aar gammel, udbrød Krigen 1848, og nu skrev han patriotiske Vers, som han oplæste for Karlen og Tjenestepigen hos sin Principal. Karlen erklærede, at „Rantzaus Deite var noued a ded pæneste og mest durchdrevneste, som han haude hørt, og han vilde sikkert med Tiden blive en „berygtet" Mand". I Aarene 1850—60 havde Folk en stor Mani for at spille Komedie, og Rantzau tog levende Del i disse Privatforestillinger sammen med Harald og Vald. Kolling, Helsengreen og Fr. Madsen. Skuepladsen var i Reglen „Kalkeballien", men enkelte Gange lejedes Vesterbros Theater, t. Eks. ved en Forestilling for Kunstberider Hinné, hvis Cirkus var brændt i Rusland. Ved denne Lejlighed indkom flere hundrede Daler, men der gaves ogsaa Forestillinger i velgørende Øjemed, hvor hele Indtægten blev spist og drukket op ved Generalprøven. At Rantzau blev, — som man siger — „bidt af en gal Skuespiller", var ikke saa mærkeligt, da han bevægede sig meget mellem Skuespillere; en Søster var nemlig gift med Kammersanger Hansen og en anden Søster var Operasangerinde ved det kgl. Theater før hun blev gift med Theaterdirektør M. V. Brun. I Kammersanger Hansens

NR. 18 FØR OG NU 15. SEPTEMBER 1915

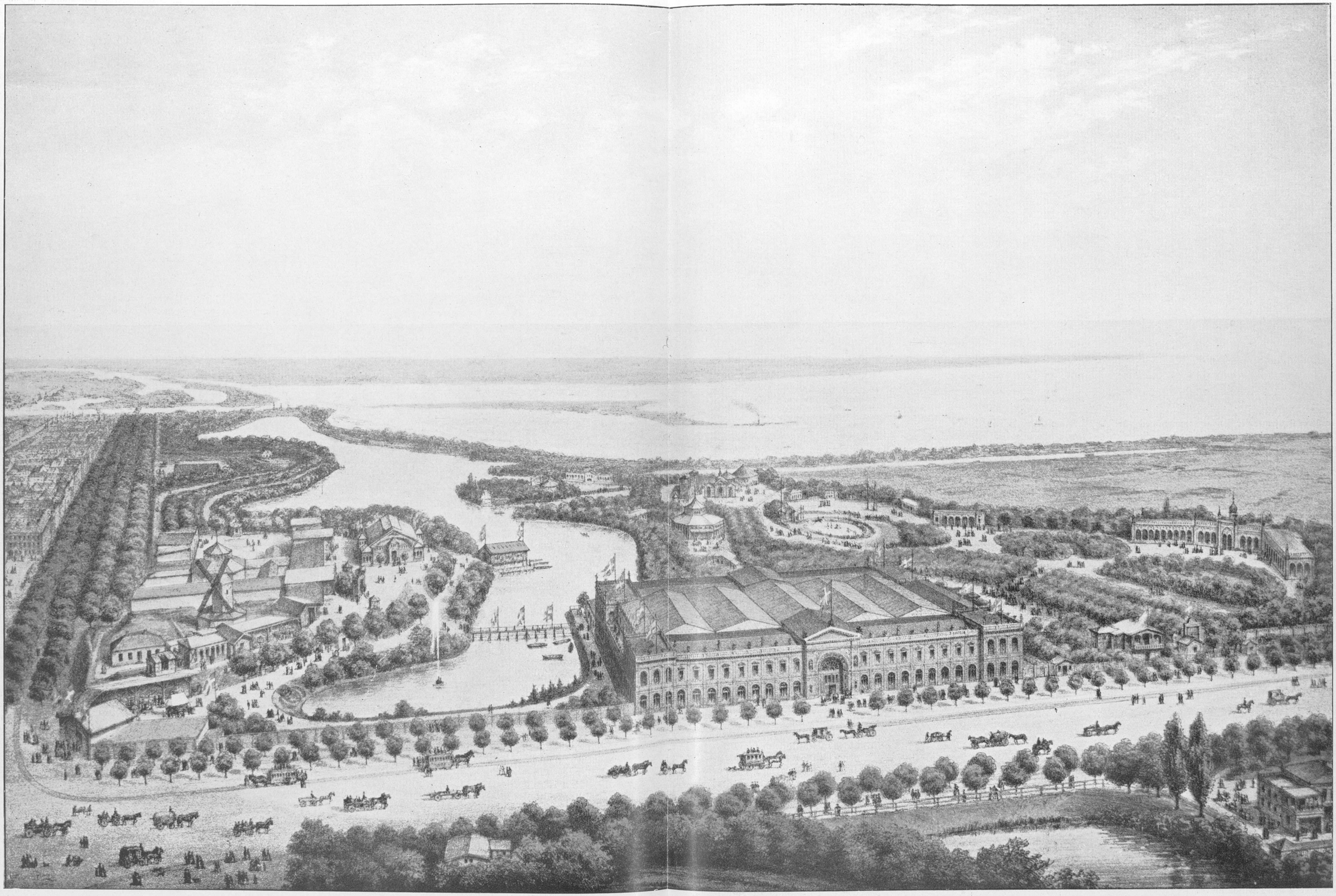

Vartov. Philosophgangen. Holcks Bastion. Lucie-Møllen paa Gyldenløves Bastion. Stadsgraven. Øen i Tivoli. Broen imellem Tivoli og Volden. I Baggrunden Kallebodstrand. Koncertsalen. Industrihallen. Kunstnerplænen. Kisten. Tivolis Indgangsportal. Bazaren.

Fugleperspektiv af „Den skandinaviske Kunst- og Industriudstilling 1872".

Tomine Andersen.

Stella.

Hus kom Rantzau hver Søndag sammen med den Tids første Kunstnere, saa at han gik meget op i Theatervæsenet, men havde dog ikke saa stor Tiltro til sine kunstneriske Evner, at han vilde opgive sin Plads. — 1859 lærte han Frøken Sophie Valentin at kende og fandt i hende en udmærket Fortolker af sine Sange, baade ved et fortrinligt Foredrag og en tydelig Udtale af Ordene. 1865 ægtede Rantzau hende, men de lykkelige Forhaabninger, der knyttede sig til Bryllupet, blev hurtigt tilintetgjorte, idet hans Hustru en Maaned efter blev ramt af et Slagtilfælde og siden den Tid stadig var Rekonvalescent, Rantzau blev haardt ramt af dette Slag; han havde nemlig opgivet sin Plads for udelukkende at skrive de Sange, som hans Hustru med saa stort Lune og Elskværdighed foredrog. Han søgte nu Tilladelse til at faa sin Hustrus Koncession til at udføre Sang og Musik overført paa sig, og da dette lykkedes, aabnede han en Sangerpavillon i det Lokale i Boldhusgade, hvor senere Auktionsholder Nielsen boede, og dette Foretagende gik særdeles godt. Lokalet kunde kun rumme 100 à 125 Personer, men gik nogle Tilskuere paa Grund af Varmen, stod andre og ventede paa at komme ind. Imidlertid var Tivolis nye Pavillon blevet bygget og havde trods talrige Forsøg, dels med fremmede Artister, dels med „gamle Lumbye"s Orkester, givet et saa magert Udbytte, at man med Henblik paa den begravede Formue kaldte den „Ligkisten", et Navn, den i Folkemunde beholdt længe efter, at den var bleven en lille Guldgrube. Man tilbød nu Rantzau Direktørpladsen paa meget fordelagtige Betingelser. Han begyndte med et lille Selskab bestaaende af fire Sangerinder, den lille Komiker Chr. Hansen og Pianist Cohn. Besøget overgik alle Forventninger, og Rantzau residerede, paa en ganske kort Afbrydelse nær, her, medens han om Sommeren var knyttet til Pavillonen paa Øen, indtil denne ca. 1890 forsvandt. Da Rantzau i 1891 fejrede sit 25-Aars Jubilæum, fik han talrige Beviser paa, at han var en af Københavns Yndlinge. Samme Aar i Maj havde Rantzau og Hustru under stor Deltagelse fejret deres Sølvbryllup.

Prinsesse Pignatelli.

En Mand, der bidrog meget til Rantzaus Sanges store Udbredelse, var Komponisten til „Den tapre Landsoldat", Musikhandler Emil Hornemann; han har komponeret Musiken til flere af de humoristiske Sange, t. Eks. „Et Bondebryllup" og „En Sextur, ak, i det lille Ord"; sammen med Rantzau udgav han i Krigsaaret 1864 „Hilsen til de danske Dragoner", „Brev fra Pigerne til Jens" og „Stolt med oprejst Pande", af hvilken Sang, der solgtes 18,000 Eksemplarer, foruden at flere Tusinder sendtes som Gave til Hæren. Rantzau fornægtede aldrig sin Lyst til at give Forestillinger i velgørende Øjemed, — Vesterbros Fattige nød flere Gange godt heraf — men Glanspunktet var dog en Forestilling til Fordel for de franske Saarede i 1870, ved hvilken Sangerinderne paa

Ella Wilson.

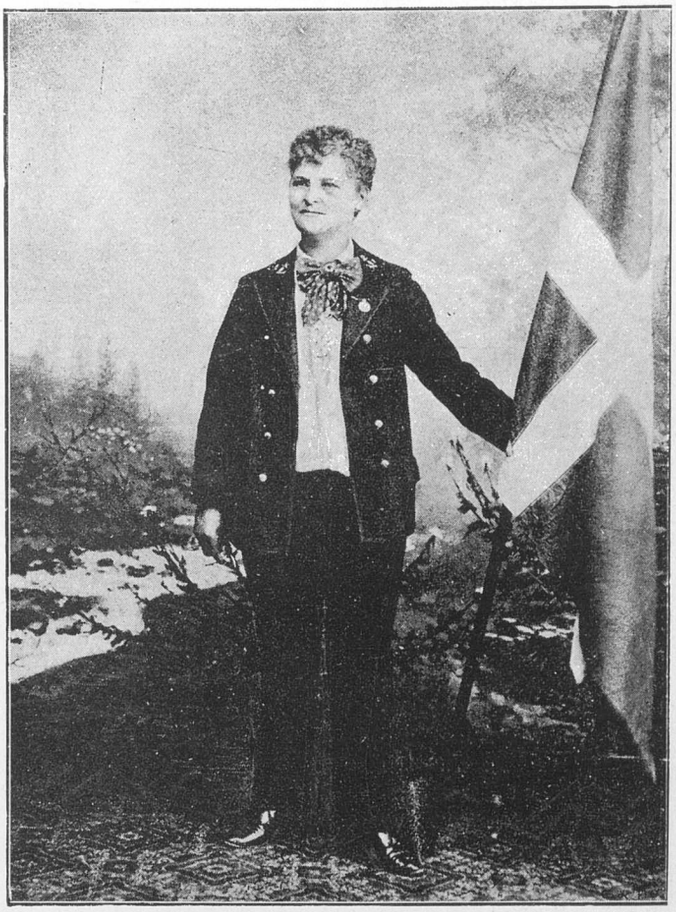

Julie Westermann.

Tallerknerne indkasserede 800 Kr. Ved saadanne Lejligheder skrev Rantzau som oftest smukke Prologer; en enkelt af disse er almindelig kendt, nemlig „Ved Vintertid, naar Mark og Vang"; „De grove Hænders Nytte" er, saa vidt vi erindrer, ogsaa skrevet ved en Forestilling til Indtægt for de Fattige.

Da Rantzau ved sit Jubilæum 1890 i sin Tale til Pukum hentydede til, at han snart maatte falde for Aldersgrænsen, protesteredes der kraftigt og man udtalte Haabet om, at han endnu i mange Aar maatte hævde den Livsanskuelse, som han udtaler i en af sine Sange:

Jeg ynder gjerne munter Spøg og Sang,
Og skjønne Toner af et godt Orkester,
Det har oplivet mig saa mangen Gang,
Langt mer end Sang af Frelserhærens Præster,
Lad dem kun hævde Fromheds Monopol,
Jeg foretrækker Himlens skjønne Sol,
Dens klare Lys os alle trygt forkynder,
at der er Haab for hver en stakkels Synder.

— Den artistiske Direktør i „Tivolis Varieté" ansættes som bekendt ikke af Tivolidirektionen, men af Varieteens Lejer. Paa Grund af en Uenighed med denne fratraadte Rantzau i 1891 sin Stilling, som derefter i godt 4 Aar indehavdes af Hr. H. O. Carlson.

Baronesse Lilienskjold.

Udenfor sit gamle Virkefelt havde Rantzau svært ved at finde sig til Rette; han var en Tid paa „Fregatten" i Tivolisøen og forsøgte sig i „National" — et Direktorat, der vist kun varede nogle faa Dage — og trak sig derefter tilbage til Privatlivet. Rantzau havde samlet sig en ret betydelig Formue, vistnok over 100,000 Kr., saa han havde Raad til at leve uden Engagement. Imidlertid fik man ham lokket ind paa Spekulationer i Panama-Aktier og andre dubiøse Papirer, og paa ganske kort Tid blev han en ruineret Mand. I Aaret 1895 døde denne en Gang saa livsfriske Mand for egen Haand.

H. H.

For at gøre disse Mindeblade fuldstændige, bringer vi i dette Nummer et lille Udvalg af det kvindelige Artistpersonale i „Tivolis Varieté" under Rantzaus og hans Efterfølgers Direktorat.

Tomine Andersen, ogsaa kaldet „Tomine med Glasøjet" — hun havde nemlig et kunstigt Øje — tog i Firserne Hjerterne med sit smægtende Foredrag af Rantzaus Sange.

Stella var en tysk Chansonette, der optraadte med

dresserede Duer og bl. a. ved sit morsomme gebrokne Foredrag af nogle danske Sange, som Direktør Carlson havde skrevet for hende, gjorde stormende Lykke.

Prinsesse Pignatelli, der virkelig var Prinsesse, eftersom hun havde været gift med en italiensk Prins, der paa en mystisk Maade kom af Dage i London, havde ikke det heldigste Ydre, for saa vidt som hun var alt for kolossal efter nordiske Begreber om kvindelig Skønhed; men hun sang brillant italienske Folkeviser og Romancer. Den Periode i 1892, da hun optraadte, gav efter Sigende Varietéen den største Indtægt, den nogensinde har haft.

Ella Wilson, Artistagent Wilsons Hustru, hører til Rantzaus Stab fra Halvfjerdserne. Af hendes Sange gik „Der er ingenting saa dejligt som en Maan'skinstour!" Landet rundt og holdt sig længe.

Julie Westermanns Speciale var Nybodersviser, som hun foredrog i Matrosdragt. Hun sank ved ulykkelige Omstændigheder lidt langt ned og optraadte tilsidst paa Dyrehavsbakken, hvor enkelte af hendes Beundrere fra Velmagtsdagene kigger ind til hende.

Baronesse Lilienskjold, den livsglade Københavnerinde, der havde været gift med en Baron L., debuterede i H. O. Carlsons Tid. Det skal have været det smukkeste Kvindemenneske saavel af Ansigt som Skabning, der nogensinde er optraadt paa en københavnsk Tribune. Hun gjorde særlig Lykke i en Champagnevise, som Direktøren skrev for hende. Efter Sigende lever hun nu som adstadig borgerlig Frue i Sverige.

Af Kunstnerplænens Skønheder bringer vi hosstaaende de to Søstre Madigan, som gjorde enorm Lykke i Tivoli i 1886. Cirkus Madigan, hvortil de hørte, gav derefter i 1889 Forestillinger i Sverige, og her var det, at et Kærlighedsforhold udviklede sig mellem Elvira Madigan og den svenske Rytterofficer, Baron Sixten Sparre. De flygtede sammen til Svendborg, hvor de tog ind paa „Hotel Svendborg" og blev i nogle Dage. Pludselig forsvandt Parret og den 22. Juli 1889 fandtes de døde i Nørreskoven paa Taasinge. De havde begaaet Dobbeltselvmord. Dramaet vakte enorm Opsigt.

Paa Hotellet havde de indskrevet sig som Mand og Hustru, men i Fremmedbogen i Bregninge Kirkes Taarn havde Elvira Madigan skrevet Navnet Baronesse Vetsera, hvilket hentydede til det kort forinden foregaaede Drama i Slottet Meyerling ved Wien, hvor Kronprins Rudolf af Østrig og hans Elskerinde var fundne døde.

Fru Helga Bluhme var Datter af en Casinodirektør Rasmussen og havde været gift med en Løjtnant B. Hun optraadte i den gamle Concert du Boulevard (nu „National") og i Tivoli ved en Revue i den gamle Cirkus. Efter en omtumlet Tilværelse drog hun til New York, hvor hun skal have været Bar Dame. Det var en meget ekscentrisk og omtalt Dame, som ogsaa havde optraadt paa Casino som Skuespillerinde under Direktør Th. Andersen.

„Den norske Jente" fra 1890erne.

Den skandinaviske Kunst- og Industriudstilling i København i 1872.

Paa Bladets 6. og 7 Side bringer vi et Fugleperspektiv af Den skandinaviske Kunst- og Industriudstilling i København 1872, paa hvilket man tillige ser Tivoli, saaledes som Etablissementet saa ud den Gang. Midtpartiet optages af det store Bygningskompleks, der senere købtes af Industriforeningen, og som i det væsentlige staar uforandret endnu.

Da Tanken om at skabe en nordisk Udstilling i København fik fast Form, var man samtidig bestemt paa, at det ikke burde være Træhuse alene, som atter skulde fjernes, men en grundmuret Bygning, der kunde blive staaende for at anvendes f. Eks. til Torvehalle og til mindre Udstillinger i Fremtiden.

Man valgte den lavtliggende Grund udenfor Fæstningsgraven, Syd for Vesterbros Passage, til Beliggenhed for Bygningen, som blev tegnet af Professor V. Klein. Lidet anede man den Gang, at denne Bygning med Tiden skulde blive saa overordentlig værdifuld, beliggende som den nu er i Københavns Centrum ved Nordens stærkest trafikerede Gade.

Torsdagen den 13. Juni 1872 aabnedes Udstillingen i Overværelse af Kongefamilien med et til Lejligheden komponeret Musikværk af Gade og en Kantate af Ploug, der blev sunget af ca. 1200 Sangere under Ledsagelse af et Musikkorps paa ca. 50 Musici. Festtalen holdtes af Udstillingens Præsident, Lensgreve Holstein-Holsteinborg.

Der var over denne Udstilling noget festligt og overvældende, der gjorde et uforglemmeligt Indtryk paa dem, der besøgte den. Kom man ind gennem Indgangsporten mod Vesterbro, havde man foran sig den mægtige lyse Hal, der dannedes ved, at hele Gaardpartiet, i alt et Fladerum paa henved 1/2 Td. Land, var overdækket af Glastag, baaret af 30 Alen høje Søjler. Udstillingen i 1888 var vel mere omfangsrig, spændte over et større Areal, men de fleste, der har oplevet dem begge, vil sige, at der alligevel var noget mere imponerende ved den i 1872.

Som det ses af Billedet, var Bastionen, hvor Luciemøllen stod, draget ind under Udstillingsterrænet; her var rejst en Mængde Træbygninger, der efter Udstillingens Slutning atter blev fjernede.

En interimistisk Bro over Stadsgraven forbandt dette Parti af Udstillingen med Hovedbygningen.

Niels Henrik Volkersen

var født den 2. Marts 1820. Han døde den 31. August 1893. Faderen var Skolelærer paa Landet i Omegnen af Skelskør. Da den unge Volkersen var konfirmeret, flyttede Familien til København, hvor saavel han som Broderen sattes i Bogtrykkerlære. Men dette stille Liv passede slet ikke den livlige Knøs, allerede i 1838 ser vi ham som Akrobat, og fem Aar senere har han sin vellykkede Debut i Tivoli.

Om hans Artistliv er talt i forrige Nummer, som Privatmand var han Bravheden og Hæderligheden selv. Kun faa Mennesker har været saa afholdt som han. Underordnede som Overordnede, Kolleger og Slægtninge, nærmere og fjernere Bekendte, alle har de kun Ros og Tak til hans Minde, alle fremhæver de hans ualmindelige Elskværdighed, hans Beskedenhed, Høflighed, altid redebone Hjælpsomhed og stilfærdige, hyggelige Væsen.

Om Aftenen efter Pantomimen kunde man træffe ham i Tivoli, i Reglen i Haven hos „Md. Meyer", hvor han efter det tarvelige Aftensmaaltid nød sin Kognak og Vand i en Kreds af gamle Venner. Og dér kunde han da paa sin lune Maade fortælle om sit mangeaarige Artistliv og om de Tusinder af Kunstens farende Svende, han havde truffet sammen med og kendt. Thi det var en gammel Skik, at alle Sommerens Artister lod sig forestille for den berømte Mester, som jo desuden var Direktør for Akrobatforestillingen paa Plænen. Hans i Ungdommen vældige Styrke bevarede han til en høj Alder. Man havde, da han var henved de 70, set ham tumle to opsætsige Mænd paa en Gang, som havde listet sig ind til det aarlige Funktionærbal i Koncertsalen. Orden og Disciplin vilde han have.

Og det fik han indført i al sin Gerning.

. . . Sin nervesvage Hustru plejede han i 16 lange Aar. Tilsidst blev hun apoplektisk og krævede den yderste Omhu, som den gamle Mand med rørende Omhu ydede hende. Hun døde i 1885 og Ægteskabet var barnløst.

. . . Allerede i adskillige Aar havde Volkersen gaaet og klaget over Gigtsmerter hist og her i Kroppen; i Vinteren 1892 slog der sig Kræft til, som omsider gjorde Ende paa hans Liv. Han gjorde, hvad han kunde, for at komme sig, og underkastede sig blandt andet paa Kommunehospitalet en Operation, som for en Tid satte ham i Stand til at optræde igen, men efter hvilken han helt maatte opgive at „falde" paa Scenen. I den Periode — i Begyndelsen af Sommeren — kunde man om Formiddagen daglig se ham færdes ved sit kære Teater, i Reglen med et Barns Haand i sin. Mager og bøjet saa han ud, men fornøjelig som altid var hans glade, venlige Hilsen til Venner og Bekendte.

Sidste Gang, han spillede Pjerrot, var en Aften i Juni Maaned 1893 i „En Tur til Dyrehaven"; siden da svandt Kræfterne mere og mere og ingen af hans nærmeste troede, at han vilde opleve Jubilæet d. 15. August, for hvilket han nærede en brændende Interesse.

Men hans Energi sejrede. Den 14. kunde han deltage i Tivolilejernes Frokost i Bazaren, og paa Festdagen selv kunde han paa Tivolis Kontor modtage den brillantprydede Guldmedaille samt Bestyrelsens og Kammeraternes overvældende Hyldest.

Og saa om Aftenen, da Pantomimen var spillet, stod han for sidste Gang paa den Scene, hvis Ry han havde skabt. Rystende af Svaghed og Bevægelse tog han imod den

Fru Helga Bluhme.

Orkan af Jubel, som rejste sig ved Synet af den forgudede Artist. Med rystende Stemme fik han endelig Ordene frem: „Tak for de forløbne halvtredsindstyve Aar. Nu kan jeg ikke mere." Nej, nu kunde han ikke mere, den brave, brillante Gubbe. Medens hans elskede Tivoli laa i Festglans for hans Blik, og medens der fra tusinde Struber lød Leveraab og Takkeraab, faldt Tæppet for sidste Gang for den Pjerrot, hvis Lige ikke fandtes eller senere er funden.

Anstrængelsen havde været for stor; han faldt helt sammen, da det sidste Jubelskrig døde hen.

Og saa bragtes han til Hvile i sit Hjem for aldrig at rejse sig mere.

I Hjemmet.

Volkersen boede i Abel Kathrinesgade Nr. 14 i en lille, hyggelig 3 Værelsers Lejlighed. Gamle Møbler i al Tarvelighed paa Gulvet; paa Væggen Artistportræter og Billeder af ham selv i de mest yndede Pjerrotroller. En legemsstor Buste af gamle Lumbye, hvis Minde Volkersen tilbad, indtog en dominerende Plads, man mindedes kun lidet om „Artisten" i alt dette. Heller ikke den fejrede Mimikers rolige Maade at være paa, erindrede om Kulisser og Sminke. Det var harmonisk, hjemligt og kønt.

Inde i det inderste Værelse, under et stort Portræt af sin afdøde Hustru, laa han Lig. Han døde Klokken halvni en Torsdag Aften, plejet til det sidste af sine kærlige Plejerinder, den gamle Fru Thiel og Frk. Petersen, som bestyrede hans Hus.

Om Dødslejet stod endvidere hans Nevø, Fabrikant Wendrich og hans Ungdomsvens Hustru Fru Hesse. Han døde paa Tivolis Stifters, Georg Carstensens Fødselsdag.

I de sidste Dage havde han fantaseret stærkt, stedse om Tivoli og Theatret. „Jeg maa derhen, man venter. Giv mig min Frakke". Og lidt efter: „Kære Busholm, Du maa spille iaften. Jeg kan ikke". Idelig mumlede han: „Man maa have Taalmodighed, I skal se, jeg kommer til at spille igen". I den Forventning døde han, elskende sin Gerning til det sidste.

I Tivoli

modtog man Efterretningen om Volkersens Død umiddelbart før Forestillingen paa Pantomimetheatret skulde begynde. Folk stod stillet op, Børn og Voksne, og ventede. Saa gik Tæppet op, og gamle Hesse kom frem og meddelte i bevægede Ord Dødsfaldet. Han tilføjede, at Forestillingen selvfølgelig ikke vilde finde Sted, og Tæppet sank, hvorefter Publikum langsomt spredtes i Tavshed.

Deltagelsen

ved dette Dødsfald var uhyre; det saa man bedst ved Begravelsen. Ikke siden Thorvaldsens Jordefærd 50 Aar forud har Frue Kirke været saa overfyldt. Trængslen ved Indgangen var til Tider ligefrem livsfarlig. Paafaldende var den Uro, der herskede, det lød som Dønningerne fra et helt Hav. Mærkelig nok havde det smukke Køn faaet Lov til at besætte en Del af Gulvet foruden

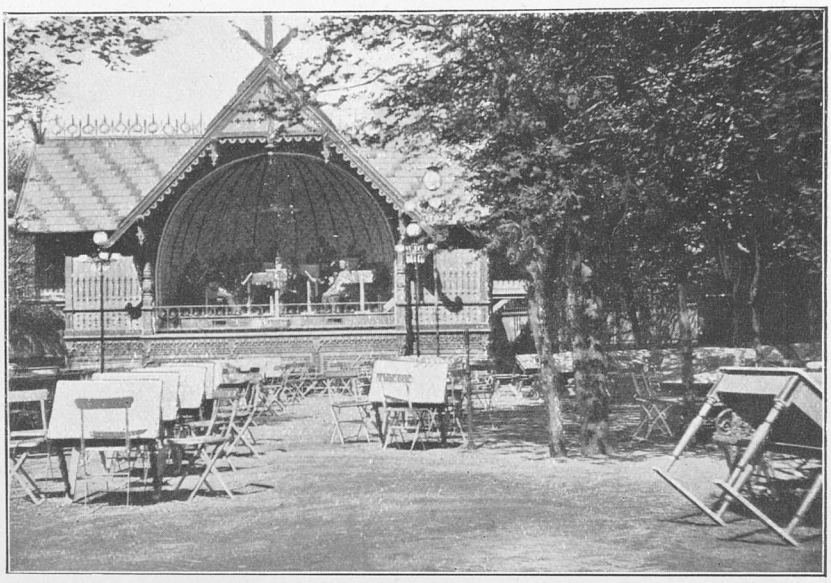

Tivolis Arkiv. **Gl. Harmoniorkester-Pavillon (nedrevet 1898).**

alle Pulpiturerne, hvor der tillige saas en Del Børn. Saavel Skibet som Koret lignede en Blomsterhave; af de officielle Kranse nævner vi:

Tivolis Lejere, Københavns Sommertivoli, Kolleger ved Pantomimen, Tivolis Illuminator Ludvig Höening, Tivolis Kontrollører og Betjente, Personale og Funktionærer i Tivolis Varieté, Orkestret i Tivolis Koncertsal, Tivolis Arbejdere og Gartnere, Smaa Venner i Frk. Friis' Pigeskole, Maskinfolkene ved Pantomimetheatret, Foreningen Fremtiden, Morskabstheatrets Personale, Dagmartheatret, Kasino, Folketheatret, Skuespillerforeningen, Arenatheatret, C. C. Møllers Orkester.

I de forreste Stolerader bemærkedes Familien, Tivolis Direktion, Funktionærer, og Lejere. Endvidere en stor Mængde Skuespillere, som det bliver for vidtløftigt at nævne. Talen, der var meget smuk, holdtes af den ny Sognepræst paa Frederiksberg, Hr. Glahn. — Da Orgelet begyndte at lyde, var Forsamlingen faldet til Ro; det var derfor en ejendommelig Overgang, da man kom ud i det fri med Kisten, thi her var Tusinder af Mennesker paa Benene og den uhyre Mængde aabnede sig kun langsomt for at give Plads for Toget. Kun med Besvær banede det sig Vej.

Ude ved Tivoli blev det rent galt. Alting gik hulter til bulter. Mennesker og Sporvogne, Omnibusser, Drosker, Trækkevogne og Arbejdskøretøjer filtredes ind i hverandre i et Kaos, der saa farligt ud. Københavns Politi havde — sælsomt nok! — netop ved denne Lejlighed ikke posteret det sædvanlige Antal Betjente paa dette Sted, kun en enlig bereden Betjent saas i Vrimlen — og han hvirvledes modstandsløs tilside. Man var nemlig spændt paa, hvilken Hilsen Tivoli vilde bringe Sørgetoget.

Flagene vajede paa halv Stang. Der var Tale om at afgive en dundrende Kanonsalut. for Liget, men den Ære opnaaede den gamle Kunstner ikke, — Politiet havde forbudt det. Derimod stod der et Blæseorkester i Porten og spillede Gades Sørgemarsch.

Videre gik Vejen ad Frederiksberg til, men Sammenstimlingen var ikke uden uheldige Følger. Bl. a. blev en gammel Kone væltet om i Trængslen og traadt under Fødder af Folk, som maatte vige tilside for en Mælkevogn, der sluttelig overkørte hende og knuste hendes ene Fod.

Ikke mindre end tre Kvarter var Toget om at naa Frederiksberg Kirke; den brede Vesterbrogade var adskillige Gange helt overfyldt og upassabel. Stor Deltagelse vakte Toget paa sin Vej.

Uden for Frederiksberg Kirkegaard stod store Skarer og ventede, men her var det stedlige Politi mandsstærkt i Virksomhed og kun selve Følget — eller rettere sagt kun den nærmeste Del deraf — slap ind.

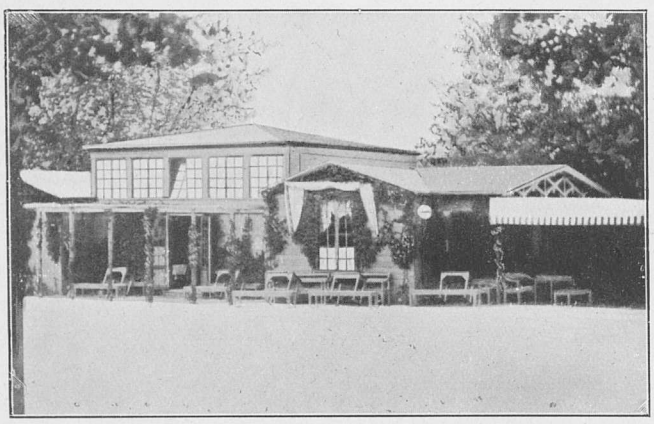

Tivolis Arkiv. **Krebsehuset.**

Graven.

ligger umiddelbart uden for Kirkens Sakristi; der kom Volkersen til at hvile ved sin for otte Aar siden afdøde Hustrus Side. Trindt om saas kendte Mænds Grave: Hostrup, Oehlenschläger, gamle Price m. fl.

Saa underligt det lyder, var N. H. Volkersen af Temperament Melankoliker. Der fortælles, at han en Gang søgte Lægehjælp for denne Melankoli og at Lægen, der, skønt Patienten havde opgivet sit Navn, ikke anede, at det kunde være den berømte Komiker, skal have raadet ham til at gaa flittigt i Tivoli og se Pjerrot.

Ærede Læsere!

Vort Formaal, — at samle alle gamle Minder om Hovedstaden, og gengive dem som smukke Illustrationer her i Bladet —, vil faa en kærkommen Støtte, hvis de Læsere, som ejer Fotografier og Daguerretypier fra svundne Tider vil laane os disse til Reproduktion; — vi retter derfor en ærbødig Henstilling til disse Læsere om at komme os i Møde.

Til Læsere, som ikke ejer Billeder, men som kan anvise, hvor saadanne findes hos Slægt og Venner, retter vi ligeledes en ærbødig Henstilling om at støtte vort Formaal ved at opgive os Kilderne.

Billederne vil blive leverede tilbage i uskadt Stand.

Dette Nummer af Bladet beskæftiger sig med „Tivoli", som det er nu. Vi har bestræbt os for at skaffe nøjagtige Oplysninger, da vi ønsker, at Beretningen om de nuværende Forhold skal være korrekt i alle Maader. — Vor Tekst støtter sig paa Oplysninger, som Tivolis Direktør, Hr. Architekt K. Arne-

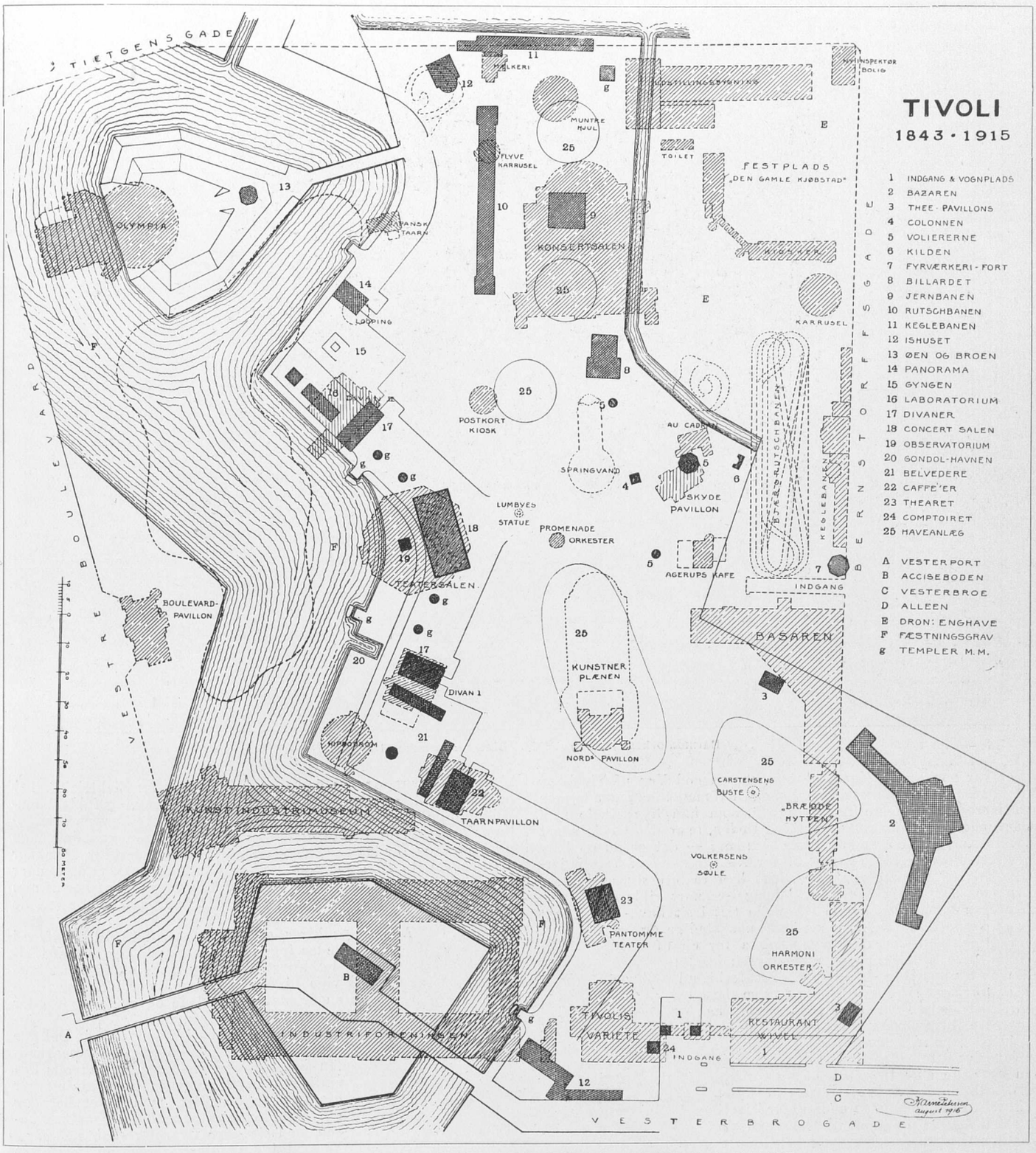

Kort visende Beliggenhed og Størrelse af Tivolis Bygninger i 1915 i Forhold til 1843.

Petersen velvilligst har givet os. Direktøren har gennemset og akcepteret Teksten, forinden den gik i Trykken.

I næste Nummer fortsætter vi med pragtfulde Billeder fra det nuværende Tivoli — og med en interessant Samling Billeder og Tekst om Udstillingen i 1888, der jo som bekendt delvis omfattede Tivolis Terræn.

Obs. **„FØR OG NU" bestilles gennem Hovedekspeditionen, Kultorvet 16, 3. Sal, eller gennem Boghandlerne.**

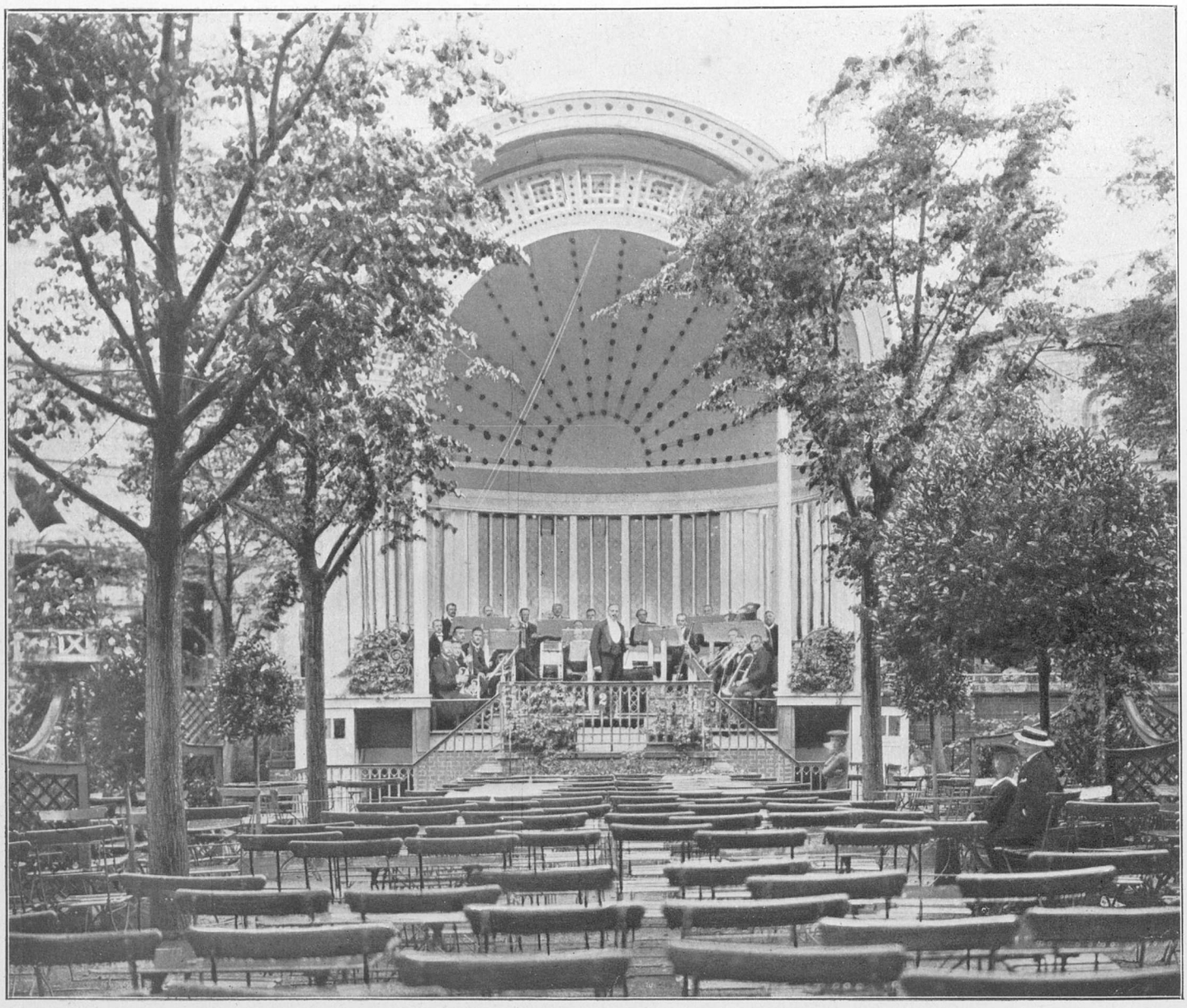

Harmoniorkestret, opført 1913. Direktør Hemme dirigerer.

Der var engang en Mand, — han var en god Ven af Tivoli og kendte dette Etablissements Liv og Drift meget indgaaende, men han nærede den faste Tro, at Tivoli, som han ligestillede med et levende Væsen, maatte afgaa ved Døden, naar det havde naaet Støvets Aar, og han mente ogsaa dengang — det er nu en halv Snes Aar siden — at Tidsrummet for Afslutningen af Tivolis jordiske Tilværelse ikke var fjern, idet han tænkte sig, at København med sin stadig voksende Bebyggelse snart vilde omklamre og knuge den gamle Have saa tæt i sit Favntag af kolde Stenmasser, at alt det landskabelige og parkagtige, som han med Rette ansaa for en af Tivolis store Tiltrækninger, vilde forsvinde. Publikums Strøm vilde da glide Stedet forbi, ud til andre Egne i Byens Nærhed, som besad bedre Betingelser for at kunne samle dem, der søgte Adspredelse i Friluftsforlystelser, og hvad dermed kan sættes i Forbindelse, medens det gamle Etablissement vilde visne hen og ende sine Dage, glemt og forladt.

Maaske kan denne Profet engang faa Ret i sin triste Spaadom, men endnu ejer Tivoli dog den samme dragende Kraft, som i sin Ungdoms bedste Aar, og endnu er København og dens Borgere den gamle Have tro. Bedst har dette vist sig i den nys afsluttede Sæson, hvor den store Turistskare, som Tivoli gennem Aarene havde øget i høj Grad, ganske var udebleven paa Grund af den evropæiske Krig. Aften efter Aften har da Tivoli været besøgt af Byens og Landets egen Befolkning i saa stort Antal, at denne Sæson kommer op i Nærheden af Tivolis største og derved kan anføres som et Mærkeaar i Etablissementets Historie.

Gennem den lange Aarrække, som er svundet, siden Tivoli første Gang aabnede sine Porte, har selvfølgelig meget skiftet Udseende derinde. Bygninger er blevet nedrevne, og nye er voksede frem, Gas og Elektricitet har holdt sit Indtog og har forvandlet de blide stemningsfulde Vauxhal-Illuminationer til funklende Lyskaskader, selv Havens Grænselinier er gentagne Gange undergaaet Forandringer, kun de gamle Kastanie- og Lindealléer, som i zig-zag-formet Kontur strækker sig gennem Haven, staar endnu som i Carstensens Dage og danner en yndet Promenade, hvor mere end 40 Millioner Mennesker af alle Aldre, Rangklasser og Nationalitet har passeret Revy i de forløbne 72 Aar.

F. Hemme,
Direktør for Harmoniorkestret.

Af de Bygninger, som Carstensen i 1843 lod opføre i Tivoli, findes ingen tilbage nu; de var alle af temmelig let Konstruktion og maatte derfor ret hurtigt vige Pladsen for andre, der i Aarenes Løb enten er blevne udvidede og ombyggede eller atter nedrevne og fornyede.

Selvfølgelig er ogsaa i Tidens Løb en Del nye Bygninger og Anlæg kommet til efterhaanden som Kravene meldte sig og Tivolis Udvikling samt Grænsernes Forskydning har gjort det nødvendigt, men i det hele og store er Planen fulgt saaledes, som Carstensen med sit sikre Overblik skabte den.

Vi skal i det følgende give en kortfattet Oversigt over de vigtigste af Tivolis Bygninger, saaledes som de nu staar, og vi begynder da med Hovedindgangen, der ligger paa samme Plet, hvor den blev anbragt i 1843, men rigtignok af et noget andet Udseende end dengang og betydeligt nærmere ved Byens Centrum, som nu er flyttet ud foran Københavns Raadhus, Tivolis statelige og fornemme Nabo.

Selve Hovedindgangen er en høj, kuplet Portal med korinthiske Søjler og plastiske Figurgrupper, den er flankeret mod Vesterbrogade af et Par toetages Façadebygninger og er ligesom disse, helt opført af Mursten og Terracotta fra Frederiksholms Tegl-

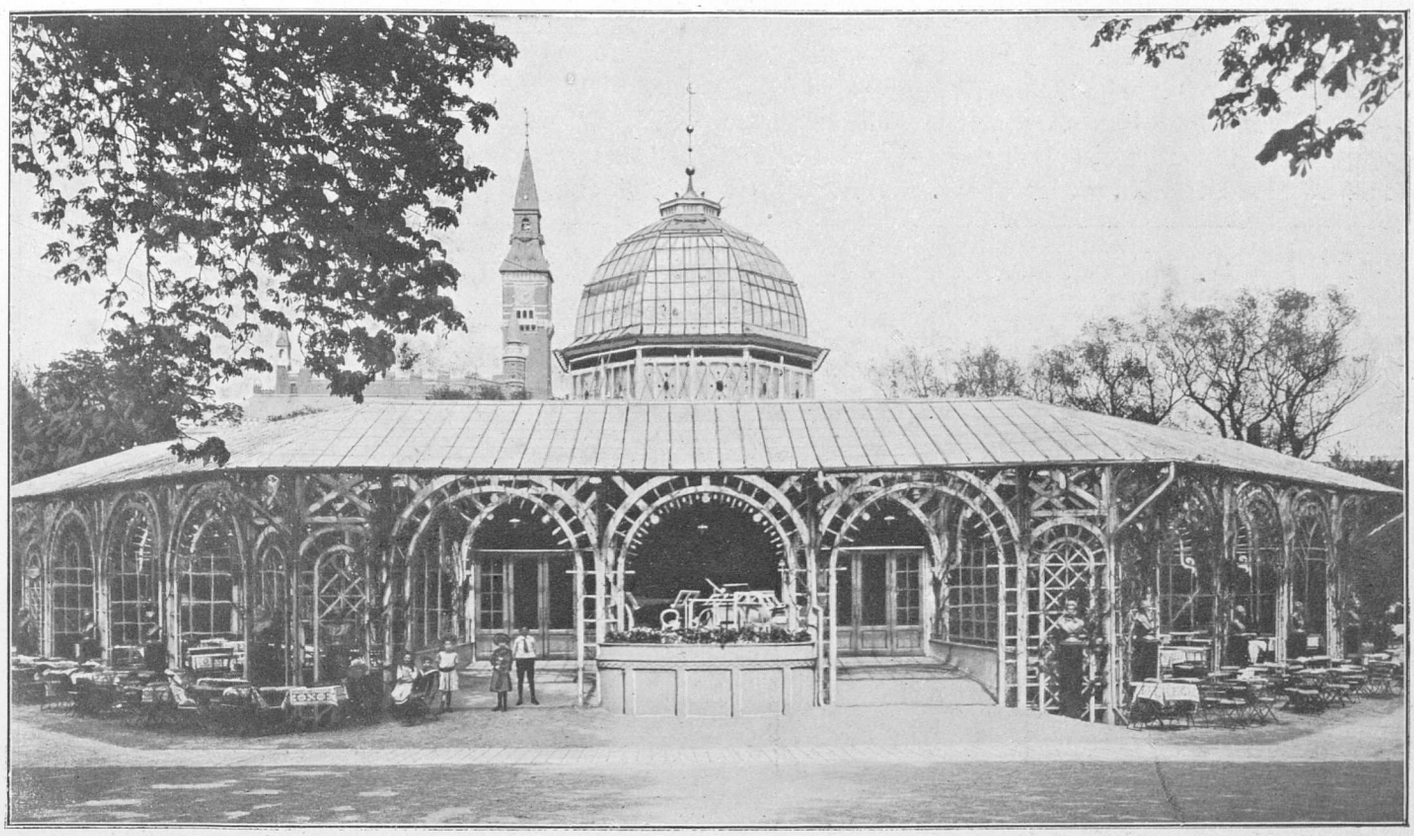

Teatersalen 1910.

værker. Arkitekterne Blichfeldt og Rich. Bergmann har givet Tegning til dette Bygningskompleks, der blev opført i 1890 og afløste et maurisk Indgangsparti, som var tegnet af Arkitekten, Professor Vilh. Dahlerup.

Der hvor tidligere den saakaldte Vognplads laa i Alléen strækker sig nu Façadebygningens ene Fløj, der helt er optaget af Wivels Restaurant, som i 1890 begyndte en ret beskeden Tilværelse i det nærmest Portalen liggende Hjørne, men som efterhaanden bredede sig i hele Bygningen, udvidede sig med Verandaer og nye Sale, indtil den endelig ved Bernstorffsgades Anlæg i 1912 og 13 fik tilbygget en ny Fløj med en monumental Sal og Økonomilokaler af en Udstrækning, som gør den til Byens mest moderne og søgte Restaurationslokale. Façadebygningens østre Parti indeholder Tivolis Kontorer og Bestyrelseslokaler, nogle Butiker samt Indgangen til „Tivolis Variété".

Sidstnævnte Lokale, der oprindelig var den saa berømte Sangerinde Pavillon, der fik Navnet „Kisten" og laa paa det tidligere „Slukefter"s Plads, var i 1866 opført efter Arkitekt Wessels Tegning og laa da — indtil 1889, da Façadebygningens Mure skjulte den, — med en smuk „Schweitzergavl" ud mod Vesterbrogade. Senere blev Pavillonen gennem talrige Ombygninger og Udvidelser efterhaanden omdannet til Teater og Variétèlokale, men staar, ligesom altid tidligere, under en selvstændig Ledelse, ganske uafhængig af Tivolis Direktion. Den nuværende Lejer og Leder, Hr. Direktør P. Wunsch, har i den halve Snes Aar, i hvilken han har staaet ved Roret formaaet med stor Energi og Dygtighed at gennemføre Variétèens Drift paa Højde med en Storstads Fordringer.

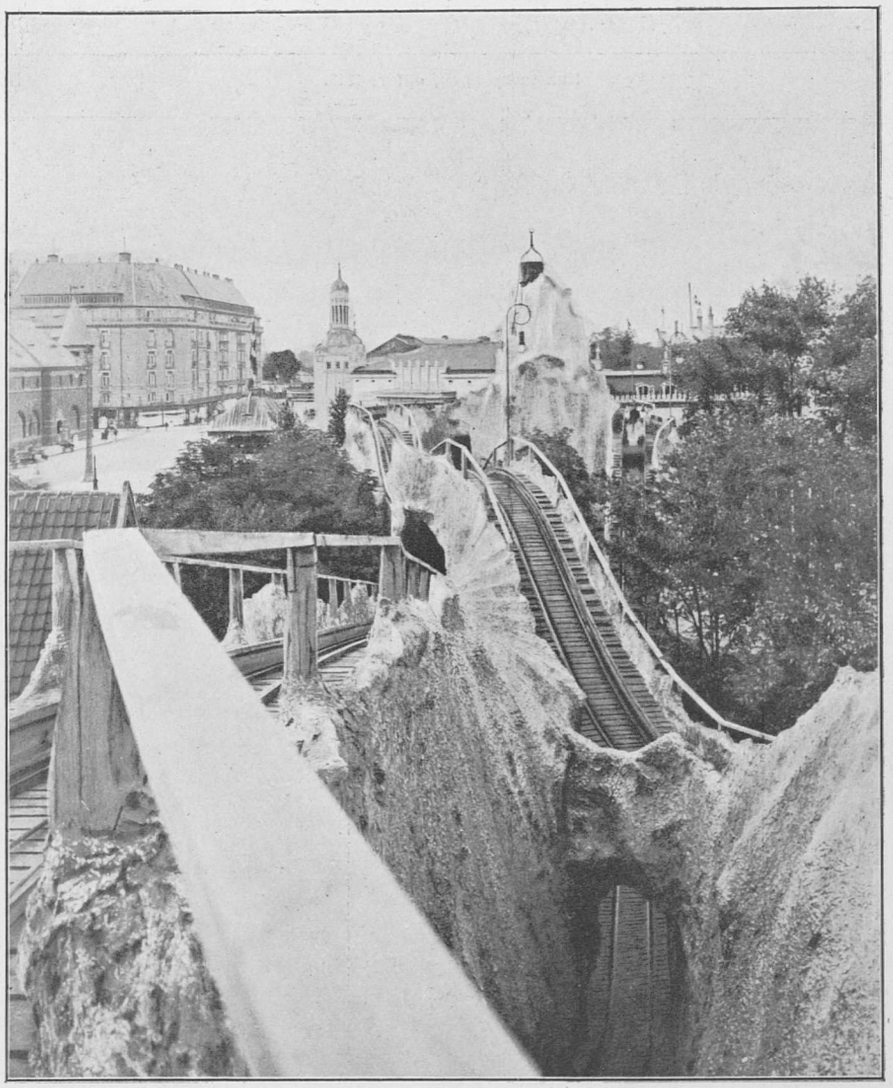

Parti af Bjergrutschbanen. Opført 1914.

Træder man gennem Hovedindgangen ind i Haven, har man paa venstre Haand Pantomimeteatret. Den gamle Scene, som Carstensen anlagde paa dette Sted er forlængst forsvunden; nu fanges Øjet af Professor Vilh. Dahlerups prægtige kinesiske Tempelbygning, som blev opført her i 1874, og hvor Aften efter Aften det berømte Paafugle-Fortæppe glider bort, medens de gamle Casortiske Pantomimer fremføres, saaledes som Pricerne og Volkersen formede dem i vore Bedsteforældres Ungdom.

Endnu ejer disse Forestillinger den samme dragende Kraft, som i gamle Dage, og endnu staar

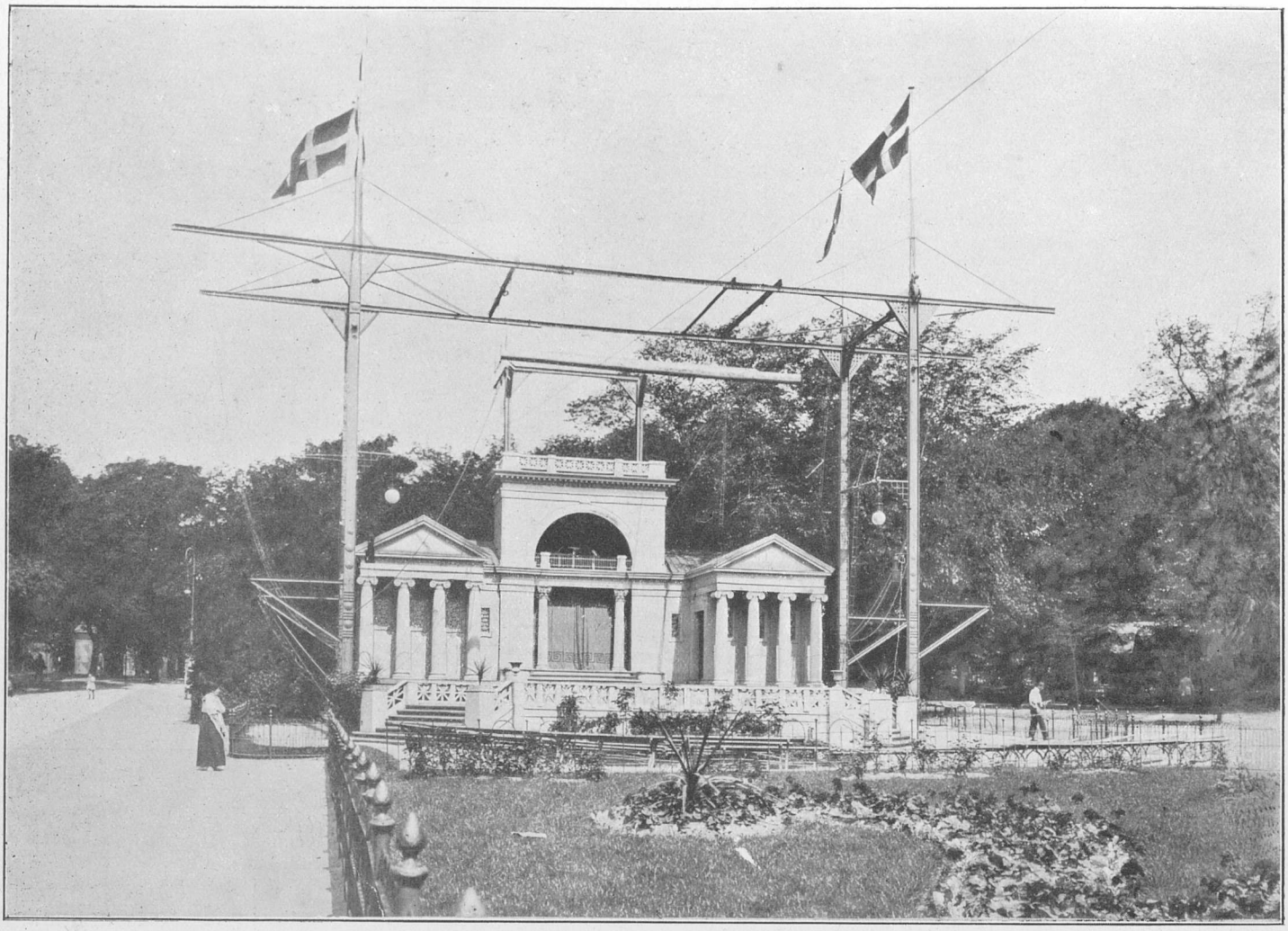

Kunstnerplænen, opført 1913.

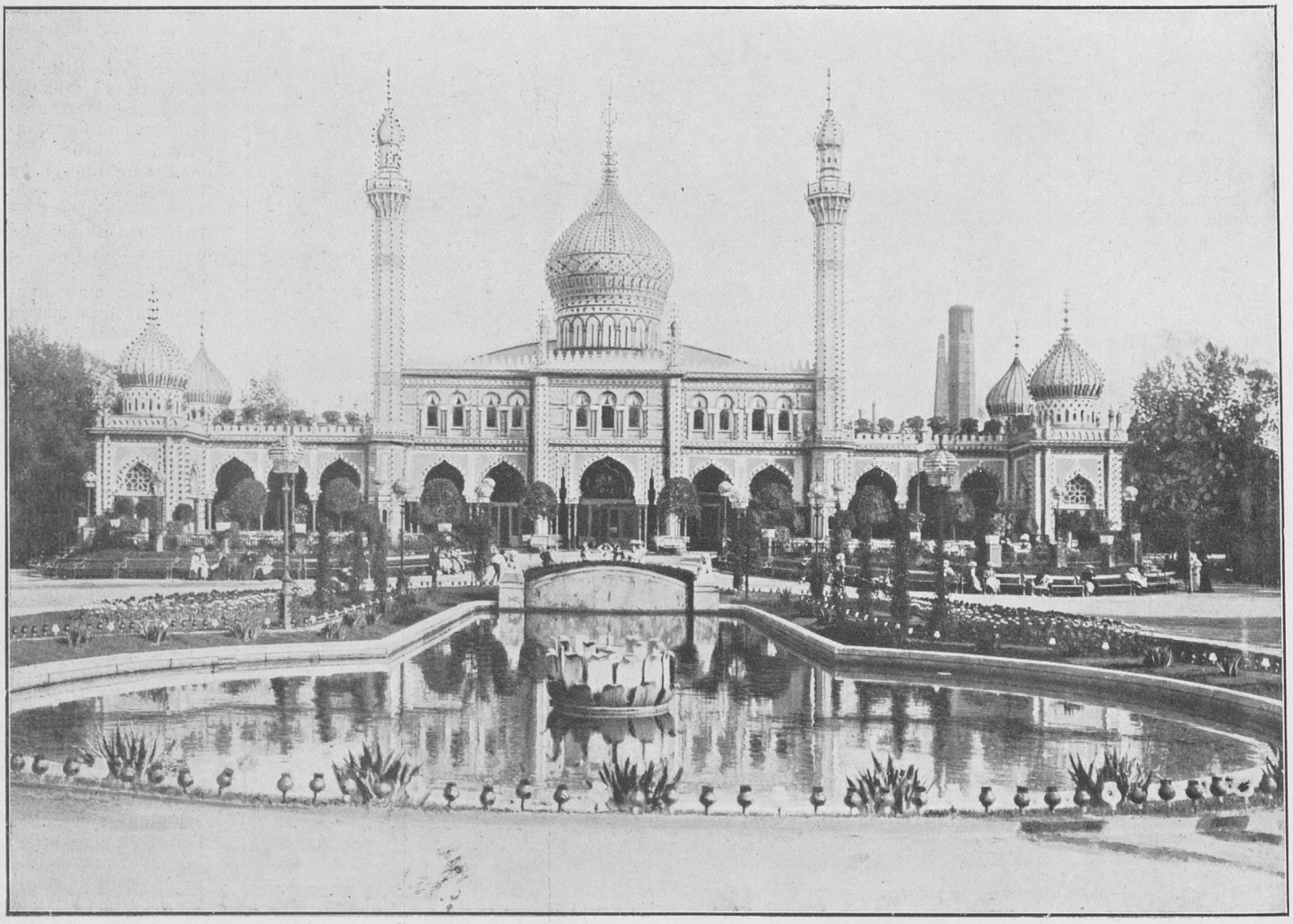

Koncertsalen, opført 1902.

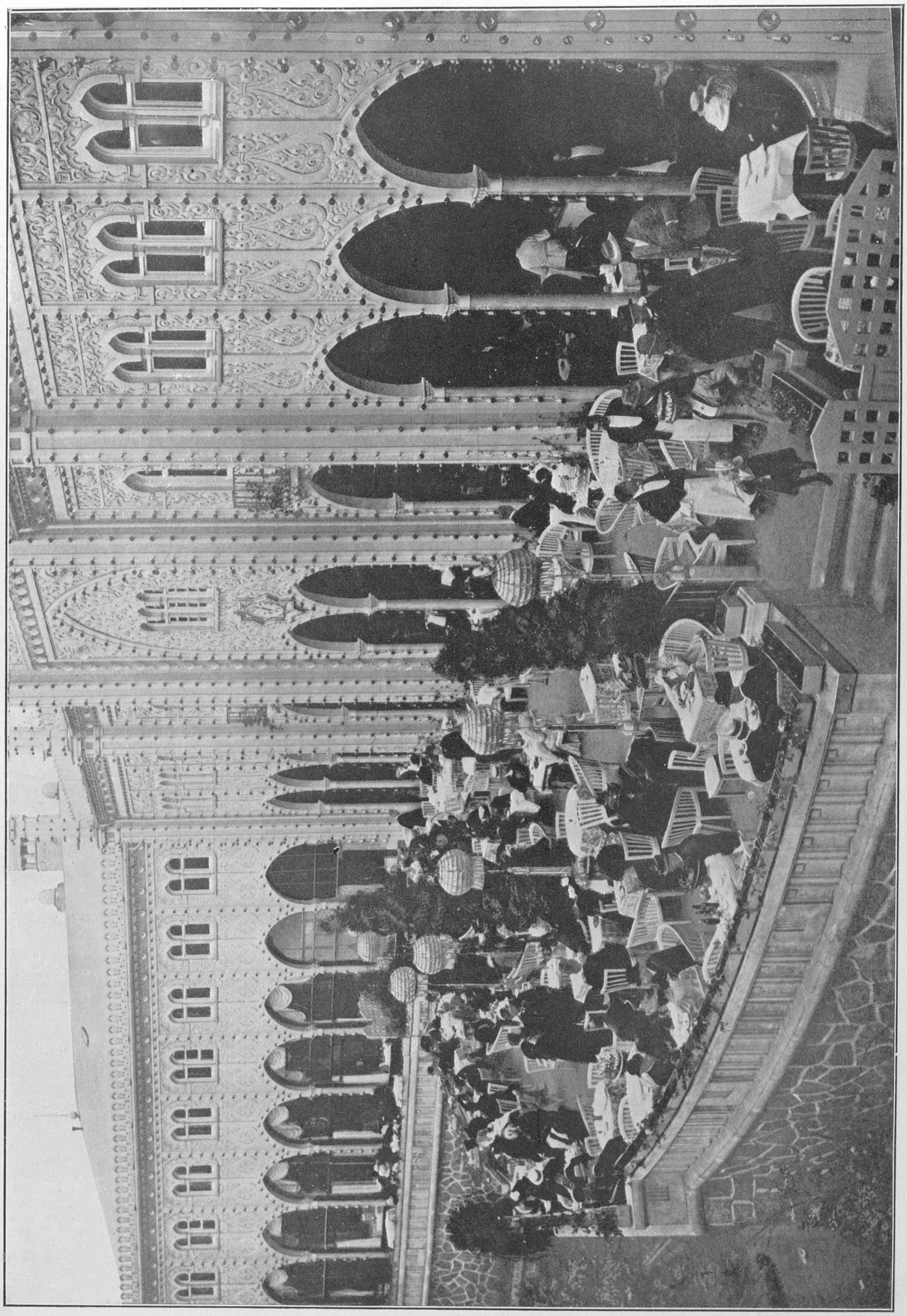

Nimbs Terrasse foran Basaren, opført 1909.

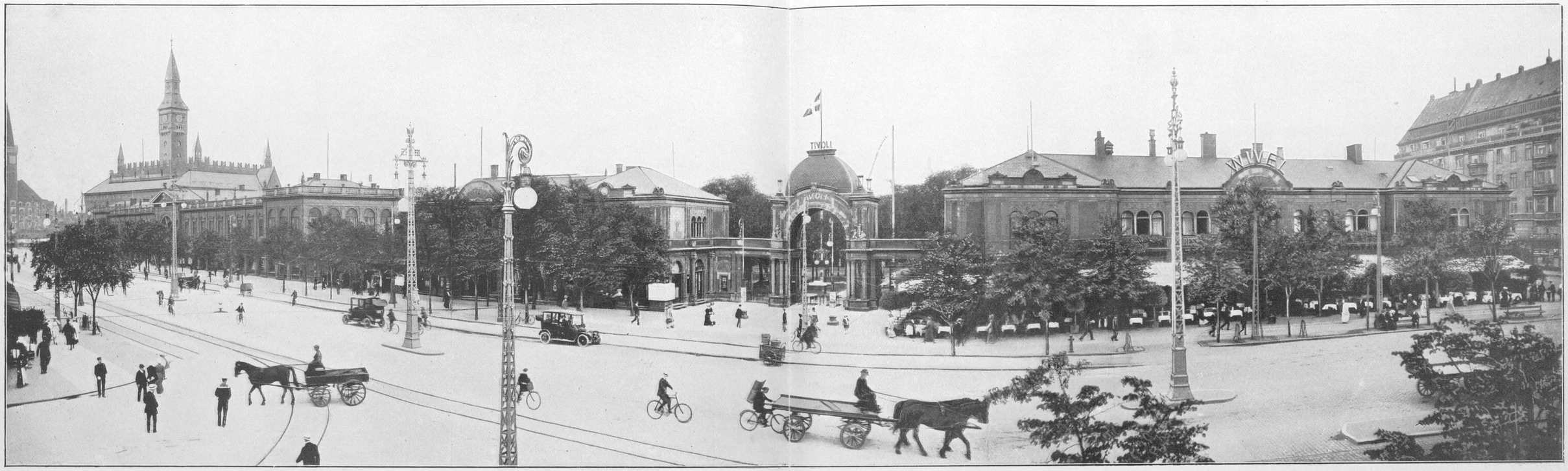

Paladshotellet. Raadhuset. Industriforeningens Bygning.

Tivolis Facadebygninger og Hovedindgang mod Vesterbrogade.

Hotel Terminus. Panoptikon.

der udenfor den aabne Scene hver Aften Tusinder af unge og gamle Tilskuere og morer sig over Pjerrot, naar han gør sin klodsede Entré.

Af de nuværende Skuespillere er Viggo Wendrich den, der har Anciennitet; hans typiske Kassander er snart kendt af hvert Menneske i Danmark. Pjerrotrollen udføres afvekslende af d'Herr Carl Petersen og Hingsberg, førstnævnte dog med de fleste Roller, medens Harlekin gennem en Aarrække og med megen Vivacitet er bleven spillet af Freitag og den uheldige Frier af Carl Scheiding.

Den kvindelige Hovedrolle, Columbine, har i lang Tid været baaret af Frkn. Anna Kjærrumgaard og Olga Jensen; førstnævnte har i Aar trukket sig tilbage til det ældre, let komiske Rollefag, i hvilket hun gør udmærket Fyldest, og tre eller fire nye, purunge Columbiner kappes nu om at erstatte hende.

I de senere Aar er Teatrets Repertoire blevet forøget med forskellige Eventyrpantomimer, Balletdivertissements o. lign. i moderne Udstyr, der tidligere fremførtes under Ledelse af Hr. H. O. Carlsen, men for Tiden af kgl. Balletdanser Paul Huld.

Tæt op mod Teatret og endda et Stykke under dette ligger en Kafé, som altid har været stærkt besøgt af et broget og interessant Publikum. Foruden Skuespillere finder man her i „Grøften" hos fhv. Luftskipper Lauritz Johansen, — Kaféens populære Navn og ikke mindre populære Vært, — et muntert Selskab af Forfattere, Kunstnere, Pressefolk, Politikere og mange andre, der paa næsten alle Tider af Døgnet hygger sig her og gør sig tilgode ved Stedets fortrinlige Varer.

Fra Pantomimeteatret gaar Turen gennem Alléen og man træffer paa venstre Haand en Bygning, udenfor hvilket et stort Antal Borde og Stole betegner den som Restaurant. Paa dette Sted laa i Tivolis første Aar Mad. Schæffers Forfriskningslokale, nu findes her siden 1883 en større Bygning, som bærer Navnet „Taarn-

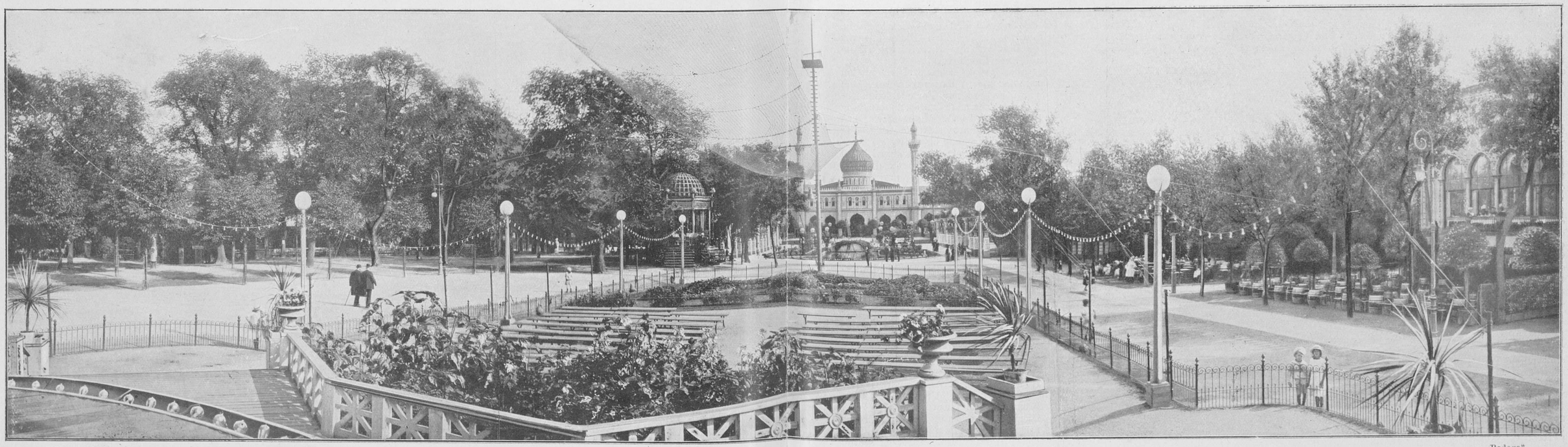

I Baggrunden gamle Koncertsal (Teatersalen).

Udsigt fra Kunstnerplænen mod Koncertsalen 1915.
Promenade-Orkestret.

„Bodega" (Basarbygningen).

Det kinesiske Taarn ved Søen.

pavillonen" og er opført efter Arkitekt Erik Schiødtes Tegning. Den fremtræder i gammel tysk Bindingsværksstil med udmurede Tavl og har paa Midten et skiferdækket Taarn. Restauratør Wivel var den første Lejer i denne Pavillon, og her lagde han Grunden til sit senere Ry. Allerede i 1888 maatte han af Hensyn til den store Udstilling foretage Udvidelser af Lokalerne, og han tilbyggede da den aflange „Glassal", medens nogle overdækkede Verandaer senere er blevet opførte foran Bygningen. I 1901 flyttede Wivel ud, for ganske at hellige sig den store, føromtalte Virksomhed i Façadebygningen. Den nuværende Lejer, Restauratør Jacobsen, der efter Mygind for et Par Aar siden overtog Taarnpavillonens Restauration hævder stadig paa en meget smuk Maade Stedets Traditioner.

Divanerne 1 og 2 ligger der, hvor Grundlæggeren i 1843 placerede dem, paa begge Sider af den daværende Koncertsal. De er selvfølgelig dog begge efterhaanden blevet saa ombyggede og udvidede, at der saagodtsom intet er tilbage af det oprindelige. Divan Nr. 1 var i de første Aar lejet af Konditor Grandjean, senere blev det Restauratør Ægedius, som trak Folk til Huse, indtil Chr. Jørgensen og nu i de sidste Aar Aug. Larsen overtog Værtskabet.

Divan Nr. 2, hvor først Minnie & Cloetta og senere Peter Nicolai med Tilnavnet Svend Enarm var de populære Indehavere, fik dog sin egentlige Berømmelse under Dynastiet Nimb, som rykkede ind i 1877. Den lille elegante Kammerraad med det sydlandske Udseende forstod paa en fortræffelig Maade at gøre Honnør for Gæsterne, der snart talte Byens fineste Navne og det højeste Aristokrati, medens den imposante Frue bag Buffetten forestod Tilberedningen og Serveringen af de kulinariske Specialiteter, som bragte Divanens Ry helt ud over Landets Grænser. Efter Forældrenes Død overtog Frkn. Henriette og Serina Nimb Styret og bidrog ved deres Dygtighed og ved indgaaende Studier i Udlandets første Restauranter til at hæve Navnet til Uforglemmelse i Tivolis Historie.

Da Restaurant Nimb i 1909 forlod Divanen, hvis Lokaler var bleven for trange, flyttede den over i den nye Bazarbygning, medens Hr. P. Kinzi og Frue rykkede ind i Divanen, hvor de blev værdige Efterfølgere af de tidligere Indehavere.

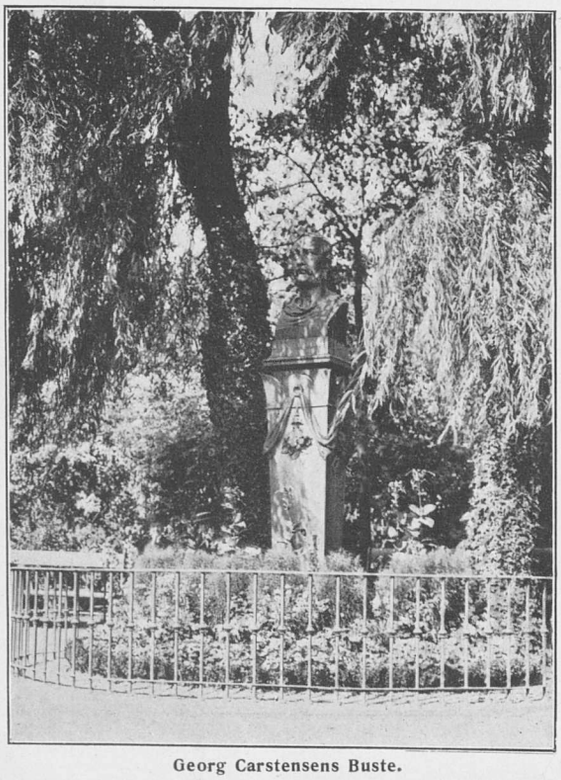

Georg Carstensens Buste.

Imellem de tvende Divaner laa som før nævnt Koncertsalen. Den var i sin tidligste Periode, som Billederne viser, en firkantet, noget aflang Bygning med fladt Tag og store Glasvinduer. Snart skiftede den dog Form og Udseende og viste sig i Tredserne som en ottekantet maurisk Sal med spidst Tag; senere fik den tilbygget Verandaer og blev prydet med en stor Glaskuppel, som den endnu bærer, indtil den i 1902, da den nye Koncertsal blev taget i Brug, maatte undergaa en Metamorfose og lade sig anvende som Teatersal, hvor Operetter, Farcer og Revuer vekslede. I den Anledning fik den mod Søen paabygget en Scene med Paaklædningsrum o. s. v. Her begyndte Hr. Folmer Hansen Ledelsen af Teatret, som han med stor Energi gennemførte i nogle Aar, idet han forstod at knytte udmærkede unge Kræfter til sig; vi skal saaledes nævne Sangerne Herskind og Rudolf Hoffmann, Skuespillerne Reenberg, Berggreen, Soph. Erhart, V. Neumann og Ringheim samt Damerne Gudrun Carlson, Jutta Lund, Bodil Hammerich, Gerda Christoffersen og Fru Olga Hoffmann. Efter ham overtog i 1906 Emil Wulff Direktoratet og gjorde sig særlig fortjent ved Opførelsen af de saakaldte „Sommerrejser", hvis

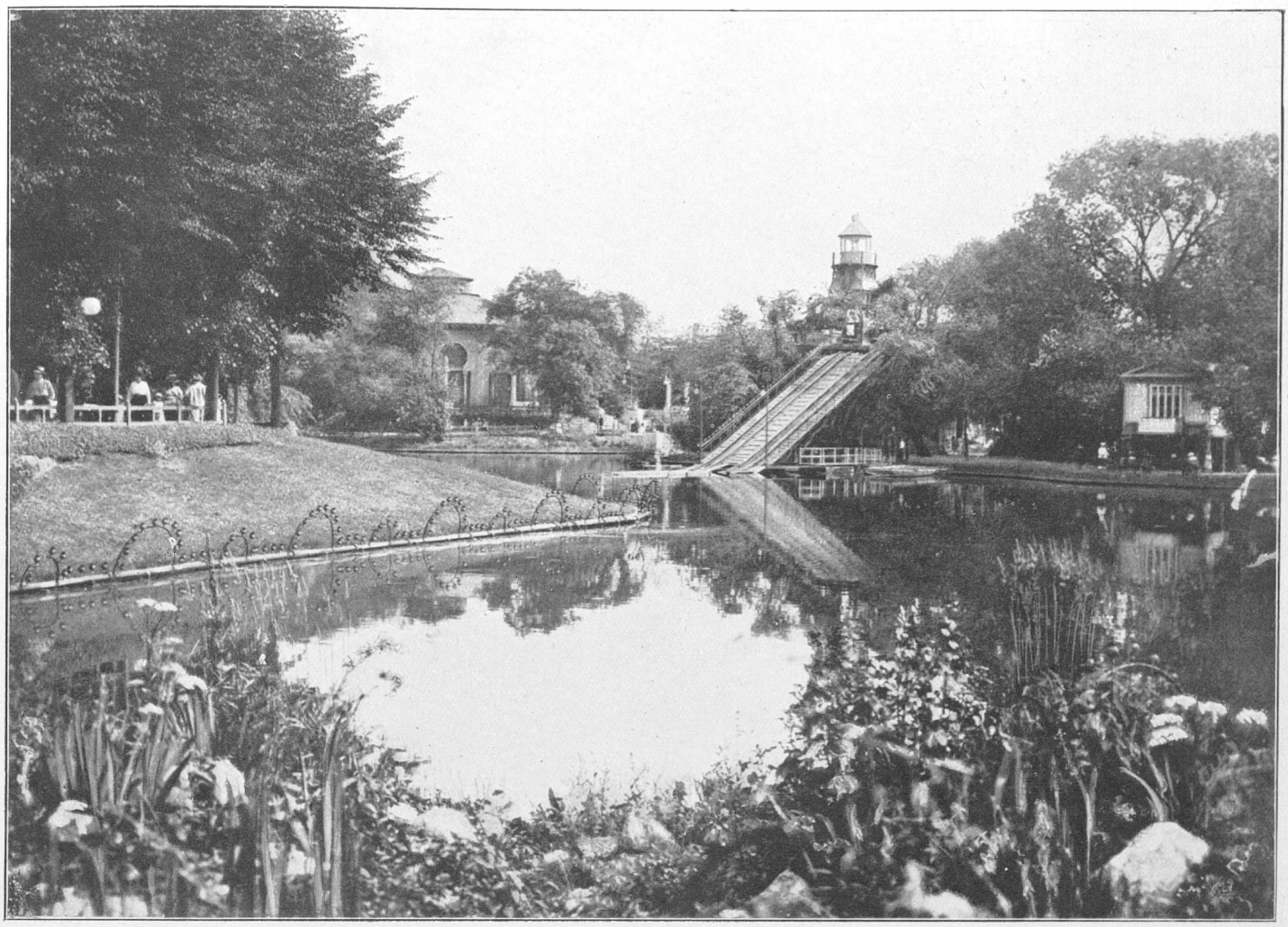

Vand-Rutschbanen.

Revysange gennem Carl Alstrups og Jutta Lunds udmærkede Foredrag hurtigt bleve meget populære. I 1912 overtog Knud Lumbye, en Sønnesøn af den gamle Tonemester, Ledelsen, for i 1915 at overlade den til Otto Jacobsen, bistaaet af den tidligere Teaterdirektør Vilh. Petersen som Sceneinstruktør.

Restaurationen i dette Lokale saavelsom Serveringen udenfor har i en lang Aarrække været overtaget af Herr Fr. Andersen, som samtidig har haft Kafeen foran Harmoniorkestret.

Midt i Tivoli ligger den saakaldte „Kunstnerplæne", hvor de af Direktionen engagerede Artister en à to Gange hver Aften samler et meget talrigt Publikum ved deres Forestillinger. Oprindelig var denne „Plæne" en aaben Plads, indhegnet med et lavt Stakit og i den søndre Ende forsynet med en høj Trægalge, hvorunder den Tribune var, paa hvilken Artisterne optraadte. Et lille Skur, halvt skjult af Tribunen, tjente som Paaklædningsrum for de Optrædende. I nogle Aar var der ogsaa paa Plænen indrettet en Manege, i hvilken virkelige Beridernumre forevistes, medens et lille Musikkorps var anbragt ved Tribunens ene Side under aaben Himmel. Hele dette Arrangement vises meget tydeligt paa foranstaaende Billede af Kunstnerplænen i 1870.

I Halvfjerdserne blev Forholdene en Del moderniserede, Trægalgen blev erstattet af et stort Stativ med Master og Overliggere, medens selve Bygningen, som dannede Baggrunden for Tribunen, blev udført i Træbindingsværk og Mursten efter Arkitekt Vilhelm Friederichsens Tegning, senere fik Plænen endog sit særlige Indgangsparti i maurisk Stil, tegnet af Arkitekt Lenderph.

I 1902, da den nye Koncertsal blev bygget, flyttede man Kunstnerplænen bort fra sit gamle Sted, hvor den dækkede for meget for den nye Pragtbygning. Den blev da anbragt paa en Plads ved Koncertsalens vestre Side, der hvor nu Festarrangementerne opføres; men allerede et Par Aar efter, i 1904, flyttes den tilbage igen, dog saaledes, at Tribunen, der nu fik en ny Omklædningsbygning og høje Jernmaster efter Tegning af Arkitekt Arne-Petersen, kom til at ligge i „Plænen"s søndre Ende, vis à vis Koncertsalen.

Trangen til at udvide og forskønne indenfor Tivolis Grænser bevirkede, at dette Arrangement atter blev fornyet i 1913, da den nuværende Kunstnerplæne blev opført i antik Stil efter Arkitekt Cajus Novi's Tegning og samtidig blev Jernmasterne ombyggede efter moderne og mere praktiske Fordringer.

H. C. Lumbyes Buste.

Koncertsalen, som den blev opført i 1902 efter Arkitekterne Arne-Petersen og Bergmann's Tegninger, er Tivolis mest centrale Bygning baade med Hensyn til Sommerens musikalske Ydelser og naar Illuminationen tændes paa Festaftenerne.

Den 7. Maj 1902 fandt Indvielsen Sted, ved hvilken Lejlighed der blev opført en Kantate til Musik af Professer C. E. Hornemann. Som Solister medvirkede Kgl. Kammersanger Simonsen og Fru Oda Nielsen. Orkestrets Dirigent var dengang Joachim Andersen, som kraftigt havde bistaaet Arkitekterne med Raad ved Salens Indretning og Konstruktion, og blandt andet ved sin Autoritet havde gennemført dens Dimensioner.

Nærværende Tidsskrifts Redaktion har paa nogle Blade foran gengivet en Del Portrætter af Kunstnerinder, som i sin Tid har bidraget til at fremme Tivoli Varieté's Berømmelse. Desværre er Pladsen her for ringe til at yde en lignende Tribut til den Række af udmærkede vokale og instrumentale Kunstnere og Kunstnerinder, som i Aarenes Løb har optraadt ved Tivolis Koncerter, saavel i den gamle, som i den nye Sal. Alene Listen over dem vilde blive meget lang, og vi skal derfor blot anføre, at saa

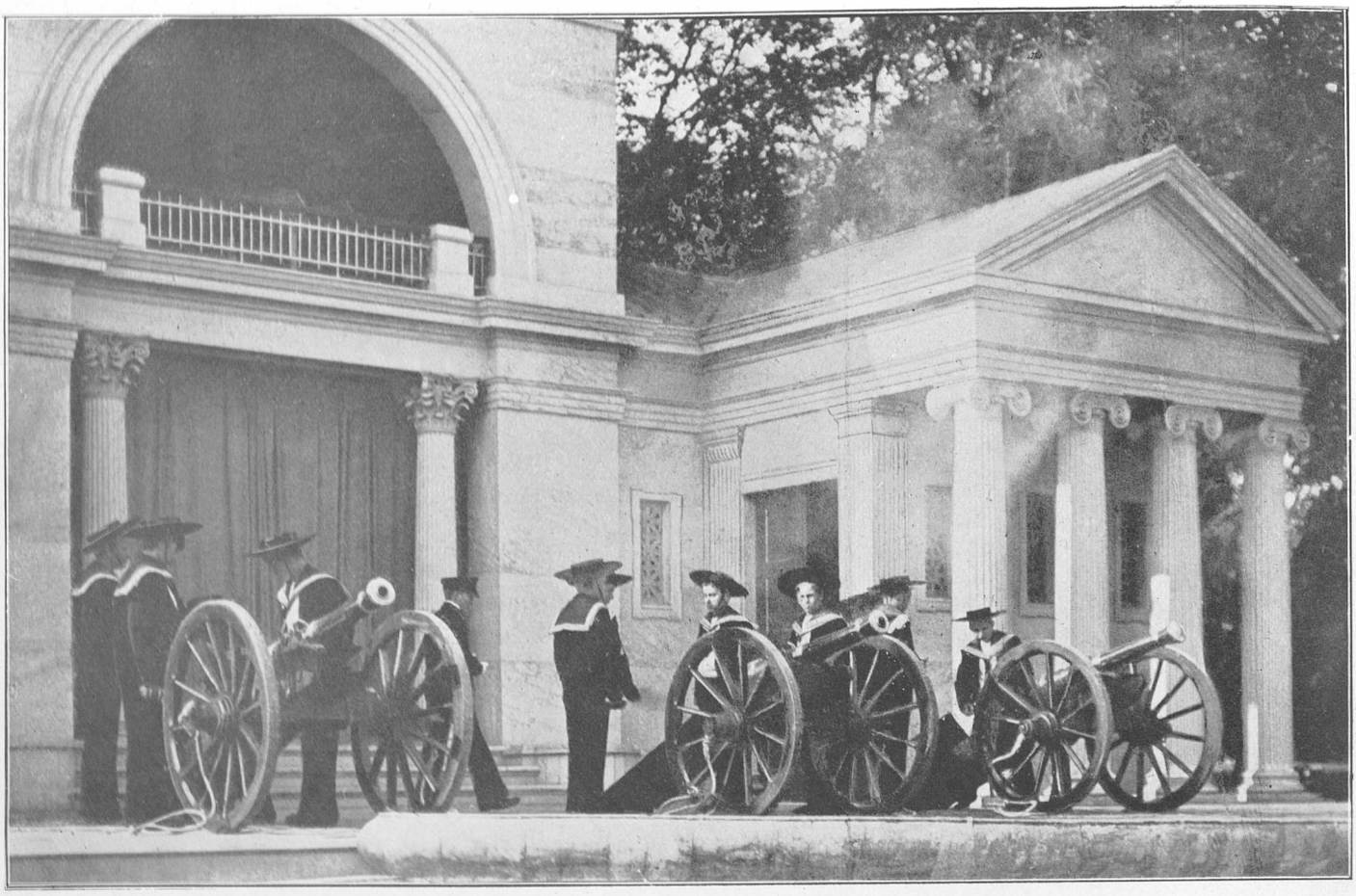

Tivolis Artilleri.

godt som alle vore hjemlige Berømtheder findes paa Tivolis Programmer foruden Navne som: Trebelli, Patti, Thursby, Selma Ek, Yvonne de Tréville, Madame Cahier, Maikki Järnefelt, Borghild Langgard, Ellen Guldbrandsen o. fl. samt Sangere som Ødman, Algot Lange, Bötel, Salomon Smith, Franz Naval, John Forsell o. s. v.

I Balduin Dahl's Dirigentperiode skete det ret ofte at fremmede Dirigenter ledede Orkestret enkelte Aftener; nævnes skal saaledes: Joseph Gungl, Edv. Strauss, Farbach, Olivier Metra m. fl.

Som foran anført er det nu Kapelmester Schnedler-Petersen, som siden 1909 har dirigeret Koncerterne i denne Sal.

Paa begge Sider af selve Koncertlokalet er beliggende en stor Restaurant med Verandaer og Saloner. Her samles om Aftenen et meget stort Publikum, for en stor Del bestaaende af Turister, der ved Siden af den udsøgte Musik, som de gratis nyder godt af, tillige véd at sætte Pris paa det udsøgte Køkken, som Herr Fritz Svensson her serverer i moderne og elegante Omgivelser.

Koncertsalens Façade, som med Rette indtager en dominerende Plads i Tivolis Anlæg, er paa Festaftener illumineret med Gasflammer i farvede Kupler efter det System, som allerede i 1868 blev anvendt ved Basarbygningen. Direktionen har med Overlæg beholdt denne lidt gammeldags Illuminationsmaade, for igennem de let flakkende Gasflammer at skabe en behagelig Modsætning til det noget haarde og stærke elektriske Lys, som nu anvendes i den øvrige Illumination i Haven. Foran Koncertsalens Terrasse er anlagt et Bassin med Blomsterrabatter og med et stort elektrisk Springvand, som i skiftende Farver sender sit kraftige Straalebundt i Vejret.

Harmoniorkestret, hvis Dirigenter nærmere er omtalt foran i Bladet, blev i 1875 opført til højre for Hovedindgangen, som en aaben Musiktribune, hvor Orkestret var anbragt i en halvrund Nische af Form som en Muslingeskal, eller snarere som en gammeldags Suffløkasse. Den laa paa skraa i Hjørnet af Pladsen, netop hvor den nuværende Musikpavillon ligger, og hvor i gamle Dage Rasmus Petersens lille, men stærkt søgte Traktørsted, „Labyrinten", befandt sig. Foran Orkestret var en lille Lund med Friluftsservering for de mange, der søgte herhen for at glæde sig over det 24 Mand stærke Orkesters udmærkede Musik. I 1899 blev Pavillonen fjernet og erstattet af en anden, der blev lagt mere midt for Pladsen og til begge Sider og foran sig havde overdækkede Lysthuse. Dette Arrangement, der var opført efter Arkitekt Rich. Bergmanns Tegning blev dog allerede i 1913 revet ned igen, da den store Ombygning af Wivels Restaurant fandt Sted. Den nuværende Orkesterpavillon blev da opført efter Arne-Petersens Tegning.

Herr Fr. Andersen har i en lang Aarrække været Indehaver af Kafeen paa dette Sted.

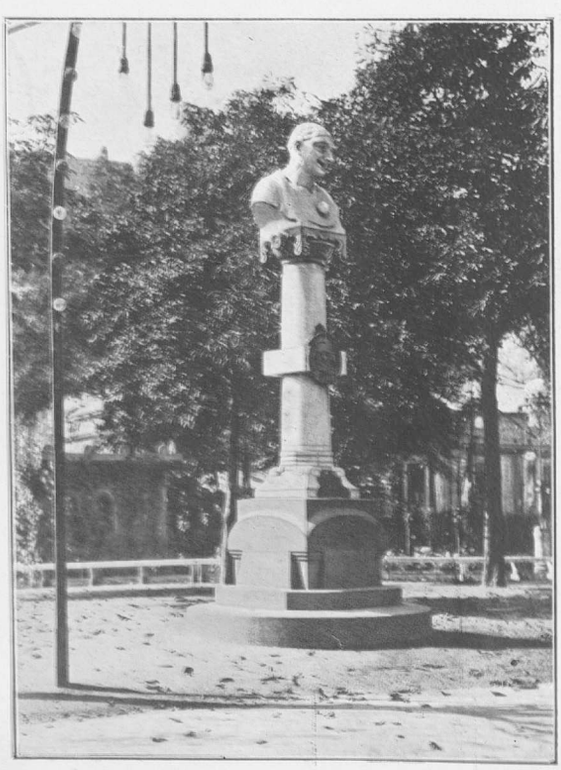

N. H. Volkersens Buste.

Endnu et tredie fast Orkester har Tivoli i det saakaldte Promenade Orkester, som begyndte sin Virksomhed i 1906, dengang den gamle Koncertsal var bleven omdannet til Operette-Scene. Direktionen frygtede da, at man paa dette Sted midt i Tivoli vilde komme til at savne Friluftsmusik, og et Orkester paa 12 Mand under Musikdirektør Carl Gottschalksens Ledelse blev da placeret paa en Tribune i den midterste af Indgangene til Salen. Nogle Aar senere i 1909 forestod Herr Sophus Stockmarr Ledelsen af Orkestret, indtil den nuværende Pavillon i 1911 blev opført, ved hvilken Lejlighed Herr Hans Ishøj overtog Hvervet som Dirigent.

I Aaret 1899 blev den saakaldte Udstillingsbygning, der laa for Enden af Tivolisøen, ødelagt ved en Ildebrand. Denne Bygning, som var ret dekorativ og bl. a. havde en ejendommelig Kuppel, hvis Gasillumination i Spirallinier snoede sig opad, blev anvendt til Smaaudstillinger og lignende Øjemed, saaledes „et østerlandsk Harem" og „Paris' Katakomber." Det var i sidstnævnte Arrangement Ilden paa en uforklarlig Maade opstod og i Løbet af en halv Times Tid nedbrændte hele Bygningen. Den blev aldrig senere opført, men i dens Sted rejste sig, umiddelbart i Søens Nærhed, det saakaldte

Direktion, Embedsmænd og Lejere i 1912.

kinesiske Taarn efter Tegning af Arne-Petersen. Dets farvede Gasillumination spejlede sig første Gang i Tivolisøen i Sæsonen 1900 og i dets Indre var indrettet en hyggelig lille Thesalon, hvor David Metz's duftende Urt blev serveret.

Paa Udstillingsbygningens Plads fremstod samme Aar under Landskabsgartner Glæsels Ledelse de Tufstens Grotter, som huser Tivolis Akvarier, der siden da og navnlig om Søndagen øver stor Tiltrækning blandt Børnene og det bredere Publikum. Herr E. Heinze, der i en lang Aarrække har haft Tivolis zoologiske og biologiske Afdeling under sin kyndige Røgt, fremviser hver Sommer ikke saa faa Sjældenheder, ligefra diminutive Tropefisk til kæmpemæssige Karper paa henved et Par Fods Længde. Selv smaa Krokodiller og langstrakte Slanger har han en særlig Afdeling for, og i de sidste Aar er der foruden de kendte Abebure og Svømmeparken med Vadefuglene samt Indhegningen med de tamme Daadyr tillige indrettet en Række Hønse- og Fasangaarde og et lille Indelukke, hvor Egern og Marsvin tumler sig i fri Luft. Det er selvfølgelig ikke Tivolis Hensigt med denne lille Samling af forskellige Dyr at skabe noget, der kan opfattes som en Konkurrence til vor statsunderstøttede zoologiske Have paa Frederiksberg, det Hele er kun dannet for at yde Tivolis Formiddagspublikum og Dyrevenner en Adspredelse,

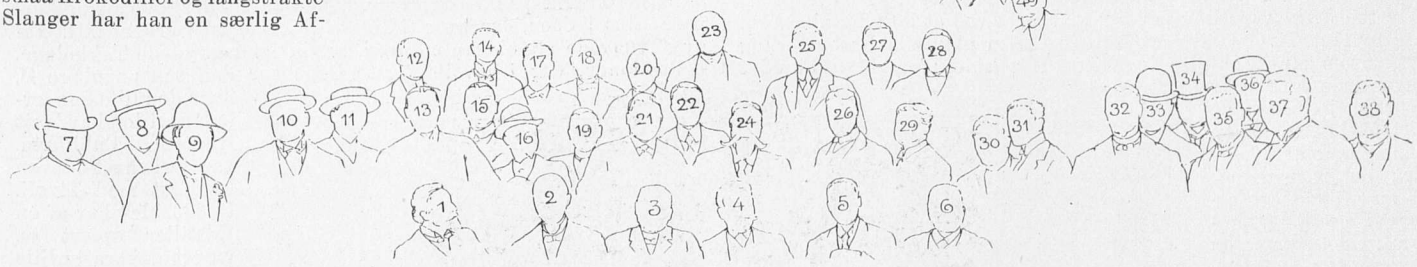

1. Kapelmester Schnedler-Petersen. Koncertsalen.
2. Kammerraad C. Wivel.
3. Fabrikant Axel Meyer. Formand i Tivolis Bestyrelse. †
4. Teatermaler Carl Lund.
5. Arkitekt K. Arne-Petersen. Tivolis Direktør.
6. E. Heinze. (Tivolis zoologiske Afdeling).
7. Direktør Vieth. (Det muntre Hjul).
8. Restauratør Agerup.
9. Sagfører Arnold Andersen. (Vandrutchbanen.
10. Overretssagfører O. Welding. (Karusselbanen m. m.).
11. Redaktør C. Musmann.
12. Lithograf Lachmann. (Tivolis Program).
13. Teaterdirektør Knud Lumbye. (Teatersalen).
14. Kontorchef Georg K. Harvild.
15. Restauratør Kinzi. (Divan 2).
16. Billedhugger H. O. Carlsen.
17. Kunstfyrværker Fritz Busch.
18. Kunstnerplænens Leder, Lars Larsen.
19. Restauratør Lauritz Johansen.
20. Direktør Ulrich Andersen.
21. Musikdirektør Th. Lumbye. (Restaurant Wivel).
22. Tivolis Inspektør O. Olsen.
23. Tivolis Kontorbud Ditlev Jensen.
24. Kaptajn Wilhelm Weiss.
25. Silhuetklipper Nelson.
26. Fabrikant Engel. (Engel & Kisky).
27. Direktør Clorius. (Looping Billard).
28. Litograf C. Andreasen. (Tivolis Program).
29. Musikdirektør Carl Gotschalchsen. (Harmoniorkestret).
30. Skuespiller Viggo Wendrich. (Pantomimeteatret).
31. Musikdirektør Hans Ishøj. (Promenadeorkestret).
32. Restauratør Chr. Jørgensen (Divan I).
33. Direktør Hansen. („Bodega"). †
34. Restauratør Fritz Svensson. (Koncertsalen).
35. Restauratør F. Andersen. (Harmoniorkestret).
36. Inspektør Olsen. („Bodega").
37. Restauratør Nielsen. (Boulevardpavillon).
38. Tivolis Kasserer O. Ladefoged.
39. Tivolis Elektriker Georg Persson.
40. Snedkermester Therp. (Maskinm. paa Pantomimeteatret).
41. Manufakturhandler Wm. Bredahl.
42. Grosserer Hemme. (Automaterne).
43. Gartner Holm.
44. Tapetserer Jensen. (Staunings Eftf.).
45. Restauratør N. P. Jensen. (Brøddehytten).
46. Grosserer Birch. (Souvenir-Kiosken).
47. Blomsterhandler Schubert-Hansen.
48. Frugthandler Sømod.
49. Danselærer Louis Scheiding. (Chef for Tivoligarden).

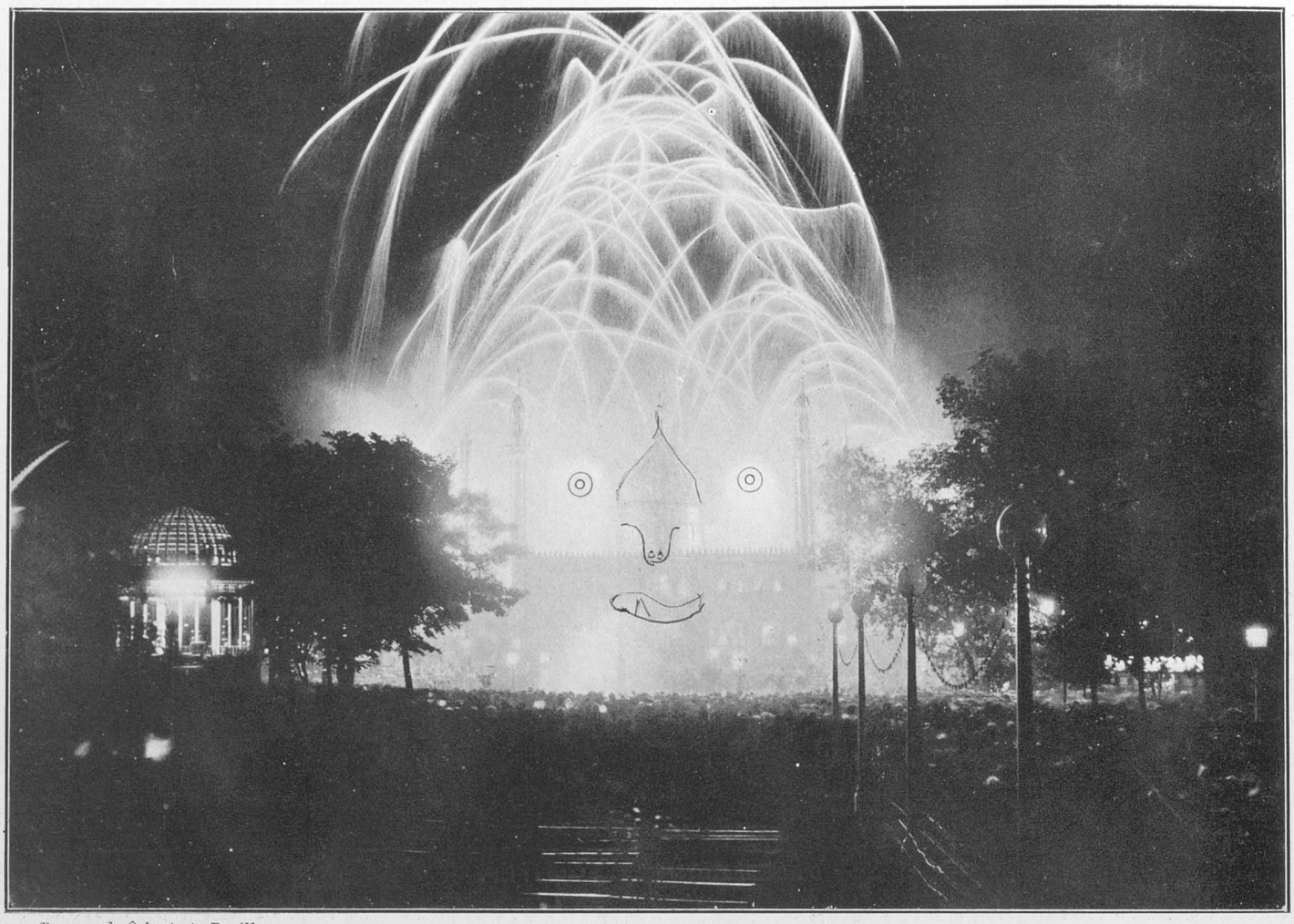

Promenade-Orkestrets Pavillon.

Fyrværkeriet paa Kunstnerplænen, i Baggrunden den nye Koncertsal.

og gaar som saadan ind i Havens øvrige Arrangementer. — — Da den nordiske Udstilling i 1888 havde afsluttet sin glorværdige Tilværelse blev Tivolis fremtidige Grænse mod Øst draget. Som bekendt dannede Udstillingen et sammenhængende Hele med Tivoli, men dens Hovedbygning og Anlæg laa der, hvor nu Raadhuset og Vestre Boulevard ligger.

Ved Kontrakt af 3. April 1888 mellem Københavns Magistrat og Tivoli blev Forholdet ordnet saaledes, at Grænselinien, der tidligere havde været „Gravens" — den nuværende Tivolisø's — vestlige Bred, nu blev lagt over paa den anden Side og dannede der Skellet mod den fremtidige Vestre Boulevard. I omtrent en halv Snes Aar var Grænsen her markeret ved et højt Plankeværk, bag hvilket Tivolis flittige Gartner Holm plantede Busketter og Træer, som ganske skjulte Hegnet fra Tivolisiden; først i 1898 blev det nuværende Jerngitter anbragt, i en Længde af 470 Alen og med en Bekostning af 26,000 Kr.; det var tegnet af nu afdøde Professor V. Koch. Grænsen mod Syd var da ikke som nu Tietgensgade, men trak sig fra dennes Hjørne ved Boulevarden paa skraa mod den nuværende Bernstorffsgade til det Sted, hvor Karusselbanen nu har sin Plads. Mod Vest skar „Labyrinthen"s Areal og Tivolis Gartneri sig ind paa det Terræn, hvor senere den nuværende Hovedbanegaard er bleven opført.

Ved Tivolisøens østre Bred, paa en fremspringende Bastion blev i Anledning af Udstillingen 1888 opført en Restaurationspavillon i Bindingværks-Stil og med en dekorativ Gavl og Hjørnespir ind mod Tivoli. Arkitekt Vilh. Friederichsen gav Tegning til denne Bygning, som dengang fik Navnet „Alsterpavillonen", men senere, da Gaden var anlagt og Pavillonen overtaget af Tivoli, blev døbt om til „Boulevardpavillonen". Den var lige til Aaret 1910 i Brug som Restauration, Sommer og Vinter, men blev derefter udlejet til „Alm. dansk Vare- og Industrilotteri", der nu benytter den som Kontorlokaler. Kun nogle Rum i underste Etage imod Tivoli anvendes om Sommeren til Kafé, medens hele Bygningens Façade er indgaaet som et smukt Illuminationsobjekt paa Festaftener, hvor den spejler sine mangefarvede Blus i Søen, der hvor tidligere den prægtige Fregat „St. Georg" vuggede sit elegante Skrog og sin lampeprydede Takkelage.

Bastionen, der i Tivolis første Dage var den saa populære Ø, hvor den lille Sangerindepavillon havde sit trofaste Publikum, var forlængst bleven landfast med Tivoli. I 1888 blev her af en Udstiller opført en meget dekorativ lille Bygning, som bar Navnet „Marstrands Pavillon"; denne indgik ligesom førnævnte „Alsterpavillon" efter Udstillingen som et Led i Tivoli, og i 1890 blev der bag denne opført efter Arkitekt V. Friederichsens Tegning en stor Scenebygning til et Friluftsteater, hvor der blev givet Artistforestillinger mod særlig Entré; Adgangen var fra Tivoli gennem Underbygningen paa den Marstrandske Pavillon.

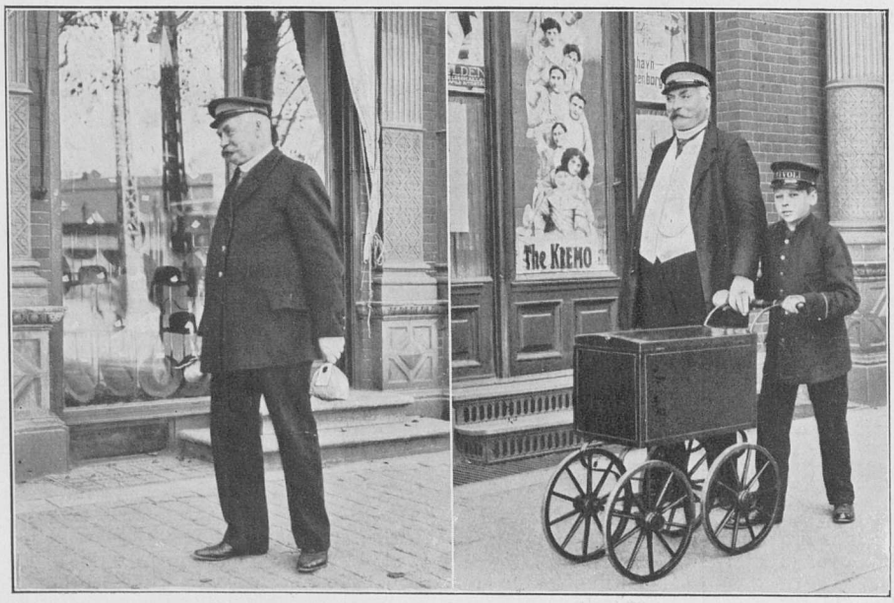

„Før". — Ditlev Jensen bringer Tivolis Penge til Banken. — „Nu".

(Fortsættes.)

Ærede Læsere!

Vor Opfordring i forrige Nummer om at laane os gamle Billeder (Fotografier, Daguerreotypier, Malerier o. s. v.) til Reproduktion her i Bladet, — som Illustrationer til vor Tekst, — har vundet Tilslutning, og takker vi herved for de tilsendte Billeder, som vi snarest vil retournere, naar vi har reproduceret de brugbare. —

Til Kvarteret Vestervold, Nørrevold og Østervold, — som vi efter Afslutning af Tivoli-Artiklerne vil omtale, savner vi flere gamle Billeder, som vi ved findes ude omkring, og fornyer vi derfor vor ærbødige Henstilling om at støtte vor gode Sag ved at laane os Billeder fra de nævnte Volde og Kvarteret deromkring, — samt Udsigtsbilleder fra Voldene.

Tivoli-Folkeliv omkring Koncertsalen og Kunstnerplænen 1915.

Obs. **„FØR OG NU" bestilles gennem Hovedekspeditionen, Kultorvet 16, 3. Sal, eller gennem Boghandlerne.**

Tivoli i Nutiden.

Fortsat.

Det første Aar viste dette Arrangement sig imidlertid meget uheldigt og Tilskuerpladsen blev derefter overdækket med et mægtigt Tag, hvilende paa høje Jernsøjler; ogsaa dette maatte dog snart ombygges, da Publikum ikke kunde udholde den stærke Gennemtræk, som den paa Siderne aabne Tilskuerplads udsatte dem for, og saaledes blev det Hele sluttelig omdannet til det store Bygningsanlæg, som endnu findes paa dette Sted, og som i en Aarrække bar Navnet „Arena-Teatret". I 1893 havde Direktør Ernst Schumann en Cirkus her, men iøvrigt blev Bygningen benyttet til Variétélokale, hvor Direktørerne Nicolaj Scultz og senere Thor Jensen forstod at samle et stort og forstaaende Publikum. En større Ombygning blev foretaget i Aarene 1906 og 7, da Scenen blev nedlagt, og hele Lokalet omdannet til et elegant Koncertlokale med et stilfuldt Indgangsparti mod Vestre Boulevard; den Marstrandske Pavillon blev ved samme Lejlighed nedrevet, ligesom en ny Indgangsportal i kinesisk Stil blev opført i Hjørnet ved Vestre Boulevard. Ledelsen af Lokalet har siden da med skiftende Held været i Hænderne paa forskellige, indtil for et Par Aar siden nuværende Direktør Føns med fast Haand tog Tøjlerne og skabte et stærkt besøgt Revyteater af det smukke Rum. Om Sommeren har Tivolis Direktion selv Brug for Salen, og mange er de vellykkede Fest- og Dansearrangementer, som har været derinde. Mindes skal saaledes „Røde Mølle" i 1907, „Guldregn" 1908, „Den sorte Gryde" 1909, „Den blaa Fugl" 1911, „Musefælden" 1912, for ikke at glemme den store Succes „Gamle Tivoli" i Jubilæumsaaret 1913 og nu „Paddehatten" i 1915. Til alle disse Festarrangementer har den elektriske Belysning været anvendt i meget stor Udstrækning, ligesom Musik, Dans og Konfettikastning har været uundværlige Faktorer.

Det store trekantede Areal i Hjørnet ved Tietgensgade og Bernstorffsgade, hvor Sommerens Festarangementer afholdes, og hvorpaa ogsaa en Del af selve Koncertsalen ligger, var som før anført udenfor Tivolis Kontrakt med Magistraten, men saalænge Gadeanlægene ikke var ordnede, havde Tivoli Lejeret til det mod en vis aarlig Afgift, og det blev da ogsaa hver Sommer udnyttet paa forskellig Maade. Ved Kontrakten Aar 1900 med Tillægskontrakt 1907 blev Grænserne endelig bestemt, og Tivoli antog da den Form, som det nu har og forhaabentlig kan beholde.

Fire Gader begrænser Arealet, en Udvidelse er altsaa ikke tænkelig og ej heller fornøden indenfor en overskuelig Fremtid.

Den værste Beskæring foregik i 1907, da Hovedbanegaarden skulde omlægges og den nye Gade, Bernstorffsgade føres igennem. da maatte den gamle smukke Bazarbygning, „Labyrinthen" og Gartneriet ofres. Gaden, hvis Niveau paa nogle Steder ligger ca. 4 Meter højere end Tivolis, bevirkede, at den nye Bazarbygning og „Bræddehytten", som blev opførte med Façader baade mod denne og mod Tivoli, kom til at tage sig ret høje og dominerende ud, særlig i de første Aar, inden Beplantningen foran dem var vokset til. Denne Terrænforskel ses bedst ved det Indgangsparti, som i 1912 blev opført mod Bernstorffsgade med den store Stentrappe, der fra Gaden fører ned til Tivolis Grund.

Grundstenen til Bazarbygningen blev nedlagt 15. August 1908 ved en lille stilfærdig Højtidelighed; Direktør Thrane var ikke tilstede, han laa dengang meget syg. Samme Aar, da Sæsonen var sluttet, blev den gamle Bazar nedrevet, og Arbejderne paa den nye, der er en stor grundmuret Bygning i 3 Etager, blev iværksat med saa megen Kraft, at Façaden mod Tivoli stod færdig med sin

straalende elektriske Illumination, dengang Sæsonen 1909 aabnedes. Det var første Gang, at Tivoli i saa stor Udstrækning anvendte Elektricitet til Illumination; Façaden paa denne Bygning tæller alene 5000 Lamper.

Bygningens Indre rummer omfattende Restaurations- og Selskabslokaler med tilhørende vidtstrakte Økonomirum i underste Etage.

Frøknerne Nimb, som selv var medvirkende ved Lokalernes Anlæg og Udstyr, overtog den meget betydelige Forretning, som de ledede indtil 1913, da et Aktieselskab under deres Navn indtraadte som Lejer og drev Virksomheden videre i samme Spor.

„Bodega", den stærkt søgte Vinstue, som i en lang Aarrække havde haft sine Lokaler i den gamle Bazarbygning blev ved dennes Nedrivning husvild; men da det hyggelige Lokale med Tønderne udenfor, hvor saamangen glad Aften og Nat var svunden for animerede Tivoligæster, maatte anses for uundværlig for Tivoli, lykkedes det i den ene Fløj af den nye Bazar at skaffe et Lokale, der med Hensyn til Beliggenhed og Søgning i ingen Henseende staar tilbage for det tidligere.

Den lange, smalle Bygning, som strækker sig mellem Bazaren og Wivels Restauration, hedder „Bræddehytten"; Navnet staar i Guld paa Taget, og det kan derfor vække nogen Undren, da Bygningen er meget solidt opført af Grundmur. Forklaringen ligger deri, at der paa det Sted, hvor nu Bernstorffsgade, eller som den ofte kaldes og burde hedde „Tivoligaden", munder ud i Vesterbrogade, laa en lav Træbygning, som i Tredserne bar Navnet Schweitz's Ølpavillon eller blot „Nr. 3". En Tid lang gik det meget smaat med denne Forretning, indtil Restauratør Frederik Nielsen fik den til Leje. Fra en meget beskeden Begyndelse arbejdede han den op til en stor og anset Restaurant, hvor en betydelig fast Kundekreds stadig søgte hen; Værtens Motto var: gode Varer til billig Pris, og det beskedne Restaurationsrum i den lave Bygning gav den Navnet „Bræddehytten", som den beholdt, indtil den maatte vige Pladsen for den nye Gade. Fr. Nielsen kunde da, som en meget velstaaende Mand flytte hen i sit eget Hus paa Hjørnet af Reventlowsgade og Vesterbrogade, hvor han aabnede en ny Restauration, idet han, uden Smaalighed gav sin Efterfølger, N. P. Jensen, som lejede den nye Bygning, Tivoli lod opføre til Erstatning for den nedrevne Restauration, Ret til at beholde Navnet „Bræddehytten", ja han gik efter Sigende endog saa vidt, at han tilbød denne nogle af sine gamle Tjenere, for at de af hans Stamgæster, som muligt ønskede at blive paa Stedet med det gamle Navn, ikke skulde finde sig alt for fremmede i de nye Omgivelser.

O. Olsen,
Tivolis Inspektør.

Vi har hermed gennemgaaet de fleste større Bygninger, som findes paa Tivoli, nævnes bør dog endnu et Par Kaféer, som er kendt af alle Tivoligæster. Den ene er Nords Pavillon, som ligger med Ryggen mod Kunstnerplænens Tribune. Oprindelig var der omtrent paa dette Sted en Pavillon, som, inden Harmoniorkestret blev oprettet, havde huset et lille Hornorkester. Dernæst gik Stedet over til at blive Jordbærpavillon og Kafé og kaldtes „Posthuset" efter Værtens Navn, senere overdroges Forretningen til Frk. Anna Nord, som i 1909 fik Pavillonen ombygget til dens nuværende Form og Udseende. En Slægtning til Frk. Nord overtog Virksomheden efter hendes Død.

Den anden Kafé hedder populært „Røde Lygte" og styres af Familien Agerup, der i en halv Snes Aar har haft den under sin Varetægt. Den ligger paa et meget fremtrædende Sted mellem „Bodega" og Skydepavillonen og med Forsiden lige ud mod Kunstnerplænen; den kan da ogsaa glæde sig ved et meget stort Publikum, som samtidig med den gode Anretning i fri Luft kan iagttage de talrige Promenerende paa dette Sted. Endelig skal anføres sidst men ikke mindst, Tivolis Keglebane. En saadan har jo Haven lige fra sine første Dage haft, men den har jo gennem Tiderne baade maattet skifte Plads og Karakter adskillige Gange.

Den nuværende ligger i Grænsen mod Bernstorffsgade og blev opført samme Aar som Bazaren og „Bræddehytten" og af samme Arkitekt. Den viser sig mod Tivoli som en fiks Bindingsværks Bygning med Gavle og Karnap og huser foruden Restauration og

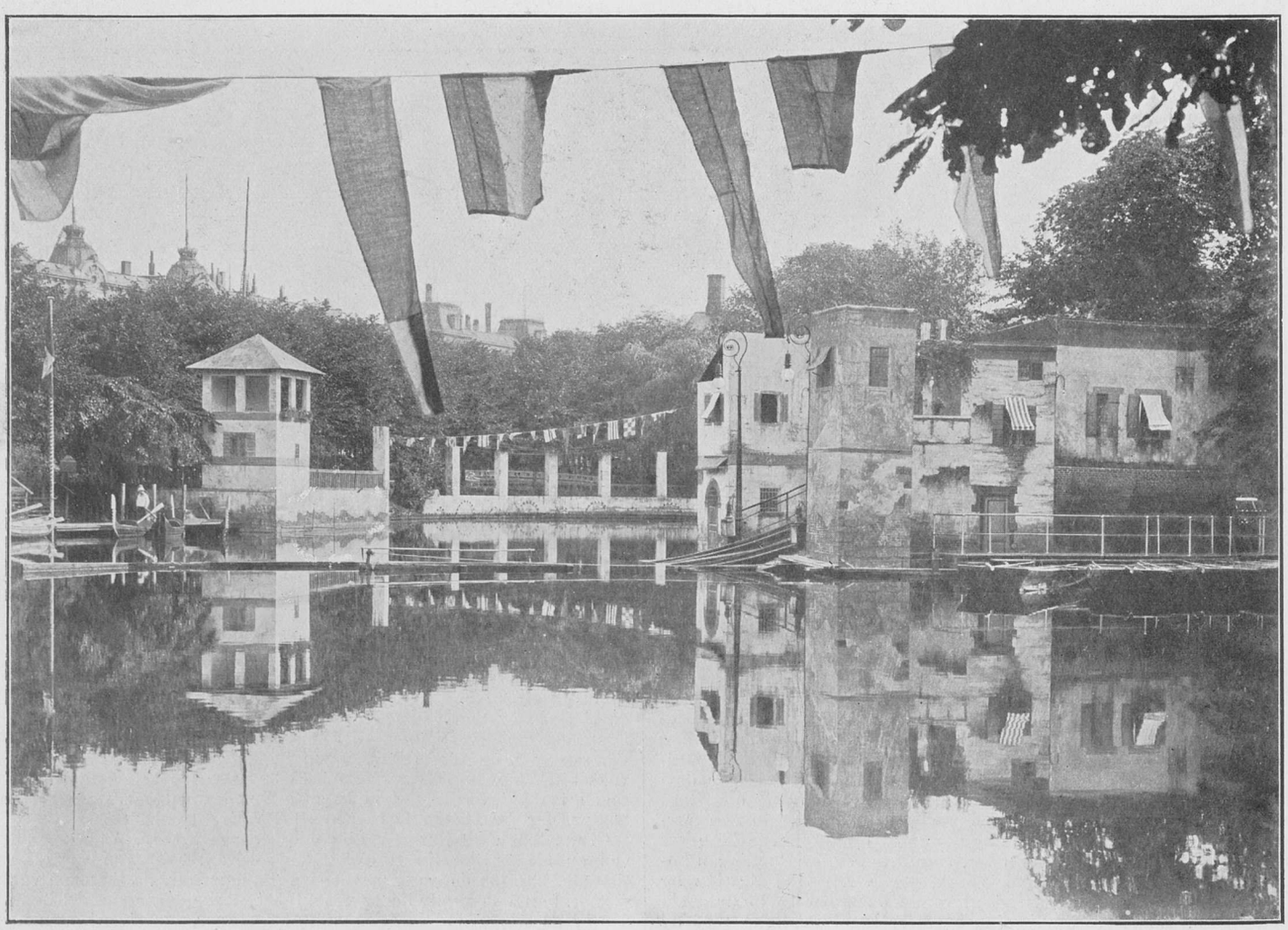

Veneziansk Fest paa Tivolisøen 1910.

to Keglebaner tillige en Bolig for Tivolis Inspektør. Sidstnævnte Embedsmand faar dog netop iaar en ny Bolig opført paa Tivolis Grund i Hjørnet mellem Bernstorffsgade og Tietgensgade.

Restauranten har i en Aarrække været styret med megen Dygtighed af Enkefru Svendsen, der efter sin Mands Død ikke kunde tænke sig at forlade Tivoli og det Sted, hvor de efterhaanden havde samlet en stor Skare af Venner og Kunder.

Forlystelserne.

Forlystelserne i Tivoli er tidligere omtalt her i Bladet; de har jo i Tidens Løb skiftet Udseende og Plads, men Navnene har de beholdt. Karruselbanen er bleven med elektrisk Drivkraft og har baade springende Heste, Elefanter og Dromedarer, Ballongyngen har faaet en lettere Jernkonstruktion end det gamle Træstativ, der forhen bar den, og den er yderligere bleven elektrisk illumineret, Skydebanen hedder nu „Life Target", og Maalet er levende Billeder, „Film", snart Væddeløbsryttere i fuld Fart, snart Flyvemaskiner eller vilde Dyr.

Ved Søen ligger en Vandrutschbane, hvor Lysthavende kan glide i Baade fra et højt Taarn ned paa Vandfladen; Taarnet selv ender i et roterende Fyr, der uafladelig om Aftenen sender sit stærke Søgelys over paa den anden Bred og opskræmmer de sværmende Par, som et Øjeblik tror sig ubemærkede der. Tværs over Søen førte indtil for faa Aar siden en Bro, hvis „rullende Fortov" paa let og behagelig Maade transporterede de Fodgængere, som ikke vilde have den Ulejlighed at følge Bredden.

Bjærgrutschbanen, som i 1914 blev anlagt med meget stor Bekostning, er vel nok den omfangsrigeste af Tivolis faste Forlystelser, men kan til Gengæld ogsaa glæde sig ved en meget stor Søgning. Der kan paa engang være tre Vogntog paa Banen og hvert Tog rummer 24 Personer foruden Føreren. Paa Festaftener er det ikke ualmindeligt at over 10.000 Personer vover den tilsyneladende halsbrækkende Fart, og mange tiltaler det i saa høj Grad, at de atter og atter tager Turen, der strækker sig over en Bane i Bakke og Dal paa én Kilometer. En Flyvekarrusel har Tivoli ogsaa været i Besiddelse af, den blev iaar noget omdannet og fik Navnet „Krinolinen" efter sin Form.

De roterende Bevægelser synes i den sidste Tid at øve stor Tiltrækning paa Publikum, i hvert Fald har en Forlystelse, som den, der kaldes „det muntre Hjul" og senere er bleven omdøbt til „den glade Abe" nu i fire eller fem Aar stadig formaaet at trække fuldt Hus. Den største Part af dem, der betaler deres Entré til denne Adspredelse, er maaske nok Tilskuere, men mange er det dog, som prøver Lykken paa den roterende Gulvflade, der ubarmhjertig slynger dem ud i Periferien, som ikke har formaaet at erobre sig Pladsen i Centrum.

Endnu et Drejehjul er iaar opstaaet paa Tivoli, kaldet Dansehjulet, idet Parrene, som bevæger sig paa dette, med lidt Øvelse kan vugge sig i moderne Dans til Musikens Toner,

Tivoli besidder dog ogsaa Forlystelser, som Publikum kan nyde paa mere rolig Maade, saaledes er der iaar blevet indrettet et „Tanagra-Teater", en diminutiv Scene, hvor de Optrædende, som er virkelige Mennesker, viser sig i stærk Formindskelse, ca. 10 Centimeter store; et Bedrag, der paa en snild og morsom Maade tilvejebringes ved Hulspejle. Medens vi er ved Spejlene maa ogsaa nævnes den ved Siden af dette Teater liggende Spejlsalon „Tilovi", der ved sit elegante Udstyr og de mange morsomme Paafund, den rummer, gør megen Lykke.

Endelig har Tivoli jo sine Spil, „Looping", Væddeløb og „Au Cadran", hvor man uden Frygt for at blive ruineret kan vove sin 10 Øres Indsats; dernæst findes der en Række af Kiosker for Souvenir, Blomster, Vaffelbageri, Chokolade, Sodavand m. m., som er nødvendige for at gøre Ensemblet fuldstændigt.

En Tidlang havde Tivoli sin faste Dansesalon, hvor man hver Søndag kunde glæde sig over Ungdommens muntre Dans, men da de større Festarrangementer bød paa den samme Underholdning, blev der i Dansesalonen, som endnu ligger i Hjørnet ved Kunstindustrimuseet indrettet en Hippodrom, hvor man for en meget billig Entré kan faa en munter Rideøvelse paa Hr. Berider Althoffs udmærkede Heste.

Tivolis „Karavaner".

For indtil en halv Snes Aar siden var det en fast Regel, at der skulde fremvises en eller anden „Karavane" af mere eller mindre exotisk Præg. Det er ikke saa faa af denne Art, Tivoli efterhaanden har draget til København; de første af dem vakte selvfølgelig megen Opsigt, men Publikum blev ogsaa her snart forvænt, og skønt de senest fremviste maaske var de bedste og interessanteste, havde Københavnerne dog begyndt at tabe Smagen for denne Art af Forlystelser.

Den første Karavane bestod af mørke Nubiere med deres Kvinder og Husdyr, Æsler og Dromedarer, dernæst kom Beduiner samt Indianere og Cowboys, i 1899 var der ikke mindre end to af Arten, nemlig Senegambiere og Mahdiens Krigere, i 1900 vakte en Tscherkesser Trup berettiget Opsigt ved sine halsbrækkende Ridekunster. I 1902 blev ved Direktør Thomas S. Lorenzens Initiativ en ung Mand, Johannes Madsen, sendt til Kina, hvor han samlede en meget interessant Trup af Mænd, Kvinder og Børn, som med stor Bekostning og under megen Besvær blev ført hertil og fremvistes i en i den Anledning opført kinesisk Landsby, som laa paa „Labyrinthens" Terræn, hvor den særlig ved de ejendommelige gamle Skuespil og ved sin Troldmand fangede Interessen. Havde det imidlertid været vanskeligt at faa denne Karavane bragt hertil, var det forbundet med endnu større Besvær at faa disse Himlens Sønner sendt ud af Landet igen, saa stort Behag havde de fundet i deres Ferieophold i København. Endnu findes derfor nogle enkelte af dem her, som ikke kunde bekvemme sig til at rejse tilbage til Fædrelandet; de har dog aflagt Pisken og ernærer sig som gode Borgere og Familieforsørgere. Den sidste af Karavanerne var her i 1903, den bestod af en meget righoldig Skare af Indiere, smukke og elegante Folk med deres Hustruer og Børn; flere af Kvinderne var, selv efter evropæiske Begreber sande Skønheder. Brødrene Hagenbeck fra Hamborg var personligt tilstede og ledede Karavanens Forestillinger, der var ret imponerende, idet den talte over 100 Personer med en Mængde forskellige Dyr ligefra Elefanter til smaabitte Æsler.

Carl Lund,
Teatermaler.

Tivolis Festarrangementer.

For en Menneskealder siden eller saa var Høstfesterne Arrangementer, der aarlig vendte tilbage og i Reglen regnedes for Sæsonens Clou. De bestod gerne af smukt udførte Portaler med Høstattributer, Blomster, Transparents, Lys og Flag og var altid udførte med megen Smag og Dygtighed. Senere kom større og mere omfattende Friluftscenerier til.

I 1887 saaledes, da Arbejderne paa den store nordiske Udstilling paabegyndtes og da de høje Træstilladser og Bræddebygninger begyndte at rejse sig ved Tivolisøen, mente Direktionen, at der burde gøres noget for at skjule dem, og Direktør Thrane fik da den Idé at bygge et Venedig ved Søen. Han og Direktør Robert Watt henvendte sig da til Arkitekt Erik Schiødte, for at han kunde forestaa et saadant Arrangement, men Arkitekten anbefalede dem en anden Mand, som han mente lettere kunde løse en saadan Opgave.

Denne Mand var Teatermaleren Carl Lund. Hvad denne Heksemester dengang skabte af malet Lærred, gaar der endnu sære Frasagn om; selv ryster han smilende paa Hovedet, naar man nævner „de italienske Fester", idet han mener, at hvad han senere har udført i Tivoli staar højt over disse; men sikkert er det, at de lette Teaterdekorationer, som han dengang behændig omkransede Tivolisøen med, gav — særlig om Aftenen, naar Lysene i Vinduer og Baade spejlede sig i Vandet, og naar Farver og Stof smeltede sammen i blød Harmoni — en Stemning og et Billede, som København ikke tidligere havde set i deres Tivoli; derfor staar Mindet om disse Fester højt.

Senere blev de gentagne; ogsaa Japan blev engang fremkaldt ved Søen, men en regnfuld Sommer ødelagde det udmærkede Arbejde.

Et andet Festarrangement, som sikkert vil huskes af mange endnu, var Tivoligaard med Elverhøj, som i 1895 formaaede at drage ikke mindre end 212,500 Besøgende til sig.

Aaret forud havde Carl Lund ude i Søen skabt „den blaa Grotte", hvortil Publikum i Baade valfartede i Hobetal, og samme Aar, da Kronprinseparret holdt Sølvbryllup, byggede Mesteren af Lærred og Træ et helt lille Amalienborg, hvor Tivoligarden holdt Vagt, medens Dansen gik omkring Hesten.

I 1896 opstod ude i Søen et „Gurre Slot", hvortil de Besøgende kunde komme baade ad en Vindebro og ved maleriske Baade med gammeldags Besætning, og samme Aar var Nordpolen og Snedronningens Palads inde paa Land et Sted, hvor Trængselen undertiden kunde frembringe en Temperatur, der meget godt

Panorama fra „Borgegaard“ 1912.

Parti fra „Forum“ 1913.

Parti fra „Den gamle Købstad“ 1914—15.

Panorama fra „Forum“ 1913.

kunde faa Isbjerge til at smelte, dersom de ikke havde været lavet af Carl Lund.

At nævne alt, hvad der paa denne Maade er fremstaaet hver Sommer paa Tivoli, tør vi af Pladshensyn neppe indlade os paa, men næsten altid har det været Carl Lund, som har været Direktionens trofaste og sikkre Hjælper, og altid har han formaaet at skabe nyt og vække Beundring. Hvem erindrer saaledes ikke den vidunderlige lille „Skræppeskov" i 1899 eller hans „Mareorama" i 1900, det store Vandretæppe, som paa en udmærket illuderende Maade gengav en Rejse fra Københavns Havn til Helsingør og Kronborg.

Underverdenen i 1901 og Festen i Granada samme Aar, hvor „Konfetti" første Gang kom i Anvendelse, idet Direktøren, der netop var kommen hjem fra Karnevalsfesterne i Paris, mente her at have fundet noget for Tivoli.

Det store Friluftspanorama Schweitz bør ogsaa erindres, og Bagdad, Piazza del Popolo og det pragtfulde Ægyptiske Sceneri, som blev bygget ved Søen i 1911.

Dengang fik Tivoli endnu Lov at udføre sine Friluftsarrangementer paa den lette teatermæssige Maade af Lærred og Træ, som deres kortvarige Eksistens maatte berettige dem til; men de store Antal Mennesker, som de trak til sig, gjorde Brandvæsenet betænkeligt, og Fordringerne med Hensyn til Stabilitet og Brandsikkerhed blev strammet fra Aar til Aar. De sidste Arrangementer, som Borgegaard i 1912, Forum i 1913 og nu den gamle Købstad i 1914 og 15 har været udført paa langt solidere Maade end hidtil, den sidste endog med virkelige Tage, Tømmerkonstruktion og pudsede Murflader, saa at den meget godt kunde have en Levetid af en halv Snes Aar eller mere, om det var nødvendigt. Men Publikum kræver stadigt Nyt, og Nedrivningen af den gamle Købstad, det bedste, som Carl Lund maaske nogensinde har skabt, er nu i fuld Gang; om nogle Dage er den ogsaa en Saga blott.

Tivolis Monumenter.

Det er jo saare naturligt, at de tre Mænd, hvis Navne uløseligt er knyttet til Tivolis Historie, har faaet deres Moumenter rejst i Haven.

Carstensens Buste blev rejst i Tivoli paa Etablissementets 25 Aars Stiftelsesdag 1868 og er udført af Professor Peters. Det smukke Monument staar nu med en pragtfuld Baggrund af et Par store Hængepile, om hvilke Sagnet fortæller, at de skal stamme fra Napoleons Grav paa St. Helena. For Troværdigheden af disse Træers Historie, tør vi ikke indestaa, men den lyder i hvert Fald smuk og kunde jo alligevel være sand.

Da H. C. Lumbye døde i 1874, besluttede Bestyrelsen for Tivoli straks at rejse ham et Monument i Nærheden af det Sted, hvor han i saa mange Aar havde været Midtpunktet i Sommerens Musikliv. Foran den gamle Koncertsal knejser Søjlen, som bærer hans Portrætbuste, den blev indviet d. 12. August 1874 ved en lille Højtidelighed og med en for Lejligheden skreven Kantate.

Den 20. Juni 1896 afsløredes en tredje Mindestøtte paa Tivoli. Den staar paa Bakken foran Pantomineteatret og er rejst til Ære for Niels Henrik Volkersen, Tivolis geniale Pjerrotfremstiller, hvis Liv og Virken indgaaende er blevet omtalt tidligere her i Tidsskriftet.

Monumentet, der foroven bærer en Buste af selve Pjerrotfiguren, er modelleret af Billedhugger Aksel Hansen.

Paa Sokkelen findes en udmærket Portrætmedaillon af Volkersen med hans Navn og Aarstal.

Udstillinger i Tivoli

Siden Tivoli blev stiftet har der, om ikke hvert Aar, saa dog med ret korte Mellemrum været afholdt Udstillinger i Haven. Det begyndte med Blomster- og Frugtudstillinger, saa kom Høns og Fjerkræ til og dernæst Hundeudstillinger.

Det har dog næsten altid været private Foreninger eller Komitéer som arrangerede saadanne Udstillinger, og Tivoli afgav kun Plads eller Hus til dem, enten i selve Sæsonen eller umiddelbart før eller efter denne.

Af større Udstillinger, hvortil Tivoli har afgivet Terræn, skal anføres følgende:

1899 fra 10.—14. Maj: Havebrugsudstilling ved Alm. dansk Gartnerforening.
1903 fra 4.—6. September.: Blomsterfest med Korso.
1905 fra 31. Maj—24. Septbr.: Dansk Koloniudstilling.
1906: Tivolis Dukke- og Legetøjsudstilling samt en Blomsterudstilling.
1907 fra 28. Septbr.—7. Oktbr.: International Automobiludstilling.
1908 fra 26. Septbr.—5. Oktbr.: International Kogekunst- og Forplejningsudstilling.
1908—1909 og 1912 afholdt Møbelindustriforeningen nogle meget omfattende Udstillinger, under Navn af „Moderne Hjem", i Koncertsalen og nærliggende Bygninger.

Sammen med Industriforeningen opførte Tivoli i Sommeren 1911 et stort og dekorativt Bygningskompleks paa den saakaldte Festplads i Hjørnet ved Tietgensgade og Bernstorffsgade. Der blev samlet en omfattende Turist- og Sportsudstilling i disse Lokaler, og Carl Lund udførte et prægtigt Diorama af en dansk Bøgeskov med Anemoner og rislende Bæk. Udstillingen slog dog ikke rigtig an, Publikum vilde have muntre Festarrangementer, hvorfor Direktionen resolut lukkede Udstillingen, for en Ugestid senere at aabne Terrænet igen med et nyt Festarrangement, der kaldtes „Rosen blusser". Det havde mere Held med sig. Om Efteraaret benyttedes atter Bygningerne til „Damernes Udstilling".

Den sidste af de store Udstillinger, blev afholdt i September—Oktober 1913 og var en Bohaveudstilling, arranget af Fællesforeningen af danske Snedkere.

Fyrværkeriet.

Det har fra Tivolis første Dage været en staaende Regel, at hver Festaften maatte ende med et Fyrværkeri; førend den sidste Raket og den sidste Bombe havde sendt sin funklende Regn af Gnister udover den tæt sammenstuvede Mængde, og førend de obligate tre Kanonskud havde sat Punktum for det Hele, kunde ingen god Københavner tænke paa at gaa hjemad.

Tivolis første Fyrværker hed Høgh-Guldberg og var titulær Overkrigskommissær, han afbrændte Fyrværkeriet 1843 paa Carstensens Benifice, og fra den Dag var han i nogle Aar Leverandør ved alle Festerne i Tivoli.

Saa vilde Tilfældet, at Carstensen paa en Rejse til Rom, i denne By gjorde Bekendtskab med en ung italiensk Fyrværker, ved Navn Caetano Amici; med denne Mand, med hvis Evner paa det pyrotekniske Omraade Carstensen havde haft Lejlighed til at gøre sig bekendt, sluttede han Kontrakt paa et Aar, og Amici kom til København. Han fortrængte snart helt Guldbergs Fyrværkerier, som langt fra kunde maale sig med Italienerens Farverigdom og Variationsevne, og Amici holdt Stillingen til sin Død i 1882, beundret af Københavnerne og benaadet af den danske Konge med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Efter ham kom Fritz Busch. I de første Aar var det jo en temmelig vanskelig Sag for den unge danske Begynder at følge i sin udlærte Forgængers Fodspor; men Busch gav ikke op; Aar for Aar arbejdedede han sig frem, og stadig blev hans Farver klarere og hans Bomber højere i Flugten. Da for et Par Aar siden en Privatmand lod afbrænde nogle store engelske Fyrværkerier paa Vognmandsmarken, var Busch derude og gjorde Studier, og det var ikke lidt han dér lærte og forstod at udnytte paa det lille Terræn, han har i Tivoli til sine „Ildfester"; hans Farver og hans Præcision overgaar endog, hvad man kan se i Udlandet under langt større Forhold. Kun i 1888 var man ikke ret tilfreds, da blev det ham forbudt af Hensyn til Brandfaren ved Udstillingen at sende Raketter til Vejrs, og Fyrværkerierne maatte derfor, netop et Aar, hvor mange Udlændinge var i København indskrænkes til „Sole" og „Glober" anbragt paa høje Stativer.

Fritz Busch er endnu Tivolis højt skattede Kunstfyrværker, og i Tusindtal er de Bomber og Raketter, som han i sin lange Virksomhed har glædet Tivolis Publikum med. Endnu iaar har hans Fyrværkerier indeholdt saadanne Virkninger og Overraskelser, at man har Lov til at vente sig meget, naar Etablissementet om et Par Aar skal fejre sit eget Jubilæum.

Særlige Festligheder.

Naar Byen København har været Skuepladsen for en større officiel Fest, en international Kongres el. lgn., har det saa godt som altid været en Selvfølge, at Tivoli, i det mindste for en Aften, skulde være Samlingsstedet for Festdeltagerne, og Etablissementet har da ved saadanne Lejligheder iklædt sig sin skønneste Dragt af Lys og Farver.

Ved det skandinaviske Studentermøde i 1862 var saaledes Glanspunktet en Fest i Tivoli; et Par Aar senere fejredes Sønderjydernes Besøg derinde. I 1883 sejlede Deltagerne i den store Lægekongres gennem Havnen til Tivoli, hvor de blev modtaget med Illumination og Fyrværkeri, som endnu mindes. Ved Haandværkerfesterne i 1904, hvor det største Vogntog, Byen nogensinde har set, bevægede sig fra Ridebanen til Tivoli, var Etablissementet i tre Dage Festlighedernes Midtpunkt og saa fremdeles.

Ved den store internationale Pressekongres i Juni Maaned forrige Aar, umiddelbart inden Krigens Udbrud, var der i København samlet Repræsentanter fra de fleste Nationer; Festens Afslutning foregik ogsaa da i Tivoli, efterat Deltagerne i samlet Optog og under Fakkelbelysning fra Spejderkorpset var marscheret fra Paladsteatret, den gamle Banegaardshal, hvor Banketten var afholdt, ind gennem Tivolis illuminerede Portal til den festprydede Have, hvor Mængden trængtes for at give Plads.

Denne mindeværdige Aften var en pragtfuld Afslutningsfest paa det internationale Besøg, — desværre udviklede Forholdene sig hurtigt saaledes, at der sikkert vil gaa lang Tid inden en Gentagelse kan finde Sted.

* * *

Et Par meget store Velgørenhedsfester har Tivoli ogsaa været Skuepladsen for i de senere Aar. Den ene af dem var den 23. Septbr. 1900, efterat Tivolis Porte var lukkede. Hermann Bang stillede sig da i Spidsen for en stor Fest, der skulde afholdes til Fordel for de Fattige; Indtægten skulde benyttes til Indkøb af Kul. Med den Enerei, Bang var i Besiddelse af, formaaede han i Løbet af et Par Dage at samle en Mængde Førsterangs Kræfter, der medvirkede i Koncertsalen og paa Teatret, og et illustreret

Hefte med Bidrag af Georg Brandes, Schandorph, Carl Ewald, Charles Kjærulff, Kristian Dahl og mange andre udkom og blev solgt til Fordel for det smuke Øjemed. Det blev ogsaa et meget betydeligt Overskud denne Aften kunde sende til de forskellige Understøttelsesforeninger.

Nogle Aar senere, i 1903, umiddelbart inden Sæsonen aabnedes, stillede Prinsesse Alexandrine, (vor nuværende Dronning) og Prinsesse Marie sig i Spidsen for en Maj-Fest, hvor ligeledes Programmet bestod af velvillig Medvirkning af en Mængde udmærkede Kunstnere. Prinsese Marie udførte en original og smuk Akvarel, som blev reproduceret til Omslag paa Programmet og selvfølgelig blev solgt i Tusindvis. Ogsaa denne Fest bragte de Fattige et meget stort Bidrag.

Tivoligarden.

Det raske lille Drengekorps i de røde Uniformer med de store Bjørneskindshuer er en nøje Kopi af den danske Livgarde i Gallauniform. Den havde sin første Fremtræden i 1872, da den paraderede ved en Fest, som blev afholdt den 13. Juni i Anledning af den nordiske Industriudstillings Aabning.

Siden da har der neppe været nogen større Fest paa Tivoli, hvor ikke Garden er mødt frem i fuld Udrustning og med klingende Spil,

For en halv Snes Aar siden overtog Hr. Louis Scheiding Ledelsen af Korpset, og ved hans Interesse og Energi for Sagen og ved den Disciplin, som han gennemfører, er det lykkedes at skabe et Mønsterkorps som Tivoli med Stolthed lader troppe op paa sine store Dage.

Foruden det førnævnte Infanteri med Bjørneskindshuerne findes ogsaa en lille Afdeling i de gamle røde Infanteriuniformer fra 1848; samt et udmærket Musikkorps paa 30 Drenge med Tamburmajor.

I 1909 oprettedes en Hestgarde, der i alle Enkeltheder var en Gengivelse af den mindeværdige danske Hestgarde, som for et halvt Aarhundrede siden blev nedlagt som et overflødigt og kostbart Korps. Disse Drenge paa deres smaa Heste og med de blanke Kyradser og Hjelme er, naar de traver gennem Haven, Genstand for megen Beundring.

Da Tivoli fejrede sit 70-Aars Jubilæum i 1913 skabtes et nyt Korps, nemlig Tivoli's Artilleri.

Batteriet bestaar af 3 smaa Malmkanoner paa røde Lavetter og Hjul, efter Modeller fra Tøjhuset. Kanonerne, der bærer Navnene Anna, Fanny og Karen, er opkaldt efter Direktørernes Hustruer og afgiver deres Salut paa Søndage og Fyrværkeriaftener. Hver Kanon betjenes af 4 raske Drenge i Sømandsuniform og under Kommando af en Kadet og en Kanonér

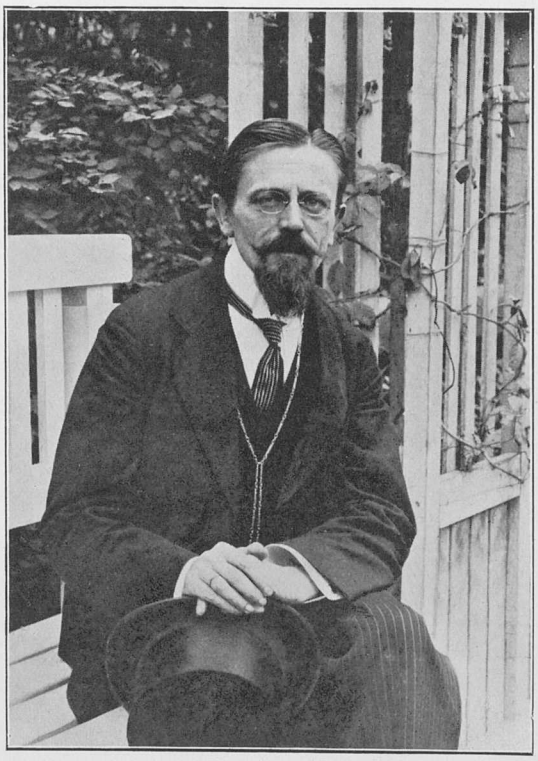

Kontorchef G. K. Harvild.

Tivolis Embedsmænd.

Et saa stort Etablissement som Tivoli maa selvfølgelig have et ret betydeligt Antal Embedsmænd. Direktionen alene kan ikke være overalt, den maa lægge sine Planer, give Ordre og lede Driften, men til at gennemføre Ordrene og varetage, at hvert enkelt Hjul i det store Maskineri arbejder, saaledes at ingen Standsning, den være nok saa kortvarig, sker, maa der findes Mænd, som foruden stor Interesse for deres Hverv tillige maa udvise megen Agtpaagivenhed og Præcission.

Blandt de Mænd, der staar Direktionen meget nær, skal nævnes Kontorchef G. K. Harvild, der siden 1906 med stor Dygtighed og Takt har været Lederen af Tivolis Kontor med dets Bogholderi og Sekretariat. Det gaar ikke, som saa mange tror, at naar Tivolisæssonen er sluttet, saa er Driften dermed forbi for det Aar; tvertimod, der ligger hele Aaret et meget stort Arbejde for Kontoret. som derfor ogsaa er aabent hele Vinteren, Der skal korresponderes med Kunstnere, Lejere og Bygningshaandværkere. ordnes Kontrakter og anskaffes Materiel, forhandles med Cheferne for Tivolis mange forskellige Afdelinger, kort sagt, der skal bringes i Orden efter den afsluttede Sæson og lægges til Rette for den kommende.

En anden Mand, som ogsaa daglig Aaret rundt maa staa ved Direktionens Side, er Inspektør O. Olsen. I 1904 tiltraadte han som dengang var ung Tømmerformand, Stillingen efter Inspektør Leisteds Død; Direktionen vilde gerne have en praktisk Haandværker til Ledelsen af de mange Reparationsarbejder og Nyopførelser, som hvert Aar tiltrænges, og den har ikke haft Grund til at angre sit Valg. Den nuværende Inspektør holder med Myndighed Orden i det store Personale han har under sig, og han er afholdt og respekteret af de Lejere, Publikum og andre, som han daglig kommer i Berøring med. Tivolis Kasserer Hr. O. J. Ladefoged tiltraadte sin ansvarsfulde Stilling d. 1. April 1912, da hans Forgænger i Embedet Hr. V. Lebrecht trak sig tilbage efter 12 Aars Virksomhed. Særlig i Sommermaaneder, naar Tivoli er aabnet, er Kassererens Virksomhed meget omfattende, den store Masse af Smaapenge, Sølv og Kobber, der passerer Tælleapparaterne hver Dag, gør det nødvendigt, at Kassereren har en Stab af Tællere under sig, som, efter at Pengene først er sorterede i en særlig dertil konstrueret Maskine optæller disse, og lader en Del atter gaa tilbage til Byttekontorerne o. s. f, saaledes at de samme Pengestykker mangfoldige Gange kan passere Kassereren. De mange Udbetalinger til Kunstnere, Musikere, Skuespillere, Artister, Haandværkere, Kontrollører, m. m. skal alle ekspederes fra Kassererkontoret, som selvfølgelig har sin særlige Plads i Tivolis Administrations Afdeling. Der er i foranstaaende Afsnit om Tivolis Virksomhed allerede anført Navnene paa en Del af de Mænd, som hver har sit Departement af Tivolis Drift under sin Ledelse; vi skal hertil endnu føje Tivolis elektriske Installatør, eller Belysningsmester, den Mand, som nøje kender Rede paa det Spindelvæv af elektriske Ledninger, der over og under Jorden giver Strøm til de Tusinder og atter Tusinder af store og smaa Blus, som paa Festaftener forvandler den gamle Have til et straalende Eventyr.

Som ganske ungt Menneske begyndte Hr. Georg Persson sin Virksomhed paa Tivoli med at passe nogle faa Buelamper, men han forstod at følge med, efterhaanden som Elektriciteten blev taget mere i Brug, og neppe nogen anden dansk Installatør kan nu se tilbage paa en saadan Række af Belysningseffekter, som Hr. Persson har været Mester for. Han er endnu en ung Mand og vil forhaabentlig faa Lejlighed til i adskillige Sæsoner at forbause Tivolis Gæster ved sine Massevirkninger af Lys og smukke Sammenstemninger af Farver.

Endelig bør nævnes Tivolis Gartner, som med sin store Skare af Arbejdere har Arbejde næsten hele Aaret rundt med at plante, beskære og passe de ret betydelige Haveanlæg og Træplantninger, som Tivoli indeholder.

For et Par Aar siden maatte Tivolis dygtige, mangeaarige Gartner Holm trække sig tilbage af Helbredshensyn. Hans tætte og raske lille Skikkelse var vel kendt blandt Abonnenterne; man saa ham færdes overalt i Haven, givende Besked eller selv tagende en Haand i med, altid fulgt af et Par smaa Rottehunde. Nu er han desværre syg og lidende nødsaget til at give Afkald paa den Gerning, som var ham saa kær, og en yngre Mand, Hr. Edv. Bentzen, er bleven hans Efterfølger. Hr. Bentzen, som forskellige Steder i Udlandet har studeret sin Kunst, bl. a. i de kejserlige Haver paa „Schönbrunn" ved Wien, har vist sig som en meget dygtig Mand i sit Fag; hans pragtfulde Anlæg og Blomstergrupper i Tivoli har vakt fortjent Beundring og har bidraget sit til, at Haven efterhaanden er bleven et meget søgt Opholdssted om Formiddagen og i de tidlige Eftermiddagstimer.

Tivolis Kontorbud, Hr. Ditlev Jensen er et Navn, som ikke, kan glemmes, naar Embedsmændene i det folkekære Etablissement nævnes; han er maaske den ældste af dem i Anciennetet, idet han allerede den 4. Maj 1908 kunde fejre 25 Aarsdagen for sin Ansættelse i Tivolis Tjeneste, ved hvilken Lejlighed han blev hædret med Sølvmedaillen og anden velfortjent Anerkendelse. Hans populære Skikkelse med den guldtressede Kasket og den grønne Jakke med Guldknapperne ses hver Dag Aaret rundt paa Tivolis Kontor eller i dets umiddelbare Nærhed; han kender til Punkt og Prikke Tivolis indre Forhold, dets Lejere og dets Funktionærer, og han er paa Hat med alle Abonnenterne. Naar han spøgefuldt kaldes „Overdirektøren" tager han det ikke ilde op, han har nemlig virket under fire Direktører og har altid været en betroet Mand; han har paa nært Hold fulgt med i Tivolis Udviklingshistorie og har haft rig Lejlighed til at studere, hvorledes Publikum skal have det, naar det skal finde sig tilfreds; og deri bestaar jo for en stor Del Kunsten at drive Tivoli.

Tivolis Bestyrelse.

Efter Aktieselskabets Love bestaar Tivolis Bestyrelse af 6 Medlemmer, hvoraf det ene er Tivolis Direktør, det andet Bestyrelsens Delegerede i Direktionen. De to Herrer danner altsaa Etablissementets Direktion, som varetager den daglige Drift.

Paa nogle Blade forude er Navnene paa Tivolis første Bestyrelse allerede anført; den nuværende Bestyrelse bestaar af følgende Herrer: Direktør Harald Bing, Formand, indvalgt i Bestyrelsen d. 7. Decbr. 1906. Næstformanden er Kammerherre A. Krieger, valgt 12. Decbr. 1903, dernæst Overretssagfører A. Hvass, valgt 11. Decbr. 1909, Fabrikejer Bjørn Stephensen 9. Decbr. 1910 og Etatsraad Emil Glückstadt, der indtraadte d. 28. Septbr. 1914 efter Fabrikant Axel Meyers Død. Som det ældste Medlem sidder

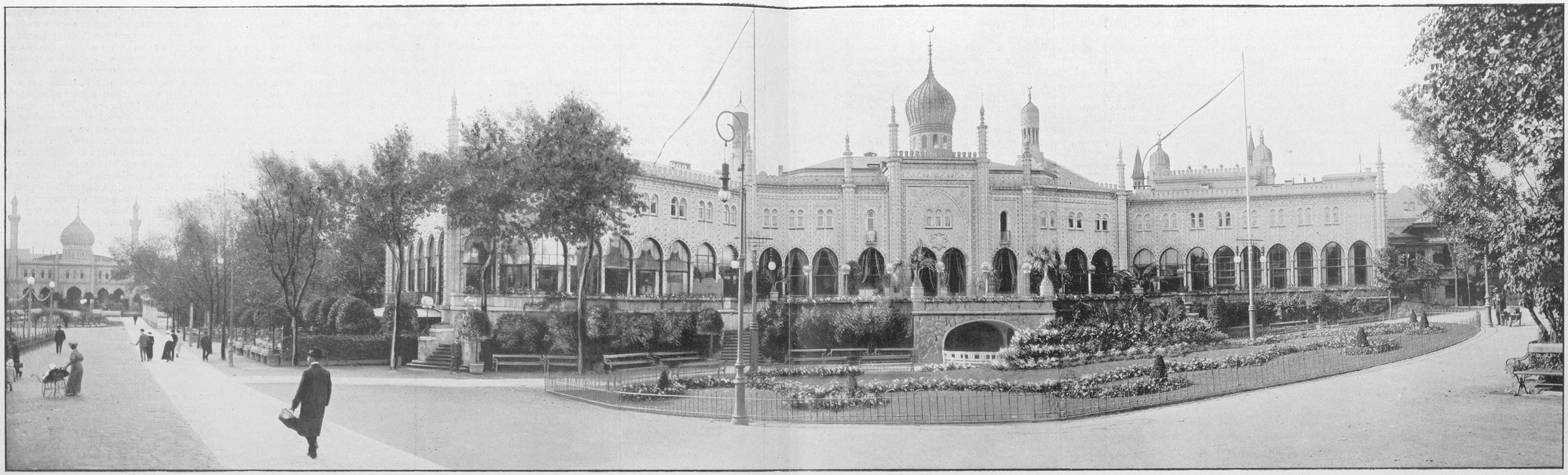

Panorama over den nyeste Bazarbygning, tilvenstre den ny Koncertsal, tilhøjre den nye Bræddehytte. — Fotograferet af „Før og Nu".

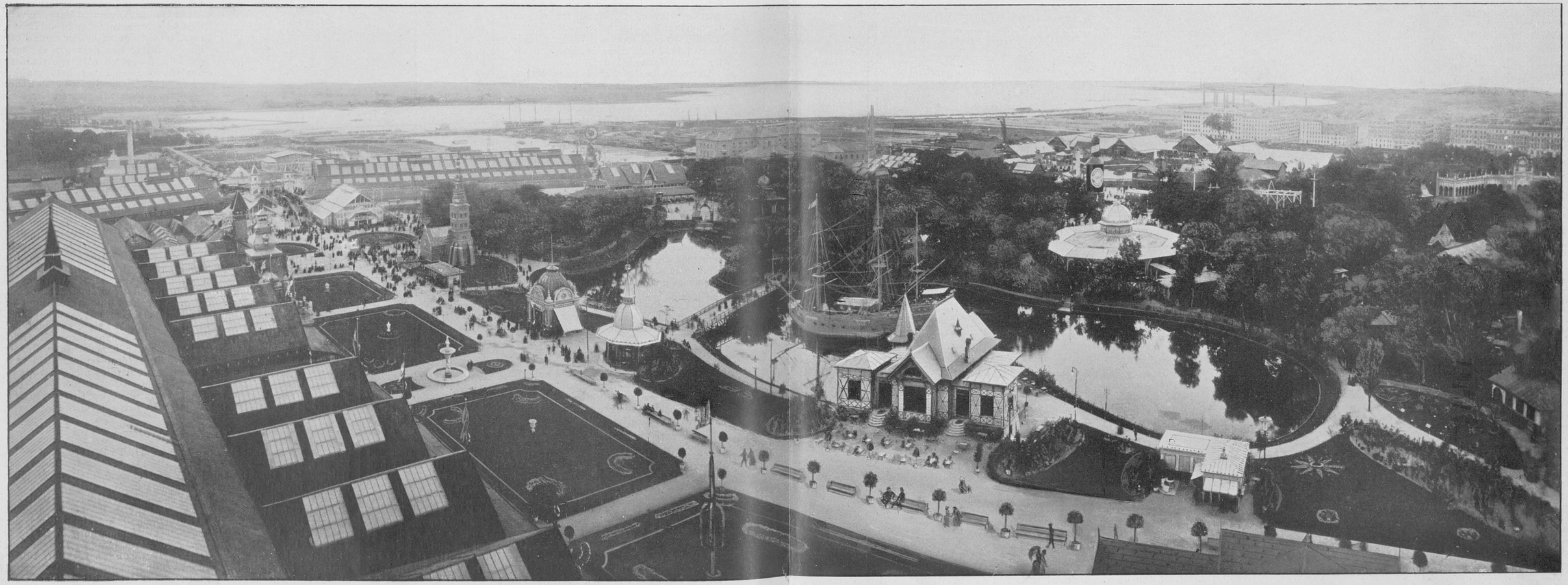

Panorama over Udstillingen 1888 og Tivoli, set fra Hovedbygningens Kuppel (orienterende Detailler findes paa omstaaende Kort. — Fotograferet af Juncker-Jensen.

altsaa nu den fungerende Direktør, Arkitekt Arne-Petersen, der blev valgt 1. April 1899.

Som den, der ved sin udmærkede økonomiske Administration af Etablissementet bidrog mægtig til at sikkre dets Eksistens i Fremtiden, maa nævnes Grosserer T. S. Thrane, der i 30 Aar, fra 1880 til 1910, var Medlem af Bestyrelse og Direktion, dels sammen med Robert Watt, dels som Enedirektør, og sammen med Arne-Petersen.

Tivolis Aktiekapital bestaar af 5000 Aktier, hver lydende paa 300 Kr., men med en Værdi, der i Virkligheden er langt større. Bygningernes samlede Værdi er for Tiden op imod 2. Mill. Kroner. Til aarlige Vedligeholdelser af Bygninger med Inventar o. s. v. kræves omkring 50.000 Kroner, dertil kommer et Beløb af omtrent samme Størrelse for Haven og Pladsen.

Musiken og Kunstpræstationerne i de fire Maaneder om Aaret, som Haven er aaben, drejer sig om en Sum paa op imod en kvart Million Kroner, og til Festarrangementer, Belysning og lignende bruges over 100.000 Kroner pr. Sæson. Naar hertil føjes, at Tivolis Leje, Skatter og Afgifter er over 200.000 Kr. pr. Aar, forstaar man, at der skal gaa mange Besøgende gennem Tælleapparaterne for at bringe disse Summer ind, eller rettere, man forbavses maaske ikke saa meget, naar man erfarer, at Entré-Indtægterne langtfra dækker Driftsomkostningerne; dertil maa endda bruges en meget betydelig Del af de Lejer, som Tivoli kan indkassere af Restauranter og Forlystelser.

Saalænge det imidlertid lykkes Bestyrelsen at tilfredsstille paa den ene Side Publikum og Presse og paa den anden Side Aktionærerne, saalænge vil det berømte Etablissement med Rette have Lov til at være for København, hvad det nu i 72 Aar har været, og saa længe vil man af et godt Hjerte kunne udtale paa dets Vegne *vivat, floreat, crescat.*

Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i København 1888.

Det Emne, som „Før og Nu" har valgt som Genstand for en saa indgaaende Behandling, som Pladsen tillader, i dette og paafølgende Nummer, tør sikkert paaregne ualmindelig Interesse.

„Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i København 1888" var større og mægtigere end nogen tidligere her i Norden afholdt Udstilling og blev af en utvivlsom gennemgribende Betydning for Danmark og det danske Folk. —

Det første Spørgsmaal, der ganske naturligt paatrænger sig, er

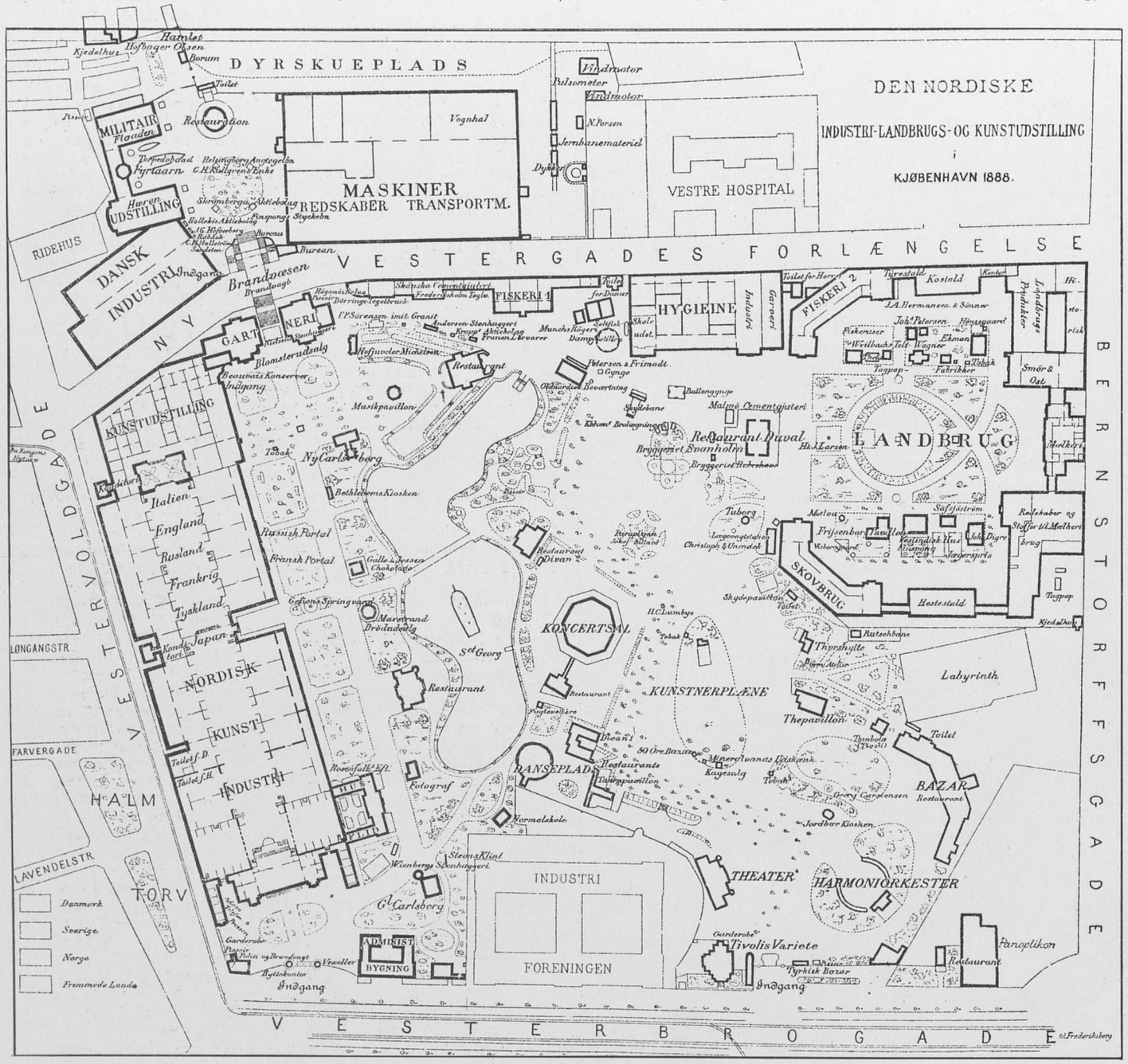

Plan over Udstillingen 1888.

dette: Hvorfor valgtes netop 1888 til at blive Udstillingsaar?

Svaret ligger lige for.

Den 12. Juli kunde Industriforeningen i København fejre sit halvthundredaarige Jubilæum, og denne celebre Begivenhed kunde ikke markeres paa en smukkere og stoltere Maade end ved, at Foreningen gjorde Ønsket om en stor nordisk Udstilling, der allerede længe havde ligget i Luften, til Virkelighed.

Det var Industriforeningens daværende Formand, Philip Schou, der i 1883 først fremsatte Tanken, og baade i Foreningens Bestyrelse og Repræsentantskab og senere ved Generalforsamlingen fik hans Tanke en ligesaa begejstret som enstemmig Tilslutning.

Direktør Philip Schou, der foruden sin anerkendte Dygtighed tillige ejede Initiativets rige Evne, havde længe arbejdet for vor hjemlige Kunstindustris Fremme, og i den Udvikling, han saa varmt tilstræbte, baade ved Tilskyndelsen til Udgivelsen af et kunstindustrielt Tidsskrift og til et eventuelt Kunstindustrimusæum, indsaa han med Klarsyn, at en Udstilling vil blive et saare kraftigt medvirkende Led, og det stod ham samtidig i lige Grad klart, at den danske Industri vilde faa en mægtig Impuls til ud-

mærket Belæring og stærke Fremskridt, saafremt det kunde lykkes at faa de store, europæiske Lande til at deltage i denne Udstilling.

Men ensidig var Philip Schou mindst af Alt. Var Kunstindustrien end hans Kælebarn, forstod han saa godt, at hvis Udstillingen skulde komme til at skænke Danmark det fulde Udbytte, galdt det om, at den gav et samlet Billede af Nordens forskellige Næringsvirksomheder, og med den uhyre Betydning, Danmarks Landbrug i Tidens Løb havde erhvervet sig, blev det da en af hans ivrigste Bestræbelser at formaa det kgl. danske Landhusholdningsselskab til at slutte sig til Udstillingstanken.

I sit Forslag til dette Selskab betonede han med Rette, at Aaret 1888 ogsaa for det danske Landbrug vilde bringe et betydningsfuldt Jubilæum, som havde gyldigt Krav paa at fejres paa højtidelig Vis, idet det i dette Aar vilde være netop et Aarhundrede siden, at Stavnsbaandet løstes for den danske Bonde.

Selvfølgelig sluttede Landhusholdningsselskabet sig med den største Sympati til hans Forslag.

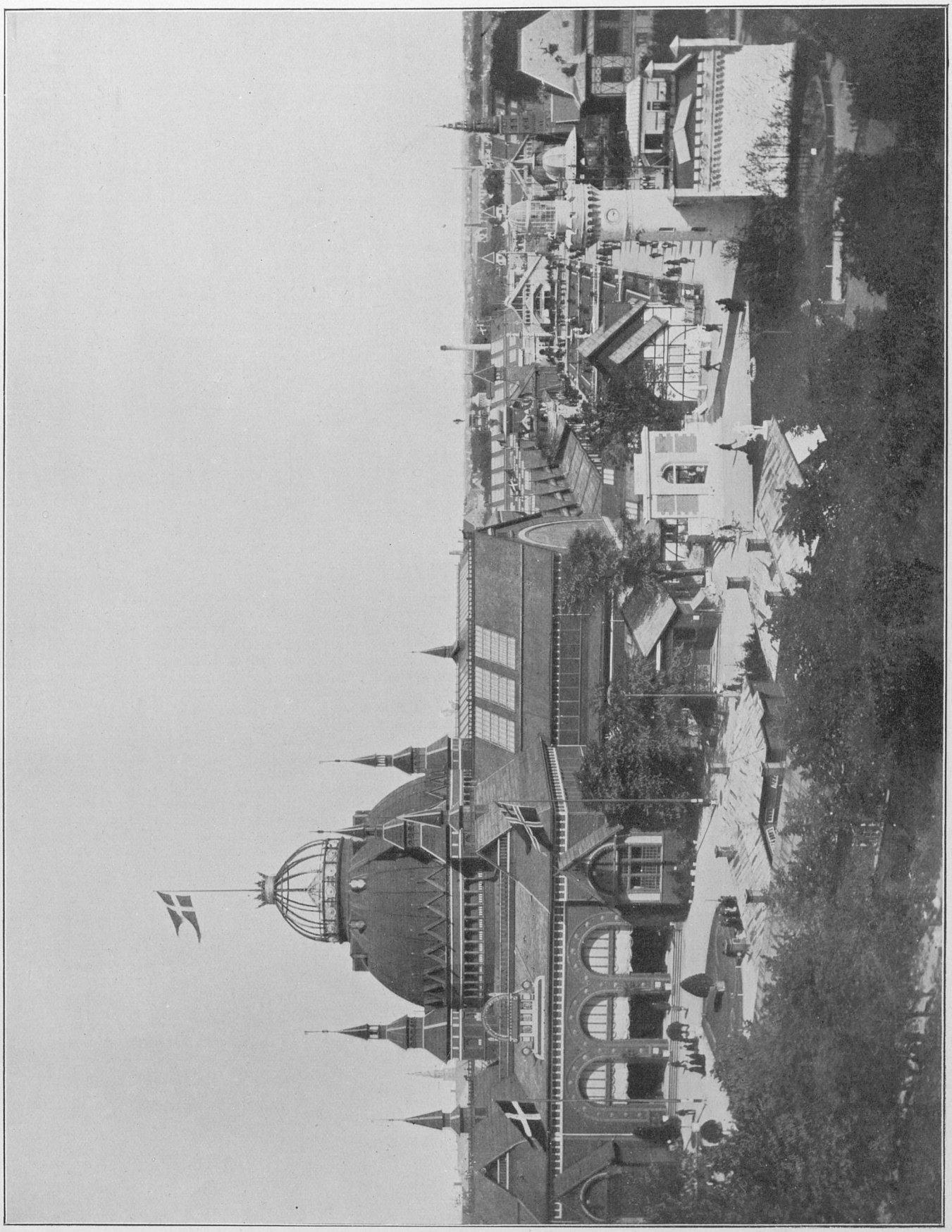

Udstillingens Hovedbygning (Kunstindustri-Hallen, til højre Udstillingsgaden).

Fot. Juncker-Jensen.

Endnu var der dog et Skridt af Vigtighed tilbage, for at Udstillingen kunde blive et fyldigt og værdigt Udtryk for Nationens Ydeevne. Kunsten maatte virke med. Og da de nødvendige Forberedelser ogsaa i denne Retning var trufne, galdt det endelig om at finde et Terræn, der var brugeligt for det store Formaal.

Der blev da stillet en Forespørgsel til Københavns Kommunal-

bestyrelse for at erfare, hvorvidt en paatænkt nordisk Udstilling i 1888 turde paaregne at faa overladt Terrænet mellem Vesterbrogade og Vestervoldgade, Ny Vestergades Forlængelse, Bernstorffsgade og Tivoli til Brug for Øjemedet.

I Begyndelsen af 1885 indløb et imødekommende Svar paa denne Forespørgsel, og der stod da nu kun tilbage at sikre Udstillingstanken Sympati hos en fremragende og af hele den danske Nation højt anset Personlighed, hvis Navn kunde være Samlingsmærke under de herskende, stærkt splittede politiske Forhold.

I Lensgreve C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs blev denne Mand funden, og den 13. Juni 1885 afholder saa Udstillingskomitéen sit første konstituerende Møde, til hvilket der i alt var indbudt 31 Mand som Delegerede og hvor Interessen straks viste sig saa stærk, at man fik et levende Indtryk af, at den kommende Udstilling utvivlsomt vilde blive et nationalt Foretagende af vidtrækkende Betydning.

Dette Indtryk bestyrkedes yderligere ved den Omstændighed, at den vordende Komités Rammer bestandig maatte udvides, saaledes at den i sin endelige Skikkelse kom til at bestaa af ikke mindre end 68 Medlemmer, hvortil endvidere 33 Tilkaldte sluttede sig, og organiserede sig under en Præsident — ovennævnte Grev Frijs — og tre Vicepræsidenter, Direktør Philip Schou for Industrien, Lensgreve Danneskjold-Samsøe for Landbruget og Etatsraad Heinr. Hansen for Kunsten.

Og da Hs. Maj. Kong Christian IX i Marts 1887 havde vist Udstillingen den Velvilje at overtage Protektoratet, var hele det foreløbige ydre Apparat bragt i en lykkelig Form, og den paafølgende Dag blev Udstillingens Afholdelse endelig vedtaget.

Det var et ganske fortrinligt Terræn, Udstillingen havde erhvervet sig, og det blev af den største Betydning, at den i August 1886 indgik Kontrakt med Københavns Sommer-Tivoli, hvorefter Udstillings-Komitéen overtog Tivolis Drift for Regnskabsaaret November 1887 til 31. Oktober 1888.

Enhver skillende Grænse mellem Udstillingen og det verdenskendte Etablissement bortfaldt, — med andre Ord: Tivoli indlemmedes helt og holdent i Udstillingsterrænet.

Arkitekt Martin Nyrop blev udset til at skulle være Udstillingens Bygmester. I Begyndelsen af 1887 stod allerede hans Tegnekontor færdigt, og snart arbejdedes der paa det vidtstrakte Terræn som i den travleste Myretue.

Det første Skridt maatte være at udbyde Opførelsen af Hovedbygningen, der ligesom alle de øvrige Udstillingsbygninger skulde være af Træ, til Liçitation mellem et begrænset Antal Tømrermestre.

I Marts 1887 aabnedes Liçitationstilbudene, og Tømrermester Vald. Petersen, der havde givet det laveste Tilbud — 159,520 Kr. — blev den Sejrende, og allerede den 12. Marts nedrammedes ved en lille Festlighed — iøvrigt i en forrygende Snestorm — den første af de Pæle, der skulde bære den mægtige Bygning, hvis Kuppel naaede op over Rundetaarns Højde.

Den 3. September fandt Rejsegildet Sted, og paa det øvrige Terræn havde der samtidig været arbejdet med en saadan Ihærdighed, at man snart saa Udstillingsbyen rejst. For at give vore Læsere et Begreb om dens imponerende Størrelse. vil vi blot notere, at alene Bygningernes Grundfladeareal havde en Udstrækning af 145,644 □ Alen.

Det Terræn, man havde faaet overladt af Magistraten, befandt sig i en højst forskellig Tilstand, — en Del var afgravede Voldstykker, andre Dele var den opfyldte Stadsgrav, hvoraf selvfølgelig fremgaar, at de maatte underkastes en meget omfattende og meget kostbar Behandling.

Københavns Kommunes Gartner, Ove Høegh-Hansen, var den, der fik Æren af at bringe Orden og Skønhed over dette Kaos.

Før vi slutter Afsnittet om Udstillingens Tilblivelseshistorie, er det kun simpel Retfærdighed at nævne et Navn, der i denne Forbindelse kun kan mindes med Vemod: Malermester E. Schmiegelow.

Han var i Januar 1886 bleven indvalgt i Udstillingskomitéen som Byggeudvalgets Formand, og det bør særlig erindres, at det var ham, der udpegede Arkitekt Nyrop som den, der burde være Udstillingens Bygmester.

I sin Stilling som Byggeudvalgets Formand indlagde Schmiegelow sig betydelig Fortjeneste, indtil Sygdom i November 1887 tvang ham til at forlade sin Post. Han erfarede paa sit Dødsleje, at den Udstilling, om hvilken alle hans Tanker kredsede til det Sidste, og som han i Aarevis havde skænket alle sine Kræfter, skred frem, stod færdig og aabnedes under Nationens begejstrede Tilslutning. Men selv fik han den aldrig at se.

Den 5. Marts 1887 faar Komitéen en Skrivelse fra Københavns Kommunalbestyrelse med det glade Budskab om, at dens Andragende om 200,000 Kr. bevilges, og den 15. April samme Aar viser det sig, at Indenrigsministeriets Budget for 1887—1888 indeholder et Tilskud til Udstillingen paa 300,000 Kr., og paa denne sidstnævnte Datum aabnes Udstillingens Bureau.

I begge de lykkeligt bevilgede Andragender — til Kommunalbestyrelse og Indenrigsministerium — er følgende vigtige Bestemmelser fastslaaede: for det første, at Udstillingen ikke vil beregne Pladsleje af Udstillerne, for det andet, at man vil søge at skaffe en Garantifond dannet, og endelig, at det eventuelle Overskud af Udstillingen i sin Helhed skulde komme offentlige Industri- og Landbrugsmusæer tilgode.

I Magistratens Bevilling paa 200,000 Kr. var det som Betingelse fastsat, at Udstillingens Garantifond skulde være mindst af samme Størrelse, og denne Garantifond søgtes da straks tilvejebragt.

Man udsendte en Række Henvendelser om at komme Udstillingen til Hjælp ved at tegne sig paa Portioner à 500 Kr., idet det meddeltes, at der i Udstillingskomitéen selv var tegnet 30,000 Kr., og at Industriforeningen havde tegnet sig for 50,000 Kr.

Med hvor stor Interesse Udstillingen omfattedes, viste sig paa den eklatanteste Maade, idet der paa ganske faa Dage var tegnet et betydeligt større Beløb end de fordrede 200,000 Kr., og Garantifonden kom i det hele til at tælle 329 Deltagere med ialt 346,500 Kr. Det største Bidrag efter Industriforeningens kom fra Landhusholdningsselskabet, der tegnede sig for 10,000 Kr.

Som det sikkert vil være mange af vore Læsere bekendt, stillede Forholdene sig saaledes, at der ikke blev Tale om at kræve en eneste Øre af Garantisummen.

Efter Garantibevisernes Ordlyd skulde Udstillingskomitéen inden 3 Maaneders Dagen efter Udstillingens Lukning ved speciel Underretning til hver enkelt Garant reservere sin Ret, saafremt den vilde gøre den gældende, — men den 2. Januar 1889 forløb, uden at der i den Anledning udsendtes et eneste Brev, og dermed var altsaa Garantien bortfalden.

Det varede ikke længe, før Udstillingskomitéen fik de fornødne Penge til Raadighed, og det viste sig snart, at de Summer, man indkasserede, oversteg dem, man paa Budgettet havde kalkuleret.

Udstillingens Bank var Landmandsbanken, der i Skrivelse af 9. Februar 1887 havde erklæret sig villig til at aabne Udstillingen en løbende Konto, saaledes at der for de Beløb, Udstillingen fik indestaaende i den, godtgjordes den 3 % i Rente, medens Banken beregnede sig 4 % for de Beløb, som Udstillingen kom til at skylde den. —

Efter at man havde faaet Vished om, at Udstillingen omfattedes med Interesse i Norge og Sverrig, anmodede Komitéen Indenrigsministeriet om velvilligt at foranstalte, at der udgik Indbydelse til disse to Landes Regeringer.

Norge var øjeblikkelig beredt. Noget langsommere gik det for Sverrigs Vedkommende. Regeringens Forslag, om at bevilge 50,000 Kr. til Formaalet, forkastedes i den svenske Rigsdag.

Hermed var Sagen officielt falden. Men en nystiftet Forening, „Sverriges allmänna Exportförening", der havde Kronprinsen til Præsident, tog den resolut op igen, hvorefter Alt gik i Orden.

For Norges Vedkommende meldte sig ialt 612 Udstillere, for Sverrigs 954.

Af repræsentative Navne, der i denne Sammenhæng paakræver Interesse, kan vi for Sverrig nævne Carl L. Bendix, nuværende Hofintendant, der senere blev Generalkommissær ved den baltiske Udstilling, og som i Udstillingskredse er meget kendt og afholdt, og for Norge, blandt andre, Dekorationsmaleren Vilh. Krog.

For at paavirke ikke-nordiske Lande til at deltage i den store nordiske Udstilling, foretog Philip Schou i 1886 sammen med den ovennævnte Maler Schmiegelow en Rejse til London, Paris, Wien og Berlin.

Man henvendte sig i disse Storbyer til de derværende kunstindustrielle Selskaber og Musæer. Udstillingen tilbød her eventuelle Deltagere at betale alle Genstandenes Transport fra nærmere bestemte Havne og tilbage igen, endvidere at overtage baade Sø- og Brandassurancen, at opbevare Emballagen under Udstillingstiden og endelig at yde den tilstrækkelige Arbejdskraft til Varernes Udpakning, Opstilling og Indpakning.

Til Gengæld forlangtes det, at de paagældende Genstande var af udsøgt Kvalitet, og at de forskellige Lande sendte hver sin Kommissær, der maatte paatage sig Afdelingernes Ordning.

Efter en Del Vanskeligheder, der en Tid syntes at skulle stille sig hindrende i Vejen, gik alt ogsaa her i Orden, og til de nævnte Lande sluttede yderligere Rusland og Italien sig.

Da den nordiske Udstilling aabnedes, stod baade den franske, russiske og engelske Afdeling væsentlig fuldt færdige. Den 6. Juni aabnedes den italienske, og den 7. Juli endelig den tyske Afdeling.

Baade for Englands og Tysklands Deltagelse havde vor daværende Kronprins — senere Kong Frederik den 8de — haft den allerstørste Betydning. Ved sin Nærværelse i London under Sølvbryllupshøjtidelighederne for Prins Edward og Prinsesse Alexandra, og ved sin Nærværelse i Berlin ved gamle Kejser Wilhelms Begravelse, lagde han sit Ord i Vægtskaalen, og bibragte den lykkelige Løsning.

Det siger sig selv, at den livlige internationale Deltagelse gav Udstillingen en egen Charme.

Den fik et ganske særligt og ejendommeligt Udtryk ved forskellige Lejligheder, f. Eks. da Ruslands Afdeling indviedes ved en kirkelig, pompøs Højtidelighed. I fuldt Skrud messede den herværende russiske Præst sammen med et Sangkor og bestænkede Afdelingens Façadebygning og Udstillingsgenstandene med Vievand, og efter denne gribende Ceremoni meddelte den russiske Kommissær, at den russiske Storfyrsttronfølger havde overtaget Protektoratet over Afdelingen.

Ligeledes gav de fremmede Tungemaal og de fremmede Fysiognomier, der stadig hørtes og saas paa Udstillingen, et væsentlig Bidrag til dens Karakter.

Endelig forstærkedes Udstillingens internationale Præg i høj Grad ved den af Brygger Jacobsen som et privat Foretagende genialt gennemførte franske Kunstudstilling, der fandt en levende og udelt Beundring. Som man kunde vente, havde der selvfølge-

Arkitekt Nyrops Stab.

Ludvig Andersen. Arkitekt. Gotfred Tvede, Arkitekt. Bagger, Arkitekt. Th. Hirth, Arkitekt. N. Jacobsen, Arkitekt. Thorvald Lange, Arkitekt.
Kresten Larsen, Arkitekt. Arne-Petersen, Arkitekt. Martin Nyrop, Arkitekt. Bald, Tømrermester, Udst.s Konduktør. Eggelin, Billedskærer.

lig til en Begyndelse vist sig nogen Misstemning lige overfor de franske Kunstnere fra deres danske Kollegers Side, idet man — maaske ikke helt uden Grund — betragtede den glimrende franske Kunstudstilling som en mindre kærkommen Konkurrent til den danske. Men Misstemningen fortog sig hurtigt og forskaffede kun de franske Kunstnere en dobbelt varm Tilslutning fra alle Sider. —

Paa den begrænsede Plads vi, i Forhold til det overvældende Stof, har at raade over, gælder det at skænke de Forhold, som maa forudsættes at have speciel Interesse for vore Læsere, en særlig Omtale.

For saaledes at give et Begreb om Udstillingens enorme Omfang, vil vi dvæle et Øjeblik ved Assurancespørgsmaalet, der i den Hensigt vil være udmærket illustrerende.

Paa Udstillingsterrænet var der hovedsagelig to forskellige Arter Genstande, for hvilke der kunde blive Tale om at tegne Brandforsikring, — nemlig Udstillingsbygningerne og de i dem udstillede Varer.

Hvad Bygningerne angaar, var det selvfølgelig de paagældende Tømrermestre, der maatte sørge for deres Forsikring, indtil de afleverede dem. Ved Udstillingens Ophør, da de igen stod som Ejere, paalaa Forsikringen dem paany.

Af større Interesse var Spørgsmaalet overfor Udstillingsgenstandene. Her drejede det sig jo om meget betydelige Summer, og allerede i Begyndelsen af 1887 havde Komitéen sin Opmærksomhed henvendt paa Sagen.

Efter forskellige Forhandlinger lykkedes det at faa dannet et Slags Syndikat af Assurandører (Grosserer-ne Fritsche, som Formand, Halkier, Hekscher, Hellesen, Hertz og Toxen-Worm som Tilforordnede), der omfattede 38 i København repræsenterede Brandforsikringsselskaber. Dette Syndikat erklærede sig villigt til at overtage Forsikringen til et samlet Beløb af 7 Millioner Kr. mod en Præmie af 15 pro mille, saaledes at ethvert Selskab, uden Solidaritet med de øvrige, hæftede med den af det tegnede Sum.

Det hele til Raadighed stillede Beløb af 7 Mill. Kroner blev ikke benyttet, idet der hos Syndikatet kun tegnedes Forsikringer for henved 5 Mill. Kr. Grunden hertil laa for en stor Del i, at mange Udstillere fandt Præmien for høj, hvorfor de slog sig til Ro med Bevidstheden om, at der fra Komitécns Side var truffet saa omfattende og betryggende Sikkerhedsforanstaltninger, at Risikoen ved ikke at forsikre var rent minimal.

Blandt de Foranstaltninger man saaledes havde truffet, kan f. Eks. her noteres, at da der to Gange under Hovedbygningens Opførelse var faldet brændende Fyrværkerigenstande ned over den fra Tivoli, blev i August alt opstigende Fyrværkeri forbudt Tivoli, — endvidere, at Københavns Kommandant beordrede, at forskellige Vagt- og Kasernesprøjter ved udbrydende Ildsvaade øjeblikkelig skulde give Møde, ligesom Ingeniørregimentet skulde afgive hele sin disponible Styrke til Brændvæsenets Assistance, og endelig at alle Bygningerne forsynedes med Lynafledere, og at Brandvæsenet trak en saakaldet Tobaksgrænse omkring samtlige Bygninger, indenfor hvilke der ikke maatte ryges. —

I Pressen omfattedes Udstillingen med varm Interesse. Alle Partier samledes i et enigt

Arkitekt Brinkopfs Stab.

Staaende fra venstre: Arkitekterne Knud Ludvigsen, Rønne (død), Hassing, ?, Christiansen.
Siddende fra venstre: Brinkopf (Industriafd.s Arrangør). Arkitekt Arne-Petersen, Bogholder Degenkolw, ?.

Ønske om, at det kæmpemæssige Foretagende maatte forløbe paa den smukkeste Maade.

Under Udstillingen i 1872 havde Presseforholdene, i Sammenligning med dem i 1888, nærmest været idylliske. Nu var de politiske Kampe ofte af en meget bitter Natur, Parti stod skarpt mod Parti, og under disse Omstændigheder maatte det betragtes som et stort Held, at Udstillingstanken blev hilst med Velvilje fra alle Fraktioner, og at Udstillingen ansaas for en Sag, der burde holdes fri af alt Partivæsen. Lige fra den første Begyndelse søgte Komitéen at stille sig i det venskabeligste Forhold til Pressen.

Man tilbød nogle Lokaler paa Udstillingen til Disposition for Pressens Medlemmer og henvendte sig til Københavns Journalistforening for at faa alt Nødvendigt ordnet.

Journalistforeningen nedsatte derpaa et Udvalg, bestaaende af dens Formand, Professor P. Hansen, Direktør Ritzau og cand. phil. Mariager, og samtidig blev de Værelser, der var stillet til Brug for Journalisterne paa Udstillingen, udstyrede med Møblement og Bikliotek paa saa smuk og komfortabel en Maade, at det i høj Grad paaskønnedes.

For at Presseudvalget — der kun repræsenterede Højre — ikke skulde faa et for stærkt ensidigt Præg, supplerede det sig med Redaktør Borchsenius og cand. phil. P. Nansen, og det saaledes etablerede Femmands-Udvalg blev fremtidig Udstillingskomitéens velvillige Medarbejdere.

Hvad de udenlandske Presseforhold angik, traadte Komitéen i virksom Forbindelse med Rudolf Mosse i Berlin, og som dygtig Mellemmand traadte her Forfatteren Herman Bang hjælpende til.

Nu var snart Tiden inde til, at man burde sysselsætte sig med Tanken om, hvorledes Aabningsdagen burde festligholdes, og man nedsatte da ogsaa her et Udvalg (Borgmester H. N. Hansen, Etatsraad Heinr. Hansen og Prof. Nyrop), som tog det i sin Haand at ordne Alt, vedrørende denne vigtige Sag.

Udvalget henvendte sig til Digteren Chr. Richardt og Komponisten Lange-Müller, der skulde skrive og komponere Udstillingskantaten, til hvis Udførelse Musikforeningens, Koncertforeningens og Cæcilieforeningens Damekor tilsagde deres Assistance. De samlede københavnske Sangforeninger afgav Mandssangerne. og Kammersanger Simonsen og Skuespiller Emil Poulsen paatog sig Solosangen og Recitativer.

Det vældige Apparat (Koret talte 420 Personer og Orkestret 80 Musiçi) gjorde det ved Aabningshøjtideligheden umuligt at skaffe fornøden Siddeplads. De eneste, for hvem der forbeholdtes Stole, var, foruden de Kongelige, Ministrene, Tingenes Formænd, Præsidenterne for Udstillingen 1872 og Medlemmerne af Corps diplomatique. —

Den 18. Maj 1888 aabnedes Udstillingen med en imponerende Højtidelighed.

Indbydelserne lød paa Kl. 1.

Til al Lykke havde Sommeren, der hidtil ikke havde vist sig villig til at vise sig, netop valgt Udstillingens Aabningsdag til at holde sit Indtog over Danmark. For første Gang laa Udstillingsterrænet badet i varmt og stille Solskin.

Kl. 1½ ankom de kongelige Herskaber, først Prins Valdemar med Prinsesse Marie, derpaa Kronprins Frederik med Kronprinsesse Louise samt Prinserne Christian og Carl, og endelig Kongen og Dronningen i Følge med Prinserne Vilhelm og Hans.

Ledsagede af Udstillingens Præsidenter, Komitéen og de fremmede Kommissærer gik den kongelige Cortège gennem Kongeværelserne til de anviste Pladser, hvorefter Kantaten straks tog sin Begyndelse.

Baarne af Lange-Müllers Musik bruste Chr. Richardts skønne Ord gennem det vældige Rum. Der var Højtidsfuldhed, en rig, betagende Stemning over Handlingen. Foruden at frembyde et pragtfuldt Skue med funklende Sollys over brogede Uniformer, blinkende Ordner og straalende Dame-Toiletter, blev Aabnings-

Udstillingens Arkitekt (Nyrop) med Assistenter og Entreprenører.

staaende, fra venstre: Arkitekt L. Andersen, Tømrermestrene Teisen, Haarlev, Jul. Nielsen, Maag, Vald. Nielsen, Arkitekt Larsen, Tømrermestrene Oscar Køhler og Klentz, Arkitekt Arne-Petersen, Tømrermester H. P. Nielsen, Arkitekterne Kr. Larson, ?, Erik Schiødte.
liggende fra venstre: Arkitekterne Th. Lange, N. C. C. Smith, Bald, Martin Nyrop, Th. Hirth, G. Tvede, Tømrermester Tesch.
I Træet fra venstre: ?, Arkitekterne N. Jacobsen og Bagger.

højtideligheden en gribende Fest, der aldrig vil kunne glemmes af de Lykkelige, der var tilstede.

Indgangs-Koret begyndte:

Aandens og Haandens mangfoldige Frugt
rigt og broget og smukt
som Aladdins-Synerne blinke!
Paa Hellenernes Vis
vil vi kappes om Pris. —
Det er Fest, — se Kransene vinke!

Saa kom et Recitativ, hvoraf vi anfører følgende skønne Strofer:

Som en tresidet høj Pyramide
stabler sig op under Kuplens Top
— vider sin Fod til Telt og Bod —
tre Verdner i god Harmoni
Side om Side:
Agerbrug — Kunst — Industri!
Hver bærer sin Sten til Husets Lykke —
Hver gør sin Gavn eller bringer sit Smykke!

Efter et Kor tager Recitationen atter fat og taler om Agerbrugets rige Blomstring i de nye Tider og dets Forhold til den fremadskridende Industri. I et paafølgende Kor skildres i ægte Richardt'ske Billeder, hvorledes Bjergenes, Havenes og Jordens

Frembringelser først ved at underkastes Maskinernes Behandling kan blive Mennesket til Nytte.

Forvandling! Du er Løsnet for al Industri!
Forvandling! Du er Haandværkets Tinde!
Forvandling! Det er Brugets og Maskinens Poesi!
Hvor Kløgt og Kraft sig broderlig forbinde!
„Gør Jorden underdanig!", saa lød det gamle Bud.
Og bruge vi hver Evne, vi fik af vor Gud,
Skal Alt, hvad Jorden Fylde gav,
Skal Lys og Luft og Ild og Hav
End mer vorde Livets Tjenerinde!

Den tankerige og pompøse Kantate ender i følgende kraftfulde og udmærkede Strofer:

Industriens og Kunstens og Landbrugets Mænd,
Hver en Arbejdets Ridder og Væbner og Svend —
Vel mødt ved vort vaarlige Stævne!

dette Antal Dage ind i den samlede Indtægt, ses det, at Gennemsnitsindtægten pr. Dag var 7,630 Kr.

Den laveste Indtægt 2,329 Kr. faldt paa den første Fredag i Juni, — den højeste, 26,231 Kr., paa Søndag den 22. Juli.

Søndagene var, som rimeligt er, Udstillingens bedste Dage, idet Gennemsnitsindtægten paa disse Dage var 16,528 Kr.

Ved Abonnementet indkom som nævnt 302,695 Kr. og ved Tælleapparaterne en samlet Sum af 1,050,515 Kr., — altsaa tilsammenlagt 1,353,210 Kr.

Men der var jo andre Indtægtskilder end Billetsalget, og Udstillingens hele Indtægt beløb sig til den nøjagtige Sum af 1,495,874 Kr. 85 Øre, eller med et rundt Tal 1½ Mill. Kr.

Det vil utvivlsomt have sin Interesse at notere Udstillingens mest fremtrædende Mærkedage.

Allerede Dagen efter dens Aabning — altsaa den 19de Maj — var der et stort Aftenselskab for Udstillingen og Pressen i Kristian den 7des Palæ paa Amalienborg.

Den 1ste Juni havde Udstillingen arrangeret en Udflugt til

Dommernes Udflugt til Bøllemosen 12. Juni 1888.

I Forgrunden liggende findes blandt andre følgende Navne: Fabrikant Axel Meyer, Fru Octavius Hansen, Tømrermester Cortsen, Arkitekt Arne-Petersen, Arkitekturmaler J. Th. Hansen, Bagermester Lichtenberg, Arbejdsinspektør Bernh. Jensen.

I Baggrunden genkender vi følgende Navne: Borgmester H. N. Hansen, Boghandler Carl Reitzel, Fotograf Peter Most, Cigarfabrikant Julius Adler. Tømmerhandler Mottlau, Etatsraad Valentiner. Fotograf Leopold Hartmann, Kammerraad Nimb. Etatsraad Heinrich Hansen, Sekretær Ludvig Wegener, Oberst Hoskiær. — alle døde med Undtagelse af Arkitekt Arne-Petersen.

Lad os vise Alverden, og ej blot i Ord,
Vi er mer end et Train i de Fremmedes Spor, —
Der er Fremskridt i Nord!
Der er Mod, der er Kløgt, der er Evne!

Da Musiken døde hen, traadte Grev Frijs frem og holdt en Tale, der endte med en Henvendelse til Kongen, som derefter med faa Ord indviede Udstillingen. Og da til Slutning en Hymne var afsunget, var den helt igennem saa sjældent vellykkede Aabningshøjtidelighed bragt til Ende paa den værdigste Maade.

— — —

Hvad Besøget paa Udstillingen angaar, da overgik det Forventningerne.

Allerede den 8. Maj — altsaa 10 Dage før Udstillingens Aabning — begyndte Abonnementssalget i Industriforeningens store Sal, og Tilstrømningen var saa livlig, at der før Aabningsdagen var solgt 10,462 Kort, og i Løbet af Sommeren forøgedes dette Antal til over 20,000, hvilket svarede til en Indtægt af 302,695 Kr.

Hvad der indkom ved Tælleapparaterne, vil følgende Oversigt meddele.

I 138 Dage stod Udstillingen aaben, og naar man dividerer

Nordsjælland til Ære for de fremmede Kommissærer og Pressen. Den 12te Juni fandt Dommerudflugten til Skodsborg Sted, og den 20de Juni var der paa selve Udstillingen en højtidelig Stavnsbaandsfest.

Den 19de Juli fejredes Belønningshøjtideligheden, som vi senere skal omtale lidt nærmere.

Den 30te Juli besøgte Tysklands Kejser Udstillingen, den 1ste August havde den Besøg af Kronprins Gustav af Sverrig, den 31te August af Kong Georg af Grækenland, 28de Septbr. af Kronprins Konstantin, og samme Dag holdt Udstillerne Fest for Udstillingskomitéens Forretningsudvalg. Den 2den Oktober endelig var Udstillingens Slutningsdag. —

Belønningshøjtideligheden fandt, som ovenfor nævnt, Sted den 19de Juli.

Den mindede i Adskilligt om Aabningsfesten. Ligesom dengang var ogsaa nu de kongelige Herskaber tilstede, og væsentlig de samme Indbydelser var udstedte.

Alligevel havde Festen selvfølgelig en anden Karakter. Der var ingen Kantate. Richardt havde skrevet et Indledningsdigt og iøvrigt omskrevet Hymnen fra Aabningsdagen til Melodien: Vor Gud han er saa fast en Borg, og Sangen, der lededes af Kantor Bartholdy, udførtes af et mindre Mandskor. (Fortsættes.)

Fot. Juncker-Jensen.

Den tyske Kejsers Besøg paa Udstillingen d. 30. Juli 1888.
Kejser Wilhelm II. Kong Christian IX.
I Følget ses: Kronprins Frederik (Frederik 8de), Prins Christian (Christian 10de), Greverne Frijs-Frijsenborg og Danneskjold-Samsøe, Staldmester Scheele m. fl.

Ærede Læsere!

Man har spurgt os om, hvorlænge vi mener, at vi kan finde Billedstof til Fortsættelsen af „Før og Nu“, og man har hævdet, at Stoffet, — hvis det kun skal omfatte København og Forstæder, vil være udtømt inden Udløbet af 1 Aar!

I samme Anledning skal vi oplyse, at vi mener fra København og Forstæder at kunne præstere Stof til flere Aar, — ja til mange Aar endda, hvis vore Læsere vil være os behjælpelig med at skaffe ældre Billeder til Laans, særlig Fotografier, men ogsaa Malerier, Litografier, Stik m. m., som vi kunne gengive i Tidsskriftet. Hvis det samtidig vil lykkes os ved tilstrækkelig Tilslutning af Abonnenter at føre Foretagendet igennem, vil vort Tidsskrift have en lang Fremtid for sig og komme til at yde et mægtigt Bidrag til et rigt illustreret Stykke Kulturhistorie. Naar København og Forstæder er topografisk gennempløjet paa Kryds og Tværs, og naar derefter Omtalen af mindeværdige Personer og Begivenheder før og nu er føjede dertil, agter vi nemlig at drage Landets andre Byers og Egnes topografiske og historiske Minder ind i vor Samling.

For at give Efterverdenen et Indblik i det høje Standpunkt, som vor Topografi indtager for Tiden, er det vor Agt at stræbe efter at give Tidsskriftet en fornemmere og fornemmere Udførelse, — saavel hvad Retouchen af de gamle Billeder, og Clichéerne vi udfører efter dem, samt Papirets Soliditet og Skønhed angaar.

Saa henstiller vi til Slut paany til vore Læsere, som ejer gamle Billeder (Topografi og Historie, samt Personer og Begivenheder vedrørende), at overlade os dem til Laans til Gengivelse i „Før og Nu“; vi garanterer hurtig Tilbagelevering i uskadt Stand. Tekstbidrag modtages ogsaa med Tak. *Red.*

Obs. **„FØR OG NU“ bestilles gennem Hovedekspeditionen, Kultorvet 16, 3. Sal, eller gennem Boghandlerne.**

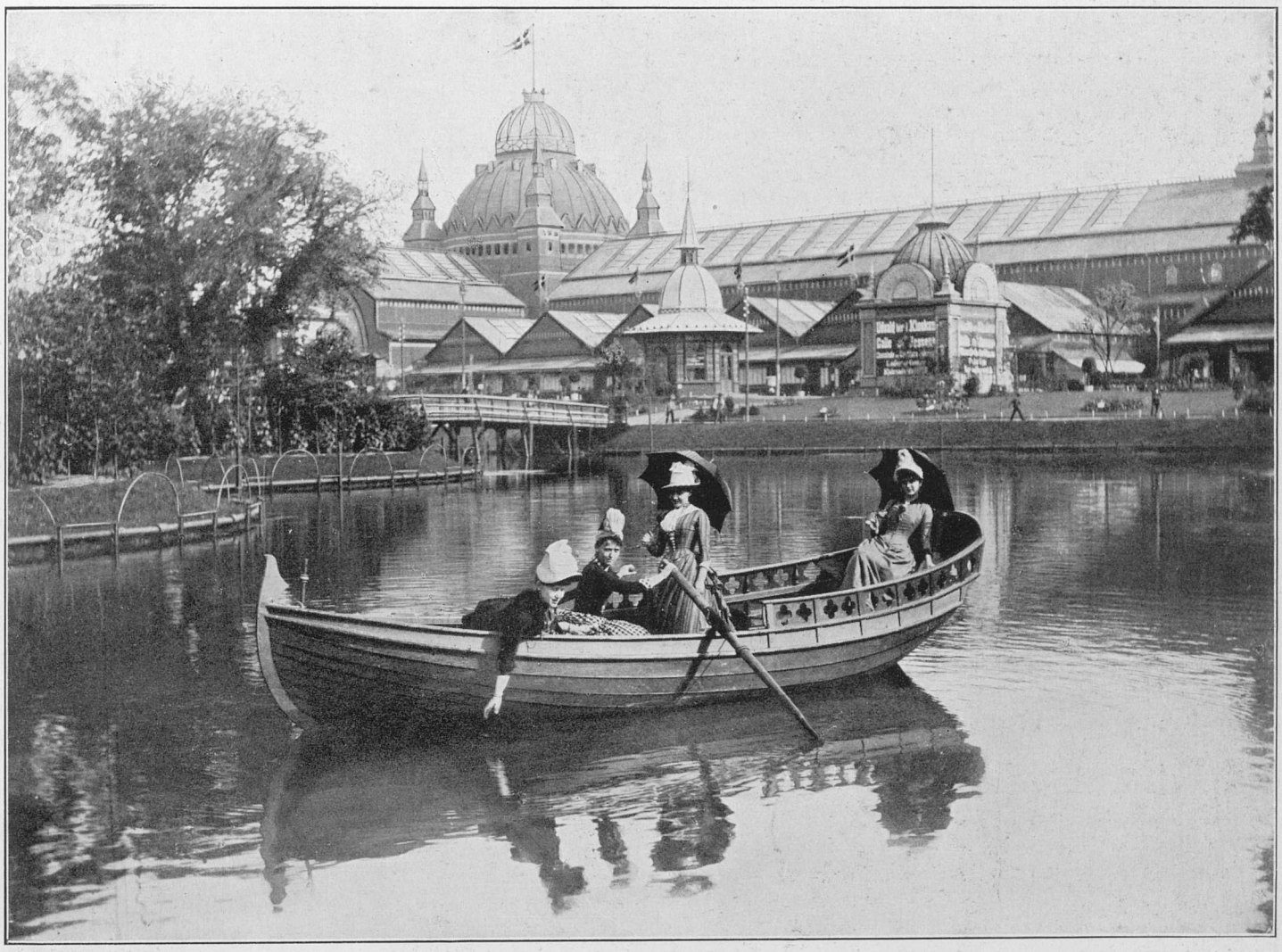

Fot. Juncker-Jensen.

Tivoli-Søen, i Baggrunden Udstillingens Hovedbygning.

Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i København 1888.

(Fortsat).

Interessen var ved denne Lejlighed nærmest knyttet til den Tale, som Bedømmelsesudvalgets Formand, Borgmester Hansen, skulde holde.

Han dvælede særlig ved Danmarks Landbrug, Norges Fiskeri og Sverrigs Jern og Stenprodukter. Han nævnede derefter Maskinindustrien, der paa en nordisk Udstilling for første Gang optraadte i en særlig Maskinhal, Træindustrien og de fremmede Landes kunstindustrielle Udstillinger.

Han meddelte dernæst, at en Tredjedel af Udstillerne vilde blive belønnede, medens det efter Reglementet kun skulde være en Fjerdedel.

Alligevel, sagde han, vilde der selvfølgelig blive en Del Misfornøjede. Til dem vilde han udtale det gamle Ord, ifølge hvilket de Dømte havde Ret til i tre Dage at udskælde deres Dommere, men dermed burde ogsaa Misfornøjelsen høre op. Og han haabede altsaa, at Søndagssolen (tre Dage efter) vilde gaa ned over lutter forsonede Mænd.

Med et „Gud velsigne Nordens tre Lande!“ afsluttede han sin Tale.

Derpaa overrakte Grev Frijs Kong Christian Udstillingsmedaillen i Guld, hvorefter Slutningshymnen blev afsungen. —

I Forbindelse med Belønningshøjtideligheden kan det maaske tilføjes, at Hs. Majestæt efter dens Slutning tilstillede Grev Frijs følgende Skrivelse:

Vi give Dig hermed allernaadigst tilkende, alt ligesom Vi alt, da Vi for tvende Maaneder siden aabnede den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling udtalte Vor foreløbige Tak til Dig

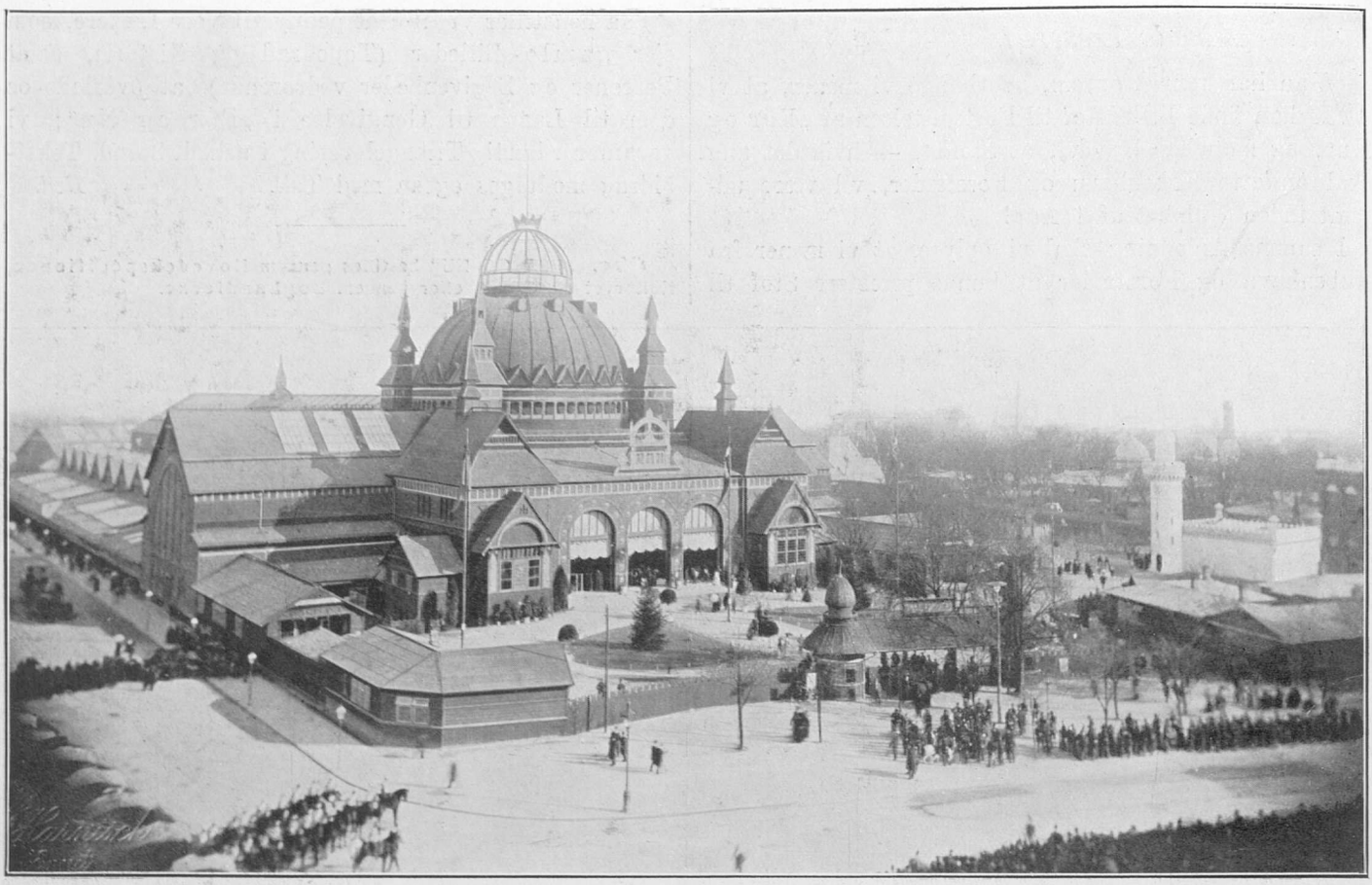

Fot. E. Harnisch. **Udstillingen aabnes, Kongefamilien er ankommet (set fra Halmtorvet).**

og Alle, der havde medvirket ved Tilvejebringelsen af denne, saaledes føle Vi paa denne Dag, da en kyndig Bedømmelse af de udstillede Arbejder foreligger, og denne bærer Vidne om, i hvor høj Grad Udstillingen har naaet sit Maal, Trang til at gentage denne Vor Tak og særlig Vor Tak til Dig.

Thi modtage Du herigennem Udtrykket for Vor varmeste Paa-

Fot. Juncker-Jensen. **Udstillingen aabnes, Kongefamilien er ankommet (set fra „Axelhus").**

skønnelse ikke mindre af den Redebonhed, hvormed Du overtog Stillingen som Præsident for Udstillingen, end af den Virksomhed, Du som saadan har udfoldet til vægtig Støtte af et Foretagende, om hvilket Vi nu tør sige, at det er blevet til Ære og Held for Fædrelandet. — Befalende Dig Gud.

Givet paa Vort Slot Bernstorff den 19. Juli 1888.

For Industriudvalgets Vedkommende noterer vi Navnene: Axel Meyer, Michelsen og Brinkopf, men først og fremmest Udvalgets Formand, Philip Schou, Aanden og Sjælen i det hele.

I Landbrugets Sektion skal, foruden Grev Danneskjold-Samsøe, nævnes daværende Landbrugskandidat Chr. Sonne, der fungerede som Sekretær og udfoldede en stor Energi.

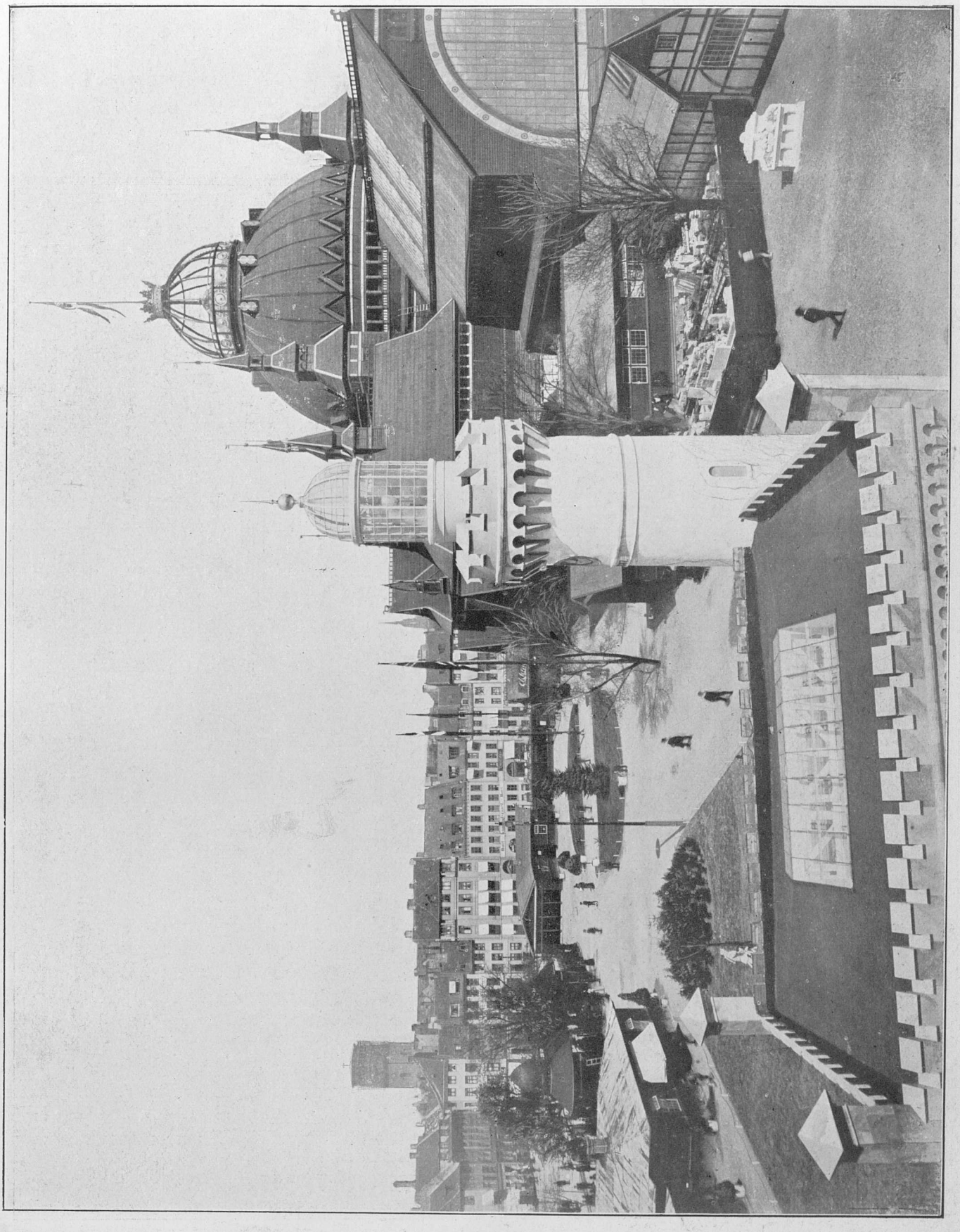

Fot. Juncker-Jensen.
Panorama over Hovedindgangen til Udstillingen, fotograferet fra Industriforeningens Bygning. — I Forgrunden Gamle Carlsbergs Taarn, i Baggrunden ses alle de gamle Bygninger ved Vestervold, som nu er nedrevne for at give Plads til Hotel Bristol, Hotel Metropole og Paladshotellet.

I Forbindelse med Omtalen af den højofficielle Anerkendelse, der saaledes blev Grev Frijs til Del som Udstillingens Præsident, vil det være rigtigt at nævne Navnene paa de Mænd, af hvis fremragende Evner og Dygtighed Udstillingens lykkelige Forløb i saa høj Grad afhang.

I Maskinafdelingen indlagde ved Siden af Oberst Hoskiær den nuværende Direktør for polyteknisk Læreanstalt, daværende cand. polyt. Hannover, sig betydelig Fortjeneste, ligesom Etatsraad Heinr. Hansen for Kunstafdelingens Vedkommende viste sig at være den rette Mand paa den rette Plads. — Generalsekretæren var Prof. C. Nyrop og Kontorchefen daværende Kaptain C. H. Rør-

dam (nu Kammerherre, Oberst). — — Tirsdagen den 2. Oktober stod Udstillingen for sidste Gang aaben. Adgangsprisen var nedsat, og Udstillere og Abonnenter var mødt i tætte Skarer.

Da Tappenstregen Kl. 6 om Eftermiddagen, fulgt af den samlede Komité, drog gennem Terrænet, kunde den kun med Nød bane sig Vej, og det var sikkert med Vemod, at man saa Flagene blive strøgne, medens Kanonerne saluterede. — Foran Hovedbygningens Indgang erklærede Philip Schou Udstillingen for sluttet, og med et rungende Hurra for Kongen skiltes Mængden. — —

Tæppet var faldet for det store, skønne Skuespil. Nu skulde Scenen ryddes, — og var det gaaet mærkelig hurtigt med Indsendelsen og Opstillingen af Udstillingsgenstandene, gik det næsten endnu hurtigere med deres Fjernelse. Allerede næste Dags Morgen, den 3die Oktober, var det forunderligt at se, hvor meget der var kommen bort, baade af de uden- og de indenlandske Varer.

Den 18de Oktober nedtoges Karyatiderne paa den franske Façade, og samtidig begyndtes Nedtagningen af den russiske Façadebygning, der som Gave til Christian den 9de førtes til Fredensborg Slotspark, hvor det pompøse Bygningsværk endnu den Dag i Dag har sin Plads.

Længe varede det ikke heller, før de efter enhver Udstilling nødvendige Auktioner kunde begynde. Selve Bygningerne blev kun for en ringe Dels Vedkommende solgt ved Auktionen, hvor

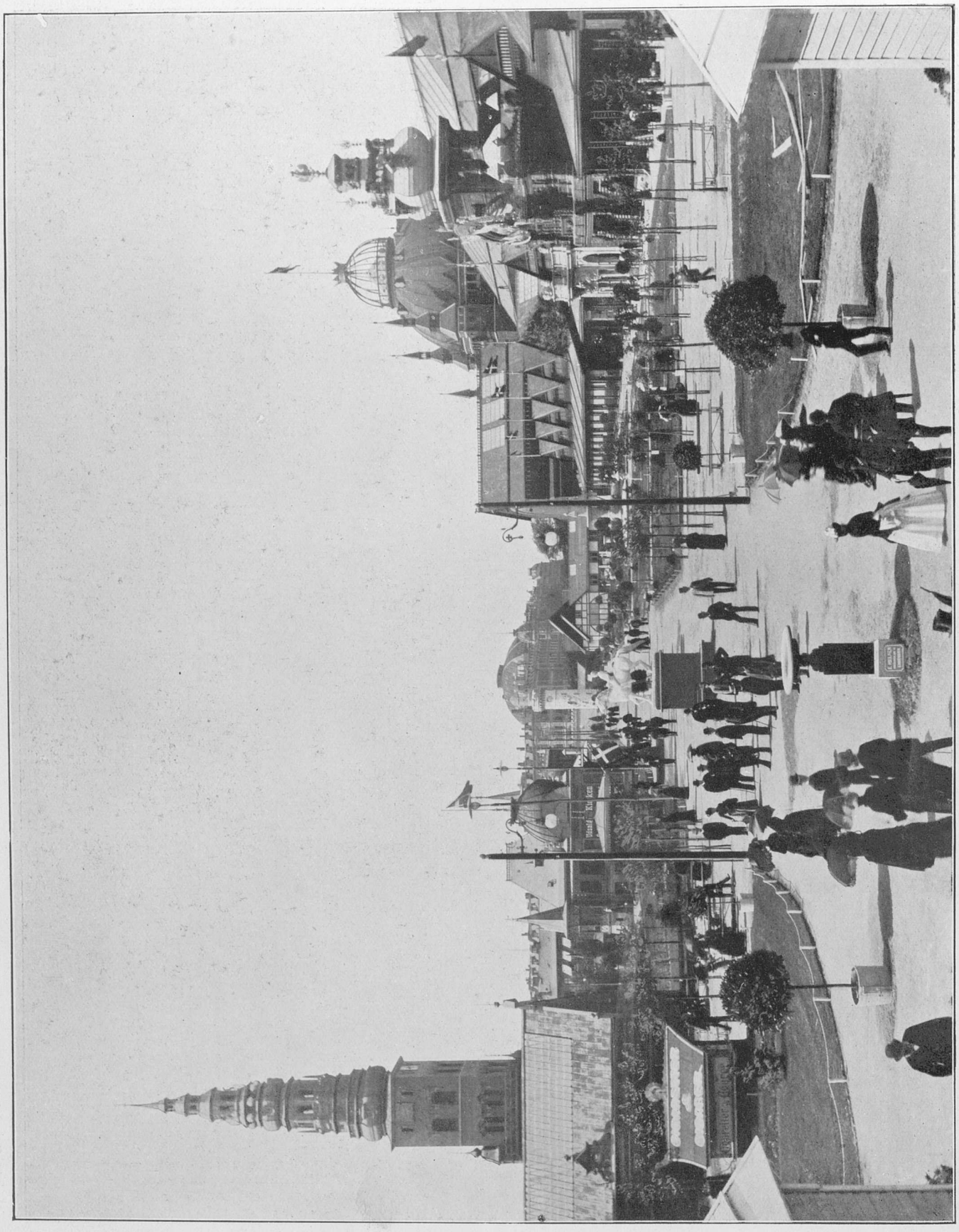

Frankrigs og Ruslands Portaler.

Hovedgaden, set mod Hovedindgangen.

Fot. Juncker-Jensen.
Model til Nikolai Spir.

Budene faldt for lavt, men senere underhaanden. Og det skal her kun bemærkes, at Udstillingens Hovedbygning solgtes til to Tømrermestre for 12,500 Kr., medens der ved Auktionen ikke var budt mere end 5000 Kr. —

Den 19de Juni 1889 holdt Forretningsudvalget sit 39te og sidste Møde, paa hvilket Regnskabet decideredes, og den 31te Juli opløste Udstillingens Præsident, ved en Skrivelse til dens Medlemmer og Tilkaldte, den samlede Komité.

Under denne sidste Datum overgaves Udstillingens Restbeholdning, 54,842 Kr., til Formanden for Industriforeningen og Landhusholdningsselskabets Præsident „til Dannelse af henholdsvis et dansk Industrimuseum og et dansk Landbrugsmuseum", efter den fra Udstillingens Planlæggelse vedtagne Bestemmelse. — Ved denne Anvendelse af Overskudet havde Udstillingens Afholdelse sat sig et smukt Minde og gjort sin varige Gavn.

Men ogsaa paa anden Maade og ad andre Veje har den spillet en væsentlig Rolle i de tre nordiske Landes Udvikling. En saa vældig Kappestrid, der sætter alle en Nations bedste Kræfter i Bevægelse, kan umuligt forløbe uden at sætte sine varige Spor. Som Udstillingen 1888 var bleven iværksat og aabnet under de lykkeligste Auspicier, har den i den danske Nation — og forhaabentlig ogsaa i de store, fremmede Lande — kun efterladt sig lyse og forjættelsesrige Minder.

Hovedgaden med Gartnerbygningerne tilvenstre, set fra Hovedindgangen til Udstillingen mod Broen over Ny Vestergade (i Baggrunden).

Fot. Juncker-Jensen.

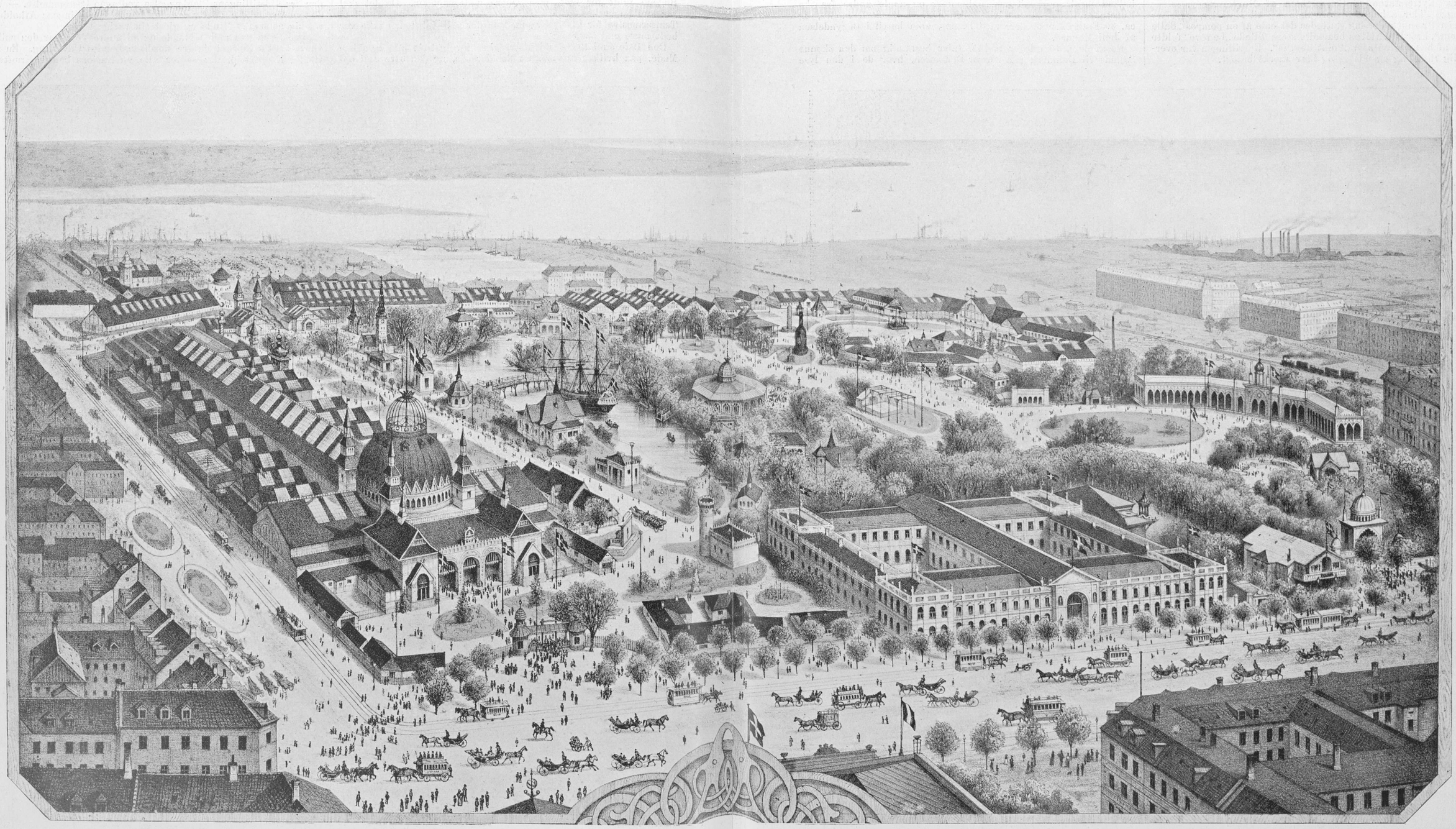

Panorama over den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i København 1888.

Den franske Kunstudstilling 1888.

Da man i 1887 byggede paa den store nordiske Udstillingsbygning, hvor der skulde være en Afdeling for de tre nordiske Rigers og Finlands Kunst, faldt det Brygger Carl Jacobsen ind, at der muligen ved hans Bekendtskab til de franske Kunstnere kunde samles en Repræsentation ogsaa af den franske Kunst. — Hans Idé vakte mærkeligt nok megen Modstand og Uvillie, dels hos enkelte af de mest indflydelsesrige Mænd i Udstillingskomiteen, dels ogsaa hos en Del af de danske Kunstnere selv. Jacobsen lod sig dog ikke skræmme, men henvendte sig ved Juletid til Professor Vilh. Klein, som med Varme optog Sagen, ligesom han hos P. S. Krøyer og flere andre fandt virksom Støtte.

Professor Klein gjorde med sin sædvanlige Energi straks en Tegning til en særlig Bygning, og da Jacobsen foreslog Kommunalbestyrelsen at lægge denne paa det gamle Halmtorv lige overfor Indgangen til den store nordiske Udstillingsbyg-

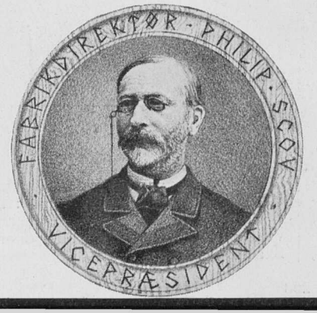

ning, fandt han der saa megen Velvillie for Planen, at Klein og han blev enige om, at Klein straks skulde rejse til Paris for at faa dannet en Komité.

Herhjemme arbejdedes der imidlertid stærkt med Kontraminer, og det var lige ved, at Skinsygen havde faaet sin Krig igennem, da Klein i Slutningen af Januar telegraferede hjem, at Komiteen var dannet og bestod af Frankrigs alleryppersteste Kunstnere med Antonin Proust som Formand og med „Gamle Pasteur" som Ærespræsident i Spidsen.

Oppositionen stod nu foran et fortræffeligt udført „fait accompli", og al Modstand maatte falde. — Regeringen lovede at lade Fregatten, som var i Middelhavet, anløbe Havre og tage Kunstværkerne med hertil.

Professor Kleins Plan af Bygningen var storstilet anlagt og mønsterværdigt indrettet.

Igennem en „jonisk Porticus" med seks Søjler gik man ind i en indre Forhal og fra denne ind til en mægtig Midterhal, hvor Skulpturerne var opstillede, dominerede af

Dubois' Rytterstatue af Connetablen af Montmorency. — — Paa begge Sider aabnede 6 store Sale sig til Malerier, og efter Antonin Prousts Forslag sluttedes det hele af en pompøs „Salle d'honneur", hvor Detailles bekendte store Billede „Le rêve" fyldte Midten af Bagvæggen som „Point de vue". Udstillingen var overordentlig righoldig og udsøgt og blev stærkt besøgt.

indbød Jacobsen Komiteens Medlemmer og nogle andre franske Kunstnere til at komme til København. — De fleste mødte, og ca. 30 Franskmænd, flere med Damer, kom hertil i Begyndelsen af Juni Maaned. —

De af dem, som lever endnu, taler bestandig om den skønne Sejlads til Danmark paa Korsør-Damperen, hvor de i den lyse

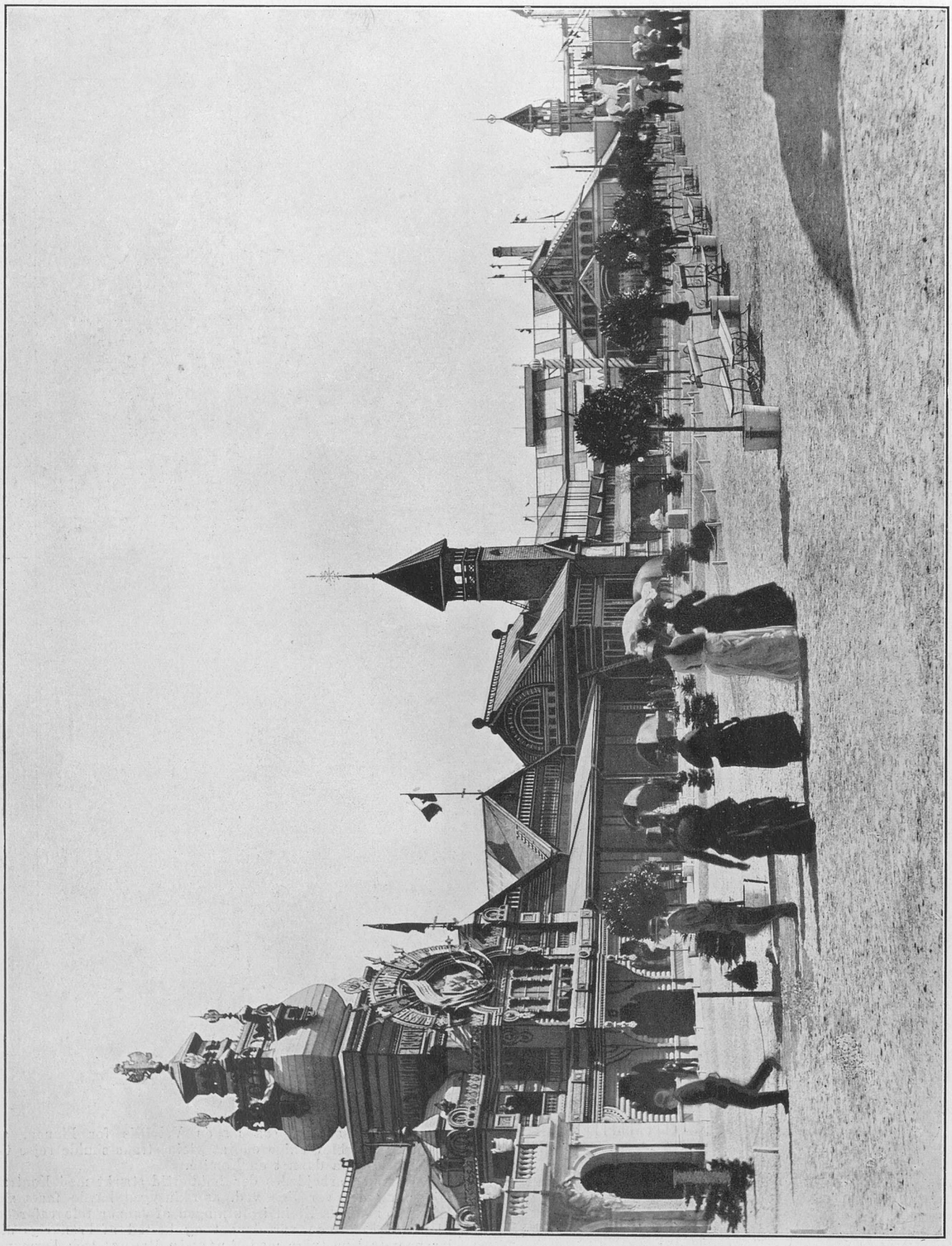

Gartneri- og Blomsterudstillings-Bygningerne.

Hovedpromenaden.
Kunstafdelingens Indgang.

Fot. Juncker-Jensen.
Ruslands Portal (staar nu i Fredensborg Slotspark).

Carl Jacobsen erhvervede sig en stor Del af Kunstværkerne, deriblandt Bastien Lepages bekendte Billede „Tiggeren", Falguières ejendommelige „Diana", Delaplanches yndefulde „La danse" og mange andre. — — Udstillingen vakte stor Opmærksomhed, ogsaa i Udlandet, der var næppe udenfor Paris set saa smuk en Repræsentation af Frankrigs Kunst.

Som Tak for den Velvilje, de franske Kunstnere havde vist,

Sommernat blev siddende paa Dækket og saa Solen gaa ned og staa op. —

De var henrykte over at se deres egne Arbejder opstillede i Udstillingen og paa Glyptoteket: „crânement bien installées". De saa med den største Interesse paa Sonnes Friser uden paa Thorvaldsens Museum og var imponerede over Thorvaldsens uhyre Skaberevne.

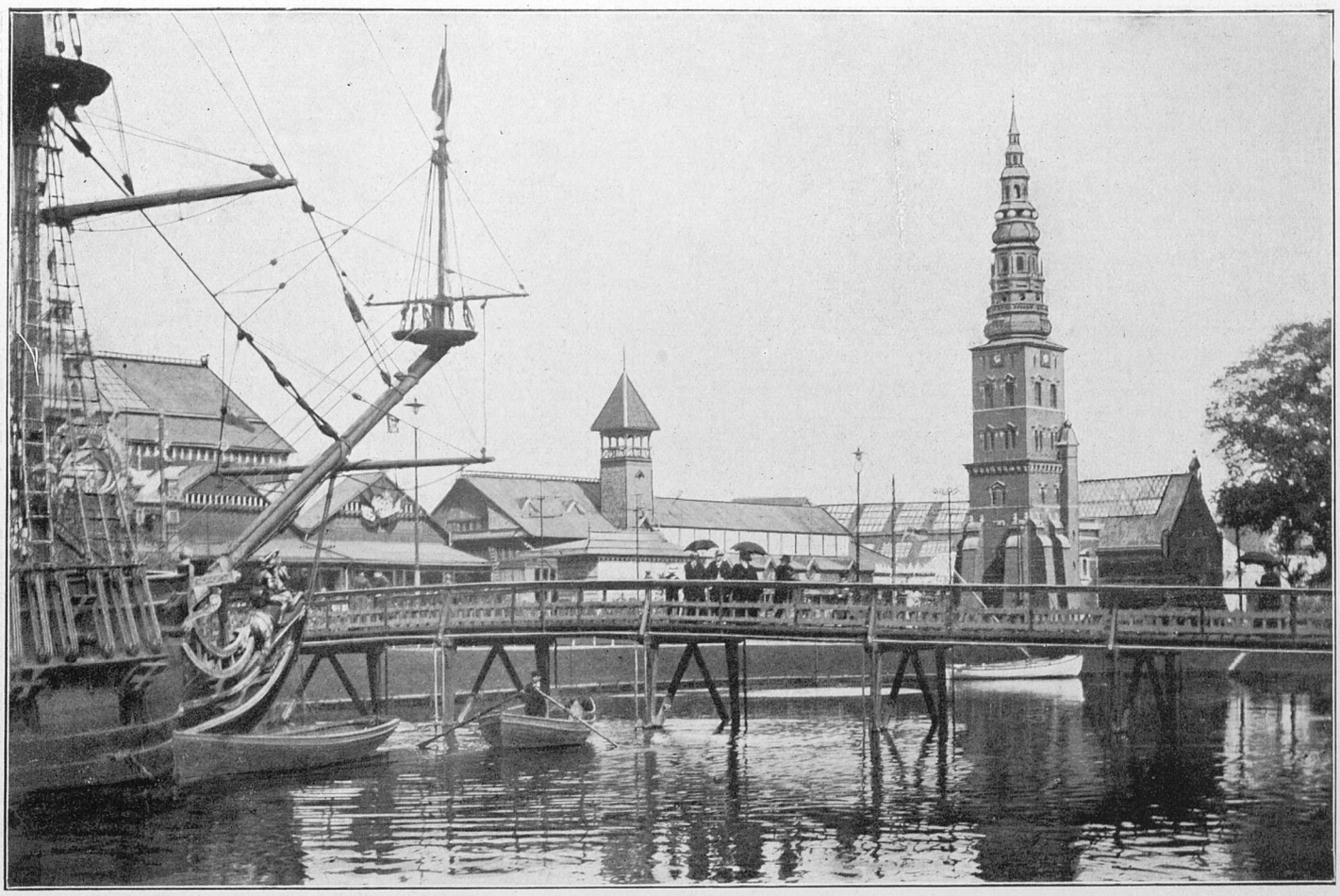

Fot. Juncker-Jensen.
Fregatten „St. Georg".

Broen over Tivoli-Søen.

Model til Nikolaj Spir.

Sundets Kyster med Skovene, som gaar lige ud til Havet, gjorde et stærkt Indtryk paa dem, og Stemningen kulminerede i en Fest paa Skodsborg, hvor Chefen for Panserbatteriet „Helgoland" havde været saa elskværdig at ankre op lige udenfor, for at indbyde

Fot. Juncker-Jensen.

Parti omkring det elektriske Springvand.
„Tuborg-Flasken".

Restaurant Duval.

KØBENHAVNS KOMMUNEBIBLIOTEK

pinx J. T. Hansen. **Den franske Kunstudstilling 1888 paa Halmtorvet vis à vis Hovedindgangen til den nordiske Industriudstilling.**

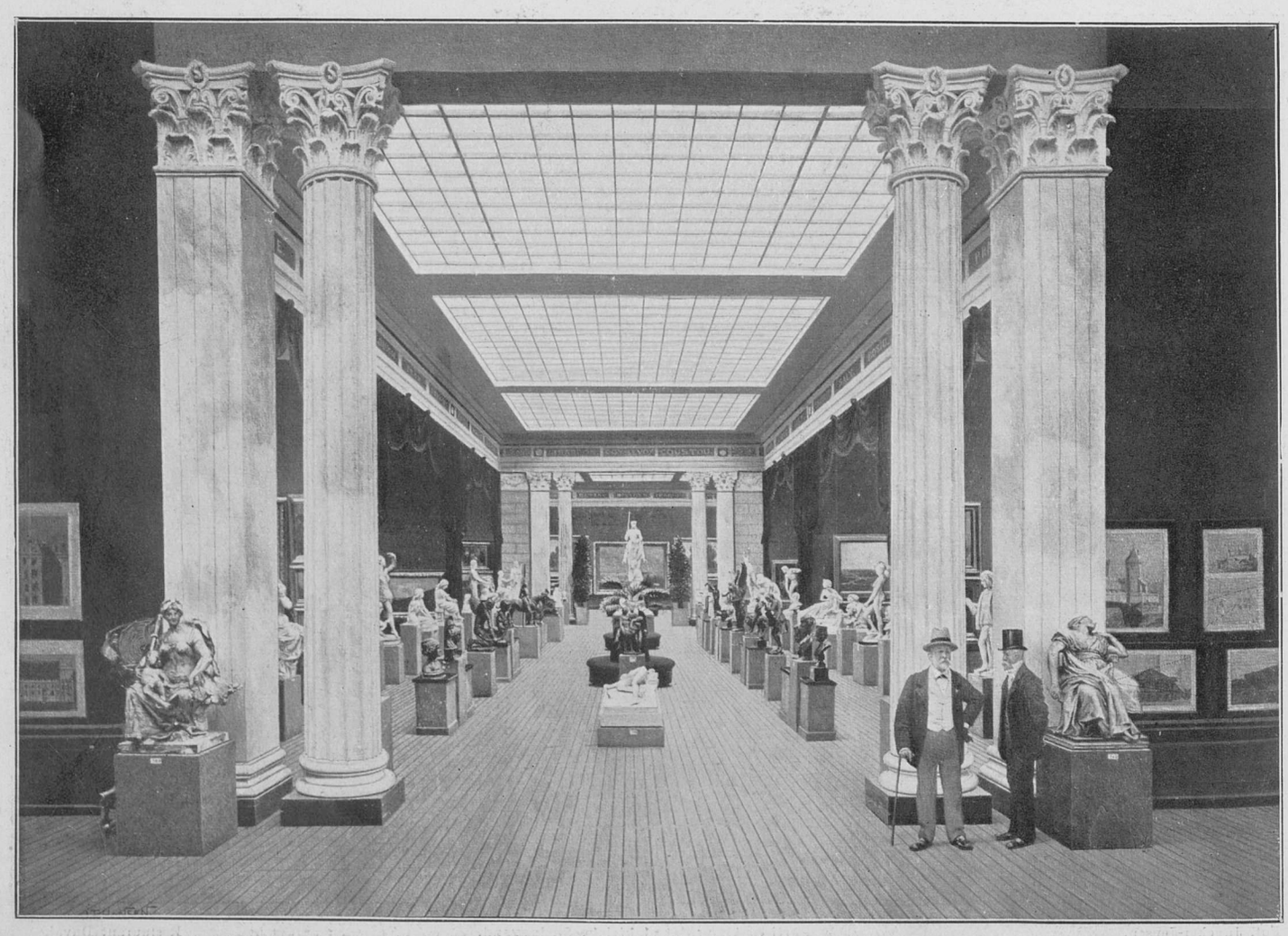

pinx J. T. Hansen.
Interiør fra den franske Kunstudstilling 1888 (Bygherren, Brygger Carl Jacobsen, med Bygningens Arkitekt, Professor Vilh. Klein).

Komiteen for den franske Kunstudstilling i København 1888.

Efter P. S. Krøyers Maleri paa Glyptoteket.

De afbildede er i Orden fra venstre til højre: Besnard, Cazin, Roll, Gervex, F. Cormon, Braquemond, Delaplanche, George Petit, Lisch, L. Bonnat, Roger Ballu, Armant Dayot, Roty, Carolus Duran, Gautherin, Chapu, Mercié, P. Dubois, Charles Garnier, L. Pasteur, Carl Jacobsen, V. Klein, Antonin Proust, Puvis de Chavannes, Magne, Falguière, Gérome, Barrias, L. Tuxen, Chaplin og P. S. Krøyer.

Kunstnerne til at se Skibet. — De fleste af Franskmændene havde aldrig før set Havet og endnu mindre et Krigsskib og var derfor stærkt imponerede af de store Kanoner i Taarnene. Franskmænd har overhovedet en svær Respekt for Søen.

Om Aftenen ved Bordet holdt Chefen, Admiral Mac Dougall, Talen for Frankrig og sammenlignede det med „Venus fra Melos" „La France belle comme la statue, mais, hèlas, mutilée comme elle!"

Og saa sendte „Helgoland" sine Lyskasteres Straaler ind igennem Salens Glasvæg og fordunklede Lysekronernes Skin; — jublende blev Skaalen drukket for Frankrig.

Man sejlede hjem paa en af Øresundsdamperne, og skønt den vippede lidt, dansede de franske Damer tappert paa Dækket.

„Berlingske Tidende" for 18. Maj 1888 skriver bl. a.:

Den franske Udstilling er som sagt meget omfattende, og det vil være nødvendigt at besøge den mange Gange, før man kan lære den at kende tilbunds. Det er ikke alt Guld, hvad den videre og supplere vore Kundskaber i stor Maalestok. Vi ser her saa godt som alle Frankrigs fremragende Billedhuggere repræsenterede, for det meste i deres Hovedværker, deriblandt saa berømte Arbejder som Falguières „Diana", „Tarcisius" og „Ophelia", Auguste Cains Hundekobbel i Bronce, Dubois' Rytterstatue af Connetablen Anne de Montmorency, Merciés Gloria victes, d'Illzacks Racoczymarchen o. m. a. Der er her paa et Sted samlet en overvældende Rigdom af fortrinlig skøn Kunst, og mangen Gang vil man i en beskeden lille Buste i Terrakotta eller i en Broncefigur af ringe Dimensioner finde en Kunstværdi nedlagt, der staar paa Højde med de store Værkers. Der er overhovedet i den franske Kunst — hvilket ogsaa gælder om Malerkunsten — en egen Evne til at gøre Arbejdet „færdigt"; det er som af én Støbning uden Lyde, og selv om man ikke kan sympatisere med eller endog maa misbillige forskellige Strømninger i denne Kunst med dens vidt drevne Realisme, dens Higen efter det nøgne under intetsigende Paaskud, dens Hang til blodige eller melodramatiske Scener, dækkes denne Contrabande ikke sjældent under en for-

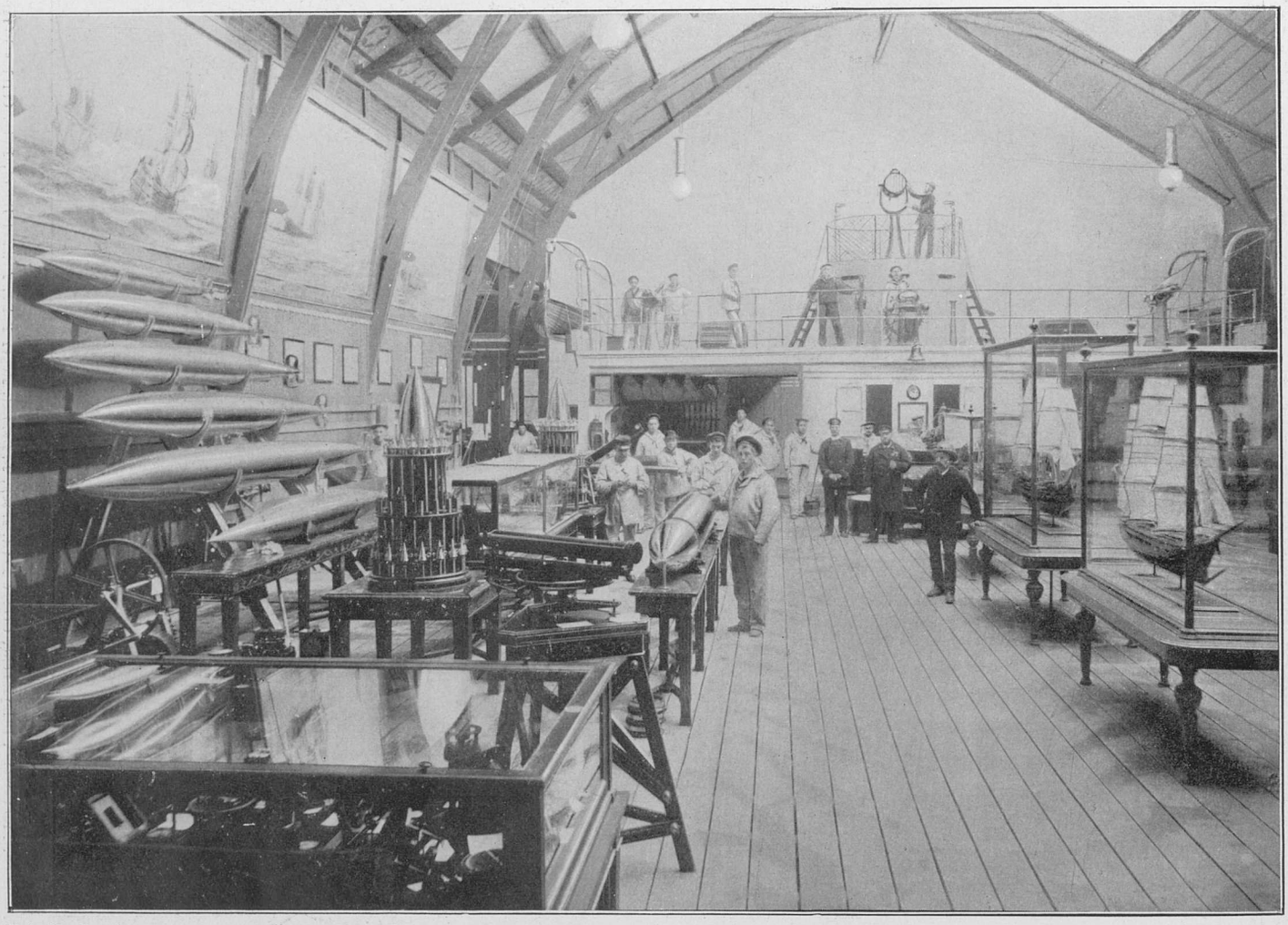

Fot. Juncker-Jensen.

Fra Marinens Afdeling paa Udstillingen i 1888.

rummer, men der findes udmærkede Ting som Bastien-Lepages Tigger, Dubois', Delaunays og Carolus Durans Portrætter, berømte eller i hvert Fald i sin Tid meget omtalte Billeder som Gervex: „Jurymedlemmerne ved den franske Kunstudstilling" og hans just ikke tiltalende nøgne „Kvinde med Masken", prægtige Landskaber af Aublet, Protais, Japy, Courant og mange andre. Der mangler endnu enkelte Billeder, og flere ventes i en nær Fremtid, saaledes at den franske Udstilling efter al Sandsynlighed vil blive the great attraction for Kunstvenner i Sommerens Løb. Den mangler vistnok endnu noget af det centrale, en Kærne, hvorom det hele kan samle sig, eller det, man herhjemme kalder „Toppen paa Kransekagen" for fuldt ud at tilfredsstille; kommer dette til, vil den lille antike Bygning imidlertid blive Løven udenfor Udstillingens Territorium, som den russiske Afdeling vistnok vil blive det i selve Udstillingspaladset.

Skulpturafdelingen frembyder utvivlsomt for Øjeblikket størst Interesse; den viser ogsaa — som Sandhed er — at der hersker et vidunderligt Liv i den franske Plastik, og at denne Nations Sans for Linier, Form og legemlig Skønhed overgaar alle andres. Takket være det kostelige Glyptotek staar vi i det Hele ogsaa mere forstaaende overfor den franske Skulptur; man tør nok sige, at Dubois ligefrem er populær herhjemme; én sværmer for Aizelius „Mignon", en anden for Delaplanches „Musiken", ja, enhver københavnsk Dreng kender Chapus „Jeanne d'Arc" til Punkt og Prikke og véd, at den tager sig bedre ud i Profil end en face. Hvad Glyptoteket har opdraget paa os er værd at takke for, og nu gives der os pludselig Lejlighed til at komme et Skridt finet og fuldkommen Tekniks Flag. Man føler sig altid tiltalt af de fuldkomne Midler, selv om de er blevne rettede mod et uheldigt Maal; man tager Hatten af for Mesteren, naar han er Mester, selv om man ikke synes om hans Værk. Det kan dog ikke paa nogen Maade siges om den franske Kunst i det hele, at den forveksler Midler og Maal; hos dens bedste Mænd staar Mesterskabet, den fuldkomne Teknik eller den Evne at kunne male ikke som noget, der højrøstet fordrer Anerkendelse; det ser tvertimod ud, som om denne Dygtighed var selvfølgelig, noget, der forud var givet. Med andre Ord: den kunstneriske Meddelelsesform træder udenfor Impressionismen ikke udfordrende op og siger: „Se paa mig, hvor mageløs jeg er; det er mig, der skal beundres. Spørg ikke om hvad, men hvorledes!"

Den franske Udstilling vil sandsynligvis bidrage til at klare adskillige Spørgsmaal, som netop i den sidste Tid er blevne rejste. Den vil give rigeligt Stof til Studium og vistnok kunne aabne Øjnene for meget. Foreløbig staar det fast, at man i Frankrig endnu ikke har strøget Flaget for Impressionismen og paa Naade og Unaade overgivet sig til en tyrannisk moderne Form- og Farvegivning, som, naar alt kommer til alt, neppe er mere end en aandfuld Teori.

Observanda!

Vi har hidtil af forskellige Grunde ikke pagineret Tidsskriftet, men agter at gøre det fremtidigt. Der er siden 1. Januar (Nr. 1—20) udkommen 200 Sider, hvorfor vi begynder dette Nummer med Pagina 201.

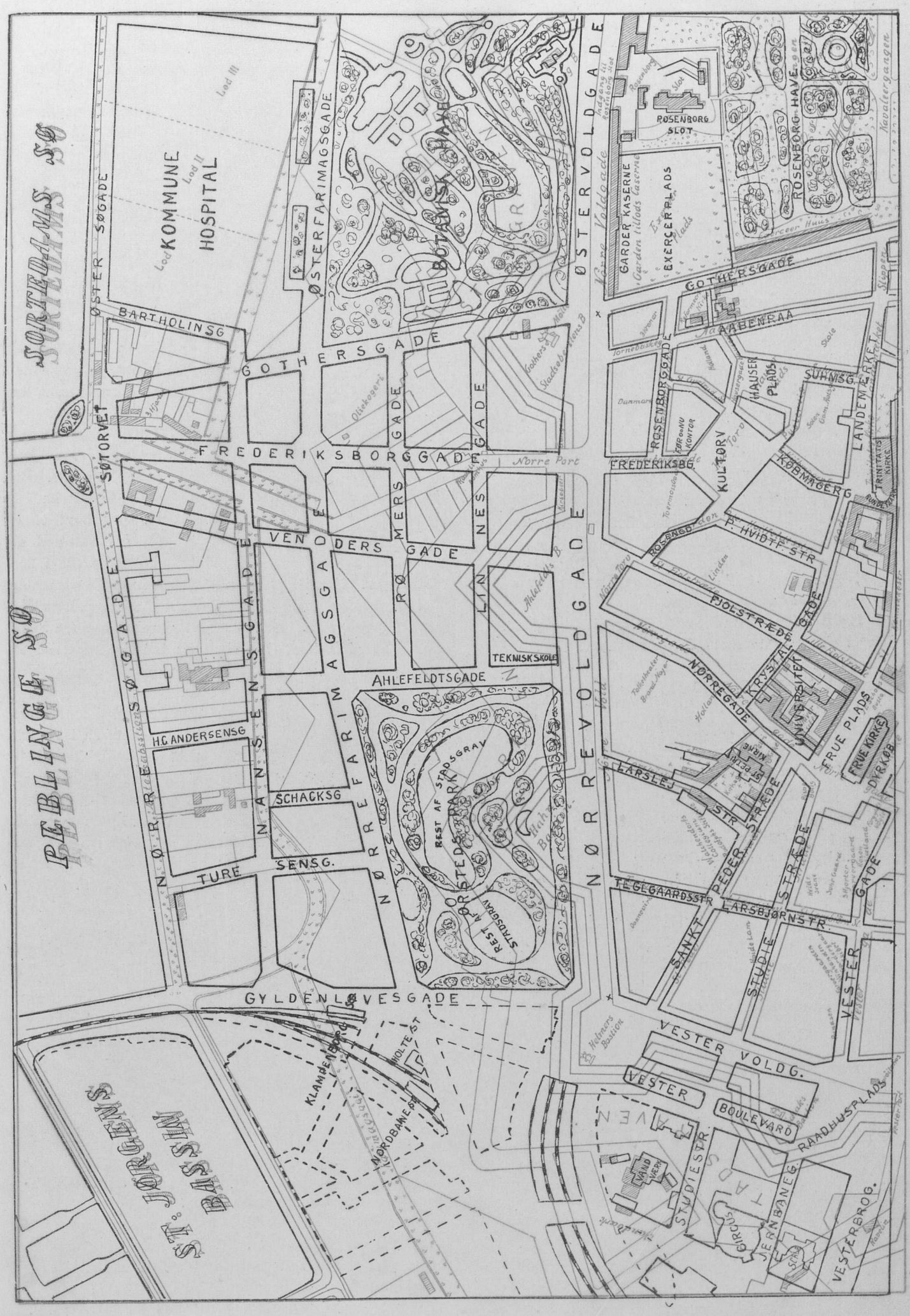

Kort over Nørrevold med Stadsgraven og p. Kort over det raserede Nørrevold-Terræn med Bebyggelsen, som den foreandtes i 1914, lagt en Kalke af det samme Terræn i 1914.

Kort over Nørrevold med Stadsgraven og Porten samt Glacierne og Søerne, tegnet i 1858 af Løjtnant Thor Branth, — over Kortet er lagt en Kalke af det samme Terræn i 1914.

Voldenes Nedrivningsdata.

Som tidligere omtalt i Nr. 14 af „Før og Nu“ begyndte man i 1856 Demoleringen af Københavns Fæstningsværker, — Voldene, med Nedbrydningen af Nørreport; de derved opstaaede Voldskrænter, „NørrevoldsGab“, forbandtes med en Jærnbro, som, da en Del af Øster- og Nørrevold i 1871—73 blev nedrevet, flyttedes til Ørstedsparken, hvor den fremdeles befinder sig.

I 1857 nedbrød man Vesterport og Amagerport, men undlod at opsætte Forbindelsesbroer, hvorved Forbindelsen imellem Voldene paa disse Punkter afbrødes.

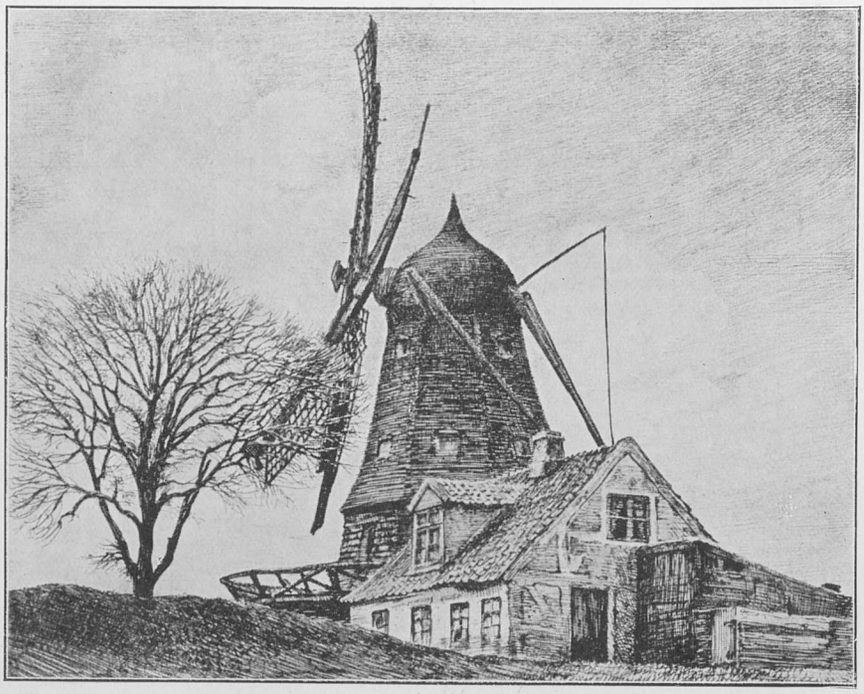

St. Peders Mølle paa Helmers Bastion.

Der opstod da det berygtede „Vestervolds Gab“, som dog i 1867 afløstes af en Dæmning over Stadsgraven, — Vesterbros Passage.

I 1858 nedrev man endelig Østerport, og „Østervolds Gab“ etableredes som ved de andre Broer.

Da Broerne nu alle var fjernede, trak man Vejret i nogle Aar for at styrke Modet til at gaa videre med Nedrivningen af selve Voldene.

Først i 1871 følte man sig stærk nok til at fuldføre den paabegyndte Vandalisme, og Voldenes Nedrivning paabegyndtes ved Gennemskæring af Volden paa Strækningen mellem det astronomiske Observatorium og Nørrebros Passage. „Illustreret Tidende“ skriver herom den 31. December 1871 saaledes:

„Det første Spadestik er altid „et højtideligt Øjeblik ved et nyt „Arbejde, og derfor blev ogsaa „dette Tidspunkt imødeset med „stor Længsel, da Kjøbenhavns „Communes Overtagelse af Fæst„ningsværkerne, hvilket Terrain „hidtil hørte under Krigsministe„riet, fra at staa paa Papiret „skulde træde ud i Livet. Hid„til havde de synlige Tegn paa „denne praktiske Side af Sagen saa godt som indskrænket „sig til de Afsætninger, der antydede de ny Gaders Anlæg „i det for Hovedstaden indvundne Kvarter. Men ved Ef„teraarets Frembrud er der kommet Liv i Planen, idet den „Del af Volden, der findes mellem det astronomiske „Observatorium og Nørrebros Passage først var udset „til at falde, da dette er Stedet, hvorhen den botaniske „Have skal flyttes, — o. s. v.

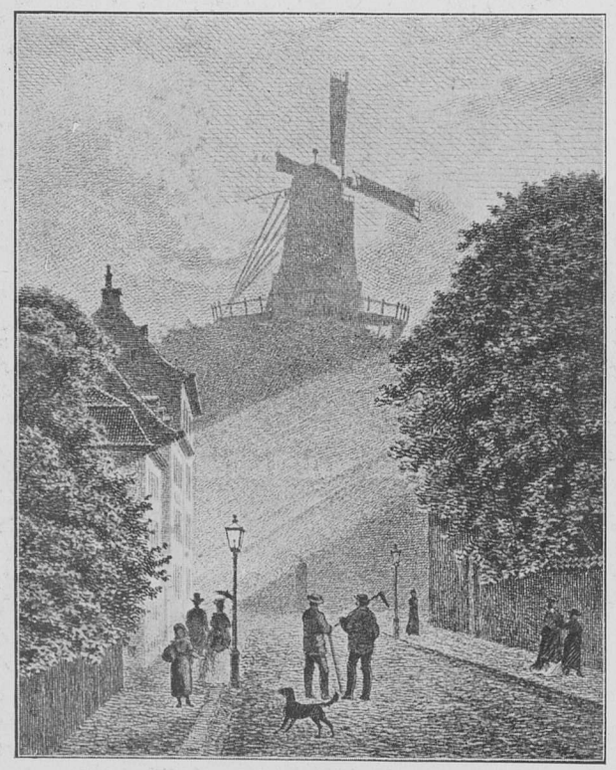

Gothersgades Mølle paa Stadsoberstens Bastion.

I 1873 fortsatte man Nedrivningen af Volden fra Nørrevolds Gab til Skellet imellem Nørre- og Vestervold (Jarmers Taarn) — hvor man stoppede op indtil 1885, da man paabegyndte Nedrivningen af Volden fra Jarmers Taarn til Vesterbros Passage og i de derpaa følgende Aar fortsatte med Nedrivningen helt ned til Langebro, da man havde bestemt, at Udstillingen i 1888 skulde henlægges paa det afgravede Terræn ved Halmtorvet.

Saa stoppede man atter op for en længere Aarrække. Den sidste Rest imellem Observatoriet og Østervolds Gab demoleredes saa i flere Afdelinger. Man begyndte i 1895 at nedbryde en mindre Del af Volden, som skjulte det nyopførte Statens Musæum for Kunst, fortsatte med Strækningen fra Stokhusgade til Østervolds Gab og lod Mellempartiet fra Musæet til Stokhusgade blive staaende.

Dette Parti stod derefter urørt indtil 1913, — altsaa i 18 Aar. Man haabede at udvirke, at det blev staaende som et Minde om Voldene, og der førtes en Kamp i Pressen derom, som dog ikke frugtede, — Voldresten dødsdømtes og faldt som Offer for Anlægget af Boulevardbanen.

Dermed var Københavns Voldes Saga ude.

Man brugte 57 Aar til at nedrive dem; de strittede imod af alle Kræfter, men Generation paa Generation skiftede, og Smagen for Idyllen tabte sig hos de nyere Generationer.

„Før og Nu“ vil i de kommende Numre bringe en lang Række Billeder, dels fra Voldene, som de stod, dels fra Nedrivningens Tid, og dels fra det afgravede Terræn, som det nu præsenterer sig.

Atter bringer vi en Tak til de ærede Læsere, der har laant os Voldbilleder til Gengivelse i Bladet, og haabe paa fortsat Velvilje fra endnu flere Læsere i samme Retning.

Red.

Københavns Volde! Ved Klangen af disse Ord strømmer der hos enhver Dansk, og allermest selvfølgelig hos enhver indfødt Københavner et Væld af Minder frem, Minder om vor smukke Bys Historie, dens Vækst og Fremgang, Minder om vore Forfædre, deres Liv og Færd baade i gode og onde Dage, Minder om Folkets gradvis stigende Kultur, og endelig hos en stor Del af den nuværende Slægt Minder fra deres Barndom og Ungdom, Minder om en Romantik, en Skønhedens Poesi, der kastede Glans over deres Tilværelse, og om hvis sande og store Værdi de maaske først fik klart Begreb, da Byens velvise Mænd en skøn Dag rev Voldene ned med brutale Hænder og til Erstatning gav os moderne, kedsommelige Husrækker og aabne Boulevarder, som man ser meget smukkere i mange andre Storstæder, og som i hvert Fald er blottet for Ejendommelighed og Særpræg. Og det gaar jo med Lande og Byer og deres Befolkning aldeles som med det enkelte menneskelige Individ, som synes os aandsforladt, dødt og kedsommeligt, naar Personlighedspræget fattes, — lad ham saa materielt set være nok saa vel funderet!

Schacks Bastion med Store Kongens Mølle, set fra den sydlige Del af Broen over Stadsgraven, som førte til Vesterbro.

Københavns dejlige Voldanlæg, der kransede Byen indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, gav netop vort Lands

Hovedstad et saadant Ejendommelighedspræg; de var et væsentligt Træk i dens Fysiognomi og tilførte den en mild og hjemlig Ynde, der aldrig vil kunne erstattes.

Materielt set var det sagtens en Vinding at faa skaffet Byggeplads til disse Tusinder af Huse i hæslig Kasernestil, men aandelig set var Tabet mange Gange større end Gevinsten. Man har talt om hygiejniske Fordele, — jo pyt! Saadan snakker de Ræve for de Gæs! Man fortalte os, at Voldene kunde være kønne nok, men de spærrede for Luftens Tilgang ude fra Landet! Hvem tror paa en saadan Krønike? Og var der virkelig Sandhed i denne Paastand, kunde der da ikke paa forskellig Maade — f. Eks. ved enkelte Gennembrydninger hist og her — være sørget for at skaffe Luft? Nej — Magistraten vilde have sin Vilje, — og fik den desværre! Saaledes har det altid været Sæd og Skik i vort kære Land, naar vi har trængt til at høre den store, brede Befolknings Mening! Der var Ingen, der spurgte om den, og af sig selv yttrede den sig ikke, ialfald ikke paa tilstrækkelig kraftig Maade.

Hvad nyttede vel de Enkelte Ramaskrig over den Vandalisme, man saa fuldbyrdes Dag for Dag, dengang man, som Digteren Kaalund sang i de vemodige, skønne Vers, trillede vore dyrebare Minder bort paa Skubkarrer?

Nutiden krævede sin Ret, svarede man. Bort med al blødsøden Ømhed for gamle Minder! Hvad er gamle Minder værd i klingende Mønt? Kan de parcelleres ud i Kvadratalen til Byggegrunde? Lad Poeterne klynke, saa meget de vil! Bort med al Øllebrødsbarmhjertighed! Det er Livet, det gælder, — Fremskridt og Hygiejne! Vi kan ikke leve af Poesi!

Aa, nej! Men undvære Poesien kan et Folk nu ikke, lige saa lidt som det enkelte Menneske. Trangen til at modtage Skønhedsindtryk er nedlagt i os alle. Det er denne Trang, der i det Smaa skaffer sig ofte rørende Udløb, f. Eks. naar vi i et fattigt Vindue paa Kvisten ser en Urtepotte med en Gyldenlak i Blomst. Og det er denne Trangs Berettigelse, der har fundet Udtryk i det gamle, bibelske Ord om, at Mennesket ikke lever alene af Brød. Der skal mere til end at æde og drikke, hvis man skal kunne sige om os, at vi lever et Liv, der er Mennesker værdigt.

I Sandhed — det er ikke uden Grund sagt om os Danske, at vi er et godmodigt Folkefærd, og det er velfortjent, naar man med et kollektivt Navn har kaldt os Allesammen Sørensen, et Navn, der klinger symbolsk. — Sørensen, Skikkelighedens og den aandelige Uinteressertheds Begreb.

Har man færdedes ude i Verden og set den Kraft, Energi og flammende Begejstring, der rører sig i Dybet hos fremmede Folkeslag, griber man sig som Dansk ofte i sin egen Barm og spørger sig selv om, hvad der mon skal til, for at vi herhjemme skulde vækkes af Døsen, saa at Befolkningen, naar Lejligheden frembød sig, rejste sig alle som én Mand og krævede Respekt for sig og sin Mening.

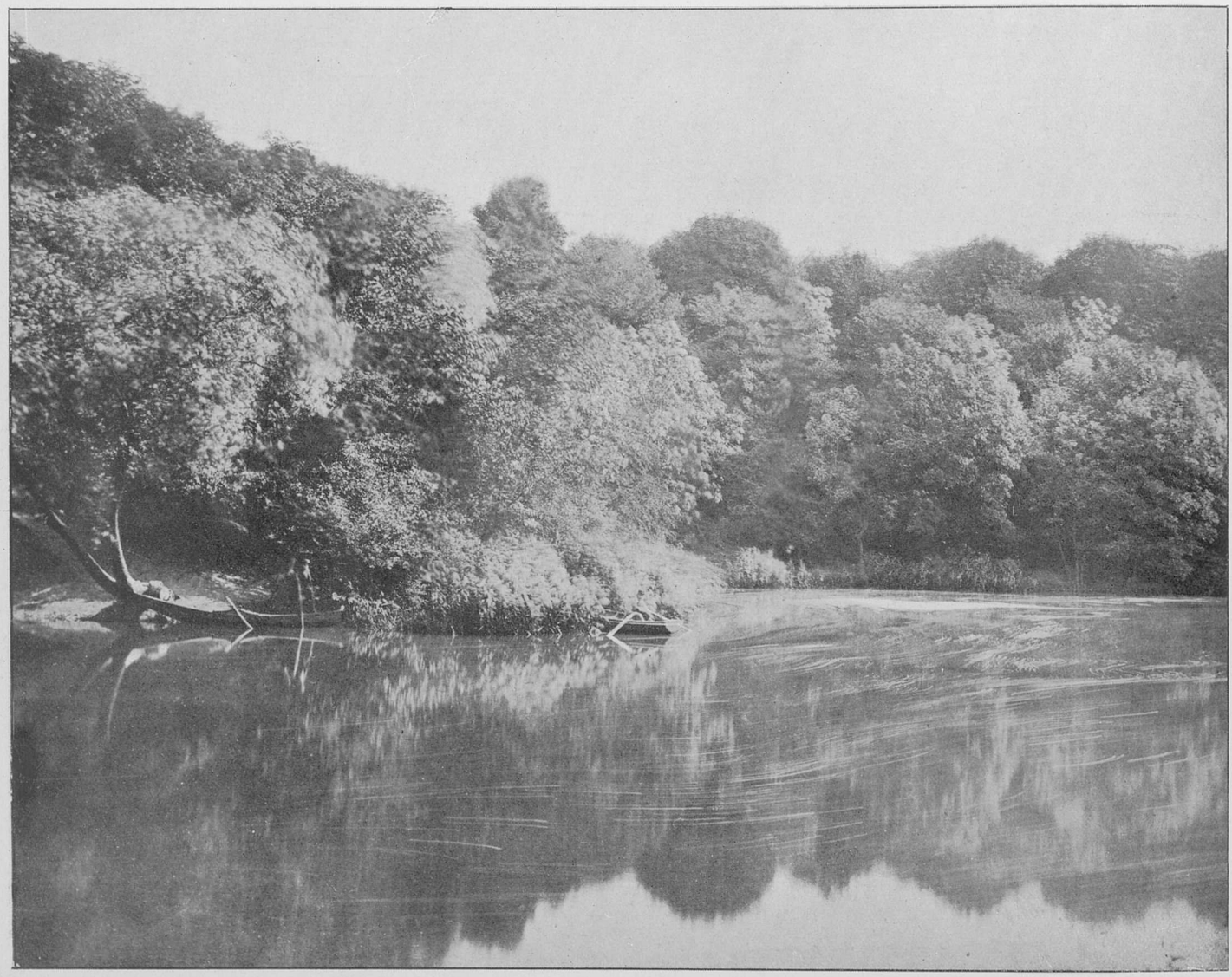

Den store Runddel i Stadsgraven ud for Midten af Vandværket, set fra Pilegangen i Direktør Poulsens Have 1880.

Ja, hvad skulde der til? Det er nok store Ting, hvis vi knytter Haanden — i Lommen! Autoritetstroen ligger os i Blodet, og hvad Byens vise Raad bestemmer for Dig og mig, det er naturligvis rigtigt. Og er det ikke os selv, der vælger Byens vise Raad!

Vor Bys naturlige Beliggenhed er saa skøn, at vi endnu tør rose os af, at vi i København ejer en Hovedstad, der kan kaldes smuk. Men dengang Voldene raseredes uden Skaansel, blev den berøvet sin kosteligste Perle i sin Skønhedskrans.

Endnu ligger der en Voldrest tilbage. Man spørger uvilkaarligt sig selv om Grunden dertil. Af Pietetshensyn er det saavist ikke! Thi den sidste Voldrest henligger i en Tilstand, der burde beskæmme os dybt. Gaa en Dag ud paa Christianshavn og tag selv Vandalismen i Øjesyn.

Maaske hændes det, at En og Anden ved at se de molesterede,

skaldede Voldskrænter knytter Haanden i Harme, — men sagtens kun for et Øjeblik. Man stikker Haanden i Lommen, og har den ligget lidt dér, mister den snart Fastheden. Knyttetheden opløser sig i et ligegyldigt Fingerknips, der betyder saa meget som: Hvad kan det nytte? Vi er Allsammen saa skikkelige! Slaar man mig paa højre Kind, vender jeg den venstre til! Vær saa artig! Slaa bare til! Mit Navn er Sørensen! — —

Men — — Minderne blev tilbage, siger man. Det er en lidt mager Trøst. Men dog en Trøst. Minderne! Ja — lad os da i det mindste værne om dem! De har en uforgængelig Værdi, som selv den mest haardhudede Magistrat ikke formaar at udviske. Det er Minderne Kaalund paakalder i sit dejlige Digt, og en anden Digter har sagt, at Mindet er en Livsmagt, der vel kan „lade som ingenting", men det er alligevel et lønligt Kildespring for Sundhed og Kraft og Fremtidshaab baade i et Folks og det enkelte Menneskes Liv.

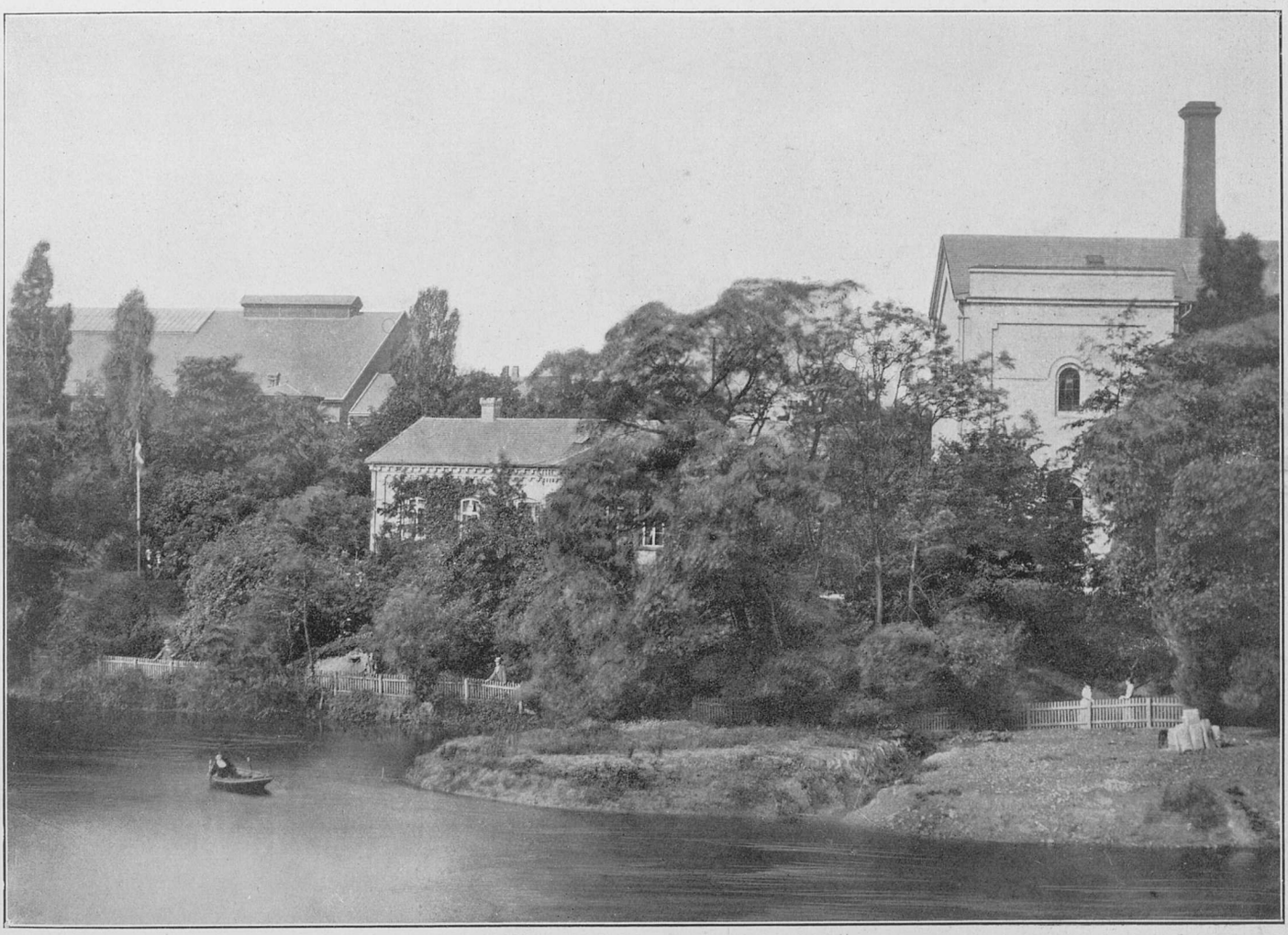

Vandværket med Have, set fra Vestervold, 1880.

Og naar „Før og Nu" har sat sig det som Opgave at skildre vor Bys baade indre og ydre Fysiognomi i Fortid og Nutid, er de gamle Volde, som vore Forfædre i Fredens og Krigens Dage møjsommeligt byggede op, Aar efter Aar, Aarhundrede efter Aarhundrede, og som en uforstaaende Efterslægt jævnede med Jorden, et Omraade, der har vor ganske specielle Interesse, og som vi derfor vil ofre en indgaaende Omtale i vore Spalter. — — —

Voldenes Historie er synonom med Københavns Befæstnings Historie. De blev anlagt som Forsvar for vor By og deres Tilværelse gaar langt tilbage i Tiden.

Man tør vistnok gaa ud fra, at København i Byens ældste, os bekendte Periode har været ganske ubefæstet.

Den var i Tiden omkring Midten af det 12te Aarhundrede en ubetydelig Flække, og Tanken om, at det var nødvendigt at give den Forsvarsværker, har sit Udspring fra den geniale Bisp Absalon, for hvis Fremsyn det stod klart at denne Flække med sin enestaaende heldige, men tillige ret udfordrende Beliggenhed i kommende Dage vilde vokse sig stor og rig og blive af fremragende Betydning.

Da Absalon byggede sit faste Slot Havn, der senere fik Navnet Axelhus, var det af Vigtighed at sikre det imod Angreb fra Søsiden.

Fra Landsiden laa Byen ubefæstet mindst et Aarhundrede endnu og maatte her foreløbig nøjes med det Forsvar, som den fra Naturens egen gavmilde Haand havde i den Sø, som vore Dages Københavnere kender under Navnene Sortedams-, Peblinge- og St. Jørgens Sø, og i de Vande og dybe Moradser, der stod i Forbindelse med denne Sø.

Det første, os bekendte, historiske Aktstykke, hvori Københavns Befæstning omtales, er den Stadsret, som Jakob Erlandsen udsteder i Aaret 1254, uden at vi dog af dette Aktstykke tør drage den Slutning, at Byen paa dette Tidspunkt virkelig har haft noget egentligt Fæstningsanlæg af Betydning.

Vi ved ialfald, at der først 30 Aar senere tilsiges Borgerne Nydelse af Stadsret, fordi de, som det udtrykkelig hedder, har besluttet at befæste deres Stad.

De første Arbejder ved Fæstningens Paabegyndelse mod Landsiden kan næppe ansættes tidligere end henimod det 13de Aarhundredes Slutning.

Og denne saaledes paabegyndte Befæstning fuldbyrdes langtfra paa én Gang i dens hele Udstrækning. Det sker gradvis, ofte med Aars Mellemrum, idet man selvfølgelig først bestræbte sig for at sikre de svageste og mest udsatte Punkter.

Fæstningsarbejdet var jo dengang Borgerpligt, og det siger sig ganske naturligt selv, at dette Arbejde umuligt kunde blive iværksat med saa fast en Plan og med den Omhu, som senere, da Staten overtog det.

Det kan med fuldkommen Sikkerhed fastslaas, at Københavns Befæstning fra Begyndelsen er bleven foretaget udelukkende med Tømmer og Plankeværk, der først efterhaanden afløses af de langt solidere Mure og Taarne.

Men — denne Afløsning er ligeledes kun foregaaet gradvis, og det varer længe, inden den har udstrakt sig til Byens hele Omgivelse, og man tør ogsaa med nogenlunde Sikkerhed antage, at Jordvolde paa mange Steder har dannet Afløsningen.

Vi har opbevarede Dokumenter, der tydelig viser, at man endnu

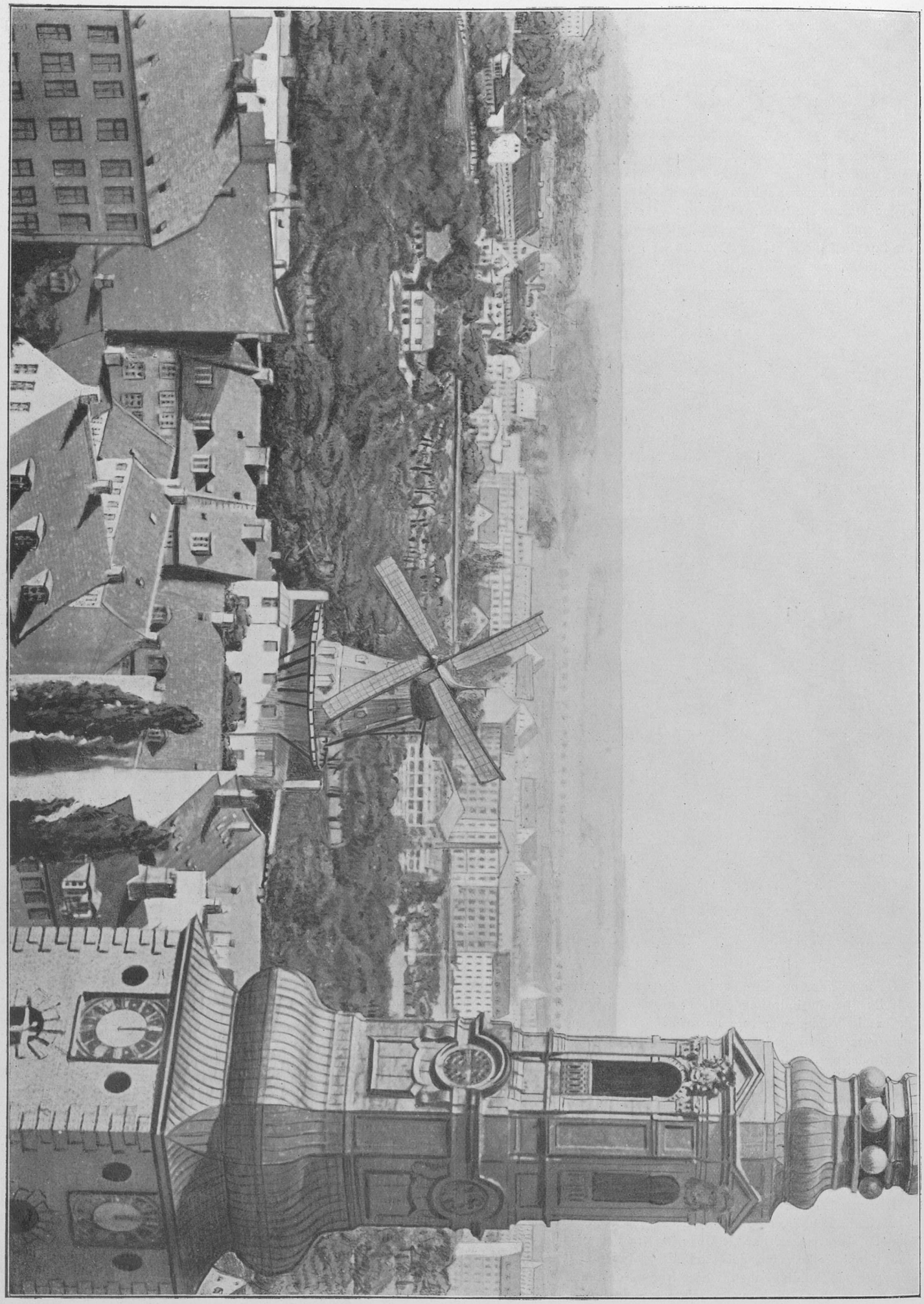

Ladegaarden.

Panorama ud over Nørrevold, Glaciet, Peblingesøen og Dosseringen, set fra Frue Kirkes Taarn i 1865.

Nyè Mølle paa Hahns Bastion.

i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede ligesaa ofte taler om Byens Plankeværk som om dens Murværk, — ja endnu henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede vidner en Passus i et Brev fra Christian den 4de om, at et Stykke Plankeværk ved Vandkunsten har udgjort en Del af Stadens daværende Befæstning.

Interessant og højst oplysende er en Vending i Christopher af Bayerns Stadsret af 1443, hvori der tilsiges Straf over dem, som „stiger over Byens Mure og Planker, bryder Planker ud eller kryber under dem", hvoraf man altsaa kan slutte, at Københavns daværende Befæstning har bestaaet i en Blanding af Mur og Plankeværk. Om Jordvolde paa dette Tidspunkt muligvis har begyndt at afløse Mur og Planker, kan ikke med Bestemthed paavises. Muligheden er tilstede. Thi den nævnte Stadsret benytter Ordet „Dige", der ialfald leder Tanken i Retning af Volde af Jord. —

En halv Snes Aar senere viser et Aktstykke, at Christian den 1ste befaler, at Befæstnings-Arbejdet ikke blot skal paahvile Borgerne, — det er en Pligt, hvori fra nu af ogsaa de andre Stænder maa tage deres Del.

I det 16de Aarhundrede er det udenfor al Tvivl, at Jordvolde har været i Brug. Thi vi kender heldigvis en Købekontrakt fra 1524, hvori den hæderværdige Guldsmed Haagensen til Raadmand Hans Jensen sælger en Grund, om hvilken det siges, at den ligger „østen op til Byens Vold". Og i et Kongebrev et Par Aar efter lover Frederik den 1ste Københavns Borgere ikke selv at ville holde Svin, naar de ogsaa vil opgive det, da det er konstateret, at baade de kongelige og borgerlige Svin i skøn Samdrægtighed gør Skade paa Byens Volde. Og netop i det samme Aar udgaar der Ordre til Bønderne i de nærmeste Herreder omkring København, om at

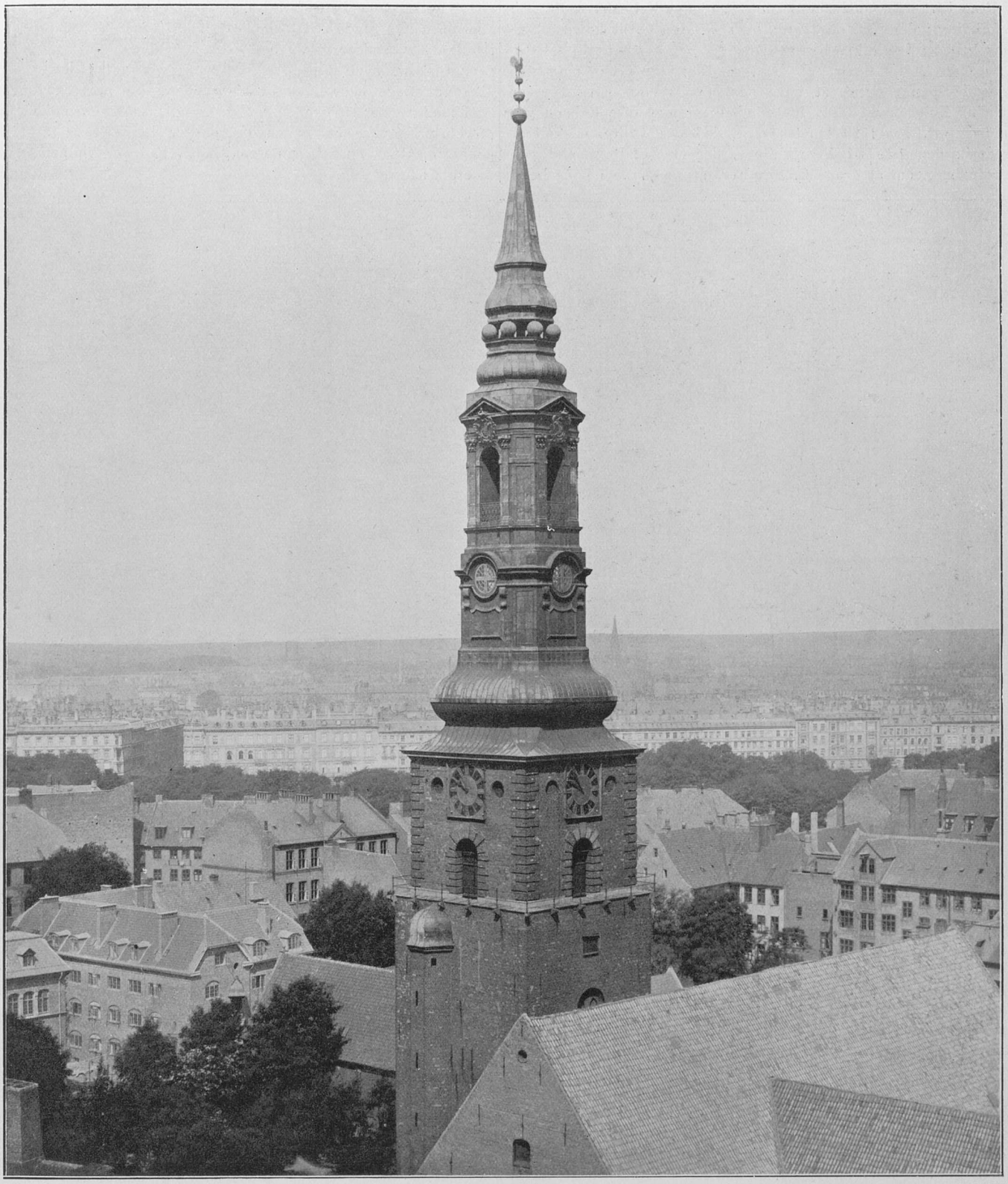

Panorama over Boulevarden, Ørstedsparken, Peblingesøen, Nørrefarimagsgade til Dosseringen, i Forgrunden St. Petri Kirke, set fra Frue Kirkes Taarn i 1880erne (samme Udsigt som paa modstaaende Billede).

møde i Byen med Heste og Vogne for at „age Jord og Tørv“ og hjælpe Borgerne med at opbygge en Vold.

At de Forbedringer, der just paa denne Tid (omkring 1526) foretoges med Københavns Befæstning, har hvilet tungt paa Byens Befolkning, endskønt Frederik den 1ste altsaa lod Bønderne hjælpe til, ses af en højst ynkelig Skrivelse, hvori Borgmester og Raad fortæller, at de har maattet laane 600 Lod Sølv af Frue Kirke for med denne Sum at hjælpe Københavns fattige Befolkning i den Nød og Trang, hvori Pligten til at opsætte Stadens Mur og Volde har hensat dem.

Foruden Befæstningen af den egentlige By synes man paa dette Tidspunkt ogsaa at have paabegyndt Værker til Forsvar omkring Københavns Slot. Idetmindste ser man ofte Københavns Vold omtalt. Fra 1529 kender vi saaledes en Ordre, udstedt af Frederik den 1ste til Henrik Gøye, der er Befalingsmand paa Vordingborg, om at drage Omsorg for, at Bønderne i hans Lehn til han kommer til Byen, naar de til Gengæld vil forpligte sig til at „begynde, færdiggøre og ved Magt holde deres Bys Volde“. Og nogle Aar senere giver han Borgmestre og Raad Lov til fremdeles at oppebære Tolden paa Vin og „alle Slags Øl“, for at derved de nødvendige Penge kan indkomme til „at bygge og forbedre“ Københavns Volde og Grave.

At Christian den 3die ikke var nogen Sinke, og at han har havt en selvstændig Opfattelse af Tingene, viser nogle Brevskaber, som han sender til Magnus Gyldenstjerne.

Man har raadspurgt sig hos en fremmed Ingeniør, en vis Hans von Diskow, med Hensyn til Befæstningen, men Kongen agter ikke at følge hans Raad i Enkeltheder. Han prøver, vrager og godkender efter sit eget kongelige Skøn, bifalder en enkelt Post, forkaster ganske en anden og ønsker betræffende adskillige Spørgsmaal at opsætte sin Dom, indtil han faar indhentet nærmere Underretning.

Raadhusbiblioteket. **Frue Arbejdshus ved Nørrevold, bygget 1792, nedrevet 1902.**

præsterer to Dages Arbejde paa at fuldkommengøre Voldene om Københavns Slot. Og i det samme Aar er der i Regnskaberne for Møens Lehn anført en Passus om, at alle Kronens Tjenere som Landehjælp skal yde 4 Skilling hver for Opførelsen af den nævnte Vold.

Alle disse Arbejder har imidlertid, efter hvad man af forskellige Omstændigheder kan slutte sig til, vistnok nærmest været Reparationer. Thi hvis Arbejdet havde været nyt, vilde vel Christian den 3die næppe allerede i 1539 i et Brev til 11 Herreder i Sjælland have kundgjort, at han har besigtiget Københavns Volde og Befæstning og fundet dem brøstfældige. Og interessant er det samtidig at erfare, at han selv for at lette Borgerne deres Byrde, har besluttet at „bekoste og færdiggøre en Dvenger og et Stykke Vold for egen Regning“. En Dvenger er Betegnelsen for det i en Fæstningsvold indbyggede Taarn, der ofte tillige tjente som Fængsel. —

En Skrivelse fra Kolding i 1545 viser klart, hvorledes Christian den 3die stadig har havt sin Opmærksomhed henvendt paa Befæstningssagen. Han giver i denne Skrivelse Københavns Borgere Tilladelse til at beholde nogle Penge staaende hos sig, indtil

At det Foretagende, hvortil han har ønsket sig Hans von Diskow's Bistand, har været ret betydeligt, kan man se blandt Andet af den overdaadige Mængde Hjulbøre, der samtidigt beordres forfærdigede til Jordarbejdet, ovenikøbet efter en bestemt Model, som Kongen selv godkender. Antvorskov Kloster maa have den Venlighed at levere 300 Hjulbøre, Sorø Kloster ligeledes 300, Ringsted Kloster 200, medens Esrom Kloster allernaadigst kan slippe med 100. Det Horn, som Borgerne aabenbart har havt i Siden paa de adelige Herskaber, fremgaar af en samtidig Skrivelse, hvori der gudsjammerligt klages over, at Adelskabet ikke for deres respektive Ejendomme i Hovedstaden deltager i Omkostningerne ved Befæstningen. Borgernes Klage finder virkelig Øre hos Hs. Majestæt, der straks bestemmer, at for hver Adelsgaard i Hovedstaden skal den respektive Ejer svare en rund Sum af 20 Sdlr., der „i det allerseneste skal betales inden Jul til Herluf Trolle“.

Naar vi saaledes har soleklar Erfaring for, at Christian den 3die saa godt som under sin hele Regeringstid har næret en levende Interesse for Københavns Befæstningsanlæg og ihærdigt har arbejdet for deres Fremme, ser det unægteligt mærkeligt

ud, at hans Eftermand paa Thronen, Frederik den 2den, ikke ret længe efter sin Tiltrædelse som Konge, klager over deres Forfald.

Fra Frederiksborg udsteder han en kongelig Kundgørelse om, at da han har erfaret, at Voldene og i det hele Byens Befæstning er i høj Grad brøstholden, tillader han, at Borgmestre og Raad indtil videre maa oppebære „en dansk Hvid af hver Skæppe Malt, der forbrygges i København", imod at den Sum, der herved indkommer, udelukkende anvendes til Forbedring af Byens Fortifikationer.

Tillige forordner han den ret mærkelige Bestemmelse, at „de svenske Fanger, der ikke er af Adel, og som ikke formaar at underholde sig selv, skal sendes til København for at bruges til Hjælp ved Fæstningsværkernes Forbedring".

Da disse evindelige Arbejder tager for haardt paa Byens Borgere og truer med ganske at forarme dem, indgaar Peder Oxe stæts Paabud viser den Omstændighed, at adskillige af dem kniber ud og staar i Restance, hvorefter Kongen bliver dygtig vred og udsteder en bidsk Ordre til Københavns Byfoged om „at beslaa Huslejen" hos disse genstridige og vrangvillige Herrer.

Der kan efter disse Oplysninger jo ikke være ringeste Tvivl om, at der i Aarene 1581 og 1582 er foretaget betydelige Arbejder ved vor Hovedstads Befæstningsværker.

I den saakaldte Walkendorfske Bog siges til Overflod, at Christopher Walkendorf „anno 1581 haver ladet arbejde paa Byens Fæstning, først ved Nørreport at sætte Volden om til Østerport med Kamp. Han har ladet standse og gøre Kelinger og Muren i Nørreport af sine egne Penge og havt sine egne Karle hos Borgerne paa Volden, at det maatte gaa for sig".

Chr. Walkendorf hørte altsaa ikke til de vrangvillige Adelsmænd, men viser sig som den, der paa en særlig udmærket Maade har taget sig Kongens Befaling ad notam.

Teglgaardsbroen (1868), som førte fra Nørrevold (Hahns Bastion) til Glaciet og videre til Farimagsvejen.

med en Melding derom til Hs. Majestæt, der derefter beslutter at holde inde i nogen Tid, for at Folket „i Mellemtiden kan komme til Næring og nogen Forraad samles tilhobe", for at man da bagefter kan drive Arbejdet med desto større Iver og Kraft.

Man synes nu ogsaa virkelig at have givet sig et Pusterum i flere Aar ovenpaa Anstrengelserne; thi først 1581 hører vi paany Tale om Befæstningsspørgsmaalet. Men saa lader det rigtignok ogsaa til at skulle være dobbelt Alvor.

I et aabent Brev til Borgmestre, Raad og alle menige Borgere i Byen udgaar der Befaling til, at da Kongen har hørt, at Mange, baade Adelige, Gejstlige og Borgere har uddraget sig deres Pligt til at betale til Byens Befæstning, skal fremtidig alle Gaarde, Huse og Boder, ene med Undtagelse af Professorernes, Præsternes og Skolelærernes Embedsboliger, tage Del i disse Udgifter.

Kongen vil selv paa Kronens Vegne yde sin Part, men saa forventer han rigtignok ogsaa, at alle Adelsmænd, der ejer Gaarde i København, vil skænke et Aars Husleje, — den ene Halvpart straks, den anden Halvpart det paafølgende Aar.

At Adelsmændene just ikke har været henrykte ved Hs. Majestæts Paabud viser den Omstændighed, at adskillige af dem kniber ud og staar i Restance, hvorefter Kongen bliver dygtig vred og udsteder en bidsk Ordre til Københavns Byfoged om „at beslaa Huslejen" hos disse genstridige og vrangvillige Herrer.

Der kan efter disse Oplysninger jo ikke være ringeste Tvivl om, at der i Aarene 1581 og 1582 er foretaget betydelige Arbejder ved vor Hovedstads Befæstningsværker.

I den saakaldte Walkendorfske Bog siges til Overflod, at Christopher Walkendorf „anno 1581 haver ladet arbejde paa Byens Fæstning, først ved Nørreport at sætte Volden om til Østerport med Kamp. Han har ladet standse og gøre Kelinger og Muren i Nørreport af sine egne Penge og havt sine egne Karle hos Borgerne paa Volden, at det maatte gaa for sig".

Chr. Walkendorf hørte altsaa ikke til de vrangvillige Adelsmænd, men viser sig som den, der paa en særlig udmærket Maade har taget sig Kongens Befaling ad notam.

Hvad der iøvrigt ved at skandse og gøre Kelinger skal forstaas, er ikke helt klart. Men man antager, at det er Benævnelser for Anlæggelsen af de tidligere ganske ukendte Bastioner.

Thi allerede paa dette Tidspunkt traadte de saakaldte Courtiner og Bastioner istedetfor de lige Mure og Volde med deres Taarne, en Forandring, som ogsaa Kronborgs Fæstningsværker paa samme Tid undergaar. Forskellige Omstændigheder taler imidlertid for, at man foreløbig ikke er kommen synderligt vidt med disse Forandringer, og at det først er Christian den 4de, der i 1606 genoptager og fuldfører det paabegyndte Arbejde.

Før i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede hører man nemlig ikke Nyt om Fæstningsværkerne, naar undtages det bekendte Brev, hvori Christian den 4de tilskriver Borgmestre og Raad, at han har „bevilget Os elskelige Tyge Brahe til Knudstrup tillaans en Skandse af Sten, der staar næst op til Volden, for der at opsætte en Bygning, som til den vidtberømte astronomiske Kunst kan være tjenlig samt et lille Stykke Vold", imod den rimelige Forpligtelse, at han tilbageleverer samme Skandse og Vold, naar Nøden fordrer det.

Dette meget interessante Aktstykke beviser, at Fæstningen

endnu dengang betragtes som tilhørende Byen og Borgerne. — — Hovedstadens Forsvar mod Slutningen af det 16de Aarhundrede har, efter hvad der kan dokumenteres, bestaaet i en Vold og Grav, der omgiver Byen paa den vestlige, nordlige og østlige Side.

Volden var meget lavere end den blev senere og havde Mure foran sig paa store Strækninger og var til Sideforsvar yderligere forsynet med fremspringende runde Taarne.

Graven fulgte Volden, men uden nogen regelret Form og har snarest lignet et naturligt Vandløb.

Af Porte har Byen paa dette Tidspunkt havt tre, Vester-, Nørre- og Østerport, hver med sin større saakaldte Runddel eller Skandse, hvori igen Portbygningerne eller Taarnene var beliggende.

Paa Sydsiden synes derimod udelukkende Mur- og Plankeværk at have udgjort Byens Værn.

Heller ikke denne Gang faar man Indtrykket af, at Adelskabet er henrykt ved Kongens Forslag. D'Herrer foreslaar ialfald Kongen, at man skal lade udskrive en Skat for dermed at bestride Omkostningerne. Og saaledes sker det. Adelskabet viser sig at være stærkere end Kongen.

Næste Aar — 1607 — paalægges en lignende Skat, men denne Gang over hele Landet, og saaledes gaar det vistnok i et længere Tidsrum, idet man ialfald med Sikkerhed ved, at lignende Skattebreve er udstedt saa langt hen i Aarene som til 1610.

At det var mere end et almindeligt Foretagende, Christian den 4de saaledes i 1606 paabegyndte, tyder Alting hen paa, og derved er sagtens den fejlagtige Antagelse opstaaet, at der var Tale om en større Udvidelse af Byen.

Det, der skete, var ellers nævneværdigt nok, idet det i Virkeligheden gjaldt en tidsvarende Forandring og Forbedring af Københavns Befæstning i hele Byens Omkreds.

Broen paa Nørrevold, som førte over Nedgangen til Teglgaardsbroen i 1860erne, i Baggrunden ses Nørrevoldgade (Nørrevold, som den hed den Gang).

Det var i lang Tid antaget, at København i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede fik en betydelig Udvidelse, hvoraf den naturlige Følge var, at nye Volde og Grave maatte anlægges. Men efter senere Forskninger er man kommen til det Resultat, at denne Udvidelse først har fundet Sted i paafølgende Tider, nemlig henimod Slutningen af Christian den 4des Regering. —

Som ovenfor nævnt bliver der efter den lange Hviletid omkring Aarhundredskiftet først i 1606 paany Tale om Byens Fortifikation, — men uden at den omtalte formodede Udvidelse nævnes med et eneste Ord.

Den 6te December udsteder Christian den 4de et Brev til Adelsmænd over hele Sjælland, hvori han fremsætter det kongelige Ønske, at deres Bønder og Tjenere i den kommende Sommer maa arbejde i 6 Dage „paa egen Kost" paa Københavns Befæstning. Han henstiller endvidere til dem, at de enten selv eller ved deres Befuldmægtigede skal afhandle det fornødne paa næste Landsting.

Og i Januar 1606 udgaar en ganske lignende Anmodning til Lolland og Falsters Ridderskab.

At denne Forandring har fundet Sted, kan „Rigens og Rentemesterens Regnskaber" for disse Aar tilstrækkelig godtgøre, — og disse Regnskaber er saa meget mere værdifulde, som de langt tydeligere og bestemtere end sædvanligt omtaler de specielle Arbejder, som foretoges.

De nye Volde blev anlagt paa andet Sted og paa anden Maade end de gamle. Og selv om det var nødvendigt herved at maatte tænke paa en Forstørrelse af Staden, kan en saadan endelig ogsaa paavises.

København er i Virkeligheden ved de nye Arbejders Fuldbyrdelse bleven noget udvidet paa den sydøstlige Side, idet Byens daværende Grændse fra Østergade, skærende Vingaardsstrædes Hjørne i en krum Linie til Holmens Bro, rykkes længere ud, saa at Terrænet mellem Kanalen og Reverentsgade samt en Del af Kongens Nytorv inddroges i Byen.

Østerport har maattet flyttes, eftersom den gamle nedbrydes og en ny opføres. Murmesteren, Hans Jensen, faar 58 Rdlr. „for den østre Port, her for Staden, han har nedbrudt, hvorudi 58,000 Sten, 1 Rdlr. for hvert Tusind", og Bygmesteren, Cornelius de

Voss, faar 400 Rdlr. „for at opføre af Grunden den Østre Port her for Staden, efter den Afrids, Hs. Majestæt ham derpaa givet har".

Denne nye Port har foruden Datidens Soliditet ogsaa faaet sin Andel af den Pragt, hvormed Christian den 4de sædvanligvis udstyrede alle de Bygninger, han opførte, og hvorom baade Frederiksborg, Rosenborg og Børsen er talende Beviser.

Desværre forbyder Pladsen os at fordybe os altfor meget i Detailler. Vi maa her nøjes med at præcisere, at Forandringerne fra Vester- til Nørreport ikke har været saa betydelige som de ovennævnte.

Selve Voldene er blevet staaende urørte indtil 1623—24, da man finder, at de er for lave, hvorfor Voldmester Thomas Hansen betales for at „forhøje Voldene fra Vesterport til Kammen ved Nørreport". De gamle Volde nedrives, og Bastioner anlægges i deres Sted.

Omkring Aaret 1625 har Byens Fæstningsværker, efter Christian den 4des vedvarende Forbedringer, Ombyggelser og Udvidelser havt følgende Udseende:

Slotsholmen havde sine tre Runddele eller Skandser, der var forbundne med 4 à 5 Alen høje Mure. Fra Lønbroen fulgte Volden Kallebodstrand, bøjer derpaa mod Nordvest forbi Vesterport med dens Bolværk til Jarmers Skandse, der laa ved den Vinkel Fæstningsværkerne dannede udfor St. Pederstræde. Herfra fortsættes Volden til den daværende Nørreport, gaar derpaa i en buet Linie til Østerport, paa hvilken Strækning forefindes tre Skandser: St. Gertruds Skandse, Skandsen ved Lønporten og St. Clara Skandse. Endelig gaar Volden fra Østerport til Havnen, hvilket sidste Stykke af Befæstningen ogsaa havde sin Skandse, den saakaldte Skandse ved Iskulen.

Hertil kommer altsaa Christianshavn, der havde to hele og tre halve Skandser med deres mellemliggende Courtiner.

Nedgangen til Teglgaardsbroen i 1880erne (Nørrevold).

Da de nye Voldes Højde ansættes til kun 7 Alen, forstaar man, hvor lave Byens ældre Fæstningsværker har været. Ogsaa Graven omkring Voldene har havt mindre Dimensioner end senere, da man har Regnskaber, der udviser Betaling, der erlægges for at gøre dem baade bredere og dybere.

I det andet Decennium af det 17de Aarhundrede fatter Christian den 4de den Beslutning, at anlægge en ny Stad, Christianshavn paa Amager, der ved sin nære Forbindelse med Hovedstaden gør det til en Nødvendighed, at der ogsaa maa tænkes paa dens Befæstning.

I 1617 slutter Kongen Kontrakt med Ingeniøren Johan Semb om dette Foretagende. I Regnskaber fra hine Dage findes alle Enkeltheder ved Arbejdet angivne, og det ses, at alle Maalene, baade Bredde-, Højde- og Dybdemaalene er mindre end de tilsvarende for Befæstningen om København.

Rimeligvis har Christian den 4de ikke været saa ganske tilfreds med Sembs Arbejde; thi ikke ret længe efter rejser denne bort efter kun at have fuldført en Tredjedel af Værket, og der sluttes ny Kontrakter med to andre Ingeniører.

Da Christian den 4de saaledes havde sørget for Hovedstaden selv ved at bringe dens Volde og Grave i forsvarlig Stand, henvender han sin Opmærksomhed paa at sikre Tilgangen til Byen ved ydre Værkanlæg.

Allerede i Begyndelsen af 1625 tænker han paa til Havnens Forsvar at anlægge en større Skandse, det senere Castel, i Nærheden af den saakaldte St. Anne Bro. Og skønt Trediveaarskrigen, der imidlertid er udbrudt, og hvori Kongen til Fordel for sine Trosfæller beslutter at deltage, gør hans Nærværelse i Tyskland nødvendig, glemmer han dog langtfra sit Lands store Livssag.

Men dets Kræfter er, baade ved de mange Aars ihærdige Arbejde paa Fæstningsværkerne og yderligere ved Krigens Udbrud, i høj Grad forbrugte, og det er ikke nogen let Sag at skaffe Midler til at fortsætte.

Christian den 4de tager da sin Tilflugt til en Forhøjelse af Toldafgifterne. At der dog tillige har været præsteret Arbejde af Bønderne erfarer man af flere af Datidens Aktstykker, hvori det f. Eks. i 1626 paalægges Bønderne mellem København og Ros-

kilde og senere Bønderne af Københavns Lehn at køre hugne Sten til St. Anne Bro, og et Reskript af 1629 handler om Leveringen af Kampesten „saa store som to Heste hver Sten kan age".

At saadanne store Sten udkrævedes i betydeligt Antal, vil man indse, naar man betænker, at det Terræn, om hvilket der her er Tale, var opfyldt Strand, — thi baade Amaliegade, Bredgaden, Castellet er kun blevet indvundet ved længere Tids successive Opfyldning.

De Afgifter, Kongen udskriver, var fra Begyndelsen ansat til et Tidsrum af 4 Aar, — men ivrig, som han er, gaar Arbejdet ham for trevent og er for kompliceret til, at det kan naas paa saa kort en Tid, og i 1663 forlanger han resolut et Tillæg af 9 Aar, eftersom „Vi med 3 Aars Bevilling ikke synderlig er tjent", og skønt Rigsraadet gør Indsigelser, gennemfører Christian den 4de sin kongelige Vilje.

(Fortsættes i næste Nr.)

Frue Arbejdshus.

Arbejdshusene, hvor de fattige, der ikke havde Ophold i Fattigvæsenets Stiftelser, kunde sysselsættes med Arbejde, blev i Slutningen af 18. Aarhundrede oprettede efterhaanden i alle Byens Sogne. Det første var Frue Arbejdshus, oprettet 1787, ved Nørrevold (nuv. Nr. 30); ved en Borgers Velgørenhed blev Gaarden da omhygget for 16,300 Rd., Kælder og 3 Stokværk.

Frue Arbejdshus modtog efterhaanden en stor Del af de andres Lemmer og omfattede midt i 19. Aarh. foruden Lemmestiftelsen en Pigeskole (indtil Fattigvæsenets Friskoler nedlagdes 1875) og en Optagelsesanstalt for Pigebørn og spæde Børn. Fra 1875 afgav Forhuset en Tid Lokaler for Nørrevolds Friskole. I 1853 blev Arbejdshuset benyttet til Kolera-, i 1872—73 til Koppehospital, i hvilke sidste Aar Arbejdshuset forlagdes til den forrige Kaserne i Kvæsthusgade.

En Beslutning af Borgerrepræsentationen i 1871 om at nedlægge det blev først iværksat 1885, hvorefter Bygningen benyttedes af Skolevæsenet (en Filial af Larlejstrædes Friskole), 1902 blev den solgt, og nu optages Pladsen af den i 1902—3 opførte smukke Foreningsbygning for „Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien" (Arkitekterne F. Koch og G. Tvede).

Den over Porten indmurede Stentavle havde følgende Inskription:

„Gud til Ære, og Vor Frue Sogns Fattige allene til Gavn, blev denne Stiftelse udvidet og fuldendet, af Henrich Hansen, Isenkræmmer og Borger i Kjøbenhavn, og hans Hustru, Ane Kirstine Thostrup. 1792."

Bygningen blev nedbrudt Aar 1902.

Stentavlen blev opsat i Vestibulen for den af „Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien" paa Stedet opførte nye Bygning.

St. Petri Kirke. Frue Kirke.

Parti af Nørrevold, set fra Glaciet (1860). Nedgang til Teglgaardsbroen (se foregaaende 2 Billeder).

Tak!

D'Herrer Etatsraad Hegel, Overretssagfører Werner, Direktør Helge Jacobsen, Ingeniør T. A. Colding, Arkitekt R. Hilliger, Arkivar, Dr. phil. Villads Christensen, Kgl. Kapelmusicus Anthon Bloch, Cand. pharm. Aug. Colding, Fabrikant Ludvig Mariboe, Direktør Arne-Petersen, Havnedirektør Møller, Slotsarkitekt Thorvald Jørgensen, Grosserer Heering, Grosserer C. C. Christensen, Assistent Henningsen, Tømrermester Unmack, Isenkræmmer Galle og Kasserer Fritz Olsen samt Raadhusbiblioteket, Industriforeningens Bibliotek, A/S Burmeister & Wain, Tivolis Orkester, Københavns Brandforsikring og Københavns Vandværk, som har vist Interesse for vor Opgave ved at overlade os gamle Billeder til Reproduktion i „Før og Nu", bringer vi herved vor bedste Tak. *Red.*

Dæmningen, som opførtes over Stadsgraven i 1867 som Afløser for de 2 Broer, der fra Halmtorvet (via Ravelinen) førte til Vesterbro. Den fik Navnet „Vesterbros Passage". Tilvenstre ses Stadsgraven og Volden med Philosophgangen, i Baggrunden Tivoli; tilhøjre ses ligeledes Volden, og bag samme den i 1864 opførte Hovedbanegaard, som nedlagdes 1911 og nu benyttes af „Palads-Theatret". Bakken tilhøjre fører op til „Kongens Mølle" paa Volden, tilvenstre førte en Bakke op til „Lucie-Møllen". — Tegning af Bernh. Olsen.

Københavns Volde.

(Fortsat.)

Medens Kongen saaledes er ivrigt beskæftiget med at beskytte Indløbet til Havnen, glemmer han dog paa ingen Maade at sørge for Stadens yderligere Forsvar fra Landsiden.

I April 1631 beordrede han Byens Raad at have Opmærksómheden henvendt paa Anlæg af Udenværker ved Nørreport og anvi- underdanigste Anmodning, at den Nørroport her for Staden maa dagligen staa aaben med Indfart og Udfart over Peblingebroen, som tilforn, dog med saadan Condition og Vilkaar, at Borgerskabet skal samme Port inden Pintsedag udi næstfølgende Aar fuldkommeligen lade opbygge og forfærdige, saa ogsaa at de det nye Værk og Voldarbejde udenfor samme Port inden tilkommende Sommers Udgang skal lade færdiggøre.“

St. Peders Mølle efter Afgravningen af Volden (Helmers Bastion), hvorpaa den stod. Da Møllen senere blev nedrevet, frem kom det Plateau med Trappe op til, som vi alle kender i den nu raserede Aborrepark.

ser dertil at anvende den Sum, der vil indkomme, naar Raadet vil have den Godhed at taksere og derpaa sælge en Del Gaarde og Vaaninger, der er Byens Ejendom og beliggende paa Amagertorvet.

Disse Udenværker har uden Tvivl været den Skanse, der har ligget som Forsvar for Byens nordlige Tilgang, der hvor Rosenborg havde sin Plads. Ogsaa her har Christian den 4de mødt Modstand. — Borgerne har vist sig uvillige, og Arbejdet skred kun langsomt frem, og bestandig maa Kongen holde Borgerskabet til Ilden. Han maa Gang paa Gang fare for Modstanden, og man maa virkelig beundre hans Taalmodighed og hans altid vaagende Kærlighed til sin By — ikke mindre end hans klare Fremsyn.

Hør, hvor han bestræber sig for at tempe sig, for at hans Ønsker kan ske Fyldest! Borgerne har andraget om, at Nørreport ganske maatte blive aabnet om Dagen, eftersom den paa Grund af Fæstningsanlæggene længe har været lukket, og Christian den 4de siger Ja, men han mener, at den ene Tjeneste nok kan være den anden værd, og ifølge et Dokument, der opbevares i Gehejme-Arkivet, svarer han diplomatisk:

„Vi ere og naadigst tilfreds, efter

Ørstedsparken i 188[illegible], med St. Peders Mølle i Baggrunden.

Man skulde nu være tilbøjelig til at tro, at Borgerskabet vilde være glædelig parat. Nej, pyt! Det synes tværtimod, som om de kære Borgere har følt det som alt andet end magtpaaliggende at opfylde den indgaaede Forpligtelse. Et egenhændigt Brev fra Kongen til Kansleren, Christian Thomesen, dateret 12. April 1646, Aaret efter at Borgernes Løfte er afgivet, indeholder en Klage over, at man endnu ikke har begyndt at indfri det.

Som Regel finder Hs. Majestæt et villigere Øre hos det høje Ridderskab, der synes mindre smaaligt. Omtrent samtidig med de ovennævnte Henvendelser til Borgerskabet ser man, at han henstiller til Herredagen i København at komme ham til Hjælp til Bestridelsen af de ekstraordinære Udgifter til Byens Fortifikation. Adelskabet anser det ligesom Kongen for en Nødvendighed, at „en god, real Fæstning opbygges til Landsens Defension“, og da Rigets Indkomster viser sig utilstrækkelige til at dække Omkostningerne, erklærer Herrerne sig villige til at ville give „½ Rigsort af hver Tønde Hartkorn og 1 Rdlr. af hver 100 Rdlr. Rentepenge, dog ikke som nogen Pligt, men som et Tegn paa deres Affection imod Hans Majestæt, forhaabende, at samme Penge blive til det destinerede Brug anvendte.“

Helmers Bastion under Sløjfningen 1885. — I Forgrunden de under Bastionens Sløjfning afslørede Rester af „Jarmers Taarn" med en Del af den gamle Bymur, til højre Resten af Volden. I Baggrunden St. Pederstræde (Meyers Hotel).

Denne sidste Vending lyder ret mærkelig. Men Kongen lader den glide ned, og uagtet den Ydelse, som Ridderskabet tilsiger ham, synes noget mager, takker han dog i de naadigste Ord og erkender, at det ikke er en Skyldighed, man rettelig kunde fordre af de høje Herrer, og at derfor heller ikke „denne deres Godvillighed skal komme til at medføre nogensomhelst Indskrænkning i Henseende til deres Privilegier og Friheder."

I Sandhed, — har man hidtil haft Beundring for Christian den 4de for hans Dygtighed, hans uudslukkelige Virksomhedstrang og Forudseenhed, faar man under Læsningen af disse snart 300-aarige Skrivelser tillige dyb Sympati for ham, for hans trofaste Fædrelandssind og for den milde Klogskab, han viser i Øjeblikke, da hans Blod rimeligvis har kogt af Raseri over den sneverhjertede Vrangvilje, han møder, naar det gælder Fædrelandets hellige Sag.

Mod Slutningen af 1643 udbryder endelig den længe ventede Krig med Sverrig.

faar samme Hr. Ulfeldt Tilhold om at paalægge Borgerne at levere saa mange gamle Vinfade og Tønder som muligt, da det har vist sig vanskeligt at tilvejebringe Skansekurve. Vinfadene og Tønderne skal da erstatte dem, fyldes med Jord og opsættes paa Voldene.

Det synes, som om Kongens Iver pludselig smitter det hidtil trevne Rigsraad. Man fremkommer nu selv med Forslag, og man henstiller underdanigst til Majestæten at tage dem under allernaadigst Overvejelse. Man foreslaar ham at ansætte en Generalinspektør og under ham tre Konduktører til at have Opsyn med Arbejderne paa Fæstningsværkerne, — man beder om, at alle nødvendige Materialier maa blive holdt i klar Beredskab, og om at den gamle Vold ej maa blive nedrevet, før den nye er bleven „bragt udi Defension".

Det er højst interessant at erfare, at Hs. Majestæt ikke har fundet Behag i denne pludselige Geskæftighed, som Rigsraadet lægger for Dagen. Og han antyder i sine Handlinger og i sine

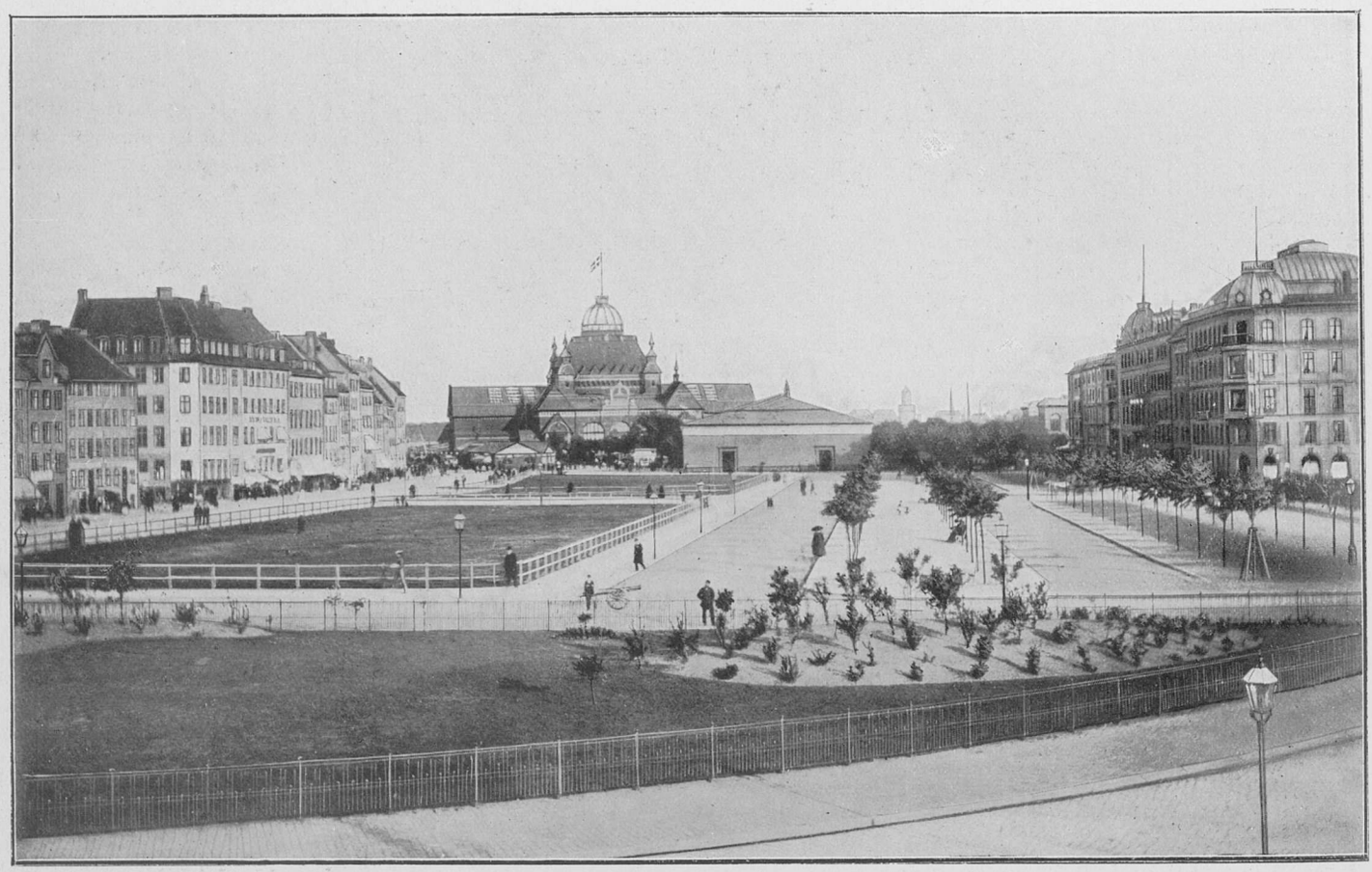

Det planerede Terræn af Vester Vold imellem Jarmers Taarn og Vesterbros Passage, altsaa Helmers Bastion og Schacks Bastion. Paa de 2 med Stakit omgivne Plæner ligger nu Ny Rosenborg og Helmershus. Udsigten er fra Plateauet i Aborreparken, hvorpaa St. Peders Mølle havde staaet. I Baggrunden ses Udstillingsbygningen (1888).

Torstenson falder ind i Holsten, bemægtiger sig Slesvig og Jylland og søger at komme over til Fyen.

Uagtet fremmede Magter straks tager Sagen i deres kraftige Hænder, og uagtet navnlig Frankrig bestræber sig for at genoprette Freden, kan man dog af samtidige Beretninger se, at man i København har følt sig alt andet end rolig, og at man ved Foraarstid 1645 har næret Frygt for en regulær Belejring.

Vi har et Brev fra April 1645, hvori Kongen taler kraftige Ord og befaler, at Borgerne skal proviantere sig for seks Maaneder og han vil nu hverken høre Tale om Opsættelser eller Undskyldninger, — nu har de øjeblikkelig at sætte baade Volde og Grave i behørig Stand. Han befaler et strengere Tilsyn med Vagtholdet, hvorpaa som et talende Eksempel kan anføres, at han for hver Port forordner Anskaffelsen af en Træhest, paa hvilke de, der kommer drukne paa Vagt, eller drikker sig fulde, mens de er paa Vagt, eller som forlade deres Poster, skal sættes op og ride.

Han forlanger endvidere at blive underrettet om, hvilke Personer der i Dagens Løb passerer ud og ind gennem Portene, og Krigskommissæren, Knud Ulfeldt, faar Ordre til at paase, at kun paalidelige Borgerfolk anvendes til Vagttjeneste. Kort Tid efter

Udtalelser, at han er den, der bestemmer, hvad der skal gøres. — Han skriver saaledes til ovennævnte Christian Thomesen, at Rigens Marsk „sidste Søndag stiltiende har tilstillet ham en Seddel", som han dog ikke læste, før han ankom til Frederiksborg. Han havde da heller ikke besvaret den, men rentud tilbagesendt den og i Margenen vedtegnet sin egen, kongelige Mening om Tingene. Hvad de „omskrevne Materialier" angik, vilde han vel nok se at skaffe dem tilveje, naar man behagede at betale ham tilbage, hvad han af hans „egen Pung havde spenderet paa Københavns Fortification", der havde været istand for alt 20 Aar siden, hvis man dengang havde „villet gjort ham det til Vilje".

Se — dette kan man kalde Svar paa Tiltale! Og alligevel fremgaar det klart af senere Dokumenter og kongelige Haandskrivelser, at hans Kærlighed til Byen og hans Interesse for dens anstændige Forsvar har været stærkere end hans Vrede over Rigsraadets Næsvisheder.

Det er med Vemod, man tænker paa, at det ikke blev forundt den geniale og udmærkede Kong Christian den 4de at fuldføre de Fæstningsanlæg, om hvilke hans Tanke kredser næsten under hele hans lange Regeringstid.

Den Svaghed, der var en naturlig Følge af hans høje Alder og

Det samme Parti som modstaaende, som det er nu. — Da Plænerne nu er bebyggede, gengiver vi Udsigten paa begge Sider af Plænerne. Det øverste Billede viser Udsigten gennem Vester Boulevard og det nederste Billede Udsigten gennem Vestervoldgade.

hans rastløse, arbejdssomme Liv, tiltog bestandig, og fra Begyndelsen af 1648 føler han sig mere og mere afkræftet. Den 21de Februar føres han fra Frederiksborg til Rosenborg, hvor hans Liv i de paafølgende Dage langsomt ebber ud, og hvor han dør den 28de i samme Maaned.

Imidlertid — Kongens Død gjorde ingen Forandring i Henseende til Arbejdet paa Københavns Fæstningsværker. Det er, som om hans storslaaede Eksempel virker dobbelt efter hans Bortgang. Og de Tider, der snart skulde komme, kunde sandelig ogsaa have behov, at alle gode Borgere samlede sig i Enighed om at muliggøre deres Bys Forsvar mod en indtrængende Fjende!

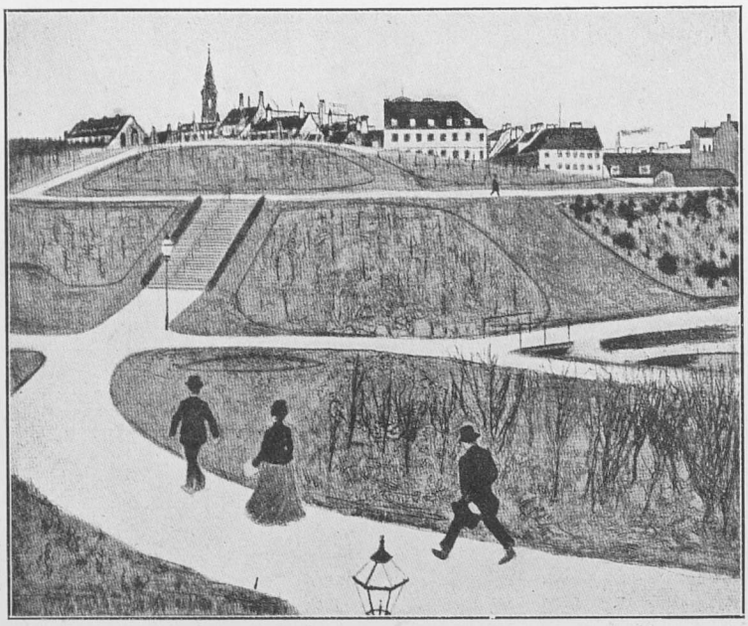

Den nyanlagte Aborrepark i 1885.

Christian den 4des Planer vedblev at følges og selve Udførelsen at drives med al den Kraft, som Landet formaaede. Den Graver- eller Voldskat, som han Aaret før sin Død havde skaffet gennemført, hvorved hver 200 Tdr. Hartkort har at levere 1 Arbejdskarl eller 1 Rdlr. om Ugen i de fire Sommermaaneder, bliver i det følgende Tiaar nøjagtigt inddrevet, selv om Evnen ikke altid svarer til Viljen, saaledes at man, ligesom ved tidligere Lejligheder, maa tage sin Tilflugt til Laan, som da man f. Eks. i 1652 hos Joachim Gersdorf gør et Laan paa 1000 blanke Dalere for at fuldføre Volden ved Norreport.

Ogsaa paa anden Maade søger man at skaffe Penge. Da Godset „Christianspriis", der er Statsejendom, nedlægges og sælges til Adelsmanden Frederik von Buchwaldt, gaar den indvundne Købesum lige fra Statskassen til Anvendelse ved Fortifikationen.

Voldmester Claus Oehms Enke har efter sin Mands Død en Del Penge tilgode for et Arbejde, han har udført ved Nørrevold, og hun lader til at have været ivrig efter at inddrive Fordringen, thi Frederik den 3die anmoder Axel Urup om „med det forderligste" at betale hende, hvad Staten er hende skyldig, for at han „for videre Overløb kan blive forskaanet". Selv er Kongen ikke smaalig. Af Penge, som Axel Urup har hævet for ham „ved Kieler Omslag", forærer han til Brug ved Arbejdet paa Fæstningsværkerne den anseelige Sum af 2500 Rdlr.

Frederik den 3die gaar værdig i sin Forgængers Fodspor. Han vil vide personlig Besked om de indgaaede Penges rigtige og forsvarlige Anvendelse. I en Skrivelse af 1649 forlanger han af Axel Urup et specificeret Regnskab „før der gaas videre" og anmoder ham om for den Tid „han har havt Direction over Fæstningsværket at lade opmaale, hvor meget der i samme Tid er blevet forfærdiget".

Det bliver efterhaanden mere almindeligt, at Staten istedetfor Leveringen af Arbejdskraft kræver Betaling i rede Mønt, — men da Arbejdskraft jo maa skaffes, bliver Følgen den, at Soldaterne bliver anvendt paa Fæstningsterrænet i større og større Udstrækning.

I 1853 indkommanderes fire Kompagnier af det sjællandske Regiment til Voldarbejde. Efter et Par Maaneders Forløb afløses disse Kompagnier af 500 „jydske Knægte".

Anvendelsen af Militæret gav imidlertid Anledning til idelige Kævlerier mellem Officerer og Soldater paa den ene Side og Ingeniører og Konduktører paa den anden, saa at Frederik den 3die allerede samme Aar, som den nye Ordning er bleven indført, maa udstede en saakaldet „Ordinants", der kan sætte Bom for alle Stridigheder.

Eftersom Fæstningen udvides, og det optagne nye Terræn indlemmes i Byen som Torve og Gader, stilles der nødvendigvis store Fordringer til Ejendomsretten, idet mange Borgeres Haver og Bygninger har maattet vige Pladsen for de nye Anlæg.

I 1650 udsteder Frederik den 3die et aabent Brev, der skal jævne den hyppigt mødende Uvilje og Modstand fra de respektive Lodsejere og som fastsætter, hvorledes man i paakommende Tilfælde har a forholde sig. Den Udvej, Kongen har fundet, lyder meget ræsonnabel. Ligesom Byen bemægtiger sig Forstæderne siger han, maa Forstæderne igen bemægtige sig Byens omliggende Marker!

Erstatningen i Byens Markpladser var meget rundelig. Enhver kunde næsten faa saa stort et Stykke Jord, som han ønskede, naar han blot inden Aar og Dag paa sin nyerhvervede Jord opførte en „forsvarlig Kjøbsteds Bygning", eller, hvis Grunden laa tilstrækkelig langt fra Byen, indplankede den som Have.

For de nye Pladser, Gader og Stræder maa Alt vige. Kun med Hensyn til de mere værdifulde Bygninger overlades det til Hs. Majestæts Naade, om de kan blive staaende, til de forældes, eller de straks bør nedrives.

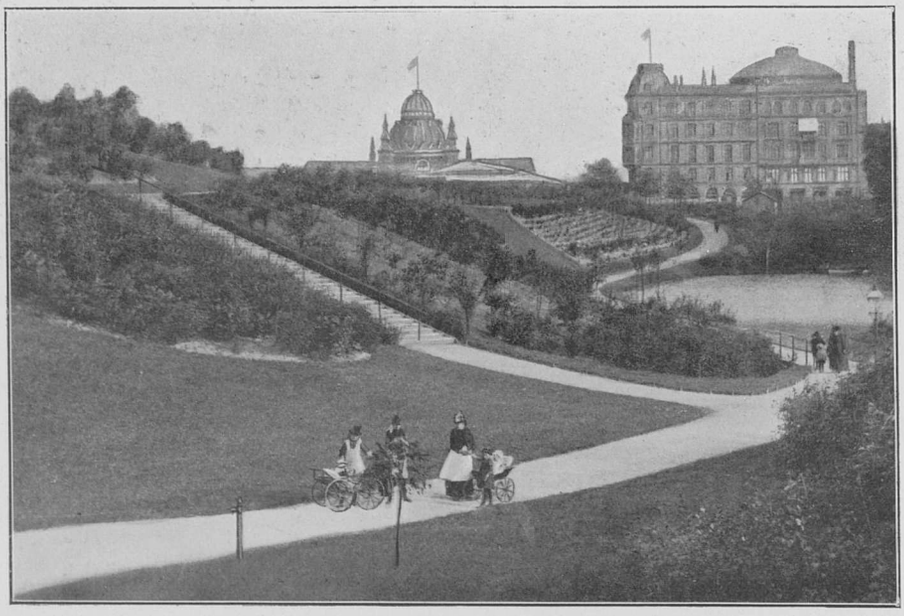

Aborreparken 1888, forinden Bebyggelsen af Terrænet omkring samme; i Baggrunden Udstillingen 1888.

Efterat den oftnævnte Axel Urup i 1656 har været „Direktør for Kjøbenhavns Fortifikation" gennem ni lange Aar, ansattes Oberst Henning Quitzon i hans Sted med en Løn af „90 Rdlr. maanedligen, hvoraf han dog maa afgive 20 Rdlr. til en Skriver." Naar vi noterer denne Afløsning paa den udsatte Post, gør vi det paa Grund af Tidspunktet, da den sker, — Aaret efter, 1657, besluttes nemlig Krigen med Sverrig.

Krigserklæringen var ubesindig, thi tiltrods for de mange, mange Aars Arbejde paa Fæstningsværkerne, var disse langtfra i en Stand, der kunde byde en Fjende tilstrækkelig Trods. De idelige Trakasserier mellem de forskellige Stænder, de bestandige Opsættelser, Mangelen paa Energi og sand Forstaaelse af Sagens store Vigtighed for Landet, den Uvilje, hvormed man aabnede for Pungen, — Altsammen havde det sat sine sørgelige Spor, og Resultatet var nu, at i virkelig strategisk Forstand laa Byen næsten aaben.

Det var henved 120 Aar siden, København havde set en Fjende udenfor sine Porte. Og den lange Tid havde gjort Befolkningen sorgløs. Maaske har man ogsaa ved Krigens Begyndelse lullet sig ind i Forhaabninger om, at den nærmest vilde blive ført nede i Holsten og Tyskland, — nok sagt, man var kun maadeligt forberedt. Og i hvert Fald havde man forregnet sig med Hensyn til den Valplads, hvor Krigen skulde udkæmpes.

Mange var af den Formodning, at Carl Gustav, naar han modtog Efterretningen om Krigserklæringen, vilde haste hjem fra Polen, hvor han opholdt sig, og at Kampen derpaa, som tidligere Erfaringer talte for, vilde blive udfægtet i Skaane og tilstødende Provinser.

Man forregnede sig slemt. Det hed sig, at Carl Gustav, var nemmer Fjendens Ankomst. Og under samme Datum gives der Befaling til at lade Christianshavns Volde armere.

Den overhængende Fare, som den svenske Konges uventede og hastige Ankomst foran København medførte, drev denne Gang over. Denne Gang skulde Byen blive sparet for Belejringens Rædsler.

Den 26de Februar bliver Roskilde-Freden sluttet. Den underskrives to Dage efter paa de ydmygende Fredsbetingelser, hvortil der var gjort Udkast i Høje Tostrup, og ifølge hvilke Danmark bl. a. mistede Provinserne øst for Sundet. Og da Befolkningen erfarer, med hvor store Offre Freden hae maattet købes, breder Forbitrelsen sig over Landet. Og den Mangel paa Samdrægtighed, som derefter herskede mellem Befolkningens forskellige Lag,

Aborreparken som den saa ud i Slutningen af 1890erne. Et Billed af samme Parti, som det saa ud i 1913, forinden Sløjfningen, findes i Nr. 15 af „Før og Nu".

gaaet mod Nord ind i Holsten, og at han vilde gøre Landgang paa Lolland.

Nu er gode Raad dyre. Man ser, men desværre for sent, at man ikke har kendt sin Besøgelsestid, og at man altfor længe har forsømt sin Pligt. Det almindelige Arbejde paa Fæstningen maa foreløbig lægges tilside for de mere specielle Foretagender, som den overhængende Fare gør nødvendige.

I Hast forsøger man at reparere paa det gamle Batteri ved Toldboden, der er i saa slet en Stand, at det i et Memoriale hedder, at „det er færdigt at falde med Stykkerne, som derpaa staaer, om der blev fyret derpaa".

Man faar travlt. Vindebroer anlægges, Raveliner opføres, Voldene besættes med Skyts, der foreløbig stilles paa Brædder, og Pallisader bygges paa de mest udsatte Steder.

Vinteren gaar sin Gang. Den 8. Februar 1658 er de Svenske gaaet over til Lolland, den 9de er de paa Falster, og den 11te er de arriveret til Sjælland.

Den 12te Februar udgaar der Ordre til Borgmestre og Raad om at „afbryde Forstæderne", og til Generalen, Hans Schack, om at „sætte Ild paa det, der da ikke var nedbrudt," saasnart han forvanskeliggjorde i høj Grad de Arbejder paa Fæstningsværkerne, der nu mere end nogensinde viste sig at være paatrængende nødvendige.

At man ikke havde nogen Tanke om, at man snart paany skulde stædes i Krigens Vaande, kan ses af den Hastighed, hvormed man begyndte at genopbygge de nedbrudte og molesterede Forstæder.

Særlig Adelen harmes over, hvad der er sket, ikke mindst over, hvad dens Godser har lidt ved Fjendens uvelkomne Besøg og Ophold i Landet. Og den kaster Skylden paa Kongen og Borgerstanden.

Før man ret har besindet sig efter Nederlaget, staar imidlertid Fjenden atter foran Portene.

Carl Gustav havde besluttet at gøre det af med Danmark og paany at gaa mod København. Fra Fredslutningen i Februar havde han jo Bevis for, baade hvor uforberedte de Danske var paa et pludseligt Besøg af en Fjende, og hvor let de faldt til Føje.

Den 30te Juli 1658 var Ingeniørofficeren Erik Dahlberg, en af Carl Gustavs dygtigste Mænd, i stor Hemmelighed ankommet til København for at spejde og konferere med et Par andre svenske

Den nyplantede Boulevard ved Nørrevoldgade 1882.

Ingeniører, der allerede havde været her i nogle Maaneder, og da han den 5te August forlader Byen, førte han Kort og Planer over dens Fortifikationer med sig i sin Brystlomme. Nutildags er der med Spejderi i Fjendeland forbundet adskillig større Fare.

Og da Carl Gustav et Par Dage senere gaar i Land i Korsør, studerer han de overrakte Planer og bestyrkes yderligere i den Hensigt, han har havt, at gaa lige løs paa Kjøbenhavn og indtage den ved Overrumpling.

Af Kort og Planer har han faaet et særdeles opmuntrende Indtryk af Byens mangelfulde Forsvarstilstand. Han har saaledes erfaret, at Voldene er forfaldne, Gravene ligger tørre, og sex Stykker Skyts udgør hele det Krigsapparat, Voldene har at stille

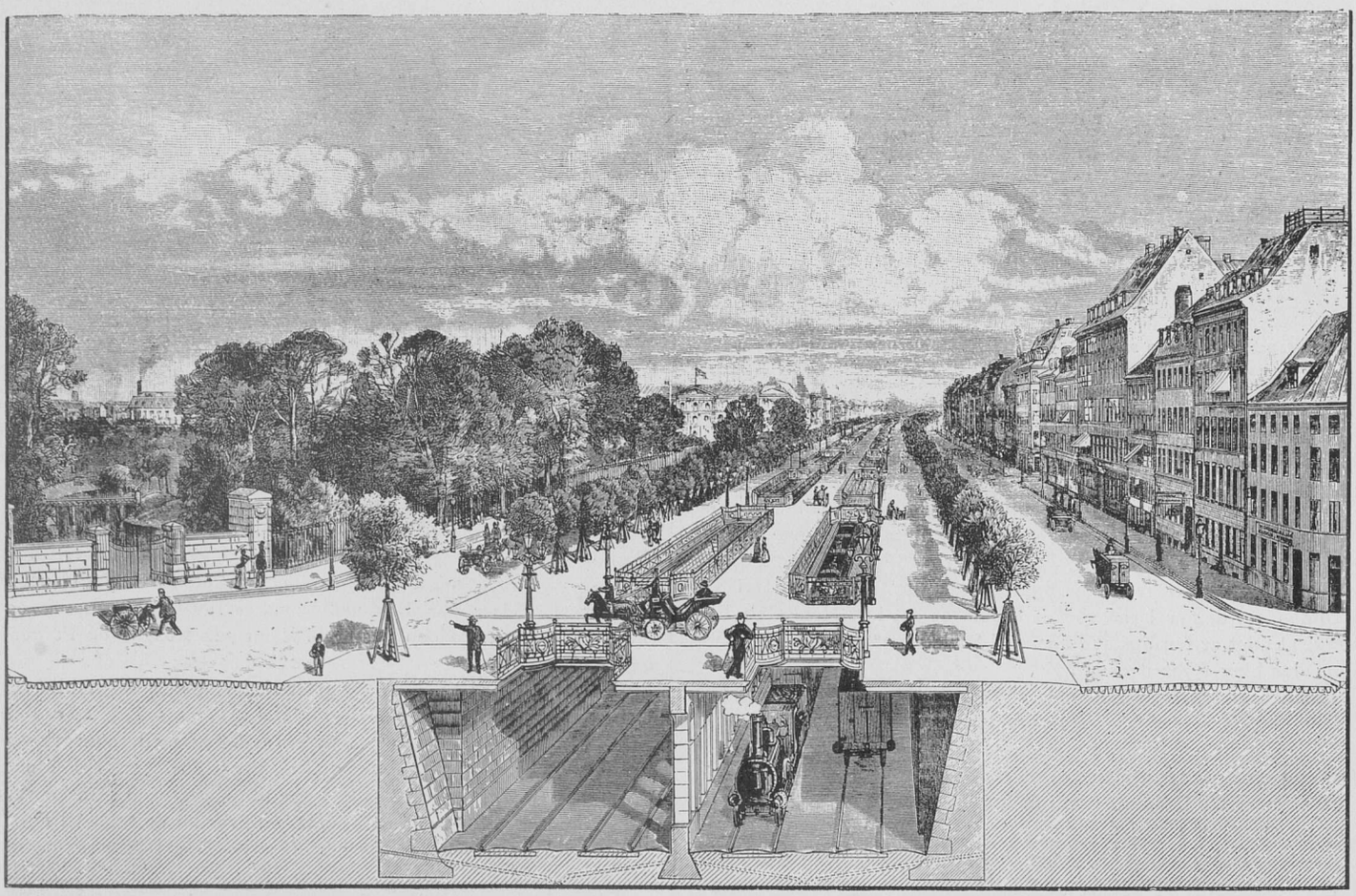

Ingeniør Hammerichs i 1885 udarbejdede Plan til Boulevard-Banen, paa Basis af hvilken Projektet nu udføres. Nørrevoldgade (Hj. af Vestervoldg.)

Det modstaaende Terræn, som det henligger nu. — Man udgraver til Boulevard-Banen.

op mod en Fjende, og Byens hele Garnison er stakkels 400 Rytttere og et Par Kompagnier Fodfolk. Det bliver knap nødvendigt at drage Sværdet af Skeden for at indtage Danmarks Hovedstad!

I Korsør fandt Carl Gustav ikke ringeste Modstand, da han tidligt om Morgenen den 7de August gaar i Land, og først den næste Dag efter Middagstid spreder det forfærdende Budskab sig i Kjøbenhavn: Svenskerne kommer!

Og samtidig kommer et andet Rædselsbudskab over Byen: En svensk Flaade er i Anmarsch. Den kommer Sydfra og gaar lige mod Kjøbenhavn!

Med ét Slag forandres Hovedstadens Fysiognomi. Man vaagner af Søvnen, — Fædrelandet er i Fare!

„Ill. Tidende" skriver d. $^{2}/_{11}$ 1885 angaaende Ingeniør Hammerichs Plan til en Boulevardbane:

Spørgsmaalet om en Omordning af Jernbaneforholdene i Køben havn har staaet paa Dagsordenen i mange Aar; hele den ny Del af Byen paa Fæstningsterrænets Grund er voxet op, medens Jernbaneplanerne er blevne drøftede i Udvalg og Kommissioner, paa Rigsdagen og mange andre Steder. Idet Bebyggelsen

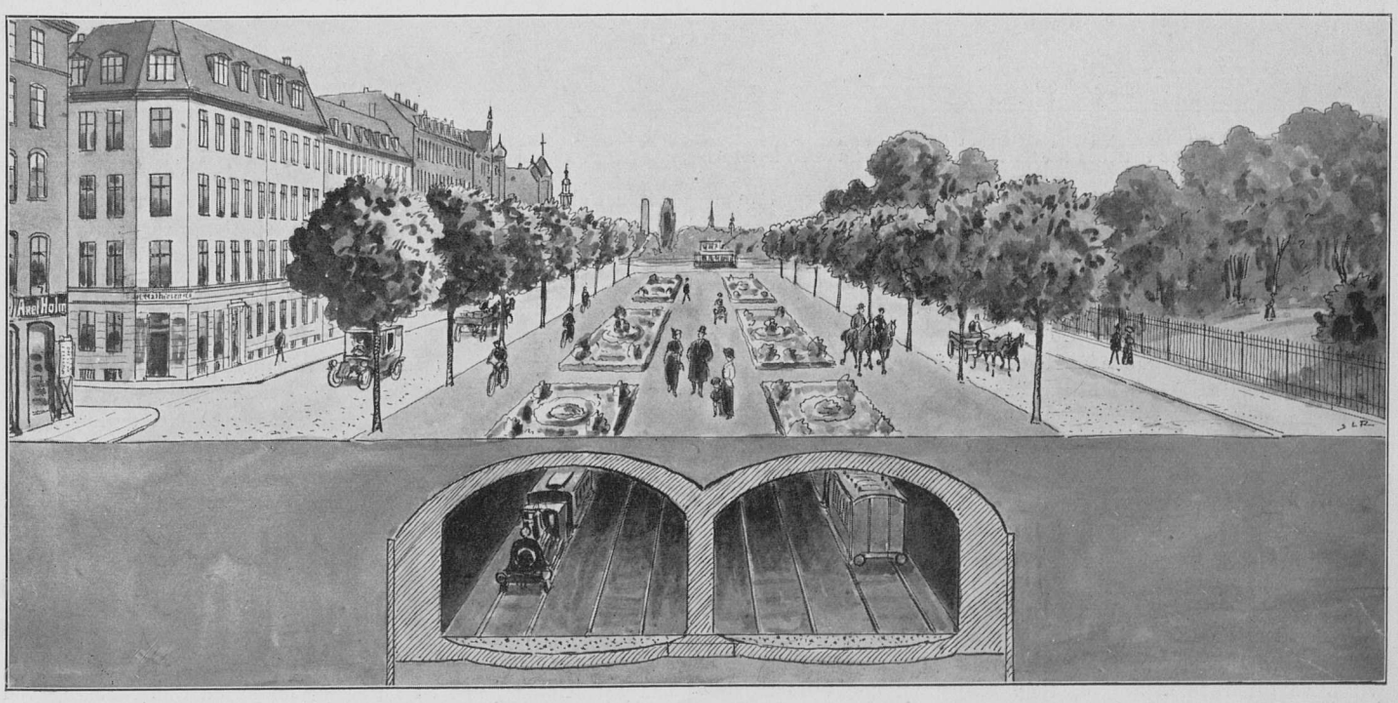

Nørrevoldgade
(Hjørnet af Teglgaardsstræde).

Hammerichs Projekt, som det vil fremtræde, naar Udførelsen i en nær Fremtid er afsluttet.

KØBENHAVNS
KOMMUNEBIBLIOTEKER

saaledes er skreden frem, medens Jernbaneordningen holdtes hen i det uvisse, er Vanskelighederne ved at faa en tilfredsstillende Løsning frem blevne dobbelt store; paa de Steder, hvor man havde tænkt sig Banelinier og Banegaarde lagte, staar der nu fuldt færdige Bykvarterer, og dette har bl. a. haft til Følge, at Jernbaneprojekterne i den sidste Tid fortrinsvis har drejet sig om ny Banelinier i en fjernere Periferi med den nuværende Banegaard i udvidet Stand som Centrum.

Imidlertid har nu Ingeniør H. Hammerich i Teknisk Forening og Industriforeningen fremsat et Forslag til en Banegaardsordning, der bl. a. gaar ud paa at forbinde de i København fra Syd og Nord indmundende Jernbaner med en Forbindelsesbane gennem den indre By. Til denne indre Forbindelsesbane tænkes da knyttet en Ringbane, hvis ydre Halvdel passerer igennem Forstæderne, For at bringe det hele Banesystem saa nær ind til den egentlige By som muligt gaar Forslaget ud paa at føre den indre Forbindelsesbane igennem langs Boulevarderne, hvor den her som i andre Hovedgader; her er ingen Niveaupassager, saa al Piben maa kunne undlades. Røgen kan saa godt som helt undgaas ved passende Regulativer. Mod Ulemper fra Dampen kan man sikre sig ved at overdække de Overkørslerne nærmeste Fag. Da der er en 12 Fod bred, fuldstændig fri Aabning over hvert Par Banespor, vil Genen for Banens Passagerer nærmest bestaa i, at Lyset til Dels kun vil komme ind fra den ene Side af Vognene og yderligere mindskes de Øjeblikke, hvor man passerer en Bro eller et andet Tog. Boulevardens Hovedbetydning som Luftbælte gennem Byen bliver uberørt. Alt i alt kan det ikke antages, at der for nogen af Parterne vil være nogen som helst alvorlig Gene ved at føre en forsænket Bane gennem Boulevarden, hvilket ogsaa har været et ikke uvæsentligt Led i Motiverne til at denne Vej er valgt for Forbindelsesbanen.

Angaaende Voldsløjfningsarbejderne citerer vi her „Illustreret Tidende" af 5/4 1885:

Panorama over Ørstedsparken (1882) set fra St. Peder Mølle paa Helmers Bastion. — Søen er en Rest af Nørrevolds Stadsgrav, hvorover fører Broen, som i 1873 flyttedes fra Nørreports Ga[illegible]rtil. Den fremspringende Del af Terrænet er Resterne af „Hahns Bastion".

sænkes saa dybt, at al Færdsel uhindret kan passere over Banen.

Denne Linie skulde byde betydelige tekniske Fordele og særlig denne, at den efter en forholdsvis mindre Kloakforlægning vil danne Skillelinie mellem to Kloaksystemer, medens man tilligemed dermed ville undgaa de ellers ved lignende centrale Baner i store Byer saa betydelige Udgifter til Arealerhvervelse. Om Boulevardbanen bemærkede Forslagsstilleren i sit Foredrag bl. a.: „Den almindelige Færdsel bliver berøvet 12 Alen af den 80 Alen brede Boulevard. Idet der er forudset Overkørsler ved alle Tværgaderne og Overgange i højst 120 Alens indbyrdes Afstand, vil det største Offer, der her bliver Tale om, vistnok være, at de faa Ridende, som passerer denne Vej, bliver henvist til at ride langs Søerne i Stedet for langs Boulevarden paa Strækningen mellem Gyldenløvesgade og Østerbros Alle; al anden Færdsel vil befinde sig meget nær lige saa vel efter som før Anlægget. Banens Rækværk og de mange Smaabroer vil være et lønnende Felt for Hovedstadens Forskønnelseskomite, saa at Boulevardens Udseende lige saa vel kunne vinde som tabe ved Anlægget. De omboende vil blive generede af Støj og Røg. Støjen vil dog være mindre end almindelig Vogntummel, som man i Forvejen har eller faar

Den Del af Københavns gamle Vold, som i Aar bliver sløjfet, er ikke det største Parti, som paa en Gang tages for; men den Forandring, denne Sløjfning vil frembringe i Byens Fysiognomi, vil dog ikke blive fuldt saa stor som nogen tidligere. De [illegible]er, der nu forsvinde ude om Tivoli, var med de bratte Skrænninger og gamle Træer saa maleriske og stemningsfulde, at de dannede en søgt Promenade, ikke mindst for Drivere og Tænkere, som fandt Filosofgangen for snæver, og tillige var de saa udstrakte, at der her var en udmærket Tumle- og Lufteplads for Skoleungdom og Barnevogne m. m. Der vil derfor ved Sløjfningen opstaa Savn, som blive baade dybt følte og almene.

Vestervold hørte i flere Retninger til den mere navnkundige Del af de gamle Fæstningsværker. Det var vel fortrinsvis her, at Danske og Svenske sloges i 1658—59 om, hvem der skulde herske over Voldene, og i alt Fald var det her, at Danskere og Svenskere i 1885 sloges om, hvem der skulde rive dem ned. Man ser saaledes, at der i Voldenes Liv er Kredsløb i mere end en Henseende. Der er Sandsynlighed for, at Danske og Svenske mødes paa [illegible] til Turnering endnu en Gang, nemlig ved den projekterede store Udstilling i 1888; men derefter vil Be-

byggelsen skride frem med Række efter Række af Boliger for Liv, Kampe og Virken under andre Former.

Næsten hele Vinteren igennem har der hersket en travl Virksomhed ved Vestervold. Man har gravet op og trillet ned lige saa ivrig, som man for nogle Aarhundreder siden gravede ned og trillede op. For dem, som bo langs Filosofgangen, har der Dag for Dag aabnet sig videre Udsigter i Verden. Det gamle Tivoli med det ny Vestre Hospital, som vis-a-vis træder frem i stedse klarere Omrids, og selv det gamle Ridehus, der med Volden som Baggrund tog sig saa uanseligt ud, træder nu frem i en hel ny Belysning, efterhaanden som dets Omgivelser skifte Karakter.

Uden for Ny Kongensgade er Gennembruddet allerede en fuldbragt Kendsgerning; men der vil dog endnu kræves en Del Arbejde, inden Forbindelsen over den gamle Stadsgrav bliver dannet og banet. Henne ved Stormgade, hvor Hovedpassagen skal tilvejebringes, ser det endnu, naar man kommer fra Byen, ud, som om der var langt tilbage; men gaar man op paa Voldskrænten, ser man strax, at Jorden her er saa falsk og hul, at den sidste Illusion om Holdbarhed snart maa briste. Dels ad Skinnevej og dels ad Trillevej fører man ned i Graven den ene Fragt efter anden, efterhaanden som de nivelerende Jernhakker faar den nødvendige Opløsningstilstand bragt til Veje. I Stadsgraven spores der kun en saa ringe Virkning af det, man styrter derned, at udenforstaaende vanskelig kan fatte, hvorledes man skal faa den hele Grav fyldt op; men sagkyndige forsikre, at det nok vil slaa nogenlunde til, naar man medtager Fylden, som skal udgraves af Hensyn til Bebyggelsen.

Hos Beboerne langs den svindende Vold er Følelserne temmelig blandede overfor det, som Tiden bringer. Man havde vel vidst og forsonet sig med, hvad der forestod, men nu, da Overgangens Time er kommen, ved man ikke ret, om man skal være glad eller bedrøvet. Det er det Kvarter af Byen, hvor Flytninger hidtil har været sjældnest, og en stor Del af Beboerne er vokset op med Volden for Øje. Hver en Trillebør der sættes i Bevægelse ned mod Graven, tager ligesom et Barndoms- eller

med fra mange, der har leget og drømt under de nu faldne Træer. Den Erstatning, man vil faa, bliver navnlig i de nærmeste Aar noget luftig, saaledes som man kan se det paa den Del af Boulevarden, der alt er udlagt. Man spejder endnu forgæves efter det potenserede Liv, der skulde røre sig netop der. Der er vel saa og saa mange Alens større Bredde end i andre Gader; men dermed er foreløbig ogsaa alt sagt. Ved de Træer, som er plantede for at hidføre en fra de almindelige Gader afvigende Karakter, er Stativerne, der holde de unge Fremtidshaab oprejste, endnu det mest imponerende. Det myldrende Boulevardliv med Befordringsmidler af alle Arter og med de deraf følgende forskelligartede Etablissementer søger man endnu forgæves; Farimagsgade er i saa Henseende kommen langt forud.

Imidlertid er det indlysende, at man vil komme Maalet nærmere, efterhaanden som Boulevardbanens Gennemførelse skrider frem, og de Arbejder, der nu foretages, vil give et godt Stød fremad. Mangen Husvært som i denne Tid maa høre paa sine Beboeres Utilfredshed over den uhyggelige Overgangstid, udkaster allerede for sig selv i stille Aftentimer foreløbige Planer til Forretningslokaler, først i Kælderen, saa i Stuen, hvor der skal sættes store Vinduer, og videre frem, indtil det hele ombygges. Det kan gærne være, at der ikke vil gaa mange Flyttedage hen, inden Lejerne fra Husværterne her faa nogle Antydninger, som vil forøge Utilfredsheden med den ny Tingenes Tilstand.

For en Sløjfningen ved Filosofgangen skal der ogsaa tages fat paa den Voldstump, som man for nogle Aar siden lod staa tilbage, ne ved Vandværket paa Hjørnet af Nørrevoldgade og Jernbanens Teræn. Der var her saa mange Forviklinger at klare, at man først nu er kommen ud derover. Det stod længe hen i det uvisse, om ogsaa den høje Bastion, paa hvis Top den gamle Lucie Mølle knejste, skulde jævnes med Jorden. Der har været mange Planer fremme i saa Henseende. Man tænkte saaledes paa i Møllens Sted at bygge et Udsigtstaarn og at rette Bebyggelsen noget herefter. Til andre Tider forhandlede man om at bygge en Kirke paa dette Sted, og

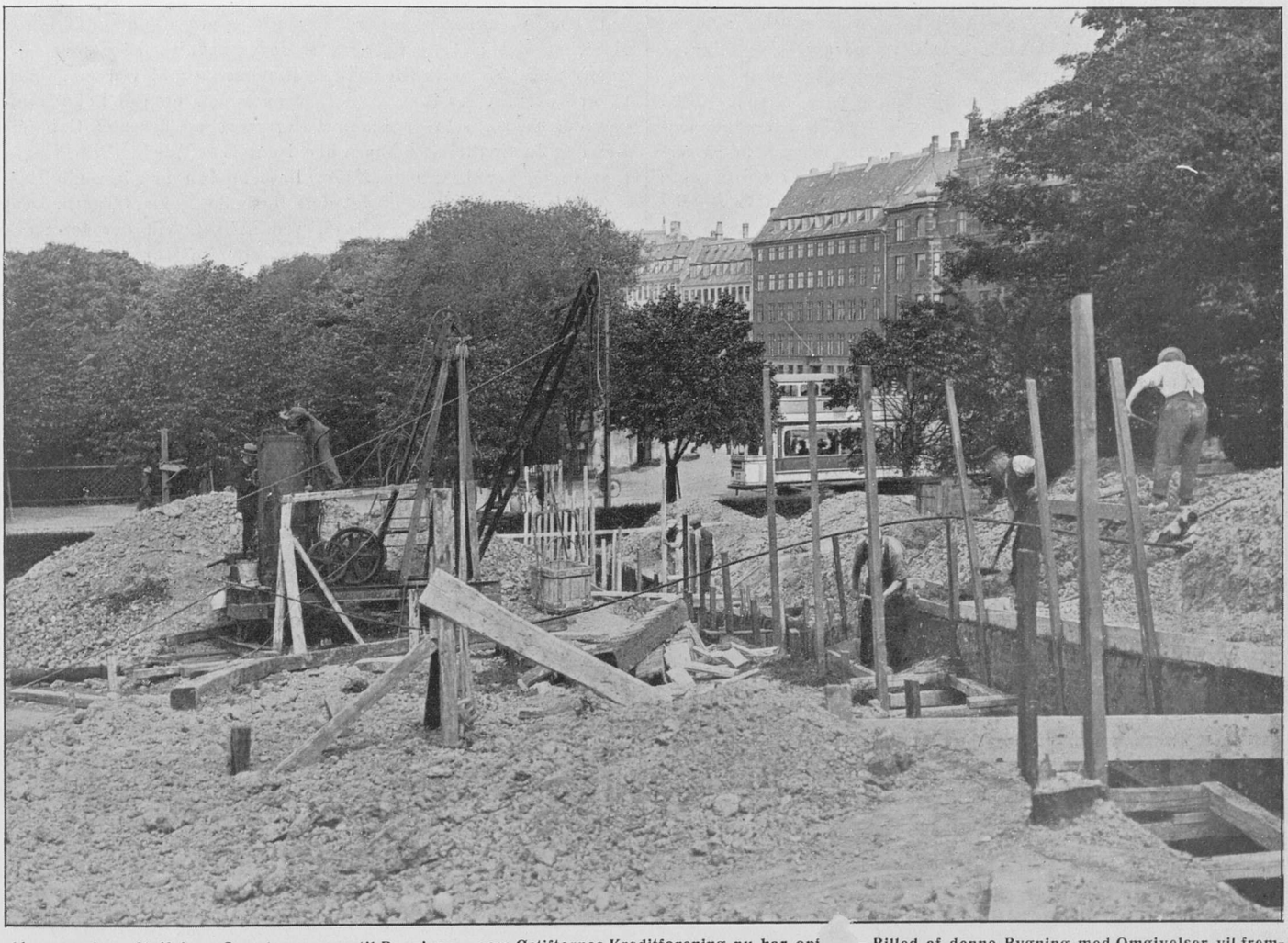

Aborreparkens Sløjfning: Grunden graves til Bygningen, som Østifternes Kreditforening nu har opført – Billed af denne Bygning med Omgivelser vil fremkomme i næste Nummer af „Før og Nu".

da ogsaa Planen herom opgaves, kom der i et sidste Øjeblik Forslag frem om der at indrette en Restauration med Bibeholdelse af den gamle Mølle som Centrum. Men Tanken om en Kro var her ligesaa magtesløs som den om en Kirke. Den gamle Mølle er nu pillet ned Stykke for Stykke, og derefter kommer Udgravningen med det Maal for Øje at gøre alt saa jævnt og fladt, som de approberede Planer anvise. Af Hensyn til Vandværket bliver der særlige Vanskeligheder at overvinde ved Reguleringen af Vandløbet i den gamle Stadsgrav, og Arbejderne vil maaske derfor trække noget længere ud end ellers, men Møllen, der fra sit høje Standpunkt viste sine vinkende Vinger næsten lige saa langt ud i Landet, som vor Frue og St. Petri Taarne øjnes, hører nu til det forsvundne København. Selv om det bliver forsøgt at lade den leve Livet om nede i Møllerbyen Køge, vil den dog næppe der kunne male sig Ungdom eller Popularitet til paa ny.

Illustreret Tidende skriver d. 17. Oktober 1875 følgende om et gammelt Taarn af Københavns Mur:

At København blev befæstet, samtidig med at Biskop Absalon forandrede den fra en Landsby til en Købstad, maa man formode af Saxes Udtryk; men Byens Omfang paa den Tid kendes ikke. Dog antager man, at det Vandløb, der i sin Tid har gaaet omtrent fra Vesterport gennem nuværende Krystalgade og Købmagergade og udmundet i Stranden, der gik noget op i sidstnævnte Gade, har været den første Bygrænse og Del af den første Befæstning. Men Byen udvidedes hurtig, og omtrent hundrede Aar efter Grundlæggelsen er et stort udenbys Omraade indtaget, idet Byen da allerede maa have faaet det Omfang, som den havde i Christian IVs Tid. Der er nemlig et Brev af 1289 bevaret, i hvilket Biskoppen i Roskilde takker Borgerskabet for dets Troskab og gode Fortsæt at ville befæste Staden, og indrømmer denne Indtægten af Borgerskabspenge, som Biskoppen tidligere havde nydt. Paa den Tid befæstede man med Mure og i Forbindelse dermed staaende Rundeler („Runddele"), i hvilke sidste Forsvarerne kunde opholde sig og bestryge Terrainet udenfor Murene. I Belejringskunsten spillede Rundelerne en vigtig Rolle, og de ere Oprindelsen til Bastionerne, der fremkom ved, at man fyldte Jord udenfor Murene, og saaledes først vare runde, siden bleve kantede.

I Foraaret 1874 opdagedes ved Udgravningen af Hahns Bastion udenfor Larslejstræde et Taarn, der fremkaldte en Del Opmærksomhed, saa at Communalbestyrelsen lod det udgrave og undersøge i Forventning om, at man her skulle kunne finde Oplysninger om den Retning, i hvilken Muren har gaaet i den ældste Tid. Men der fandtes saa godt som Intet. Tæt vestfor Taarnet stode to Murstenspiller, imellem hvilke der tydelig havde været en Port, og indenfor dem i Retning af Nord og Syd stod et Bolværk. Dette sidste laa paa en saadan Maade, at det umuligt kan være samtidigt med det første eller med Taarnet, og Tanken ledes hen paa de i gamle Skøder og Stadsretter omtalte „Agens Planker", der altid nævnes i Nærheden af Grunde mellem Helmers og Hahns Bastioner. Men en Plankebefæstning fandtes ved Købstæder kun imod Vand og sumpet Terrain, og vi maa derfor antage, at her i gammel Tid har været et saadant naturligt Værn. Ser vi derimod nøjere paa Taarnet, da findes dette at bestaa af tvende Dele; den ydre er rund og aaben mod Byen og netop en Rundel, der paa begge Sider maa have været forbundet med den nu forsvundne Murbefæstning, medens den Del, der har lukket Bygningen mod Byen, er meget yngre. Den ældste Del er i det højeste fra sidste Halvdel af det 14. Aarhundrede; paa den Tid maa Plankebefæstningen her altsaa være afløst af faste Mure, og det omtalte Bolværk saaledes Levning af den ældste Befæstning paa dette Sted. Naar Rundelen er bleven omdannet til et Taarn, vides ikke, men 1523 anvendtes en Del Bekostning paa det Taarn, som er imellem Nørreport og Jermers Gab (nu Helmers Bastion). Dette Taarn hed i det 17de Aarhundrede Hanetaarnet og gav Bastionen Navn, ligesom den nærliggende Helmers Bastion har Navn af det deri liggende Jermers Taarn. Dets øverste Del blev nedbrudt 1618, ved hvilken Tid der foretoges flere Forandringer med Befæstningen, og alle Murene nedbrødes, hvilket er Grunden til, at der ikke fandtes nogen Mur ved Taarnets Udgravning. Grunden til, at Taarnet ikke er helt nedbrudt, er enten den, at det skulde anvendes til Krudttaarn, eller at man ikke har anset det Umagen værdt at bryde den stærke Kalk itu, som forbinder Stenene.

Skønt der saaledes kun findes faa Efterretninger om det gamle Taarn, yder det dog et lille Bidrag til Københavns ældste topografiske Forhold, der maaske ydermere ville oplyses, hvis man finder det gamle Jermers Taarn bevaret i Helmers Bastion. Hovedinteressen knyttes dog dertil ved, at det er den ældste Bygning i København, idet det er henved 100 Aar ældre end Consistoriebygningen og Capellet ved Helliggeistes Kirke. Hvis det bliver bevaret, hvortil vi antage, der er god Udsigt, uagtet det kommer til at ligge i en af Gangstierne i den ny Voldgade, vil det samtidig være et Minde om Byens gamle Grændse og Nutidens Kærlighed til de gamle Minder,

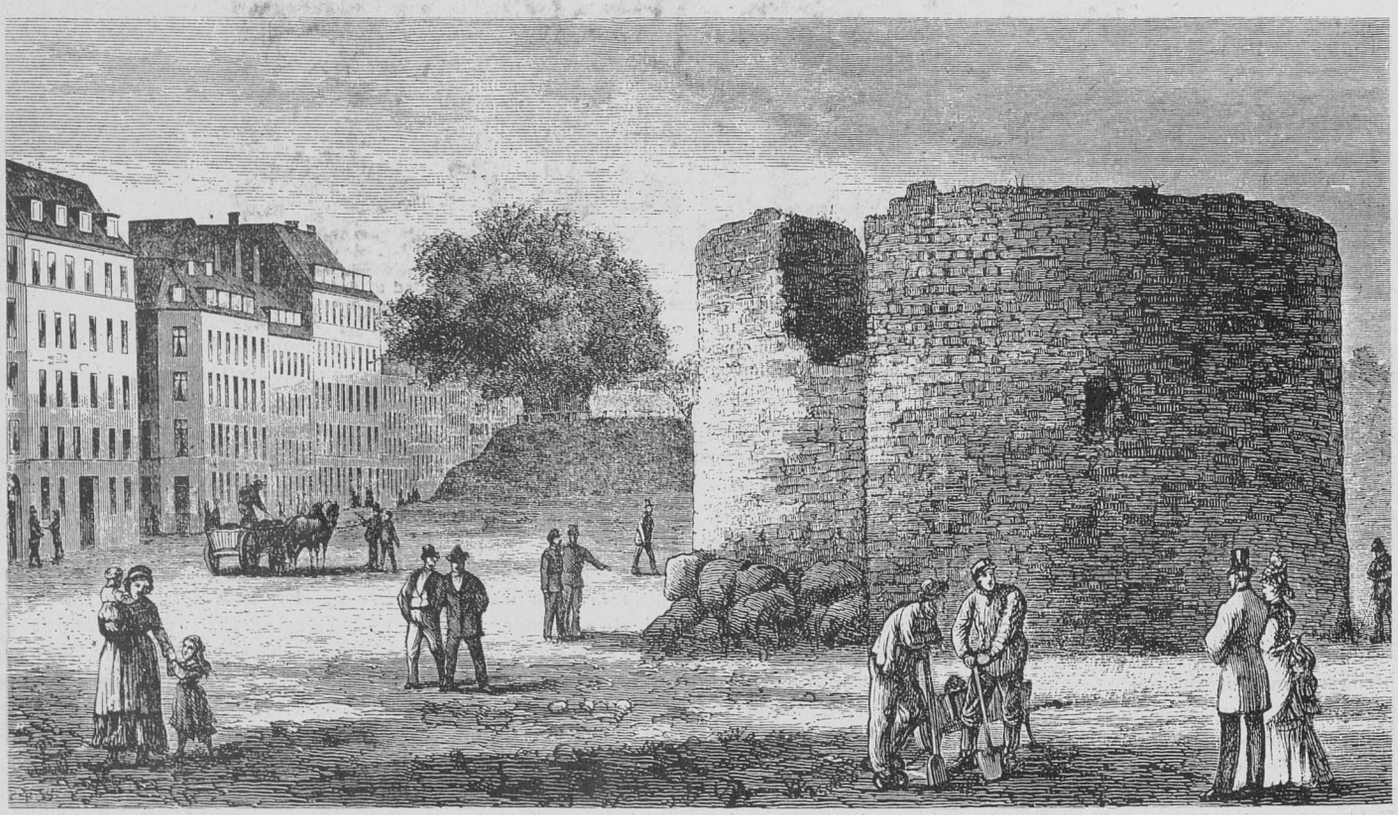

„Hanetaarnet". — Ruinen blev ved Udgravningen fjærnet, „da den vilde staa i Vejen for Færdslen", hvilket senere viste sig at være af forhastet Opfattelse. Pladsen, hvor Taarnet havde staaet, markeredes ved en Cirkel i Brolægningen.

En Henstilling.

I det „Før og Nu“ afslutter sin Aargang 1915 og forbereder sig til den ny, henvender vi os først og fremmest med en hjertelig Tak til de mange trofaste Abonnenter, vort Tidsskrift har fundet, og som har fulgt det med en Interesse, der saa at sige daglig har givet sig Udslag i Takkeskrivelser, hvis varme Tilslutning og Paaskønnelse forpligter Redaktionen til fremdeles at bringe de betydelige Ofre, hvormed det, trods alt, nødvendigvis hidtil har været forbundet at gennemføre vor Idé paa en Maade, der samtidig skulde tilfredsstille Publikum og os selv.

De talrige, sympatetiske Tilkendegivelser har ikke mindst glædet os, fordi de tydeligt viste, at det Synspunkt, fra hvilket vi ønskede vort Arbejde betragtet, gjorde sig gældende ogsaa blandt vore Læsere.

En vestjysk Præst skrev i forrige Uge til os bl. a.: „Deres Blad har en kulturel Mission af utvivlsom høj Værdi. Ved at værne Minderne om vort gamle Land og dets Hovedstad, styrkes den Fædrelandskærlighed, der er Nerven i et Folks Liv. Deres Blad burde finde Indgang i alle Biblioteker Danmark over, og jeg har i de omliggende Sogne gjort mit til, at det kan blive bekendt blandt vore Skolelærere, og jeg vilde være Redaktionen af „Før og Nu“ særdeles forbunden, om den, ved at tilsende mig nogle Prøvenumre, satte mig istand til at agitere for dets Udbredelse.“

Frederik den Tredie,
Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve i Oldenborg og Delmenhorst.

En Dansk-Amerikaner, der er bosat i Nebraska, har sendt os en lang og fornøjelig Skrivelse, hvori han bl. a. siger: „Deres udmærkede „Før og Nu“ har opfrisket saa mange dyrebare Barndoms- og Ungdomsminder hos mig, at jeg føler Trang til at takke Dem, ligesom min Hustru, der er danskfødt. Vi er spændte paa hvert nyt Nummers Ankomst, og jeg kan forsikre Dem om, at „Før og Nu“ kunde skaffe sig Tusinder af Abonnenter herovre i de danske Settlementer, naar Bladet blev rigtig bekendt blandt os. De faa Danske her paa Stedet, hvor jeg bor, tegnede sig straks, da de saa det. Deres Idé til dette Blad er glimrende og ny, og man maa forbauses over, at den ikke er iværksat tidligere. Om en Boghandler i New York, Chicago eller San Francisco vilde udgive et Værk som Deres og vise disse Byers Vækst gennem Tiderne, — ja, jeg tror, at han vilde finde en Tilslutning, der paa kort Tid vilde gøre ham til Millionær. Med den fanatiske og rørende Kærlighed til Fødelandet, som udmærker Amerikanerne, vilde et Foretagende som Deres gøre Furore herovre. — — —“

Saaledes som „Før og Nu“ var anlagt — et Pragtværk paa kostbart Papir og med talrige Billeder, hvis Fremskaffelse var overordentlig vanskelig, og hvis mesterlige Gengivelse er uovertruffen — vidste vi, at det vilde kræve sin Tid, før Abonnenternes Antal blev saa stort, at Omkostningerne ved dets Udgivelse kunde blot tilnærmelsesvis dækkes.

Og Interessen for Foretagendet og Kærligheden til den Idé, vi kæmpede for, var stærke nok til at væbne os med Taalmodighed. I Millionærdrømme svælgede vi saasandt ikke et eneste Øjeblik. Abonnementsprisen var jo sat saa latterlig lavt, at Enhver maatte kunne indse, at Tidsskriftets Eksistens var betinget af en ualmindelig Interesse fra Pressens og Boghandlernes Side og en meget stærk Tilslutning fra Publikums.

Men paa denne stærke Interesse og Tilslutning gjorde vi rigtignok ogsaa absolut og sikker Regning, og vi mente tillige, at vi i den højeste Grad var berettigede dertil.

Hvad Pressen angaar, tør vi ikke sige, at den har svigtet os og den ideelle Opgave, vi stillede os. Man har atter og atter betonet vort Tidsskrifts betydelige Kulturmission baade for Nutiden og Eftertiden, — man har paa den mest smigrende Maade rost vort ypperlige Billedstof, de glimrende Reproduktioner og den udmærkede Tekst, der ledsagede dem, og man har fremhævet den elegante Udstyrelse, paa hvilken intet var sparet. — Men fra Boghandlernes og fra Publikums Side har vi desværre for en Del savnet den stærke Tilslutning, vi havde skellig Grund til at vente, og som vi endnu ikke vil opgive Haabet om.

Vi beder indtrængende Landets Boghandlere om at skænke „Før og Nu“ den levende Interesse, uden hvilken Bladet ikke kan bestaa. Og vi beder ikke mindre indtrængende vore ærede Læsere at vise os deres Paaskønnelse ikke blot i smigrende Lovord men ogsaa i Gerningen. Ved at de ivrigt anbefaler „Før og Nu“ hver i sin Kreds, vil dets Abonnenttal kunne forøges, saaledes at de store Udgifter tildels kan dækkes, og dets Udgivelse sikres. Vi hverken kræver eller venter nogensomhelst Fortjeneste, idet Arbejdet paa at gøre „Før og Nu“ til et Mindeskrift af uvurderlig kulturhistorisk Betydning er os tilstrækkelig Tilfredsstillelse. Vi vil blot ikke se vort Arbejde og vore uegennyttige Bestræbelser lønnet med fortsat Tab.

Skulde Lunkenhed og Mangel paa virkelig Forstaaelse sætte os i den Nødvendighed at standse Udgivelsen af „Før og Nu“, vil vi dybt beklage det.

Men, som sagt, vi har ikke opgivet Haabet om en sejrrig Fremgang for vort Blad. Og med Ønsket om i 1916 at maatte mødes med nye Abonnenter i stærkt forøget Antal, tager vi for 1915 Afsked med vore Læsere, takker dem for den Opmuntring, de har givet vort Arbejde, og anmoder dem endnu engang om deres velvillige Medvirkning til Forstaaelsen og Udbredelsen af „Før og Nu“ i den kommende Tid.

Redaktionen.

Obs. **„FØR OG NU“ bestilles gennem Hovedekspeditionen, Kultorvet 16, 3. Sal, eller gennem Boghandlerne.**

Københavns Volde.

(Fortsat.)

Før vi giver os til i Enkeltheder at beskrive det betydningsfulde Afsnit af vore Voldes Historie, der hedder Københavns Belejring i 1658 og 1659, vil vi dvæle et Øjeblik ved det Kongepar, der var kaldet af Skæbnen til at beklæde Danmarks Trone i denne farefulde Tid.

Da Frederik den 3die i sin Alders 39te Aar, 1648 overtog Regeringen, var han ikke meget kendt i Befolkningen. At han var en yngre Søn end Tronfølgeren havde ganske naturligt bevirket, at han havde ført en ret tilbagetrukken Tilværelse. Og vi har fra hans Barndom og Ungdomstid kun saa faa Oplysninger, der vil være istand til at belyse hans Personlighed. Vi ved, at han i to Aar laa paa Sorø Akademi for at fuldende sine Studeringer. Og vi ved, at han i 1629 var paa en større Udenlandsfart.

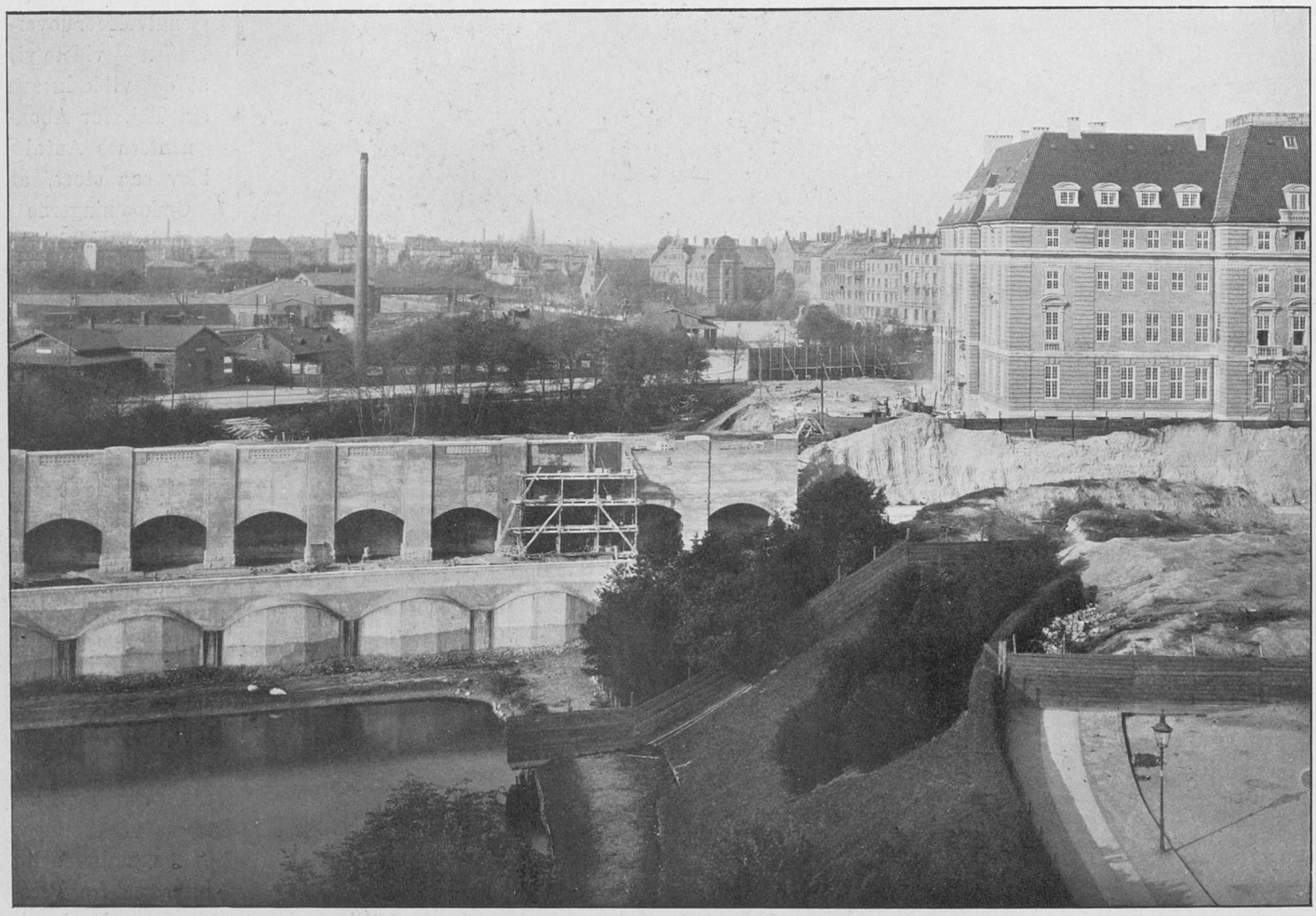

Den samme Udsigt som paa Billedet ligeoverfor, — som den ser ud nu, efter at Aborreparken er sløjfet; tilhøjre ses en Fløj af „Østifternes Kreditforening“s nye Bygning.

Fra denne Rejse fortælles følgende Historie. I St. Denis i Frankrig var han med sin endnu yngre Broder, Prins Ulrik, ude for at tage de franske Kronregalier i Øjesyn. De rejste incognito, og Følget havde strenge Ordrer om ikke at aabenbare for nogen, hvem de var. Sagnet fortæller nu, at den franske Kongekrone gik fra Haand til Haand og beundredes for sin vidunderlige Fragt, og at Selskabet fandt paa, én for én at sætte den paa Hovedet for at se hvem den passede bedst, og den almindelige Mening blev da den, at den unge Prins Ulrik var den lykkelige. Da tog pludselig en af Klostermunkene Kronen af Ulriks Hoved og satte den paa Prins Frederiks, og idet han knælede foran Kongesønnen, udbrød han: „Glem ikke, Eders kongelige Højhed, at jeg var den Første, der ønskede Eder til Lykke med en Krone!“

Holberg refererer denne Historie og tilføjer med et satirisk Smil, at han ikke tør indestaa for, at Munken ikke iforvejen var bleven underrettet om, hvem den unge Mand virkelig var, og han er tilbøjelig til at opfatte hans Ord snarere som en „fransøsk Politesse end som en virkelig Spaadom“.

Der findes paa Rosenborg en Guldmedaillon med et indlagt

Udsigt fra „Ny Rosenborg" over Aborreparken med Plateauet, hvorpaa St. Peders Mølle laa, da Volden stod. — I Baggrunden ses Nørrebro; midt i Billedet Klampenborg Station, Frederik VII's Stiftelse m. m.

Udsigt fra Ejendommen „Ny Rosenborg" ved Vestervoldgade over Kvarteret omkring Voldene.

Petri Kirke. Rundetaarn. Marmorkirken. Frue Kirke.

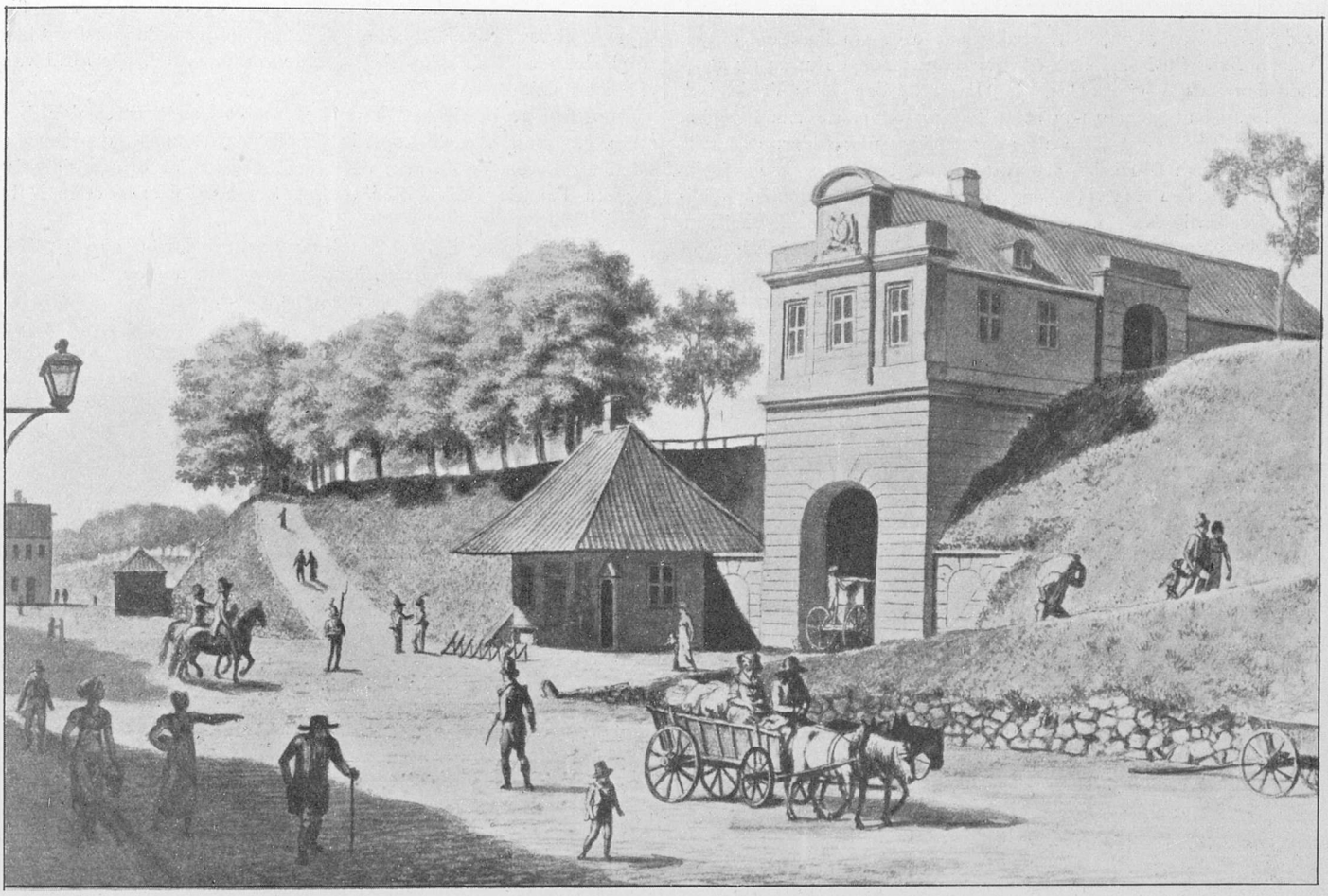

fecit: Eckersberg. **„Nørreport" med Volden, set indefra, 1804. Til venstre i Baggrunden Hjørnet af Nørregade.**

Stykke Træ og en Indskrift, der snarere end ovenstaaende kunde opfattes som en Spaadom om Hertug Frederiks vordende Kongeværdighed, saafremt Indskriften, der paa Dansk lyder „I k k e u d e n V a r s e l s t a a r D u a l e n e t i l b a g e a f T r e," havde et Aarstal, til hvilket vi kunde støtte os. Det indlagte Stykke Træ hidrører fra et af de Træer, som de tre Kongesønner havde plantet i Sorø. Kun Hertug Frederiks Plantning slog Rod og trivedes, — de to andre gik ud.

I Modsætning til sin aabne og meddelsomme Fader, viste Prins Frederik snarere en indesluttet og taus Natur. Han var beregnende og overvejende, baade før han talte og handlede. Han led ikke under Tidens almindelige Hang til berusende Drikke, ikke fordi

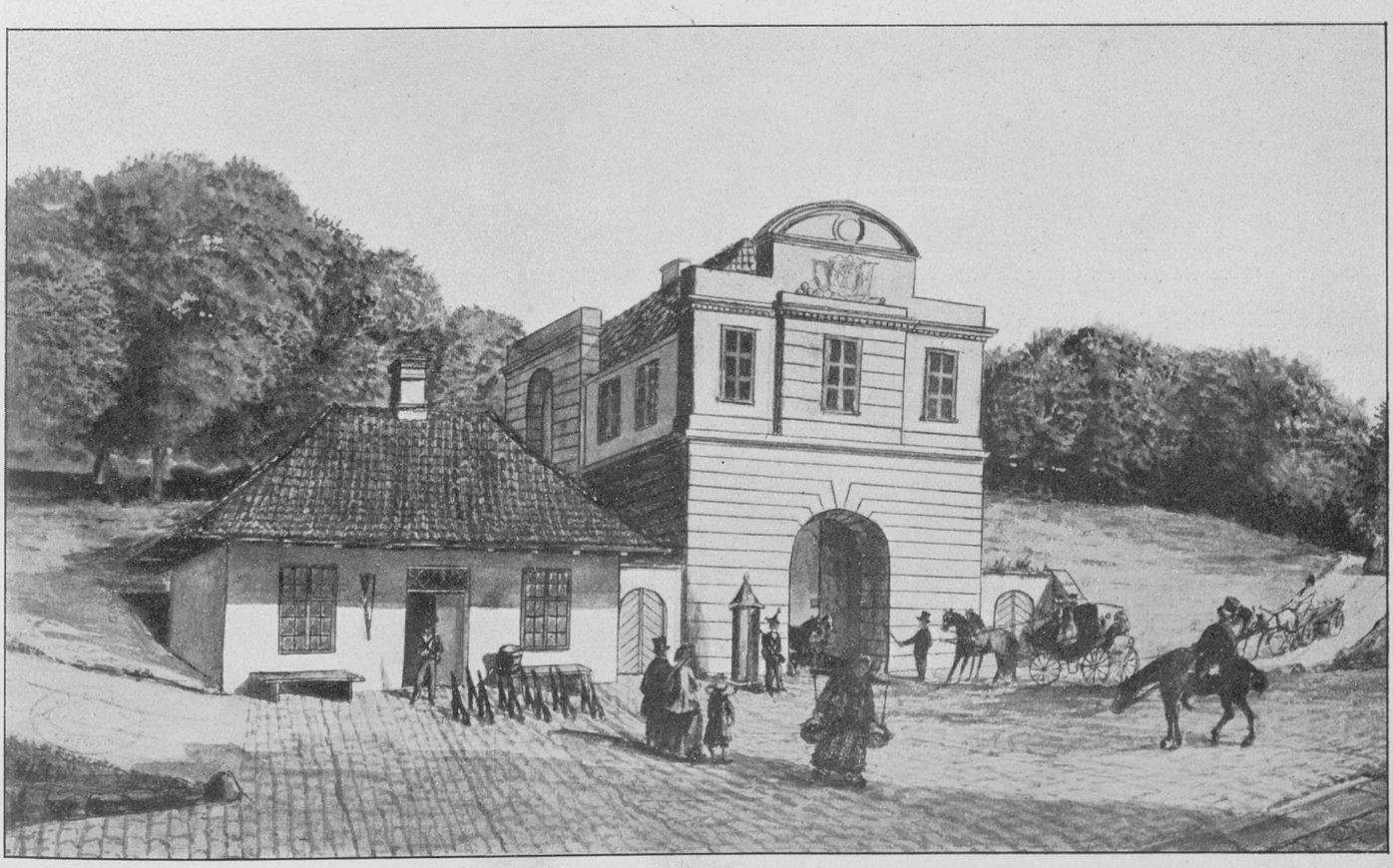

fecit: Both. **„Nørreport" med Volden, set indefra, 1839.**

han foragtede et Bæger god Vin, men fordi han var ængstelig for under Nydelsen at miste Herredømmet over sin Forstand og sin Tunge. Naar Christian den 4de var opbrusende i Harme og skaffede den Luft i vrede Ord, slog Frederik den 3dies Vrede ind. Han forstod at gemme paa et stille Nag og pønse paa Hævnen. Og hans Herskerlyst viste sig allerede i en ung Alder.

Han var paa Glücksborg blevet ægteviet til den brunsvigske Prinsesse Sofie Amalie, der just ikke af sin tilkommende Svigerfader havde faaet nogen synderlig varm Velkomst. Christian den 4de viser hende paa forskellig Maade, at Forbindelsen er ham af Hjærtet imod. Foran Slottet, hvor Bryllupet fejres, havde han paa selve Højtidsdagen ladet opstille den bekendte Gruppe „Hesten og Løven", som nu staar i Kongens Have, for at minde hende om, at den brunsvigske Hest maa ligge under for den danherske sig, — hun var mild, nedladende og venlig, og man fik Sympathi for denne Dronning, der bestandig var udsat for Stridigheder med Ulfeldt'erne og den genstridige Adel, der altid var Folket imod.

Men den urokkeligste Popularitet vandt Kongeparret dog den Dag, da Uvejrsskyerne samlede sig over Fædrelandet, og Fjenden stod for Døren, og da man tilraadede Kongen at bringe sig selv og sin Familie i Sikkerhed ved at flygte til Norge eller Halland.

Det mandige og stolte Svar, Kong Frederik den 3die gav: „Nej — jeg vil dø i min Rede!" straaler endnu, halvtredje Aarhundrede efter, som en Glorie over hans Navn.

At Kongen virkelig har benyttet sig af de nævnte Ord, er der ikke ringeste Grund til at betvivle. Beretningen derom er opbe-

Udsigt fra Nørrevold (omtrent ud for Nørregade) ud over Stadsgraven til „Nørrebros Alleer"; i Baggrunden Dosseringen og Nørrebrogade (1860erne).

ske Løve. Under Kejserkrigene havde Brunsvigerne som bekendt gjort sig skyldig i Frafald, og paa Grund af Hestens Betydning i det brunsvigske og Løvens i det danske Vaaben havde Christian den 4de anvendt Gruppen paa en Skuepenge til Erindring om Begivenheden. Og Sofie Amalie har fra Begyndelsen neppe havt blide Følelser ligeoverfor sit nye Fædreland. Og det paastaas, at Fremtiden ikke formaaede at gøre dem synderlig blidere.

Sofie Amalie havde i fuldt Maal taget Arv efter sin Slægt, den welfiske Stamme, i Retning af Stolthed, Herskesyge og Pragtlyst, Og hendes medfødte Ærgerrighed har sikkert ofte følt sig krænket ved Afhængigheden af Corfitz Ulfeld og Leonore, der var hende inderlig forhadt, og hvem hun oversaa paa Grund af den for hendes Betragtning uægte Fødsel.

For det danske Folk i Almindelighed var Frederik den 3die saa godt som en fremmed, da han i 1657 erklærer Sverrig Krig, — tilskyndet af sin Dronning, i hvem han er stærkt forelsket, — uforberedt og uden Vaabenfæller, — en Krig, der ikke egnede sig til at gøre ham Folket forbundet.

Mellem Københavnerne var Kongeparret derimod godt bekendt og forskaffede sig hurtigt en vis Popularitet. Hed det sig end, at Dronningen var overmodig og stolt, forstod hun ialfald at bevaret i saa mange af Datidens skriftlige Vidnesbyrd, at Sandheden er uomtvistelig.

Selve Udtalelsen opfattes som Regel som et Citat fra Job's Bog, det nittende Kapitels attende Vers. En Beretning, hvis Ophavsmand er Vitus Bering, gør gældende, at Kongen ved den nævnte Lejlighed skal have brugt en mindre kortfattet Udtryksmaade og sagt, at som de ædle Fugle altid forsvarer deres Reder og Yngel mod Fjender og Røvere, saaledes vilde ogsaa han kæmpe for sin og i fornødent Fald dø, hellere end fejgt at flygte. Historiske Forskere holder imidlertid fast ved den første Paastand, idet de med Rette gør gældende, at Frederik den 3die i sit tidligere Liv kun havde været knyttet til København og dets Slot i saa ringe Grad, at han neppe vilde falde paa at betegne Byen som sin „Rede".

Hvorom Alting nu er: Befolkningen lagde den Betydning i Ordene, som var den rimeligste og smukkeste, og som under de forhaandenværende fortvivlede Forhold ydede Opmuntring og den moralske Støtte, hvortil man saa højlig trængte. Kongens stolte Ord var talt ud af det danske Folkehjerte. For Københavns Borgere var Byen en Rede.

Det viste sig heldigvis ogsaa snart, at Kongens Udraab ikke

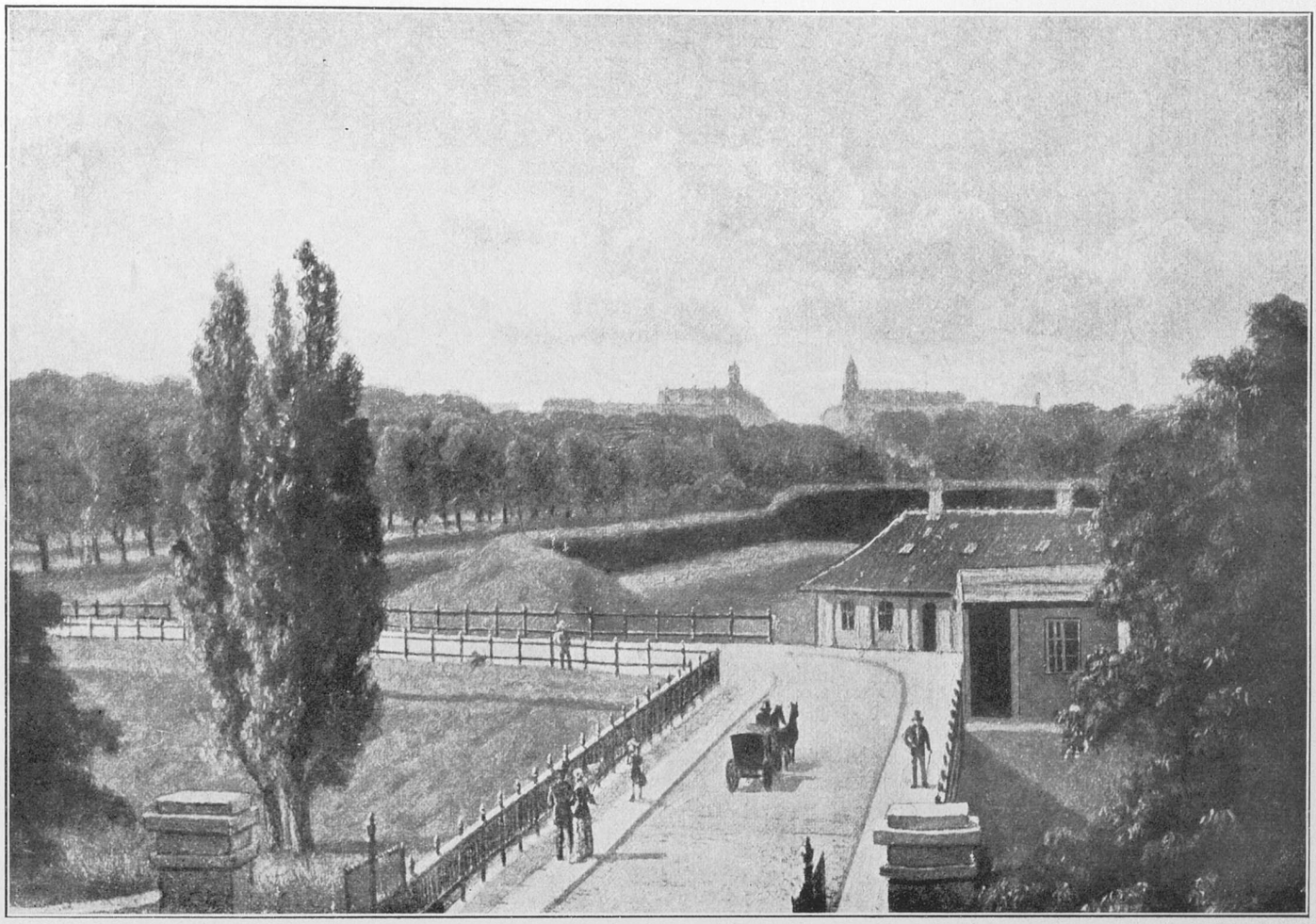

Udsigt fra Nørreport ud over Broerne og Ravelinen med Bomhuset til Nørebros Alleer. I Baggrunden ses Nørrebrogade ligesom paa Billedet lige overfor (i 1860erne).

Ovenstaaende Parti, som det ser ud nu, set fra Hjørnet af Gamle Frederiksborggade og Nørrevoldgade (1915).

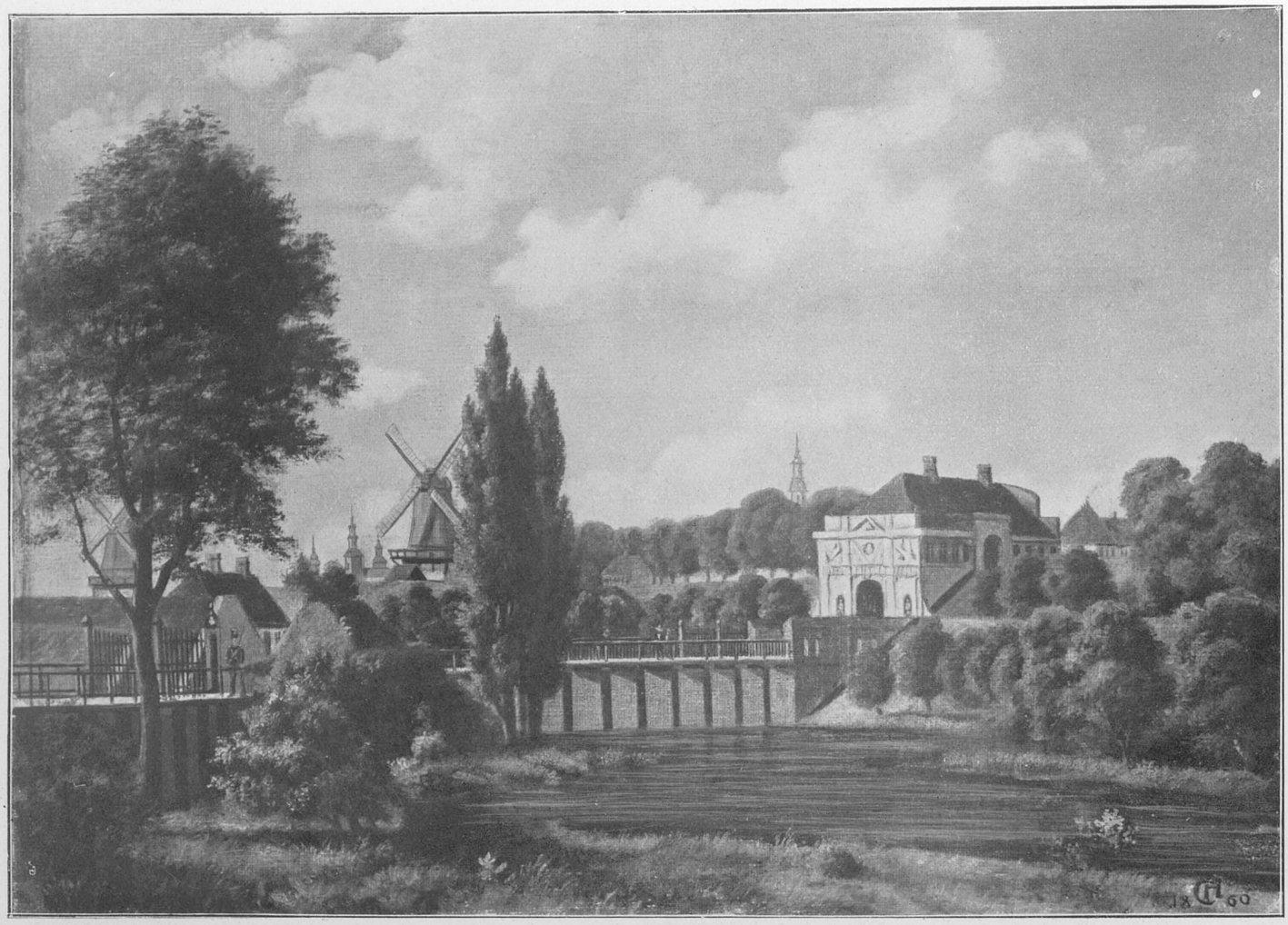

„Nørreport" med Broerne, Ravelinen og Volden, set udefra i 1850erne.

Sølvgadens Mølle. Rosenborg. Gothersgades Mølle. Reformert Kirke.

Det samme Parti som paa ovenfor og lige overfor staaende Billede, som det ser ud nu, i Baggrunden Kultorvet (1915).

var tomt Mundsvejr, men at der bag Ordene stod en Mand, der havde Vilje til at handle. Melding paa Melding udgik fra Københavns Slot, hvor Kongen holdt Møde med Rigsraad, Gejstligheden og Borgerskabet, og hvor man stillede Byen allehaande Privilegier i Udsigt. København skulde være en fri Rigsstad, og dens Borgere skulde nyde alle adelige Rettigheder. En af Borgerskabets bedste Mænd gjorde gældende, at det vilde være en utilgivelig Brøde, om man uden Sværdslag overgav Byen i Fjendevold og svigtede Kongen. Havde man til det Yderste først gjort sin Pligt som ærlige danske Mænd, og havde det da vist sig, at Kræfterne ikke strakte til, var det Tid at bede om Pardon — men ikke et Øjeblik før!

I Mødet paa Slottet, hvor disse mandige Ord faldt, synes Kongen ikke selv at have taget Ordet. (Fortsættes.)

Til Billedet Side 248.

Om Udgravningen af Terrainet ved Nørreport skriver Ill. Tid. 2/3 1873 følgende:

„Den rastløse Virkelyst, som er et Særkende for vor reformatoriske Tidsalder, har blandt andet givet sig tilkende derved, at

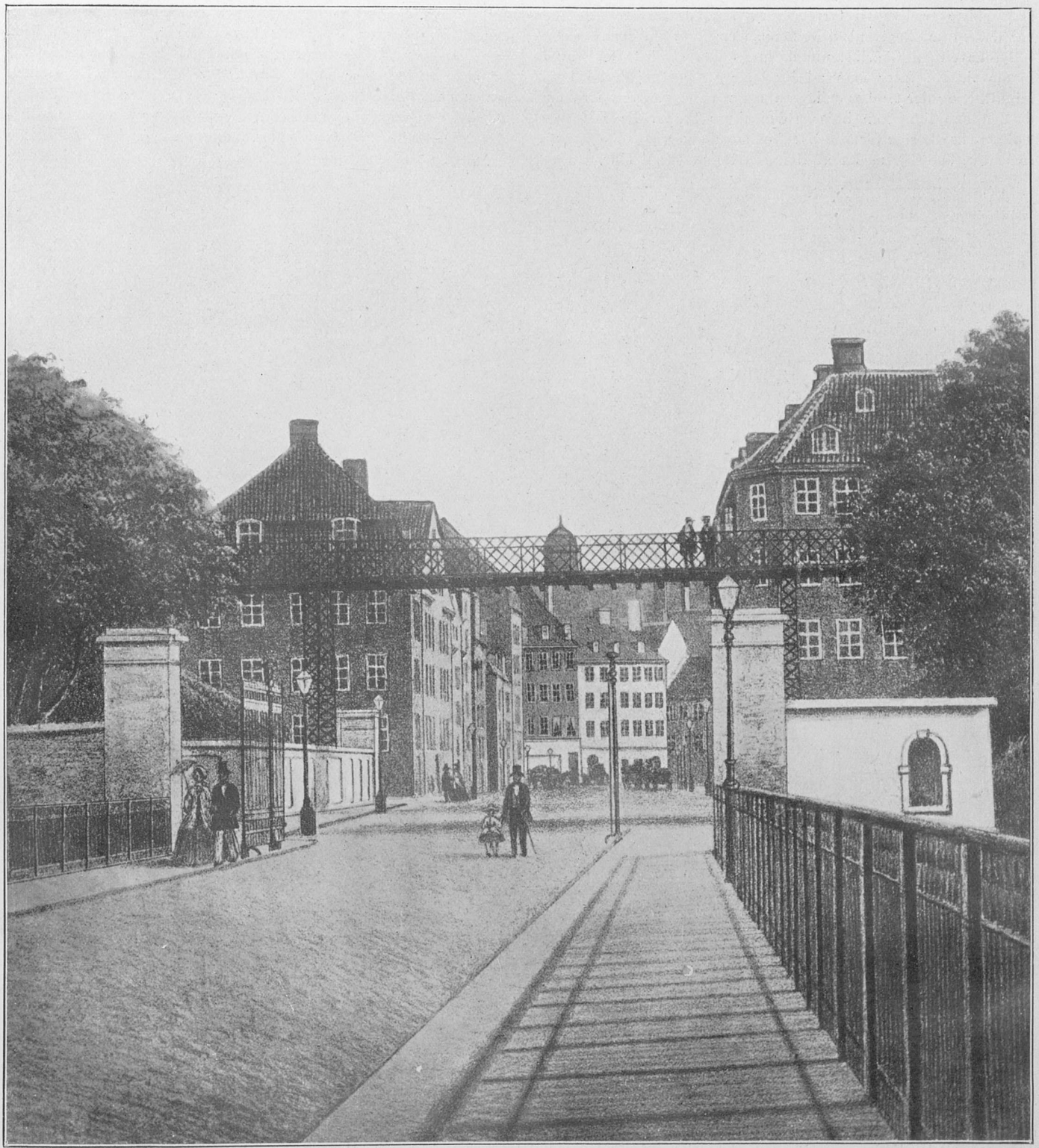

Det samme Parti som paa de to foregaaende Billeder, — Nørreport er nedrevet (i 1856) og Forbindelsesbroen anbragt; saaledes saa altsaa dette Parti ud fra 1856 til 1873, da Broen henflyttedes til Ørstedsparken og Volden nedreves. — I Baggrunden Kultorvet.

næsten alle Europas Hovedstæder udvider sig og fjerner alt, hvad der lægger Hindringer i Vejen for en friere Samfærdsel, eller ikke er stemmende med Hensyn til Nutidens Fordringer til Bekvemmelighed og Nytte. Det kan ikke nægtes, at denne Virkelyst har sine gode Sider; Byerne faar efterhaanden derved mange af de sanitaire Goder, som de hidtil have maattet savne i højere eller mindre Grad, og Hovedstadsbefolkningen, som overalt tiltager paa Landsbybefolkningens Bekostning, kommer til at leve under gan-

ske anderledes heldige Vilkaar end tidligere, hvad Lys, Luft og Renlighed angaar, men samtidig taber næsten hver By det charachteristiske Præg, den har bevaret fra gammel Tid, og mange af de mere eller mindre maleriske eller historisk interessante Partier i disses Indre gaar til Grunde for at give Plads for de moderne Anlæg, der, hvad man end kan sige til deres Fordel, dog ikke har søgt deres Styrke i pittoresk Henseende.

Hvilken Forandring er København og Omegn ikke undergaaet i de sidste tredive til fyrretyve Aar!*) For tredive Aar siden var det en hel Begivenhed at komme en Gang om Sommeren ud i Dyrehaven og Charlottenlund, langs den sandede og støvede Landevej. Nu farer man ad Jernbane og Sporvej derud i faa Minutter, og der tænkes endogsaa paa at anlægge en ny Jernbane, da den ene ikke kan besørge den uhyre Trafik. Hvor Marinen tidligere havde sine for alle Uvedkommende utilgængelige Etablissementer, der skjermedes af Holmens Kanal og en Mur, throner nu Gammelholm-Kvarteret, for Øjeblikket Byens mest elegante og fashionable Del; den gamle Knippelsbro er bleven afløst af en mageligere, skjøndt langtfra smuk Jernbro, og Nationalbankens Bygning er nedrevet for at skaffe Luft i Slotsholmsgade; den snevre Indkørsel ved Vesterbro er blevet afløst af en glimrende Passage; „Holmens faste Stok" maa efterhaanden rømme sine Smaahuse i Nyboder for at give Plads for den moderne Architekturs Kaserne-Beboelser; „Det kjøbenhavnske Byggeselskab" er i Færd med at ødelægge Peter Madsens- og Prammandens Gang, for i deres Sted at opføre en Række Pragtbygninger, ja selv det kongelige Theater imødeser den Stund, da dets sidste Time er slaaet og da det skal rømme Pladsen for en ny og storartet Scene.

Men ogsaa over Voldene er Dødsdommen fældet, og den Tid er ikke fjern, da vi kun have Minderne tilbage om de kjære gamle Volde, hvor vi tilbragte Store Bededags-Aften og nøde vor Morgentour i idyllisk Ro. Lad os da idag fra den Rest af Volden, der endnu er tilbage ved Nørregade, kaste et Blik ud over Terrainet, mindes et eller andet Forbigangent og tænke paa, hvad Fremtiden her vil bringe os i Stedet.

Det er ikke saa mange Aar siden, at den smukke Nørreport blev nedrevet for at skaffe Plads til den livligere Færdsel, dels fra Landboernes Side og dels fra Kjøbenhavns Side. Man har ikke med Urette kaldet Nørreport „Sukkenes Port", thi ingen af vor Byes Porte har set saa mange Taarer flyde som denne, naar det ene Ligtog efter det andet drog ud til Assistens-Kirkegaard. Lad den da hvile i Fred denne Port, siden den kun har Sorgens Minder tilbage for os. Hvor den havde staaet, blev der en bred Passage, over hvilken en Jernbro førte til Bekvemmelighed for Gaaende og Ridende; ogsaa den er for ikke mange Dage siden forsvunden. De to Broer er heller ikke de gamle; der er kun et tilbage, som minder os om gamle Dage; det er Bommandens bekjendte lille Hus. Uhret findes endnu paa den lave, uanselige Bygning, men Bommanden er forlængst borte, og kun de færreste kunne nu mindes den Tid, da man om Natten maatte passere denne Cerberus for at komme ind i Hovedstaden, naar man havde været til et lystigt Lag enten i en af Forstæderne eller i Skoven. Her ved Bomhuset blev der da afkrævet Een to Skilling for at faa Lov til at betræde den velbevogtede Hovedstad, og havde man ingen Penge maatte man give Pant. Dette sidste var saa hyppig Tilfældet, at Bommanden efter hvad der fortælles, drev en meget lucrativ Forretning med de utallige hvide Lommetørklæder, der pantsattes af den glade Ungdom og aldrig senere indløstes. Nu har som sagt Bommanden maattet vige Pladsen, og i hans Sted har en Juveleer midlertidig installeret sig i Fortidsbygningen, indtil ogsaa den om føje Tid forsvinder.

Ogsaa Glacierne er forsvundne, til stor Sorg uden Tvivl for de talrige Vagabonder, som her paa Aarets forskellige Tider fandt et billigt Natteleje, af hvilket de dog ofte opskræmmedes af Ordenens Haandhævere, som under deres natlige Razziaer her var sikre paa en rigelig Høst til Befolkning af Ladegaarden. Naar vi kaste et Blik paa Billedet Side 248, see vi Arbejderne i tavs Virksomhed med at planere Terrainet. Tilhøjre for os see

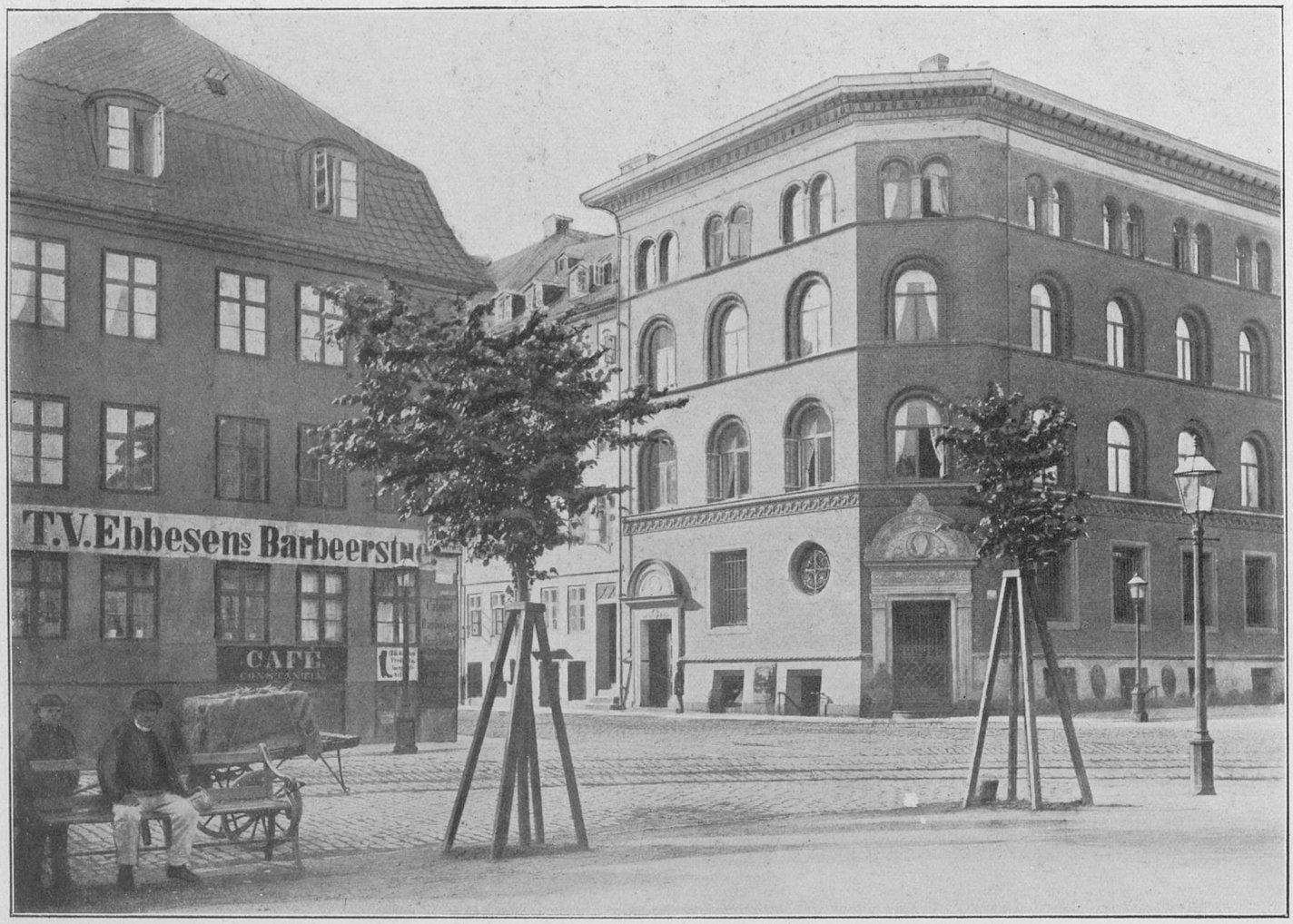

Hjørnet af Nørrevold og gamle Frederiksborggade efter Nørrevolds Nedrivning og Boulevardens Beplantning i 1870erne, til venstre ses det gamle Hus (som ogsaa findes paa foregaaende Billede), hvor Barber Ebbesen, ogsaa kaldet „Niels Ebbesen", boede i mange Aar, tilhøjre den nyopførte Landmandsbank. — Hvorledes Partiet ser ud nu, ses paa Billedet paa Side 244.

*) Altsaa regnet fra 1915, 70—80 Aar. Red.

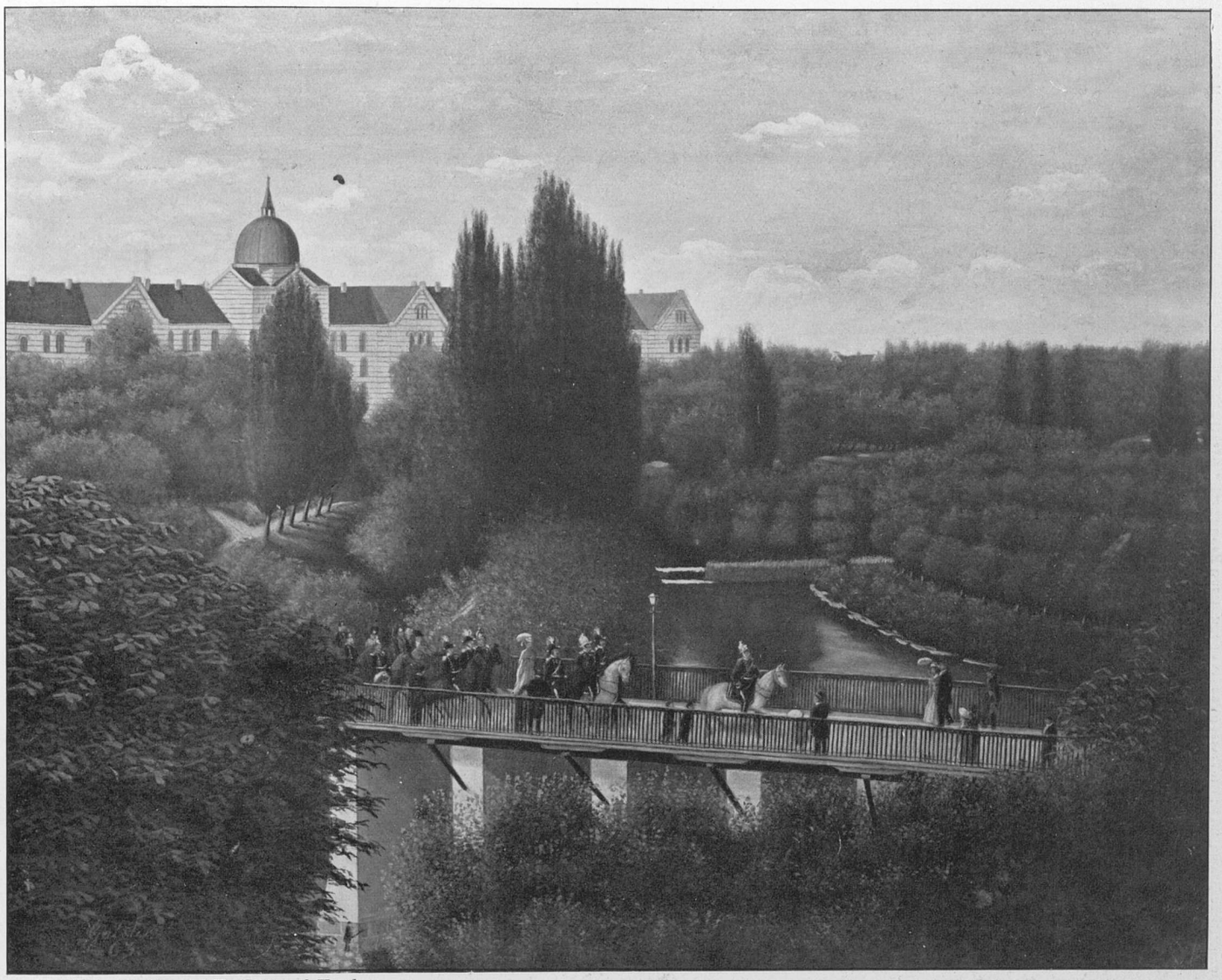

Efter Maleri overladt os af Hr. Etatsraad Hegel.
Kong Frederik d. 7de med sin Stab rider over Broen ved Nørreport efter Indvielsen af „Johannes-Kirken" paa Nørrebro i August 1861.

vi omtrent hele Voldterrainet forsvundet, og kun yderst tilhøjre er et enkelt Parti skaanet, fordi Observatoriet har faaet Plads her.

Gothersgades bekjendte Mølle som prangede for Enden af Gaden, er forlængst borte, og den samme Skjebne vil den berømte Post, der har sin Plads neden for Volden, snart lide. Nu er den Tid ogsaa forbi, da man her kunde gaae paa Volden og glæde sig over de musikalske Øvelser paa Tromme, Fløjte og Horn, der gaves til Bedste i Kirsebærgangen af de unge Mars' Sønner, som aspirerede til at blive Stabsmusikanter. Ligeover for Beskueren throner Communehospitalet, hvis mægtige Facade først nu kan sees i al sin Storhed, og lidt tilhøjre for denne Bygning er man allerede i Færd med at indrette alt til at modtage den botaniske Have, naar den flytter fra Nyhavn, hvor den i saa mange Aar har ført en fredelig Tilværelse. Hele Skeletet til det efter vore Forhold storartede Væxthus, inden for hvis Glasruder Tropernes Planter vil finde Ly, er allerede rejst, og paa Skraaningerne ville de mindre Drivhuse finde deres Plads.

Vaabenbrødrenes festlige Dekoration af Broen ved ovenstaaende Lejlighed.

Kaste vi Blikket lidt til Siden, see vi Hovedaaren mellem Kjøbenhavn og Nørrebro, ad hvilken den livligere Trafik nu finder Sted: men ogsaa denne Vej med sine talrige Bugtninger er dømt til at vige Pladsen for en ny og mere bekvem Passage. Ogsaa paa dette Strøg har „Det kjøbenhavnske Byggeselskab" kastet sit Øje. Det har for kort Tid siden købt betydelige Arealer rundt omkring, og inden faa Aar vil det Terrain, der nu planeres, give Plads for et helt nyt Kvarter, som sikkert vil blive til Pryd for vor Hovedstad".

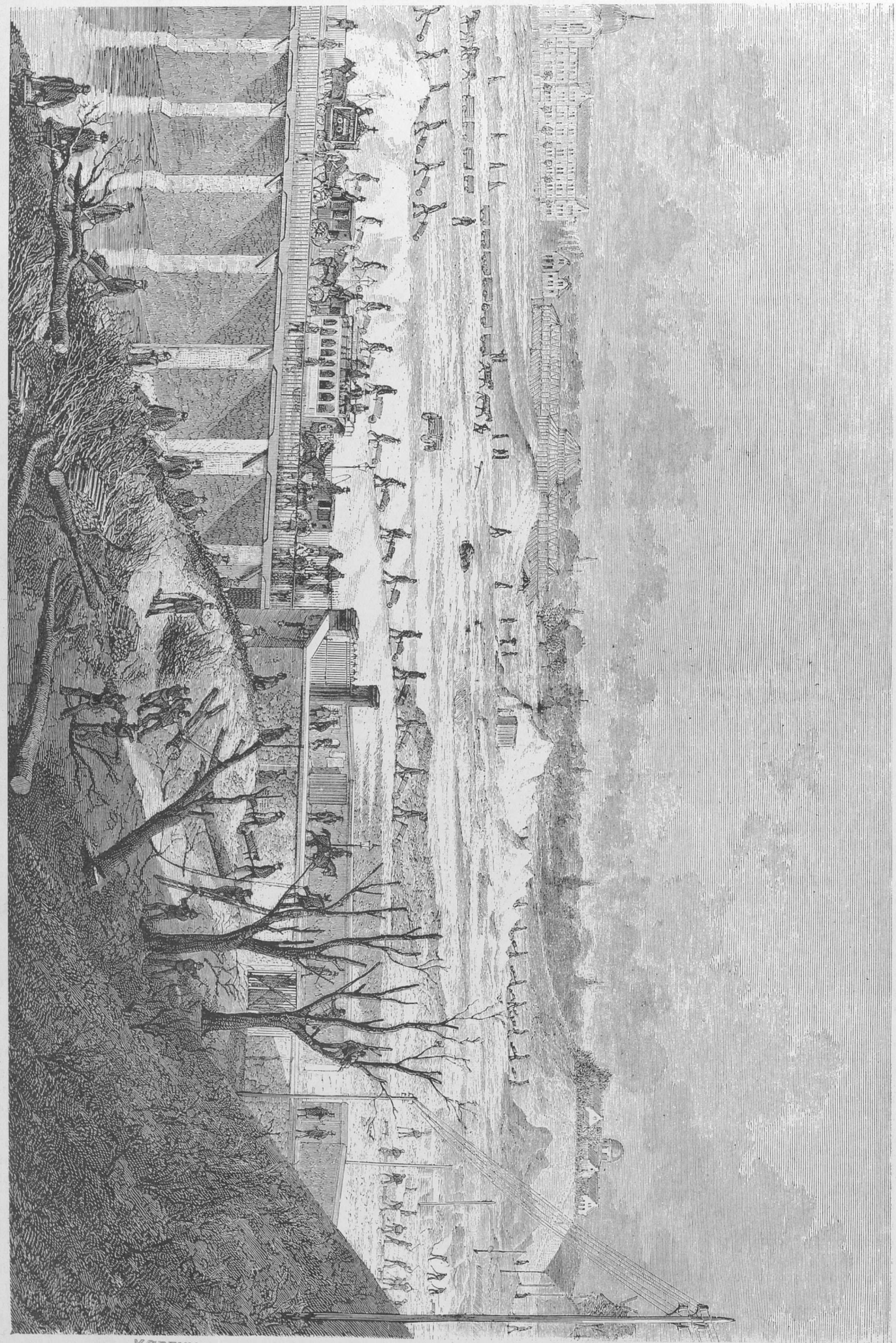

Voldenes Nedrivning paabegyndtes udfor **„Rosenborg"** (1871). **„Rosenborg Bastion"**, hvorpaa Observatoriet laa, blev skaanet, hvorimod **„Stadsoberstens Bastion"**, hvorpaa **Gothersgades Mølle** laa, var den første Bastion, der faldt. — Efter at denne var udgravet fra 1871—73, forsvandt Broen over **„Nørrevolds Gab"**, og man paabegyndte derefter fra 1878 Nedrivningen af Volden herfra og ned til „Farmers Taarn". — Det er hele denne Situation, som gengives paa dette Billede, som er tegnet i 1873 af Bernhard Olsen. — I Baggrunden troner det nyopførte Kommunehospital, og man skimter foran dette de ny til **„Botanisk Have"** opførte Væksthuse (Botanisk Have flyttedes som bekendt herfra til Nyhavn).

KØBENHAVNS KOMMUNESBIBLIOTEKER

KØBENHAVNS KOMMUNES[illegible]TEKER HOVEDB[illegible]